
Vážení čtenáři,

držíte v rukou třinácté číslo SECURITAS IMPERII. Jak vidíte, sborník má novou grafickou úpravu, změnil formát a je rozčleněn na jednotlivé rubriky. Vedle studií, článků a edic dokumentů zde nyní nově naleznete i informace o jednotlivých obětech a vinících komunistické represe, o uzavřených i odložených případech, ale také o dalších aktivitách ÚDV.

Z obsahu upozorňujeme například na studii o americkém zpravodajci G. R. Rohrerovi, který přeběhl v roce 1965 do Československa a dal se do služeb Státní bezpečnosti. Dále si můžete přečíst o rozsáhlé pátrací akci, která dostala název EVROPA. Komunistická tajná policie se v ní zaměřila na odhalování tzv. nelegálů, tj. rozvědčků žijících v Československu pod falešnou identitou a také tajných úkrytů z období druhé světové války. Blíže informujeme rovněž o akci NÁVRAT, která si kladla za cíl přilákat zpět do Československa lidi, kteří uprchli po únoru 1948 do ciziny.

Ve sborníku naleznete též článek popisující události, které se odehrály krátce po srpnové okupaci Československa v Jičíně. V září 1968 byly v tomto městě opilý polským vojákem brutálně zavražděni dva lidé. Dále článek o akci ASANACE, jejímž cílem bylo lidi nepohodlné komunistickému režimu donutit k odchodu do exilu. V nové rubrice nazvané Nástroje represe se dočtete o tom, jak fungovala rozvědka ministerstva vnitra. Sborník je též nově doplněn anotacemi, které upozorňují na knihy vztahující se k dějinám 20. století.

Věnováno památce Zdeňka F. Šedivého

Obsah

Studie

Petr Cajthaml: BELL aneb Příběh zrádce	5
Ondřej Koutek: Akce EVROPA	37

Články

Jiří Plachý: „ Strážkyně hranic “	76
Jan Kalous: Jičínský incident – září 1968	85
Petr Cajthaml: Akce NÁVRAT a Hlas domova aneb „Vraťte se, vše odpuštěno!“	93

Portréty

Oběti

Jan Kalous: Šetření sebevraždy Milana Reimana	108
--	-----

Viníci

Petr Cajthaml: Antonín Prchal (1923–1996)	113
Jan Kalous, Daniel Povolný: Plukovník SNB Jan Bokr	116

Dokumenty

Edice dokumentů ke studii BELL aneb Příběh zrádce	122
Dvě zahraniční svědectví o československé komunistické justici 70. let 20. století	150

Nástroje represe

Prokop Tomek: Rozvědka ministerstva vnitra	158
---	-----

ÚDV o sobě

Mezinárodní kontakty	160
-----------------------------------	-----

Výstavy	162
----------------------	-----

Přednášky	164
------------------------	-----

Účast na konferencích	165
------------------------------------	-----

ÚDV v tisku	168
--------------------------	-----

Publikace vydané ÚDV	171
-----------------------------------	-----

Nekrolog – Zdeněk F. Šedivý	173
--	-----

Vyšetřování

Uzavřené případy

Ondřej Koutek: Akce ASANACE	174
--	-----

Pavel Gregor: Vyšetřování akce ASANACE	177
---	-----

Odložené případy

Jan Kalous: Případ „Vlastizrada“	197
---	-----

Anotace

Jiří Černý: Za dráty komunismu	201
---	-----

Gustav Novotný: Dr. Ing. Rudolf Spazier (1887–1963). Zapomenutá osobnost historie Brna	203
---	-----

Seznam zkratk	204
----------------------------	-----

Jmenný rejstřík	207
------------------------------	-----

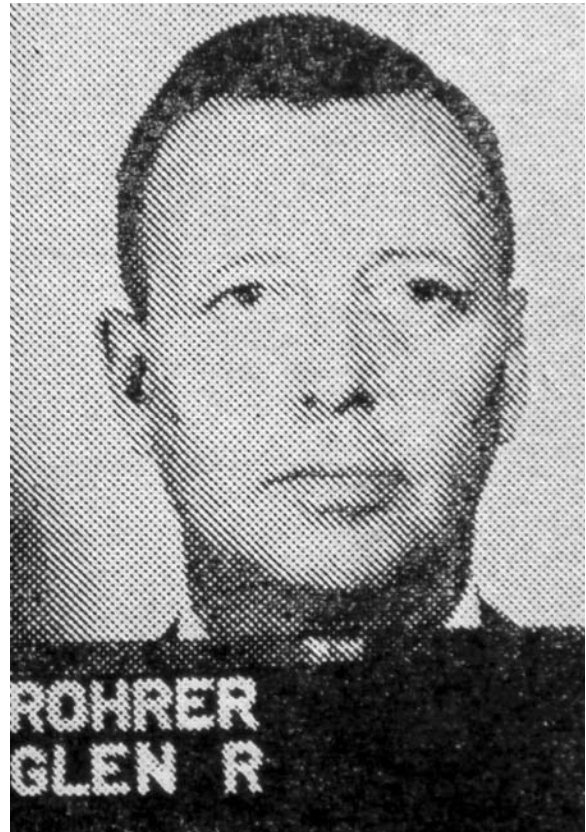
BELL aneb Příběh zrádce

Petr Cajthaml

Státní hranice komunistického Československa byly oficiálně důkladně střeženy proti nepříteli číhajícímu na jejich vnější straně. Neoficiálně však každý věděl, že hlídání jsou ti uvnitř, nikoli před nepřítelem, ale před touhou socialistický ráj opustit. Pokus o emigraci směrem ze Západu se zdál jen těžko uvěřitelným.

„Dnes ráno v 05 hodin jsem vyjel autem z Frankfurtu a dojel jsem do Silberhütte asi ve 14 hodin. Dále jsem šel na SH [státní hranice] pěšky. Kde jsem přešel SH, nevím. Nevšiml jsem si čísla HM [hraniční mezník]. Po překročení SH jsem došel k drátům, kde byla pozorovatelná a dřevěný průchod. Zde jsem byl asi 5 minut. Když nikdo nešel, šel jsem podél DZ [drátěný zátaras] ke druhé pozorovatelně, kde jsem byl zadržen hlídkou PS [Pohraniční stráž].“¹⁾ Tak popsal 16. srpna 1965 československým pohraničnickům svůj příchod aktér ojedinelého útěku přes železnou oponu poněkud neobvyklým směrem. K nemalému překvapení se jim navíc představil jako příslušník americké vojenské zpravodajské služby a požádal o politický azyl. Československé zpravodajské službě se tak nabídl ojedinelá šance. K dispozici se jí dal jeden z pracovníků rozvědky jejího hlavního protivníka, seržant zpravodajské skupiny americké armády ve Frankfurtu nad Mohanem Glen Roy Rohrer.

Glen Roy Rohrer se narodil 8. prosince 1920 ve Springfieldu, hlavním městě amerického státu Illinois. Pocházel z početné, devítičlenné sociálně slabší rodiny. V letech 1935–1939 absolvoval střední školu ve svém rodném městě. Poté pracoval u elektrotechnické firmy. V srpnu 1942 byl povolán do americké armády. V létě 1943 začal navštěvovat armádní kurz na Vysoké důlní a technologické škole v Rapid City v Jižní Dakotě, který však kvůli zranění nedokončil. Na přelomu října a listopadu 1943 byl převelen k 75. pěchotní divizi, se kterou absolvoval pěchotní výcvik. V září 1944 se celá divize přesunula do Anglie a v prosinci 1944 se zapojila do bojů ve Francii a Německu. Konec druhé světové války zastihl Glenu R. Rohrera

Fotografie G. R. Rohrera z první poloviny 60. let (foto ze služebního průkazu).

v jižním Porúří. Koncem ledna 1946 se vrátil do USA a byl z armády propuštěn.

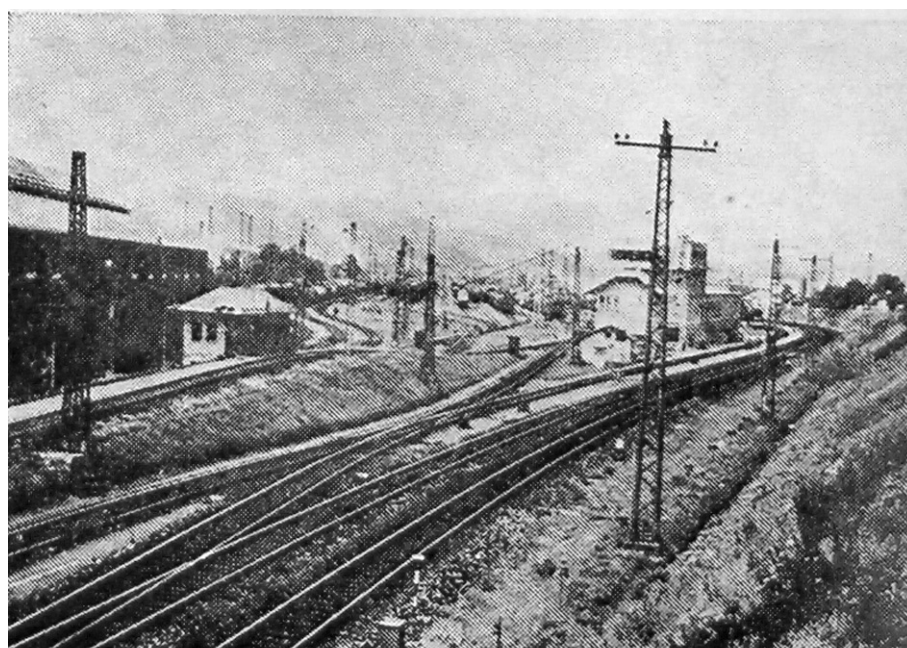
Po válce pracoval jako mechanik v několika elektrárnách, se získáním stálého místa měl však problémy. V únoru 1949 se proto dobrovolně vrátil do americké armády. Prošel přijímacím řízením a na základě dobrých výsledků v inteligenčním testu mu bylo nabídnuto studium na kontrarozvědné škole ve Fort Holabird na předměstí města Baltimore ve státě Maryland. Po ukončení tříměsíčního základního kurzu ještě navštěvoval dvouměsíční kurz němčiny a měsíční kurz fotografování. Ještě před ukončením svého zpravodajského školení se stihl oženit.

¹⁾ Archiv ministerstva vnitra (dále jen AMV), a. č. 820190 MV (r. č. 5791 MV), část sv. č. 10, č. l. 1. PS útvar 8842 Cheb, 31. rota pohraniční stráže, 16. 8. 1965. Protokol o předběžném vyšetření zadrženého. Jazyk citovaných protokolů pochopitelně neodpovídá způsobu vyjadřování zadrženého, ale vyslychajícího důstojníka. Studie je doplněna edicí vybraných dokumentů, kterou naleznete rovněž v tomto čísle Securitas imperii. Citovaný protokol je zařazen pod č. 1.

*Salzburg. Úřadovna americké vojenské zpravodajské služby
na Hellbrunnerstrasse č. 4*

Místa Rohrerova zpravodajského působení v Rakousku.

*Salzburské seřazovací nádraží GNIGL, kam Rohrer chodil
vyřazovat z dopravy vagony s embargovaným zbožím*

Začátkem října 1949 nový zpravodajec nastoupil do prvního působiště, stal se příslušníkem 430. skupiny CIC²⁾, která byla dislokována v rakouském Salzburgu. Podle svých pozdějších prohlášení očekával od práce v armádní zpravodajské službě především účast na stíhání německých válečných zločinců. Namísto toho se však zapojuje do kontrarozvědných operací proti zemím východního bloku, mimo jiné i proti Československu. V Rakousku zůstal po dobu čtyř let. Od září 1953 byl přidělen ke 113. kontrarozvědnému oddílu při štábu 5. armády v Chicagu. V srpnu 1955 nastupuje roční kurz českého jazyka v armádní jazykové škole v kalifornském Monterey a po jeho ukončení byl opět služebně přidělen do Evropy. Nové jazykové specializace však využívat nemůže, je umístěn k 766. oddílu CIC ve Francii. V únoru 1958 opět mění působiště, stává se příslušníkem 66. skupiny INTC³⁾ v Norimberku. V nové služebně vystřídal několik míst, podílel se na vytěžování emigrantů v uprchlických táborech, po několik měsíců byl zařazen i k rozvědčné složce (Offensiv Branch) a řídil agenty vysílané přes hranice do Československa a do Polska. V listopadu 1962 se vrátil zpět do USA a byl přidělen k 502. zpravodajskému oddílu při 2. obrněné divizi ve Fort Hood v Texasu. Během pobytu ve Spojených státech si opět zvyšuje kvalifikaci, v roce 1963 absolvuje kurz pro práci na polygrafu⁴⁾ a po jeho dokončení pracuje jako obsluha (vyšetřovatel) tohoto přístroje.

V dubnu 1964 se vrací do Evropy, nastupuje své poslední místo v americké vojenské zpravodajské službě u 513. skupiny INTC ve Frankfurtu nad Mohanem. I ve Frankfurtu nad Mohanem působí jako vyšetřovatel u polygrafu. Jeho náplní práce bylo především prověřování uprchlíků, o které měla zájem americká vojenská zpravodajská služba, a prověřování již získaných agentů. Díky své funkci tak získal přehled o agenturní síti působící proti Československu, NDR a částečně i proti Po-

lsku. V některých případech vyšetřoval i vlastní zaměstnance 513. skupiny INTC, valnou část operativců poznával při vyšetřování jejich agentů. Pro potenciálního agenta cizí špionážní služby ideální místo.

Svoji poslední etapu působení v americké vojenské zpravodajské službě nastupoval v nedobré psychické stavu, který se v průběhu roku 1965 ještě zhoršoval. Spojené státy opouštěl v dubnu 1964 bez rodiny, neboť jeho manželka na nové působiště odmítla doprovázet. Manželství bylo před rozpadem. Rohrer se cítil v Evropě izolován, nesžil se s prostředím v SRN, k Němcům pocítil odpor.⁵⁾ Na podzim 1965, již v Československu, konstatoval: „*Během druhé světové války jsem bojoval proti Němcům, zůstali stále stejně arogantní a agresivní, jako byli v roce 1940. Američanovi, který dnes navštíví Německo, se bude zdát, že válku vyhrálo nacistické Německo a ne spojenci. Americký voják v Německu nemá US ústavou v Německu žádnou ochranu. Podléhá německému právu, které chrání Němce, a ne Američany. [...] Američtí vojáci v Německu jsou terčem provokací, omamování, bití, olupování při svých návštěvách restaurací.*“⁶⁾ Izolován se cítil i mezi svými zpravodajskými kolegy. V důsledku svého služebního zařazení jako vyšetřovatel na polygrafu se dostával často do konfliktu s řídicími orgány vyšetřovaných agentů, kteří neměli zájem na odhalování problémů svých agentů, což bylo naopak úkolem polygrafického vyšetření.⁷⁾ Opomíjen se cítil také při povyšování do důstojnických hodností, přes dlouholetou praxi zůstával jen seržantem, tedy poddůstojníkem, neboť nespĺňoval podmínku vysokoškolského vzdělání. Podle některých náznaků hledal řešení svých problémů stále častěji v alkoholu.

Alkohol ho inspiroval i k jeho cestě k československé hranici. Večer 15. srpna 1965 navštívil ve Frankfurtu nad Mohanem několik restaurací, ve kterých popíjel pivo. Podle svého pozdějšího tvrzení byl omámen drogou, kterou

²⁾ Counter Intelligence Corps – zpravodajská služba armády Spojených států amerických.

³⁾ Intelligence Corps – nový název americké vojenské zpravodajské služby.

⁴⁾ Polygraf (detektor lži) je přístroj, který zjišťuje spontánní fyziologické reakce organismu vyšetřovaného na připravené otázky. V USA byl využíván při kriminálním vyšetřování i ve zpravodajské praxi při výsleších agentů i vlastních příslušníků zpravodajských služeb. Jeho principem je zachycení odlišné reakce vyšetřovaného při eventuální nepravdivé odpovědi na pokládané otázky.

⁵⁾ Údaje o Rohrerově životě čerpám z informací, které sám poskytl během svého „vytěžování“ čs. Státní bezpečností a které byly později částečně zveřejněny čs. propagandou. AMV, a. č. 820190 MV (r. č. 5791 MV), část sv. č. 10, č. l. 11–47, překlad z angličtiny (vlastní životopis G. R. Rohrera), viz dokument č. 4; Franz, Rudolf: Nahá sfinga, Magnet, Praha 1976.

⁶⁾ AMV, a. č. 820190 MV (r. č. 5791 MV), část sv. č. 10, č. l. 8–10. Vytěžení k jeho rozhodnutí opustit SRN a US rozvědku, viz dokument č. 3.

⁷⁾ Tamtéž.

Služební průkaz příslušníka americké vojenské zpravodajské služby (rub a líc).

mu neznámí muži podali do piva. Před restaurací u svého vozu byl fyzicky napaden a okraden. Při cestě domů (autem) byl zastaven německou policií a vzhledem k tomu, že vykazoval známky opilosti, mu byl zabaven řidičský průkaz. Pod vlivem této události se rozhodl odejít do Československa. Ještě v noci se vydal směrem k Norimberku a odpoledne druhého dne stál před drátěnými zátarasy na československé hranici. Když se jej čs. pohraničníci ptají na motivy jeho útěku, odpovídá jen neurčitou větou: „*Moje rozhodnutí odejít do ČSSR*

je výsledkem celkového zklamání z podmínek života v Německu a v US armádě.“⁸⁾

Příslušníci Pohraniční stráže si patrně neuvědomovali, kdo je oním malým mužem před hraničními zátarasy a jak velký význam může mít pro jejich kolegy ze Státní bezpečnosti. V souladu se svými směrnicemi předávají případ neobvyklého narušení hranic vyšetřovateli Krajské správy ministerstva vnitra v Plzni a jeho výsledku se účastní i plzeňský krajský prokurátor. Teprve v půl desáté večer byla o zadržení pracovníka cizí zpravodajské služby

⁸⁾ Tamtéž.

Koláž z titulků západoevropských novin komentujících Rohrerovo zmizení.

informována čs. kontrarozvědka (II. správa ministerstva vnitra) a Glen Roy Rohrer byl převezzen do Prahy.⁹⁾ Druhý den byl o případu informován i zástupce sovětské KGB při čs. Státní bezpečnosti.¹⁰⁾ Uprchlík byl ubytován

v konspirační vile nedaleko Prahy a jeho pobyt se stal předmětem nejpřísnějšího tajemství. Rohrerovo zmizení a jeho stopy vedoucí do Československa brzy zaregistrovala i americká zpravodajská služba, a tak se 20. srpna 1965

⁹⁾ Archiv bývalé I. správy SNB (dále jen A I. S SNB), r. č. 44634/011, část sv. č. 2, č. l. 7–16, II. správa MV, 1. odbor, 3. oddělení, 28. 8. 1965, Zpráva o dosavadním průběhu akce ŘIDIČ.

¹⁰⁾ AMV, a. č. 820190 MV (r. č. 5791), část sv. č. 10, č. l. 2–3, II. správa MV, 1. odbor, 17. 8. 1965, Pro soudruha „P“, podepsán náč. 1. odboru II. S MV pplk. Jaroslav Vosecký. V horním pravém rohu dokumentu rukopisný přípis „17. 8. přeloženo pro SSSR“. Viz dokument č. 2.

americké velvyslanectví v Praze obrátilo na čs. úřady s dotazem ohledně jeho možného pobytu v Československu. Ministerstvo zahraničních věcí odpovědělo (na pokyn Státní bezpečnosti), že se pohřešovaný na území ČSSR nenachází. Zároveň však předalo americkým úřadům klamnou informaci o údajném pohraničním incidentu, který se měl odehrát 16. srpna 1965 nedaleko míst, na nichž byl nalezen opuštěný Rohrerův vůz. Podle klamné nóty čs. ministerstva zahraničních věcí měl být při pokusu o násilný přechod hranic zastřelen neznámý muž, jehož popis se shodoval s popisem hledaného G. R. Rohrera, americké ambasádě byla zároveň předána i fotografie údajného zastřeleného. Československá rozvědka ze zahraničí rozeslala falza dopisů, které měly Rohrerovým přátelům naznačit, že se zběhlý zpravodajec pohybuje v Rakousku a Švýcarsku.¹¹⁾ Případu amerického zpravodajce v Československu se ujímá čs. kontrarozvědka – II. správa ministerstva vnitra, její 1. (americký) odbor zakládá již 16. srpna 1965 k osobě G. R. Rohrera svazek s krycím názvem ŘIDIČ.¹²⁾ O slibný pramen zpráv o americké zpravodajské službě se však zajímá i čs. rozvědka – její 6. odbor (zahraniční kontrarozvědka), a tak při jeho „vytěžování“ obě složky úzce spolupracují.

Již prvé předběžné výsledky naznačily čs. Státní bezpečnosti široký rozsah zpravodajských informací, kterými „objekt akce ŘIDIČ“ disponoval, a tak se jeho vytěžování stalo předmětem dlouhodobé (několikaměsíční operace), která naplno zaměstnala hned několik zkušených pracovníků čs. kontrarozvědky a rozvědky. Na konci roku 1965 předložili náčelníci I. a II. správy MV Josef Houska a Miroslav Košnar ministru vnitra Josefu Kudrnovi podrobnou zprávu o vývoji Rohrerova případu.¹³⁾ Podle konstatování nejvyšších náčelníků StB byl ŘIDIČ do poloviny prosince 1965 „vytěžen“ na cca 60–70 %. Státní bezpečnost se zajímala v prvé řadě o údaje týkající se agentů americké vojenské zpravodajské

služby, kteří pracovali proti Československu. K této tematice Rohrer předal celkem 36 poznatků, mezi nimi i jména 24 osob, které přímo pracovaly pro americkou vojenskou zpravodajskou službu, 7 poznatků se týkalo „vytěžování“ čs. emigrantů, dva případy se týkaly činnosti jiných západních zpravodajských služeb. Při analýze těchto informací Státní bezpečnost natcházela stopy některých svých zpravodajských her, někteří agenti pracující pro Státní bezpečnost byli na základě ŘIDIČOVÝCH zpráv identifikováni jako dvojíti agenti pracující zároveň pro americkou vojenskou rozvědku. Již v prvé fázi svého působení v Československu si Rohrer na své konto připsal prvou konkrétní oběť, na základě jeho informací byl zatčen (estébáckou češtinou „realizován“) čs. občan Jiří Slavík, Rohrerem označený za agenta americké rozvědky. Další okruhy vytěžování se týkaly agentury americké zpravodajské služby proti ostatním zemím východního bloku, poznatků k organizaci a dislokaci amerických vojenských zpravodajských složek v USA a v Evropě. Široký byl i okruh předaných znalostí o kádrových příslušnících americké vojenské zpravodajské služby (celkem se týkaly 260 osob) a popis technického vybavení a forem práce americké vojenské rozvědky a kontrarozvědky.¹⁴⁾ Zjištěné informace byly předběžně konfrontovány s údaji již známými Státní bezpečnosti a byly shledány jako věrohodné. Vypovídací hodnotou Rohrerových údajů byli zainteresovaní pracovníci StB nadšeni a možný výklad Rohrerova případu jako americké dezinformace byl zamítnut. Pro amerického zběha dopadlo pozitivně i prověřování prováděné operativní technikou v místě jeho konspirativního pobytu a přímým nasazením vybrané tajné spolupracovnice StB. Závěr prověrky (byť nepřliš důkladně prováděné) byl jasný: „Ani v jediném případě nebylo zjištěno, že by nás ŘIDIČ obelhával nebo dezinformoval.[...]“

¹¹⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 2, č. l. 7–16, II. správa MV, 1. odbor, 3. oddělení, 28. 8. 1965. Zpráva o dosavadním průběhu akce ŘIDIČ. Ve Spojených státech však nezůstalo jeho zmizení dlouho utajeno a na podzim 1965 americká zpravodajská služba veřejnosti oznámila zmizení svého kádrového příslušníka a jeho pravděpodobnou emigraci do komunistického Československa. Ohlas tohoto přiznání v zahraničním tisku zachytila i čs. rozvědka. A I. S SNB, r. č. 44634/119, č. l. 1. Fotokopie článků z Evening Star z 11. 11. 1965, New York Times 12. 11. 1965. Tamtéž č. l. 10–11. Zvláštní informace ČTK z 11. 11. 1965 (výběr zahraničního tisku). Spekulace západního tisku označovaly Rohrera za dlouholetého „rudého agenta-dublera“ a spojovaly jej s případem amerického důstojníka Vladimira Svobody, který byl ve skutečnosti polským agentem.

¹²⁾ Svazek byl registrován pod r. č. 24679 MV.

¹³⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/023, č. l. 101–112, I. správa ministerstva vnitra, II. správa ministerstva vnitra, Praha 20. prosince 1965. Zpráva o dosavadním průběhu akce ŘIDIČ a návrh na další postup.

¹⁴⁾ Tamtéž.

*Nemáme v současné době žádný důvod ŘIDIČOVI nevěřit.*¹⁵⁾

Předběžné hodnocení významu Rohrerova případu vzhledem k dlouhodobému souboji východních a západních zpravodajských služeb nešetří superlativy: „*Přestože není možno v současné situaci dělat nějaké konečné zhodnocení získaných materiálů, přesto je možné již nyní konstatovat, že materiály získané vytěžením ŘIDIČE jsou pro čs. bezpečnost velmi cenné. Většina poznatků, které ŘIDIČ předal, byla prověřena a ukazují se jako pravdivé. [...] O cennosti poznatků, které ŘIDIČ již vypověděl a které ještě má, svědčí prohlášení zahraničního tisku, který, i když chápeme, že ve snaze o senzaci přehání, tvrdí, že útek ŘIDIČE do země socialistického tábora znamená, že práce americké vojenské rozvědky je tím vržena zpět o 5–10 let. Tuto skutečnost připomínáme proto, abychom si znovu všichni uvědomili, že ŘIDIČ je dosud nejcenějším americkým rozvědkářem, který se nám dostal do rukou, a že tedy je nutno jak s ním, tak s poznatky od něho odpovídajícím způsobem nakládat.*“¹⁶⁾

Pracovníci StB, kteří byli s G. R. Rohrerem v úzkém styku, si (vedle zpravodajské a informační roviny pramene ŘIDIČ) museli být vědomi i problémů jeho lidské existence. Již okolnosti útěku naznačovaly jeho nepříliš dobrý psychický stav. Napětí a odcizenost, které jej dohnaly k osudovému životnímu kroku „změny fronty“, neustoupily a i suchý a neosobní jazyk zpravodajských hlášení dává tušit o jeho nelehké životní situaci a pravděpodobném nervovém vypětí: „*ŘIDIČ je již 5 měsíců držen v určité odloučenosti od normálního života, projevuje se na něm zvláště v poslední době určitá nervozita, která, jak se domníváme, je způsobena i životní nejistotou. [...] ŘIDIČ je asi 5 měsíců v naprosto jiném prostředí a [žije] naprosto jiným způsobem, než byl zvyklý. I když se mu snažíme různým způsobem pobyt příjemnit, je třeba počítat s tím, že tato změna má na něho vliv. ŘIDIČ neví, kde a jak bude žít, co bude dělat, jaké budou jeho příjmy. Tento nedostatek životní perspektivy má samozřejmě na něho vliv, který nelze charakterizovat jako pozitivní.*“¹⁷⁾

Z citované analýzy akce ŘIDIČ je zřejmé, že

se odpovědní pracovníci čs. kontrarozvědky a rozvědky hlouběji nezabývali příčinami Rohrerovy emigrace a přijali ji jako výsledek jeho zkratovitěho jednání. Zcela kategoricky vyloučili možnost politicky či ideologicky motivovaného zběhnutí na „správnou“ stranu ve zpravodajské válce, jejímž byl účastníkem. Přesto však význam Rohrerova případu oceňovali: „*ŘIDIČ je typem apolitického člověka, který neměl žádný „politický“ motiv ke svému odchodu do ČSSR. Dnes je s námi svázán tím, co vypověděl, a hlavně tím, že by v případě návratu byl velmi tvrdě potrestán. Všechny tyto základní skutečnosti, které jsou velmi krátce formulovány, nás vedou k tomu, abychom navrhovali i mimořádné opatření i za použití mimořádně velkých finančních nákladů, protože se domníváme, že si to tento případ zaslouží.*“¹⁸⁾

Bývalý americký rozvědkář Glen Roy Rohrer průchodem brankou v drátěných zátarasech na československé státní hranici přerušil veškeré kontakty se svým předchozím životem a na příkaz svých „ochránců“ ze Státní bezpečnosti se musel vzdát i své osobní identity. Pětačtyřicetiletý dospělý muž žijící navyklym způsobem života, pohybující se mezi řadou přátel, manžel a otec dítěte se ze dne na den stal osobou beze jména a bez jakýchkoliv perspektiv. Jedinými lidmi, kteří věděli o jeho pravé identitě a s nimiž mohl bez obav hovořit, byli zpravodajci československé Státní bezpečnosti. Na rozsahu jim předaných informací závisel i jeho příští osud. Jeho „štěstím“ bylo, že s předanými informacemi byli spokojeni a nabídli mu „vynikající“ (z jejich pohledu) zajištění.

Základní body jeho budoucí existence s ním byly projednány ještě v podzimních měsících roku 1965 a spolu se zprávou o dosavadním průběhu akce ŘIDIČ byly v prosinci 1965 předloženy ministru vnitra Josefu Kudrnovi. Realizovány však byly až v průběhu roku 1966. Z někdejšího amerického občana Glenu Roy Rohrerem se stal Čechokanadčan Jan Veselý, který se v roce 1960 rozhodl usídlit ve vlasti svých rodičů. Zároveň se učí základní data své nové identity a základní body svého životopisu.¹⁹⁾ V letních měsících roku 1966 se

¹⁵⁾ Tamtéž.

¹⁶⁾ Tamtéž.

¹⁷⁾ Tamtéž.

¹⁸⁾ Tamtéž.

¹⁹⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 2, č. l. 5–6, Legenda (osobní životopis) BELLA. Podle této legendy se Jan Veselý narodil 8. prosince 1920 (skutečné datum Rohrerova narození) v Calgary v Kanadě českým rodičům, kteří již oba zemřeli. Viz dokument č. 6.

seznamuje s Karlem Petrem²⁰⁾ (ten se mu však představuje pod jménem Karel NĚMEC), příslušníkem I. správy MV, který právě odcházel do důchodu a byl vybrán k nepřetržitému styku s americkým přeběhlikem. Zakrátko se spolu stěhují do bytu na pražském Zahradním Městě. Spíše pro psychologické uklidnění (než pro skutečné právní zajištění) byla uzavřena podivná pracovní smlouva mezi Janem Veselým a Ministerstvem vnitra ČSSR datovaná dnem 1. 8. 1966. Její znění neodpovídalo čs. zákonům, v některých rysech však napodobovalo pracovní právní dokumenty platné ve Spojených státech. Československé ministerstvo vnitra se zavazovalo přijmout Jana Veselého do svých služeb jako civilního zaměstnance a trvale mu propůjčit hodnost kapitána.²¹⁾ Pracovní povinnosti „civilního důstojníka“ byly ve smlouvě popsány jen velmi vágně, jeho úkolem bylo „využívat veškerých svých schopností, odborné či jiné kvalifikace při své každodenní práci a usilovat tak o zdárné plnění v budoucnu mu předávaných úkolů, [...] předávat svým budoucím spolupracovníkům a zaměstnavateli své dosavadní či nově nabyté zkušenosti.“²²⁾ „Zaměstnanec“ Jan Veselý se měl „při svém jednání a činech řídit takovými zásadami, které jsou v souladu s jeho důstojnickou ctí a plně tím respektovat zájmy ministerstva vnitra a Československé socialistické republiky [a] důsledně dbát vžitých zásad konspirace a utajení.“²³⁾ Smlouva byla uzavřena na dobu tří let s tím, že nebude-li jednou ze stran vypovězena, prodlužuje se automaticky vždy o jeden rok (jak odpovídalo praxi ve Spojených státech). Československým zákonům neodpovídala ani ustanovení o platovém a hmotném zabezpečení nového zaměstnance. Pravidelný čistý měsíční plat byl stanoven na

2500 Kčs + 100 západoněmeckých marek, ve smlouvě byla zmíněna i možnost mimořádných, finančně nelimitovaných odměn. Novému zaměstnanci náležela i každoroční měsíční placená dovolená a bezplatná lékařská péče v rozsahu poskytovaném kádrovým příslušníkům ministerstva vnitra. Zaměstnavatel (ministerstvo vnitra) se zavazoval Janu Veselému přidělit zařízený byt o velikosti 3+1 a hradit mu veškeré náklady spojené s jeho provozem. Další premií bylo přidělení automobilu zn. Škoda MB 1000 k bezplatnému užívání. Ministerstvo vnitra se zavázalo hradit každý měsíc 50 litrů benzínu a také vzalo na svá bedra placení běžné údržby a oprav vozidla. Pro formu byl Jan Veselý zaměstnán jako externí překladatel v podniku zahraničního obchodu Rapid.²⁴⁾ Příslušníci ministerstva vnitra jej po podepsání pracovní smlouvy však za svého kolegu nepovažují a v budoucnu nahlíží na tento „pracovní právní“ dokument jako na závazek ke spolupráci s čs. zpravodajskými orgány.

Krátce před dořešením a „znormalizováním“ Rohrerovy osobní situace došlo i k vyjasnění jeho pozice jako „státobezpečnostního objektu“. Jeho dosavadní způsob řízení, při němž spolupracovala čs. kontrarozvědka i rozvědka, se ukázal být neefektivní. Kontrarozvědka, která jej oficiálně řídila, pro něj (po jeho „vytěžení“ k americké agentuře na území ČSSR) neměla příliš vlastních úkolů. Naopak čs. rozvědka využívala většiny jeho informací a měla zájem Rohrera dlouhodobě využívat. Dvoukolejnost v řízení cenného zpravodajského pramene nakonec rozhodl I. náměstek ministra vnitra Jaroslav Klíma. Na základě jeho rozhodnutí byla 20. 7. 1966 akce ŘIDIČ předána do výhradního řízení československé rozvědky –

²⁰⁾ Karel Petr (na I. správě používal krycí jméno NEDOMA) k SNB nastoupil v roce 1950, v letech 1950–1951 byl příslušníkem tehdejší rozvědky ministerstva národní bezpečnosti (odbor „Z“), v letech 1951–1954 byl zařazen na kontrarozvědce (II. správě MV), v letech 1955–1966 byl opět příslušníkem rozvědky (I. správy MV), pracoval na různých pozicích pro její nelegální součást. K 31. 7. 1966 odešel do důchodu, dále však pracoval pro I. správu MV jako externista plnící důležité úkoly. Karel Petr však neměl postavení Rohrerova „řídícího orgánu“ ve zpravodajském slova smyslu – tím byl nadále „aktivní“ příslušník Státní bezpečnosti.

²¹⁾ Právně nijak nezakotvené a z hlediska čs. zákonů nesmyslné přiznání vojenské důstojnické hodnosti civilnímu zaměstnanci mělo patrně napravit „křivdu“, které se dopustila americká vojenská zpravodajská služba tím, že jej odmítla povýšit do důstojnického stavu. Někteří příslušníci čs. rozvědky však přesto považovali toto Rohrerovo „povýšení“ za přijetí do stavu I. správy MV, jak uvádí Karel Pacner, který cituje Zdeňka Jodase-JURANA, někdejšího náčelníka odboru zahraniční kontrarozvědky I. správy MV. Pacner, Karel: Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb, díl IV. 1961–1989, Themis, Praha 2002, s. 117–118.

²²⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 1, č. l. 24–28, Československá socialistická republika, ministerstvo vnitra, dne 1. srpna 1966, pracovní smlouva. V archivu čs. rozvědky je uložena i anglická verze smlouvy, na obou exemplářích (českém i anglickém) však chybí podpis zástupce zaměstnavatele (ministerstva vnitra). Viz dokument č. 5.

²³⁾ Tamtéž.

²⁴⁾ Tamtéž. Příslušníci StB, kteří navrhovali toto vysoce nadstandardní zajištění, si přesto byli vědomi jistého poklesu v životní úrovni někdejšího amerického zpravodajce. Jeho předchozí služební příjem odhadli zhruba na 8000 Kčs.

I. správy MV a při této příležitosti je změněn i krycí název celé akce, G. R. Rohrer dostává krycí jméno BELL. Jeho „řídícím orgánem“ se stává mjr. ŠTYCH²⁵⁾ z 6. odboru I. správy.

Československá rozvědka měla s významným přeběhlíkem dalekosáhlé plány, které se pohybovaly ve dvou směrech. Ten prvý se týkal „dotěžení“ jeho znalostí a jejich dalšího využití pro potřeby čs. Státní bezpečnosti. Druhá skupina záměrů byla problematičtější a počítala s ofenzivním využitím „triumfu“, kterého se dostalo čs. špionážní službě přeběhnutím dlouholetého pracovníka amerických zpravodajských složek.

BELL byl důkladně „dotěžen“ především k organizaci a způsobu činnosti amerického vojenského zpravodajství. Za jeho pomoci byl sestaven přehled organizační struktury americké vojenské zpravodajské služby v Německu, v Rakousku a částečně i v některých dalších evropských zemích. Za pomoci jeho znalostí se čs. rozvědka pokusila rekonstruovat i personální složení některých služeben, včetně osobních charakteristik jemu známých zpravodajců. Zájmu pracovníků odboru zahraniční kontrarozvědky se těšily i postřehy o způsobu práce a metodách používaných americkými zpravodajci, zajímal je způsob „vytěžování“ čs. emigrantů, popisy práce americké sledovačky a další podrobnosti. Nejrozsáhlejší oblastí dalšího Rohrerova „vytěžování“ však byla jeho vlastní zpravodajská specializace – obsluha polygrafu (detektoru lži).

Československá zpravodajská služba tuto technickou metodu zpravodajské práce dosud nevyužívala, o jejím používání západními zpravodajskými službami však věděla. Na její zavedení do praxe se ani v šedesátých letech nepomýšlelo,²⁶⁾ na problém prověřování agentů na polygrafu však narážela čs. rozvědka při řízení svých agentů v zahraničí. G. R. Rohrer sdělil celou řadu podrobností o činnosti polygrafického přístroje a metodice vyšetřování. Na základě jeho informací byl zhotoven funkční model polygrafu používaného americkou zpravodajskou službou a ve spolupráci s psychiatrem pplk. MUDr. Miroslavem Dufkem z Kriminologického ústavu Veřejné bezpečnosti byla vypracována metodika sloužící k obelstění polygrafu. V této metodě byli poté školeni čs. agenti vysílání do zahraničí, u nichž

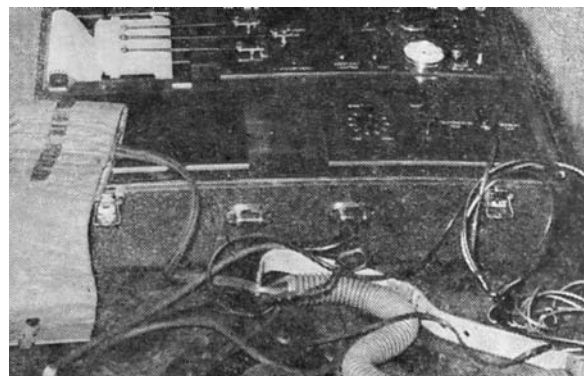
perspektivně hrozilo riziko vyšetřování na detektoru lži.

Druhý, ofenzivní směr využití spolupracovníka BELLA, dlouho narážel na výhrady vedoucích funkcionářů ministerstva vnitra. Jeho základní podmínkou totiž bylo přiznání pobytu G. R. Rohrera na československém území a využití újmy, která tím americké zpravodajské službě vznikla. O Rohrerově pobytu v Československu se brzy dozvěděli i pracovníci 8. odboru I. správy MV (aktivní opatření a dezinformace), kteří již v prvních měsících jeho pobytu v Československu začali sprádat plány na jeho dezinformačně propagandistické využití.

Prvotním odůvodněním k jejich předložení vedení I. správy MV byl případ někdejšího so-

Rohrer přinesl Státní bezpečnosti klíčové poznatky o tzv. detektoru lži.

²⁵⁾ Krycí jméno, pravou totožnost mjr. ŠTYCHA se autorovi nepodařilo zjistit.

²⁶⁾ Zavést detektor lži do praxe čs. rozvědky se pokoušel až v první polovině 70. let tehdejší zástupce náčelníka I. správy FMV pro zahraniční kontrarozvědku Jan Ondrovčák-OSTROVSKÝ, jeho návrhy však nebyly realizovány. AMV, personální spis příslušníka SNB Jana Ondrovčáka.

větského vojenského rozvědčíka Olega Penkovského.²⁷⁾ V roce 1965 vyšly jeho údajné paměti pod názvem *The Penkovskiy Papers*.²⁸⁾ Vydání tohoto kontroverzního dokumentu a následná kampaň se výrazně dotkla zájmů sovětské rozvědky, která se rozhodla podniknout řadu protiakcí k odpoutání pozornosti na její špionážní aktivity. V této věci se sovětská rozvědka obrátila i na své podřízené sesterské služby.²⁹⁾ Ještě před oficiálním doručením této žádosti, 19. listopadu 1965, předložil Jiří Stejskal-BORECKÝ (náčelník odboru aktivních opatření čs. rozvědky) vedení I. správy MV Námět na aktivní opatření proti CIA, jehož hlavním bodem bylo propagandistické využití přeběhlíka G. R. Rohrera.³⁰⁾ Varianty konkrétního provedení byly prokonzultovány s vedením 6. odboru I. správy MV, jehož pracovníci Rohrera vytěžovali a konkrétní návrhy byly 4. prosince 1965 předloženy vedení I. správy ve formě dodatku k tomuto návrhu.³¹⁾ Návrh počítal s uspořádáním tiskové konference s uprchlým americkým zpravodajcem. Vzhledem k oficiálnímu popření jeho pobytu v Československu doporučovali umístit jeho vystoupení do Maďarska či Sovětského Svazu. Jedna z navrhovaných variant navrhuje zvětšit význam Rohrerova přeběhnutí jeho vydáváním za dlouholetého československého agenta.³²⁾ Návrhy na „aktivní opatření“ a zveřejnění Rohrerova případu byly patrně vedením čs. rozvědky podpořeny, a tak se objevují jako nedílná součást již několikrát citovaného vyhodnocení akce ŘIDIČ z 20. prosince 1965.³³⁾ Náčelníci čs. rozvědky a kontraroz-

vědky Josef Houska a Miroslav Košnar navrhovali ministru vnitra zveřejnit Rohrerův případ formou televizního vystoupení, tiskové konference a část jeho informací navrhovali publikovat v knize, která by vyšla pod jeho jménem. Mezi navrhovanými místy realizace těchto „aktivních opatření“ se opět objevují Maďarsko³⁴⁾ a SSSR.³⁵⁾ Tyto návrhy však byly 10. ledna 1966 ministrem vnitra Josefem Kudrnou zamítnuty a I. správě MV bylo uloženo pokračovat v operativním vytěžování BELLA v podmínkách nejhlubší konspirace.³⁶⁾ S opuštěním myšlenky zveřejnění a propagandistického využití Rohrerova případu se však pracovníci čs. rozvědky nechtěli smířit. Dne 24. února 1966 předložili ministru vnitra Kudrnovi další, již podrobně rozpracovaný, návrh na aktivní využití spolupracovníka BELLA.³⁷⁾ Rozsáhlé „aktivní opatření“ mělo být rozděleno do čtyř postupně realizovaných etap, které by využily i jiných poznatků, které měla Státní bezpečnost k dispozici. Cílem akce mělo být „*narušovat činnost americké zpravodajské služby, oslabovat ji, přinutit vedení americké zpravodajské služby, aby provádělo organizační a personální změny, vznášet nedůvěru mezi jednotlivé její pracovníky a koneckonců působit, aby tato složka byla diskreditována i před veřejností.*“³⁸⁾ Prvou etapu plánovaného „aktivního opatření“ BELL měla tvořit série náznaků, předávaných především zpravodajskými dezinformačními kanály (tedy tajnými, neveřejnými), které měly narušovat činnost americké vojenské zpravodajské služby v Evropě. Prostřednictvím zpravodajských kontaktů mělo

²⁷⁾ Oleg Penkovskij (1919–1963), sovětský důstojník, od roku 1949 byl příslušníkem sovětské vojenské rozvědky (GRU), byl zástupcem ředitele zahraničního odboru Státního výboru pro koordinaci vědeckého výzkumu. V roce 1961 jej získala ke spolupráci britská rozvědka, které dodával informace o vojenské technologii, mimo jiné i strategické informace o atomových a raketových zbraních. V roce 1962 byl v SSSR zatčen a v roce 1963 odsouzen k trestu smrti a popraven.

²⁸⁾ PENKOVSKII, Oleg Vladimirovich : *The Penkovskiy Papers*, Garden City, N.Y. 1965.

²⁹⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/104, č. l. 4, Překlad žádosti SSSR rozvědky pro náčelníka I. správy MV z 24. 11. 1965.

³⁰⁾ Tamtéž, č. l. 1–3, I. správa MV, 8. odbor, 19. 11. 1965, Záznam pro náčelníka I. správy MV.

³¹⁾ Tamtéž, č. l. 5–8, I. správa MV, 8. odbor, 4. 12. 1965, Námět na AO proti CIA.

³²⁾ Tamtéž. Fabulace s vydáváním G. R. Rohrera za čs. agenta byla v pozdějších návrzích ještě mnohokrát opakována. Viz dále.

³³⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/023, č. l. 101–112, I. správa MV, II. správa MV, 20. prosince 1965, Zpráva o dosavadním průběhu akce ŘIDIČ a návrh na další postup.

³⁴⁾ Tamtéž. Autoři zprávy tento návrh odůvodňují očekávanou kampaní v souvislosti s emigrací maďarského rozvědčíka SZÁBA.

³⁵⁾ Tamtéž. V souvislosti se zveřejněním Penkovského knihy.

³⁶⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 2, č. l. 103–109, I. správa MV, 8. odbor, 24. 3. 1969, Návrh na vyřešení osobní situace a další postup v akci BELL.

³⁷⁾ A I. SNB, r. č. 44634/023, č. l. 123–127, I. správa MV, 6. odbor, 24. 2. 1966, Ideový námět na využití BELLA a poznatků získaných jeho vytěžním k dlouhodobému protiamerickému aktivnímu opatření, nepodepsáno. Realizování celé akce se mělo stát hlavním úkolem pro jednoho pracovníka navrhujícího 6. odboru a jednoho z 8. odboru (aktivních opatření) I. správy MV.

³⁸⁾ Tamtéž.

být americkým zpravodajcům naznačeno, že G. R. Rohrer byl dlouholetým agentem pracujícím pro sovětský blok a že se nyní nachází v některé socialistické zemi. Vojenská zpravodajská služba USA měla na základě těchto signálů dojít k závěru, že její bezpečnostní opatření jsou neúčinná a měla být přinucena k zásahům do své vnitřní organizace.

V druhé etapě navrhovaného dlouhodobého aktivního opatření měla být československá a světová veřejnost připravena na odhalení závažného špionážního případu. Domácím (podle možností ale i zahraničním) sdělovacím prostředkům měly být předány informace o činnosti amerických zpravodajských služeb proti Československu a měla se tak popularizovat práce čs. rozvědky a kontrarozvědky a jejich boj s americkými špióny. Pro ilustraci a zvýšení atraktivity měla být zveřejněna série starších, již ukončených případů, z archivu I. a II. správy MV, zveřejněny měly být i informace získané „vytěžováním“ navrátilců, některé „zajímavosti“ měli dodat i „sovětští, maďarští a němečtí přátelé“ čs. rozvědků.

Na zveřejnění série úspěchů čs. Státní bezpečnosti měla přímo navázat plánovaná třetí etapa, tisková konference s přeběhlým americkým rozvědkářem Glenem R. Rohrerem. Závěrečná část rozsáhlého aktivního opatření měla do maximální šíře rozvinout publicisticko-propagadnické využití Rohrerova případu. V tisku se měla objevit série článků, Rohrer měl poskytnout rozhovor Čs. rozhlasu a Československá televize měla natočit o jeho případu dokumentární film. Závěrem celé kampaně mělo být vydání knihy vzpomínek bývalého amerického rozvědkáře. Z odůvodnění těchto návrhů je patrná snaha „pochlubit se“ nečekaným (a nezaslouženým) špionážním úspěchem. I v tomto, takřka ukázkově čistě zpravodajském případě, se však čs. rozvědkáři přiznávají k represivní podstatě čs. zpravodajských služeb: „*Jedním z cílů této etapy je také působení na československou veřejnost, vyvolávání strachu ze spolupráce s americkou zpravodajskou službou, odhalování její zranitelnosti a konečně za pomoci publikačních možností, které má čs. rozvědka v západních zemích, vyvolávat nedůvěru vůči americké rozvědce i v západních zemích a na území USA.*“³⁹⁾ Příprava série popsaných aktivních opatření měla být dokon-

čena do podzimních měsíců roku 1966 a ve stejné době mělo být započato i s realizací 1. etapy této akce.

Ani tento námět však nebyl ministrem vnitra schválen. Příprava zmiňovaných návrhů pro vedení ministerstva vnitra probíhala za aktivní spolupráce tehdy vytěžovaného G. R. Rohrera. Agent BELL rychle pochopil princip této „ofenzivní zpravodajské činnosti“ a sám při svém „vytěžování“ navrhoval náměty na aktivní využití svých vědomostí o americké armádě a její zpravodajské službě. Pracovníci 6. odboru (ve spolupráci s 8. odborem) I. správy tyto náměty zapracovali do souhrnné zprávy o celkové situaci v akci BELL a v listopadu 1966 je opět předložili ministru vnitra Kudrnovi.⁴⁰⁾ Pracovníci čs. rozvědky využili jistého Rohrerova „komplexu“ vůči jeho někdejšímu zaměstnavateli (těžce nesl, že se nemohl stát důstojníkem) a zemi jeho dřívějšího působení (byl velmi silně protiněmecky naladěn) a využili jeho znalosti možných slabin amerického okupačního aparátu v SRN. Okruh navrhovaných akcí byl široký a patrně poněkud přesahoval reálné možnosti československé zpravodajské služby. Popsané náměty však přesto poměrně dobře ilustrují uvažování a způsob práce pracovníků čs. rozvědky, kteří se v šedesátých letech zabývali ofenzivním využíváním získaných informací a bojem proti západním zpravodajským službám.

Prvé uvažované „aktivní opatření“ vycházelo z faktů o Rohrerově zařazení u amerických armádních zpravodajských složek ve Francii v druhé polovině 50. let. Jeho údaje měly být zaktualizovány k období let 1961–1963 a doplněny o smyšlené informace o výše postavených francouzských osobnostech pracujících pro americkou vojenskou rozvědku. Takto vytvořená falza měla být konspirativní cestou podstrčena francouzské kontrarozvědce, která měla na jejich základě dojít k závěru, že americká vojenská zpravodajská služba (oficiálně pověřená kontrarozvědnou ochranou amerických vojsk a vojenských objektů ve Francii) rozvědně pracuje proti svému spojenci. Druhý z námětů plánoval využít spekulací západního tisku (a možná i americké rozvědky) o tom, že Rohrer byl I. správou MV „zverbován“ během svého školení v armádní jazykové škole v Mon-

³⁹⁾ Tamtéž.

⁴⁰⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/023, č. l. 140–147, I. správa MV, 6. odbor, 21. oddělení, 3. 11. 1966. Informace o současném stavu akce BELL. Tamtéž č. l. 149–152. Náměty na AO vyplývající z akce BELL (příloha předchozího – pozn. aut.).

terey čs. agentkou, která tam tehdy vyučovala.⁴¹⁾ Čs. rozvědka hodlala využít spekulací o verbování amerických zpravodajců na této jazykové škole čs. rozvědkou a vybrat vhodného kandidáta na diskreditaci z řad čs. službě známých amerických zpravodajců (předpokladem bylo vlastnictví vzorku jeho písma). Pomocí falz měl být tento (přesně neurčený) americký rozvědčík zpravodajsky „zlikvidován“ tím, že by byl označen za čs. agenta.

Do stadia blízkeho realizaci se dostaly úvahy o využití informací o tom, že v SRN zpravodajské orgány okupačních armád provádějí kontrolu korespondence a telefonních hovorů. Počátkem ledna 1967 vypracoval Jaroslav Němec-NEKOLA z 8. odboru I. správy MV námět na „aktivní opatření“ s krycím jménem PUMA.⁴²⁾ Navrhované „aktivní opatření“ bylo směřováno proti zájmům USA v Evropě a jeho cílem bylo narušit americko-německé vztahy. Autor plánu této zpravodajské akce chtěl využít známého faktu kontroly korespondence a telefonních hovorů v SRN americkou vojenskou zpravodajskou službou a naznačit, že americká místa těchto možností zneužívají ke kontrole významných osobností SRN, včetně některých politiků. První varianta plánu na provedení tohoto „aktivního opatření“ počítala s využitím protiamerických nálad v německé krajně pravicové nacionalistické straně NPD. Některému z bavorských zemských poslanců této strany měl být zaslán anonymní dopis vysvětlující způsob provádění kontroly korespondence významných německých osobností a dopis podobného charakteru měl být doručen i redakci neonacistického časopisu *National und Soldaten Zeitung*. Druhá varianta počítala s obdobně formulovaným dopisem některému z poslanců sociálně demokratické SPD a současně redakcím časopisů *Panorama* či *Spiegel*.⁴³⁾ Při přípravách tohoto „aktivního opatření“ se naplno

ukázala omezená akceschopnost čs. rozvědky při ofenzivním využívání Rohrerem předaných poznatků způsobená váháním mezi naprostým utajením a zveřejněním jeho případu. Celá řada jím předaných informací s postupujícím časem ztrácela na aktuálnosti a pro propagandistické účely se tyto informace stávaly nepoužitelnými. Takový byl i osud plánovaného „aktivního opatření“ PUMA. Počátkem března 1967 vypracoval Jaroslav Němec-NEKOLA svéráznou přílohu k námětu na toto aktivní opatření.⁴⁴⁾ Západoněmecká vláda totiž mezitím schválila návrh zákona, který rušil práva spojeneckých vojsk v oblasti listovního, poštovního a telefonního tajemství a převáděl je na úřady SRN. Jaroslav Němec na tento fakt reagoval podrážděným konstatováním: „*Provedení AO PUMA se tímto stává bezpředmětným a [...] nevyužili jsme možnosti, která se nám naskýkala k provedení skutečně účinného AO.*“ K této kritice se připojil i náčelník 21. oddělení 6. odboru I. správy MV Stanislav Tomeš-FORMÁNEK, který pod Němcovo konstatování připsal: „*Zaspali jsme opět!!! Takto prohrajeme celého BELLA!!!*“ Tato výtky se však patrně dotkla Rohrerova řídicího orgánu ŠTYCHA, který na přípis svého náčelníka reagoval: „*Ale ne vinou ŘO ŠTYCHA.*“⁴⁵⁾

Veškeré, postupně rozpracovávané, plány na využití BELLOVA případu však narážely na zamítavý postoj ministra vnitra Josefa Kudrny. Sám BELL – dříve americký občan Glen Roy Rohrer – nyní v republice usídlený Čechokanaďan⁴⁶⁾ Jan Veselý si jen velmi pomalu a těžce zvykal na nový život v socialistickém Československu. Stal se trvalým obyvatelem konspiračního bytu I. správy MV HAGEN na pražském Zahradním Městě a měl se postupně zařadit do normálního civilního života. „Normálnost“ a „civilnost“ jeho nové existence si však zaslouží označení velkými uvo-

⁴¹⁾ Touto agentkou je míněna Marie Beranová (1904–1968), která v Monterey působila jako učitelka češtiny. Pro československou rozvědku pracovala jako agentka s krycími jmény OLGA a GAMA. V roce 1961 se vrátila do Československa. Na přelomu 60. a 70. let 8. odbor I. správy MV (ve spolupráci s tiskovou skupinou HS StB) připravoval propagandistické využití jejího případu, které však za změněné situace po r. 1968 nebylo realizováno.

⁴²⁾ A I. S. SNB, r. č. 44634/025, č. l. 58–65, I. správa MV, 8. odbor, 3. ledna 1967, Námět na aktivní opatření PUMA.

⁴³⁾ Tamtéž.

⁴⁴⁾ A I. SNB, r. č. 44634/024, č. l. 237. Citovaný dokument tvoří list papíru nadepsaný Příloha k námětu na AO PUMA. Součástí přílohy je kopie článku z Rudého práva ze dne 11. 3. 1967: Západoněmecká vláda schválila nouzovou ústavu. CDU/CSU se splnilo dávné přání.

⁴⁵⁾ Tamtéž. Citovaná příloha k námětu (fakticky však jeho stažení) byla patrně zamýšlena jako výtky proti příliš pomalému schvalování předložených návrhů na aktivní opatření v souvislosti s případem BELL. „Rychlost“ postupu dokládá fakt, že mezi zaregistrováním informace o nereálnosti celé akce a konečným vyjádřením Rohrerova řídicího orgánu ŠTYCHA uplynul celý měsíc.

⁴⁶⁾ Otázka Rohrerovy státní příslušnosti není z dostupné dokumentace příliš jasná. Z důvodů zachování hluboké konspirace nebyla vyřízena jeho žádost o politický azyl a přiznání čs. občanství. V Československu tak žil jen na falza československých dokumentů znějících na jméno Jan Veselý.

zovkami. Jeho soukromý život probíhal pod nepřetržitým dohledem příslušníků čs. rozvědky. Byl v neustálém kontaktu se svým „osobním“ zpravodajcem Karlem Petrem-NEDOMOU, s nímž bydlel v jednom bytě. Pravidelně se stýkal i se svým „řídícím orgánem“ ŠTYCHEM. Jedinými lidmi, s nimiž si mohl otevřeně promluvit, byli příslušníci československých zpravodajských služeb. Před ostatními musel hrát roli podivínského cizince,⁴⁷⁾ který se rozhodl žít na druhé straně železné opony a o němž není známo, čím se vlastně živí. Jeho legalizační pracovní zařazení externího překladatele v podniku zahraničního obchodu Rapid jej krylo jen velmi nedokonale. Rohrer, do svých čtyřiceti pěti let zvyklý na pravidelný pracovní režim, se ve své nové vlasti potýkal s přebytkem volného času a nedostatkem sociálního kontaktu se spolupracovníky, neboť Státní bezpečnost si z konspiračních důvodů netroufla riskovat jeho zařazení do běžného civilního pracovního kolektivu.

Odměnou mu bylo relativně slušné sociální zabezpečení, které mu zajišťovalo (z hlediska tehdejších československých standardů) nadprůměrnou životní úroveň. Jeho příjem dokonce přesahoval výši platu příslušníků StB, s nimiž se stýkal.⁴⁸⁾ Atraktivnost BELLOVÝ „mzdy“ zvyšoval i zaručený příjem valut (odůvodněný nákupem v Československu běžně nedostupných výrobků, na něž byl po celý život zvyklý) a příležitostný zakázkový dovoz zboží (zajišťovaný příslušníky rezidentur čs. rozvědky v zahraničí), které nebylo ke koupi ani v prodejnách Tuzexu. Jednalo se především o speciální prostředky k ošetřování umělého chrupu, který Rohrer měl.

Brzy se objevily i další vážné problémy sociálně psychologického rázu. Agent BELL byl před svým útekem mužem žijícím rodinným životem, byl neuspořádaným. Při rozhovorech s operativci čs. kontrarozvědky a rozvědky opakovaně vyslovoval přání najít v Československu novou životní partnerku a v budoucnu se i oženit. Po částečné normalizaci své existence se skutečně opakovaně pokoušel navázat vážnější známosti se ženami, jeho přání za-

ložit novou rodinu však zůstalo nesplněno. Ani po letech svého pobytu v Československu nebyl schopen vystupovat jako rodilý Čech a i nezasvěcení lidé po prvním kontaktu poznali, že jde o cizince. Při svých snahách o navázání vážnější známosti měl pak pochopitelně úspěch především u žen, které samy vyhledávaly kontakty s cizinci, což dle jeho „řídících orgánů“ z StB byly osoby neúměrně zvyšující riziko možné dekonspirace. Také z těchto důvodů se Rohrerovi trvalejší vztah nepodařilo navázat.

Pocit izolovanosti, nulové životní perspektivy, skutečnost, že je pod neustálou zpravodajskou kontrolou, to vše vedlo k stále se opakujícím návalům depresí a vznětlivosti. S jeho psychologickými problémy se patrně nejvíce potýkal jeho „osobní“ zpravodajec Karel Petr-NEDOMA, který s ním byl v každodenním styku. BELL těžce nesl neustálou kontrolu a soužití s „hlídajícím“ důstojníkem čs. rozvědky, poukazoval na nedostatek soukromí a cítil se být Petrovi vydán na milost a nemilost.⁴⁹⁾ Během několika let společného bydlení mezi oběma muži docházelo ke stále vážnějším hádkám a konfliktům, které několikrát vyústily i ve fyzické potyčky.⁵⁰⁾ Na jaře 1968 byla situace neúnosná již i pro K. Petra, který opakovaně svým nadřízeným navrhoval, aby styk s BELLEM prováděl někdo jiný.⁵¹⁾ Hlavním zaměstnáním bývalého amerického zpravodajce G. R. Rohrera v Československu tak zůstávalo předávání informací o americké zpravodajské službě, používání polygrafu a postupně i pomoc při přípravě „aktivních opatření“ 8. odboru I. správy MV tvořených falzy údajně americké provenience (zde se uplatnil především jako překladatel). Přes opakovaně nesouhlasný postoj ministra vnitra Josefa Kudrny pokračoval 8. odbor v přípravě propagandistického využití jeho případu. V průběhu roku 1967 Rohrer ve spolupráci s pracovníky 6. a 8. odboru I. správy sepisoval své vzpomínky na působení v americké zpravodajské službě a své poznatky o jejím „nekalém“ působení. Anglicky psané originály byly překládány do češtiny a v budoucnu se měly stát podkladem pro literární zpracování.

⁴⁷⁾ Jeho znalost češtiny se ani po několikaletém pobytu v Československu příliš nezlepšila a nedovolila mu vystupovat pod identitou rodilého mluvčího.

⁴⁸⁾ Někdejší příslušník čs. rozvědky Josef Frolík-FLORIAN (emigroval v roce 1969) ve svých pamětech uvádí, že „Bell dostal na československé poměry zajištění, které mu mnohý vysoký důstojník rozvědky záviděl“. Frolík, Josef: Špion vypovídá. Nakladatelství agentury Orbis, Praha 1990, s. 262.

⁴⁹⁾ Opakovaně si stěžoval například na fakt, že doklady ke společně obývanému bytu byly psány na Petrovo krycí jméno Karel NĚMEC a on sám nedisponoval k tomuto bytu žádným vlastnickým ani užívacím právem.

⁵⁰⁾ Karel Petr v pozdějších letech uváděl, že v zájmu zklidnění musel několikrát „tomu americkému chlapci dát pár facek“.

⁵¹⁾ A I. S. SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 2, č. I. 62. Záznam, 11. 3. 1968, podepsán NEDOMA.

vání jeho „paměť“.⁵²⁾ Součástí připravovaných podkladů byly i smyšlené pasáže o Rohrerově dlouholeté spolupráci s československou zpravodajskou službou, včetně beletristicky zpracovaných statí, které popisují jeho schůzky s čs. rozvědčíky v zahraničí.⁵³⁾ V lednu 1968 předložilo vedení I. správy MV ministru Kudrnovi opět návrh na přípravu veřejného vystoupení G. R. Rohrera s cílem kompromitace americké špiónážní služby. O plánovaném zveřejnění tohoto případu informoval náčelník I. správy MV plk. Josef Houska i náčelníka sovětské rozvedky (I. hlavní správy KGB) genpor. Alexandra Michajloviče Sacharovského.⁵⁴⁾ Nejvyšší představitel partnerské (fakticky nadřízené) rozvedky byl zároveň informován o významu, který propagandistickému využití případu BELL I. správa přikládala. Z „aktivních opatření“ připravovaných na rok 1968 bylo vyzdviženo jako nejvýznamnější.⁵⁵⁾ Počátkem února 1968 byl se schválením realizace série „aktivních opatření“ BELL seznámen i jejich hlavní aktér – G. R. Rohrer. Se zveřejněním svého případu sice souhlasil, ale dle svědectví Karla Petra na tyto zprávy reagoval zvýšenou nervozitou a vznětlivostí.⁵⁶⁾ Přípravu série „aktivních opatření“, které měly znamenat zveřejnění jeho případu, vítá jako vytržení z nečinnosti, je si však vědom z toho vyplývajících komplikací a rizik. Přímé veřejné vystoupení znamenalo jasnou dekonspiraci před okruhem lidí, kteří jej znali pod novou identitou, což bylo řešeno přípravou nové krycí totožnosti. Jako hrozící nebezpečí chápal i politický vývoj jara 1968. Částečně se liberalizující režim v Československu znamenal mimo jiné

i oslabení pozic jeho ochránce – Státní bezpečnosti. Hrozil se možného dalšího vývoje, především perspektiv oslabení napětí mezi americkou a československou zpravodajskou službou. Po takřka třech letech svého pobytu v komunistickém Československu si byl vědom, že jeho, do značné míry privilegované, postavení vyplývá z pozice informátora o situaci nepřátelské strany. V roce 1968 se obával možného vydání do rukou svého někdejšího zaměstnavatele – americké zpravodajské služby, a tím pádem hrozícího trestu za zradu. Zajímal se o osud genmjr. Jana Šejny, který koncem února 1968 emigroval před hrozícím trestním stíháním za hospodářské trestné činy a dal se k dispozici americkým orgánům. Československo oficiálně požádalo o jeho vydání, z čehož si G. R. Rohrer vyvodil závěry o jeho možné výměně za svoji osobu.⁵⁷⁾ Rok 1968 měl znamenat přelom v situaci někdejšího amerického rozvědčíka. Většina čs. zpravodajců seznámených s jeho případem nesdílela Rohrerovy obavy z vývoje politické situace v Československu.⁵⁸⁾ Přípravu propagandistického využití svého agenta BELLA naopak posunula do roviny připravované mediální prezentace činnosti čs. zpravodajských služeb a veřejné obhajoby jejich důležitosti v očích domácí veřejnosti.⁵⁹⁾ Rohrerovo vystoupení se mělo stát součástí připravované série propagandisticky zpracovaných úspěchů Státní bezpečnosti, do níž měla významnou měrou přispět i její rozvědná část – I. správa ministerstva vnitra. Právě „aktivní opatření“ BELL mělo být nejvýznamnějším příspěvkem čs. rozvedky do této kampaně. Souběžně byla připravována

⁵²⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/106, 107, 110.

⁵³⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/106, č. l. 285–287.

⁵⁴⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/025, č. l. 285–288. I. správa MV, 30. 1. 1968, koncept dopisu pro náč. rozvedky SSSR genpor. Zacharovského [Správně Sacharovského – pozn. aut.], Moskva. Samotný dopis schválený ministrem vnitra není ve svazku založen, ale je citován v dalších dokumentech pocházejících z roku 1968.

⁵⁵⁾ Tamtéž.

⁵⁶⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 2, č. l. 62. Záznam, 11. 3. 1968, podepsán NEDOMA.

⁵⁷⁾ Tamtéž. Z dostupných archivních materiálů není jasné, zda se spekulace o výměně obou uprchlíků zrodila v hlavě G. R. Rohrera, či zda o ní československé úřady v první polovině roku 1968 opravdu uvažovaly. Hodnotící zprávy z počátku 70. let však naznačují, že některé Rohrerovy obavy mohly být oprávněné.

⁵⁸⁾ V materiálech z první poloviny 70. let jsou Rohrerovy politické názory oceňovány s tím, že pochopil „nebezpečí krizového vývoje“ daleko dříve než celá řada kádrových příslušníků rozvedky. Např.: A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 1, č. l. 30–35. I. správa FMV, odbor 36, 15. 5. 1973. Hodnocení spolupracovníka BELLA ke dni 15. 5. 1973.

⁵⁹⁾ Např. AMV, f. Sekretariát náměstka ministra vnitra Jindřicha Kotála (dále jen f. A 5), inv. j. 998, Hlavní obsahové zaměření propagandy v roce 1968–1969.

Tehdejší úřadovna 513. skupiny INTC ve Wielandstrasse 23 v Norimberku

Státní bezpečnost disponovala fotografiemi budov americké zpravodajské služby v SRN.

i aktivní opatření FRENZEL,⁶⁰⁾ GAMA⁶¹⁾ a MIKO.⁶²⁾

Důvodem souhlasu vedení ministerstva vnitra se zveřejněním případu BELL bylo i faktické ukončení vytěžování k problematice americké zpravodajské služby (jistou výjimku tvořilo pokračující předávání informací o problematice detektoru lži), a tudíž i ztráta hodnoty

pro další operativní využití. Od ledna 1968, kdy byl ministrem vnitra Kudrnou schválen návrh na aktivní využití případu BELL, se naplno rozbíhá příprava propagandistického vystoupení G. R. Rohrera. Vlastní přípravy se ujímají pracovníci odboru aktivních opatření čs. rozvědky (kteří se již dříve podíleli na přípravě návrhů na „aktivní opatření“ v případě BELL), starší referent tohoto odboru Jarmil

⁶⁰⁾ Rozvědka plánovala zveřejnit životní příběh svého agenta ANNY-Alfreda Frenzela, bývalého sociálně demokratického poslance západoněmeckého Spolkového sněmu, který byl v roce 1961 odsouzen německým soudem k 15 letům vězení za prokázanou špionáž ve prospěch ČSSR. V roce 1966 byl vyměněn do Československa. Série „aktivních opatření“ měla odstartovat v září 1968 tiskovou konferencí v souvislosti s třicátým výročím Mnichova a vyvrcholit natočením celovečerního filmu. Akce nebyla realizována vzhledem k Frenzelo-
vu úmrtí v červnu 1968.

⁶¹⁾ Viz výše zmíněný případ Marie Beranové.

⁶²⁾ Jednalo se o případ staženého agenta čs. rozvědky Mikuláše Pátka (krycími jmény OROVČAN a MIKO). Mikuláš Pátek před rokem 1948 působil jako československý diplomat, na přelomu 40. a 50. let byl příslušníkem československé exilové zpravodajské skupiny vedené Jaroslavem Kašparem. V roce 1957 byl získán ke spolupráci s čs. rozvědkou (zajišťoval informace především z prostředí slovenského exilu) a v roce 1965 se vrátil do Československa. Jako jediný z navrhovaných aktivních opatření byl tento případ realizován, byť s několikaletým zpožděním. V roce 1970 vydalo nakladatelství Naše vojsko knihu Eduarda Páry a Ludka Nápravy *Sedmáct let československým agentem na Západě*. Kniha obsahuje dezinformace tvrdící, že Pátek pracoval pro čs. rozvědku již od roku 1949, kdy měl přístup ke zpravodajským informacím. Pacner, Karel: c. d.: s. 460–462.

Smetana-ŠUSTR⁶³) z větší části přejímá roli BELLOVA „řídícího orgánu“.⁶⁴)

V létě roku 1968 jsou přípravy ke startu propagandistické kampaně v rámci I. správy MV dokončeny a zdá se, že jí již nic nestojí v cestě. V polovině července roku 1968 předkládá vedení čs. rozvědky vedení ministerstva vnitra propracovaný plán propagandistické akce⁶⁵) využívající agenta BELLA. Prvou etapou kampaně mělo být televizní vystoupení, které by představilo G. R. Rohrera a zveřejnilo jeho přítomnost v Československu. Následovat měl osmidílný seriál televizních pořadů, v němž by byly využity poznatky získané Rohrerovým „vytěžením“. Třetí fází série „aktivních opatření“ mělo být vydání knihy Rohrerových „pamětí“, které mělo být uvedeno tiskovou konferencí.⁶⁶) Konkrétní stádium rozpracování a připravenost k realizaci však nejsou z dostupné dokumentace zcela jasné. Přípravy patrně překročily fázi soustřeďování dokumentů pro profesionální žurnalistické zpracování. Utajenost pobytu Rohrera na území Československa a snaha o využití momentu překvapení vedly ke snaze co nejdéle nezapojovat do akce osoby mimo resort ministerstva vnitra. Tomu odpovídala i rozpracovanost jednotlivých kroků kampaně. V podstatě dokončeny byly koncepty jednotlivých kapitol připravované knihy „pamětí“ G. R. Rohrera,⁶⁷) které měl do finální podoby zpracovat profesionální publicista. Dokončena byla také příprava obsahové stránky

plánované tiskové konference, včetně otázek a odpovědí, které měli novináři bývalému americkému zpravodajci v československých službách pokládat.⁶⁸) V raném stadiu přípravy se nacházelo plánované mediální vyvrcholení propagandistické kampaně – televizní dokument o životě G. R. Rohrera a série jeho televizních vystoupení, ve kterých měl přiblížit jednotlivé aspekty činnosti amerických zpravodajských služeb. V archivu čs. rozvědky se zachovaly obsáhlé návrhy obsahových tezí Rohrerových televizních vystoupení,⁶⁹) které však nedospěly do stadia přípravy samotné realizace. Přesto je však možné, že podoba plánovaných pořadů byla konzultována s některými pracovníky Čs. televize.⁷⁰) Hlavním deklarovaným cílem Rohrerova vystoupení měl být jednak obecný popis činnosti amerických zpravodajských služeb („ukázat organizaci, sílu, úkoly, náklady a zaměření US rozvědných služeb; zvláště ukázat činnost US špionážních služeb proti ZST, proti pokrokovému hnutí, zejména komunistickým stranám na celém světě, ale i proti vlastním US spojencům na jejich území; ukázat nebezpečnost a metody práce v souvislosti s nejmodernějšími tech. prostředky US rozvědky“).⁷¹) Dnes spíše úsměvně působí nastíněná snaha lákat americké zpravodajce k dezerci do zemí východního bloku: „Ukázat, že US špionážní služba není ušetřena vlastních

⁶³) Jarmil Smetana (původním jménem Šindelář, jméno změněno ze služebních důvodů) byl příslušníkem MV v letech 1949–1981, v letech 1949–1953 byl zařazen na Krajské správě MV v Praze. V letech 1953–1954 byl zástupcem náčelníka IV. správy MV (ekonomické kontrarozvědky). V roce 1954 byl přeřazen na rozvědku (I. správu MV), v letech 1954–1955 a 1961–1962 působil jako zástupce náčelníka správy, pracoval především na úseku politické rozvědky a zahraniční kontrarozvědky. Od roku 1966 byl zařazen jako starší referent odboru aktivních opatření, kde pracoval až do odchodu do důchodu v roce 1981. Působil na rezidenturách čs. rozvědky ve Vídni, Káhiře, Bruselu a Paříži. AMV, personální spis Jarmila Smetany.

⁶⁴) 8. odbor I. správy MV v roce 1968–1969 opakovaně navrhol odstranit dvoukolejnost v řízení agenta BELLA a převést jej do přímého řízení odboru aktivních opatření. Formálně byla akce BELL předána odboru aktivních opatření až v červenci 1970. A I. S SNB, r. č. 44634/011, část. sv. č. 1, č. l. 29, I. správa FSZS, správa B, odbor 2, oddělení 21, 13. 7. 1970, Akce BELL – předání svazků.

⁶⁵) A I. S SNB, r. č. 44634/026, č. l. 88–104, I. správa MV, 19. července 1968, Návrh na kompromitaci US špionážní služby. Viz dokument č. 7.

⁶⁶) Tamtéž.

⁶⁷) A I. S SNB, r. č. 44634/107, 110, 111 (svazky textů k připravovaným aktivním opatřením). Rozsáhlé pasáže z těchto konceptů v roce 1976 použil Rudolf Franz ve své knize *Nahá sfinga*.

⁶⁸) A I. S SNB, r. č. 44634/111.

⁶⁹) A I. S SNB, r. č. 44634/111-I, 112, I. správa MV, 8. odbor, 1. 7. 1968 Návrhy televizních vystoupení G. R. Rohrera.

⁷⁰) V letech 1969–1970 čs. rozvědka prošetřovala signály o dekonspiraci pobytu G. R. Rohrera v Československu. Jedním z možných úniků měl být rozhovor, který se odehrál v červnu 1968 mezi pracovníkem Čs. televize Kamilem Winterem a náčelníkem odboru aktivních opatření I. správy MV mjr. Jiřím Stejskalem-BORECKÝM v krematoriu v Praze-Štrašnicích při pohřbu výše zmiňovaného spolupracovníka čs. rozvědky Alfreda Frenzela -ANNY. Stejskal se měl během rozhovoru zmínit o připravovaném využití bývalého amerického rozvědky s tím, že by se měl Winter podílet na realizaci plánovaných televizních pořadů (Winter již dříve novinářsky zpracovával některé podklady dodané Státní bezpečností). Po srpnu 1968 Kamil Winter emigroval a stal se hlasatelem českého vysílání BBC. Jiří Stejskal byl jako politicky nespolehlivý v roce 1970 z čs. rozvědky propuštěn. A I. S SNB, r. č. 44634/011, část. sv. č. 2, č. l. 110–120.

⁷¹) A I. S SNB, r. č. 44634/026, č. l. 88–104, I. správa MV, 19. 7. 1968, Návrh na kompromitaci US špionážní služby.

*provalů a že socialistický tábor je přitažlivý i pro lidi této profese.*⁷²⁾ Reálněji splnitelné a nebezpečnější byly snahy poškodit americké zájmy v zemích západní Evropy („*prohloubení protiamerických nálad a rozporů v NSR, Rakousku, Francii a v dalších zemích a tím [a to], abychom donutili Američany řadu věcí vysvětlovat a zdůvodňovat*“⁷³⁾).

Při formulaci cílů a postupů při přípravě série „aktivních opatření“ v akci BELL předpokládali pracovníci čs. rozvědky nejen účelové využití údajů o Rohrerově případu, ale především jejich záměrné zkreslení. Fabulována měla být i legenda jeho příchodu do Československa. S ohledem na oficiální negativní odpověď na dotaz amerického velvyslanectví ohledně pobytu G. R. Rohrera v ČSSR v srpnu 1965 byl připraven návrh dezinformace o Rohrerově několikaměsíčním pobytu na utajeném místě v zahraničí (v druhé polovině roku 1965) a následném převezení do Prahy zorganizovaném čs. rozvědkou.⁷⁴⁾ Největším obohacením informací G. R. Rohrera však bylo přidání informací o Rohrerově dlouhodobé spolupráci s čs. rozvědkou: „*Ke spolupráci s námi byl získán v Rakousku.*⁷⁵⁾ *Později byl námi poslán do jazykové školy k výuce češtiny. To proto, aby byl po absolvování školy zařazen na úsek, o němž jsme měli největší interes. Ve své špionážní práci proti ČSSR neměl velké úspěchy. Nebyla to jeho neschopnost, ale byl úkolován, aby dělal jen to, co bylo bezprostředně nutné. Jeho hlavním úkolem bylo odhalovat osoby, které pracovaly proti ČSSR, a paralyzovat vliv US rozvědky již v zahraničí. Ve snaze zjišťovat v zahraničí osoby, které pracují nejen proti ČSSR, ale i proti zemím socialistického tábora, byl úkolován, aby se zajímal o profesi vyšetřovatele na lžidetektoru.*⁷⁶⁾ *Zvolená verze měla také pomoci vysvětlit tříletý odstup od Rohrerovy emigrace do okamžiku jeho veřejného vystoupení: „V případě přijetí varianty, že byl naším dlouhodobým agentem, je logické, že tuto dobu věnoval operativní práci, nebude-li však tato varianta přijata, je zde nebezpečí, že jeho odmlčení bude vysvětlováno tím, že jsme jej celou dobu k tomuto vystoupení připravovali a nutili k výpovědím.*⁷⁷⁾ Záměry celé akce ve-

dení čs. rozvědky konzultovalo se „svými přáteli“ (KGB), kteří projevíli zájem Rohrerovým prostřednictvím zveřejnit některé vlastní (blíže nespecifikované) materiály.

Návrh připomínal i nutnost dořešit některé otázky spojené s Rohrerovým pobytem v Československu, v prvé řadě nutnost oficiálního udělení azylu. Ten mu nebyl (i když žádal o jeho poskytnutí ihned po překročení čs. státních hranic) dosud udělen, neboť jeho pobyt byl utajen i před vlastními čs. úřady. Náčelník čs. rozvědky plk. Josef Houska navrhl jednání s ministrem zahraničních věcí Jiřím Hájkem s cílem udělení antidiatovaného práva azylu k roku 1966.⁷⁸⁾

Po letech příprav dospělo plánované aktivní opatření BELL do stadia blízkého realizaci. Plány šéfů Státní bezpečnosti však překazily události 21. srpna 1968. Okupace Československa vojsky Sovětského svazu a dalších „spojenců“ na několik týdnů omezila činnost československé rozvědky. Po částečné stabilizaci na podzim roku 1968 se již vedení I. správy MV neodvažovalo zaútočit na americkou zpravodajskou službu triumfem zběhlého zpravodajce. Sama československá rozvědka se totiž po srpnu 1968 otřásala „defekcemi“ (útěky) svých kádrových příslušníků a nechtěla západním zpravodajským službám dávat záminku k propagandistickému využití svých zběhů. Případ BELL tak byl odložen na neurčito jako záloha pro možnou protiakci v případě veřejného vystoupení bývalých čs. rozvědků na Západě.

K jejím nejvíce ochromeným složkám patřil i odbor aktivních opatření, který připravoval propagandistické využití případu BELL. Náčelník tohoto odboru Jiří Stejskal-BORECKÝ patřil k těm příslušníkům I. správy MV, kteří nesouhlasili s okupací Československa a dokonce proti ní v srpnu 1968 veřejně protestoval a identifikoval některé „důkazy o kontrarevoluci“ v Československu jako „aktivní opatření“ sovětské rozvědky. Podle pozdějších údajů zastávalo reformní (dle jazyka normalizátorů pravicové) názory až 60 % příslušníků tohoto odboru a jeho činnost byla v prvních měsících

⁷²⁾ Tamtéž.

⁷³⁾ Tamtéž.

⁷⁴⁾ Tamtéž. Rudolf Franz ve své knize tuto verzi rozvádí ve statích o společném pobytu G. R. Rohrera s neznámým příslušníkem čs. rozvědky v severní Francii. Franz, R.: c. d., s. 123–125.

⁷⁵⁾ Míněno během jeho zařazení u 430. skupiny CIC v Salzburgu v letech 1949–1953.

⁷⁶⁾ A I. S. SNB, r. č. 44634/026, č. l. 88–104, I. správy MV, 19. 7. 1968, Návrh na kompromitaci US špionážní služby.

⁷⁷⁾ Tamtéž.

⁷⁸⁾ Tamtéž.

po srpnové okupaci fakticky zastavena.⁷⁹⁾ O nelichotivém stavu tohoto odboru svědčí i fakt, že v únoru 1969 byl odbor aktivních opatření československé rozvědky zrušen a sloučen s dosavadním 7. odborem I. správy MV.⁸⁰⁾ Situace samotného BELLA se krizí čs. rozvědky komplikovala. Nadále zůstával jako „záloha“ pro protiakci pro případné vystoupení „defektorů“ na Západě. Jeho osobní situace se zproblematizovala, o jeho pobytu v Československu věděli příslušníci rozvědky, kteří „defektovali“,⁸¹⁾ k emigraci se rozhodli i dvě Rohrerovy přítelkyně, které znaly jeho novou totožnost. Podle některých signálů se pokoušely prověřit jeho legendu ze zahraničí. Z těchto informací vedení čs. rozvědky vyvodilo závěry o znalosti západních rozvědek ohledně Rohrerova pobytu v Československu a hrozícím riziku. Na konci října 1968 se proto vedení 6. a 8. odboru I. správy MV dohodlo s vedením východoněmecké rozvědky na tom, že agent BELL bude na dobu několika měsíců „zapůjčen k vytěžení a doplnění poznatků“.⁸²⁾ V NDR pobýval až do konce března 1969. Hlavním důvodem jeho pobytu v NDR měla být pomoc při zaškolování pracovníků východoněmecké Státní bezpečnosti v práci na detektoru lži. Berlínští zpravodajci se také dozvěděli od svých československých partnerů (a patrně i od Rohrera samotného) o přípravě propagandistické kampaně a projevíli zájem tyto akce realizovat na svém území. V listopadu 1968 byla část připravených podkladů pro propagační využití předána do NDR, kde již byli vybráni ke konečnému zpracování zkušení propagandisté: filmařská dvojice Walter Heynowski a Gerhard Scheumann a spisovatel Julius Mader. Jak se zdá, iniciativa v tomto případě nepocházela z československé strany, vedení československé rozvědky se omezilo na právo veta při konečném rozhodnutí o zveřejnění akce BELL.⁸³⁾ Dle dostupných materiálů nakonec čs. rozvědka souhlas ke zveřejnění

Rohrerova případu v NDR nedala a ani jiné dostupné prameny nenaznačují, že by plánovaná akce východoněmeckých propagandistů byla realizována.

Informace čs. rozvědky o pobytu agenta BELLA u „východoněmeckých přátel“ byly více než kusé. Vedení východoněmecké služby nepovažovalo své československé partnery za dostatečně spolehlivé, a tak před nimi některé podrobnosti jeho pobytu zamlčeli. Podplukovník Smetana-ŠUSTR, který za čs. stranu jeho pobyt v NDR zajišťoval, ve svých zprávách uvádí informace o pravděpodobném operativním využívání G. R. Rohrera východoněmeckou Stasi a o neochotě východoněmeckých soudruhů informovat o tom své československé přátele.⁸⁴⁾

Krátce po návratu z NDR dochází ke změně Rohrerovy krycí identity, vzhledem k pravděpodobné „provalenosti“ jeho pobytu pod jménem Jan Veselý a možné dekonspiraci jeho bytu v pražském Zahradním Městě vytvářejí odborníci Státní bezpečnosti nové doklady na jméno Jan Vedra a nacházejí pro něj nový byt na Žižkově. Z dostupné dokumentace není zřejmé, zda byla vypracována i nová podrobná legenda – krycí životopis. Jan Vedra o sobě nicméně uváděl, že se narodil (stejně jako G. R. Rohrer) 8. prosince 1920 ve městě Springfieldu v americkém státě Illinois, z předchozí „existence“ přejímá krycí zaměstnání – práci překladatele v podniku zahraničního obchodu Rapid. Před nezasvěceným okolím vystupuje jako Američan českého původu, který se rozhodl žít v Praze. Jeho plánované propagandistické využití je v plánech československé rozvědky odsouváno na neurčito.

Rozsáhlé plány I. správy MV s agentem BELLEM plánované na období let 1968–1969 se nakonec neuskutečnily. BELL-Rohrer sám od těchto akcí očekával především jistý pokrok ve vyřešení své neuspokojivé osobní situace. Jako jediné byly realizovány kroky

⁷⁹⁾ AMV, personální spis Jana Ondrovčáka.

⁸⁰⁾ 7. odbor I. správy MV byl útvarem tzv. Služby zvláštního určení – složky, která připravovala diverzní a teroristické akce v zájmových zemích čs. rozvědky.

⁸¹⁾ Za pravděpodobnou cestu úniku informací o Rohrerovy byl považován především útek tiskového tajemníka čs. ambasády ve Vídni Ladislava Bittmana-BRYCHTY, jinak příslušníka tamní rezidentury čs. rozvědky. Bittman-BRYCHTA zastával v letech 1964–1967 funkci zástupce náčelníka odboru aktivních opatření I. správy MV a byl s případem agenta BELLA obeznámen. Rohrerovu přítomnost v Československu však nakonec zveřejnil jiný uprchlý čs. rozvědkář Josef Frolík-FLORIAN. Frolík, Josef: c. d.: s. 262–263.

⁸²⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 2, č. l. 103–109, I. správa MV, 24.3.1969, Návrh na vyřešení osobní situace a další postup v akci BELL.

⁸³⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/104, č. l. 546. Hlavní správa rozvědky, správa B, 3. odbor, 1. 10. 1969. Návrh na propagační zpracování materiálů z akce BELL, schválil federální ministr vnitra Jan Pelnář, zpracovali KALMAT-Kaštanek a NEDOMA-Petr.

⁸⁴⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/104, 026.

k legalizaci jeho pobytu na území Československa. O jeho pobytu bylo informováno ministerstvo zahraničních věcí a byl mu udělen politický azyl a československé státní občanství. Konkrétní údaje o jeho pobytu však byly nadále přísným tajemstvím, a tak zůstával rukojmím československých zpravodajských služeb. Období let 1968–1969 však přesto bylo dobou relativní spokojenosti a psychické stability v „československém“ období Rohrerova života. Poměrně dlouho před ním stála perspektiva radikální změny jeho dalších životních osudů a lepší se i jeho pozice ve vztahu ke „zpravodajským kolegům“ z československé rozvědky.

V průběhu roku 1968 končí problematické soužití s Karlem Petrem-NEDOMOU, s nímž však přesto zůstává ve styku. Poté, co pomínil dennodenní třenice, se vztah obou mužů zlepšil a nabyl relativně přátelského charakteru. Karel Petr přestává být pro agenta BELLA anonymním zpravodajským důstojníkem a nechává se poznat i pod svojí pravou identitou a představuje jej i své rodině. Obdobně přátelské vztahy navazuje i se svým řídicím důstojníkem z odboru aktivních opatření – pplk. Jarmilem Smetanou-ŠUSTREM. I Smetana jej představuje své rodině, agenta a jeho řídicího důstojníka sblíží i společný koníček – rybaření, opakovaně tráví společné víkendy na Smetanově chatě. Oba zpravodajci – Petr i Smetana tak sice přispívají k psychické pohodě řízeného agenta a tím i k jeho lepší využitelnosti, svým jednáním však porušují zaběhnutá pravidla zpravodajské práce. Kontakt se spolupracovníkem překračuje psané i nepsané zásady zpravodajské praxe: porušují konspiraci ve styku s agentem, dávají se mu poznat pod pravou identitou, prozrazují mu detaily ze svého soukromí. K Rohrerově spokojenosti s ním alespoň částečně jedná jako s kolegou – zpravodajcem, a ne jako s ovládaným agentem – nástrojem zpravodajské práce.

K zlepšení psychické pohody přispívá i vysoká míra využití a zaměstnanosti BELLA

v tomto období. V první polovině roku 1968 jde zejména o práci na přípravě propagandistického vystoupení, v zimě roku 1968 a na jaře 1969 zaškolení východoněmeckých zpravodajců v práci s detektorem lži. Pro BELLA samotného má však větší význam zapojení do práce odboru aktivních opatření československé rozvědky. Jako překladatel a konzultant se podílí na realizaci desítek „aktivních opatření“ cílených na americké teritorium či snažících se vyvolat dojem dokumentů americké provenience.

V únoru 1969 byl BELLŮV řídicí orgán Jarmil Smetana-ŠUSTR zařazen do tzv. I. legalizace, nastupuje krycí zaměstnání v úřadu pro Státní informační systém při předsednictvu vlády a od září 1969 je zařazen v tzv. II. legalizaci na rezidenturu I. správy FMV při čs. velvyslanectví v Bruselu.⁸⁵⁾ Spolupracovníka BELLA od něj přejímá mjr. Josef Kaštánek-KALMAT,⁸⁶⁾ zpravodajský důstojník 1. oddělení 3. odboru správy B Hlavní správy rozvědky.⁸⁷⁾ Doba změny osoby „řídicího orgánu“ se shodovala se změnou postoje československé rozvědky ke svému dlouholetému spolupracovníkovi. Vztah mjr. Kaštánka-KALMATA k agentu BELLOVI nepřekročil rámec profesionální neosobní roviny zpravodajec – agent, postupně se také vytrácela „důvěra“ rozvědky ve svého spolupracovníka. Již od přelomu července a srpna 1969 nebyl Rohrer pověřován dalšími úkoly při přípravě „aktivních opatření“ a v záznamech o schůzkách se objevují jeho stížnosti na malé pracovní vytížení a nulovou životní perspektivu.⁸⁸⁾ Agent BELL byl v této době československou rozvědkou v podstatě již vytěžen, vedení odboru aktivních opatření jej nadále nezasvěcovalo do přípravy svých „aktivních opatření“ a nenalezlo pro něj ani jiné využití. Spolupráce G. R. Rohrera s čs. rozvědkou se tak přesunuje do roviny tzv. udržovacího styku bez aktivního využívání. Změněná situace se pochopitelně odrazila na Rohrerově psychickém stavu. Přerušením kontaktu s Jarmilem Smetanou a Karlem

⁸⁵⁾ AMV, personální spis Jarmila Smetany.

⁸⁶⁾ Josef Kaštánek (na I. správě MV používal krycí jméno KALMAT) byl od roku 1951 vojákem z povolání československé armády, v roce 1952 jej, jako příslušníka vojenské kontrarozvědky, do svých služeb převzalo ministerstvo vnitra. V roce 1965 byl přeřazen na I. správu MV a stal se příslušníkem jejího 7. odboru tzv. Služby zvláštního určení (úvaru, jehož úkolem bylo připravovat diverzní a teroristické akce), po sloučení 7. a 8. (aktivních opatření a dezinformací) odboru byl zařazen na operativní úsek nově vzniklého odboru. V letech 1972–1977 působil jako instruktor oddělení státní administrativy ÚV KSČ (při zařazení ve zvláštní záloze I. správy FMV). Svoji kariéru u MV zakončil v letech 1977–1978 jako náčelník Krajské správy SNB Plzeň. AMV, personální spis Josefa Kaštánka.

⁸⁷⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 2, č. l. 120, Hlavní správa rozvědky, správa B, 3. odbor, 25. 8. 1969, Záznam o převzetí akce BELL.

⁸⁸⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/104.

Petrem ztrácí jediné přátelsky nakloněné osoby, s nimiž si mohl otevřeně pohovořit, navíc ztrácí i náznak zaměstnání, jakým bylo překládání pro odbor aktivních opatření. Stále častěji propadal depresím a postupně rezignoval na perspektivu navázání pevného partnerského vztahu a vytvoření nové rodiny. Jeho životní režim se posunul do stadia přežívání, kdy sice neměl přímé existenční starosti, ale také žádné životní výhledy.

V dubnu 1972 přejímá spolupracovníka Rohrera nový „řídící orgán“, mjr. Jaroslav Dvořák-DUBINA,⁸⁹⁾ operativní pracovník oddělení zvláštního určení 36. odboru I. správy FMV a problémy agenta BELLA se prohlubují. Ačkoliv je v této době veden jako spolupracovník-konzultant se znalostí nepřátelských služeb,⁹⁰⁾ fakticky se stává v rámci dlouhodobé prověrky osobou kontrarozvědně „rozpracovávanou“. Jaroslav Dvořák-DUBINA prozkoumal veškerou dokumentaci k agentu BELLOVI a našel v postupu svých předchůdců (předchozích „řídících orgánů“) celou řadu problémových bodů a možných rizik pro práci rozvědky. Zejména vztah Jarmila Smetany a Karla Petra k řízenému agentovi (Jaroslav Dvořák nebral v úvahu „pracovní smlouvu“ z roku 1966 uzavřenou mezi ministerstvem vnitra a Janem Veselým a upozorňoval na fakt, že její formulace odporují platným československým zákonům) porušoval zásady konspirace. Řízený spolupracovník pronikl do soukromí zpravodajských důstojníků, s nimiž byl ve styku, získal informace o jejich pravé identitě a zejména v případě Jarmila Smetany se dozvěděl i informace o jeho zpravodajské činnosti, které se přímo netýkaly agenta BELLA. Za obzvláště velký prohřešek považoval náznaky, že se spolupracovník dozvěděl údaje o Smetanově novém zpravodajském přidělení (výjezdu na rezidenturu v Bruselu). Za problémové byly považovány i další faktory Rohrerova vztahu k rozvědce. Spolupracovník se v letech 1968–1969 podílel (jako překladač a konzultant) na přípravě značného počtu „aktivních opatření“ cílených proti zájmům Spojených

států amerických a měl vědomosti o metodice a výsledcích práce odboru aktivních opatření československé rozvědky. Rohrer přišel do styku s řadou pracovníků čs. rozvědky a mohl tak získat povědomí o jejím personálním obsazení. Za problematické bylo považováno i jisté „suverénní“ a privilegované Rohrerovo postavení vzhledem k čs. zpravodajské službě (fakt, že se považoval za důstojníka ministerstva vnitra; pro své soukromé potřeby používal účelová zařízení čs. zpravodajské služby – zdravotnický ústav, autodílny).

Důvodem Dvořákova zvýšeného zájmu byly signály o znalosti západních zpravodajských služeb o Rohrerově pobytu v Československu. Jedna z jeho milenek, která emigrovala, se jej pokoušela ze zahraničí kontaktovat, což operativci čs. rozvědky interpretovali jako pokus o prověřování jeho legendy ze strany západních zpravodajských služeb. Jaroslav Dvořák zpětně vyhodnotil i další signály naznačující povědomí a zájem západních zpravodajských služeb o Rohrerově pobytu v Československu. Z tohoto pohledu představoval Rohrer v Dvořákových očích značné riziko. Měl přehled o řadě akcí realizovaných čs. rozvědkou (zejména „aktivních opatření“), osobně znal desítky důstojníků čs. rozvědky (některé i pravými jmény), znal dislokaci některých objektů rozvědky v Praze. Jako takový mohl představovat cenný zdroj informací pro kteroukoliv zpravodajskou službu pracující proti čs. rozvědce.

Jaroslav Dvořák zpětně analyzoval i obranu (kontrolu a prověrku) rozvědky proti potenciálnímu riziku, které mohl široce zasvěcený spolupracovník BELL představovat. Výsledky zjištění byly (z jeho pohledu) alarmující. Agent BELL byl soustavně prověřován (i za použití operativní techniky) naposledy v prvních letech svého pobytu v Československu; do konce 60. let byl kontrolován prostřednictvím svého spolubydlícího rozvědky Karla Petra. Poté, co se Karel Petr odstěhoval, došlo k pro Dvořáka znepokojivé „emancipaci“ agenta BELLA od ochranné a kontrolující moci

⁸⁹⁾ Jaroslav Dvořák (na I. správě používal krycí jméno DUBINA) nastoupil k ministerstvu vnitra v roce 1957, do roku 1963 byl zařazen u Vnitřní stráže MV, v prosinci 1963 byl přeřazen na I. správu MV jako referent studijně technického oddělení Služby zvláštního určení (22., od r. 1964 7. odbor I. správy MV), po jejím sloučení s odborem aktivních opatření se stal st. referentem oddělení zvláštního určení 36. odboru I. správy FMV. Na tomto místě setrval až do své smrti v roce 1980.

⁹⁰⁾ A I. S SNB, r. č. 81281, část sv. č. 2, č. 1. 59–60, I. správa FMV, 36. odbor, 8. 5. 1973, Inventář a agenda bojových prostředků, protokol o vedení agendy, mjr. DUBINA Jaroslav. Rohrer byl sice od roku 1969 přímo řízen odborem aktivních opatření (3. odborem správy B, od r. 1971 36. odborem), ale nikoliv jeho částí, která realizovala vlivová a aktivní opatření, ale příslušníky jeho 1. agenturně operativního oddělení (souběžně používán název oddělení zvláštního určení), které navazovalo na činnost někdejšího 7. odboru MV (Služby zvláštního určení).

čs. zpravodajské služby. Rohrer sice nadále zůstal v pravidelném kontaktu se svými „řídícími orgány“, svůj soukromý život si však dokázal zorganizovat alespoň částečně sám. Dvořák zjišťuje, že rozvědka již několik let neví, s kým se agent BELL stýká, nekontroluje jeho telefon a nedisponuje ani klíči od bytu, v němž Rohrer bydlí (fakticky šlo o konspirativní byt I. správy FMV, který měl být přístupný operativci, který vedl svazek tohoto bytu). Z pohledu nového „řídícího orgána“ se tedy jevil agent BELL spolupracovníkem nesprávně vedeným a v případě „převerbování“ západními rozvědkami i potenciálně velmi nebezpečným.

Jaroslav Dvořák proto navrhuje přistoupit k důkladné prověrce spolehlivosti dlouholetého spolupracovníka BELLA s cílem zjistit jeho možné vazby na zahraniční zpravodajské služby. Ve spolupráci s VI. správou FMV (operativní technika) jsou kontrolovány Rohrerovy telefonní hovory a jeho (nepříliš četná korespondence). Problematičtějším se ukázaly být pokusy o pravidelné sledování Rohrerova pohybu. Sledovači IV. správy FMV (sledování) byli překvapeni. Sledovaný objekt je nejen dokázal přelstít a setřást je, ale navíc jim nepokrytě dával najevo, že ví o jejich přítomnosti. Pro Jaroslava Dvořáka to byl další signál, který snižoval BELLOVU spolehlivost.⁹¹⁾ Rohrer samotný si byl patrně vědom zvýšeného zájmu o svoji osobu i vzrůstající nedůvěry jeho nového řídícího důstojníka.

Rohrer se opět dostal do úplné izolace, která měla za následek další zhoršení psychického stavu. Pokoušel se obnovit kontakty s operativci I. správy FMV, s nimiž měl poněkud přátelštější vztah, především s Karlem Petrem, který byl v této době již definitivně penzionován. Karel Petr se na základě rozhovorů s Rohrerem pokoušel urovnat vztahy mezi svým někdejší agentem a jeho novým řídícím důstojníkem, vedení 36. odboru to však chápalo jako nemístné zasahování do operativně rozpracovávaného případu a do budoucna zakázalo Petrovi vyhledávat další kontakty s Rohrerem. O Rohrerových snahách zjistit příčiny ne-

důvěry se pochopitelně dozvěděl i sám Jaroslav Dvořák, který je chápal jako snahu spolupracovníka o prověřování svého „řídícího orgána“.

Výsledkem Rohrerova prověřování bylo Dvořákově přesvědčení o Rohrerově nespolehlivosti. Mjr. Dvořák sice nepředpokládal, že by byl Rohrer emigroval do Československa již se špiónážními úkoly, považoval však za pravděpodobné jeho využívání americkou zpravodajskou službou po roce 1969, kdy patrně došlo k několika dekonspiracím jeho pobytu na území Československa a američtí zpravodajci získali možnost s ním navázat kontakt. Jeho přesvědčení však patrně nesdíleli jeho nadřízení, neboť čs. rozvědka nepřistoupila k žádným protiopatřením proti domnělému americkému agentovi.⁹²⁾ Rohrerova pozice v očích čs. rozvědky se v letech 1972–1973 tedy ještě více zhoršila. Někdejší cenný zdroj informací, perspektivní agent a seriózní spolupracovník byl dále pro I. správu FMV nevyužitelný. Jeho znalosti o americké zpravodajské službě byly již dávno vytěženy a krom toho v průběhu let ztratily na aktuálnosti. Spolupracovník nepožíval důvěry, aby mohl být (jako překladatel či konzultant) využit pro některé akce čs. rozvědky cílené proti zájmům amerických zpravodajských služeb a státní administrativy.

Jediným, víceméně sporadickým využitím agenta BELLA v letech 1972–1973 byly občasné překlady a konzultace pro československou kontrarozvědku (II. správu FMV). Někteří pracovníci kontrarozvědky, kteří Rohrera znali ještě z let 1965–1966, kdy byl řízen 1. odborem II. správy MV se podívovali nad nedostatečným využitím (dle nich) vysoce kvalifikovaného spolupracovníka a projevíli zájem na jeho širším využívání pro potřeby kontrarozvědky. Vedení čs. zahraniční špiónážní služby přišel zájem II. správy FMV vhod (vzhledem k jeho nulovému využití), a tak souhlasilo s jeho předáním. V květnu 1973 zpracoval mjr. Dvořák návrhy na předání spolupracovníka II. správě FMV⁹³⁾ a do července 1973 došlo i k faktickému předání celé akce.⁹⁴⁾ Dne

⁹¹⁾ Rohrerovo „podezřelé chování“ však ve skutečnosti odpovídalo instrukcím, které v minulosti dostával od čs. rozvědky. Rohrer v 50. a 60. letech prošel školením americké zpravodajské služby v sledování a kontrasledování a k využívání získaných znalostí byl instruován i svými československými orgány, aby tak setřásl eventuální zájem západních špiónážních služeb. O této skutečnosti byl informován i Jaroslav Dvořák.

⁹²⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/026, 027.

⁹³⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 1, č. l. 30–35, 36–42, I. správa FMV, odbor 36, 15. 5. 1973, Hodnocení spolupracovníka BELL ke dni 15. 5. 1973, I. správa FMV, odbor 36, 11. 5. 1973, Rozhodnutí o předání svazku.

⁹⁴⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/027, č. l. 245, I. správa FMV, odbor 36, II. správa FMV, odbor 8, 16. 7. 1973, Záznam o předání akce BELL.

13. července 1973 registruje mjr. Čech⁹⁵⁾ z 8. odboru II. správy FMV nový agenturní svazek spolupracovníka BELLA⁹⁶⁾ a 16. července 1973 přejímá hlavní svazek a část podsvazků vedených k tomuto agentovi I. správou FMV.⁹⁷⁾ Glen Roy Rohrer se tak opět, po více než sedmi letech, stává agentem československé kontrarozvědky. Ministr vnitra Jaromír Obzina znovu potvrzuje „pracovní smlouvu“ uzavřenou v roce 1966⁹⁸⁾ a staronový spolupracovník II. správy FMV začíná plnit kontrarozvědné úkoly. O rozsah těchto úkolů a konkrétní podobě spolupráce v 70. letech se můžeme jen dohadovat, neboť agenturní svazek spolupracovníka z této doby se nezachoval. Podle vyhodnocení (z druhé poloviny 80. let) byl aktivně využíván v některých operativních akcích II. správy SNB, byl patrně zapůjčován i státobezpečnostním službám ostatních socialistických států, v 70. letech se podílel na výrobě instruktážního filmu Polygraf. Zpravodajsky jej StB zaměstnávala až do konce roku 1981.⁹⁹⁾ Od té doby byl využíván jen k příležitostné překladatelské činnosti.

V březnu 1973, krátce před předáním spolupracovníka BELLA II. správě FMV, vyhodnotil zkušený dezinformátor 36. odboru I. správy FMV Jaroslav Nývlt-KOLOUCH obsáhlé složky, v nichž byly uloženy návrhy týkající se možného Rohrerova propagandistického využití.¹⁰⁰⁾

Konstatoval, že „na využití BELLA v PsO [psychologických operacích] i v jiných směrech byly u nás podávány dobré návrhy, žel žádné

nebyl realizován“.¹⁰¹⁾ Rohrerova chvíle slávy (pochopitelně rámovaná přísnou konspirací) přichází až o několik let později. V polovině 70. let připravuje československá Státní bezpečnost sérii „dárků“ svému hlavnímu protivníkovi. Již od podzimu roku 1973 plánuje soubor akcí, které mají narušit oslavy 200. výročí vyhlášení nezávislosti Spojených států amerických, připadajících na 14. července 1976.¹⁰²⁾ Vedení československé rozvědky a kontrarozvědky pracovalo na plánu rozsáhlé akce TYRKYS, jejímž cílem bylo „zjišťování záměrů USA v souvislosti s 200. výročím, snažit se snižovat dopad amerických akcí ve světě a hlavně v ČSSR, přispět k diskreditaci reakčních prvků vnitřní a zahraniční politiky USA“¹⁰³⁾. Hlavní část „propagandistických dárků“ obstaral odbor aktivních opatření I. správy FMV, v průběhu let 1975–1976 připravil celkem 90 „aktivních opatření“ (z valné části tiskových) cílených proti americkým zájmům. Valná část z nich byla realizována především v arabských zemích a v Latinské Americe. Část připravených „aktivních opatření“ se uskutečnila v Československu (do konce roku 1975 se jednalo o 9 článků v čs. tisku), podklady o činnosti CIA byly předávány k využití tiskovému odboru FMV, který je zveřejňoval v Rudém právu, Československém rozhlasu a časopise Signál.¹⁰⁴⁾ Úkolem československé kontrarozvědky bylo především sledovat (a narušovat) přípravu a průběh oslav amerického výročí na území Československa, které byly organizovány zejména velvyslanectvím USA v Praze.

⁹⁵⁾ Mjr. Čecha se bohužel nepodařilo ztotožnit, jeho jméno se však vyskytuje v předávacím protokole I. správy (viz předchozí poznámka) a jako Rohrerův „řídící orgán“ je uveden i v řádku v registru svazků SEO FMV. AMV, Sběrka registračních protokolů, zápis k r. č. 5791 MV.

⁹⁶⁾ AMV, Sběrka registračních protokolů, zápis k r. č. 5791 MV.

⁹⁷⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/027, č. l. 245, 16. 7. 1973, Záznam o předání TS BELLA novému ŘO, r. č. 44634/011, část sv. č. 1, č. l. 36–42, I. správa FMV, odbor 36, 11. 5. 1973, Rozhodnutí o předání svazku. II. správě FMV byl předán hlavní svazek, pracovní podsvazky č. 020, 021, 022, finanční podsvazky č. 030, 031, 032, tematické podsvazky č. 100, 101, 102, 103, 108, 109, 118, 120 a svazek operativní techniky č. 1486. Zbylé části hlavního svazku a podsvazky (týkající se převážně problematiky I. správy FMV) byly uloženy do archivu I. správy FMV.

⁹⁸⁾ AMV, a. č. 820190 MV (r. č. 5791 MV), část sv. č. 10, č. l. 59–60, II. Správa SNB, 5. odbor, 2. oddělení, 20. 11. 1986. Vyhodnocení spolupráce s TS BELLEM, č. sv. 5791, za r. 1986. Viz dokument č. 8.

⁹⁹⁾ Tamtéž.

¹⁰⁰⁾ AMV, personální spis Jaroslava Nývlt. Jaroslav Nývlt byl v letech 1947–1957 příslušníkem vojenské kontrarozvědky Československé armády. Od roku 1957 byl zařazen k I. správě MV, v letech 1957–1960 k její nelegální součásti. V roce 1960 byl přeřazen k informačnímu odboru, kde řídil skupinu, od r. 1963 oddělení, které se zabývalo přípravou tzv. aktivních opatření. Od roku 1964 až do svého odchodu do důchodu v roce 1981 byl příslušníkem odboru aktivních opatření československé rozvědky. Během svého působení na I. správě MV používal krycí jméno KOLOUCH.

¹⁰¹⁾ A I. S SNB, r. č. 44634/011, část sv. č. 2, č. l. 151. I. správa FMV, odbor 36., 26. 3. 1973, záznam.

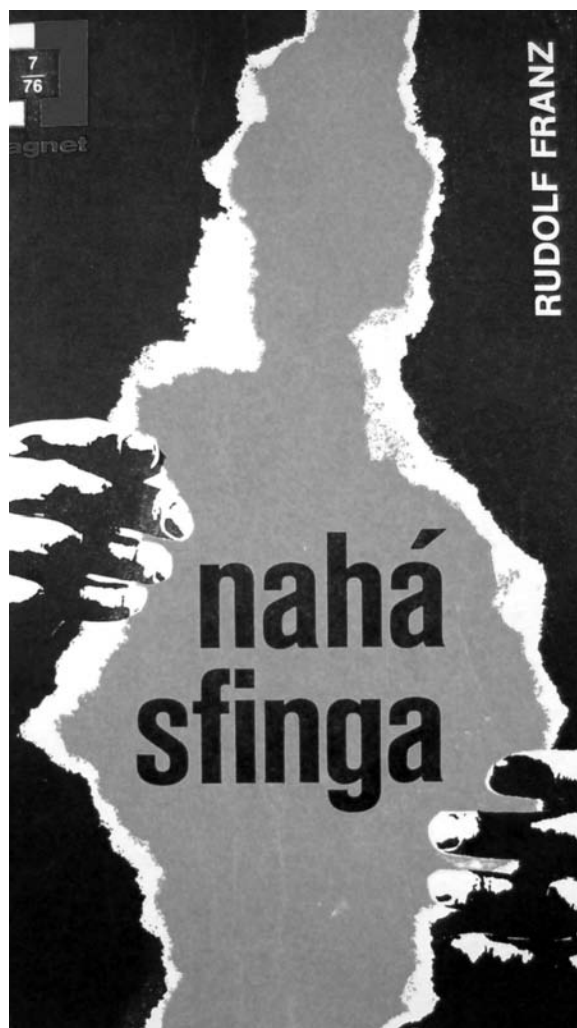
¹⁰²⁾ A I. S SNB, přísně tajný jednacím protokol 36. odboru I. správy SNB, zápis k č. A-00657/36-73 z 6. 9. 1973.

¹⁰³⁾ AMV, f. Sekretariát ministra vnitra, díl 5 (dále jen f. A 2/5), inv. j. 628, Součinnostní plán akce TYRKYS po linii I. a II. správy FMV. Koordinací postupu obou složek Státní bezpečnosti byly pověřeny 36. odbor I. správy FMV (aktivních opatření) a I. odbor II. správy FMV (americký).

¹⁰⁴⁾ AMV, f. A 2/5, inv. j. 628, Zpráva o průběhu plnění součinnostního plánu operace TYRKYS po linii I. a II. správy FMV, 8. 3. 1976.

Hlavním cílem čs. kontrarozvědky bylo zabránit „nevhodnému ideovému působení“ významného výročí na československou veřejnost. I kontrarozvědka se však chystala (být v menší míře než I. správa FMV) zapojit do kontrapropagandistické kampaně zveřejněním některých zpravodajských případů.¹⁰⁵⁾ Jako vhodný příspěvek do chystaného souboru akcí byly oprášeny i starší návrhy na mediální využití dlouholetého spolupracovníka obou čs. zpravodajských služeb, BELLA.¹⁰⁶⁾ Vzhledem ke skartaci Rohrerova agenturního svazku ze 70. let a k více než torzovitému zachování materiálů propagandistických součástí Státní bezpečnosti a ministerstva vnitra (tiskového odboru sekretariátu federálního ministra vnitra a odboru aktivních opatření čs. rozvědky) můžeme samotný průběh přípravy a realizace zveřejnění akce BELL rekonstruovat jen v hrubých rysech. V polovině roku 1975 vyhledávají pracovníci 36. odboru I. správy FMV pro účely připravované akce TYRKYS archivované materiály svého někdejšího spolupracovníka BELLA.¹⁰⁷⁾ Materiály připravené v závěru 60. let byly patrně postoupeny tiskovému odboru sekretariátu federálního ministra vnitra, který svěřil literární zpracování připravených podkladů zkušenému publicistovi Rudolfu Franzovi.¹⁰⁸⁾ V dubnu 1976 je již první verze rukopisu připravované knihy „paměti“ někdejšího amerického zpravodajce připravena a je zaslána k posouzení 36. odboru I. správy FMV.¹⁰⁹⁾ Do léta roku 1976 je rukopis knihy („memoárů amerického agenta v československých službách“) dokončen¹¹⁰⁾ a v podzimních měsících roku 1976 se dlouho připravované dílo státobezpečnostní literatury dostává na pulty knihkupectví a novinových stánků jako další svazek periodické řady literatury faktu Magnet.

Vydaná brožura Rudolfa Franze s názvem *Nahá sfinga* a s podtitulem Příběh bývalého pracovníka americké vojenské zpravodajské služby Glena Roye Rohrera z valné části vycházela z materiálů připravených Rohrerem ve

Obálka publikace Rudolfa Franze *Nahá Sfinfa*.

spolupráci s pracovníky odboru aktivních opatření koncem 60. let. Kniha přejala celé pasáže někdejšího scénáře připravovaného aktivního opatření BELL. Kostrou knihy byl Rohrerův osobní a profesní životopis, na který byly nabaleny jednotlivé kapitoly diskreditující činnost amerických zpravodajských služeb. Takřka doslova jsou z podkladových materiálů

¹⁰⁵⁾ Tamtéž.

¹⁰⁶⁾ AMV, f. A 2/5, inv. j. 4, Plán hlavních úkolů propagační činnosti tiskového odboru sekretariátu FMV na rok 1976 a hodnocení propagační a publikační činnosti za rok 1975. V seznamu publikací připravovaných k vydání v edici Magnet je uvedena i kniha Rudolfa Franze *Mluvící sfinga* s poznámkou, že „svazek bude plnit roli kontrapropagandistického titulu k 200. výročí USA“. Ve výše zmiňované Zprávě o průběhu plnění součinnostního plánu operace TYRKYS z března 1976 je zmiňována plánovaná akce MARS s tím, že se má jednat o „diskreditaci USA, zejména jejich zpravodajských služeb v krátkém televizním pořadu“ a souběžně připravovanou knihu, která by měla vyjít v druhé polovině roku 1976. AMV, f. A 2/5, inv. j. 628. Pravděpodobně se jedná o návrh na využití příběhu agenta BELLA.

¹⁰⁷⁾ A I. S SNB, přísně tajný jednací protokol 36. odboru I. správy SNB, zápis k čj. A-00368/36-75 z 24. 6. 1975.

¹⁰⁸⁾ Rudolf Franz pracoval jako redaktor armádního deníku *Obrana lidu* a publikoval několik knih z oblasti literatury faktu.

¹⁰⁹⁾ A I. S SNB, přísně tajný jednací protokol 36. odboru I. správy SNB, zápis k čj. A-00324/36-76 z 8. 4. 1976.

¹¹⁰⁾ Podle doslova ve vydané knize probíhala její příprava v lednu až červnu roku 1976. Franz, Rudolf: c.d., s. 135.

čs. rozvědky převzaty pasáže o činnosti CIC v Rakousku proti lidově demokratickému Československu, výsleších emigrantů, pasáže o struktuře americké vojenské zpravodajské služby v 50. a 60. letech. Využity byly i popis činnosti detektoru lži a metody jeho používání zpravodajci Spojených států amerických, zprávy o existenci tzv. Černé knihy, v níž měli být uvedeni západoněmečtí levičáci, kteří by byli v případě války zlikvidováni. Jednotlivé kapitoly byly na mnohých místech proloženy dopracovanými pasážemi o mučení nespolehlivých agentů a o využívání fyzického násilí při výsleších.

Zcela vyfabulována byla závěrečná část knihy líčící Rohrerův útek do Československa. Jako hlavní důvod útěku od americké vojenské zpravodajské služby je udáván nesouhlas s pou-

žíváním fyzického násilí při výsleších a spory s nadřízenými a obavy z hrozícího postihu. Podle literární verze se ještě v Německu podařilo Rohrerovi kontaktovat zástupce československé rozvědky¹¹¹⁾ a požádat jej o pomoc při emigraci do Československa. Pod dohledem agenta československé rozvědky měl žít na tajném místě v západní Evropě ještě několik měsíců po svém zmizení v srpnu 1965. Do Československa měl dorazit v posledních měsících roku 1965.¹¹²⁾ Snahu zvýraznit autenticitu a účinek Rohrerova příběhu naopak podtrhovala fotografická příloha brožury: vedle fotografií vražedně se tvářících amerických vojáků jsou zařazeny záběry budov, které využívaly americké zpravodajské složky, a míst, na nichž se odehrával příběh popisovaný v knize. Věrohodnost knihy zvyšovaly fotokopie Rohrero-

Varování před Rohrerovým bývalým kolegou ve zbrani.

¹¹¹⁾ Výběr československé rozvědky z celé řady nabízejících se špiónážních služeb východního bloku je v knize zdůvodněn snahou pomoci zemi, proti níž jako americký zpravodajec nejvíce pracoval.

¹¹²⁾ Franz, R.: c. d., s. 119–125.

vých osobních dokladů, včetně jeho průkazu příslušníka americké zpravodajské vojenské služby s ponechanou fotografií a nezakrytými osobními údaji.

Poslední stránky Franzovy knihy tvoří údajné Rohrerovo prohlášení adresované československé i světové veřejnosti, které je souhrnem výčitek jeho původní vlasti a obžalobou amerických zpravodajských služeb, které údajně likvidují americkou demokracii. Jméno muže, kterého i zideologizovaní zpravodajci československé Státní bezpečnosti hodnotili jako osobu naprosto nepolitickou, bylo vydáno vysoce politické prohlášení, v němž měl vysvětlit svůj nepochopitelný čin: „*Svět nenávisí, násilí, korupce a militarismu, v nějž vládnoucí kruhy přeměnily Spojené státy, přestál postupně být mým světem. Nemohl jsem už dýchat v prostředí, které na sebeušlechtilším lidském úsilí zajímaly jen ty stránky, jejichž prostřednictvím lze člověka zkompromitovat a postupným vydíráním zatáhnout nenávratně do nejšpinavějších zpravodajských čachrů. Zhoustlá tkáň amerických zpravodajských služeb prorostla dnes celým organismem Spojených států a pohlcuje den za dnem v americkém občanu vše, co v něm dosud zbývá lidského. Dnešní americký způsob života snížil člověka na pouhý objekt zpravodajské činnosti a hrozí jej oddělit docela. Pokusil jsem se tedy své místo najít po boku miliónů prostých lidí ze socialistických zemí, kteří v minulé válce nesli hlavní tíhu vítězného boje s fašismem a jejichž svět představuje dnes jedinou záruku, že fašismus nerozpoutá znovu své běsnění ještě v daleko strašlivějších rozměrech. [...] Mé svědomí mne vedlo k československým soudruhům, vůči kterým jsem shledal ve své minulosti největší podíl viny. Jsem přesvědčen, že mi také touto cestou umožnili, abych ji alespoň částečně zmírnil. Nebyl jsem dobrodruhem, který dezertoval, když se ocitl v úzkých, ani zrádcem amerických zájmů, za kterého mne vyhlásili ti, jejichž pravou tvář jsem odhalil. Vrátil jsem se pouze tam, odkud jsem vyšel. K třídě, která je krví a solí mé země a již náleží budoucnost Spojených států, k americkým dělníkům a miliónům prostých pracujících lidí, ke své skutečné vlasti, kterou jsem nepřestal milovat. [...] Jako Američan, jímž jsem v srdci nikdy nepřestal být, se dívám s optimismem a hrdostí na budoucnost své milované země. Vidím ji v mírovém soužití se světem, jehož občanem se dnes plně cítím i já. Im-*

perialistické řetězy, do kterých zemi pruhů a hvězd zakovali její dnešní vládcové, americký lid prolomí. I před ním se otvírá v pospolitosti s veškerým pracujícím lidstvem šťastná socialistická a komunistická budoucnost.“¹¹³⁾

V původních plánech na soubor „aktivních opatření BELL“ z konce 60. let tvořilo vydání „paměti amerického rozvědčíka“ jen jednu (byť nejdůležitější) z částí plánu širší akce. Také anonymní tvůrci scénáře opožděné realizace akce BELL v polovině 70. let připravili širší využití Rohrerovy osoby. Forma realizovaných pokračování (televizní vystoupení a seriál dokumentárních filmů) se sice kryly s původními plány dezinformátorů I. správy MV, obsah těchto akcí se však od původních plánů lišil.

Rohrerovy dny slávy, kdy byl osobně představen československé a světové veřejnosti, přišly ve zvláště vypjaté době. V lednu 1977 bylo československé veřejné mínění masírováno přívalem ostré režimní propagandy, která reagovala na zveřejnění Charty 77. Jedním z výrazných ohlašovaných televizních pořadů, který, patrně neplánovaně, zapadl do této kampaně, byl i čtyřdílný dokumentární seriál *Nebudeme mlčet* s podtitulem *Pracovník rozvědky USA vypovídá*.¹¹⁴⁾ Mnohoslabný název ohlašoval zveřejnění senzace z oboru špionáže, diváci se však dočkali té nejstupidnější režimní propagandy, jejíž obsah se názvu týkal jen okrajově. Čs. televizní diváci měli 7. ledna 1977 (v hlavním vysílacím čase – 19.20 do 19.55) možnost vidět hned dva díly ohlašovaného pořadu se zpravodajskou tematikou, pokračování následovalo již 8. a 9. ledna. V afektovaném úvodním proslovu uváděl známý televizní moderátor Jan Rosák, spolu se svojí tehdy populární slovenskou kolegyní Izabelou Pažitkovou, diváky do reálií „prohnilé, zkorumpované a zločinné“ Německé spolkové republiky, která je „hlavní překážkou uvolňování napětí a spolupráce mezi národy“. Následovala smršť příspěvků, která obsahovala snad všechny typické prvky té nejpokleslejší režimní protizápadoněmecké propagandy. Mluví se o pozicích bývalých fašistů, o fašistickém charakteru SRN. Svě pohoršení nad západoněmeckým sousedem postupně vyjadřují bývalí vězni koncentračního tábora v Terezíně, nechybí ani nezbytný prvek naznačující tu nejtvrdší propagandistickou úroveň – lidická žena (v tomto případě Anna Hroníková). Dvojici

¹¹³⁾ Franz, R.: c. d., s. 134–135.

¹¹⁴⁾ Archiv České televize, záznam pořadu *Nebudeme mlčet*, IDEC 2764510337.

průvodců pořadem doplňuje další ostrílený televizní propagandista – pracovník redakce zahraničního zpravodajství Československé televize, Cyril Smolík.¹¹⁵) Spolu s Bohuslavem Kučerou,¹¹⁶) předsedou Komise pro stíhání válečných zločinců a Karlem Kamišem, tajemníkem této komise, připomínají nepotrestané válečné zločiny, jejichž viníci žijí v SRN. Postupně jsou dávány příklady bývalých nacistů, kteří zastávají významné funkce v SRN. Teprve v poslední minutě přechází redaktori k překvapení slibovanému v podtitulu pořadu. Jen jednou větou slibují představení pracovníka zpravodajské služby USA, komicky působící Cyril Smolík však ihned dodává, že se tak stane až v příštím díle seriálu. V tomto diváci viděli jen temnou postavu sedící v rohu televizního studia.

Teprve v druhém díle seriálu představuje Smolík televizním divákům údajného pracovníka CIA. Asi padesátiletý, černovlasý, serió-

zně působící muž¹¹⁷) nejprve česky odpovídá na redaktorovu otázku, zda je ochoten představit se československým divákům a požaduje, aby mohl odpovídat v rodné angličtině, byť českým otázkám rozumí. Představuje se jménem Glen Roy Rohrer a ve stručnosti uvádí svůj životopis až po vstup do CIC. Téma rozhovoru se velmi rychle stáčí k údajné neochotě CIC stíhat válečné zločiny a využívání bývalých nacistů americkými zpravodajskými službami. O výběru „válečných zločinců“ svědčí jméno hlavní oběti tohoto dílu seriálu *Nebudeme mlčet* – prominentního západoněmeckého novináře Gerharda Löwenthala, komentátora televizní stanice ZDF. Komentář čtený Janem Rosákem a Izabelou Pažitkovou zpochybňoval antifašistickou minulost tohoto žurnalisty židovského původu a líčí jej jako stoupence bývalých nacistů. Pravým důvodem výpadů proti Löwenthalovi však byl velký vliv jeho antikomunistických televizních kome-

Záběr silně namaskovaného G. R. Rohrera v pořadu Čs. televize *Nebudeme mlčet*.

¹¹⁵) Cyril Smolík proslul zejména jako dlouholetý zpravodaj Čs. televize v Berlíně a v Bonnu. V letech 1974–1982 byl pod krycím jménem CEHAL ideovým spolupracovníkem 37. (německého) odboru čs. rozvědky. Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů §7, odst. 1 zákona č. 107/2002 Sb., díl 12., Praha 2003, s. 5569.

¹¹⁶) Bohuslav Kučera (nar. 1923) byl dlouholetým předsedou prorežimní Československé strany socialistické a místopředsedou Federálního shromáždění.

¹¹⁷) Muž vystupující v televizním pořadu byl silně nalíčen, měl bohatou černou paruku a knír. Není zřejmé, zda v seriálu vystupuje důkladně nalíčený G. R. Rohrer či neznámý herec.

Pořad *Nebudeme mlčet* uváděla moderátorská dvojice Jan Rosák a Izabela Pažitková, v pozadí fotografie Gerharda Löwenthala.

tářů. Účinek propagandistického pořadu měly zvýšit rozhovory s pamětníky Löwenthalových skutků z druhé světové války natáčené ve východním i západním sektoru Berlína. Obětí posledních dvou dílů se stává známý bavorský křesťansko-sociální politik Franz Josef Strauss, který je za Rohrerova příkyvování líčen jako spolupracovník amerických zpravodajských služeb.

Předpokládaná hlavní postava celého seriálu, americký rozvědčík Glen Roy Rohrer, nakonec vystupuje jen jako statista, který „zatraktivňuje“ tuctový propagandistický pořad, jehož tematika se týká Rohrerových osudů jen zcela okrajově.¹¹⁸⁾ Na rozdíl od knižní podoby Rohrerova příběhu anonymní autoři¹¹⁹⁾ televizního seriálu nerespektovali původní osnovu z konce 60. let a využili Rohrerovy osoby jen jako zpestřující kulisy pro zpracování aktuálního politického kontrapropagandistického zadání.

Televizní seriál doplnil rozhovor s Rohrerem odvysílaný v roce 1977 v televizním zpravodajství¹²⁰⁾ a některé články v dobovém tisku.¹²¹⁾ Kontrapropagandisticky jej využily i maďarské a sovětské sdělovací prostředky.¹²²⁾ O okolnostech přípravy této propagandistické kampaně není v zachovaných archivních materiálech příliš zmínek. Můžeme předpokládat, že příprava knihy a televizních pořadů znamenala pro nepříliš zaměstnaného spolupracovníka čs. kontrarozvědky BELLA vytržení ze stereotypu a zvýšenou „pracovní“ zátěž. Pravděpodobná jsou i zvýšená bezpečnostní opatření po dobu přípravy a realizace hlavní části mediální kampaně. Tomu odpovídalo i Rohrerovo silné nalíčení (namaskování) v seriálu *Nebudeme mlčet* (nebyl-li zastoupen figurantem). Zveřejnění Rohrerova pobytu v Československu však nijak nezměnilo podmínky, za nichž v Praze žil (či lépe řečeno přežíval). I poté, co se o jeho existenci dozvěděly miliony čtenářů a televi-

¹¹⁸⁾ Charakteristické je zapojení „spolupracovníka CIA“, předsedy CSU Franze Josefa Strausse do kontextu pořadu. G. R. Rohrer prý kdysi slyšel od jednoho ze svých kolegů (vyšetřovatelů na polygrafu), že F. J. Strauss byl kdysi vyšetřován na detektoru lži.

¹¹⁹⁾ V závěrečných titulcích je pouze uvedeno, že pořad vyrobila redakce zahraničního zpravodajství Československé televize.

¹²⁰⁾ AMV, f. A 2/9, inv. j. 12, Vyhodnocení propagační a publikační činnosti za rok 1977 a plán na rok 1978. Záznam rozhovoru se v Archivu České televize nezachoval.

¹²¹⁾ Nejvýraznějším příspěvkem kampaně proti americkým zpravodajským službám, která souvisela se zmiňovanou operací TYRKYS, byl seriál článků Radovana Šimka CIA – tajemství pláště a dýky vycházející v lednu a v únoru v čs. armádním tisku. Obrana lidu 18. ledna 1977 – 8. února 1977.

¹²²⁾ AMV, a. č. 820190 MV, (r. č. 5791 MV), část sv. č. 10. č. 1. 66–69, II. správa SNB, 5. odbor, 17. 3. 1987, Informace k TS BELL. Viz dokument č. 9.

zních diváků, zůstaly okolnosti jeho pobytu utajeny a někdejší americký zpravodajec nadále zůstával anonymním obyvatelem jednoho pražského sídlištního bytu.

Od roku 1981 není spolupracovník čs. kontrarozvědky G. R. Rohrer již zpravodajsky využíván. V roce 1982 se z něj stává podivný důchodce. Rozhodnutím ministra vnitra Jaromíra Obziny je mu přiznán důchod jako bývalému příslušníku SNB ve výši 3000 Kčs.¹²³⁾ Ani po konci své druhé „zpravodajské kariéry“ není agent BELL propuštěn do civilního života. Přesto, že pro něj Státní bezpečnost neměla žádné zpravodajské využití, nadále s ním jednala jako se svým spolupracovníkem a utajovala jeho pravou totožnost a přesné místo pobytu v Československu. Samotný způsob řízení měl podobu udržovacích kontaktů, po celá osmdesátá léta prováděných starším referentem 5. odboru II. správy SNB – Bohumilem Gráblem, který byl Rohrerovým „řídícím orgánem“ v letech 1980–1986. I poté, co v roce 1986 ze zdravotních důvodů přešel na neoperativní úsek II. správy SNB,¹²⁴⁾ zůstával se svým bývalým spolupracovníkem v osobním styku. Administrativní záležitosti spojené s vedením svazku převzal v roce 1986 nový „řídící orgán“, kpt. Robert Říha.

V roce 1987 StB zaregistrovala podezřelý zájem neznámých osob o G. R. Rohrera.¹²⁵⁾ Následovala opatření k zajištění bezpečnosti spolupracovníka a jeho přestěhování do jiné části Prahy.

Americký zpravodajec, který v šedesátých letech utekl pod ochranu komunistického režimu, se v Praze dočkal i jeho konce. V roce 1989 již nebyl žádným zpravodajským esem,

ale stárnoucím pražským důchodcem. Přesto zůstával formálně spolupracovníkem tehdejší komunistické kontrarozvědky (II. správy SNB). V této pozici jej přejímá i polistopadová zpravodajská služba (Úřad FMV pro ochranu ústavy a demokracie). Ještě v roce 1990 pravidelně přejímá od svého řídicího operativce pravidelnou výplatu, jejíž výše je zaznamenávána ve finančním podsvazku spolupracovníka nové služby.¹²⁶⁾ Teprve při další reorganizaci československé kontrarozvědky na přelomu let 1990/1991¹²⁷⁾ dospívá Rohrerův operativní pracovník k závěru, že dlouholetý spolupracovník Státní bezpečnosti již nemusí být využíván československou kontrarozvědkou. V lednu 1991 je vypracován návrh na uložení svazku TS BELL do archivu tehdejšího statisticko-evidenčního odboru Vnitřní a organizační správy FMV.¹²⁸⁾ Dne 7. března 1991, po téměř 26 letech, končí spolupráce někdejšího poddůstojníka vojenské zpravodajské služby USA s československými špionážními službami. Ani po ukončení zpravodajské spolupráce Glen Roy Rohrer neopouští konspirační byt někdejší Státní bezpečnosti HAGEN,¹²⁹⁾ který je jeho trvalým bydlíštěm.

Konec bipolárního rozdělení světa a postupný přechod země, ve které žil, ke spojencům jeho zrazené vlasti musel vyvolávat v postarším důchodci obavy. Americká vláda, kterou svojí zradou poškodil, jej mohla i po desetiletích volat k odpovědnosti. Zdá se však, že odpovědné úřady měly v 90. letech jiné priority. Jeho případ přitom tehdy nebyl zcela neznámý. Česká veřejnost o něm byla informována nejprve prostřednictvím vydání, ve své době skandálních, vzpomínek někdejšího čs. rozvědčíka Josefa Frolíka.¹³⁰⁾ Rohrerův útěk

¹²³⁾ Tamtéž. Výše přiznaného důchodu výrazně překračovala běžnou výši důchodů a byla i vyšší než tehdy platný nejvyšší důchodový výměr (2500 Kčs). Formálně se patrně jednalo o tzv. osobní důchod. Dle údajů ve finančním podsvazku svazku a. č. 820190 MV mu důchod nebyl zaslán běžnou cestou přes Správu sociálního zabezpečení, ale každý měsíc byl vyplácen proti podpisu příslušným operativním pracovníkem II. správy SNB.

¹²⁴⁾ AMV, personální spis Bohumila Grábla.

¹²⁵⁾ AMV, a. č. 820190 MV (r. č. 5791 MV), část sv. č. 10, č. l. 66–69. Informace k TS BELL, č. sv. 5791. V únoru 1987 kontaktovali neznámí muži (vydávající se za příslušníky SNB) manželku Bohumila Grábla a pokoušeli se získat informace o G. R. Rohrerovi.

¹²⁶⁾ AMV, a. č. 820190 MV (r. č. 5791 MV), finanční podsvazek. V roce 1990 vyplatil Úřad FMV pro ochranu ústavy a demokracie G. R. Rohrerovi celkem 39 272 Kčs.

¹²⁷⁾ Úřad FMV pro ochranu ústavy a demokracie byl nahrazen Federální informační službou.

¹²⁸⁾ AMV, a. č. 820190 MV (r. č. 5791 MV), část sv. č. 11, č. l. 49. Federální informační služba, 13. 1. 1991. Návrh na uložení svazku TS BELL. Do Archivu SEO však byly předány jen finanční podsvazky a 10. a 11. část hlavního svazku pocházející z 80. let, kdy již Rohrer nebyl operativně využíván. Předchozích 9 částí svazku s dokumentací Rohrerovy spolupráce v 60. a 70. letech bylo bez bližšího upřesnění skartováno před předáním do svazku do archivu. Tamtéž.

¹²⁹⁾ Pod r. č. 5830 HAGEN vedla StB postupně několik bytů, v nichž Rohrer bydlel, při jeho přestěhování byla vždy jen změněna adresa v tomto svazku. Samotný svazek KB HAGEN r. č. 5830 byl v roce 1990 zrušen a jeho materiály byly převedeny ke svazku TS BELL, r. č. 5791.

¹³⁰⁾ Frolík, J.: c.d., s. 262.

na začátku 90. let připomenuly i publikace oficiálních historiků západních zpravodajských služeb.¹³¹⁾ Žádná z těchto zmínek však nevedla k pátrání po dalších osudech aktéra dávné špionážní historiky ze 60. let. Sám o své minulosti mlčel, před svými sousedy vystupoval jako přistěhovalec z bývalé Jugoslávie (aby zdůvodnil svůj i po desetiletích zřetelný přízvuk). Jeho inkognito padlo několik let po pádu režimu. Pod svým pravým jménem i oběma přijatými jmény se objevil v seznamech spolupracovníků StB, které zveřejnil Petr Cibulka.¹³²⁾ V době, kdy jsem psal tuto studii, Glen Roy Rohrer alias Jan Vedra ještě žil; na podzim roku 2002 jsem jej požádal o rozhovor, ale odmítl. Zemřel 12. května roku 2003 v Praze.

Poslední dostupná fotografie Jana Vedry (G. R. Rohrera) z konce 90. let.

Pozornosti Američanů však přesto neušel. S českými úřady již několik let jednali zástupci ministerstva obrany USA, kteří pátrali po stopách amerických válečných zajatců z korejské

a vietnamské války. Bývalé Československo bylo často uváděno jako místo jejich možného věznění. Jednou z institucí, se kterou byli představitelé Pentagonu ve styku, byl i Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.¹³³⁾ V létě roku 2003 se americký zástupce mjr. Michael OHara obrátil na ÚDV se žádostí o pomoc při pátrání po nové stopě. Předpokládal, že potencionální zajatci v Československu byli vyšetřováni všemi možnými způsoby, mimo jiné i pomocí detektoru lži. Nejpopovolanějším expertem, který jej mohl obsluhovat, byl G. R. Rohrer. V jeho dostupných státobezpečnostních materiálech se však nenacházely žádné informace o amerických válečných zajatcích a při pátrání v místě jeho bydliště¹³⁴⁾ mjr. OHara zjistil, že G. R. Rohrer před několika měsíci zemřel. Panu O'Harovi jsem předal rukopis této studie; jeho pozornost se dále soustředila na Rohrerovu osobní pozůstalost, která se stala předmětem notářského dědickeho řízení. Při žádostech o přístup k těmto materiálům však narazil na bariéru českých zákonů (do doby určení oprávněného dědice byla jeho nepřístupná pozůstalost uložena u notářky), rozhodl se proto pokusit urychlit celou kauzu její medializací. V říjnu roku 2004 otiskl deník Mladá fronta Dnes dva články novináře Ludka Navary, které popisovaly pátrání amerických úřadů po stopách amerických válečných zajatců v Československu.¹³⁵⁾ Navarovy články (i díky jistým nepřesnostem v nich obsažených), doplněné textem českých publicistů a historiků věnujících se problematice údajných válečných zajatců v Československu,¹³⁶⁾ nastolily řadu otázek: Chránily současné české úřady bývalého agenta Státní bezpečnosti? Proč nebyly ochotny poskytnout americké

¹³¹⁾ West, Nigel: *Games of Intelligence. The Classified Conflict of International Espionage Revealed*. New York, Crown Publishers 1990, s. 58. Minnick, Wendell L.: *Spies and Provocateurs. A Worldwide Encyclopedia of Persons Conducting Espionage and Covert Action 1946–1991*. Jefferson NC: McFarland, 1992, s. 192.

¹³²⁾ www.cibulka.com.

¹³³⁾ Americká strana vycházela především z údajů poskytnutých bývalým čs. generálem Janem Šejnou, který emigroval v roce 1968. ÚDV vydal o prověřování těchto informací souhrnnou zprávu: *Aktivity československých institucí v jihovýchodní Asii v době korejské a vietnamské války*. In: *Securitas imperii*, 9, ÚDV, Praha 2002, s. 7–57.

¹³⁴⁾ V roce 2003 byly informace o konspiračním bytě, v němž G. R. Rohrer žil, zveřejněny Ministerstvem vnitra ČR. Evidenční podklady, zveřejněné podle § 7 zák. 107/2002 Sb. na internetové adrese mvr.cz/2003/evidence/stb_rady.html, záznam k r. č. 05830 MV, konspirační byt HAGEN.

¹³⁵⁾ Navara, Luděk: *Záhada amerického špiona žijícího v Praze*. In: *Mladá fronta Dnes*, 16. 10. 2004. Týž: *US Army hledá své pohřešované v Česku*. In: *Mladá fronta Dnes*, 27. 10. 2004. Navara při přípravě článků spolupracoval i s ÚDV a měl k dispozici některé informace soustředěné při přípravě této studie.

¹³⁶⁾ Catalanová, Hana; Eminger, Václav; Vališ, Zdeněk: *Američtí váleční zajatci a špioni po česku*. Text byl v říjnu roku 2004 publikován na různých českých a slovenských internetových serverech, např. www.szcpv.szm.sk/spy.html.

straně informace o jeho pobytu? Byl jeho pobyt v České republice až do jeho smrti důkladně utajován?¹³⁷⁾ Podle dostupných údajů přestal být G. R. Rohrer spolupracovníkem československých zpravodajských služeb v roce 1991. Údaje o identitě, pod kterou v České republice žil, byly (nejprve neoficiálně) zveřejněny již v první polovině 90. let, od roku 2002 jsou jeho státobezpečnostní materiály veřejně přístupné dle zákona o zpřístupnění svazků StB.¹³⁸⁾ Důvod, proč se zástupci Pentagonu dostali „na jeho stopu“ až několik měsíců po jeho smrti, je tak třeba vidět v dřívějším nezájmu o jeho osobu, nikoliv ve zvláštní ochraně údajů o jeho totožnosti.

Glen Roy Rohrer je ojedinělým zjevem v historii československé Státní bezpečnosti. Jeho záhadný přechod ostře střežené československé hranice přinesl zpravodajským službám východního bloku nezaslouženou výhodu. K dispozici se jim dal zkušený a dlouholetý zpravodajský pracovník, který sice patřil spíše do spodních příček hierarchie amerických zpravodajců, avšak který měl díky specifickému pracovnímu zařazení přehled o činnosti významného úseku zpravodajské služby armády USA.

Jeho vytěžování a využívání získaných informací vcelku odpovídalo praxi obou stran v zpravodajské rovině studené války. Útěky („defekce“) zpravodajců východního bloku byly mnohem častější a zasahovaly daleko vyšší pozice ve zpravodajských službách. Útěky z Východu na Západ však znamenaly útěk na svobodu (byl často omezenou nutností zachovávat bezpečnostní opatření proti zásahu východních zpravodajských služeb). Ojedinělý Rohrerův útěk před postihem za opilecký delikt očekávané uvolnění nepřinesl. Rohrer se stal dlouholetým rukojmím československé Státní bezpečnosti držným sice v (na československé poměry) luxusních podmínkách, ale neustále žijícím v nejistotě dalšího osudu. Teprve po ukončení studené války je zbaven ochranné dozorující péče československých špiónských služeb. Přesto dožil v zemi, která se stala spojencem jeho někdejší vlasti.

(Studie byla napsána v letech 2001–2002. Archivní materiály čs. rozvědky vztahující se k osobě G. R. Rohrera podléhaly v této době režimu utajení. Pro účely přípravy studie a doprovodné edice dokumentů byly odtajněny jen vybrané, přímo citované archiválie).

¹³⁷⁾ L. Navara uvádí: „*Rozmrzelost Američanů vyplývá nepochybně i z toho, že Češi jim několik let odmítali zprostředkovat setkání s americkým dezertérem Glenem Rohrerem.*“ ÚDV byl jedním z oslovených českých úřadů, podrobné informace k osobě G. R. Rohrera (a místě jeho pobytu) americké straně předal téhož dne, kdy o ně projevila zájem.

¹³⁸⁾ Zákon č. 140/1996, ve znění zákona č. 107/2002 Sb.

Resumé

Studie přibližuje osud G. R. Rohrera (1920–2003). G. R. Rohrer od roku 1949 pracoval jako poddůstojník zpravodajské služby armády USA. Po většinu 50. a 60. let byl zařazen u jejích služeb v Evropě (Rakousku, Francii a SRN). Naposledy působil u útvaru 513. INTC ve Frankfurtu nad Mohanem ve funkci vyšetřovatele na tzv. detektoru lži (polygrafu). V srpnu roku 1965 z osobních důvodů přeběhl do Československa a dal se k dispozici čs. Státní bezpečnosti. Ta jej vedla jako svého spolupracovníka pod krycími jmény ŘIDIČ a BELL. Československé kontrarozvědce a rozvědce předal informace o spolupracovnících americké vojenské zpravodajské služby v Československu, o její struktuře a příslušnících. Dále o principech a metodice výslechů na tzv. detektoru lži, což umožnilo Státní bezpečnosti proškolovat své agenty tak, aby je výslech na detektoru neodhalil.

Pobyt bývalého amerického zpravodajce v Československu zůstal na dlouhá léta utajen. G. R. Rohrer žil v Praze pod falešným jménem Jan Veselý a od roku 1969 Jan Vedra. Čs. ministerstvo vnitra s ním uzavřelo formální pracovní smlouvu, podle níž se stal jejím civilním zaměstnancem, ve skutečnosti jej považovalo za svého tajného spolupracovníka. Odměnou mu bylo na československé poměry nadprůměrné materiální zajištění. Do roku 1973 jej využívala především čs. rozvědka (I. správa ministerstva vnitra), získala od něj podrobný přehled organizační struktury a personálního obsazení vojenské zpravodajské služby v USA, využívala jej jako jazykového experta pro přípravu dezinformačních podvrhů, které měly působit jako by byly amerického původu. V druhé polovině 60. let plánovala využít jeho případ i propagačně s cílem poškodit pověst amerických zpravodajských služeb v očích veřejnosti. K tomu však vzhledem ke změně politické situace po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy, v srpnu 1968, nedošlo.

V roce 1973 byl G. R. Rohrer předán kontrarozvědce Státní bezpečnosti (II. správě Federálního ministerstva vnitra). Ta jej využívala jako překladatele a nasazovala jej do svých zpravodajských her jako agenta vystupujícího pod identitou občana západních zemí. Ke stejným účelům byl také „zapůjčen“ zpravodajským službám některých zemí východního bloku. Jako agent vystupoval například ve Varšavě a východním Berlíně. Po více než deseti letech pobytu G. R. Rohrera v Československu přistoupilo vedení Státní bezpečnosti ke zveřejnění jeho případu. V roce 1976 vyšel v Praze jeho dezinformačně upravený knižní životopis *Nahá sfinga* a na počátku roku 1977 vysílala Československá televize publicistický seriál *Nebudeme mlčet*, v němž G. R. Rohrer vystoupil osobně. I nadále však žil za přísných bezpečnostních opatření v Praze pod přijatým jménem Jan Vedra. Čs. zpravodajské služby jej vedly jako svého spolupracovníka až do března roku 1991. Zemřel v květnu 2003 v Praze.

Studie je doplněna výběrovou edicí dokumentů Státní bezpečnosti vztahujících se k osobě G. R. Rohrera.

Summary

BELL or the Story of a Traitor

The study depicts the story of Glen Roy Rohrer (1920-2003). Since 1949, G. R. Rohrer worked as a non-commissioned officer of the US Army Intelligence Service. Most of the 1950s and 1960s he was assigned to its stations in Europe (Austria, France and the FRG). His last assignment was at the 513. INTC unit in Frankfurt-on-Main where he worked as an investigator using the 'lie-detector' (polygraph). In August 1965, he fled to Czechoslovakia for personal reasons and offered his services to the Czechoslovak State Security. It registered him as a collaborator under cover names ŘIDIČ (DRIVER) and BELL. He provided the Czechoslovak Counter-Intelligence Service and Intelligence Service with information about collaborators of the US Military Intelligence Service in Czechoslovakia, its structure and members, as well as about principles and techniques of conducting an interrogation by means of the „lie-detector“, which enabled the State Security to train its agents so that they could not be revealed by the detector.

The stay of the former American intelligence agent in Czechoslovakia remained kept in secret for years. G. R. Rohrer lived in Prague under the cover name Jan Veselý and since 1969 as Jan Vedra. He had a formal contract of employment with the Czechoslovak Ministry of the Interior as a civilian employee, but in fact it regarded him as a secret collaborator. He received material reward above the average standard in Czechoslovakia at that time. Until 1973, he was employed mainly by the Czechoslovak Intelligence Service (First Administration of the Ministry of the Interior), which acquired an overview of the organizational structure and staffing of the US Military Intelligence Service from him and used him as a language expert to prepare disinformation forged documents that pretended to be of American origin. In the second half of 1960s, it planned to make use of his case for propagation with the aim to damage the reputation of the American Intelligence Services in public. However, this never happened because of the political changes after the occupation of Czechoslovakia by the Warsaw Treaty troops in August 1968. In 1973, G. R. Rohrer was transferred to the State Security Counter-Intelligence Service (Second Administration of the Federal Ministry of the Interior), using him as a translator and involving him in its intelligence service scheming as an agent with the identity of a Western country citizen. For the same purpose he was also „lent“ to the Intelligence Services of some of the Eastern Bloc countries. He worked as an agent for example in Warsaw and East Berlin. After he had lived in Czechoslovakia more than a decade, the State Security leadership publicised his case.

In 1976, his deliberately disinforming autobiography „Nahá sfinga“ (Naked Sphinx) was published, and in early 1977 the Czechoslovak Television broadcasted a documentary series „Nebudeme mlčet“ (We will not be silent), where G. R. Rohrer appeared in person. Nevertheless, he continued to live in Prague under the adopted name Jan Vedra under strict security measures. The Czechoslovak Intelligence Services registered him as their collaborator until March 1991. He died in Prague in May 2003. The study is supplemented with a selection of the State Security documents relating to the person of G. R. Rohrer.

Akce EVROPA

Ondřej Koutek

Aktivity zpravodajských služeb nabývaly ve 20. století rozmanitých forem. Málo známou a dosud poněkud tajemnou podobou špionážní činnosti se stalo působení tzv. nelegálů. Nelegál byl speciální vyzvědač vysazený rozvědkou na cizí území a žijící tam s falešnou totožností a životopisem. Tato forma špionáže se velmi lišila od klasických (legalizovaných) rozvědek a nabízela zcela nové možnosti využití.

Nelegál vystupoval jako domácí občan (nebo aspoň jako občan spojeneckého státu) a mohl se tak těšit důvěře svého okolí. Díky tomu získával podstatnou výhodu proti legální, respektive legalizované, rezidentuře, tj. agentům rozvědky, kteří byli vysíláni do zahraničí jako diplomaté, vojenští přidělenci, zaměstnanci ambasad, novináři či obchodníci. Právě tyto činitelé totiž automaticky vzbuzovali podezření, takže se stávali objektem soustavného sledování, čímž byla jejich případná špionážní činnost velmi ztížena.¹³⁹⁾ Dokonalá legenda, životopis, nenápadný způsob života a spolehlivé doklady umožňovaly nelegálovi bezproblémové působení bez bližšího zájmu kontrarozvědky. K plnému rozvinutí činnosti nelegála mělo dojít zejména v době krizových stavů, mezinárodního napětí a během válečných konfliktů, kdy jsou zpravodajské možnosti legální rezidentury značně omezeny. Nelegál byl využíván především pro dlouhodobé zpravodajské úkoly a cíle.

Základem pro činnost nelegála byla náhradní identita, k čemuž se často využívalo identity občana cílové země, který buď již nežil, nebo se nacházel v zahraničí. Nelegál potřeboval pečlivě promyšlenou legendu, pod

kterou se na cizí území dostal a jež mu zajistila potřebné krytí. Musel svou legendu dokonale ovládat, orientovat se v prostoru a podmínkách, v nichž měl působit. Po příchodu na cizí území se dlouhou dobu tzv. legalizoval, proto obvykle měnil bydliště nebo jméno, aby zakryl své stopy. Celé usazování nelegála trvalo poměrně dlouho, často býval vyslán přes třetí zemi, kde strávil i několik let. Do cílové země se dostal jako občan tohoto třetího státu, což pak případně mohlo vysvětlit i jeho nedostatečnou znalost místního jazyka a zvyků. Nelegál na sebe chtěl co nejméně upozornit, a tak se vyhýbal styku s osobami vystupujícími proti státnímu zřízení a s cizinci. Celkově byla příprava nelegála velice zdlouhavá a nesmírně pracná.

Nejzranitelnější článek představovala kvalita jeho spojení se zpravodajskou centrálou. Dobře připravený nelegál však toto rizikové spojení používal v době míru poměrně zřídka. Pokyny se musely předávat s největší mírou konspirace, a tak se využívalo např. mrtvých schránek či jednosměrného rádiového vysílání. Další nelegálova zranitelná místa mohla spočívat v případných nepřesnostech samotné legendy, v rozporech u dokumentů a dokladů, v nepřiměřenosti legendované minulosti a skutečných znalostí.

Zrod projektu EVROPA

Státní bezpečnost začala připravovat vysazování vlastních nelegálů zhruba od poloviny padesátých let. Svou roli tehdy sehrál sovětský vzor, neboť Sověti užívali tuto zpravodajskou metodu úspěšně již několik desetiletí.¹⁴⁰⁾ Zpo-

¹³⁹⁾ Označení nelegál tedy neodlišovalo takového agenta od běžného rozvědky kvůli nelegálnosti jeho činnosti. Cíle a mnohdy i prostředky nelegála byly stejné jako u běžného agenta – v obou případech šlo o vyzvědačství, a tedy o protizákonné, nelegální jednání. Hlavní rozdíl spočíval v tom, že nelegál nepotřeboval ke své činnosti oficiální krytí. K pojmu agent-nelegál srov. též Churaň, Milan a kol.: Encyklopedie špionáže ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti. Libri, Praha 2000, s. 25.

¹⁴⁰⁾ Srov. tamtéž, kde autoři uvádějí pozoruhodnou poznámku, kterou však nelze na základě dochovaných pramenů z akce EVROPA potvrdit: „Agentů-nelegálů používala KGB i ve ‚spřátelených‘ zemích. Když StB za ministra vnitra R. Baráka dělala speciální prověrku, aby zjistila, zda do ČSR nelegály nenasadil Západ, bylo odhaleno v Československu údajně na 200 sovětských nelegálů. Akce byla poté urychleně ukončena.“ Vzhledem k charakteru a délce trvání akce EVROPA by se muselo jednat o nějakou starší operaci, o níž se však v dokumentech k akci EVROPA neobjevuje žádná zmínka. Autoři encyklopedie pravděpodobně vycházeli ze vzpomínek známého československého rozvědky Josefa Frolíka, který referoval o speciální skupině StB, která údajně vznikla koncem padesátých let a měla potírat nelegální agenty západních rozvědek. Ministr Barák údajně za jeden rok od zahájení pátrání obdržel seznam téměř 300 duplicitních osob žijících na území republiky. „Výsledky byly ohromující; devadesát pět procent všech osob vyslala na československé území sovětská rozvědka, zbývajících pět procent tvořili bývalí agenti nebo důstojníci policejních organizací nacistického Německa, kteří si před koncem války opatřili krycí doklady.“ Srov. Frolík, Josef : Špión vypovídá. Orbis, Praha 1990, s. 105.

čátku se vše odehrávalo v přímé režii sovětských poradců, pod jejichž vedením vznikly na podzim 1953 na I. správě ministerstva vnitra (S MV) první dva odbory pro nelegály. Zabývaly se vyhledáváním údajů v matrikách a výběrem vhodných kandidátů. Na žádost sovětské vojenské zpravodajské služby (GRU) posléze začala připravovat nelegály i Zpravodajská správa Generálního štábu.¹⁴¹⁾

V závěru padesátých let usoudilo vedení Státní bezpečnosti, že bude nezbytné zahájit rozsáhlou operaci zaměřenou na odhalování nelegálů vysazených na našem území. Předpoklad, že se v Československu nelegálové pohybují, vycházel zejména ze zkušeností sovětské tajné policie, která odhalila několik rozvědčíků-nelegálů na území SSSR. Svou roli sehrál nepochybně i výše zmíněný fakt, že československá rozvědka tuto formu špionáže v zahraničí rovněž aktivně využívala.¹⁴²⁾ StB považovala za bezpečně prokázané, že americká CIA připravovala nelegály určené do socialistických zemí v tzv. zvláštním oddělení tajných operací s rozvědnou sítí poboček v SRN, Íránu a řadě dalších zemí. Předpokládalo se, že také západoněmecká rozvědka školí a vysazuje své nelegály do socialistických zemí.

Často se v materiálech StB, zdůvodňujících akci proti nelegálům na území Československa, objevoval citát ze vzpomínek šéfa CIA Allena W. Dullese *Umění rozvědky*: „*Pronikání způsobem tzv. nelegálů je velmi často jedinou trvalou možností zpravodajské práce v nepřátelském prostředí. Zárukou toho je úplná proměna vybraného člověka, jehož skutečná minulost je bezpečně utajena a nahrazena zcela jinými, ale doložitelnými biografickými údaji. Tato osoba po mnohaletém školení stává se téměř nezranitelnou, pokud je využívána k řízení špionážní sítě, tedy nikoliv k přímému proni-*

kání do zpravodajských objektů.“¹⁴³⁾ „Rozpracování“ této operace, jež dostala krycí název EVROPA, zahájila Státní bezpečnost na základě směrnice schválené I. náměstkem MV plk. Josefem Kudrnou v roce 1959. Tuto instrukci nazvanou *Boj orgánů ministerstva vnitra proti nelegálům* rozeslal plk. Kudrna 27. března 1959 všem náčelníkům krajských správ MV, ale také náčelníkům všech operativních správ MV.¹⁴⁴⁾ Instrukce vysvětlovala pojem nelegál a možnosti působení nelegálů na našem území. Poukázala také na jednotlivé kategorie osob, které mohly být využity nepřátelskou rozvědkou při tvorbě legend pro působení nelegálů na území Československa. Pokyn I. náměstka Kudrny také popsal příslušná kontrarozvědná opatření, jež měla být v rámci akce EVROPA provedena orgány StB k odhalení takovýchto speciálních rozvědčíků.

Instrukce konstatovala, že zejména po dobu válečného konfliktu „*řídící funkce spolehlivých rezidentur může se zdarem vykonat předem dávno připravený zalegalizovaný nelegál, k tomu účelu v míru na naše území vyslaný.*“¹⁴⁵⁾ Z toho důvodu považovalo vedení ministerstva vnitra za nutné začít organizovat masovou pátrací operaci, která by vedla k odhalení nelegálů. Základní metody práce StB v této akci byly prosté – budovat spolehlivou agenturu a důsledně provádět prověrky ve všech dostupných evidencích i starých archivních materiálech, včetně matrik.

Organizační začlenění referátu EVROPA

V rámci 1. odboru II. správy MV byl vytvořen samostatný referát EVROPA, který měl celostátně koordinovat pátrání po nelegálech a zároveň sám nejvýznamnější případy prošetřovat. Jediným pracovníkem tohoto referátu se stal kpt. Jiří Jakoubě.¹⁴⁶⁾ Od roku 1964 ho

¹⁴¹⁾ Pacner, Karel : Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl III. 1945–1961. Themis, Praha 2002, s. 653–654. Existence nelegální rozvědky se odrazila ve statutu I. správy MV z 22. 5. 1954. Později se agendou nelegálů u československé rozvědky zabývaly obvykle tři odbory, srov. pozn. č. 150. Ve svém žargonu označovala I. správa MV nelegály jako techniky.

¹⁴²⁾ V poslední době se velké publicity dočkal případ úspěšného československého nelegála ze 70.–80. let Václava Jelínka, který působil ve Velké Británii jako Erwin van Haarlem. Osudy nelegála van Haarlema byly dokonce knižně zpracovány, srov. Kmenta, Jaroslav: *Český špion Erwin van Haarlem*. Mladá fronta, Praha 2005.

¹⁴³⁾ Viz např. Archiv Ministerstva vnitra ČR (dále jen AMV), f. A 34 – II. správa SNB (dále jen A 34), inv. j. 1847, Štáb II. správy HS StB: Rozbor, současná operativní situace a další postup v akci EVROPA, 15. 5. 1967, č. l. 1–2. Allen Welsh Dulles (1893–1969) začal za války jako operativce americké armádní rozvědky (OSS), stal se vedoucím její pobočky v Bernu. Po válce nastoupil k CIA, kde v letech 1953–1961 působil ve funkci ředitele.

¹⁴⁴⁾ AMV, a. č. H - 798–1, a. č. OB - 47, č. l. 82–95, verze instrukcí pro mjr. Františka Macečka, náčelníka KS MV Ústí n. Labem.

¹⁴⁵⁾ Tamtéž, č. l. 86.

¹⁴⁶⁾ Jiří Jakoubě (1934), od 1. 8. 1956 přijat a zařazen jako referent 1. odd. 3. odb. II. S MV, od r. 1960 pověřen řízením akce EVROPA na II. S MV, 1963 přeřazen do 3. odd. 3. odb. II. S MV, krátce nato na vlastní žádost přemístěn do OO MV Jablonec n. N., 30. 6. 1968 propuštěn ze služby. Hodnosti: 1956 – npor., 1960 – kpt.

vystřídal npor. Ladislav Šrotýř¹⁴⁷⁾, po kterém pokračoval ve vedení celé akce na konci 60. let a v 1. polovině 70. let mjr. Jan Větrovec¹⁴⁸⁾. Rozsah úkolů a povinností tohoto referenta určoval podrobně *Statut referátu boje proti nelegálům*¹⁴⁹⁾ v čl. 3. Pověřený operativní pracovník dostal za úkol vytvořit a doplňovat celostátní přehled všech zjištěných podezření a rozpracovávaných případů a aktivně se podílet na jejich dokumentaci. Získané zkušenosti měl zveřejňovat a formulovat tak typy, formy a metody „rozpracování“ problematiky nelegálů. Měl udržovat úzký kontakt s náčelníky jednotlivých odborů a samostatných oddělení II. správy MV a napomáhat v posuzování jednotlivých případů špionážního charakteru z hlediska akce EVROPA a také projednávat a usměrňovat činnost operativců z jednotlivých krajských správ (KS) MV. Měl také spolupracovat s náčelníkem 10. odboru I. správy MV a konzultovat s ním jednotlivé případy.¹⁵⁰⁾ Nezbytnou součástí jeho působení představovala

i spolupráce s Hlavní správou Veřejné bezpečnosti, Správou vyšetřování (SV) MV a s úsekem „ustanovky“ ze VII. správy MV¹⁵¹⁾. Hojně využíval materiálů Správy pasů a víz (zejména pokud šlo o žadatele o přistěhování do Československa). Nezastupitelnou roli hrál tento pracovník při rozpracování případů, které vyžadovaly prověrku v některém „správcem státě tábora socialismu“. Zprostředkoval styk mezi zahraničním oddělením sekretariátu MV, odbory a krajským správami MV.

Na všech krajských správách byl určen jeden pracovník, který se měl na vyhledávání nelegálů zaměřit a spolupracovat s referátem EVROPA na centrále. Vzhledem k jisté mezerovitosti archivních pramenů – objektivové svazky z některých krajských správ se bohužel nedochovaly – můžeme dnes identifikovat jen některé z těchto operativců na krajské úrovni. V Ústí nad Labem působil v této pozici npor. Václav Jonák¹⁵²⁾, kterého od března 1969 na-

¹⁴⁷⁾ Ladislav Šrotýř (1928–2000), 1. 2. 1958 přijat do služeb MV, referent 2. odd. 2. odb. KS MV Jihlava (referát „Němci“), 1960 přemístěn do 2. odb. KS MV Praha, 1962 nastoupil do 2. odd. 4. odb. II. S MV, 1963 přeřazen k 1. odd. 2. odb. II. S MV, kde se věnoval britské ambasádě, od června 1964 vedl akci EVROPA, 30. 4. 1969 na vlastní žádost propuštěn, 1. 5. 1969 propuštění zrušeno a přemístěn do placené činné zálohy MV, 1971 starším referentem 2. odd. 4. odb. S StB Praha, 1972 přeřazen do 1. odd. 3. odb. S StB Praha na úsek ekonomické kontrarozvědky, 1973 starším referentem 1. odd. 6. odb. S StB Praha, 31. 12. 1974 propuštěn ze služebního poměru. Hodnosti: 1958 – por., 1961 – npor., 1965 – kpt., 1971 – mjr.

¹⁴⁸⁾ Jan Větrovec (1925–1999), v květnu 1945 zapojen v revolučních gardách v Plzni, 25. 6. 1945 přijat k SNB, sloužil postupně u strážního oddílu v Chebu, Aši, Chabařovicích a Terezíně-Malé pevnosti, potom byl u útvaru SNB v Jířkovicích, 1947 se účastnil bojových akcí proti banderovcům na Šumavě, 1948 zařazen do útvaru 1963 v Jáchymově a následně k útvaru Jeřáb I, 1954 se stal náčelníkem 1. odd. 2. odb. S MV Jáchymov, 1955 náčelníkem 3. odd. 2. odb. S MV Jáchymov, 1957 náčelníkem 1. odb. tamtéž, 1958 ustanoven zástupcem náčelníka pro operativní záležitosti Ústředního tábora Ostrov, 1958–1959 studium ve škole pro prac. operativy v SSSR. 1963 nastoupil jako starší referent 1. odb. SNZ Praha, od 1. 1. 1969 se stal st. referentem 3. odd. 2. odboru II. správy HS StB na referátu EVROPA, pak řídil akci EVROPA na 3. odb. HS StB ČSR, 15. 1. 1971 přeřazen spolu s ref. EVROPA do 3. odd. 11. odb. II. S FMV, od 15. 4. 1973 v 1. odd. 11. odb. V akci EVROPA se velmi osvědčil, za jeho vedení se podařilo odhalit řadu osob s falešnou identitou (opakovaně dostával vysoké finanční odměny). Roku 1973 se stal náčelníkem 4. odd. 11. odb., 1974 náčelníkem 2. odd. 4. odb., 1976 náčelníkem 1. odd. 8. odb., pak náčelníkem 2. odd. 8. odb., 1976 odborný kurs při Vysoké škole KGB F. E. Dzeržinského v Moskvě, 1977 náčelníkem 2. odd. 5. odb., 1978 zást. náčelníka 5. odb., 30. 4. 1985 uvolněn ze služeb. poměru. Hodnosti: 1945 – čekatel, 1946 – stržm., 1949 – št. stržm., 1951 – vrch. stržm., 1954 – ppor., 1954 – por., 1956 – npor., 1960 – kpt., 1965 – mjr., 1975 – pplk., 1981 – mimoř. plk.

¹⁴⁹⁾ AMV, f. A 34, inv. j. 1847; srov. tamtéž, inv. j. 475 (staré čísl.), původní verze statutu. Bohužel tyto dokumenty nejsou přesně datovány, z okolností je však zřejmé, že pocházejí z počáteční etapy celé akce (asi 1960).

¹⁵⁰⁾ 10. odbor I. S MV byl dokumentační – připravoval dokumenty a doklady pro nelegály vysílané čs. rozvědkou do zahraničí. Problematikou nelegální agentury se jinak v této době zabývaly na I. S MV 11. odbor (výběr a příprava nelegálů), 12. odbor (řízení nelegálů v zahraničí) a 13. odbor (spojení s nelegální rozvědkou). V roce 1969 došlo k organizačním změnám, problematikou nelegálů se na nově vzniklé Správě D zabývaly 1. odbor (dokumentační), 2. odbor (řízení nelegálů) a 3. odbor (spojení s nelegály). Po další reorganizaci v roce 1971 zpracovával dokumenty pro nelegály 18. odbor, řízení nelegálů obstarával 23. odbor a spojení s nelegály 28. odbor I. správy FMV.

¹⁵¹⁾ Výraz „ustanovka“ převzala Státní bezpečnost z operativního žargonu „sovětských přátel“ a označoval identifikaci člověka, který se dostal mezi tzv. zájmové osoby StB. Cílem bylo „ustanovit“ tuto osobu, tj. zjistit její základní personální data, jako jméno, datum narození, státní příslušnost, národnost, bydliště nebo povolání.

¹⁵²⁾ JUDr. Václav Jonák (1929–1993), 1. 1. 1957 vstoupil do služeb MV jako ml. referent 2. odd. 2. odb. KS MV Ústí n. L., od 1. 4. 1960 přešel z referátu Němci na problematiku EVROPA v 1. odd. 2. odb., kde dosáhl během roku 1961 dvou velkých úspěchů v podobě odhalených válečných zločinců. Od září 1962 zároveň zpracovával referát USA, 1963–1964 místo toho působil také v problematice řecké emigrace. 1. 5. 1964 st. referentem 2. odd. 2. odboru v akci EVROPA (i v tomto období se mu podařilo objasnit několik případů nejasné či podezřelé totožnosti), od 1. 4. 1965 pokračoval v 1. odd. 2. odb. KS MV, 30. 11. 1969 propuštěn ze služ. poměru. 4. 9. 1991 získal rehabilitační osvědčení. Hodnosti: 1957 – por., 1960 – npor., 1964 – kpt., 1968 – mjr.

hradil mjr. Miloslav Bláha¹⁵³). V Ostravě zahájil akci EVROPA v roce 1959 por. Josef Nastálek, po něm pokračoval Cyril Adam¹⁵⁴), kterého krátce (1964/1965) zastupoval mjr. Zdeněk Slíva. U KS MV Brno zajišťoval akci EVROPA nejprve npor. František Kabát¹⁵⁵), od roku 1964 na něj navázal kpt. Jan Pohaněl. V sedmdesátých letech pak řídil akci v Jihomoravském kraji mjr.

Břetislav Poledňa¹⁵⁶) a po něm nstržm. Karel Neduchal. Krajská správa MV Hradec Králové původně svou činnost v akci EVROPA nekoncentrovala, teprve v roce 1966 zde došlo k založení objektového svazku. Vedením akce byl tehdy pověřen mjr. František Kolek¹⁵⁷). Toho pak v letech 1970–1971 nahradil mjr. Karel Kepr¹⁵⁸), 1971–1972 František Krček, v roce

¹⁵³) Miloslav Bláha (1920–1997), 1945 – člen městské stráže v Mostě, pak nastoupil službu u SNB, kde zůstal do 31. 8. 1946, od 22. 5. 1949 opět příslušníkem SNB, zařazen jako řidič KS MV Ústí n. L., od 1954 referentem 1. odd. OŽD MV Ústí n. L., 1955–57 studium na ÚŠ MV, 1963 st. referentem na úseku dopravy v 1. odd. 4. odb. KS MV, 1964 přemístěn do 4. odd. 2. odboru, 1965 zařazen v 1. odd. 2. odb., 1966 st. referentem 4. odd. 2. odb. S StB, od března 1969 st. referentem 1. odd. 2. odb. na úseku akce EVROPA, od 1. 8. 1971 pokračoval v rozpracovávání akce v 1. odd. 1. odb. S StB Ústí n. L., 1973 zároveň působil v problematikách maoismu a Řecka, 30. 4. 1976 uvolněn ze služ. poměru. Hodnosti: 1951 – stržm., 1952 – št. stržm., 1954 – st. serž., 1954 – staršina, 1954 – ppor., 1956 – por., 1959 – npor., 1963 – kpt., 1968 – mjr.

¹⁵⁴) Cyril Adam (1924–1995), 1. 5. 1955 přijat k MV, zařazen jako ml. referent 2. odd. 2. odb. KS MV Olomouc do referátu „Němci“, pak přeložen do 1. odd. 2. odb. do problematiky Anglie, 1958 přeřazen na referát „Francie“, 1. 4. 1960 referentem 1. odd. 2. odb. KS MV Ostrava, kde se věnoval akci EVROPA, 1. 4. 1964 starší referent 2. odd. 2. odb. KS MV, 1964–1965 Střední odborná škola MV F. E. Dzeržinského v Praze, po ukončení studia pokračoval na úseku EVROPA: od 1. 9. 1966 jako st. referent 1. odd. 2. odb. S StB Ostrava, od 1. 9. 1971 ve 2. odd. 1. odb. akci EVROPA vedl až do jejího ukončení, 31. 7. 1979 uvolněn ze služ. poměru SNB. Hodnosti: 1955 – ml. serž., 1956 – serž., 1956 – st. serž., 1957 – staršina, 1958 – ppor., 1960 – por., 1963 – npor., 1967 – kpt., 1972 – mjr.

¹⁵⁵) František Kabát (1925), k MV nastoupil 1. 1. 1949, stal se výslech. referentem u KV StB Ostrava, r. 1949 přemístěn k vyšetřovacímu odboru KV StB Brno, 1951 přeložen k 3. odb. KV StB, 1953 dosazen do funkce zást. náč. 3. odd., 1954 zást. náč. 1. odd. 4. odb. KS MV Brno. 1957 přeřazen na 2. odd. 2. odb. jako zást. náč., 1958 náčelník 1. odd. 2. odb. V rámci reorganizace 1. 4. 1960 přišel o funkci, nadále působil jako st. referent 1. odd. 2. odb. a zpracovával akci EVROPA a problematiku zahr. studentů. Byl hodnocen jako jeden z nejlepších pracovníků v celostátním měřítku, kteří se podíleli na akci EVROPA, 1965 přeložen do 5. odd. 2. odb. KS MV na referát kultury, 1966 se stal st. referentem 6. odd. 2. odb., 1968 zařazen zpět do 1. odd. 2. odb. S StB, na úsek rozvědky USA, 1971 st. referent 1. odd. 1. odb., 1978 zástupce náčelníka tohoto odd., 1979 přechodně zastupoval ve funkci náčelníka odd., 1982 dán do činné zálohy, 31. 12. 1983 uvolněn ze služ. poměru. Hodnosti: 1949 – čekatel, 1951 – stržm., 1952 – št. stržm., 1952 – vrch. stržm., 1953 – ppor., 1955 – por., 1958 – npor., 1963 – kpt., 1968 – mjr. V roce 1961 byli v rámci brněnského kraje určení referenti pro akci EVROPA i v jednotlivých okresech: npor. Hamřík (Brno-venkov), por. Halas (Blansko), npor. Hala (Břeclav), npor. Čapoun (Znojmo), npor. Straka (Gottwaldov), kpt. Arnošt Musil (Jihlava), npor. Bartošík (Hodonín), por. Kubáň (Kroměříž), nstržm. Svoboda (Třebíč), por. Vávra (Žďár), ppor. Zaoral (Prostějov) a npor. Bílek (Uherské Hradiště).

¹⁵⁶) Břetislav Poledňa (1925), 20. 6. 1949 přijat do služeb MV, pak se stal příslušníkem útvaru Jasan v Praze a r. 1950 útvaru Hrad v Praze, 1951 přestoupil do 1. odd. KV StB Praha, 1951 přemístěn do Brna, pak na OO StB Velká Bíteš jako st. referent, 1960 přešel do 4. odd. 4. odb. KS MV Brno, referát Zemědělská výstavba, 1964 zařazen do 2. odd. 2. odb. na úsek boje proti francouzské rozvědky, 1964–1966 SOŠ MV, směr StB, obor kontrarozv. na škole MV v Praze, pak st. referentem 2. odd. 2. odb., 1969/1970 začal zpracovávat akci EVROPA, od 1. 8. 1971 jako st. referent 1. odd. 1. odb. S StB Brno. 1972 navíc převzal problematiku NATO, v roce 1974 již zpracovával problematiku NATO a ČLR, 1977 nastoupil do kádr. odd. praporčické školy SNB Brno, 1981 se stal odborným učitelem I. st. na této škole, 30. 4. 1983 uvolněn ze služeb. poměru. Hodnosti: 1949 – čekatel, 1951 – stržm., 1952 – vrch. stržm., 1954 – ppor., 1956 – por., 1959 – npor., 1963 – kpt., 1968 – mjr.

¹⁵⁷) František Kolek (1924–1970), 1. 10. 1948 přijat k MV, nastoupil na KV StB Hradec Králové, 1949 krátce přemístěn ke KV StB Liberec, pak výkonným orgánem IV. odd. KV StB Hradec Králové, 1950 se stal náčelníkem oddělení na 3. odboru KV StB, 1954–1955 posluchač kursu pražské školy MV, od 1956 náčelník 3. odd. 4. odb. KS MV, 1964 starším referentem 8. odd. 2. odb. KS MV, 1965 st. referentem 1. odd. 2. odb. KS MV Hradec Králové. Akci EVROPA rozpracovával již od jejího obnovení v červenci 1964. R. 1968 dočasně přemístěn na OPK Náchod, 1969 dočasně vyšetřovatelem odb. vyšetřování StB KS SNB Hradec Králové. Hodnosti: 1948 – stržm., 1951 – št. stržm., 1952 – vrch. stržm., 1952 – ppor., 1954 – por., 1956 – npor., 1960 – kpt., 1965 – mjr.

¹⁵⁸) Karel Kepr (1926–1998), 1. 10. 1950 nastoupil službu u KV StB Olomouc, záhy přeřazen k útvaru Jeřáb v Příbrami, od 1953 pracoval ve 4. odd. 1. odb. Správy vyšetřování MV Praha (podílel se mj. na závěru vyšetřování „nepřátel v Bezpečnosti“), od 1956 byl přeřazen do 1. odd. 1. odb. SV MV, 1959 přemístěn jako vyšetřovatel ke KS MV Pardubice, od r. 1960 u KS MV Hradec Králové, 1962 jmenován zástupcem náčel. vyš. odboru, 1965 se stal st. referentem 6. odd. 2. odb. KS MV (problematika nepřátelských osob), od r. 1966 ve 4. oddělení (problematika navrátilců), 1968 přechodně na OPK Lichkov, od 1. 9. 1971 st. referent 2. odd. 1. odb. S StB (zpracovával akci EVROPA), 1973 přeřazen do 4. odd. 1. odb. R. 1975 jmenován náčelníkem O StB Havlíčkův Brod, 1977 se stal náčelníkem OS SNB Havlíčkův Brod, 31. 12. 1981 ukončen služ. poměr. Hodnosti: 1950 – ml. stržm., 1951 – stržm., 1952 – st. stržm., 1954 – st. serž., 1956 – ppor., 1959 – por., 1962 – kpt., 1968 – mjr., 1977 – pplk.

1972 mjr. František Krulich¹⁵⁹), 1973–1976 JUDr. Jaroslav Gütler¹⁶⁰) a nakonec ppor. Václav Houska¹⁶¹).

O tom, kdo zahájil akci EVROPA u KS MV České Budějovice, nám bohužel chybí potřebné doklady. Je však jisté, že se tu v krátké době na akci vystřídal několik pracovníků. V druhé polovině šedesátých let byl tímto úkolem v Jihočeském kraji pověřen Věroslav Kysela¹⁶²), na něhož pak navázal npor. Karel Šplíchal¹⁶³). Pokud jde o podíl KS MV v Plzni na akci EVROPA, podařilo se doložit činnost kpt. Kysely v roce 1960 a Jana Ludvíka¹⁶⁴) v letech 1966–1974. Přestože se nedochoval objektový svazek EVROPA z KS MV Praha¹⁶⁵),

podařilo se identifikovat kpt. Zdeňka Ondřícha, který řídil akci EVROPA v Praze a Středočeském kraji v letech 1968–1973.¹⁶⁶) Akce EVROPA pochopitelně probíhala i na území Slovenska.

Zapojení ostatních složek bezpečnostního aparátu

Významná úloha připadla v operaci EVROPA i dalším bezpečnostním složkám. Dne 24. července 1959 vydal náčelník Hlavní správy VB v Praze genmjr. Jan Janulík pokyn *Důsledné prověřování všech podezřelých signálů z práce na úseku zahraničním a průkazů*, který byl určen pro všechny krajské správy VB

¹⁵⁹) František Krulich (1921), 3. 1. 1950 – přijat do služby k MV, nastoupil výkonnou službu u KV StB Hradec Králové ve VO StB Žamberk, pak přeřazen k O StB Rychnov n. Kněžnou, 1952 přemístěn do 6. odd. KV StB, 1952–1953 posluchač školy MNB Veleslavin, od r. 1953 pracoval na odb. vyšetřování KS MV Hradec Králové. R. 1966 st. referent 6. odd. 2. odb. S StB Hradec Králové. Od 1. 9. 1971 st. referent 1. odd. 1. odb. S StB, kde se krátce věnoval akci EVROPA. 15. 6. 1973 přemístěn ke krajskému odd. Ochrany státních hranic. 1975 propuštěn ze služeb. poměru k SNB. Hodnosti: 1950 – čekatel, 1951 – stržm., 1952 – št. stržm., 1952 – ppor., 1955 – por., 1957 – npor., 1961 – kpt., 1968 – mjr.

¹⁶⁰) JUDr. Jaroslav Gütler (1946), 1. 10. 1970 přijat do SNB, stal se referentem 1. odd. 4. odb. S StB Hradec Králové, 1971 přemístěn na O StB Náchod, 1973 přeřazen do 2. odd. 1. odb. S StB Hradec Králové, kde se zabýval akcí EVROPA, 1976–1977 studium při VŠ SNB v Bratislavě, 1977–1981 dálk. studium IV. fakulty VŠ SNB, směr StB. 1980 – přemístěn k odboru vyšetřování S StB Hradec Králové, 1982 k 1. odd. KO PaV, 1983 ustanoven náčelníkem 1. odd. odboru PaV, 1988 náčelníkem 1. odd. odb. PaV S StB, 16. 7. 1990 propuštěn ze SNB. Hodnosti: 1970 – stržm., 1972 – ppor., 1974 – por., 1977 – npor., 1981 – kpt., 1986 – mjr.

¹⁶¹) Václav Houska (1952), 1. 3. 1972 – přijat do služeb SNB jako frekventant 2. čety 1. zásah. roty 3. praporu PP VB ČSR, 1972 – jmenován velitelem družstva 3. čety 1. roty 2. pr. Od 1973 trvale přeložen k FMV, vyslán ke studiu na Voj. lékařský výzkumný a doškolovací ústav J. E. Purkyně v Hradci Králové, 1974 odvolán ze studia, následně zařazen do 2. odd. 1. odb. S StB Hradec Králové. 1981 se stal st. referentem 2. skup. vyhledávání 6. odb. S StB, od r. 1987 studium na Fakultě StB VŠ SNB Praha. Hodnosti: 1972 – stržm., 1973 – nstržm., 1976 – ppor., 1978 – por., 1981 – npor., 1985 – kpt.

¹⁶²) Věroslav Kysela (1926), 1. 7. 1958 přijat k MV a zařazen do 1. odd. 4. odb. KS MV Karlovy Vary (problematika stavebnictví), 1960 přemístěn do 1. odd. 4. odb. KS MV České Budějovice, 1964 přeřazen do 7. odd. 2. odb. KS MV, na podzim 1964 přešel na úsek EVROPA v 1. odd. 2. odb., této problematice se pak věnoval až do r. 1970, 1965–1967 dálkové studium SOŠ MV F. E. Dzeržinského v Praze, 31. 7. 1970 vyloučen ze služeb MV, 1991 rehabilitován. Hodnosti: 1958 – staršina, 1960 – ppor., 1962 – por., 1965 – npor., 1969 – kpt.

¹⁶³) Karel Šplíchal (1931), 1. 6. 1955 nastoupil do služeb MV jako ml. referent 2. odb. KS MV České Budějovice do referátu „Amerika“, 1957 přeřazen do referátu „Anglie“, 1959 se stal referentem 1. odd. 2. odb., 1960 přeřazen do 2. oper. skupiny OO MV České Budějovice, 1964 se vrátil na KS MV a nastoupil do referátu „Francie“ ve 2. odd. 2. odb., 1966 st. referentem skupiny „Francie“ 1. odd. 2. odb. S StB, 1970 začal v tomto oddělení zpracovávat akci EVROPA, od 1. 9. 1971 se s touto problematikou zařadil do 1. odd. 1. odb. S StB, 1. 10. 1972 se stal st. referentem 4. odd. 1. odb. S StB a věnoval se úseku „Navrátilci, stipendisté a stážísté“. 1977–1978 dočasně přeložen na FMV Praha, od r. 1982 se opět zabýval rozpracováním obnovené akce EVROPA, 31. 7. 1986 uvolněn ze služby ve FMV. Hodnosti: 1955 – ml. serž., 1955 – serž., 1957 st. – serž., 1959 – staršina, 1960 – ppor., 1962 – por., 1965 – npor., 1975 – kpt., 1980 – mjr.

¹⁶⁴) Jan Ludvík (1944), 1. 10. 1965 přijat do služby MV, stal se referentem 2. odd. 2. odb. KS MV Plzeň (referát „Anglie“), 1966 referentem 1. skupiny 1. odd. 2. odb. (ref. „Anglie“, EVROPA, TRASA), 1970–1975 studium PF UK Praha krim. směr, od 1971 byl v 1. odd. 1. odb. S StB, kde se věnoval akci EVROPA a diplomatům, 1975 jmenován zástupcem náč. 3. odd. 1. odb., 1977 se stal st. referentem specialistou analyticko-informační skupiny vnitřního odboru KS SNB Plzeň, 1984 kurs nomenklaturních kádrů ÚV KSČ na VŠ F. E. Dzeržinského v Moskvě, 1986 zást. náčelníka S StB Plzeň, 1988 náčelníkem S StB Plzeň, 1989 kurz pro náčelníky správ na VŠ F. E. Dzeržinského v SSSR, 16. 7. 1990 propuštěn ze služby. Hodnosti: 1965 – stržm., 1968 – nstržm., 1970 – ppor., 1972 – por., 1975 – npor., 1977 – kpt., 1981 – mjr., 1987 – pplk. Obj. svazek EVROPA z KS MV Plzeň, r. č. 7319, a. č. 4080 Plzeň a OB-137 Plzeň nebyl předán do archivu MV. K průběhu akce EVROPA v Západočeském kraji se tak dochovaly jen kusé zmínky v jiných dokumentech.

¹⁶⁵) Objektový svazek r. č. 13997, a. č. OBJ-874, EVROPA vedený u S StB Praha byl zničen 6. 12. 1989.

¹⁶⁶) Zdeňek Ondřích (1928–1996), k SNB přijat 2. 1. 1952 a stal se referentem KS StB Praha, 1964–1969 zařazen ve 2. odd. IIa odboru do referátu Anglie, od roku 1968 zde pověřen zpracováváním akce EVROPA, 1969–1971 pokračuje v operaci EVROPA v rámci 5. odd. I. odboru S StB Praha, 1971–1973 starším referentem 3. odd. VI. odboru S StB, 1973–1975 pracoval ve 3. odd. I. odboru, od r. 1975 ve 3. odd. Ia odboru. 31. 3. 1983 byl uvolněn ze služebního poměru do starobního důchodu. Hodnosti: 1952 – ml. stržm., 1954 – ml. serž., 1954 – serž., 1956 – st. serž., 1958 – staršina, 1959 – ppor., 1961 – por., 1964 – npor., 1968 – kpt., 1973 – mjr. Za činnost v akci EVROPA byl opakovaně odměňován.

a Městskou správu VB v Praze.¹⁶⁷⁾ Toto nařízení kritizovalo dosavadní povrchnost a nesytematicnost prověřování podezřelých signálů a přikázalo předat všechny nevyjasněné případy cestou náčelníka oddělení zahraničí a občanských průkazů (ZOP) Správy VB náčelníku 2. odboru KS MV. Veřejná bezpečnost měla zahájit důkladné prověrky závad v občanských průkazech a dalších dokladech.

Zvláštní pozornost se měla věnovat případům, kdy žadatel nepředloží při žádosti o nový občanský průkaz svůj dosavadní osobní doklad nebo se zjistí rozpory v tomto průkazu. Orgány VB měly dále prověřovat případy ztrát a krádeží občanských průkazů. Mezi podezřelé signály se také počítaly situace, kdy se dvě osoby hlásí k pobytu na totožné údaje nebo na stejné číslo občanského průkazu nebo se osoba hlásí k pobytu na údaje osoby, která již byla v minulosti zaevidována, a existuje podezření, že nejde o tutéž osobu. Dále šlo o případy, kdy přihlašovaná osoba uvedla do přihlašovacího lístku nepravdivé údaje nebo kdy údaje odporovaly tomu, co dosud tato osoba uváděla při hlášení pobytu. Do budoucna měla VB pečlivě sledovat i rozpory při oznamování přechodného pobytu či podstatné mezery v hlášených pobytech osob. Speciální pozornost se měla věnovat i zjištění, že se hledaná osoba nezdržuje v místě, kde je přihlášena, nebo že se tam nezdržovala nikdy. Instrukce požadovala prověrky rozporů v minulosti osob, v průběhu jejich pobytů a pracovních poměrů, zejména však v jejich původu.

Státní bezpečnosti měla v akci EVROPA pomáhat také Pohraniční stráž. Ve smyslu instrukce plk. Kudrny obdrželi velitelé brigád PS pokyny k prověřování jednotlivých kategorií osob. Při zjištění podezřelých okolností měli takové případy předávat k dalšímu opatření. Pohraničníci však z důvodu utajení netušili, že jde o rozsáhlou operaci, jež má jako svůj hlavní cíl odhalování nelegálů. Veškerá šetření prováděla PS pouze z hlediska konkrétních podezřelých jednotlivců v pohraničním prostoru. Plk. Kudrna ve svém nařízení z 27. března 1959 dále předpokládal zapojení Správy vyšetřování MV. Náčelník této správy měl vydat pokyny pro všechny vyšetřovatele, jakým způsobem přistoupit k ověřování totožnosti zatčených

nebo na svobodě vyšetřovaných osob pro protistátní trestné činy.¹⁶⁸⁾

Charakteristika nelegála v instrukcích StB

Předpokládalo se, že věk případných nelegálů se bude pohybovat v rozpětí 25–45 let, ale zprvu se nevyklučovalo ani vyšší stáří (u starších ročníků bylo výhodou, že v době válečného konfliktu nepodléhají mobilizaci, a mohou tak i za války pokračovat v úkolech nelegála). Připouštěla se i eventualita, že na našem území působí nelegál již z dob první republiky. Instrukce plk. Kudrny vyjmenovala hlavní kategorie osob, z nichž mají západní rozvědky možnost čerpat legendy pro své nelegály na území Československa.

Jednalo se zejména o československé státní příslušníky, kteří žili dlouhá léta v zahraničí, tedy ekonomické emigranty, osoby zavlčené a politické uprchlíky. Zvláště se upozorňovalo na emigrační vlnu z dvacátých let 20. století. Obvykle udržovali tito lidé styk se svými příbuznými velmi zřídka, aniž by svou starou vlast navštívili. K reemigraci těchto osob docházelo až po roce 1945. V takových případech by nebylo příliš složité zaměnit člověka a místo původního emigranta poslat na čs. území nelegála. Stačilo, aby emigrant poskytl své osobní doklady a dokumentaci, nebo aby byl již po smrti, a v Československu o tom nikdo nevěděl. Eventuálně se mohl nelegál vydávat za dítě takového dávného emigranta.

Druhou rizikovou kategorií osob tvořili repatrianti, tj. lidé zavlčení během druhé světové války nacisty do Německa a dalších zemí. Ojedinelé docházelo k případům, že se repatrianti vraceli až několik let po osvobození. I mezi nimi se mohl podle vedení ministerstva vnitra vyskytovat nelegál: „*V daném případě nešlo o příliš velký časový odstup. Nebylo však velkým problémem pro rozvědky vybrat podobného člověka, pomocí plastických operací přizpůsobit jeho podobu a za použití dokumentů vyslat na naše území nelegála.*“¹⁶⁹⁾ Třetí hlavní skupinu, z níž mohly vycházet vhodné legendy pro nelegály, představovala část politické emigrace z roku 1945 a zejména emigrace poučnorové. Někteří emigranti se totiž po určité době strávené v cizině rozhodli pro návrat do Československa. StB tyto osoby označovala jako tzv. navrátilce-amnestanty (mnozí se totiž vrátili do vlasti poté, co byla ve prospěch na-

¹⁶⁷⁾ AMV, a. č. OBJ-807 Ostrava, EVROPA, r. č. 782 vedený jako objektový svazek od 7. 5. 1959 do 27. 12. 1976, od 3. 5. 1982 do 13. 2. 1989, č. 1. 18–19.

¹⁶⁸⁾ AMV, a. č. H-798-1, č. 1. 83.

¹⁶⁹⁾ Tamtéž, č. 1. 93.

vrátivších se emigrantů vyhlášena amnestie). Ideální pro záměnu původní osoby s nelegálem byla situace, kdy dotyčný emigrant neměl ve své zemi původu mnoho příbuzných, kteří by si pamatovali jeho podobu před odchodem do ciziny.

Počítalo se ještě se čtvrtým způsobem vytvoření legendy, a to formou záměny osob přímo na území našeho státu. Předpokládalo se poměrně jednoduchý postup: agent nepřátelské rozvědky na našem území změní své bydliště a zaměstnání, vyřídí příslušné formality, ale do nového bydliště a zaměstnání již nastupuje místo něj nelegál, který předtím přijel buď legálně, či nelegálně na území ČSR. Agent rozvědky pak zmizí za hranicemi a jeho místo zaujme nelegál, který díky své profesionální přípravě slibuje mnohem kvalitnější špionážní výsledky. Tato kategorie nelegála byla považována za velmi nebezpečnou a těžko odhalitelnou, neboť kolem takové osoby nemohlo vzniknout žádné podezření. Nikdo totiž netušil, že tento člověk přišel ze zahraničí.

Vedle uvedených čtyř hlavních kategorií se počítalo i s různými dalšími případy. Šlo např. o děti ze smíšených manželství, které se mohly přihlásit o československé státní občanství a projevit přání žít na našem území. Obecně se také předpokládalo, že např. americká rozvědky by mohla vybírat vhodné kandidáty mezi potomky našich krajanů, mezi československými občany, kteří zůstali po druhé světové válce na Západě a mezi pouónorovými uprchlíky. U německé rozvědky se počítalo s tím, že bude využívat příslušníky vysídlených sudetských Němců nebo bývalé nelegály nacistické rozvědky.

V roce 1960 Státní bezpečnost sestavila profily tří předpokládaných typů nelegála na našem území. Jednalo se především o typ nelegála-rezidenta, který řídí agenturní síť a u něhož se počítalo s nejsnadnějším odhalením. Dalším typem byl nelegál-rezident, který by pracoval výhradně v době zvýšeného napětí a válečného nebezpečí (kdy jsou přerušeny turistické, obchodní a diplomatické styky). Poslední typ představoval válečný nelegál, jenž je zaměřen především na teroristickou a diverzní činnost v době války. Předpokládalo se, že tento typ nelegála je nejobtížněji odhalitelný.¹⁷⁰⁾ V pozdějším období došlo k postupnému zpřesňování předpokládaných typů nele-

gála na našem území. Byly vytvořeny čtyři základní profily. V prvé řadě se uvažovalo o nelegálovi, který má spojovací úkoly a žije na našem území naprosto nenápadně: „*Nemusí zastávat žádné významné postavení a vždy se bude snažit získat takové zaměstnání, které mu umožní volnější pohyb, pokud možno po celém území republiky. Tato kategorie není sama vyhledavatelem zpráv a nepracuje v zájmovém objektu rozvědky.*“ Druhý typ nelegála měl být určen pro řízení celé agentury na čs. území, tj. „*takové agentury, která by vzhledem ke svému postavení a zaměstnání se stykem s pracovníkem zastupitelského úřadu nebo cizincem kompromitovala*“. Předpokládalo se, že tento nelegál by udržoval širší okruh společenských kontaktů a jeho chování by bylo politicky aktivnější. Třetí typ nelegála byl charakterizován jako pramen zpráv: „*Tento vystupuje velmi progresivně jak po pracovní, tak i politické stránce. Jeho úkolem je získávat zprávy z objektu, do kterého byl vysazen.*“ Poslední druh nelegála měl být určen pro případ válečného konfliktu, při svém vysazení do určeného prostoru by nevyvíjel aktivní činnost: „*Jeho úkolem je zabydlet se ve vymezeném prostoru, neudržovat příliš široké styky a centrále podávat dohodnutým způsobem zprávu o své existenci. Obvyčejně bývá vybaven spojovacími prostředky, které má uloženy v úkrytu mimo své bydliště. V případě konfliktu přebírá agenturu a plní další úkoly dle pokynů centrály.*“¹⁷¹⁾ Kromě toho se počítalo i s tím, že nelegál může být využit i k plnění krátkodobých úkolů, např. prověrky jednotlivých osob, míst, sledování režimu nějaké instituce, zakoupení domu nebo obstarání různých předmětů.

Metody prověrek v akci EVROPA

Náčelníci krajských správ MV pověřili příjímým řízením akce EVROPA náčelníky 2. odborů, kteří se pak zodpovídali II. správě MV, jež řídila pátrání po nelegálech v celostátním měřítku. Náčelníci KS MV měli za úkol pouze kontrolovat a koordinovat rozpracování konkrétních případů mezi jednotlivými odbory. Celá rozsáhlá akce dostala již v prvotní instrukci krycí název EVROPA. Toto označení mělo být používáno ve styku 2. odborů KS MV s II. S MV. V krajském měřítku se neprovádělo rozpracování pod tímto krycím názvem, z konspiračních důvodů se jednotlivé akce ve-

¹⁷⁰⁾ AMV, a.č. OBJ. 807 Ostrava, č. l. 27, Orientační zpráva akce EVROPA, 20. 7. 1960 (vypr. npor. Jirí Jakoubě).

¹⁷¹⁾ AMV, a.č. OB 445 ČB, EVROPA, r. č. 15077, č. l. 88, Obecné poznatky a principy při rozpracování akce EVROPA, 21. 12. 1973.

dly jako běžné prověrky podezřelých osob. V rámci utajení se nesměly nižší složky StB dozvědět o tom, že se podílejí na celostátní akci, jež si klade za cíl odhalení nelegálů.

Druhé odbory KS MV měly postupně evidovat ve speciálních kartotékách reemigranty, navrátilce-amnestanty a jiné osoby, které přesídlily do ČSR z ciziny (i ze zemí východního bloku) a získaly československé státní občanství. Evidenční přehledy se měly shromáždit zpětně až k roku 1945, s výjimkou repatriantů z Německa a Rakouska, kteří se vrátili do začátku roku 1946. Materiály z evidencí se pak podrobně studovaly a vybíraly se konkrétní případy k důkladné prověrce totožnosti podezřelých osob. Prověřovaly se všechny dostupné životopisy a dokumenty, na jejichž základě došlo k udělení státního občanství. Kontrolovala se i dřívější bydliště, zaměstnání či absolvované školy. Získané údaje se porovnávaly s archivními materiály a matrikami. Nezastupitelnou pomůckou byly pochopitelně fotografie prověřované osoby z mládí a ze současnosti. Zvláštní pozornost se v evidencích věnovala osobám, jež často měnily bydliště a zaměstnání. Státní bezpečnost dostala za úkol prověřovat důvody, jež k tomu tyto lidi vedly. Podobně se prověřovaly okolnosti, za kterých si lidé úředně změnili svá jména, přičemž podezření vzbuzovali i manželé, kteří přijali po sňatku příjmení svých manželek.

K dokumentování životních osudů a činnosti podezřelých osob se využívala celá řada pramenů. V prvé řadě se pochopitelně vycházelo z archivních fondů StB a VB. Velkou roli hrály v tomto směru materiály zařazené do tzv. kurentní spisovny, archivního studijního ústavu, pasové evidence, archiválie Vojenské kontrarozvědky (VKR) a Generálního štábu (GŠ), dále informace čerpané z fondu Hlavní správa Veřejné bezpečnosti (HS VB), pátracího rejstříku, evidence Kriminálního ústavu apod.¹⁷²⁾ Tajná policie získávala své poznatky dále z fondů Státního ústředního archivu v Praze (dnes Národní archiv), krajských státních archivů, Vojenského historického archivu v Praze, Archivu Hlavního města Prahy a ar-

chivů národních výborů. Vytěžovaly se také archivní fondy Státního úřadu sociálního zabezpečení, Státního úřadu důchodového zabezpečení, prokuratur a soudů, Svazu protifašistických bojovníků, Československého červeneho kříže nebo Ústřední rady odborů. Pozornost věnovali příslušníci StB také školním evidencím, seznamům vysokoškoláků, obecním knihám, církevním fondům a кадровým materiálům jednotlivých podniků.¹⁷³⁾ Již k 1. květnu 1959 musely krajské správy MV podat zprávu o vytvoření pomocné evidence (v jakém rozsahu byla vytvořena a kolik osob bylo vzato do důkladné prověrky). Další vývoj se pak hlásil ve čtvrtletních intervalech, aby mohla II. správa MV akci EVROPA průběžně řídit. Celé stovky občanů byly u StB registrovány a postupně prověřovány jako potenciální nelegálové, aniž se o tom vůbec dozvěděly. Státní bezpečnost shromažďovala jejich osobní údaje, кадровé materiály, zkoumala jejich životopisy a vše konfrontovala s agenturními zprávami svých tajných spolupracovníků žijících či pracujících v blízkosti prověřovaných osob. Jakýkoliv zjištěný rozpor či nesoulad v získaných informacích znamenal zařazení mezi „aktivně rozpracované“ a zajišťoval takovým lidem několikaletou pozornost ze strany StB. Rozpracování každého jednotlivého případu nelegála se mělo skládat ze dvou základních částí: v první fázi šlo o dokumentaci falešné legendy a totožnosti osoby, ve druhé fázi se pak předpokládalo sledování a zdokumentování zpravidajské činnosti.

Akce EVROPA v letech 1959–1962

Na základě vydaných instrukcí začala StB evidencně zpracovávat přehledy vytypovaných skupin obyvatelstva, tzv. pomocné evidence, z nichž pak vyčleňovala podezřelé osoby k dalšímu prověřování. Od přelomu let 1959–1960 se započalo s konkrétním šetřením v jednotlivých případech. Pracovníci krajských referátů EVROPA vyhotovovali pro pražskou centrálu pravidelná čtvrtletní hlášení, v nichž uváděli počty evidovaných osob a provedených prověrek totožnosti, stručně také popisovali nejzají-

¹⁷²⁾ Kurentní spisovna je soubor policejních archivních materiálů (dnes uložený v Národním archivu), který obsahuje písemnou agendu týkající se osobních dokladů, řidičských průkazů, cestovních a zbrojních pasů apod. Studijní ústav (SÚ) byla lustrační spisovna, kterou využívala StB. Archiválie byly v tomto fondu shromážděny podle vztahu ke konkrétní osobě, přičemž byly účelově vyňaty z řady různých archivů. Evidence osob v SÚ byla vedena do roku narození 1940 včetně. Obsah tvořily zejména písemnosti čs. bezpečnostních složek z první republiky, písemnosti nacistických bezpečnostních složek (gestapo a SD), materiály exilového MV v Londýně, písemnosti vzniklé činností protektorátních a okupačních úřadů a společenských organizací z let 1939–1945 a písemnosti bezpečnostních orgánů po roce 1945 do zavedení řádné svazkové agendy (asi do r. 1954).

¹⁷³⁾ AMV, a.č. OB 445 ČB, č. l. 91–93.

mavější aktuální případy. Počátkem roku 1960 již bylo celostátně zaregistrováno v seznamech k akci EVROPA 11 054 osob, jež se vrátily do Československa z kapitalistických zemí.

Do 30. listopadu 1961 byla provedena prověrka totožnosti u 4 635 lidí z uvedeného počtu, z nichž bylo vyčleněno 175 konkrétních případů k detailnímu rozpracování. U prvních 35 osob se do té doby podařilo dovést šetření k závěru – 15 lidí bylo zatčeno a předáno soudu k potrestání, u dalších 20 lidí již bylo zdokumentováno, že žili v Československu pod nepravými jmény, aby utajili svou skutečnou minulost. Jednalo se vesměs o někdejší vojenské zběhy, příslušníky fašistických vojsk původem z Polska, Maďarska a Sovětského svazu.¹⁷⁴⁾ Na takové případy se vztahovala amnestie prezidenta republiky z 9. května 1960, a tak byly obvykle zakončeny jen pohovorem na služebně Státní bezpečnosti (v jazyce StB označovaným jako tzv. profylaktické opatření).

Již v průběhu prvních dvou let pátrání se podařilo Státní bezpečnosti odhalit osoby s falešnou totožností, a tak se potvrdil předpoklad, že bylo možné žít v Československu pod různě budovanými legendami. Ve zpracovaných analýzách se zejména poukazovalo na skutečnost, že mnozí lidé mohli využít poválečného zmatku a nucených přesunů obyvatelstva. Tím se jakoby potvrzoval smysl a oprávněnost nové akce a prozíravost Kudrnovy směrnice. Skutečnost, že v síti akce EVROPA zatím neuvízl žádný nelegál, ale jen různí váleční zločinci skrývající se pod falešnou identitou, nechápalo zatím vedení ministerstva vnitra jako něco negativního. Poukazovalo se na fakt, že *„takovéto osoby představují určitou společenskou nebezpečnost a je třeba je plně odhalovat, neboť takovéto osoby dříve nebo později mohou pokračovat v trestné činnosti a konečně skýtají vhodnou bázi osob použitelných pro cíle kapitalistických rozvědek“*.¹⁷⁵⁾

Přestože se nedařilo odhalit nějakého skutečného nelegála, zaregistrovala Státní bezpečnost již v roce 1959 pozoruhodný případ, který vybízela k nejrůznějším spekulacím. Krajské

velitelství StB v Plzni získalo v roce 1949 ke spolupráci jistého Jana Procházku, bývalého příslušníka britské armády. Procházka s StB spolupracoval do roku 1955, kdy s ním byla *„z důvodu ztráty dalších možností“* spolupráce přerušena. Podle dotazníku byli jeho rodiče již mrtvi, jeho nezvěstný bratr bydlel údajně ve Vídni a sestra, která jediná žila v Československu, jej neviděla od jeho 7 let. V roce 1959 objevila Procházkova družka náhodou ve slavníku skryš, kde byl uschován pas britského občana a větší částka peněz. Ještě tentýž den opustil údajný Jan Procházka území Československa v prostoru Horního Dvořiště na pas se jménem Leon Norbon, narozen 1919, občan Velké Británie. Dodatečným šetřením Státní bezpečnost zjistila, že skutečný Jan Procházka údajně zahynul roku 1943 jako letec nad anglickým územím.¹⁷⁶⁾

Otázka, jestli se pod jménem Jana Procházky neskrýval západní nelegál, nebyla nikdy zodpovězena. Indicie případu však nasvědčovaly tomu, že se o nelegála skutečně jednat mohlo. StB však začala Procházkovi věnovat pozornost teprve v okamžiku, kdy se již nacházel za hranicemi. Akce EVROPA v tomto případě vlastně ani nehrála žádnou roli, jeho útěk nevyprovokovalo šetření Státní bezpečnosti.¹⁷⁷⁾

Akce EVROPA dosáhla již krátce po svém zahájení poměrně velikých rozměrů. Jak rychle se rozrůstaly krajské evidence pro potřeby této operace, dokládají např. pravidelná hlášení z Ústí nad Labem. Tento kraj vnímala StB vzhledem k eventuálnímu působení nelegálů jako velmi rizikový. Po roce 1945 zde totiž došlo k velkým přesunům obyvatelstva, projevovala se tu velká fluktuace pracovních sil, příliv a odliv zaměstnanců, brigádníků či sezónních pracovníků. Právě do severních Čech byl také směřován hlavní proud reemigrantů z Francie, Rakouska, Německa a zejména z Volyně a Podkarpatské Rusi. Rozrůstání akce EVROPA v severních Čechách názorně dokládají následující tabulky:

¹⁷⁴⁾ AMV, f. A 2/2 – Sekretariát FMV (dále jen A 2/2), inv. j. 1217, Zpráva o průběhu rozpracování a výsledcích v akci EVROPA, 18. 12. 1961. Mezi odsouzenými provinilci byl např. Eugen Jan Schäffer, který žil v Československu od roku 1945 s falešnými doklady, jež získal v Rumunsku. Vydával se za jugoslávského partyzána. Na základě falešných dokumentů a čestného prohlášení získal čs. občanství. Státní bezpečnost pak zjistila, že se ve skutečnosti jedná o jugoslávského Němce, příslušníka SS, který působil za války v Polsku a zapojil se jako člen trestního oddílu SS do bojů v SNP. Koncem roku 1944 zběhl a ukrýval se do konce války na Slovensku. Schäffer byl odsouzen na 6 let do vězení.

¹⁷⁵⁾ Tamtéž, č. 1. 9.

¹⁷⁶⁾ AMV, f. A 34, inv. j. 1847, Rozbor, současná operativní situace a další postup v akci EVROPA, č. 1. 6.

¹⁷⁷⁾ Podrobnosti k tomuto případu se již bohužel nedají zjistit. Operativní svazek vedený na Jana Procházku, a. č. 2714 Plzeň, byl zničen již 14. 3. 1981.

Tabulka č. 1¹⁷⁸⁾

Počátky akce EVROPA v Severočeském kraji		
Počet osob		
Datum	Evidenčně podchyceno	Aktivně rozpracováno
30. 4. 1959	97	6
30. 11. 1959	350	9
29. 2. 1960	400	11

Tabulka č. 2¹⁷⁹⁾

Počet evidovaných osob v akci EVROPA (KS MV Ústí nad Labem)					
Datum	Reemigranti	Emigranti	Navrátilci	Osoby se spornou totožností	Celkem
1. 7. 1960	1034	62	114	48	1258
15. 11. 1960	1758	3570	114	108	5550
5. 4. 1961	2058	3573	132	285	6048
10. 12. 1962	2056 + 1 repatriant	–	32	247	2336

¹⁷⁸⁾ AMV, a. č. H-798-3, č. l. 24-31.

¹⁷⁹⁾ Tamtéž, č. l. 38, 43, 58, 76, 81; AMV, f. A 9 – Sekretariát náměstka ministra vnitra Jana Záruby (dále jen A 9), inv. j. 82, č. l. 19, Vyhodnocení práce KS MV Ústí nad Labem za rok 1960, 28. 11. 1960.

Tabulka č. 3¹⁸⁰⁾

Aktivní rozpracování osob v akci EVROPA (KS MV Ústí nad Labem)						
Datum	Reemigranti	Emigranti	Navrátilci	Osoby se spornou totožností	Příslušníci tzv. západní armády	Celkem
1. 7. 1960	5	5	1	4	2	17
28. 11. 1960	5	6	4	9	-	24

Podobná situace vznikla i v ostatních krajích, byť tam obvykle nebyl počet evidovaných osob tak vysoký:¹⁸¹⁾

Srovnání operativní báze akce EVROPA v jednotlivých krajích		
Kraj	Datum	
	30. 11. 1960	Závěr roku 1962
Praha	?	1382
Ústí nad Labem	5550	2336 (stav k 31. 3. 1962)
Plzeň	908	?
České Budějovice	402	?
Hradec Králové	331	461
Brno	4039	5106
Ostrava	160	1568 (stav k 12. 4. 1962)
Bratislava	100	1385
Banská Bystrica	?	900
Košice	721	?

¹⁸⁰⁾ AMV, a. č. H-798-3, č. l. 38; Akce EVROPA – hlášení (1. pololetí 1960), 1. 7. 1960; AMV, f. A 9, inv. j. 82, č. l. 19, Vyhodnocení práce KS MV Ústí nad Labem za rok 1960, 28. 11. 1960.

¹⁸¹⁾ AMV, f. A 9, inv. j. 81, Vyhodnocení činnosti KS MV Plzeň za rok 1960, č. l. 19–20; tamtéž, inv. j. 82, Vyhodnocení práce KS MV Ústí nad Labem za rok 1960, 28. 11. 1960, č. l. 19; tamtéž, inv. j. 83, Vyhodnocení činnosti KS MV Hradec Králové za rok 1960, č. l. 14; tamtéž, inv. j. 84, Zpráva o plnění plánu práce za rok 1960 na KS MV Brno, 29. 11. 1960, č. l. 16; tamtéž, inv. j. 85, Zpráva o agenturně operativní činnosti KS MV Ostrava v údobí od 1. 1. 1960 do 30. 11. 1960, 30. 11. 1960, č. l. 34; tamtéž, inv. j. 86, Vyhodnocení plánu práce za rok 1960, Bratislava 29. 11. 1960; tamtéž, inv. j. 88, Zpráva o agenturně operativní činnosti KS MV Východoslovenského kraje za rok 1960, 29. 11. 1960, č. l. 20; tamtéž, inv. j. 123, Plán práce KS MV Brno na rok 1963, 15. 12. 1962, č. l. 9–10; AMV, f. B 2/II – KS SNB České Budějovice – S StB, inv. j. 31, Zpráva o plnění plánu KS MV za rok 1960, 30. 11. 1960, č. l. 6; AMV, a. č. H-798-1, č. l. 43, Orientační zpráva v akci EVROPA, 14. 5. 1963; AMV, a. č. H-798-3, č. l. 81, Vyhodnocení plánu práce za rok 1962 v akci EVROPA, 10. 12. 1962; AMV, a. č. OBS 400 H. K., EVROPA, r. č. 7713, č. l. 15–16, Akce EVROPA – situační zpráva, 1. 10. 1964; AMV, a. č. OB-807 Ostrava, č. l. 89–90, Akce EVROPA – přehled o činnosti za I. čtvrtletí 1962, 12. 4. 1962.

Neuvěřitelné, až obludné rozměry akce EVROPA jsou již v jejích počátcích ze všech čísel dobře patrné. Dodnes se dochovaly obsáhlé seznamy různých kategorií osob ze Severočeského kraje, které sloužily pro potřeby akce EVROPA. Konkrétně jde o seznam osob bez státní příslušnosti, jež neměly osobní doklady, seznam osob, u kterých byly nejasnosti kolem držení občanských průkazů, dále evidenci osob německé a jiné národnosti, které žily v ČSR od roku 1946, seznam lidí, u nichž došlo ke změně příjmení, seznam amerických státních příslušníků a seznam osob, které se vrátily z kapitalistické ciziny.¹⁸²⁾ Dne 2. srpna 1960 vydal náčelník S VB Ústí n. Labem rozkaz čj. VB-00100/01-60, kterým nařídil okresním oddělením VB v kraji, aby sestavily seznamy osob, jež získaly občanský průkaz vz. 53, aniž předložily starý občanský průkaz vz. 48. Veřejná bezpečnost se tak dala do rozsáhlého pátrání, jehož výsledkem byly objemné seznamy stovek osob z jednotlivých okresů.¹⁸³⁾ Vedle toho byl náčelníkem KS MV Ústí n. Labem vydán 20. června 1960 pokyn, na jehož základě sestavila Správa Veřejné bezpečnosti pro potřeby akce EVROPA seznamy všech zaznamenaných ztrát a krádeží občanských průkazů za rok 1959. Za celý kraj bylo do této evidence zařazeno 907 případů.¹⁸⁴⁾

Ještě rozsáhlejší prověrky se odehrály počátkem šedesátých let na Ostravsku. Na základě požadavku nového ministra vnitra Lubomíra Štrougala se konala 17. července 1961 v Praze porada o průběhu akce EVROPA v Severomoravském kraji. Vedení bezpečnostního aparátu považovalo za nutné zavést rozsáhlá opatření v oblasti Ostravsko-karvinského revíru (OKR) a ostravských hutí. Ministr Štrougal navrhl a posléze schválil projekt prověřování všech brigádníků a přechodných pracovníků v OKR, který dostal krycí označení UHEL. K této operaci přistoupila StB z toho důvodu, že brigádníci potřebovali ke svému zaměstnání na Ostravsku jen občanský průkaz a tzv. pracovní převodku. Nikdo dosud nezkoumal brigádníkovu předchozí bydliště či zaměstnání, ostravské doly tak poskytovaly mnoha lidem šanci skoncovat se svou minulostí a začít nový život.

Prověrky měly probíhat jak po linii StB, tak i ze strany Veřejné bezpečnosti. Tajná policie zajistila seznamy podle základních kritérií akce EVROPA, tyto osoby se pak prověřovaly agenturně operativní cestou. Základní vodítko představovaly podnikové evidence a kádrové materiály. Veřejná bezpečnost měla zajišťovat prostřednictvím evidence obyvatel všechna předchozí bydliště vytypovaných osob, měla také ověřovat rodná čísla a to, zda číslo občanského průkazu bylo skutečně vystaveno na dotyčnou osobu. Návrh předpokládal vyčlenění čtyř pracovníků pro úkoly v akci UHEL. Jednalo se o příslušníka 2. odboru KS MV, který se věnoval akci EVROPA, dále jednoho pracovníka 4. odboru KS MV, jednoho pracovníka OO MV Karviná a jednoho příslušníka VB. Celou akci měla přímo řídit II. správa MV.¹⁸⁵⁾ Koncem roku 1961 byly na Ostravsku zahájeny samotné prověrky brigádníků. Vybralo se asi 25 000 štítků kartovaných osob, které se prověřovaly za pomoci ústřední evidence osob v Praze. Kontrolovaly se veškeré osobní údaje na kartách. Hlavní přínos tohoto úsilí spočíval v tom, že byly odhaleny nesrovnalosti zaviněné pracovníky evidence. Ověřené a vyplněné štítky se vrátily na VB v Ostravě a Karviné. Speciální vyhodnocovací oddělení MV v Praze obdrželo výsledky kompletních prověrek k asi 7 000 osobám, zpracovalo asi 3 000 prověrek, načež další odmítlo s tím, že se jedná o naprosto neefektivní činnost. Nesrovnalosti se objevily v asi 5 % případů, ale „u všech bylo zjištěno, že vznikly nedůslednou prací příslušníků VB, kteří prověrky prováděli anebo vyplňovali přihlášky k pobytu“.¹⁸⁶⁾ Okresní oddělení MV Karviná tak mělo nadále v evidenci asi 7 000 až 8 000 nevyhodnocených osob a asi 4 000 štítků k osobám, k nimž ještě nebyly vyžádány ani prověrky. Ostravská VB měla již plánované prověrky dokončené.

Veškeré rozsáhlejší aktivity v případě UHEL ustaly zhruba v 1. polovině roku 1962. Koncem roku 1963 se II. S MV dohodla s KS MV Ostrava na tom, že VB bude nadále zajišťovat ztotožňování všech osob přicházejících na Ostravsko formou zpětných dotazů v jejich předchozích bydlištích. K realizaci tohoto

¹⁸²⁾ Všechny uvedené evidence viz AMV, a. č. H-798-4.

¹⁸³⁾ AMV, a. č. H-798-5. Teplice hlásily 279 osob, Litoměřice 86 osob, Liberec 17 lidí, Česká Lípa 79 lidí, Děčín 210 osob, Chomutov 617 osob, Louny 413 osob, Jablonec n. Nisou 4 osoby a Most 44 lidí. V okrese Ústí n. Labem napočítali 143 osob, jež nabyly čs. státní občanství a neměly starý občanský průkaz vz. 48, a 13 osob, u nichž se nedalo zjistit evidenční číslo starého průkazu vz. 48.

¹⁸⁴⁾ Tamtéž, a. č. H-798-6.

¹⁸⁵⁾ AMV, a. č. OBJ-807/4 Ostrava, č. I. 4.

¹⁸⁶⁾ Tamtéž, č. I. 12.

plánu však již nedošlo, neboť II. S MV ztratila o celý projekt zájem.¹⁸⁷⁾ V dalších letech již probíhalo prověřování jen u jednotlivých vybraných brigádníků za pomoci agenturní a důvěrnické sítě.

Z pravidelných hlášení bylo patrné, že v různých krajích se věnovali akci EVROPA s velmi nerovnoměrným úsilím. Na některých krajských správách se projevovaly velké koncepční nedostatky a koordinace v rozpracování a administrativě nedosahovala požadovaných kvalit. Velkým problémem se stala zejména častá fluktuace pracovníků v akci EVROPA. Například v Českých Budějovicích se vystřídal na této pozici do konce roku 1962 celkem 6 příslušníků StB, v Plzni se za stejné období jednalo o 3 osoby, stejně jako v Banské Bystrici.¹⁸⁸⁾ Npor. Jiří Jakoubě sepsal 20. července 1960 orientační zprávu o akci EVROPA, ve které uváděl jako dobré příklady praxe KS MV Brno, KS MV Hradec Králové a bývalé KS MV Olomouc a Liberec. Naopak nesoustavná práce se podle jeho názoru projevovala na bývalých KS MV Pardubice a Karlovy Vary, dále na KS MV Plzeň, Ostrava a Košice. Jakoubě však konstatoval, že „není dnes kraje bez závažného případu v akci EVROPA“. U deseti případů bylo rozhodnuto předložit je ke studiu Správě vyšetřování MV a zjistilo se, že „při pečlivé dokumentaci lze tyto osoby trestně postihnout“.¹⁸⁹⁾ Vedení Státní bezpečnosti svolalo do Prahy na 1. odbor II. správy MV celostátní poradu k problematice EVROPA, která se konala za účasti všech zapojených krajských pracovníků 16. listopadu 1960. Jejím hlavním smyslem bylo přehodnocení původních instrukcí, zavedení nových metod práce a prosazení větší role centrály v řízení celé akce. Mjr. Bohumil Kašpar, náčelník 2. odboru II. správy MV, na poradě konstatoval, že „teoretické závěry učiněné při vzniku akce E se potvrdily jako správné a jsou již dnes podloženy mnoha zajímavými případy v celostátním měřítku“.¹⁹⁰⁾ Na základě dosavadních výsledků naznačil nový způsob třídění rozpracovávaných případů do dvou velkých skupin. První skupinu, tzv. starou bázi, představovaly osoby, jež do ČSR přišly kolem roku

1945, aby zakryly svou pravou totožnost, zkompromitovanou činností za 2. světové války. Jednalo se o kolaboranty, příslušníky okupační správy nebo členy různých jednotek, jež bojovaly na straně nacistického Německa. Tito lidé nejčastěji pocházeli z Ukrajiny, Běloruska či Polska. Druhá skupina, tzv. nová báze, byla z hlediska StB důležitější, šlo o osoby, které přišly do Československa po roce 1948. Předpokládalo se, že právě v rámci „nové báze“ bude odhalen skutečný nelegální pravděpodobnější. „Nová báze“ mohla totiž mít vzhledem ke svému charakteru hlubší vztah k činnosti kapitalistických rozvědek proti východnímu bloku. Okamžitým „rozpracováním“ této skupiny podezřelých osob se dalo podle nové metodiky práce zabránit dokonalému usazení speciálního agenta a vyloučit, že by mohl v klidu zahladit stopy. Počátkem roku 1961 vydala centrála pokyn pro krajské správy MV, aby byly přednostně prověřovány osoby, které svým charakterem patřily právě do „nové báze“.

Konkrétní vymezení tzv. nové báze navazovalo na dosavadní používané kategorie a zahrnovalo tyto 4 základní skupiny: navrátilci-amnestanti, reemigranti či repatrianti, političtí emigranti a také cizí státní příslušníci s trvalým pobytem (a to bez ohledu na zemi předchozího pobytu – spadali sem i cizinci ze socialistických zemí).¹⁹¹⁾ Zvláštní pozornost se zaměřovala na osoby, které obdržely křestní list v dodatkové matrice v Brně, jež sloužila lidem, kteří se narodili v cizině a neměli v pořádku základní doklady totožnosti. Za období let 1950–1962 se zapsalo do této matriky kolem 58 000 lidí. Mnozí z nich byli zapsáni a získali křestní listy jen na základě vlastního čestného prohlášení. Z hlediska akce EVROPA si podle posudku referátu EVROPA zaslouhovalo pozornost asi 15 000 případů.¹⁹²⁾ Mjr. Kašpar na výše uvedené poradě pochválil Ústí n. L., Ostrava a Brno, které přistoupily od počátku k akci EVROPA s velkou pečlivostí. Na druhou stranu kritizoval, že se mnohde používaly „staré zakořeněné zlozvyky“, jež spočívaly v jednoduchém postupu – úkolovat agenturu, a když tato nic nesignalizuje, případ odložit.

¹⁸⁷⁾ Tamtéž, č. I. 12–13.

¹⁸⁸⁾ AMV, f. A 34, inv. j. 1842, č. I. 1–2, Zpráva o situaci v akci EVROPA na KS MV, 11. 12. 1962.

¹⁸⁹⁾ AMV, a. č. OBJ. 807 Ostrava, č. I. 24.

¹⁹⁰⁾ AMV, a. č. H-798–1, č. I. 14.

¹⁹¹⁾ Tamtéž, č. I. 27, Záznam EVROPA – porada s pracovníky KS MV. Ovšem během porady vymezovali mjr. Kašpar a kpt. Jakoubě čtvrtou kategorii jako všeobecnou skupinu osob, u nichž je sporná totožnost a není možno zjistit, odkud přišly. Kategorii navrátilců zpracovávala StB vedle akce EVROPA také „po samostatné linii“. Srov. tamtéž, č. I. 15, 17.

¹⁹²⁾ Tamtéž, č. I. 38–39.

Dokumentace sporné totožnosti se měla zakládat na rozsáhlých výzkumech ve všech dostupných archívech, úřadech a institucích, využívat se měly také různé expertizy k identifikaci jako otisky prstů, grafologické posudky apod. Pro práci StB bylo samozřejmostí nasazení početné agentury na prověřovanou osobu. Pracovníky v problematice EVROPA mjr. Kašpar upozornil, že „při rozpracování se mohou i několikrát potvrdit údaje, které rozprac. osoba uvádí – toto nesmí vésti ke stagnaci, ukolébání, nutno absolutně využít všechny možnosti“.¹⁹³⁾ Podobné pokyny pak způsobily, že mnoho lidí, kteří se dostali mezi podezřelé v akci EVROPA, např. kvůli nesrovnalostem a mezerám v úředních evidencích obyvatelstva, se stalo objektem mnohaletého sledování, prověřování a šikanování ze strany Státní bezpečnosti. Aby se usnadnila prověrky osob, budovala se pro účely EVROPY rozsáhlá agenturní síť spolupracovníků StB na jednotlivých úřadech, matrikách, v archívech apod.

Mnohdy bylo zapotřebí při prověrkách spolupracovat s ostatními socialistickými zeměmi, které se podílely na dokumentaci a s jejichž pomocí došlo v několika případech i ke ztotožnění osob a usvědčení z falešné identity.¹⁹⁴⁾ Od konce roku 1960 se veškerá dožádání posílala do zahraničí přímo přes 1. odbor II. správy MV, nikoliv přes zahraniční odbor MV, jak tomu bylo dosud. II. správa MV totiž získala přímé spojení se SSSR i s dalšími zeměmi, zejména Maďarskem a Polskem. StB se potýkala s opožďováním ve vyřizování žádostí o zahraniční pomoc, což bylo způsobeno nedostatkem překladatelů.

Po poradě v listopadu 1960 se z důvodů konspirace zavedlo také pravidlo, že budou všechny případy z akce EVROPA vyšetřovány na SV MV v Ruzyni. Tam byl k tomuto účelu vyčleněn jeden vyšetřovatel, který byl detailně seznámen s problematikou a udržoval stálé spojení s 1. odborem II. S MV. Vedení StB chtělo zamezit situaci, kdy by se o akci dozvědělo mnoho lidí (vyšetřovatelé, prokurátoři, soudní senáty atd.) a došlo by tak k jejímu vyrazení.

Akce EVROPA narážela na nedostatky v evidencích VB a na jistý chaos v rozpracování bývalých uprchlíků-navrátilců. V mnoha přípa-

dech se zjistilo, že byly evidenční materiály VB někdy staženy a už se nevrátily na původní místo. Představa o propracovaném a téměř bezchybně fungujícím byrokratickém systému bezpečnostního aparátu se tak ukazuje jako zcela iluzorní. Zmatky v administrativě a evidencích značně komplikovaly příslušníkům StB v akci EVROPA jejich pátrání.

Stagnace 1962–1964

S postupujícím časem se akce EVROPA dostávala do krize. Zřetelný úspěch v podobě odhaleného nelegála se stále nedostavoval, a tak se zákonitě musely objevit pochybnosti o smysluplnosti celé operace. Navenek se to projevovalo hlavně tím, že referenti, kteří se zabývali akcí EVROPA, dostávali ke zpracování další problematiky a své původní úkoly nadále plnili jen z nutnosti a okrajově. Dalším důsledkem byly časté personální změny. Někteří příslušníci sami žádali o přeřazení na jiné pracoviště, což zdůvodňovali tím, „že jejich práce není dostatečně ohodnocena“.¹⁹⁵⁾ V některých krajích dokonce nastávala občas situace, že se akci vůbec nikdo nevěnoval. Do května 1963 se na ní v Banské Bystrici vystřídal již čtyři operativní pracovníci, přičemž v průběhu roku 1962 tam práce zcela ustrnula. Operativec, který se EVROPĚ v Banské Bystrici věnoval od února 1963, měl kromě této akce ve svém referátu ještě bázi vízových cizinců, navrátilců a útěků. Podobně nepokračovala tato operace během roku 1962 ani na KS MV Praha a Bratislava. V Praze se pověřený pracovník zaměřil jen na agendu navrátilců.¹⁹⁶⁾ Pregnantně popsal vzniklý stav ve své zprávě npor. Jonák z KS MV Ústí nad Labem: „*Orgán, který delší dobu zpracovává akci E, dříve nebo později přemýšlí, zda jsou nepřátelskými rozvědkami vysazování do ČSSR nelegálové, zda má smysl tyto vyhledávat, vytypované osoby rozpracovávat s cílem odhalit agenta-nelegála. Tato na první pohled malomyslnost, bezvýhodnost, ztráta perspektivy, nedůvěra v dosažení hlavního cíle pramení skutečně z toho, že není objasněna základní otázka v akci EVROPA, zda nepřátelské rozvědky nebo některá z nich užívaly skutečně proti ČSSR jedné z nejnebezpečnějších forem nepř. činnosti, avšak také nejpracnější – vysazování agentů-nelegálů na území ČSSR.*“¹⁹⁷⁾ Jonák hodnotil navzdory všem problémům celý

¹⁹³⁾ Tamtéž, č. I. 15.

¹⁹⁴⁾ Srov. konkrétní případy uvedené v příloze.

¹⁹⁵⁾ AMV, f. A 34, inv. j. 1842, Zpráva o situaci v akci EVROPA na KS MV, 11. 12. 1962.

¹⁹⁶⁾ AMV, a. č. H-798-1, č. I. 43, Orientační zpráva po linii akce EVROPA, 14. 5. 1963.

¹⁹⁷⁾ AMV, a. č. H-798-3, č. I. 77, Názory orgána a problémy v akci E, 5. 11. 1962.

projekt kladně, neboť „vznikem akce EVROPA bylo rozpracovááno, konkrétně řešeno, objasněno a realizováno mnoho nevyřešených případů sporných totožností, vyhledáno mnoho nových případů osob žijících na falešné doklady, skrývajících se válečných zločinců, podvodníků apod.“¹⁹⁸⁾

Otázka, zda je opodstatněné pátrat v Československu v masovém měřítku po nelegálech, však zůstávala otevřená. Npor. Jonák proto navrhol, aby StB zahájila konzultace s bezpečnostními složkami ostatních států Varšavské smlouvy, zejména se Sovětským svazem, ohledně jejich zkušeností s odhalováním agentů-nelegálů. Dále navrhol požádat I. správu MV o komplexní rozbor a posudek, zda je možné, aby na našem území byli od roku 1948 vysazováni nelegálové, případně jakým způsobem. V této analýze měla I. správa MV vypracovat hypoteticky co nejlepší způsob vysazení nelegála z kapitalistického zahraničí na naše území. Rozvědka měla zároveň posoudit, zda se to vůbec nepřátelské zpravodajské službě vyplatí, když má možnost využívat při svých vyzvědačských aktivitách cest československých občanů do ciziny. Z Jonákových návrhů zcela zřetelně vyplývala základní pochybnost o smyslu celé operace.

Samotné vedení II. správy MV se pak také zabývalo rozbořem problémů v dosavadním průběhu akce a zformulovalo tyto čtyři hlavní nedostatky: operace probíhala ve značné šíři, nebyly dodrženy potřebné zásady konspirace, které tato akce vyžadovala, na akci měli být vyčleněni jen nejzkušenější pracovníci operativy, což se nestalo, a vedoucí pracovníci, kteří akci řídili, by měli být ve spojení a konzultovat příslušná opatření se zodpovědnými pracovníky nelegální rozvědky I. správy MV.¹⁹⁹⁾ Navíc II. správa MV byla nucena konstatovat, že nové zaměření ve vyhledávání podezřelých osob a rozpracování jednotlivých případů na „novou bázi“, které bylo uloženo v průběhu roku 1961, krajské správy MV v praxi neuplatňovaly. Velkým problémem byly podle vedení StB nedostatky v konspiraci. V mnoha instrukcích se zdůrazňovalo, že ukvapený a nepromyšlený postup může mít za následek, že se vyvíjený a zkušený nelegál o prováděných opatřeních dozví a pokusí se zahladit stopy své činnosti, případně použije připravené únikové

cesty. Často se šetření zahajovalo na základě velmi nepřesných a nespolehlivých poznatků a za použití mnoha operativních opatření, přičemž se dal takový případ objasnit mnohem jednodušším a účinnějším způsobem.

Navzdory všem komplikacím a nedostatkům v řízení celé operace ztotožnila tajná policejní služba během let 1959–1962 po hloubkovém rozpracování celkem 37 osob.²⁰⁰⁾ Podle komplexního hodnocení centrály ministerstva vnitra se ovšem operace EVROPA nacházela koncem roku 1962 ve stavu stagnace. Jako nejvýznamnější kauzy se obvykle v té době uváděly dva případy, o kterých se ještě zmíníme podrobněji. Jednalo se jednak o údajného Michala Astrejka, ve kterém byl odhalen Nikolaj Alexandrovič Galjas, jenž se podílel na perzekucích civilního obyvatelstva na Ukrajině a pronásledování sovětských partyzánů. Astrejko-Galjas byl na žádost sovětské generální prokuratury předán do Sovětského svazu. Dále šlo o případ tajemného Karla Nováka, který se Státní bezpečnosti nikdy nepodařilo úplně vyřešit. StB sice prokázala, že Nováková totožnost a legenda je falešná, otázka jeho pravé identity však zůstala navždy nerozluštěna. Sám se nikdy nepřiznal a podezření, že je nelegálem, rezolutně popíral, přesto ho komunistická justice odsoudila ke 12 letům vězení.

Vedení ministerstva vnitra zdůvodňovalo další pokračování akce tím, že se potvrdila skutečnost, že na území ČSSR žijí někteří lidé s falešnými údaji. O tom, že se nedařilo naplnit základní cíl – tedy odhalit a usvědčit nelegála na území ČSSR, raději orientační zpráva ze 14. května 1963 mlčela. Ve stejném dokumentu se objevil nový návrh zpřesnění dosavadní báze, ze které se vycházelo při rozpracování akce EVROPA. Plánovalo se uplatnění těchto zásad: vyřadit z báze rodiny a jejich příslušníky, kteří se společně vrátili do ČSSR z ciziny, brát v úvahu věkovou hranici v den příchodu do Československa od 20 do 55 let, zaměřit se rovněž na osoby, které získaly v průběhu let 1948–1963 československé státní občanství, byly dříve údajně příslušníky cizího státu a nežily na našem území (zvláštní pozornost se měla věnovat osobám, které získaly občanství sňatkem, nebo které často měnily zaměstnání a bydliště, případně osobám, jež po

¹⁹⁸⁾ Tamtéž, č. 1. 78.

¹⁹⁹⁾ Beneš, Arnošt Kneclík, Josef – Lacina, Jaroslav: Revoluční a bojové tradice II. správy SNB. Zdroj síly a úspěchů v boji proti nepřátelským rozvědkám. Praha 1983, s. 158.

²⁰⁰⁾ AMV, a. č. H-798-1, č. l. 36, Orientační zpráva po linii akce EVROPA, 14. 5. 1963.

získání československého občanství zaujímaly důležité společenské postavení v závodech či úřadech), podchycené osoby v bázi roztřídit podle států, z nichž přišly.²⁰¹⁾ Orientační zpráva také požadovala stabilizaci vyčleněných operativních pracovníků v akci EVROPA. Měli být zbaveni ostatních úkolů.

Oživení po roce 1964

V únoru 1964 řešil štáb II. správy MV situaci, do které se dostala akce EVROPA, a doporučil její oživení. Tajná policie se rozhodla překonat vzniklou stagnaci a chaos v pátrání po nelegálech. Chtěla získat nový impuls k obnově operace a jejímu zefektivnění. Dne 18. července 1964 rozeslal první náměstek ministra vnitra Kudrna všem náčelníkům krajských správ MV dopis, kterým je seznámil se souborem nových obecných směrnic pro akci EVROPA. Skutečnost, že dosud nedošlo k vypátrání jediného nelegála, vedení II. správy MV nijak neodradila. Pokračování operace bylo elegantně zdůvodněno: „*Prakticky to znamená, že rozvědky po únoru 1948 ztratily do určité míry u nás své možnosti získávat veškeré potřebné informace oficiálně přímo od reakčních vedoucích osob státního a hospodářského aparátu. Po odstranění reakčních ministrů, očistě státního a hospodářského aparátu, po obnově zkompromitovaných politických stran a postupném úplném uzavření státních hranic, tj. ztrátě svých oficiálních možností, se zcela logicky začíná u nepřátelských rozvědek projevat nutnost používat proti nám i nelegální formy špionáže.*“²⁰²⁾ Odstartovala tak nová fáze masových prověrek a pátrání po nelegálech.

Kudrna ve svém dopise z 18. července 1964 konstatoval, že až do konce roku 1961 byla práce v akci EVROPA velmi intenzivní, s úspěchem bylo zakončeno 15 případů a v mnoha dalších bylo použito „profylaktické metody“. Téměř všechny případy se však vztahovaly svou povahou k trestné činnosti za druhé svě-

tové války. Po získání prvních zkušeností došlo k zúžení základny na osoby, které se přistěhovaly do ČSSR až po roce 1948, čímž se akce více konkretizovala.²⁰³⁾ Podle prvního náměstka ministra vnitra Kudrny se však zpomalila intenzita a krajské správy začaly problematiku EVROPA podceňovat.²⁰⁴⁾ Kudrna požadoval přenesení těžiště práce při vyhledávání nelegálů na všechna oddělení 2. odborů KS MV i na okresní oddělení MV.

K 1. srpnu 1964 vznikla na všech krajských správách MV speciální pracoviště v rámci 1. oddělení 2. odboru, která měl obsadit vždy jeden operativně zkušený pracovník, jenž by se zabýval výhradně operací EVROPA. Tento pověřený pracovník byl přímo podřízen zástupci náčelníka 2. odboru v problematice „hlavních kapitalistických rozvědek“. Na centrální úrovni se při II. správě HS StB měli na akci podílet dva starší referenti. Zásluhou těchto opatření zaznamenala Státní bezpečnost do listopadu 1965 v akci EVROPA celkem 85 osob, jež byly důvodně podezřelé, že se v Československu pohybovaly pod falešnými jmény.²⁰⁵⁾ Dne 9. listopadu 1965 se konala další celostátní porada k akci EVROPA, jejíž účastníci museli konstatovat, že některé nedostatky se stále nepodařilo odstranit. V první řadě se dosud nestabilizoval počet a podmínky specialistů na EVROPU. Náčelníci KS MV nadále nedodržovali příkaz z 18. července 1964, aby vyčlenění pracovníci nebyli pověřováni zpracováváním jiných problematik (např. KS MV Praha, Hradec Králové a Banská Bystrice). Referenty v akci EVROPA řídili na některých krajských správách MV náčelníci 1. oddělení 2. odboru – jako tomu bylo např. v Plzni, Praze, Hradci Králové atd. – ač podle pokynu I. náměstka ministra vnitra mělo být řízení svěřeno zástupcům náčelníka 2. odboru. Podle účastníků porady nebyl do vyhledávání nelegálů systematicky zapojen celý operativní aparát a vše zůstalo jen na vyčleněném pracov-

²⁰¹⁾ Tamtéž, č. l. 45-46.

²⁰²⁾ AMV, a. č. H-798-1, č. l. 66, Referát z celostátní porady k akci EVROPA, 9. 11. 1965.

²⁰³⁾ Např. KS MV Hradec Králové měla koncem roku 1962 podchyceno 461 osob (315 reemigrantů, 15 repatriantů, 64 navrátilců a 67 osob s neznámou totožností). Když se v roce 1964 provádělo přehodnocení kartoték, byly vyřazeny osoby, které zemřely, osoby narozené před rokem 1900 a osoby, které opustily kraj. Po úpravách kartoték podle nových hledisek bylo nadále v akci EVROPA v Královéhradeckém kraji vedeno jen 183 osob. Viz AMV, a. č. OBS 400 H. K., č. l. 15-16, Akce EVROPA – situační zpráva, 1. 10. 1964.

²⁰⁴⁾ AMV, a. č. H-798-1, č. l. 48, Dopis I. nám. MV Kudrny náčelníkovi KS MV Ústí n. L. pplk. Josefu Cvrčkovi, 18. 7. 1964, čj.: N/1-00234/14-1964.

²⁰⁵⁾ AMV, f. A 34, inv. j. 2838, č. l. 19, Rozbor činnosti čs. kontrarozvědky od XIII. sjezdu KSČ v letech 1963–1965, čj.: OS-ZD00225/01-65.

níkovi. Kritika se týkala také skutečnosti, že se v „rozpracování“ stále objevovaly převážně osoby s temnou minulostí z období druhé světové války. Závažná vada spočívala také v nesprávné metodice – paušálně se používalo přímé „vytěžování“ podezřelých osob k rozporům a nejasnostem jejich životopisů či nevhodné úkolování agentury.²⁰⁶⁾ Na poradě zazněl referát, který popisoval, jak by měla vypadat činnost operativního pracovníka v akci EVROPA: „*Základní požadavek při prověřování životopisu podezřelé osoby je důkladná analýza každé maličkosti a pečlivá, utajená dokumentace každého rozporu. [...] Samozřejmě nestačí se při ověřování údajů rozpracované osoby spokojit jen s jejich administrativním tvrzením, ale je nutné provádět poznání podle fotografií, vytěžování pamětníků, např. učitelů, spolužáků ap. Všechna naše prošetření musíme provádět utajeně, pod promyšleným příkrytím. Není přípustné při ověřování životopisu rozpracované osoby si tuto zvat pod jakoukoliv záminkou na oficiální pohovor i po vytvoření umělého důvodu.*“²⁰⁷⁾ Při rozpracování konkrétního podezření se měl trpělivě a pečlivě zjišťovat denní, týdenní a měsíční režim prošetřované osoby.

Doporučovalo se využití spolehlivých důvěrníků a informátorů z bydliště a zaměstnání daného člověka, aby prováděli dlouhodobé vizuální pozorování a aby zaznamenávali přesné časy příchodů a odchodů z domu, vzdálení se ze zaměstnání apod. „*Nemá cenu agenturu úkolovat, aby se vyptávala na minulost a bývalý život rozpracované osoby, neboť tím ji vždy upozorníme na náš zájem.*“²⁰⁸⁾ Nasazení operativní techniky nebo intenzivního sledování se muselo konzultovat vždy s referátem EVROPA na II. správě MV, „*neboť obojí, v případě šlo-li by o skutečného nelegála, vyžaduje vzhledem k jeho obrannému výškolení speciální opatření.*“²⁰⁹⁾

Na základě výsledků porady z listopadu 1965 vznikla nová *Hlediska pro pomoc oper. evidenci po referátu EVROPA k podchycení poznatků.*²¹⁰⁾ Státní bezpečnost upravila dosavadní kategorie bází nelegálů do nového systému členění na 7 skupin. První skupinu tvořili lidé se spornou totožností, kteří měli nejasnou minulost, rozpory v dokladech či životopisu,

případně lidé s neobjasněnou činností v zahraničí. Druhá skupina se skládala z osob, které se vyznačovaly zajímavým příchodem do Československa – např. se vracely po válce samy ze zahraničí, ale neměly tu žádné příbuzné nebo je příbuzní osobně neznali, popřípadě byly známy rodinným příslušníkům jen jako děti před mnoha lety. Třetí skupina dostala označení „*podivíni-samotáři*“. Patřili sem jednak lidé, kteří měli pověst podivína nebo samotáře a veřejnost je nebrala vážně, jednak osoby s vadami sluchu, zraku či řeči, u nichž vzniklo podezření, že vadu pouze předstírají. Do třetí skupiny spadali rovněž lidé, kteří se vyhýbali záměrně veřejnému životu, společnosti, neradi chodili na úřady, vyhýbali se příležitostem, kdy by na sebe mohli upoutat pozornost širší veřejnosti (odmítali styk s novináři, besedy apod.).

Čtvrtá skupina v sobě zahrnovala všechny bezdomovce, tj. osoby bez státního občanství, které obdržely povolení k trvalému pobytu v ČSSR. Pozornost StB se zaměřovala v první řadě na bezdomovce, u nichž vzniklo podezření, že zakrývají svou minulost, dále na osoby, které byly dříve bezdomovci a po získání občanství zaujímaly nějaké významnější postavení. Svěbytnou kategorií v rámci čtvrté skupiny tvořili lidé, kteří obdrželi doklady na základě křestního listu z dodatkové matriky v Brně.

Pátá skupina se týkala nalezců, tedy lidí, kteří prohlašovali, že neví, kde a kdy se narodili, kdo jsou jejich rodiče, a byli dodatečně zapsáni do matriky jako nalezcenci. Do šesté skupiny byly zařazeny případy dvojníků, tedy osob, jež se nápadně podobaly jiným osobám, a lidé, kteří měli nápadně podobné nebo shodné osudy. Konečně sedmá skupina se skládala z uživatelů jiných jmen. Spadali sem všichni občané, kteří získali úřední cestou jiné jméno na základě žádosti, dále muži, kteří sňatkem převzali jméno manželky, a také osoby, jež prokazatelně používaly falešné jméno, ale jejichž případy však nebyly zatím prověřeny.

Tato nová směrnice zpřesnila – a částečně i rozšířila – dosud používané pomocné evidence. Zejména třetí kategorizovaná skupina svou charakteristikou dávala velký prostor spolupracovníkům StB k denunciaci nevinných

²⁰⁶⁾ AMV, a. č. H-798-1, č. l. 62-63, Závěry z porady akce EVROPA, 9. 11. 1965. Příloha k čj. OS-00111/Ev-65.

²⁰⁷⁾ Tamtéž, č. l. 77-78, Referát z porady k akci EVROPA, 9. 11. 1965.

²⁰⁸⁾ Tamtéž, č. l. 79.

²⁰⁹⁾ Tamtéž.

²¹⁰⁾ Tamtéž, č. l. 98-99.

lidí. Stačilo, aby se dotyčný člověk choval „podivně“, tj. v rozporu s konformní představou o aktivním občanu komunistického státu, který chodí pravidelně na schůze, účastní se všech oficiálních besed, přednášek, masových průvodů a manifestací. Absurdně se dnes jeví i plán prověřovat v rámci sedmé skupiny všechny osoby, které si změnilly jméno, a pohnutky, které je k tomu vedly. Důvody k takovému kroku totiž bývají mnohdy zcela prozaické. Problémy provázející akci EVROPA se tak postupně spíše prohlubovaly. Referenti EVROPY se topili v desítkách předem zcela zbytečných prověrek, během kterých pod drobnohledem pitvali soukromí zcela nevinných osob.

Tvůrci této zbytnělé operace se sice mohli chlubit skutečně masovým měřítkem svých evidencí a prověrek, na druhou stranu se vytrácel její původní smysl. K vypátrání skutečného nelegála nedošlo. Důvod, proč tomu tak bylo, spatřovalo vedení StB již v podstatě samotné vyhledávací činnosti, neboť se pracovníci EVROPY pro zjednodušení své práce nejčastěji zaměřovali na lehce rozpoznatelné rozporů v totožnosti a minulosti u tzv. válečné kategorie (dříve nazývané „stará báze“). „*Například za rok 1966 bylo hlášeno referátu EVROPA na II. správě HS StB celkem 52 signálů o rozporné totožnosti osob. Po podrobném vyhodnocení jen 17 signálů se vztahuje na osoby, které by mohly být rozpracovány podle cílů akce EVROPA. Z uvedených 17 signálů jsou však jen tři osoby, které se objevily na našem území po roce 1950.*“²¹¹⁾

V červnu 1966 přitom hlásil referát EVROPA z II. správy MV 140 celostátně podchycených osob, u kterých se postupně prováděla prověrka totožnosti nebo rozporů v životopisech. Od 1. ledna 1966 do konce června téhož roku se podařilo dokončit prověrku celkem 48 osob, z toho 4 osoby byly předány k trestnímu postihu. Jednalo se o Pavla Tomáška, elektrotechnika ze Zbyslavic, okr. Jičín, Dimitara Bangijevského (pravé jméno Dimitrios Dangis), dělníka z Prešova, Viktora Pod-

horského z Mladé Boleslavi, u něhož bylo při prověrce zjištěno, že se dopustil trestného činu spekulace, a Jaroslava Vltavského (pravé jméno Jaroslav Schimmel), technika z Ďáblic, který se kromě falešné identity neoprávněně vydával za inženýra.²¹²⁾ Za rok 1967 se podařilo prověřit a ukončit dalších 36 akcí, přičemž 5 osob bylo předáno k postihu.²¹³⁾ Rozbory práce v této době ukazovaly, „že na většinu správ StB došlo k organizačnímu upevnění systému práce vyčleněných pracovníků a k podpoře při rozpracování akce EVROPA ze strany příslušných náčelníků“. Konstatovalo se, že „převážná část vyčleněných pracovníků na jednotlivých správách StB zavedla již do své práce při řešení rozporné minulosti osob důslednost a systematickosti a detailní analýzu rozporů a nejasných míst“.²¹⁴⁾

Štáb II. správy HS StB formuloval v květnu 1967 nová opatření v akci EVROPA. Měla se postupně dobudovat tzv. záchytná síť na matričních odděleních národních výborů, na ohlašovacích pobytech obyvatel, okresních vojenských správách, na centrálních kartotékách Ústředního národního výboru v Praze, Revolučního odborového hnutí, nemocenského pojištění, pátracího oddělení Československého červeného kříže a speciálním úseku rodných čísel Státního ústavu sociálního zabezpečení. „Záchytnou síť“ tvořili „spolehlivé osoby, důvěrníci pracující na výše uvedených úsecích a spolupracovníci zaměstnaní na těchto úřadech. Jejich základní zaměření spočívá v signalizování všech nesrovnalostí, které zjistí při denním pracovním procesu a během služebního jednání. [...] Pro záchytnou síť využít i Veřejnou bezpečnost hlavně v tom směru, aby každý poznatek ukazující na nejasnosti u nacionálních osob byl ihned hlášen a předáván vyčleněným pracovníkům na jednotlivých správách StB. Jedná se především o nedostatky a nesrovnalosti v osobních údajích při vystavování nového občanského průkazu, prošetření ke změně jména apod. Stejně tak při vzniku pochybnosti o pravosti dokladů, které tato osoba předkládá nebo

²¹¹⁾ AMV, f. A 34, inv. j. 1847, Štáb II. správy HS StB: Rozbor, současná operativní situace a další postup v akci EVROPA, 15. 5. 1967, č. l. 12.

²¹²⁾ Tamtéž, inv. j. 794 (staré čísl.), Zpráva o současném stavu rozpracování akce EVROPA, 28. 6. 1966, č. l. 1. Podle jiného pramene v letech 1965–1966 bylo vyřešeno 142 signálů, z toho bylo 7 případů předáno vyšetřovacím odborům StB, 4 případy k postihu VB, 22 případů bylo předáno po ztotožnění jiným operativním součastem StB, 5 případů „dořešily“ stranické orgány, 5 kauz předáno jiným socialistickým zemím, u dalších 96 osob byla ztotožněna a prověřena jejich minulost. Viz tamtéž, inv. j. 1847, Štáb II. správy HS StB: Rozbor, současná operativní situace a další postup v akci EVROPA, 15. 5. 1967, č. l. 9.

²¹³⁾ Tamtéž, inv. j. 2847, č. l. 42, Zpráva o činnosti StB za období 1967, č.j.: N/Ka-002/68.

²¹⁴⁾ AMV, a. č. OB 445 ČB, č. l. 99, Rozbor, současná operativní situace a další postup v akci EVROPA.

o údajích, které nejsou podloženy doklady.²¹⁵⁾ Předpokládalo se intenzivnější využívání všech prostředků zahraniční agentury a možností I. správy MV (rozvědky) tak, aby se získávaly informace o činnosti nelegálů v Československu přímo u západního protivníka. Uvažovalo se proto o vybudování systému k vytěžování všech zahraničních pramenů a centralizovanou evidenci získaných informací charakteristických pro akci EVROPA. Také všechny analytické úseky na jednotlivých správách StB měly do budoucna vyhodnocovat veškeré zprávy z hlediska této akce. Analytický odbor centrály kontrarozvědky měl vytvářet systematické rozborů a zevšeobecňovat získané poznatky pro praktické využití při pátrání po nelegálech. Vojenská kontrarozvědka měla organizačně zajistit vytvoření vyhledávacího systému podle hledisek akce EVROPA u objektů zvláštní vojenské důležitosti.

V této době se také uvažovalo o tom, že do budoucna nebude možné vycházet jen ze zjištěných případů rozporné totožnosti, ale že je nutné provádět preventivně analýzy důležitých vojenských, výzkumných, průmyslových a jiných objektů státního tajemství, u nichž se předpokládá zájem nepřátelských rozvědek. V následujícím období se prováděl rozbor styků nositelů zvlášť důležitého státního tajemství a zjištěné styky, které vykazovaly určité znaky nelegála pak StB zařazovala do „aktivní prověrky“. Dále se zájem pracovníků z referátu EVROPA rozšířil na osoby, jež StB evidovala jako jednorázové či náhodné styky s diplomaty kapitalistických zemí, o nichž se předpokládalo, že jsou kádrovými rozvědky. Toto zadání bylo občas kritizováno jako povšechné, nekonkrétní, a přitom značně rozsáhlé, zejména pokud šlo o „náhodné styky“ s cizinci a diplomaty.²¹⁶⁾ Velká pozornost se dále zaměřila na železniční uzel v České Třebové, kde se od roku 1968 chystala komplexní prověrka všech zaměstnanců této významné dopravní

křižovatky pod krycím názvem akce UZEL. V první fázi se plánovalo vytřídit starousedlíky s rodinami, jejichž totožnost a minulost byla všeobecně známa. V další etapě se měly zpracovat evidence podle hledisek akce EVROPA se zaměřením na osoby, které se do České Třebové přistěhovaly, a přitom neměly žádné příbuzné. Dále se tajná policie zajímala v oblasti České Třebové o takové přistěhovalce, kteří se se svými příbuznými od dětství neviděli, sledovala osoby s nejasnou minulostí a totožností, reemigranty a repatrianty (i ze socialistických zemí).

V závěrečné fázi akce UZEL hodlala Státní bezpečnost administrativně prověřovat tyto vytřížené osoby v místech bývalého pobytu a zaměstnání s použitím identifikace podle fotografií a ověřování pravosti dokumentů. Hlavní část úkolů mělo plnit okresní oddělení v Ústí nad Orlicí. Hned od počátku však docházelo k průtahům a nakonec nebyla akce UZEL ve svém původně plánovaném rozsahu vůbec realizována.²¹⁷⁾ Bohužel se k této poměrně velkoryse projektované operaci nedochovalo mnoho pramenů, a tak se při jejím hodnocení pohybujeme pouze v rovině různých dohadů. Skutečný smysl akce UZEL lze dnes jen těžko odhadovat. Velkou roli však pravděpodobně hrála strategická poloha České Třebové v rámci železniční sítě ČSSR. Zdejší nádraží patřilo mezi nejdůležitější zastávky a přestupní stanice na hlavní spojovací trase mezi západem a východem země. StB asi předpokládala zájem západních zpravodajských služeb o toto dopravně strategické místo.

Akce EVROPA v sedmdesátých letech

Spolu se společenskými změnami Pražského jara se v roce 1968 pomalu začínala proměňovat i Státní bezpečnost, což se na centrále projevilo i faktickým přerušением akce EVROPA. Celá operace se však znovu v plné šíři rozběhla hned v následujícím roce, kdy se referát

²¹⁵⁾ AMV, f. A 34, inv. j. 1847, Štáb II. správy HS StB: Rozbor, současná operativní situace a další postup v akci EVROPA, 15. 5. 1967, č. l. 17. Např. referát EVROPA v Hradci Králové měl v roce 1973 tuto důvěrnickou síť: OŠETŘOVA-TELKA (Československý červený kříž Hradec Králové), VOJÁK (Svaz protifašistických bojovníků Hradec Králové) a ÚŘEDNÍK (Státní oblastní archiv Zámbrsk). Přitom na rok 1974 se plánovalo rozšíření této sítě o 8 důvěrníků. Viz AMV, a. č. OBS 400 H. K., č. l. 231, Plán činnosti v akci EVROPA na rok 1974, 22. 11. 1973. Koncem roku 1974 již byla skutečně zaznamenána početnější zachytná důvěrnická síť, neboť přibyli důvěrníci DOKTORKA (Městský národní výbor Hradec Králové), PÍSAŘKA (Okresní národní výbor Hradec Králové), ORLICE (Okresní národní výbor Ústí n. O.), KNĚŽNA (Okresní národní výbor Rychnov n. K.), HOSPODÁŘ (Okresní národní výbor Náchod). Pro rok 1975 se uvažovalo o rozšíření o dalších 5 důvěrníků. Viz tamtéž, č. l. 356.

²¹⁶⁾ AMV, a. č. OBS 400 H. K., č. l. 76, Zpráva o plnění úkolů po linii akce EVROPA, 24. 2. 1968.

²¹⁷⁾ Tamtéž, č. l. 65, Akce EVROPA – zpráva za rok 1967 a nejdůležitější úkoly 1968, 3. 1. 1968. Na poradě s pracovníky centrály mjr. Janem Větrovcem a mjr. Karlem Hakrem dne 22. 11. 1972 bylo dohodnuto neprovádět komplexně „rozpracování“ prostoru Česká Třebová, ale pozornost soustředit na konkrétní vyhledávání osob s rozpornou totožností a minulostí. Viz tamtéž, č. l. 167.

EVROPA přemístil do 3. odboru HS StB ČSR. Od roku 1971 se pak začlenil do 3. oddělení 11. odboru II. správy FMV. Na centrále se akcí EVROPA zabýval jeden operativní pracovník (v roce 1972 se doporučovalo, aby se na centrále zvýšil stav opět na dva referenty), na jednotlivých krajských správách byli dosazeni od roku 1969 noví příslušníci. V některých krajských došlo dokonce k výměně dvakrát za sebou. Při těchto personálních změnách se stalo, že na S StB Praha, Plzeň a Hradec Králové se na operaci nepracovalo více jak půl roku. Noví pracovníci postrádali zkušenosti a rozvahu, jež byly při pátrání po nelegálech potřebné. Po rozsáhlých kádrových změnách na všech úradech začátkem sedmdesátých let musela StB také znovu budovat svou „záchytnou síť“, která se ocitla v troskách.

V některých případech došlo vinou rozsáhlých personálních změn k velkým komplikacím. Tragické vyvrcholení měla akce CIKÁN (v některých pramenech se vyskytuje pod označením GILLER) na S StB Hradec Králové. Po několikaletém šetření tohoto případu dospěla tajná policie k závěru, že prověřovaný Vilém Giler asi pocházel z Rumunska a za války byl agentem Abwehru, kterého vysadili k plnění špionážních úkolů do Sovětského svazu. Po válce se dostal Giler s transportem německých válečných zajatců do Československa. V rozporu se všemi instrukcemi se rozhodl nový operativní pracovník spolu s náčelníkem OO StB Trutnov předvolat Gilera k výslechu, aby dosáhl jeho plného doznání. Giler však během výslechu 1. října 1970 nic neřekl a druhý den se zastřelil pistolí.²¹⁸⁾ Základní poučka pro operativce zapojené do akce EVROPA přitom příkazovala postupovat při prověřování osoby takovým způsobem, aby nedošlo k prozrazení zájmu StB.²¹⁹⁾

V letech 1969–1972 provedla StB v rámci akce EVROPA v českých zemích prověrku totožnosti u 103 osob, z nichž vytypovala 44 konkrétních případů k „rozpracování“. Ověřilo se tak, že tito lidé převážně používali falešných jmen a smyšlených osobních údajů, aby zakryli svou činnost z doby druhé světové války. Za toto období bylo zakončeno 25 případů, přičemž 8 osob bylo trestně stíháno. Celkem 11 případů ukončila Státní bezpečnost pro „neopodstatněnost rozpracování“. U 5 případů se omezila StB na „profylaktická opatření“ vzhledem k tomu, že se nejednalo o příliš závažná provinění nebo se na některé trestné činy vztahovala amnestie prezidenta republiky.²²⁰⁾ Dne 15. dubna 1973 byla akce EVROPA převedena na centrále do 1. oddělení 11. odboru II. správy FMV, ale již v roce 1974 se opět vrátila do 3. oddělení 11. odboru. Na krajských správách StB došlo v roce 1975 k přeložení problematiky EVROPA v rámci 1. odboru z 1. oddělení do 2. oddělení. V této době se však již celá operace opět dostávala do útlumu a její další trvání se nakonec stalo neúnosným. Veškeré, zhruba patnáctileté, úsilí bylo marné, nepodařilo se odhalit jediného prokazatelného západního nelegála (byť existovalo vážné podezření u výše zmíněného Karla Nováka). Z toho důvodu byla akce ukončena, na jednotlivých krajích dobíhaly rozpracované akce různě dlouho. Např. S StB Ústí nad Labem zakončila tuto operaci na přelomu let 1976 a 1977²²¹⁾, v Brně skončili v červnu 1977²²²⁾, převážně se tak ale stalo již v roce 1975.

Obnovení akce EVROPA v osmdesátých letech

Vedení Státní bezpečnosti se však otázkou působení nelegálů v ČSSR i nadále teoreticky zabývalo, a tak se nakonec rozhodlo v roce

²¹⁸⁾ AMV, a. č. OB 445 ČB, Rozbor práce a úkolů v akci EVROPA, 1972, č. I. 4. Srov. tamtéž, Referát na celostátní poradě po linii akce EVROPA, 1971, č. I. 2.

²¹⁹⁾ V pokynech pro operativní pracovníky, kteří se zabývali pátráním po nelegálech, se zdůrazňovalo: „Základní požadavek při rozpracování osoby je důsledná analýza každé maličkosti, pečlivě utajovaná dokumentace a není přípustné, aby pod jakoukoliv záminkou bylo s podezřelou osobou jednáno, neboť tím je vyškolený nelegál upozorněn na náš zájem.“ Viz AMV, a. č. OB 445 ČB, č. I. 89.

²²⁰⁾ Tamtéž, č. I. 1–2. Konkrétně tehdejší statistiky uváděly: u 1 případu (3 osoby) bylo zahájeno vyšetřování dle § 219 (vraždy), ve 4 případech zahájeno vyšetřování podle § 209 (poškození cizích práv), 1 osoba byla vyhoštěna z ČSSR, 2 případy byly předány ke kádrovému opatření ČSLA, 10 případů bylo předáno k dalšímu rozpracování „linijním“ odborům StB, 1 osoba předána NDR, 1 osobu převzala SV MV.

²²¹⁾ AMV, a. č. H-798-1, č. I. 127–128, Návrh na uložení objektového svazku EVROPA č. 7869, 23. 12. 1976. Podle připojeného razítka bylo předání do archivu statisticky vykázáno 2. 2. 1977.

²²²⁾ AMV, a. č. OB 219 Brno, EVROPA, r. č. 7767, vedeno jako objektový svazek od 1. 12. 1960 do 19. 10. 1977, č. I. 12. V letech 1974–1977 se akce EVROPA členila v Jihomoravském kraji na 3 části: „Stará stopa“ (osoby ze starých sítí, kompromitované za druhé světové války a osoby prohlášené za mrtvé), „Nová stopa“ (bezdomovci, reemigranti, navrátilci a cizinci, kteří obdrželi československé státní občanství) a „Čerstvá stopa“ (osoby, které změnily příjmení, osoby bez dokladů, osoby, které doklady ztratily, a různé prověrky osob z hlediska jejich totožnosti).

1981 akci EVROPA opět obnovit. Původní krycí označení zůstalo zachováno. Řízením akce bylo pověřeno 2. oddělení analyticko-informačního, plánovacího a kontrolního odboru (AIPKO) II. správy SNB pod vedením npor. Rudolfa Voborského²²³). Specializovaným referentem přiděleným k akci EVROPA se stal kpt. Jaroslav Jagrik²²⁴), který byl do této problematiky zasvěcen v březnu 1981.

Dne 1. března 1982 vydal náčelník II. správy SNB plk. Karel Vrba metodický pokyn pro krajské správy k obnovení akce. V pokynu uvedl: „*Zkušenosti získané z dřívějšího rozpracování akce EVROPA dokázaly, že na našem území žije celá řada osob, které z různých příčin zatajují svou totožnost a žijí pod jinými jmény. Mezi realizovanými případy byly rovněž osoby, které žily v ČSSR pod falešným jménem a příjmením, aby zakryly svou zpravodaj-*

skou činnost z období druhé světové války a současně byly zjištěny i případy vysazení nelegálů na naše území po druhé světové válce.“²²⁵) Toto poslední konstatování se sice zdá být ve světle dochovaných pramenů neopodstatněné, pomohlo však zdůvodnit obnovení celé operace.

V každém kraji se měl do EVROPY zapojit jeden operativní pracovník ze 4. oddělení 1. odboru S StB. V Severočeském kraji se této akci věnoval nejprve por. František Slovák a od srpna 1985 npor. Petr Kokšál²²⁶). V Českých Budějovicích zahájil akci EVROPA mjr. Karel Šplíchal, od července 1986 jej vystřídal por. Václav Hýsek²²⁷), nakonec od srpna 1988 ppor. Veverka. S StB Brno pověřila vedením akce mjr. Josefa Malého²²⁸). V Ostravě byl pověřen pátráním po nelegálech por. Josef Hurtík²²⁹), kterého v roce 1985 nahradil

²²³) Rudolf Voborský (1948), 1. 10. 1971 nastoupil do FMV jako referent 2. odd. 2. odb. VI. správy FMV, 1972 byl zařazen do 1. odd. 2. odboru, 1974–1978 studium VŠ SNB Praha, pak nastoupil ke 3. odd. 6. odboru II. S SNB, od března 1980 oddělení řídil. Od r. 1981 velel 2. odd. AIPKO II. S SNB, 1983 kurs na VŠ F. E. Dzeržinského KGB v Moskvě. Od r. 1987 nastoupil stáž u 4. odboru II. S SNB, 25. 6. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Hodnosti: 1971 – stržm., 1972 – nstržm., 1974 – ppor., 1976 – por., 1978 – npor., 1982 – kpt., 1987 – mjr.

²²⁴) Jaroslav Jagrik (1943), k SNB nastoupil 1. 10. 1967, přidělen k MO VB Smíchov OO VB Praha 5, od 1969 výkonný příslušník míst. odd. VB Smíchov, 1970 – vyšetřovatelem odb. vyšetřování StB KS SNB Praha, 1972–1978 kombinované studium PF UK, kriminalistický směr. 1979 – nastoupil jako st. referent 1. odd. AIO, od r. 1981 ve 2. odd. AIO, 1984 přemístěn do 1. odd. 7. odboru II. S SNB, 1986 přeřazen do 2. odd. 7. odboru II. S SNB, od 1987 v 1. odd. 4. odboru II. S SNB, současně 1987–1988 zařazen při FS VB (FKÚ) ve spec. skupině FMV pro vyhledávání úkrytů zbraní, munice a archivů a cenností z doby II. sv. války. 1988 – krátce v zálohách pro přechodně nezařazené příslušníky, 1989 – zařazen do 2. odd. 4. odboru V. S SNB. Hodnosti: 1967 – stržm., 1969 – mim. nstržm., 1973 – ppor., 1975 – por., 1978 – npor., 1980 – kpt., 1985 – mjr.

²²⁵) AMV, a. č. OB 445 ČB, č. 1. 16.

²²⁶) Petr Kokšál (1955), 1. 3. 1975 přijat k SNB, od 1976 byl výkonným příslušníkem OO VB Litoměřice, 1978 se stal referentem O StB Litoměřice, 1983 – přemístěn do 1. odd. 1. odboru S StB Ústí n. L., od r. 1985 působil ve 4. odd. 1. odboru S StB, 1988 – přeřazen do 3. odd. Hodnosti: 1975 – rtn., 1976 – stržm., 1977 – nstržm., 1981 – npor., 1983 – por., 1986 – npor.

²²⁷) Václav Hýsek (1958), vstoupil do služeb FMV 1. 9. 1977, od 1979 byl referentem 1. oddílu útvaru Lípa V. správy FMV, 1980 se stal referentem 3. odd. 1. odboru S StB České Budějovice, 1983 nastoupil do 4. odd. 1. odboru S StB, r. 1988 zahájil studium VŠ SNB fakulta StB. Hodnosti: 1977 – rtn., 1979 – nstržm., 1983 – ppor., 1984 – ppor., 1986 – por., 1989 – npor.

²²⁸) Josef Malý (1929), k SNB přijat 4. 10. 1949 do útvaru 9600 Praha, od 1950 – ve výkonné službě útvaru Jasan, 1952 – zařazen do sledovací skupiny 5. odboru KV StB Brno, 1953 – jmenován referentem 1. odd. 5. odboru KS StB Brno, 1954 – referent 1. odd. 7. odboru KS MV Brno, 1955 se stal náčelníkem 1. odd. 7. odboru, od 1958 zástupcem náčelníka, pak zase jen st. referentem 1. odd. 7. odboru. R. 1964 pracoval v 1. odd. 4. odboru, r. 1965 přeřazen do 7. odd. 2. odboru (problematika mužských řeholních řádů), 1968 přemístěn do 3. odd. 2. odboru S StB (problematika vízových cizinců, hotely), od r. 1971 ve 3. odd. 1. odboru S StB. R. 1981 zařazen do 4. odd. 1. odboru S StB, r. 1984 převeden do 3. odd. 1. odboru, od r. 1985 znovu st. referentem 4. odd. 1. odboru S StB Brno. 31. 3. 1987 byl uvolněn ze služebního poměru. Hodnosti: 1949 – čekatel, 1950 – ml. stržm., 1951 – stržm., 1952 – št. stržm., 1954 – staršina, 1955 – ppor., 1957 – por., 1960 – npor., 1964 – kpt., 1972 – mjr.

²²⁹) JUDr. Josef Hurtík (1953), 1. 6. 1975 nastoupil k SNB a stal se příslušníkem OO VB Slezská Ostrava, od r. 1977 přeřazen jako referent do 2. odd. 1. odboru S StB Ostrava (problematika NSR), 1978–1979 studium DŠ SNB při IV. fakultě VŠ SNB, 1. stud. směr, r. 1982 se stal st. referentem ve 2. odd. 1. odboru S StB (tam ostravská StB zařadila problematiku EVROPA), r. 1983 stáž na II. správě SNB, 1983–1987 dálkové studium fakulty StB VŠ SNB Praha, r. 1985 st. referentem skupiny neosobního spojení 1. odboru S StB, 1989–1990 internátní kurs němčiny, 5. 7. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Hodnosti: 1975 – stržm., 1976 – nstržm., 1979 – ppor., 1981 – por., 1984 – npor., 1988 – kpt.

npor. František Kostelník²³⁰). Ve Východočeském kraji se akcí EVROPA zabývali por. Jaroslav Bělohoubek²³¹) a npor. Jiří Řehořek.²³²)

Kpt. Jagrik poskytoval krajským operativcům metodickou pomoc a pomáhal jim při rozjezdu celé akce. Prováděl prověrku nejzajímavějších „signálů“. Podle vyhodnocení Jagrikovy služební činnosti z 27. prosince 1985 provedl hloubkové prověrky 259 navrátilců, 132 trvale nebo dočasně usazených cizinců a u 142 žadatelů o čs. státní občanství. V rámci těchto prověrek vytypoval 4 cizí státní příslušníky a 2 navrátilce k hlubšímu prověření. Zjistil však, že odhalené nesrovnalosti k těmto osobám vznikly vinou administrativních nedostatků v evidencích a matrikách. Nepodařilo se objevit žádný přímý důkaz o využívání nelegálů cizími speciálními službami na území ČSSR.²³³) Jagrik se také pokoušel budovat síť tajných spolupracovníků pro odhalování agentů-nelegálů, např. jen za duben a květen 1985 uskutečnil asi 25 pohovorů s cílem najít vhodné kandidáty tajné spolupráce.²³⁴) Ovšem akce EVROPA se po svém obnovení v roce 1981 nezaměřovala pouze na pátrání po nelegálech, do jejího rámce byla tehdy zahrnuta i zvláštní problematika odhalování zemních úkrytů z období druhé světové války. Konkrétně šlo o prověřování různých lokalit, kde se předpokládaly skryše německých archivních dokumentů, zbraní, munice, šperků a uměleckých předmětů. Týkalo

se to především míst soustředění německých okupačních jednotek včetně elitních útvarů SS a gestapa z období protektorátu. Přehled lokalit potenciálních úkrytů, které registrovala Státní bezpečnost v roce 1981, je uveden v příloze.

Spojitosť problematiky starých zemních úkrytů se zaměřením akce EVROPA byla vysvětlována tvrzením, že u některých úkrytů Němci zanechávali jakési „hlídače“ z řad příslušníků nacistických ozbrojených složek, kteří svůj pobyt v blízkosti takových míst legalizovali tím, že si zde našli nové bydliště, pracoviště apod. Československá kontrarozvědka tedy předpokládala, že by se v blízkosti zemních úkrytů mohl vyskytovat zvláštní typ nelegála, jehož úkol by byl spojen výhradně s dohledem na tyto skryše.

Dne 9. června 1981 vydal npor. Rudolf Voborský doplněk plánu práce na rok 1981, který se týkal obnovení akce EVROPA se zaměřením na problematiku úkrytů.²³⁵) Tímto pokynem si npor. Voborský vyžádal soustředění existujících poznatků o místech úkrytů archivů, evidencí a dalších listinných materiálů, skladech zbraní, střeliva či výbušnin na území ČSSR. Soustředěné materiály pak měly být vyhodnoceny z hlediska své hodnověrnosti, původu ukrytých materiálů, stanovení přesnosti místa úkrytu, dosud provedených opatření a jejich výsledků. V odůvodněných případech se předpokládalo provedení „technické pro-

²³⁰) František Kostelník (1954), 1. 3. 1974 vstoupil do služeb FMV, od r. 1975 zařazen u S StB Ostrava k odd. letištní kontroly (OLK) Mošnov, od r. 1977 se stal referentem 4. odd. 1. odboru S StB Ostrava (problematika „Navrátilci“), 1978–1979 studium DŠ SNB při IV. fakultě VŠ SNB, 1. stud. směr, 1981–1984 studium fakulty StB VŠ SNB Praha, 1984 přeložen do 3. odd. 1. odb. S StB, 1985 zastupoval ve funkci náčelníka 4. odd. 1. odboru S StB, pak ustanoven do funkce zástupce náčelníka 4. odd. 1. odboru, r. 1986 a 1987 internátní kurs ruštiny, r. 1988 kurs pro náčelníky oper. odb. StB, r. 1988 se stal st. referentem spec. vnitř. skupiny 1. odboru S StB, 5. 7. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Hodnosti: 1974 – stržm., 1975 – nstržm., 1978 – ppor., 1980 – por., 1983 – npor., 1987 – kpt.

²³¹) Jaroslav Bělohoubek (1952), do SNB přijat 1. 10. 1974, kdy se stal referentem pasového odd. KO PV Hradec Králové, 1978–1980 dále studoval IV. fakultu VŠ SNB, 1981–1983 zařazen ve 4. odd. I. odboru S StB Hradec Králové. 1983–1990 pracoval na odb. pasů a víz KS SNB Hradec Králové. Hodnosti: 1974 – stržm., 1975 – nstržm., 1979 – ppor., 1980 – ppor., 1982 – por., 1985 – npor., 1989 – kpt.

²³²) Jiří Řehořek (1947), do služeb MV vstoupil 27. 9. 1971, stal se referentem IV. odboru S StB Hradec Králové, od r. 1974 přefazěn k I. odboru S StB, 1982–1984 st. referentem 4. odd. I. odboru S StB, od r. 1985 působil ve 2. odd. I. odboru, 1988–1990 ve III. odboru S StB Hr. Králové, 6. 7. 1990 propuštěn ze služ. poměru. Hodnosti: 1971 – stržm., 1972 – nstržm., 1974 – ppor., 1976 – por., 1979 – npor., 1983 – kpt., 1988 – mjr.

²³³) AMV, personální spis Jaroslava Jagrika, nar. 1943, složka č. 2, č. 1. 11.

²³⁴) Tamtéž, složka č. 1, č. 1. 112.

²³⁵) AMV, a.č. OBJ. 1084 MV, ÚKRYTY, r. č. 28514, část sv. č. 1, č. 1. 6–7.

věrky“ zjištěných míst.²³⁶⁾ V červenci 1981 zahájila centrála Státní bezpečnosti vyhodnocování zpráv o lokalitách možných úkrytů, které jim zaslaly jednotlivé krajské správy.

Státní bezpečnost shromáždila přehled několika desítek podezřelých lokalit a u nejneprobudnějších případů přistoupila k podrobnému průzkumu. V roce 1983 však došlo k rozdělení obou dosud spojených problematik na dvě samostatné akce – EVROPA a ÚKRYTY. Skrýšemi se pak již nezabývalo 2. oddělení AIPKO II. správy SNB, ale 2. oddělení OPO XIV. správy SNB (tato správa se zabývala bojem proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti). Akce ÚKRYTY nakonec nepřinesla očekávaný efekt, neboť se nepodařilo objevit žádné rozsáhlé sklady zbraní či ceností, žádné tajné archivy. Tajnou policii přitom tato romantická honba za poklady stála kromě nebyvalého úsilí i značné finanční prostředky. Samotnému pátrání nejprve předcházelo rozsáhlé hledání informací v různých archivech (zejména ve fondech s písemnostmi k ozbrojeným složkám nacistického Německa), následovaly „technické prověrky“ podezřelých lokalit, které se vyznačovaly využitím všech možných a dostupných prostředků. Používala se těžká technika, traktory, buldozery, bagry apod. i jemné detektory kovů. V jezerech a vodních nádržích se prováděly rozsáhlé potápěčské průzkumy. Operativci StB neváhali zapojit i „duchovní síly“ – v několika případech vypomáhali různí proutkaři a senzibilové.

Přes velkou snahu a navzdory vynaloženým mnoha tisícům korun musela být akce ÚKRYTY kvůli své dlouhodobé neúspěšnosti v roce 1986 ukončena. Kpt. Vlastimil Vintr, jenž v této době vedl 2. oddělení 7. odboru II. správy SNB, byl nucen připustit, že se „pro značnou náročnost a technickou nevybavenost“ nepodařilo pracovníkům MV objevit

žádné místo s ukrytými materiály.²³⁷⁾ Když se v roce 1990 vyhodnocovaly dochované materiály z akce EVROPA ve Východočeském kraji, dospělo tamní vedení Bezpečnosti k tomuto závěru: „Celkově je možno konstatovat, že v jednotlivých lokalitách byla provedena rekonognoscace terénu, který se za více jak 40letou dobu od války značně změnil, byli vytěženi pamětníci z doby války a byl ve většině případů lokalizován prostor úkrytu. Ani v jednom případě se však nepodařilo celou operaci finalizovat, což zřejmě souviselo s nejistými ekonomickými náklady.“²³⁸⁾ Roku 1984 začalo zpracovávat akci EVROPA – nelegály 1. oddělení 7. odboru II. správy SNB. V roce 1986 byla akce přeřazena do 2. oddělení téhož odboru, opět tak krátce zpracovávalo obě problematiky, tedy nelegály i zemní úkryty, stejné oddělení. Akce EVROPA a ÚKRYTY byly pak sice stále vedeny každá zvlášť, jejich propojenost se však posilovala tím, že je obě řídil mjr. Jaroslav Jagrik.

V červnu 1986 vydalo vedení II. správy SNB pokyn o ukončení rozpracování obou problematik a uložení všech příslušných materiálů do archivu MV. V některých krajích přesto akce EVROPA pokračovala i v následujících letech, byť se žádného úspěchu nedosáhlo. Kpt. Vlastimil Vintr a mjr. Jaroslav Jagrik byli nuceni konstatovat, že „se přes značné pracovní nasazení při vyhledávání nelegálů, a to od samého počátku založení akce, nepodařilo odhalit agenta nepřátelských speciálních služeb vyvíjejícího zpravodajskou činnost proti republice z nelegálních pozic a dosud se nepodařilo odkrýt místo některého předpokládaného úkrytu.“²³⁹⁾

Závěr

Akce EVROPA probíhala s krátkými přestávkami téměř třicet let, aniž dosáhla předem

²³⁶⁾ Státní bezpečnost vycházela především z výsledků rozsáhlého pátrání po zemních úkrytech, k němuž došlo v polovině 60. let. Dne 17. 7. 1964 uveřejnily čs. sdělovací prostředky výzvu ministerstva vnitra k tomu, aby se hlásili občané se svými svědectvími ohledně možných nacistických úkrytů. 15. 9. 1964 pak ještě proběhla velká tisková konference ministra vnitra Štroukala. Do konce roku 1964 obdrželo MV celkem 36 dopisů, v nichž občané upozorňovali na různé lokality. Další podněty přicházely na adresy redakcí hlavních čs. deníků. Pátrání prováděla v letech 1964–1965 speciální operativně pátrací skupina, složená zejména z příslušníků Správy vyšetřování MV, kterou vedl mjr. Jaromír Kolouch z I. správy MV. Skupina tehdy využívala i dvou expertů – geologa a specialistu na geofyzikální metody a přístroje. StB hledala zemní skrýše např. na různých místech na Šumavě, v klášteře Milevsko, na zámku Javorník, v opuštěných dolech za obcí Zdechovice (okr. Pardubice) nebo pod Pastýřskou stěnou v Děčíně. Jistým úspěchem skončil průzkum starého lomu u obce Hříměždice (okr. Praha-západ), kde byla nalezena větší zásoba granátů, rozbušek, pancéřových pěstí, různých nábojů a bomb. Podrobnosti k pátrání StB po nacistických úkrytech viz AMV, a. č. H-544, Akce ÚKRYTY.

²³⁷⁾ Tamtéž, č. 1. 172, Návrh na uložení akce ÚKRYTY registrační číslo 28514 do archivu MV, 19. 6. 1986.

²³⁸⁾ AMV, OB r. č. 79 (S StB Hradec Králové), díl svazku č. 28 – EVROPA, č. 1. 155, Záznam z 27. 9. 1990, zpracoval: kpt. ing. Modráček Petr, podepsal ředitel Úřadovny ÚFMV pro OÚD Hradec Králové kpt. Lubomír Bažant.

²³⁹⁾ AMV, a. č. OBJ. 1084 MV, část sv. č. 1, č. 1. 172.

vytyčeného cíle. Ke skutečnému odhalení nelegála vůbec nedošlo, ačkoliv je možné, že v několika případech k tomu byla StB blízko. Týká se to zejména tajemného případu údajného Karla Nováka – „Neznámého č. 44“ (viz přílohy) a případu Jana Procházky, jenž stačil uprchnout za hranice dříve, než se o něj začala tajná policie detailně zajímat.

Vzhledem k torzovitosti dochovaných písemností nemůžeme bohužel sestavit celkovou statistiku této akce za celé období 1959–1989. Z dochovaných materiálů ovšem vyplývá, že v registrech „operativní báze“ procházelo postupně několik desítek tisíc jmen. Vedle desítek různých podvodníků s falešnými jmény se tak akce EVROPA týkala i tisíců nevinných občanů. Jen mezi lety 1959–1970 bylo detailně prověřováno a „aktivně rozpracováno“ po celém Československu kolem 550 osob. Ve stejném období bylo kvůli své podvodné identitě zhruba 35 až 50 osob předáno soudu k trestnímu postihu a několik osob bylo předáno k potrestání do jiných komunistických zemí (zejména SSSR) nebo vyhoštěno.

Svémi rozměry a rozsahem patřila akce EVROPA k nejrozsáhlejším a nejdelším projektům, jaké kdy komunistický bezpečnostní aparát v Československu realizoval. Tato operace byla sice projevem kontrašpionážního boje během studené války, zároveň ovšem typickým výrazem represivního působení Státní bezpečnosti.

Akce LINEC

Alexandr Bogнар se údajně narodil v roce 1917 v Kolomiji v SSSR a měl polskou národnost. Žil v Proseči v okrese Jablonec nad Nisou, kde se z něj stal funkcionář MNV, dokonce byl určitou dobu členem OV KSČ Jablonec nad Nisou. Pracoval jako krmíč v JZD Proseč. StB se o něj začala zajímat v rámci akce EVROPA již v roce 1959 na základě důvěrné informace, že mu jeho družka Marie Kulisinová v hádce vyhrožovala, že on tu „*žije pod falešným jménem a kdyby vše prozradila, byl by zatčen Bezpečností nebo vyžádán sovětskými úřady*“.²⁴⁰) Tajná policie okamžitě zahájila prověrku jeho totožnosti a minulosti, vznikl pozorovací svazek LINEC, reg. č. 5774.

Šetření ukázalo, že Bogнар přišel na území Československa v roce 1945 bez jakýchkoliv dokladů, osobní dokumenty pak postupně získal jen na základě čestného prohlášení. Bez-

pečnost proto prověřila všechna jeho dosavadní známá bydliště. Zjistilo se tak, že o své identitě a minulosti uváděl vždy stejné údaje. Se svou družkou se vážně pohádal již dříve v Plzni. Kulisinová o něm tehdy rozhlašovala, že je ve skutečnosti banderovcem. Po tomto výstupu se odstěhovali z Plzně do Proseče. StB se rozhodla zjistit všechny informace od Kulisinové a provedla s ní pohovor na sekretariátě OV KSČ v Jablonci nad Nisou. Bognarova družka při tomto pohovoru přiznala, že se s ním seznámila v roce 1945 na Slovensku, nikoliv v Linci, jak on dosud vždy uváděl. Vzpomněla si, že roku 1945 poslal dopis svým rodičům a sestře někam na západní Ukrajinu s adresou Vasil Bochtotnica.

Československá tajná policie se obrátila se žádostí o pomoc na polské bezpečnostní orgány, aby ověřily Bognarovu totožnost na území Polska. Zároveň byl v Bognarově bytě instalován krátkodobý odposlech. Bogнар byl nakonec 3. ledna 1961 zatčen a předán Správě vyšetřování MV Praha-Ruzyně. StB se totiž podařilo za pomoci polských „přátel“ zdokumentovat, že se ve skutečnosti jmenuje Alexander Bochtotnica a že žije na území Československa již od roku 1944. Bochtotnica-Bogнар nechtěl, aby ho sovětské úřady odvezly zpět do SSSR, a tak se na konci války začal skrývat pod falešným jménem. Okresní soud v Jablonci nad Nisou jej odsoudil pro zneužití místopřísežného prohlášení, Krajský soud v Ústí nad Labem pak ve svém rozsudku vinu překvalifikoval na trestný čin podvodu, v konečném rozsudku mu byl vyměřen trest odnětí svobody na 8 měsíců podmíněně.

Akce JABLOŇ

V této akci prověřovala Státní bezpečnost Michala Astrejka, údajně narozeného 1922 v Radotíně, který neměl osobní doklady a jeho životopisy se vyznačovaly značnými rozpory a nesrovnalostmi. Astrejko se živil jako kopáč Vodotechnických závodů Liberec a bydlel v Mimoni. Vznikly pochybnosti o pravosti jeho jména a národnosti (prohlašoval, že má českou národnost), nesouhlasilo ani místo narození. Okresní oddělení MV Česká Lípa zavedlo v roce 1959 na jeho osobu pozorovací svazek pod reg. č. 5394 s krycím názvem JABLOŇ. Po prvních prověrkách se podezření z falešné identity jen zvětšovalo, a tak byl Astrejko umístěn do vazby.

²⁴⁰) AMV, a. č. H-798-3, č. l. 26.

Astrejko nejprve tvrdil, že jeho otec byl ukrajinský emigrant, který žil za první republiky v Radotíně a v roce 1932 se odstěhoval s rodinou do Mukačeva na Podkarpatskou Rus. V roce 1938 údajně Astrejko utekl z domova a cestoval po Maďarsku a Rumunsku, živil se příležitostnými výpomocnými pracemi na různých zemědělských statcích. V roce 1941 odešel pryč do Německa, kde zůstal do příchodu americké armády. V roce 1945 se vrátil zpět na území Československa. 10. května 1946 byl zadržen při ilegálním přechodu čs.-sovětské hranice u Čopu. Svou cestu do Sovětského svazu zdůvodňoval tím, že se chtěl vrátit ke svým rodičům v Mukačevu. V SSSR byl odsouzen na 1 rok vězení za překročení hranic a po odpykání trestu měl být vyhoštěn zpět do ČSR. Když byl ale 15. května 1947 ve Lvově skutečně propuštěn, k jeho vyhoštění ze země nedošlo. Údajně se proto vydal do Mukačeva, kde však nenašel žádného ze svých rodičů. Nakonec byl v prosinci 1949 znovu zatčen a pak odsouzen na 10 let vězení za rozkrádání národního majetku. Jindy uváděl, že byl odsouzen na 10 let za pohyb v hraničním pásmu. Roku 1953 se dočkal amnestie a sovětské úřady jej odsunuly do Československa. Od té doby žil Astrejko v Mimoni.

Astrejko nebyl schopen mnoho okolností vůbec vysvětlit a celá jeho výpověď působila poněkud nevěrohodně. Bezpečnost si ověřila, že se určitě nenarodil v Radotíně a že tam také nikdy nebydlel. StB se nakonec podařilo získat důležitého svědka, který dopomohl k vyřešení případu. Jistá Anna Macková identifikovala podle fotografie Astrejka jako Nikolaje Galjase, který pracoval v letech 1945–1946 spolu se svým přítelem Sergejem Karačenkem ve mlýně „Na Cikánce“ ve Slivenci u Radotína a pak na zemědělské usedlosti jejího bratra Čenka Vovsy ve Velkém Valtinově u Jablonného v Podještědí. Galjas s Karačenkem se prý tehdy nijak netajili tím, že jsou vlasovci. Macková tvrdila, že byli oba na jaře 1946 eskortováni do sběrného tábora pro sovětské občany v Praze na Letné. Astrejkovu pravou totožnost pak ověřili i další členové Vovsovy rodiny.²⁴¹⁾ Astrejko se nakonec 13. července 1960 přiznal, že se ve skutečnosti jmenuje Nikolaj Alexandrovič Galjas a že se narodil v Gresku v Minské oblasti Běloruské SSR. Po příchodu Němců se dobrovolně přihlásil k nově organizované policii, sloužil v ní až do německé evakuace Gresku v roce 1943. Připustil, že se účastnil i bojo-

vých akcí proti sovětským partyzánům. S Němci utíkal na západ, odvezli ho až na francouzskou frontu v Alsasku. Tehdy dezertoval, ale chytilo ho německé polní četnictvo. Nakonec se dostal do Vlasovovy armády, s níž bojoval proti Sovětům. S vlasovci se zapojil do Pražského povstání a pokusil se neúspěšně o přechod do amerického zajetí. Zajala ho Rudá armáda, podařilo se mu však podplatit jednoho vojáka, získat civilní šaty a dostat se na svobodu.

Vydával se pak za Rusa zavlečeného na práce do Německa, obživu získal ve mlýně „Na Cikánce“ a pak na statku rodiny Vovsovy. Na jaře 1946 byl umístěn do repatričního tábora v Praze na Letné, odtud jej převzeli do Marmori-Siget v Rumunsku. Všechny repatrianty tam prověřovali, a tak se Galjas pokusil o útěk. Dostal se až do Košic, ale odtud zamířil do SSSR. Když přecházel u Čopu hranice, zadrželi ho sovětské pohraničníci. Z obav z vysokého trestu se začal vydávat za Astrejka a prohlašoval, že je Čech. V lednu 1949 byl zatčen znovu, protože žil bez povolení k pobytu a nehlásil se milici. Ve vězení zmlátil do krve svého spoluvězně a byl proto nakonec odsouzen na 10 let odnětí svobody. Trest si odpykával na Sibiři v Irkutsku a Krasnojarsku. Na základě amnestie byl 8. prosince 1953 předán československým úřadům, neboť se nadále vydával za Čecha Astrejka z Radotína.

Dne 14. července 1960 byl Astrejko alias Galjas propuštěn a v dalším šetření se pokračovalo na svobodě. StB podala ihned zprávu o tomto odhalení do Sovětského svazu. KGB pak provedla vlastní pátrání a dokumentaci celého případu. Potvrdila, že Nikolaj Galjas sloužil v letech 1941–1944 u okresní německé policie v oblasti Gresk a že se aktivně podílel na zatýkání a popravách sovětských občanů. Sověti si vyžádali, aby bylo Galjasovi znemožněno odjet za hranice Československa. 22. března 1961 bylo zahájeno proti Galjasovi v Běloruské SSR trestní řízení pro trestný čin velezrady. 15. srpna 1961 zaslal náměstek generálního prokurátora SSSR generálnímu prokurátorovi ČSSR žádost o jeho vydání do Sovětského svazu.

Již 18. srpna 1961 zahájil vyšetřovatel StB npor. Špadrna oficiální vyšetřování a stíhání Nikolaje Galjase pro trestný čin podvodu podle § 249 odst. 1 písm. a) odst. 2 písm. b) tr. z., protože žil v Československu v letech 1953–1960 pod falešným jménem a na základě ne-

²⁴¹⁾ AMV, a. č. H-798-3.

pravdivých údajů vylákal na československých úřadech osobní doklady (v roce 1954 obdržel povolení k pobytu bez státní příslušnosti). Tentýž den byl také Galjas zatčen. Dne 24. srpna 1961 byl zaveden na KS MV Ústí nad Labem k jeho případu osobní vyšetřovací svazek²⁴²). Dne 11. září 1961 rozhodl Krajský soud v Ústí nad Labem, že je Galjasovo vydání do Sovětského svazu přípustné. Vyšetřovací svazek byl uzavřen 23. října 1961. Téhož dne předali příslušníci StB Galjase jako válečného zločince příslušným orgánům SSSR na hraničním přechodu v Čierné pri Čope. Trestní stíhání Nikolaje Galjase na československém území se přerušilo.

Akce DEKAZI

V roce 1944 přišel na území bývalého Československa cizinec, který používal jméno Jan Dekazi. Prohlašoval, že se narodil v roce 1916 v Perkátě v Maďarsku. Nakonec se usadil v Olomouci, kde pracoval jako dělník v n. p. PREFA. Tvrdil, že osobní doklady ztratil během války a že už nemá nikoho ze svých příbuzných. V jeho dotaznících a životopisech se objevovalo plno rozporů, některé životopisné údaje se jevily jako velmi podezřelé. Státní bezpečnost jej proto zařadila hned v roce 1959 mezi prověřované osoby v akci EVROPA. KS MV Ostrava zavedla na Dekaziho pozorovací svazek.²⁴³) Ve spolupráci s maďarskou tajnou policií se uskutečnilo pátrání v Perkátě, kde se zjistilo, že Dekazi tam vůbec není zapsán do knihy narozených a jeho jméno nikdo nezná. Také místa jeho zaměstnání v Maďarsku, jež dosud uváděl v životopisech, byla zpochybněna. Podezření, že se jedná o skrytého nelegála, sílilo.

Dne 12. září 1960 byl Dekazi zatčen a převezen do věznice č. 1 v Praze-Ruzyni. Státní bezpečnost provedla domovní prohlídku, prohledala i jeho pracoviště. Vyšetřování vedl npor. František Kozák ze Správy vyšetřování MV Praha. Dne 20. září 1960 byl zaveden na Dekaziho osobní vyšetřovací svazek č. 1085.²⁴⁴) Během šetření se nakonec zjistilo, že Dekazi přišel na naše území někdy v roce 1943 nebo 1944 jako maďarský voják a příslušník pracovních čet. Dostal se tak do Štěpánova u Olomouce, kde se mu podařilo spolu s dalšími dvěma muži zběhnout od své jednotky. Aby se uživil, pracoval u různých sedláků na Olomoucku. Z obavy před zadržením maďarskými

vojenskými jednotkami si přepsal svoje jméno v dokumentech z Dénes na Dekazi a zároveň upravil datum narození ze 7. 9. 1910 na 17. 9. 1916. Tuto novou identitu pak stále používal. V roce 1948 si vyžádal z rodné Perkáty v Maďarsku svůj křestní list a ten pak předělal stejným způsobem jako dříve své doklady. Na základě takto zfalšovaných dokumentů získal pracovní knížku a později i povolení k pobytu. Fakt, že i po válce zůstal v Československu, vysvětloval tím, že se mu v této zemi líbilo a byl tu spokojen.

Jánoš Dénes trval na tom, že svou pravou totožnost skrýval jen proto, aby nebyl odhalen jako vojenský zběh. Toto tvrzení připadalo Státní bezpečnosti poněkud nevěrohodné. Dne 3. listopadu 1960 navrhl npor. Kozák podat na Dénese žalobu pro trestný čin podvodu podle § 249 odst. 1 písm. a) tr. z., dne 12. listopadu 1960 doplnil generální prokurátor toto obvinění o trestný čin padělání a pozměňování veřejné listiny podle § 159 odst. 1 tr. z. Dne 12. prosince 1960 byl Dénes obžalován z obou těchto trestných činů. Již 29. prosince 1960 proběhlo hlavní líčení, během kterého se Dénes přiznal a byl odsouzen k trestu odnětí svobody na 15 měsíců s podmíněným odkladem na 2 roky. Dénes trest přijal a ani se neodvolával. 7. ledna 1961 rozsudek nabyl právní moci.

Akce GIEL

V prosinci 1944 vydal SS Sturmbannführer Otto Skorzeny rozkaz ke zřízení výcvikového střediska pro diverzanty, jež pak bylo založeno 23. prosince 1944 v horském hotelu „Černý“ na Černé hoře v Krkonoších. Velitelem školy se stal SS Hauptmann Herbert Giel, který byl zpravodajcem s bohatými zkušenostmi s výcvikem válečných nelegálů. Do střediska byli vybíráni Ukrajinci, Gruzínci, Lotyšci a Poláci, kteří chtěli bojovat proti Sovětům. Výcvik vedli specialisté Waffen SS. Ve středisku se cvičila záškodnická, diverzní a zpravodajská činnost v týlu nepřítele, topografie, zacházení s výbušninami a zbraněmi, osobní obrana a likvidace osob. Probíhal tam paravýcvik i školení v zacházení s vysílačkami. Z frekventantů a jejich instruktorů se zformovala samostatná jednotka SS „Giel“. Školou prošlo celkem asi 300 frekventantů, které posléze po krátkém výcviku posílalo německé velení ve skupinách do týlu sovětských jednotek. Tito diverzanti byli vybaveni časovými výbušnými přístroji, vy-

²⁴²) AMV, a. č. V-1509 Ústí, č. 1127, Nikolaj Alexandrovič Galjas (nar. 1922).

²⁴³) Svazek (a. č. 4582 Ostrava, r. č. 5176) byl bohužel již 16. 2. 1972 zrušen.

²⁴⁴) AMV, a. č. V-4114 MV, Jan Dekazi (nar. údajně 1916).

sílačkami, granáty, samopaly, pistolemi, falešnými doklady, sovětskými uniformami a penězi.²⁴⁵) První kurz byl zahájen 27. prosince 1944, výcviku se zúčastnilo 120 osob, z toho 20 žen. Koncem ledna byl tento kurz ukončen. Skupinu v počtu 55 osob pod vedením kapitána Nikolaje Sorowa pak 1. února 1945 vysadili do okolí města Bromberg (Bydgoszcz), kde se tehdy pohybovala Rudá armáda. Po 14 dnech se z celého družstva vrátilo pouze 13 mužů. Druhý výsadek následoval 13. února 1945 u Breslau (Wrocław), kde bylo vysazeno 70 mužů. Z této mise se nevrátil nikdo. V Maršově byla zřízena pobočka výcvikového střediska pod vedením rittmeistera Brunze, kursem zde prošlo kolem 150 osob.²⁴⁶) Účastníci výcviku, vybavení civilním oblekem a legalizačními doklady, odešli z Černé hory před německou kapitulací. Škola byla oficiálně rozpuštěna 5. května 1945. Velitel Giel skončil v sovětském zajetí, Rudá armáda jej odvezla do svého vojenského pásma.

Hned krátce po osvobození zahájil SNB pátrání po absolventech kurzu z Černé hory. V kotelně hotelu „Černý“, v němž se nacházel štáb školy, byl nalezen neúplný seznam frekventantů. Na jeho základě byly vydány 4. ledna 1946 ředitelstvím SNB v Praze zatykače, které se pak opakovaně obnovovaly až do roku 1951 ve Věstnicích kriminální služby. Jelikož do roku 1951 nebyl dopaden jediný příslušník školy, byly pak tyto zatykače jako bezpředmětné zrušeny. Dne 8. října 1954 však StB v rámci akce KANEC vypátrala a zatkla Ivana Věneckého (Veneckij), který patřil mezi příslušníky Gielovy školy.²⁴⁷) Dne 25. února 1955 byl Věnecký odsouzen Krajským soudem v Hradci Králové k 16 letům vězení pro trestný čin vojenské zrady, ale již 9. května 1962 se dostal na základě amnestie na svobodu.

V roce 1964 se rozhodla StB celé pátrání obnovit v rámci akce EVROPA, neboť se předpokládalo, že někdo z účastníků kurzu

mohl zůstat s falešnými doklady v Československu a působit zde po válce jako agent-nelegál. Iniciátor obnovy šetření případu GIEL byl npor. Šrotýř z referátu EVROPA na II. správě MV. Šrotýř upozorňoval, že „*žijí-li absolventi školy na území ČSSR, a to buď pod falešnými, pozměněnými či pravými jmény, jsou jako ‚váleční nelegálové‘ pro nás velmi nebezpeční a to proto, že jsou silně kompromitovaní, a tudíž nepřátelskou rozvědkou snadno využitelní*“ a „*vzhledem k tomu, že se skoro všichni narodili v Rusku nebo SSSR, mají možnost této skutečnosti vhodně použít k upevnění svého postavení v ČSSR, případně k proniknutí do důležitých hospodářských i politických orgánů*“.²⁴⁸) Šrotýř navrhl prověřit, zda byl Giel skutečně zatčen v roce 1945 Sověty, a zahájit na celém území Československa pátrání po osobách shodných nebo podobných jmen, jež měla StB k dispozici ze seznamu frekventantů. Hodlal také tento seznam zaslat Sovětům a informovat je o celé akci.

Dne 11. listopadu 1964 provedl npor. Šrotýř ve spolupráci s kpt. Kolkem, pracovníkem referátu EVROPA na KS MV Hradec Králové, v Maršově výslechy dvou svědků. Jan Strýček, který pracoval v hotelu „Černý“ jako domovník, údržbář a topič, jim však neřekl nic nového. Npor. VB Jan Kopecký, jenž sám zahájil v roce 1945 šetření celého případu, potvrdil pouze zjištěné poznatky. Zmínil ovšem také svou domněnku, že se v dané lokalitě nachází jako pozůstatek po výcvikovém středisku úkryt zbraní. Skryš lokalizoval k prameni Modrého potoka. Šrotýř uvažoval o prověření možného úkrytu, konzultoval to i se sovětskou stranou, jediný hodnověrný pamětník Gielovy školy Ivan Věnecký však odmítl případné místo úkrytu označit.

Na základě Šrotýřova dotazu přišlo z Moskvy do Prahy v prosinci 1964 sdělení, že „*v poválečném období sovětská bezpečnost při své vyhledávací činnosti za účelem odhalení agentury*

²⁴⁵) AMV, f. A 34, inv. j. 1844, č. l. 21, Akce GIEL – soustředování poznatků, 8. 9. 1964.

²⁴⁶) Tamtéž, zpráva z 20. 12. 1945.

²⁴⁷) Ivan Věnecký (Veneckij), nar. 1895 v Nikolajevsku v Rusku, ruské nár., přišel do ČSR v r. 1920 z Ruska jako emigrant. Pracoval nejprve jako dělník, ale brzy začal studovat hudební konzervatoř. Jezdil pak jako zpěvák s ruskou estrádní skupinou po Evropě, zejména do Německa. Začátkem třicátých let se se svou manželkou usadil v Čechách a zavedli si velkochov drůbeže. Jejich podnikání však nebylo úspěšné a zbankrotovali. Nakonec se vrátili do Německa, kde se připojili k jistému ruskému emigrantskému kulturnímu tělesu. V roce 1941 Věnecký dobrovolně nastoupil do německé armády, kde pak působil jako tlumočník. Zúčastnil se bojů na východní frontě, stal se velitelem čety, s níž se zapojil do řady akcí proti sovětským partyzánům (např. u Medvědova zajato 200 partyzánů a 50 jich bylo bestialně zavražděno, dále u Smolenska, v prostoru Brjanského lesa) a Židům (u Duchovštiny řídil sám hromadné upálení Židů). Koncem války se stal příslušníkem štábu Gielovy zpravodajské a diverzní školy na Černé hoře v Krkonoších, měl funkci vedoucího obranného zpravodajství. Řídil 8 agentek, které vyzvídaly, jak smýšlejí jednotliví frekventanti. Následkem udání zlikvidoval Věnecký 4 příslušníky školy. Viz AMV, f. A 34, inv. j. 1844, č. l. 25–26.

²⁴⁸) Tamtéž, č. l. 23.

německé fašistické rozvědky zatkla větší počet agentů, kteří se vyškolovali v uvedené škole“. Sovětská strana se domnívala, že „provádět nová aktivní opatření pro vyšetření činnosti uvedeného orgánu bývalé německé rozvědky není nutné.“²⁴⁹⁾ Sověti po válce zatklí celkem 22 agentů a pracovníků školy, Giel byl popraven.²⁵⁰⁾ Názor sovětské KGB byl pro československou tajnou policií rozkazem, a tak hodlal npor. Šrotýř v lednu 1965 celé pátrání zastavit. To se přitom již nacházelo v plném proudu. Jen v Severočeském kraji byly v prosinci 1964 prověřeny dvě osoby a další již StB k prověrce vytypovala.²⁵¹⁾ Nezávadné materiály z akce GIEL chtěl npor. Šrotýř skartovat a ostatní předat k využití na oddělení StB „Východní emigrace“. Nakonec byla celá operace ukončena jen na centrální úrovni, prověrky osob v jednotlivých krajích pokračovaly dále. Dne 12. března 1968 se kupř. dohodli náčelník S StB Hradec Králové pplk. Vlad. Strnadel a plk. Nazarov z KGB, že budou do Československa zaslány protokoly osob vyšetřovaných v souvislosti s Gielovou školou v Sovětském svazu.²⁵²⁾ Ještě v dubnu 1971 vyslyšal Věneckého k celému případu kpt. Adam z ostravské správy StB. Věnecký prohlašoval, že na území Československa nikdo z Gielovy školy nezůstal. Došetření případu u krajských správ Státní bezpečnosti se mělo zaměřit také na pátrání po údajných úkrytech zbraní, jež měli příslušníci Gielova výcvikového střediska na našem území vybudovat. Hledání tajné policie ovšem nepřineslo žádné pozitivní výsledky.

Akce ZUBAŘ

V roce 1946 přišel do Československa coby údajný reemigrant muž z Maďarska, který předložil jako jediný osobní dokument křestní list na jméno Vojtěch Janoušek, narozen 1917. Na základě tohoto dokumentu se mu postupně podařilo získat ostatní doklady, v roce 1948 se stal československým státním občanem. Pracoval jako dentista v Praze, později se přestěhoval do Mělníka, pak do Děčína. Z Maďarska si nechal poslat doklady o svém údajném odborném vzdělání a kvalifikaci, dále o svém proti-

fašistickém smýšlení za války. Tvrdil, že byl dokonce v koncentračním táboře.

V roce 1960, kdy působil jako vedoucí zubního střediska v České Kamenici, jej začala prověřovat Státní bezpečnost v akci EVROPA a zavedla na něj osobní svazek č. 650.²⁵³⁾ Ve spolupráci s maďarskou bezpečností se následně zjistilo, že veškeré Janouškovy dokumenty jsou padělané. Za účelem zjištění jeho skutečné identity provedla tajná policie pomocí Hlavní správy nápravných zařízení rozsáhlé šetření po všech táborech a nápravných zařízeních. Vězeň Kazimír Bömches tvrdil, že poznal na Janouškově fotografii muže, s nímž byl zajištěn v roce 1945 ve vojenské věznici v Bratislavě. Tento muž tam byl umístěn jako nadporučík slovenské armády německé národnosti. Bömches si ovšem nepamatoval jméno tohoto svého bývalého spoluvězně. Stopa se nakonec ukázala jako slepá, a tak muselo celé pátrání pokračovat dál.

Nakonec objevila StB čtyři svědky, kteří na Janouškově fotografii bezpečně identifikovali Alexandra Szarku, narozeného 1915 v Komárně. Szarka sloužil za války u maďarské policie v Komárně jako tajný detektiv. Roku 1946 byl v nepřítomnosti odsouzen Okresním soudem v Komárně na 20 let vězení za kolaboraci s Maďary, účast na deportacích Židů, působení fyzického násilí a deportaci osob demokraticky smýšlejících. Podle Věstníku Ústřední kriminální ústředny Praha z let 1947–1948 bylo po něm tehdy vyhlášeno pátrání, jež pak trvalo více než deset let. Dne 10. srpna 1961 byl Janoušek-Szarka zatčen, v říjnu 1961 jej odsoudil Okresní lidový soud v Děčíně za spáchané podvody k trestu odnětí svobody na 3 roky nepodmíněně a současně potvrdil rozhodnutí soudu v Komárně z roku 1946.

Akce ZAJATEC

Tento případ vznikl zcela náhodně. V červenci 1964 šetřila Veřejná bezpečnost v Mostě případ nezletilého Vladimíra Vakarova, který se dopustil krádeží na svém pracovišti v dole Kolumbus. Když posléze přistoupila VB k provedení domovní prohlídky v bytě jeho rodičů v Černicích, objevila vedle kradeného podni-

²⁴⁹⁾ Tamtéž, č. l. 43.

²⁵⁰⁾ Tamtéž, č. l. 45. Na základě dalšího dotazu z 11. 5. 1965 Sověti poskytli další informace. Tentokrát tvrdili, že zatklí celkem 39 absolventů kurzu a také Herberta Giela, který byl později popraven. Ostatní vězni byli v roce 1955 na základě amnestie propuštěni.

²⁵¹⁾ AMV, a. č. H-798-3, č. l. 112–117, Plán práce na I. pololetí 1965 v problematice EVROPA – KS MV Ústí n. L., 3. 1. 1965. Počty osob, které očekávala podle plánů prověrka v akci GIEL v jednotlivých severočeských okresech: Ústí n. L. – 2, Chomutov – 3, Liberec – 3, Litoměřice – 1, Most – 1.

²⁵²⁾ AMV, OB r. č. 79 (S StB Hradec Králové), díl sv. č. 28 – EVROPA, č. l. 14.

²⁵³⁾ Srov. AMV, a. č. H-798-3, č. l. 45, 63, 73; AMV, f. A 2/2, inv. j. 1217.

kového náradí také podezřelou korespondenci z Ukrajiny a dokumenty na jméno Ivan Vajnagy, jež byly dokonce ověřené sovětskou milicí za účelem povolení návštěvy v SSSR.

Otec mladého delikventa Jan Vakarov byl poté předvolán k výslechu, aby podal svědectví ve věci svého syna a aby se vyjádřil k podezření, že se sám dopustil rozkrádání socialistického vlastnictví na svém pracovišti v podniku CHEZA Záluží u Mostu. Když byl při té příležitosti tázán na svůj původ, tvrdil nejprve, že se jmenuje Jan Vakarov a narodil se v roce 1925 v Terešvě, v Tačevském rajonu na Ukrajině. Pak ale připustil, že se ve skutečnosti opravdu jmenuje Vajnagy a za války získal nové jméno výměnou dokladů v Maďarsku, kde byl na práci u jednoho sedláka. Od té doby vystupoval podle svých nových dokladů pod jménem Vakarov.

Problém nalezených písemností a otázku sporné totožnosti Jana Vakarova převzal k dalšímu rozpracování npor. Antonín Rokos z OO MV Most. Dne 15. prosince 1964 založil na Vakarova signální svazek č. 8708 pod krycím názvem ZAJATEC.²⁵⁴) Na základě podrobné analýzy soustředěných písemných materiálů a korespondence tajná policie zjistila, že Vakarov žil v Československu od roku 1945 pod falešným jménem, na které se mu podařilo vyhládat od československých úřadů veškeré potřebné osobní doklady. Nejprve získal křestní list v Brně, pak i osvědčení o československém státním občanství, občanský průkaz a osvědčení o státní spolehlivosti. S těmito doklady pak uzavřel v roce 1946 sňatek a získal u Fondu národní obnovy zkonfiskovanou zemědělskou usedlost. Po roce 1945 byl Vakarov také pod svým falešným jménem sedmkrát odsouzen, vedle majetkových deliktů šlo v jednom případě o ozbrojené napadení funkcionáře.

Ve svých životopisech uváděl k období let 1940–1945 různé protichůdné údaje. Vydával se za poddůstojníka Rudé armády a příslušníka I. čs. armádního sboru v SSSR. Jindy uvedl, že byl jako sovětský voják zajat v roce 1943 a internován ve Vídni, Drážďanech a nakonec ve Varnsdorfu. Vždy tvrdil, že neví, kde se nachází jeho rodina. Státní bezpečnost předpokládala, že se Vajnagy skrýval pod falešnou identitou, aby zakryl svou činnost z války. Jeho skutečné jméno Ivan Jurjevič Vajnagy definitivně potvrdila jeho identifikace za pomoci příbuzných v Sovětském svazu. Podařilo se dolo-

žit jeho pobyt na území ČSR od roku 1945, jeho život během války však zůstával zahalen tajemstvím.

Jistý agent LUDVÍK tajnou policii informoval, že se Vajnagy údajně pohyboval před koncem války v okolí Černic v německé uniformě a hlídal válečné zajatce, důstojníky, kteří byli internováni na zámku Jezeří. Tuto informaci pak Státní bezpečnosti potvrdila i pamětnice Růžena Nohejlová. Vajnagyho matka na Ukrajině na druhé straně tvrdila, že se její syn Ivan vrátil v roce 1945 domů v československé uniformě, a že dokonce bojoval v řadách jugoslávských partyzánů. O něčem takovém ovšem sám Vajnagy nikdy nemluvil, StB jej proto začala podezírat, jestli naopak nesloužil ve fašistických jednotkách Srbska či Chorvatska. Vajnagy stále vypovídal, že žil za války v Maďarsku.

V srpnu 1965 popsal Vajnagy tajně policii podrobně svůj údajný život za války: v červenci 1940 se rozhodl spolu s dalšími, že utečou do Sovětského svazu. Skupina se však dostala do obklíčení horskými myslivci a došlo k přestřelce. Vajnagy byl zraněn a zatčen. Podařilo se mu uprchnout, ale nakonec byl opět dopaden a umístěn do věznice v Marmaros-Siget. Později ho převezli do věznice ve městě Ceglyjd u jugoslávských hranic. Po třech měsících byl propuštěn a poslán do Bedevlji, kde se musel pravidelně hlásit u starosty. V červnu 1941 prý utekl do Miškolce a začal pracovat na statku Lajose Szabó ve vesnici Horšajn. Na podzim 1944 jej údajně odvěkleli němečtí vojáci do lágru ve Velkém Šenově, kde pak pracoval v továrně na výrobu zásobníků. Koncem války se dostal ještě do Varnsdorfu a nakonec do tábora v Mostě. Tam jej prý již přebírali jako Vakarova a on sám vlastně nevěděl, proč se mu tak začalo říkat.

Kromě toho, že se podařilo odhalit skutečnou totožnost Vakarova-Vajnagyho, se již Státní bezpečnost žádného úspěchu v pátrání nedočkala. Bylo pouze jisté, že se v tomto případě nejedná o nelegála. Podle dochovaných pramenů StB nikdy nedokázala zcela potvrdit, ani vyvrátit Vajnagyho výpověď o jeho činnosti za války. Skutečný důvod, proč si změnil jméno, zůstal utajen. Existovalo několik verzí, ale chyběly potřebné důkazy. Podařilo se jen vyloučit tu, podle které přišel Vajnagy do země se Svobodovou armádou, protože nebyl nalezen v archivu vojenské evidence osob. Akce

²⁵⁴) AMV, a. č. 915919 MV, ZAJATEC, r. č. 8708, vedený od 15. 12. 1964 do 5. 1. 1966 jako signální svazek, vedený na Jan Vakarov (nar. 1925); srov. též AMV, H-798-2, s. 12–22; tamtéž, H-798-3, s. 144–145.

byla ukončena 8. října 1965, v té době prověřovali ještě psychologové Vajnagyho trestní odpovědnost. 5. ledna 1966 bylo navrženo uzavření svazku, a tak celý případ skončil z pohledu EVROPY neúspěšně.

Akce DUNAJEC

Při sestavování seznamů osob určených k prověrkám v rámci akce EVROPA začalo na Ostravsku v polovině šedesátých let figurovat jméno Vladyslava Denovského z obce Veselí v okrese Nový Jičín, který se údajně narodil roku 1926 v obci Brwino v Polsku a neměl přitom žádné státní občanství. Dne 4. dubna 1966 byl na něj zaveden osobní svazek reg. č. 10857 pod heslem DUNAJEC.²⁵⁵⁾ Zevrubná kontrola a prověrky v Polsku a SSSR prokázaly, že jeho jméno, data i životopisné údaje jsou vymyšleny a že v Československu žil s falešnými osobními doklady. StB Denovského podezírala, že pracuje pro americkou rozvědku. Za použití „agenturně operativních opatření“ se však ukázalo, že se ve skutečnosti jedná o sovětského občana, který zůstal po roce 1945 na našem území, aby zakryl svou činnost z doby války.

Denovský se totiž při výslechu na vyšetřovacím odboru ostravské Státní bezpečnosti přiznal, že se ve skutečnosti jmenuje Vladislav Tokarskij a narodil se roku 1924 v Ostrodmu na Ukrajině. Roku 1946 v Maďarsku dezertoval z Rudé armády a ilegálně přešel na území ČSR. Jako důvod dezertace uvedl strach z hrozby trestu, protože se odhalilo, že na sovětském území udal partyzánskou skupinu, jež pak byla zlikvidována, a že aktivně spolupracoval s gestapem. Tato fakta pak potvrdila sovětská strana. Při dalším výslechu se navíc Tokarskij přiznal, že v roce 1943 působil v Błogodném na Ukrajině jako člen německé policie.

Vzhledem k tomu, že šlo o trestný čin spáchaný sovětským občanem na území SSSR, byly na základě doporučení krajského prokurátora v Ostravě veškeré poznatky postoupeny prostřednictvím II. správy HS StB do Sovětského svazu k dalšímu opatření. Sovětské bezpečnostní orgány však oznámily, že Tokarského trestná činnost byla již v SSSR amnesto-

vána, a tak jeho potrestání nepřicházelo v úvahu. Neměly ani zájem na jeho předání do SSSR. Celý případ tedy nakonec řešila trestněprávně pouze československá strana. Veřejná bezpečnost stíhala Tokarského pro jeho podvodné jednání podle § 209 tr. z. (poškození cizích práv). Státní bezpečnost ukončila osobní svazek DUNAJEC 30. května 1968.

Případ NEZNÁMÝ – 44²⁵⁶⁾

Když zadržela hlídka VB 24. června 1955 u Oravské Polhory v blízkosti polských hranic neznámého muže bez osobních dokladů, nikdo netušil, jak spletitý a tajuplný případ se právě otevírá. Při zadržení muž tvrdil, že doklady sice původně měl, ale že mu cestou spadly do vody, zničily se, a tak je odhodil. Příslušníci VB u něj našli jen několik věcí polského původu, takže se domnívali, že by mohl být polským občanem, který se dostal ilegálně na naše území. Tento muž se navíc vydával za hluchoněmého. Vzhledem k podezřelým okolnostem celého případu byl neznámý muž zatčen a následně vyšetřován na KS MV Žilina.

Při výsleších, které musely být vedeny kvůli jeho údajné hluchoněmosti v písemné formě, tento muž prohlásil, že se jmenuje Karel Novák a že se narodil v roce 1934 v Radhošti. Podrobnější údaje neznal, neboť jeho rodinu prý za války odvěkleli němečtí okupanti do Rakouska, kde byl potom od rodičů násilně odloučen a poslán do ústavu pro hluchoněmé ve Štýrském Hradci. V tomto ústavu zůstal až do roku 1947, kdy byl vojenskou komisí odvezen do Vídně, a pak na jaře 1948 repatriován sovětským vojenským transportem zpět do Československa. Novák se pak různě potuloval na území ČSR, aniž by se někde hlásil. Nedomáhal ovšem uvést věrohodně jedině konkrétní místo, kde se v posledních letech zdržoval.

V další fázi převzal případ údajného Karla Nováka vyšetřovací odbor KS MV v Praze, který zahájil výslechy navrátilců s cílem zjistit, zda některý z nich neidentifikuje tohoto muže na fotografii. Jistý Ernest Solčanský poznal na fotografii člověka, s nímž se setkal v roce 1952 v uprchlickém táboře Wels v Rakousku. Po-

²⁵⁵⁾ AMV, a. č. 865420 MV, DUNAJEC, r. č. 10857, vedený od 4. 4. 1966 jako osobní svazek, vedený na VI. Denovský (nar. 1926). Svazek byl bohužel z velké části skartován, doplňující údaje viz AMV, f. A 34, inv. j. 1847, Rozbor, současná operativní situace a další postup v akci „EVROPA“, č. I. 10; tamtéž, inv. j. 1436, Vyhodnocení plánu práce 11. odboru II. S FMV za r. 1971, č. I. 21; AMV, f. B 7/II (KS SNB Ostrava – S StB), inv. j. 12, Vyhodnocení plnění agenturně operativních úkolů na 1. odd. od 1. 1. do 15. 12. 1967, č. I. 15–16.

²⁵⁶⁾ Tomuto nesmírně zajímavému případu se ÚDV věnoval i v samostatném dokumentačním spise *Dotaz na neznámého muže, po jehož totožnosti pátrala v r. 1975 Bezpečnost*, čj.: ÚDV-210/VvK-95. V roce 2000 natočil o této kauze režisér Josef Císařovský polohraný dokumentární film *Neznámý č. 44*, který byl v uplynulých letech opakovaně uveden Českou televizí.

dobně navrátilce Vladimír Hintnaus tvrdil, že muže na fotografii viděl v roce 1954 ve Welsu. Jiný navrátilce Kamil Červenka prohlásil, že osobu na fotografii zná z tábora Valka. Karel Novák tato svědectví vytrvale popíral a trval na své výpovědi, ačkoliv se jej snažila Státní bezpečnost přimět k přiznání i bitím.

Vyšetřovatelé byli přesvědčeni, že Novák svou hluchoněmotu pouze předstírá, a tak se rozhodli tuto jeho údajnou poruchu prověřit. Tříčlenná lékařská komise, která jej vyšetřovala 25. října 1955, došla k závěru, že nelze jeho hluchoněmotu jednorázovým šetřením prokázat, i když je dokonalá simulace takové zdravotní poruchy málo pravděpodobná. Následovalo podrobné zkoumání a sledování Nováka odborníky z Pražského ústavu pro hluchoněmé, kteří nakonec konstatovali, že se tento muž projevuje jako nadprůměrně inteligentní a vzdělaný, což neodpovídalo jeho tvrzení, že od mládí nemluví a je hluchý. Jeho písemné projevy (psané dokonce ve dvou jazycích německy a slovensky) naznačovaly, že musel přijímat podněty i sluchem. Tak dokonalé ovládnutí dvou řečí se zdálo být pro člověka od dětství hluchého nemožné. MUDr. Šrom z ústavu pro hluchoněmé hodnotil Novákovo posunkové dorozumívání jako značně primitivní, takže se mu pravděpodobně učil až v pozdějším věku.

Pro nedostatek důkazů byl Novák koncem roku 1955 propuštěn na svobodu. Bezpečnost mu přikázala jako místo pobytu Kladno a našla mu tam i místo pomocného dělníka u n. p. Průmstav. Trestní řízení vedené dosud proti Novákovi bylo 23. prosince 1955 zastaveno na základě přímého souhlasu náměstka ministra vnitřní policie Košťála. Protože však Státní bezpečnost trvala na svém přesvědčení, že Novák svou hluchoněmotu pouze předstírá a že nedokázal hodnověrně vysvětlit značné rozpory ve svých výpovědích, převzali jej pracovníci KS

MV Praha a II. správy MV do „aktivního rozpracování“.

V roce 1956 začal Novák usilovat o získání osobních dokladů a přiznání československého státního občanství, a tak vedl v tomto směru bohatou korespondenci s úřady. Přestože nikdy neuvedl jediný konkrétní údaj, který by mohl bezpečně potvrdit jeho totožnost, dosáhl v dubnu 1956 vydání dočasného občanského průkazu.

V srpnu 1956 došlo k velkému zlomu v celém případě. Novákův známý František Veis²⁵⁷) ohlásil kladenské StB, že měl delší dobu podezření, že Novák normálně slyší a umí mluvit. Novák se mu prý nakonec sám přiznal, že již nemohl déle předstíranou hluchoněmotu vydržet. Dále mu údajně prozradil, že je ve skutečnosti mnohem starší, než kolik oficiálně uvádí. Za krátký čas po tomto Veisově udání začal Novák mluvit a slyšet i na veřejnosti. Zdůvodňoval to šokem prožitým při jakési autonehodě v Praze. Postupně se ukazovalo, že se domluví několika cizími jazyky, což bylo pro osobu od dětství hluchoněmou nemyslitelné.

Státní bezpečnost shromažďovala veškeré informace o Novákově chování. Všechny zprávy naznačovaly, že se jedná o poměrně vzdělaného člověka, přitom podle jím udávaného životopisu získal jediné školní vzdělání ve dvouleté škole pro hluchoněmé ve Štýrském Hradci. Novák začal usilovat o členství v KSČ a přijetí do základní vojenské služby, čemuž bránil fakt, že neměl vyřízené občanství. Nakonec nastoupil vojenskou službu v říjnu 1957, dokonce byl posléze zařazen do poddůstojnické školy. Na vojně prokazoval Novák velké schopnosti v ovládnutí pěchotních zbraní.

Tajná policie Nováka stále silněji podezírala, že je ve skutečnosti nelegálem, který si postupně buduje zázemí na československé půdě. Dne 15. května 1958 byl na jeho osobu založen pozorovací svazek č. 22873 s krycím názvem

²⁵⁷) Postava Františka Veise je sama o sobě velice zajímavá. Původně si budoval vojenskou kariéru, ale od ledna 1956 pracoval jako brigádník na Kladně, kde se také seznámil s Karlem Novákem. V roce 1961 se vrátil zpět do armády. Od roku 1956 podával Státní bezpečnosti opakovaně zprávy o Karlu Novákovi, který jej přitom považoval za svého téměř jediného přítele. V roce 1958 se stal agentem VKR 2. vojenského okruhu pod krycím jménem KUBAČKA JAROSLAV a působil především v akci N – 44, zaměřené na Karla Nováka. Po krátkém přerušení pokračovala spolupráce s Bezpečností od roku 1962, kdy se Veis dokonce stal rezidentem (sám řídil 2 informátory). Od roku 1964 byl veden jako pouhý informátor. V letech 1970–1973 spolupracoval s StB pod krycím jménem JELÍNEK. Roku 1969 byl Veis propuštěn z armády za svůj postoj k událostem roku 1968. V roce 1978 byl dokonce Veis odsouzen k 18 měsícům vězení za pomoc a přípravu k nelegálnímu opuštění republiky, trest mu byl nakonec o 6 měsíců zkrácen. V roce 1980 začala StB Veise prověřovat v akci KOVÁŘ, ještě téhož roku byl odsouzen za údajnou špionáž ke 12ti letům vězení. Jeho případu si všimla Charta 77, která Veise jmenovitě zařadila mezi odsouzené za špionáž, o jejichž vině existovaly důvodné pochybnosti. V roce 1989 byl Veis podmíněně propuštěn z vězení a roku 1991 byl rehabilitován. K případu Františka Veise viz dokumentační spis ÚDV čj.: ÚDV-324/2003.

N – 44, vedený při 2. oddělení 2. odboru II. správy MV.²⁵⁸) Během jeho základní vojenské služby jej sledovala vojenská kontrarozvědka v Žilině, která však u něj neodhalila sebemenší snahu o špionážní činnost.

StB se v této době zaměřila na prověření údajů, které sám Novák uváděl ve svém životopise. Prostřednictvím rakouského MZV se podařilo získat informace z ústavu pro hluchoněmé ve Štýrském Hradci. Rakouská strana prohlásila, že se v tamním ústavu žádná taková osoba nikdy neobjevila a zpochybnila i různé detaily, které Novák zmiňoval ve svých výpovědích. Další pátrání se zaměřilo na Polsko, neboť se předpokládalo, že údajný Novák je ve skutečnosti polské národnosti. StB zaslala polské policii daktyloskopické karty a Novákovu fotografii s požadavkem o jeho ztotožnění.

Po ukončení vojenské služby se v roce 1959 Novák vrátil do Kladna, kde pak žil v ústraní se svou družkou Libuší Zimovou. Jeho prvotní pokus o politickou aktivitu ztroskotal, když jej v říjnu 1959 vyloučili z KSČ kvůli rozporům v životopise. Stýkal se jen s několika lidmi, které Státní bezpečnost hodnotila jako osoby s nepřátelským postojem ke státnímu zřízení. Tajná policie ve svém šetření ohledně Novákovy minulosti nijak nepolevovala a případ zařadila do akce EVROPA. Novák se ocitl pod soustavným agenturním dohledem, často byl také proti němu využíván tajný odposlech. Značné úsilí StB nakonec přineslo své plody, když objevila nové svědky, např. Jana Marušince či Jiřího Hrubce (jinak též tajného spolupracovníka HRBÁČKA), kteří dosvědčili, že se s údajným Novákem setkali v letech 1952–1955 v rakouském uprchlickém táboře ve Welsu. Novák měl pracovat pro nějakou západní rozvědku, pro kterou tam prováděl výslechy československých uprchlíků.

Na základě těchto informací byl Novák 15. května 1961 znovu zatčen a umístěn do vyšetřovací vazby v Ruzyni. Státní bezpečnost neváhala použít při výsleších metody tzv. psy-

chotonového interview, při němž se vyslychanému vpravovala do krevního oběhu dávka Psychotonu, jenž měl za následek potlačení sebekontroly a vzbuzení euforického stavu.²⁵⁹) V průběhu vyšetřování tajemný muž připustil, že se ve skutečnosti nejmenuje Karel Novák, netrval ani na dosud uváděném datu narození. Zdůrazňoval však, že svou pravou totožnost sám nezná. Odmítal jakékoliv argumenty, kterými byl zpochybňován jeho pobyt ve Štýrském Hradci i způsob, jakým se dostal do Československa. Při konfrontacích se svědky z uprchlických táborů z Německa a Rakouska odmítal jejich svědectví s tím, že musí jít o omyl. Státní bezpečnost také ve spolupráci s polskými kolegy získala svědectví jisté Teofily Grabovské z Krakova, jež prohlásila, že na Novákově fotografii poznává svého nezvestného syna Floriána Jasinského, narozeného v roce 1922 ve Varšavě. Rovněž toto tvrzení Novák rezolutně popřel.

Po absolvování nekonečné série výsledků začal Novák jevit známky duševní poruchy. Psychiatři však konstatovali, že tuto duševní poruchu jen předstírá. Vyšetřovatelé také dali Novákovi znovu prozkoumat jeho sluchové a hlasové orgány. Odborný posudek tehdy konstatoval, že je možné v Novákově případě vyloučit dokonce i dočasnou či přechodnou hluchoněmotu.

V lednu 1962 byl případ Karla Nováka předán Krajské prokuratuře ke stíhání pro trestný čin poškozování cizích práv. Krajský prokurátor Prokop pak prováděl ve spolupráci s KS MV Praha a II. správou MV potřebné došetření. Žaloba pak byla rozšířena o obvinění z trestného činu vyzvědačství. Na základě soustředěného „důkazního materiálu“ byl Karel Novák 22. června 1962 odsouzen Krajským soudem v Praze pro trestný čin vyzvědačství podle § 105 odst. 2 tr. z. a trestný čin poškozování cizích práv podle § 209 odst. 1 písm. a) tr. z. k odnětí svobody na 12 let nepodmínečně.²⁶⁰) Trest vykonával Novák v NVÚ Valdice u Jičína. Ani tam neustaly bezpečnostní

²⁵⁸) AMV, a. č. 722508 MV, N – 44, r. č. 22873, od 23. 6. 1969 r. č. 102, od 1. 10. 1970 r. č. 17461, vedený od 15. 5. 1958 do 20. 11. 1973 jako pozorovací svazek, vedený na Karel Novák (nar. 1934).

²⁵⁹) AMV, a. č. V-4622 MV, Karel Novák (nar. 1934), č. l. 1. Bohužel podpis lékaře MV, který tuto metodu 15. 6. 1961 navrhl, je nečitelný. Proč měl být použit Psychoton vysvětlil tento lékař v písemné zprávě: „Aplikace přiměřeného množství Psychotonu do žíly částečně odbrzdí kontrolní centra vyšetřovaného, vzbudí určitou euforii, navozuje do určité míry myšlenkový trysk, takže pacient odpovídá na otázky lékaře rychle a se sníženou kontrolou“. Psychoton měl zařadit jako „droga pravdy“. Psychoton je obchodní název amfetaminu (mezi amfetaminu patří dále např. Efedrin nebo Fenmetrazin), stimulační látka, která povzbuzuje činnost mozku. Mozek po jeho aplikaci pracuje rychleji, někdy až zbrkle a zmateně. Psychoton zvyšuje úroveň bdělosti a zabraňuje spánku. Podání Psychotonu vede u dané osoby k větší sdílnosti a urychlení řeči. Viz např. <http://arco.hyperlink.cz/texty/drogy.htm>

²⁶⁰) AMV, a. č. V-4622 MV, č. l. 244–246, Rozsudek čj. 1 T 8/62, 22. 6. 1962. Rozsudek byl založen téměř výhradně na výpovědi svědků, ani při soudním řízení se neobjasnila Nováková pravá totožnost.

orgány v jeho intenzivním sledování. Dne 7. června 1966 byl na jeho osobu ve Valdicích založen pozorovací svazek č. 7809 s krycím názvem NEZNÁMÝ.²⁶¹⁾ Přímo na Nováka byli nasazeni vězeňští agenti PRAŽÁK a JOŽA, dále byli příležitostně využíváni také tajní spolupracovníci VLASTA, ZACHAROV a GAIUS. Agenturní zprávy však nepřinesly nic nového, pouze potvrdily Novákovy obdivuhodné jazykové schopnosti a zeměpisné znalosti. Odhalit jeho pravou identitu se ani touto cestou nepodařilo, jednotlivé poznatky pouze nasvědčovaly tomu, že „v zahraničí se nacházel delší dobu a musil mít spojitost jak s Rakouskem, tak Západním Německem a mimo toho i s Francií“.²⁶²⁾ Novák si podal v roce 1968 návrh na zahájení rehabilitačního řízení, přičemž zdůrazňoval, že nikdy v žádném uprchlickém táboře nebyl, o svém původu neví nic jiného, než to, co uváděl dosud, a že byl dříve skutečně hluchoněmý. Zvláštní senát Krajského soudu v Praze rozhodl na základě tohoto návrhu 28. července 1969 o zrušení původního rozsudku z roku 1962 jako vadného (opírajícího se o „uměle zkonstruované obvinění“) a zprostil Karla Nováka veškeré viny. Soud tehdy konstatoval, že z výslechů svědků bylo možné dovodit pouze jediný závěr: „Obžalovaný skutečně v některém z uprchlických táborů byl, avšak veškeré další závěry nutno považovati pouze za osobní úsudky vyslychaných svědků. Okolnosti, týkající se chování obžalovaného v táboře, jeho oblečení, knihy a styky nedávají ještě bezpečný podklad k závěru, že obžalovaný skutečně spolupracoval s nepřátelskou rozvědkou, když ani jeden ze slyšených svědků nebyl osobně přítomen žádnému výslechu v přítomnosti nebo za jiného spolupůsobení obžalovaného a ani neuvedl, že by dokonce obžalovaný podával špionážní zprávy.“²⁶³⁾ Pokud šlo o druhou část původního rozsudku, tedy že Novák uváděl státní orgány záměrně v omyl ohledně svých personálií, soud poukázal na to, že obžalovanému nikdy nebyl dokázán subjektivní úmysl při uvádění nepravdivých údajů. Skutečnost, že bylo Novákovi prokázáno předstírání hluchoně-

moty, samo o sobě nezakládalo skutkovou podstatu trestného činu.

Novák se po svém propuštění v roce 1969 vrátil zpět do Kladna a nastoupil do zaměstnání jako řidič Průmstavu. Pozorovací svazek N – 44, který na jeho osobu v té době vedl 3. odbor HS StB ČSR, byl z toho důvodu předán k dalšímu „rozpracování“ kladenskému oddělení Státní bezpečnosti. Nadále se pokoušela tajná policie o rozluštění hádanky jeho pravé totožnosti, zajímala se o jeho styky s cizinci a o jeho případné zájmy o vojenské objekty.

Pracovníci StB se odmítali vzdát představy, že se v postavě Karla Nováka skrývá protřelý agent-nelegál. V roce 1971 se pokusila Státní bezpečnost získat nové poznatky od široké veřejnosti, které by konečně vnesly do životopisu stále tajemného muže nějaké světlo. V Československé televizi byl proto v její režii natočen a odvysílán pořad „Stará stopa“, ve kterém byli diváci vyzýváni, aby se přihlásili se svým svědectvím. Televizní pořad však nesplnil očekávaný efekt a k objasnění případu N – 44 nijak nepomohl.

Vliv postupující normalizace na československou justici se projevil i v kauze Karla Nováka. Ministerstvo spravedlnosti ČSR podalo stížnost pro porušení zákona proti rehabilitačnímu rozsudku z roku 1969 a Nejvyšší soud ČSR v Praze jí dne 20. dubna 1971 vyhověl. Nejvyšší soud ČSR zrušil rozsudek zvláštního senátu krajského soudu z roku 1969, neboť se tehdy údajně postupovalo nesprávně.²⁶⁴⁾ Krajský soud v Praze následně 28. července 1971 rozhodl o tom, že Novák musí vykonat zbytek svého trestu odnětí svobody v délce 9 měsíců a 15 dní.²⁶⁵⁾ I po té, co se Novák znovu vrátil z vězení, pokračovala kladenská StB ve spolupráci s II. správou FMV v jeho sledování. Dne 20. listopadu 1973 však podal nstržm. Zdeněk Fuchs návrh na uzavření celého pozorovacího svazku N – 44, neboť považoval další šetření v uvedené věci za neúčelné. Karel Novák nevyvíjel žádnou „závadovou činnost“ a vedl spórřádaný život.²⁶⁶⁾ V souvislosti s obnovením akce EVROPA v roce 1981 začala Státní bezpečnost znovu uvažovat o důkladné prověrce

²⁶¹⁾ AMV, a. č. 722508 MV, NEZNÁMÝ, r. č. 7809, vedený od 7. 6. 1966 do 22. 1. 1969 jako pozorovací svazek u NVÚ MV Valdice, vedený na Karel Novák (nar. 1934).

²⁶²⁾ Tamtéž, č. l. 196, Návrh na ukončení agenturně operativního rozpracování a uložení do archivu MV, 22. 1. 1969.

²⁶³⁾ AMV, a. č. V-4622 MV, č. l. 253, Rozsudek č.j. 15 Tr 158/68, 28. 7. 1969.

²⁶⁴⁾ Tamtéž, č. l. 255–258, Rozsudek č.j. 1 Tzr 33/70, 20. 4. 1971.

²⁶⁵⁾ Tamtéž, č. l. 259–260, Usnesení č.j. 1 T 08/62, 28. 7. 1971.

²⁶⁶⁾ AMV, a. č. 722508 MV, hl. svazek č. l. 556–557, Závěrečná zpráva s návrhem na ukončení rozpracování objektu v pozorovacím svazku č. 17461, pod heslem N – 44 a uložení do archivu MV, 20. 11. 1973.

a sledování Karla Nováka. Dne 22. září 1981 předložil nstržm. Václav Suchý z O StB Kladno návrh na založení nového svazku k Novákově osobě pod krycím názvem MARTĀN. Tento krok zdůvodnil nutností „objasnění jeho původu a styků do KS. Dále z důvodů, zda se nezabývá trestnou činností vůči ČSSR dle § 105 tr. zákona“.²⁶⁷⁾ Svazek byl zaveden 24. září 1981 a hned byl sestaven celkový plán prověření Novákových charakterových vlastností, chování, denního režimu a styků. Uvažovalo se o sledování jeho korespondence, provedení zpravodajského pohovoru a výslechu na polygrafu.

Karel Novák však dalším zásahům ze strany StB unikl, neboť již 17. listopadu 1981 zemřel. Prověřovaly se okolnosti jeho úmrtí, pitva prokázala, že příčinou smrti bylo srdeční selhání při infarktu myokardu. Zvažovala se ovšem varianta, že Novákova smrt nebyla přirozená. Příslušníci kladenské Státní bezpečnosti ve spolupráci se specialisty VI. správy SNB provedli 23. listopadu 1981 podrobnou prohlídku Novákova bytu, při které zabavili různé písemnosti. Při následných expertízách se nepřišlo na žádnou stopu, která by nasvědčovala vyzvědačské činnosti. StB následně provedla výslechy všech osob, které měly ke Karlu Novákovi nějaký vztah. Ani touto cestou nebylo zjištěno nic, co by mohlo vést k označení Nováka za špióna. Svazek MARTĀN byl definitivně uzavřen 12. října 1982.

Navzdory enormnímu úsilí StB se nikdy nepodařilo odhalit skutečnou identitu záhadného Karla Nováka. Během vyšetřování, které provázelo významnou část jeho života, vytrvale popíral všechna obvinění a trval na své původní výpovědi. Komunistická kontrarozvědka neváhala při výsleších použít násilí a aplikaci omamných látek, přesto Novák zůstal neoblomný a projevil tak obrovskou odolnost a vytrvalost.

Případ se stal asi největší záhadou a nejvýznamnějším případem, jaký byl v průběhu celostátní akce EVROPA Státní bezpečností vyšetřován. Tajná policie se až do Novákovy smrti nevzdala snu, že v něm konečně odhalí skutečného nelegála, výsledkem však byla jen dlouhodobá perzekuce jednoho člověka, který si s sebou vzal nakonec své tajemství do hrobu.

Přehled lokalit možných zemních úkrytů v souvislosti s akcí EVROPA²⁶⁸⁾

Praha a Středočeský kraj:

Praha – řada různých podezřelých lokalit možných skrytí, např. sklep První pražské sladovny M. Reiser a synové, štoly budované v kopci pod Prosekem, štola Walter v Jinonících, pivovarské sklepy Občanského pivovaru v Praze. StB měla také zprávy o údajném jezuitském pokladu, který by se mohl nacházet v jakési tajné chodbě mezi Klementinem a Staroměstskou radnicí.

Kostel sv. Jindřicha u Jindřišské věže v Praze – podle informací od jednoho vězně ukryli Němci při ústupu v květnu 1945 nějaký zlatý poklad v tomto kostele (zmiňovaný vězeň se to dozvěděl od svého spoluvězně, sama StB připomínala jistou podobnost tohoto případu s motivem z knihy *Hrabě Monte Christo*). V prosinci 1984 byl proveden s pomocí detektoru předběžný průzkum v kostele, ale k následné skutečné realizaci pátrací akce pravděpodobně nedošlo.

Oblast horního podnikání kolem Sázavy
Doly v oblasti Nový Knín – Kozí Hory (okr. Příbram)

Doly v Pozdni (okr. Kladno)
Štoly na levém břehu Berounky mezi Berounem a Srbskem ve vápencových skalách pod Lištici

Zámek Dobříš – od KGB získala StB zprávu o možném úkrytu sovětských samopalů na zámku. StB označené místo prozkoumala minohledačkou, přičemž našla náboje, granát a různé kovové předměty, žádná bedna se zbraněmi však nalezena nebyla. V listopadu 1984 pátrala StB v pivovarském sklepení zámku, opět za pomoci minohledaček, na několika místech byly odkryty kamenné desky. Nalezlo se jen několik hřebíků a zbytky po prováděné elektroinstalaci.

Frankova štola – podle informací československé rozvědky odvezli odtud Američané nějaký archiv. V červnu 1967 prováděla průzkum pražská StB za pomoci pyrotechnika, provedené výkopy nepřinesly pozitivní výsledek.

Štěchovice – legendární úkryt, tzv. štěcho-

²⁶⁷⁾ AMV, a. č. 722508 MV, MARTĀN, r. č. 35037, vedený od 24. 9. 1981 jako pozorovací svazek, vedený na Karel Novák (nar. 1934), č. l. 1, Návrh na založení svazku PO, kr. jm. MARTĀN, 22. 9. 1981.

²⁶⁸⁾ AMV, a. č. 1084 MV, část svazku č. 1, č. l. 8 a násl. Jedná se pouze o dílčí přehled, kompletní soupis podezřelých lokalit se nedochoval.

vický archiv se spisy státního ministerstva K. H. Franka odvezla z Československa skupina amerických vojáků již v únoru 1946. Proti této akci ihned protestovalo pražské ministerstvo zahraničních věcí, a tak bylo nakonec 2. 3. 1946 předáno 30 beden písemností zpět čs. úřadům.²⁶⁹⁾ Dodnes kolují dohady o nevykopané části štěchovického pokladu, po němž dlouhodobě pátrala i Státní bezpečnost (používala k tomu i různé senzibily a jasnovidce).

Severočeský kraj:

Továrna Richard u Litoměřic – šlo o rozsáhlý komplex podzemních chodeb, které sloužily za války jako podzemní továrna. Předpokládalo se, že by zde mohly být uschovány písemné materiály, ale možná i něco jiného. Dílčí průzkum chodeb byl prováděn např. v roce 1968 za asistence armády. Chodby však nebyly celé prozkoumány. Nebylo možné je bez ohrožení života zkoumat. Všechna pátrání byla neúspěšná.

Stradonice (okr. Louny) – u silnice do Levous nebo do Chrástína se měly nacházet podzemní chodby. Údajně tam koncem března nebo začátkem dubna 1945 složilo kolem 5 nákladních aut wehrmachtu neznámý náklad. Poznatek neúspěšně prověřovala O StB Litoměřice.

Kláster Osek (okr. Teplice) – ústecká StB zde roku 1981 v akci TORSO pátrala neúspěšně po části pokladu a archivu kláštera.

Vojenská posádka ČSLA Jánská (okr. Děčín) – údajně se tam měla nacházet zadržovaná chodba do bývalého koncentračního tábora Rabštejn. StB měla podezření, že tam bylo vytvořeno skladiště zbraní.

Kláster v Jablonném v Podještědí – ve zdejší podzemí pátralo oddělení StB z České Lípy v akci KOSTEL po válečném archivu. Před tajnou policií prováděl tajné výkopové práce farář Fleiberk. Od listopadu 1983 se pustila StB do podrobného průzkumu a rozsáhlých výkopových prací. Objekt zároveň hlídalo až 10 příslušníků VB. StB kopala v hloubce až 9 metrů a vyhloubila i 12 sondážních jam a 22 vrtných sond. V polovině prosince 1983 byl průzkum přerušena a obnoven v lednu 1984, kdy byly v šachtě nalezeny kosterní pozůstatky. Další fáze výkopových prací pak pokračovala v květnu 1984. Případ byl nakonec bezvýsledně uzavřen 24. června 1984

s tím, že se nepodařilo zcela vyvrátit zprávy o existenci dalších pater katakomb.

Česká Kamenice – podle svědectví pamětnice kopali v květnu 1945 němečtí vojáci v jedné místní stodole. Tento objekt ovšem v roce 1982 shořel.

Rynoltice (okr. Liberec) – v roce 1986 prověřovala StB informaci, že koncem války přijela do obce čtyři vojenská nákladní auta a na jednom statku pak němečtí vojáci cosi zakopávali. Při pátrání nebylo nic nalezeno.

Západočeský kraj:

Karlovy Vary – v jednom penzionu byl údajně zazděn německý zpravodajský materiál.

Východočeský kraj:

Zatopené lomy mezi obcemi Vyhnánov a Nesyta (okr. Trutnov) – kolovaly zprávy, že se tam nachází zlato a šperky po odsunutých Němcích, zbraně a písemné materiály německé armády. V suchém lomu byla roku 1963 skutečně nalezena bedna se zbraněmi a střelivem. Téhož roku se pokoušela prozkoumat dno zatopených lomů neúspěšně skupina vodáků. Pátrání bylo ukončeno roku 1964, obnoveno v roce 1982 (ovšem opět marně).

Letiště Skuteč v katastru Chrudim – podle očitého svědka tam údajně v roce 1944 němečtí vojáci vykopali a vyzdili jámu. Bezpečnost použila v roce 1966 při svém pátrání detektor, kterým zachytila jistý signál. Další pátrání ovšem skončilo neúspěšně.

Hrbokov (trigonometrický bod) v katastru Chrudimi – na jaře 1944 tu údajně kopali němečtí vojáci dva týdny jámu, do které pak navazli bedny s neznámým obsahem. Roku 1966 toto tvrzení prověřovala Bezpečnost a zjistila, že uvedené místo bylo vyplněno drobným kamenem a železným odpadem. Pátrání ukončila s tím, že místo je neměřitelné a nemohlo sloužit jako skrýš.

Osada Ovčín (okr. Havlíčkův Brod) – v roce 1945 tu prý skupina důstojníků SS cosi zakopávala, zahlédl to údajně tehdy desetiletý svědek. Roku 1965 to prověřovala bezvýsledně Bezpečnost, nové šetření probíhalo opět s negativním výsledkem po roce 1982.

Lanškroun, polesí Černovír – na lesním úseku Lanšperk se údajně vyskytovaly jeskyně používané Němci jako úkryty. Původní podezření, že zde bylo na majetku Thurn-Taxisů vybudováno skladiště zbraní a munice, se ne-

²⁶⁹⁾ Československé dějiny v datech. Svoboda, Praha 1986, s. 465.

potvrdilo. Pátrání skončilo již v roce 1963 a po roce 1981 nebyl prováděn žádný další průzkum.

Osada Bystrý u Náchoda – v srpnu 1945 prý byla zakopána do bahna tamního rybníka válečná pokladna jedné jednotky SS. Pátrání Bezpečnosti narazilo na vážný problém, protože je v dané oblasti rybníků více a nebylo zřejmé, o který z nich by se mělo jednat.

Osada Labská ve Špindlerově Mlýně – v roce 1945 tu prý ukryli tři muži 12 beden s neznámým obsahem. Poznaček získalo v roce 1976 od údajného očitého svědka oddělení ochrany státních hranic Špindlerův Mlýn. Od roku 1982 StB prováděla novou prověrku lokality, v srpnu 1984 proběhl orientační vizuální průzkum. Nic nebylo nalezeno.

Šonov – v únoru nebo březnu 1945 přijela větší skupina SS a uzavřela les nad Šonovem směrem k Šolcově hoře. Kamiony prý tehdy přivezly množství okovaných beden. Do lesa odnesli bedny na utajené místo zajatci. V roce 1964 se objevily stopy po vykopání dvou jam, zájem o lokalitu se obnovil v roce 1977 v souvislosti s prováděným geologickým průzkumem. V 80. letech byla celá oblast podrobně zmapována a zadokumentována, k detailnímu pátrání po úkrytu však podle dostupných pramenů nedošlo.

Staré šachty u Zdechovic (okr. Pardubice) – začátkem května 1945 prý hodili příslušníci německé pancéřové divize řadu železných beden do štol kamenného lomu. Vidělo to 6 členů partyzánské jednotky. Bezpečnost získala poznaček v roce 1964. Nové prověřování lokality probíhalo od roku 1982 jako akce LOM. Dne 26. 7. 1984 proběhla průzkumná operace za účasti potápěčů a pyrotechniků. Zjistilo se, že dno je značně zanesené bahnem a olejovitými nánosy. Zatopený lom totiž používala sovětská armáda k mytí vojenské techniky a jako cvičný brod. Lom byl proto částečně zahrnut buldozery. Pátrání na dně zatopeného lomu by bylo mnohem náročnější, než se původně předpokládalo, a tak byla akce ukončena.

Biskupská rezidence v Hradci Králové – němečtí vojáci měli prý ukryt někdy v roce 1944 velké bedny v kostele sv. Ducha, další bedny prý Němci schovali do podzemních chodeb sídla na samém konci války.

Černá hora – horský hotel byl od konce roku 1944 využíván jako školící středisko záškodníků. Po zániku střediska byly některé písemné materiály, zbraně a munice údajně ukryty někde v okolí. Úkryty se nepodařilo nalézt.

Pramen Modrého potoka – údajně se tu nacházel úkryt materiálů diverzní školy.

Svoboda nad Úpou-Maršov – v březnu nebo dubnu 1945 skupina vlasovců nebo německých vojáků balila v tamní sokolovně zbraně do térového papíru, a pak je ukládala do beden zalévaných asfaltem. Jako možný úkryt se předpokládala tzv. Kraví jeskyně na úpatí Kravího vrchu v Antonínově údolí. Pátrání po dotyčné jeskyni skončilo ovšem v roce 1963 neúspěšně. V roce 1972 byla objevena chodba do podzemí v tzv. Bischofově lomu u obce Abeřice. Prověřovala to VB Trutnov, která konstatovala na místě umělý zával o průměru asi 3 metry. Výskyt úkrytu se zjistit nepodařilo.

Černý Důl – roku 1945 bylo toto místo uzavřeno oddíly SS, pod jejichž dozorem pracovali v lomu sovětští a francouzští zajatci. Roku 1976 prověřovala bezvýsledně prostor lomu StB za pomoci detektoru.

Suchý vrch u Králík – Kralický klášter – roku 1963 se Bezpečnost dozvěděla informaci o tom, že by zde mohla být zakopána bedna s písemným materiálem, pátrání skončilo neúspěšně.

Kralický Sněžník – na přelomu 1944 a 1945 údajně přivezla německá vozidla nezjištěný materiál do lesa v oblasti Tvarohových a Mramorových dolů. Němci údajně navozili náklad do Patzeltovy jeskyně, kterou potom zazdili. Zprávy hovořily o tom, že v podzemních chodbách Kralického Sněžníku byl ukryt nějaký poklad nebo archiv II. internacionály, který byl dříve v Polsku. Skryš byla údajně zaminována. V roce 1966 proběhl průzkum Tvarožných děr a Patzeltovy jeskyně, zával byl tehdy nalezen v Tvarožných děrách. Detektor měl silný signál. V Patzeltově jeskyni byl tehdy zjištěn signál v chodbě nad jezírkem. K další prověrce těchto míst ale již nedošlo vzhledem k nedostačujícímu bezpečnostnímu zajištění.

Materiály gestapa z Hradce Králové – v květnu 1945 byly údajně odvázeny bedny s archivem hradeckého gestapa do Starobucké Debrné. Informaci získala StB v roce 1966 od řidiče, který údajně tyto bedny vezl.

Tuněchody – mělo se jednat o skryš písemných materiálů.

Dolní Malá Úpa – v roce 1953 byla v jeskyni u vodopádu nalezena dřevěná lavice, nějaké bedny a dráty. Původní podezření, že zde budou ukryty i nějaké další významnější věci, se nepotvrdilo. Po roce 1981 nebyl prováděn žádný průzkum.

Kunětická hora – původní podezření, že se v nějakých jeskyních nebo chodbách pod Kunětickou horou nachází velké úkryty písemností a zbraní, se nepotvrdilo. Po roce 1981 nebyl prováděn žádný další průzkum.

Rybník Broumar mezi Opočnem a Dobru-

škou – Bezpečnost měla zprávy, že prý v noci na 8. květen 1945 Němci odváželi z obce Krčín u Nového Města nad Metují směrem na Dobrušku nějaké bedny s neznámým obsahem. Po válce byly prý z rybníka vyloveny bedny se střelivem. Podezření na úkryt se v akci EVROPA nepotvrdilo a po roce 1981 nebyl prováděn žádný nový průzkum.

Jihočeský kraj:

Polesí Arnoštov – údajně zde byl vybudován bunkr, kde byly ukryty motocykly a další předměty.

Nový Špičák – německá armáda zde podle různých zpráv vybuďovala skladiště zbraní. Asi měsíc před koncem války sem prý přišla jednotka SS, po níž zde zůstaly prázdné bedny.

Bývalá osada Uhlíkov – podle některých zpráv bylo za tamní školou skladiště německé armády.

Arnoštov – v oblasti Zlatého kopce nad Blanickým rybníkem vybuďovali údajně Němci betonový úkryt a do něho uložili lihoviny a bedny s neznámým obsahem. V říjnu 1983 provedla StB bezvýsledný průzkum s minohledáčkou v prostoru Blanického a Puchárenského rybníka.

Plešné jezero – podle některých zpráv zde mohl být ukryt archiv z Osvětlení a zlato, které zakopali příslušníci osvětivského SS komanda. Místo úkrytu mělo být v lese jihovýchodně od jezera. Také původní majitel hotelu měl ukryt nějaké zlato a šperky v okolí jezera, pravděpodobně na prostranství Kamenného moře. V oblasti jezera prý také ukryla německá armáda optické přístroje, drahé látky, kůže, zbraně a další materiál. Zbraně se údajně podařilo objevit v roce 1950. Koncem srpna 1983 byl zahájen podrobný průzkum oblasti, na němž se podíleli i potápěči. Další fáze průzkumu probíhala v říjnu 1983. Potápěči tehdy dokonce odpálili připravenou nálož, aby uvolnili vrstvu bahna a napadaných stromů ve vytypovaném místě. V okolí se pátralo po tajných orientačních značkách na stromech a kamenech. Pod hladinou však StB našla jen padlé stromy a potopený kovový ponton.

Vápencové sloje Muckov – údajně zde byly vybuďovány úkryty různého materiálu, pověsti hovořily i o části Horthyho pokladu. V roce 1983 zde byl prováděn předběžný průzkum, při němž byly objeveny závaly, v akci se pak již nepokračovalo.

Obec Mokrý – Černá v Pošumaví – někde u silnice byly prý zakopány bedny s motocykly.

Prostor obcí Konopiště a Žebrákov (okr.

Prachatice) – počátkem roku 1945 zde údajně německí vojáci ukryli do vykopané jámy bedny s neznámým obsahem. StB se domnívala, že by mohlo jít o materiály říšského bezpečnostního úřadu, a zahájila roku 1982 detailní pátrání. V lednu 1983 byl využit k průzkumu detektor Foerster, 10. března 1983 pak byly vyhloubeny za pomoci vojáků a bagru průzkumné sondy na kopci zvaném Pláň, kde měla německá armáda za války svou pozorovatelnou. Hledání bylo neúspěšné.

Osada Jablonec, okr. Český Krumlov – v zamaskované jeskyni se prý nacházel písemný materiál a různé látky. Nic nebylo nalezeno.

Sněžná u Volar – údajně zde byla zavalená jeskyně, v níž se skrývaly bedny s neznámým obsahem. Při průzkumu v roce 1970 pyrotechnik potvrdil provedený zával, ale současně prohlásil, že složení kamene neodpovídá vhodnosti úkrytu.

Františkov – od podzimu 1944 prý byly budovány v oblasti Stolové hory podzemní štoly.

Nová Pec – v květnu 1945 prý byli dva muži ve sklepě nějakého vysokého domu donuceni příslušníky SS zadržet bedničky s neznámým obsahem. Místo úkrytu nebylo nalezeno.

Stará Huť u Romavy – na přelomu 1944 a 1945 prováděla prý německá armáda v tomto prostoru déle jak týden zemní práce za použití trhavin. Místní obyvatelstvo prý mělo během této doby zákaz vstupu do lesa. Hovořilo se pak o tom, že ve skalách byl zakopán poklad. Na dvoře školy ve Staré Huti prý byly posléze nalezeny dva zlaté kalichy.

Knížecí stolec – mělo tu být zakopáno větší množství síry. Zemní práce prováděli sovětští váleční zajatci. Na kamenech byly objeveny údajné značky. Další znamení se nacházela v oblasti Umrlicí hlava, kde prý byly zakopány dokumenty a další věci. Na Knížecím stolci měl být dále ukryt písemný materiál, motocykly a další věci.

Čertovy stěny v blízkosti Vyššího Brodu – prý tu měl být budován podzemní závod a koncem války nějaký úkryt.

Vyšší Brod – Teplá Vltava – ve starém lomu se měl údajně nacházet úkryt neznámých materiálů.

Klášteř Vyšší Brod – podle pověstí byl v klášteři zlatý poklad. V roce 1965 objevili elektrikáři při opravách úkryt (v něm byly nějaké bedny a balíčky).

Kostel Výtůň u přehrady Lipno – původní podezření, že se v podzemní kryptě ukrývá neznámý materiál, se nepotvrdilo. Po roce 1981 nebyl prováděn žádný další průzkum.

Zámek Kratochvíle u Netolic – koncem války

prý byly odvezeny nějaké bedny z jedné vily v Českých Budějovicích, kde sídlil Sicherheitsdienst. Řidič nákladního vozu je složil u zámku Kratochvíle. Úkryt se zjistit nepodařilo.

Starý lom za obcí Blansko (okr. Kaplice) – údajně úkryt písemných materiálů, zbraní a součástek do motorů. StB prováděla začátkem 80. let fotodokumentaci lokality. Zjistila, že odstranění kamene by bylo značně nákladné, v lednu 1983 byl využit k průzkumu detektor.

Hořice na Šumavě – ve štole kamenolomu ve Skalném u Hořic byly prý ukryty zbraně, munice a motory. Zbraně a munici údajně objevila a odvezla americká armáda. Úkryt motorů se nepodařilo odhalit.

Rybník na Kaplicku – původní podezření, které se zaměřilo na rybník u Dvořiště, se nepotvrdilo. Po roce 1981 nebyl prováděn žádný průzkum.

Týn nad Vltavou – původní podezření na úkryt v tamním zámku se nepotvrdilo, po roce 1981 nebyl prováděn žádný průzkum.

Silnice Písek – Praha – v roce 1945 prý byly ukryty u silnice nezjištěné věci ve vykopaných jámách.

Prostor Lipno – Vítkův Kámen – Němci prý v lese zakopali dvě bedny se zbraněmi. Proverka provedená Bezpečností byla negativní.

Benešov nad Černou – údajně zde byl úkryt asi tří až čtyř beden se zbraněmi.

Žofín – v lese prý byly ukryty bedny neznámého obsahu.

Prostor Janova Huť – Stříbrná Huť – údajně byl vybudován úkryt v nějaké stráni.

Pohoří na Šumavě – Stříbrná Huť – Zlatá Ktiš – předpokládala se konkrétně lokalita Čertových stěn u státní hranice, prověrka ale skončila bezvýsledně.

Pohoří na Šumavě – vrch Myslivna – na přelomu 1944 a 1945 zde byl údajně vybudován úkryt. Podle starousedlíků zde vznikl s využitím sovětských zajatců velký betonový úkryt, do něhož měly být svezeny písemnosti gestapa z Českých Budějovic, SD, zlato a různé další cennosti. StB oblast prohlédla v roce 1982, ale konkrétní místo se nepodařilo lokalizovat. Lesní terén byl velice obtížně přístupný.

Prostor Bonaventura – údajně roku 1945 úkryt z betonu pro zbraně a zlato. Konkrétní údaje však Bezpečnost nezjistila.

Jiříčský rybník – Jiřice – zajatci z blízkého zajateckého tábora tu prý prováděli nějaké výkopy. Neznámé materiály (snad zpravodajské písemnosti a zlato) byly údajně ukryty pod hrází rybníka.

Vimperk – údajný úkryt měl skrývat zpravo-

dajský materiál a zbraně, prověrka ovšem skončila bez úspěchu. Pátralo se v okolí hostince U Kašpírků v tamním březovém háji. V říjnu 1984 byla dokonce využita minohledačka.

Nová Bystřice – měla tu být v lesíku skryš zpravodajských materiálů, např. bedny SD z Tábora. Místo nebylo vůbec nalezeno.

Nové Hrady – Pyhrabruck – údajně ještě na československém území ukryli příslušníci Abwehru zpravodajské materiály, skryš se ale nepodařilo přesně lokalizovat.

Frymburk – prostor Na Pasekách (okr. Český Krumlov) – němečtí vojáci zde údajně ukryli nějaké bedny. V říjnu 1984 proběhl průzkum lokality s minohledáčkou, měření naznačovalo, že v hloubce pod povrchem je nějaký feromagnetický materiál o větší hmotnosti. Na přelomu října a listopadu 1984 došlo k odkrývání zeminy, byly nalezeny náboje, zásobníky, knoflíky od německých uniforem a různé další drobnosti. Provedeny byly také sondážní výkopy, které však nepřinesly žádný výsledek.

Severomoravský kraj:

Odry a okolí (okr. Nový Jičín) – v okolních lesích bylo nalezeno před rokem 1960 několik úkrytů zbraní a střeliva. V bývalém rudném dole u obce Mankovice měl být údajně ukryt nějaký nacistický archiv.

Javorník, Staré Město a Branná (okr. Šumperk) – v podzemních prostorech zámků Javorník a Branná měly být zbudovány úkryty pro archivní materiály z druhé světové války, zbraně a střelivo. Velké množství zbraní a střeliva mělo být schováno v kamenolomu v katastru obce Staré Město (Návrší). Žádné podezření se nepotvrdilo.

Prostor mezi obcemi Zubří a Rožnov pod Radhoštěm (okr. Vsetín) – kolem roku 1960 bylo několikrát v těchto místech pátráno po úkrytech dokumentů z doby okupace.

Malá Morávka – Karlov (okr. Bruntál) – již v roce 1960 prováděla Bezpečnost bezvýsledně pátrání po úkrytech střeliva, tiskovin a potravin v okolí této obce.

Bruntál – StB prozkoumávala podzemní prostory města, kde měl být údajně ukryt nacistický archiv. Chodby byly z velké části zasypany, proto se od dalšího pátrání upustilo.

Fulnek – pověsti o nacistických skryších, bezvýsledné pátrání ukončeno v roce 1965.

Hrabůvka u Hranic na Moravě – pověsti o nacistických skrýších, bezvýsledné pátrání ukončeno v roce 1965.

Klokočov – pověsti o nacistických skrýších, bezvýsledné pátrání ukončeno v roce 1965.

Melč – pověsti o nacistických skrýších, bezvýsledné pátrání ukončeno v roce 1965.

Velké Karlovice – údajná skrýš židovského zlata nedaleko hotelu Razula.

Zbyslavice na Bílovecku – v říjnu 1980 byla prověřována zpráva o výskytu zasypané jámy v blízkém lese. Bezpečnost provedla na místě výkopy, nalezla však pouze zbytek konzervy.

Resumé

V roce 1959 zahájila Státní bezpečnost rozsáhlou pátrací operaci zaměřenou na odhalování tzv. nelegálů, která dostala krycí označení EVROPA. Nelegál je zvláštním typem rozvědčíka, který se v cílové zemi skrývá pod falešnou identitou. Akce EVROPA probíhala s krátkým přerušením až do roku 1989 a na celém území Československa. Centrální řízení této operace zajišťoval specializovaný referát II. správy MV. Tajná policie se v rámci pátrání po nelegálech věnovala zejména systematickému prověřování všech dostupných úředních evidencí a kartoték obyvatelstva. V 80. letech se původní zaměření akce EVROPA rozšířilo ještě o pátrání po úkrytech z druhé světové války, StB evidovala několik desítek podezřelých lokalit.

Hlavní záměr – odhalit na čs. území nelegály ve službách nějaké západní rozvědky – se nakonec Státní bezpečnosti přes enormní úsilí nezdařil, byť se zdá, že v několika málo případech k tomu byla docela blízko. Skutečným výsledkem akce EVROPA se stalo odhalení několika desítek osob, jež žily s falešnou identitou, a řady administrativních chyb v evidencích a matrikách. V několika případech se jednalo o válečné zločince skrývající se kvůli obavám z potrestání pod cizím jménem. Přes množství vynaložených finančních prostředků nebylo nakonec příliš úspěšné ani pátrání po tajných úkrytech. K textu jsou připojeny přílohy, jež obsahují zajímavé případy osob se spornou identitou a seznam lokalit možných úkrytů.

Summary

Operation EUROPE

In 1959, the State Security (StB) launched an extensive search operation under the cover name EUROPE aimed at detecting illegal agents. An illegal agent is a special kind of an intelligence agent who hides in the country of destination under a false identity. The operation EUROPE continued with a short break until 1989 over the whole Czechoslovakia. This operation was centrally controlled by a specialized section of the Second Administration of the Ministry of the Interior. As part of searching for illegal agents, the Secret Police was involved particularly in systematic examination of all available official population files and registers. In 1980s, apart from its original objective, the operation EUROPE focused on the search for earth shelters dating from the Second World War, the State Security registered several tens of suspect areas.

Finally, the main objective of the State Security – to detect illegal agents working for some of the Western Intelligence Services – failed in spite of its enormous efforts, although it seems that in a few cases this was quite within reach. The actual result of the operation EUROPE was the detection of several tens of persons (living under false identities) and a number of administrative errors in files and registers. Some of these persons were war criminals hiding under false names because of fear of punishment. Although a large amount of financial resources had been spent, the search for secret shelters was not a great success either. Supplements to this text provide interesting cases of persons with questionable identities as well as a list of areas of possible earth shelters.

„Strážkyně hranic“

Jiří Plachý

Osudy obyčejných lidí se často ubírají těmi nejnevyzpytatelnějšími cestami. Zvláště pokud se odehrávají na pozadí mimořádných historických událostí – válek, převratů a diktatur. A pokud se navíc režie těchto osudů ujme ještě nejméně jedna tajná služba, nabere i ten nejobyčejnější život nečekané zvraty.

Marie Mařincová se narodila dne 4. září 1923 v Božím Daru v Krušných horách. Pocházela ze smíšeného manželství. Jejím otcem byl český četník Karel Mařinec, který tu sloužil a pak se zde oženil s místní německou dívkou Annou Hirschovou.²⁷⁰⁾ Byl si však vědom toho, že by tato skutečnost mohla ohrozit jeho kariéru, a proto se manželka v následujícím sčítání obyvatel přihlásila k české národnosti. Stejně tak byla jako Češka hlášena a vychovávána i jejich dcera.

Krátce před tím, než Marie začala chodit do obecné školy, byl její otec přeložen do Klášterce nad Ohří. Vychodila tam českou obecnou školu (1929–1934). Do české měšťanky musela dojíždět do Kadaně (1934–1938). V září 1938 začala v Chomutově studovat na tříleté Odborné škole pro ženská povolání (tzv. „rodince“). Po čtrnácti dnech však byla s matkou evakuována do vnitrozemí, kam je koncem měsíce následoval i otec.

Po Mnichovu byl štábní strážmistr Mařinec přeložen na četnickou stanici do Tuchlovic u Kladna. Marie pokračovala ve studiu na Odborné škole pro ženská povolání v Kladně a v létě roku 1941 ji úspěšně ukončila. Až do rozpuštění Sokola nacisty, na jaře 1941, byla jeho členkou.

V té době však na rodinu dolehla krutá realita okupace. Karel Mařinec byl v létě 1941 zatčen kladenským gestapem. Důvodem bylo udání českého agenta Zamrazila. Ten byl svým řídicím orgánem, gestapákem Hansem Skalákem, vyslán jako provokatér mezi politické vě-

zně, kteří byli umístěni v kladenské sokolovně. Zamrazil se vrátil s hlášením, že rodina Holečkových, která měla v pronájmu biograf umístěný ve stejné budově, umožňuje uvězněným návštěvy rodinných příslušníků a vynáší jejich motáky. To vše za více či méně aktivní pomoci příslušníků protektorátního četnictva, kteří byli dozorem nad vězni pověřeni. Mezi těmi, které konfident vyjmenoval, byl i štábní strážmistr Mařinec. Podle své poválečné výpovědi umožňoval zatčeným dokonce poslech zahraničního rozhlasu, za což mohl očekávat zvlášť přísný trest. Mařince těsně před zatčením údajně přišel varovat bývalý český četník, nyní kriminální asistent kladenského gestapa Oskar Felkl, který ho znal z výkonu služby. Mařinec jej požádal, aby dal o jeho osudu vědět manželce a dceři, které byly v té době na návštěvě u příbuzných v Sudetech. Felkl jim skutečně po Mařincově zatčení odeslal telegram. Adresoval jej Marii, která se okamžitě vrátila do Kladna. Ochotně jí také poradil adresy, na které by se měla obrátit ve věci jejího otce.

První z nich byl velitel kladenského gestapa SS-Hauptsturmführer Harald Wiesmann.²⁷¹⁾ Ten jí údajně měl sdělit, že pokud bude protektorátní příslušnicí, nemůže ve věci nic dělat. Snad jen kdyby se přihlásila k Němcům. Marie údajně hned druhý den navštívila kladenský oberlandrat, kde si vyzvedla příslušné formuláře a kde jí také přislíbili, že „věc půjde rychle“.²⁷²⁾ Sám Wiesmann však scénu popsal trochu jinak. Uvedl, že Marie k němu už přišla jako říšskoněmecká státní příslušnice a za otce velmi energicky intervenovala.²⁷³⁾ Otázku, kdy a jakým způsobem Marie získala německé občanství, se ani poválečným vyšetřováním nepodařilo uspokojivě zodpovědět. Od „vládce Kladna“ se Marie vypravila rovnou za velitelem řídicí úřadovny gestapa v Praze dr. Hansem Ulrichem Geschkem a na zemské četnické

²⁷⁰⁾ Karel Mařinec (nar. 1. 12. 1890) zemřel ve druhé polovině 50. let. Anna Mařincová, roz. Hirschová (nar. 5. 7. 1899 v Měděnci) se v roce 1968 vystěhovala z Měděnce do Regensburgu ve SRN.

²⁷¹⁾ Harald Wiesmann (nar. 22. 4. 1906 v Krefeldu, Severní Porýní-Westfálsko, SRN), od 1. 10. 1939 do roku 1943 byl velitelem služebny gestapa v Kladně (předtím byl od 16. 3. 1939 velitelem Einsatzkomanda v Kolíně a služebny gestapa v Benešově). Po válce uprchl do Rakouska a skrýval se v Innsbrucku. Byl zatčen a vydán do Československa, kde byl Mimořádným lidovým soudem v Praze odsouzen k trestu smrti a dne 24. 4. 1947 popraven (Čvančara, Jaroslav: Někomu život, někomu smrt 1941–1943. Laguna, Praha 2003, s. 125, dále jen Čvančara, J.: c. d.).

²⁷²⁾ Ve svých různých životopisech dokonce tvrdila, že říšskoněmecké občanství získala až sňatkem v prosinci 1941. Verze, že jej získala, aby zachránila otce, se držela především v první fázi vyšetřování v roce 1946.

²⁷³⁾ Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Praha, f. Mimořádný lidový soud (dále jen MLS) Praha, k. 646, čj. 7201/46, výslechové protokoly Haralda Wiesmanna, 9. 7. 1946, 10. 1. 1947.

velitelství. Jakkoliv se to zdá nemožné, někde tam skutečně dokázala pro svého otce vymoci milost. Ten byl mezitím po skončení vyšetřování z Kladna převezen do Malé pevnosti Tezín. Z příkazu gestapa zde měl strávit pouze šest týdnů a pak měl být propuštěn. Skutečně se tak stalo a v září 1941 se Karel Mařinec mohl vrátit nejen ke své rodině do Tuchlovic, ale také do činné služby.

Pro Marii znamenalo dvouměsíční věznění jejího otce zásadní změnu v životě. Místo do ošetřovatelského kurzu, kam měla v září 1941 nastoupit, zůstala doma a 23. prosince 1941 se provdala. Jejím manželem se stal kriminální asistent Oskar Felkl. Svatba se konala na Německém stavovském úřadu v Kladně a účastnila se jí většina zaměstnanců kladenského gestapa, kromě Haralda Wiesmanna, který jim však alespoň dal na celý den k dispozici auto s řidičem.

Svatební fotografie Marie Mařincové a kriminálního asistenta kladenského gestapa Oskara Felkla.

Oskar Felkl se narodil 13. dubna 1913 v Nové Bělé v tehdejší politické okresu Polička. V roce 1931 se vyučil strojním zámečníkem a v letech 1934–1936 vykonával základní vojenskou službu u 154. protiletadlového dělostřeleckého pluku československé armády. Do zálohy odešel jako četař. V roce 1937 byl

přijat k četnictvu a naposledy sloužil v hodnosti strážmistra. V roce 1940 jej, již jako říšskoněmeckého státního příslušníka, přeřadili na služebnu gestapa v Kolíně nad Labem. Zde působil jako tlumočnick. Počátkem roku 1941 byl přeložen do Kladna. Tady již pracoval v operativě. Byl zařazen v oddělení IV N, kde měl mimo jiné na starosti vybudování sítě tajných spolupracovníků. Felklova hvězdná hodina však měla teprve přijít – v nadcházejícím roce 1942.

Jako dosud bezdětná, musela Marie hned po svatbě nastoupit do zaměstnání. Dne 10. ledna 1942 se stala civilní zaměstnankyní služebny gestapa v Kladně. Sama později doznala, že mohla jít pracovat jinam a gestapo si vybrala v podstatě sama a dobrovolně. Pracovala jako telefonistka a později i v administrativě. Prováděla cenzuru korespondence zatčených, překládala česky psané udavačské dopisy, později pracovala i v kartotéce. Jako překladatelka se účastnila dokonce některých výslechů. V té době byla také členkou organizace NS-Volkswohlfahrt (Nacionálně socialistická péče o blaho lidu). Novomanželé se nastěhovali do Felklova bytu v domě kladenského gestapa v Reslerově ulici č. 2819. Část bytového zařízení jim pořídil otec nevěsty, část si nechali vyrobit od zatčených z kladenské sokolovny a část nakoupili ze zabaveného židovského majetku. Vězni jim během následujících let prováděli i různé bytové adaptace.²⁷⁴⁾ Práce Marie Felkové u gestapa byla již v prvních měsících ovlivněna nevěřivostí, která panovala mezi jejím manželem a Wiesmannem. Ten jí nedůvěřoval a vytýkal jí styky s Čechy. Po válce se o ní vyjádřil, že byla Němkou, když se jí to hodilo, tedy když z toho mohla mít nějaký hmotný užitek. Před Čechy však dále vystupovala jako Češka. Také, že u nich doma se údajně mluvilo česky (!), a to z důvodu, aby jim ostatní nájemníci v domě nerozuměli (tím však de facto přiznal, že svého podřízeného špehoval).²⁷⁵⁾ Faktem zůstává, že Marie skutečně využila svého zaměstnání k tomu, aby za řadu zatčených intervenovala (především za své krajany z Tuchlovic), aby zničila některá česká udání, která měla překládat, a mimo jakoukoliv pochybnost se k většině zatčených chovala slušně, nebo se jim dokonce snažila v jejich situaci pomoci.²⁷⁶⁾

²⁷⁴⁾ Podle poválečných svědectví se k nim chovala relativně slušně. K získání židovského majetku a zadávání těchto prací se pak doznal jen Felkl.

²⁷⁵⁾ SOA Praha, f. MLS Praha, k. 646, čj. 7201/46, výslechové protokoly Haralda Wiesmanna, 9. 7. 1946, 10. 1. 1947. Pokud není uvedeno jinak, jsou údaje o válečné činnosti a poválečné přípravě procesu proti Felkové čerpány z tohoto soudního spisu.

²⁷⁶⁾ Po válce jí to potvrdila řada svědků.

Koncem války na tuto hru částečně přistoupil i její, alibi hledající, manžel.

Avšak v roce 1942 byla situace jiná. I přes osobní rozpory s Wiesmannem patřil Felkl k nejlepším a nejschopnějším pracovníkům kladenského gestapa a při vyšetřování se nerozpokoval používat zostřený výslech (tzn. mimořádně brutální fyzické týrání zatčených). Dne 3. června 1942 dostal Felkl k prošetření dopis jistého Milana adresovaný dělnici továrny na baterie Palaba Anně Maruščákové, který byl gestapu postoupen četnickou stanicí ve Slaném. Dopis zachytil majitel továrny a zároveň starosta Slaného Jaroslav Pála. Z obsahu se mohlo zdát, že jeho pisatel má nějakou spojitost s pachateli atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Felkl zjistil, že autorem dopisu byl jistý Václav Říha z Vrapic u Kladna, který chtěl tímto způsobem ukončit svoji mimomanželskou známost s Maruščákovou. Tato banální příhoda se stala zá-

Oskar Felkl (vpravo) ještě jako poddůstojník československé armády se svým bratrem Karlem (zde jako stržm. čs. četnictva, později též příslušník gestapa).

minkou pro vyhlazení Lidic dne 10. června 1942. Felkl měl nejen velký díl viny na přípravě tohoto zločinu, ale navíc se ho i aktivně účastnil.²⁷⁷⁾

Krátce poté jej čekal další „velký“ případ, tentokrát v Roudnici nad Labem. Dne 19. 6. 1942 udal ředitel německé školy v Roudnici nad Labem Alfred Bauer²⁷⁸⁾ studenta VII. třídy roudnického reálného gymnázia Karla Dvořáka za to, že na něj a jeho rodinu údajně chystá atentát. Případ ohlásil německému četnictvu v Roudnici a pro jistotu i kladenskému gestapu a SD. Případem Wiesmann pověřil Felkla a ten zakročil skutečně rázně. Následujícího dne bylo v Roudnici zatčeno 46 studentů a studentek reálného gymnázia a 39 studentů vyšší průmyslové školy strojnické. Dva byli poté, co prokázali své členství ve Vlajce, propuštěni a zbylých 83 bylo převezeno do Malé pevnosti Terezín. Část z nich byla po určité době propuštěna, ale část odtud pokračovala dále do koncentračních táborů (Buchenwald, Dachau, Osvětim, Flossenbürg).

V dusné atmosféře heydrichiády bylo celkem vedlejší, že celá aféra byla vyrobena zcela uměle. Osmnáctiletý Dvořák byl nešťastně zamilován do Bauerovy dcery Ingeborg a výhružku na adresu svého perspektivního tchána, která ho (a také dvanáct jeho spolužáků) stála život, samozřejmě nemyslel vážně.²⁷⁹⁾

Za tyto úspěchy v boji proti vnitřnímu nepříteli Říše mu byl Adolfem Hitlerem udělen Záslužný válečný kříž II. třídy s meči. Během svého působení u kladenského gestapa zatkl Felkl sám nebo ve spolupráci s jinými gestapáky více než 700 československých občanů.²⁸⁰⁾

Na podzim 1942 byla Felklová ze služeb gestapa propuštěna. Důvodem byl zřejmě její

²⁷⁷⁾ Události, které vedly k tragickému vyhlazení Lidic, byly popsány v řadě publikací. Z posledních prací např. Stehlík, Eduard: Lidice – příběh české vsi. Památník Lidice, Praha 2004, s. 70–71.

²⁷⁸⁾ Alfred Bauer se do Roudnice nad Labem přistěhoval v létě 1940, když byl jmenován ředitelem nově založené německé školy. Působil zde jako hlavní nositel germanizace a důležitý představitel nepočetné německé menšiny. Kromě své pedagogické funkce vedl ještě správu městských jatek, kina a byl bytovým referentem městské správní komise (působící na místě rozpuštěného zastupitelstva). Kromě toho byl místním vedoucím (Ortsgruppenleiter) NSDAP, rezidentem SD (jeho řídicím orgánem byl vedoucí kladenské služby SD Max Rostock) a členem všeobecných SS (SS-Scharführer). Bauer byl sudetským Němcem. Narodil se 2. 6. 1897 v Hainspachu u Šluknova (dnešní Lipová). Od října 1917 do 3. listopadu 1918 sloužil u 4. dělostřeleckého pluku rakouské armády (kadet-aspirant), na italské frontě byl zajat a do ČSR se vrátil jako příslušník československých jednotek v Itálii (tzv. Domobrany) v září 1919 (rotný v zál.). V letech 1919–1940 působil jako učitel na německých školách na Litoměřicku (naposledy od r. 1936 v Čížkovicích). Člen DNSAP od roku 1928 (vyznamenán prýmkem „Starých bojovníků“), SdP od 19. 3. 1938. Dne 22. 6. 1944 narukoval k wehrmachtu, sloužil v Táboře (feldwebel). Dne 12. 9. 1945 byl poznán v zajateckém táboře ve Znojmě a 23. 11. 1945 odsouzen Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích k trestu smrti a téhož dne popraven (SOA Litoměřice, f.: MLS Litoměřice, čj. Lsp I 37/45).

²⁷⁹⁾ Tamtéž. Výrok údajně pronesl před ruským emigrantem ing. Rjazancevem a jeho manželkou, kteří to potom ohlásili Bauerovi. Část poválečných svědectví autenticitu tohoto výroku zpochybňuje.

²⁸⁰⁾ Čvančara, J.: c. d., s. 125.

zdravotní stav, ona sama však uváděla, že se tak stalo vzhledem k její údajné politické nespolehlivosti. Zvážíme-li však, že v té době byl její manžel na vrcholu své kariéry a jeho zásluhy o Říši byly nezpochybnitelné, nelze tomuto tvrzení přikládat příliš velkou váhu.

V říjnu 1942 nastoupila na služebnu Poplachové protiletdecké centrály v Kladně, která spadala pod kladenský oberlandrat. Setrvala zde téměř rok. Dne 20. října 1943 se jí narodila dcera Astrid a ona zůstala až do konce války v domácnosti. Po narození dcery se v podstatě přestěhovala zpátky ke svým rodičům do neďalekých Tuchlovic čp. 459.

Dne 10. května 1945, když do Kladna dorazila sovětská armáda,²⁸¹⁾ byli manželé Felklovi v Tuchlovicích zatčeni. Zatímco Oskar putoval rovnou do vazby Okresního soudu v Kladně, Marie byla převezena do internačního tábora pro Němce v Kladně-Dubí (čp. 1219).

V poválečném chaosu se dost dlouho zdálo, že se na ni zapomnělo. Teprve o rok později, v květnu a červnu 1946, byli k její činnosti vyslechnuti někteří bývalí příslušníci gestapa (v první řadě její manžel, dále Harald Wiesmann a Heinrich Faber).²⁸²⁾ Výsledky byly vedeny pro podezření z provinění proti dekretu prezidenta republiky o národní cti (č. 108/1945 Sb. – tzv. malý retribuční dekret). Ani poté se však nic nezměnilo.

Teprve koncem roku 1946 se daly věci do pohybu. Zdá se, že je nevědomky uvedl do chodu Mariin otec, když 25. listopadu 1946 podal žádost o dceřino propuštění z internace. Vyšetřovací komise při Okresním národním výboru v Kladně celou věc postoupila veřejnému žalobci u Mimořádného lidového soudu (MLS) v Praze s přípisem: „Marie Felklová nachází se dosud v pracovním středisku v Kladně-Dubí, jelikož její propuštění vzbudilo by mezi občanstvem pohoršení, ponechává se v internačním středisku až do Vašeho rozhodnutí.“²⁸³⁾

Dne 3. prosince 1946 rozhodl veřejný žalobce o uvalení vazby a o týden později putovalo toto rozhodnutí od MLS Praha Okresnímu soudu v Kladně, kam dorazilo 14. prosince. Avšak teprve 30. prosince 1946 byla Felklová v internačním táboře zatčena a dopravena do cely č. 3 věznice Okresního

soudu v Kladně. Ještě téhož dne zde byla poprvé protokolárně vyslechnuta. Hned v úvodu prohlásila, že se necítí vinna. Přiznala sice, že do služeb gestapa vstoupila dobrovolně, avšak zodpovědnost za nákup židovského majetku svalila na manžela a popřela, že by měla přístup do kartotéky.

V následujících týdnech začali vypovídat svědci. Většinou šlo o svědky obhajoby, kteří uváděli pro Felklovou velmi příznivá svědectví. Ve věci nebyli vyslechnuti žádní další zaměstnanci kladenského gestapa, a tak jedinou negativní výpověď proti Felkové zůstávala výpověď Haralda Wiesmanna, kterou nebylo možné považovat za zcela objektivní.

Například horník Karel Černý z Tuchlovic v protokolu, sepsaném u Okresního soudu v Novém Strašecí dne 11. 2. 1947, vypověděl: „Za okupace říkala v krámě sama Felklová, že zadržuje udavačské dopisy, které posílají lidem jejímu manželovi, a sama mně říkala, že prý lidé jsou špatní, a kdyby prý měla všechny dopisy, co lidé pošlou s udáním, propustit, že polovina Tuchlovic by byla zavřena. Již tehdy říkala, [že] až ona bude mluvit jednou, že prý Tuchlovic se budou divit.“²⁸⁴⁾ Podobně jí řada svědků dosvědčila, že se před nimi chovala jako řádná Češka, intervenovala za zatčené, pomáhala jim, dávala jim jídlo, umožňovala styk s rodinou, a jeden svědek dokonce uvedl, že při zprávě o vyhlazení Lidic na ulici plakala.

I za této situace proti ní bylo dne 17. ledna 1947 vzneseno obvinění z trestných činů proti státu a proti majetku podle retribučního dekretu (č. 16/1945 Sb. II ve znění příslušné novely). Těch se měla dopustit tím, že dobrovolně vstoupila do služeb gestapa a svým působením tam opatrovala nepříteli prospěch, zneužila tísně československých občanů způsobené národní politickou a rasovou perzekucí a nezákonně se obohatala.

Proces se konal před MLS v Praze dne 21. března 1947. Během čtyři hodiny trvajících hlavních líčení měla obhajoba (JUDr. Vratislav Doležal, ustanoven ex offio) snadnou práci. Na jeho konci byl osvobozující rozsudek přijatý jednomyslně senátem pod vedením krajského soudce JUDr. Karla Vlka (složený ze soudců z lidu Josefa Dautha, Jana Nového, Alžběty Volfové a Karla Dolanského).

²⁸¹⁾ Pecka, Jindřich: Na demarkační čáře. ÚSD AV ČR, Praha 1995, s. 134.

²⁸²⁾ SOA Praha, f. MLS Praha, k. 646, čj. 7201/46, výslechové protokoly Oskara Felkla, 14. 5. 1946, Heinricha Fabera, 22. 5. 1946 a Haralda Wiesmanna, 9. 7. 1946. Československé bezpečnostní úřady měly k dispozici téměř všechny příslušníky kladenského gestapa (až na sedm).

²⁸³⁾ Tamtéž, dopis Karla Mařince správě internačního tábora v Kladně-Dubí, 18. 11. 1946.

²⁸⁴⁾ Tamtéž, výpověď Karla Černého, horníka z Tuchlovic, u Okresního soudu v Novém Strašecí, 11. 2. 1947.

Jakkoliv je zřejmé, že si Felklová s okupačním režimem zadala skutečně jen velmi málo, rozsudek obsahuje některé pasáže, které není možné označit jinak než jako velmi zarážející nepřesnosti. Je zde např. uvedeno, že Felklová získala říšskoněmecké občanství teprve sňatkem, ačkoliv ve spise (který má včetně rozsudku 45 číslovaných listů) je výpověď Felklové o tom, jak o německou státní příslušnost žádala půl roku před svatbou. Stejně tak je zde oproti jejímu původnímu vyjádření uvedeno, že ke gestapu byla „nakomandována“ apod.

Na závěr bylo rozhodnuto, že spis nebude postoupen znovu do Kladna vyšetřovací komisi při ONV, a tím pádem činnost Felklové nebude prošetřována ani jako přestupek proti národní cti. Přímo od soudu pak byla propuštěna na svobodu.²⁸⁵⁾

Ještě týž den odjela za svými rodiči, kteří od konce války bydleli v krušnohorském Měděnci čp. 176 a starali se o její dceru.

Felklová nastoupila do zaměstnání jako pomocná lesní dělnice a od léta 1947 pracovala jako pletařka v továrně Berger (pozdější národní podnik Tosta). Její minulost nezůstala v Měděnci dlouho utajena. Ještě před únorem 1948 vedl předseda místní organizace KSČ a pozdější předseda místního národního výboru Rudolf Marek kampaň za její vystěhování.²⁸⁶⁾ Po komunistickém převratu v únoru 1948 a hlavně poté, co bylo koncem března 1948 obnoveno retribuční soudnictví, se zřejmě začala obávat nového zatčení. O tom svědčí plná moc, kterou Felklová vystavila dne 22. 4. 1948 pražskému advokátovi JUDr. Václavu Kraňskému k zastupování ve věcech trestních. To, že tato obava zřejmě nebyla neopodstatněná, dokazuje, že Okresní akční výbor Národní fronty ve Vejprtech se obrátil s žádostí

o zaslání opisu rozsudku na MLS v Praze. Její případ však v té době znovu otevřen nebyl.²⁸⁷⁾ Možná už tehdy zapracovalo to, že se znala s lidmi, kteří zastávali vlivná místa – s funkcionáři KSČ a příslušníky Státní bezpečnosti. V některých případech ani nešlo o styky nové, jako spíš o obnovení styků z doby 2. světové války. Těsně před popravou Oskara Felkla jí totiž byla u něj na Pankráci umožněna návštěva. Felkl jí tam nepozorovaně vsunul do ruky moták, na kterém byla uvedena jména agentů gestapa, které při výsleších neprozradil. Měl zřejmě dost dobrý přehled o tom, co se děje venku a na jaká místa se za bezmála dva roky, které uplynuly od konce války, někteří propracovali.²⁸⁸⁾ Jedním z nich byl i Vlastimil Pekárek, úředník záložny z Roudnice nad Labem. Ten byl po válce zvolen na post předsedy roudnického ONV a po roce 1948 se stal dokonce předsedou KNV v Ústí nad Labem. Pekárek se nějak dozvěděl o tom, že Felklová vlastní nějaký, jeho osobu kompromitující, materiál a v červenci 1948 za ní do Měděnce vyslal příslušníka Státní bezpečnosti JUC. Bedřicha Blocha, který měl tyto kompromitující písemnosti zajistit. Zabaven však byl nakonec jenom jeden Felklův dopis z vězení, ve kterém se o Pekárkovi zmiňoval. Hlavní důkaz, moták se jmény konfidentů, Felklové zůstal a byl využit o tři roky později k Pekárkově politické likvidaci.

Z podzimu 1948 se dochovala zpráva o „rozpracování“ Felklové ze strany oblastní úřadovny StB v Mostě. Kromě záznamu o zahájení sledování Felklové chybí jakýkoliv další dokument vztahující se k této akci. Stejně tak se žádný dokument nedochoval z „rozpracování“ Felklové v létě 1949 útvarem StB JERÁB.²⁸⁹⁾ Dne 9. září 1950 se Marie Felklová znovu pro-

²⁸⁵⁾ O měsíc později, 24. 4. 1947, se tak mohla jako divák zúčastnit procesu s příslušníky kladenského gestapa. Šest z nich, včetně jejího manžela, bylo MLS v Praze odsouzeno k trestu smrti a ještě téhož dne popraveno. Popraveni byli: Harald Wiesmann, Thomas Thomsen, Oskar Felkl, Otto Gehle, Rudolf Vlček a Walter Forster. (Liška, Otakar a kol.: Vykonané tresty smrti – Československo 1918–1989, ÚDV, Praha 2000, s. 172.)

²⁸⁶⁾ Archiv Ministerstva vnitra ČR (dále jen AMV), f. Sběrka různých písemností, sign. 4 561 Ústí nad Labem, protokol Velitelství NB – oblast JIZERA – odd. StB Jáchymov s Marií Jakovicovou, 25. 11. 1952.

²⁸⁷⁾ SOA Praha, f. MLS Praha, k. 646, čj. 7201/46, přípis OAV NF ve Vejprtech MLS Praha, 10. 5. 1948.

²⁸⁸⁾ Podle Felklové počítal její první manžel až do konce s tím, že dostane nanejvýš doživotí – jako protihodnotu za údaje, které československým bezpečnostním složkám poskytl. Přesto však nezapomínal ani na „zadní kolečka“ a některé své konfidenty neprozradil. To mělo své výhody – jedním z jeho bývalých agentů byl např. údajně příslušník SNB, který jej ve věznicích kladenského okresního soudu hlídal a který mu umožnil setkání s manželkou. Je pravděpodobné, že podobným způsobem se k němu dostávaly i další informace. Např. AMV, f. Sběrka různých písemností, sign. 4 561 Ústí nad Labem, agenturní záznam spolupracovnice MARIE, odd. StB Jáchymov, 26. 5. 1954.

²⁸⁹⁾ AMV, f. Sběrka různých písemností, sign. 4 561 Ústí nad Labem, kopie úředního záznamu útvaru JERÁB z 21. 7. 1949.

vdala. Jejím druhým manželem se stal český reemigrant z Maďarska Zikmund Jakovica.²⁹⁰⁾ Manželé bydleli v hájovně Orpus v katastru obce Kovářská.²⁹¹⁾ V roce 1951 byla Felklové-Jakovicové věnována pozornost ze strany orgánů Krajského velitelství StB v Ústí nad Labem. Stalo se tak na základě toho, že se v souvislosti se zatčením tajemníka KNV Pekárka zmínila svému známému, který byl příslušníkem SNB, o motáku, který jí dal její první manžel. Ten o celé věci sepsal protokol a dne 31. 1. 1951 jej poněkud nestandardně předal poslankyni Národního shromáždění Heleně Leflerové. Teprve od ní materiály putovaly na Státní bezpečnost. Jakovicová pak vystupovala jako korunní svědkyně v procesu s Pekárkem, který probíhal v létě 1952 u Okresního soudu v Litoměřicích.

V té době se stala poprvé tajnou spolupracovnicí StB. Došlo k tomu právě v souvislosti s touto akcí, která dostala krycí označení LÉTO a byla vedena Krajským velitelstvím StB Ústí nad Labem. Podle úředního záznamu ze dne 7. května 1951: „*Další jednání s DP [důvěrným pramenem] se jednalo o tom, v čem může DP pomoci StB, k čemuž má DP velmi kladný poměr a podané poznatky jsou pravdivé.*“²⁹²⁾ Na této schůzce byla důvěrnici vyplacena odměna ve výši 235,- Kčs. Jejím řídicím orgánem byl štábní strážmistr Josef Waltr. Další agenturní záznamy se zřejmě nedochovaly. Odpověď na to proč, dává částečně i dokument z následujícího roku. V té době byla Jakovicová „rozpracována“ pro změnu „operativními orgány“ Pohraniční stráže (útvary 4887 Kovářská). Ti prostřednictvím své agenturní sítě (důvěrník DRÁHA, zaměstnanec ČSD z železniční stanice Měděnec) zjistili, že za Jakovicovou dojíždí blíže neurčený „orgán“ KV StB Ústí nad Labem (že jde o příslušníka StB bylo identifikováno podle jím užívaného služebního vozidla), který se k ní na veřejnosti chová přinejmenším důvěrně. Na dotaz z 12. 6. 1952 nepřišla pohraničnickům žádná odpověď.

Teprve, když nadřízený útvary PS (5879 Karlovy Vary) věc urgoval, byla jim KV StB dne 12. 8. 1952 zaslána poněkud odměřená odpověď: „*Na vas dalnopolis ze dne 26. 6. 1952 vam sdeluji ohledne styku naseho prislusnika s jakovicovou, ze slo o styk, na kterem byl statne bezpeecnostni zajem z nasi strany a nikoliv, jak jest uvedeno ve zprave, o styk, který lze povazovati za milostny. Ve veci jejího vystehovani ponechavame na vasem rozhodnuti, neb z nasi strany již na jmenovane není zajem. ppor. zajiček nac. sekr. ks-stb.*“²⁹³⁾

Jakovicová byla totiž v té době PS „rozpracována“ nikoliv z politických důvodů, ale pro podezření z pašování, a bylo navrženo vystěhovat ji i s manželem z hraničního pásma. V létě 1952 by k tomu zřejmě došlo, avšak v té době v její prospěch s největší pravděpodobností začala působit jáchymovská StB.

Dne 25. listopadu 1952 se Jakovicová stala tajnou spolupracovnicí Správy Národní bezpečnosti – odboru StB v Jáchymově. Podle tehdejších zvyklostí učinila vázací slib formou vlastnoručního dopisu MNB.²⁹⁴⁾ Jako agentka dostala krycí jméno MARIE. Její operativní využití však v té době nebylo příliš velké. Kromě svých znalostí z minulosti, které uplatnila až mnohem později, v zásadě nepřicházela do styku s „objekty státobezpečnostního zájmu“. Se svým druhým manželem bydleli stále na samotě v Mezilesí (hájovna Orpus), kde MARIE trávila většinou i celé dny, protože pracovala (stále pro národní podnik Tosta) jako domácí dělnice.

Z nějakého důvodu se pro StB stala již po několika měsících podezřelou.²⁹⁵⁾ Možná k tomu přispělo i to, že její manžel byl koncem roku 1952 vyloučen z KSČ. Nešlo ovšem o politiku. V podnapilosti ztratil členský průkaz, a aby své pochybení zakryl, uvedl, že byl perlustrován členy PS, kteří mu legitimaci nevrátili. V létě 1953 byli Jakovicovi z Mezilesí vystěhováni. Přestěhovali se do Měděnce čp. 108. Jedinou pozitivní změnou pro Jakovicovou

²⁹⁰⁾ Zikmund Jakovica (nar. 1908 v Pomáz, okr. Szentendre, Maďarsko) absolvoval šest tříd obecné školy a v roce 1941 kurz pro hajné. V roce 1947 (uváděno i 1946) reemigroval do ČSR. Od září 1947 byl zaměstnancem (hajným) Čs. státních lesů ve Vejprtech. V 50. letech pracoval v dělnických profesích. Od dubna 1948 do konce roku 1952 byl členem KSČ (vyloučen zřejmě za ztrátu členské legitimace). Je zajímavé, že v žádosti o vystěhování z roku 1969 již Jakovica uvedl, že je srbské národnosti.

²⁹¹⁾ Kovářská – místní část Mezilesí, dnes součást obce Kryštofovy Hamry, naposledy okr. Chomutov, Karlovarský kraj. (Statistický lexikon obcí České republiky, Český statistický úřad – MV ČR, nosič CD, Praha 2004.)

²⁹²⁾ AMV, f. Sběrka různých písemností, sign. 4 561 Ústí nad Labem, úřední záznam 15/51 štábního strážmistra Josefa Waltra, 7. 5. 1951.

²⁹³⁾ Tamtéž, dálnopis KV StB Ústí nad Labem, 12. 8. 1952.

²⁹⁴⁾ Tamtéž, vlastnoruční slib spolupráce, nedatováno. Ačkoliv je vlastní slib nedatován, z kontextu je zřejmé, že jej Jakovicová napsala 25. listopadu 1952.

²⁹⁵⁾ Navíc byla stále „rozpracována“ Pohraniční stráž v Kovářské.

v tomto roce bylo, že na základě zákona č. 34/1953 Sb. získala zpátky československé státní občanství.

Podle dochovaného plánu operativního postupu z 19. 11. 1953 se v akci MARIE rok poté, co byla Jakovicová „zverbována“ StB, již o spolupráci rozhodně nedá mluvit. Jakovicová byla naopak v té době sledována důvěrnickou sítí jáchymovské StB. Zprávy na ní podával především vedoucí měděneckého závodu Tosta a člen PS VB Jiří Tišler²⁹⁶) a předseda MNV Rudolf Marek. Akci MARIE řídil ml. stržm. František Jarkovský, starší referent referátu 232, odd. 230, odb. StB Správy Národní bezpečnosti v Jáchymově.

Situace kolem ní gradovala v zimních měsících roku 1954. Přestože podle slov jejího nadřízeného (důvěrníka Tišlera) její pracovní morálka v závodě v té době nebyla nejlepší, obdržela v únoru 1954 poukaz na rekreaci ROH v Krkonoších. Již ve vlaku, kterým tam odjížděla, byla sledována orgány jáchymovské StB. Bylo k tomu vyčleněno celkem šest příslušníků sledovacího oddělení a řidič. Sledována byla celkem 307 hodin a přímé služební výdaje dosáhly 835,- Kčs (zhruba průměrný měsíční plat). Vzorný revizor Gustav Anděl by se asi podivil, s kým brousí horské svahy.

Díky tomu, že se přepis „sledovačky“ v archívním svazku dochoval, můžeme poodhalit tehdejší metody práce profesionálů z StB. Byly jednoduché. Na týden se z nich stala parta rozjuchaných rekreantů a na zpáteční cestě dokonce s MAŘKOU (jak Jakovicovou označovali ve svých hlášeních) hráli ve vlaku společenské hry. Důvod, proč byla tak pečlivě sledována právě při pobytu na horách, nebyl zrovna přesvědčivý: mohla by prý aktivovat „spící“ agenturní síť gestapa. Není divu, že i náčelník odboru StB v Jáchymově při pročítání zprávy svých podřízených na její okraj poznamenal: „Strašné!“²⁹⁷) Ve stejné době provedli příslušníci oddělení operativní techniky v součinnosti s příslušníky kontrarozvědného odboru u Jakoviců doma „výjem“. Přestože

akce nepostrádala dramatických okamžiků („pes stále štěkal“)²⁹⁸) byl výsledek poměrně hubený – několik rodinných fotografií a dokumentů.

Mladší strážmistr Jarkovský se však nevzdával. Dne 2. března 1954 navrhl proti Jakovicové provedení „agenturní kombinace“ (provokace) za použití agenta ALBEŘSKÉHO. Agent ALBEŘSKÝ byl bývalým příslušníkem pražské služebny gestapa (před válkou studoval Lékařskou fakultu Německé univerzity) a patnáctiletý trest, ke kterému byl MLS po válce odsouzen, si odpykával ve vězeňském táboře Rovnost na Jáchymovsku, kde také agenturně působil mezi svými spoluvězni.²⁹⁹) Měl se vydávat za západoněmeckého agenta a s touto legendou požádat Jakovicovou o nocleh. K realizaci toho již nedošlo.

Od léta 1953 probíhala celostátní akce StB označená krycím jménem REKONSTRUKCE. V první vlně měla mimo jiné zdokumentovat organizační strukturu gestapa na našem území a znovu vyslechnout všechny jeho zaměstnance, kteří se ještě v té době nacházeli v moci československých úřadů.³⁰⁰) Z Jáchymova se obrátili na tehdejší II. správu MV s žádostí o zaslání poznatků, kterými disponují k osobě Jakovicové. Ta byla charakterizována krajně negativně: „Nyní se projevuje nepřátelsky, a sice terorizuje obyvatelstvo a udržuje styky s osobami, které jsou dnes na významných místech a zastávají důležité funkce. Jest důvodné podezření, že aktivizuje staré síť gestapa, které jsou jí známé.“³⁰¹) V Praze však neměli pro jejich obavy příliš velké porozumění. Náčelník 4. odboru II. správy MV poznamenal na okraj dopisu: „Vyřídít telefonicky. Ať si nechají přípisem na zdejší evidenci udělat výpisy ze spisů a spisy MLS ať si nechají poslat přes odd. pro styk s ministerstvem spravedlnosti, protože my na to nemáme čas.“³⁰²) Zhruba po měsíci, 25. 3. 1954, následoval z Jáchymova další přípis, který oznamoval provedení únorového „výjmu“ u Jakovicové a obsahoval seznam 19

²⁹⁶) V pramenech se vyskytuje i jako Jiří Tischler.

²⁹⁷) AMV, f. Sbirka různých písemností, sign. 4 561 Ústí nad Labem, svodka sledování z 13.–19. 2. 1954 Velitelství NB – oblast JIZERA – odd. StB Jáchymov.

²⁹⁸) Tamtéž, úřední záznam z 18. 2. 1954 S MV – IX. odbor Jáchymov. Většina materiálů, objevených při této akci, byla příslušníky StB přefotografována. Z proveniencí StB pak pochází i většina fotografií přetištěných v této studii.

²⁹⁹) Agent ALBEŘSKÝ byl ztotožněn jako Jan Morawetz (Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů § 7, odst. 1, zák. č. 107/2002 Sb., Ministerstvo vnitra, Odbor archivní a spisové služby, Praha 2003, dodatek 1/1, s. 282, záznam k osobě Jan Morawetz). Podle tohoto pramene byl odd. StB Jáchymov formálně registrován až 18. 6. 1954 (r. č. 68) a spolupráci ukončil 27. 7. 1955 (a. č. 48).

³⁰⁰) K akci REKONSTRUKCE blíže např. AMV, f. Výpovědi příslušníků gestapa a SD (dále jen 52), sign. 76–3; 81–3 aj.

³⁰¹) AMV, f. 52, sign. 76–3, přípis odd. StB Jáchymov II. správě MV, 12. 2. 1954.

³⁰²) Tamtéž.

jmen s žádostí, aby bylo zjištěno, zda někdo z nich není veden jako agent gestapa. Odpověď z 30. 3. byla více než stručná. Jako agent gestapa nebyl veden nikdo z jmenovaných.

Vztah StB k Jakovicové se znovu změnil. Od dubna 1954 bylo plánován její výslech s cílem získat „celý životopis“. Ve dnech 26. 5. a 14. 6. 1954 se uskutečnil. Jakovicová znovu trpělivě opakovala to, co již několikrát – vylíčila svůj život a uvedla jména agentů svého muže, která si pamatovala. Možná že trochu zkoušela ostražitost StB, když prohlásila, že Felkla si brala ještě jako protektorátního četníka. Kromě těch agentů, kteří byli po válce potrestáni a StB je tudíž znala (zmínila např. Felklova nejlepšího konfidenta Václava Farkáče z Kralup nad Vltavou, dále Maria Mareše z Velvar, Ladislava Malého z Berouna, Vladimíra Jiráska z Beřkovic a výše zmíněného Pekárka), uvedla i ty, kterým se po válce podařilo skrýt svou minulost. Šlo např. o Oldřicha Zímu z Kladna, který byl po válce sice zatčen, Felkl jej však za slib, že bude podporovat jeho rodinu, neprozradil. Ze stejného důvodu unikl potrestání kladenský příslušník SNB Seiler, který navíc Felklovi umožňoval, aby se ve vězení domlouval se svými bývalými konfidenty o tom, kdo bude jak vypovídat. Za konfidenty byli označeni i komunistický novinář Antonín Nedvěd z Tuchlovic, bezpečnostní referent ONV v Novém Strašecí Štýbr³⁰³), učitel Francel ze Zdic a asi šest dalších. Přestože i tentokrát měla II. správa MV o výpovědi Jakovicové jisté pochybnosti, je zřejmé, že šlo o informace, o které měla StB prvořadý zájem. Cílem akce REKONSTRUKCE totiž nebylo potrestání těch, kteří se v minulosti zapletli s nacistickým režimem a po válce se jim to podařilo zatajit, ale prvořadým cílem StB bylo zkompromitované jedince získat jako tajné spolupracovníky pro boj s „vnitřním nepřítelem“, tedy pro špiclování mezi obyčejnými lidmi.

Mladší strážmistr Jarkovský, který ji chtěl ještě před několika týdny usvědčit z protistátních rejdů, hodnotil další průběh akce velmi kladně a již v záznamu o první schůzce

(26. 5.) ji označil za důvěrníka StB. Zachovala se ještě periodická hlášení z července a srpna 1954, ve kterých je Jakovicová znovu uváděna jako tajná spolupracovnice odb. StB Jáchymov s krycím jménem MARIE.

Operativní materiál z dalších let se dochoval jen velmi torzovitě. V roce 1956 konstatovala StB, že jména z motáku, který jí Felkl před smrtí dal, se shodují se jmény, která se objevují v procesu se „Zelenou internacionálou“³⁰⁴). MARIE také v tomto smyslu měla vypovídat před soudem.

Okresní oddělení (OO) MV Karlovy Vary (které zřejmě převzalo její řízení) odpovědělo na dožádání OO MV Roudnice nad Labem dne 7. 11. 1957 ve věci jistého Karla Mariana, který měl údajně spolupracovat s gestapem: „V poslední době je [Jakovicová – pozn. aut.] 2x týdně vytěžována různými KS MV, a proto si na některé osoby těžko vzpomíná.“³⁰⁵) To pokračovalo i v roce 1958. V těchto dokumentech však již není uváděna jako tajná spolupracovnice StB.³⁰⁶)

Kontakty s komunistickými tajnými službami však zcela neztratila. Po „vytěžení“ Jakovicové orgány OO MV Kladno dne 14. 5. 1959 je v závěru protokolu uvedeno, že „kdyby si na některé věci vzpomněla, tyto předá s. kpt. Štastnému od PS útvaru, který je s ní ve styku jako s aktivistkou“.³⁰⁷) Jednalo se o útvar Pohraniční stráž ve Vejprtech. Podle zprávy S MV v Jáchymově z 28. 4. 1959: „Jest aktivně zapojena do masové práce a vede SČSP [...] bylo prováděno již více vytěžení jak soudruhy z MV, tak z krajských správ MV, a tato vždy byla ochotna potřebné informace poskytnout.“³⁰⁸)

Její znalosti kladenského gestapa byly využity ještě jednou. V roce 1966 se podílela na usvědčení Jiřího Antonína Stýbla, předválečného fašisty a agenta SD, který udal v roce 1942 ilegální komunistickou skupinu v Kralupích nad Vltavou. Zatčení prováděla kladenská služebna gestapa a Jakovicová si na pozadí případu vzpomněla. Po válce se mu podařilo zamést stopy, v červnu 1946 byl sice zatčen,

³⁰³) V pramenech se vyskytuje i jako Štiber.

³⁰⁴) Zelená internacionála – souhrnné označení pro několik politických procesů s katolickou inteligencí v první polovině 50. let 20. století.

³⁰⁵) AMV, f. Sběrka různých písemností, sign. 4 561 Ústí nad Labem, přípis OO MV Karlovy Vary OO MV Roudnice nad Labem, 7. 11. 1957.

³⁰⁶) Marie Jakovicová dnes není uvedena na žádném (ať oficiálním nebo neoficiálním) seznamu tajných spolupracovníků StB.

³⁰⁷) AMV, f. Správa vyšetřování StB, oddělení válečných zločinců (dále jen 325), sign. 1–7, úřední záznam OO MV Kladno, 14. 5. 1959.

³⁰⁸) Tamtéž, přípis S MV Jáchymov OO MV Kladno, 28. 4. 1959.

ale MLS v Praze byl v roce 1947 osvobozen. Jeho „realizace“ byla provedena Správou vyšetřování StB (akce STANDA)³⁰⁹) v souvislosti se zatčením a odsouzením Kurta Wilfera (akce CIDLINA).³¹⁰) Stýblo byl dne 8. 2. 1967 uznán vinným ze zavinění smrti osmi československých občanů a odsouzen na sedm let odnětí svobody.

Marie Jakovicová – fotografie z žádosti o vystěhování (1969)

Jakovicová v té době již pracovala jako mzdová účetní v Okresním průmyslovém podniku ve Vejprtech. V červenci 1968 bylo povolo-

veno vystěhování do Spolkové republiky Německo její matce a rodině její dcery Astrid (mezitím již provdané Standlerové).³¹¹) O rok později, dne 19. srpna 1969, si žádost o vystěhování podali i Jakovicovi. Přestože jim byla všemi příslušnými institucemi doporučena ke kladnému vyřízení, byla jim (vzhledem k vládnímu usnesení č. 266 z 8. 10. 1969, které možností vystěhování z ČSSR výrazně omezovalo) Správou pasů a víz MV ČSR jejich žádost dne 19. 11. 1969 zamítnuta.

Proti tomuto zamítnutí podali v příslušné době odvolání, které však bylo vyřízeno až dne 14. 12. 1970, kdy jim bylo vystěhování konečně povoleno. Podle rukopisných poznámek jednotlivých funkcionářů Správy pasů a víz MV ČR nakonec rozhodlo to, že Zikmund Jakovica je již v důchodu a Marie Jakovicové má dlouhodobé zdravotní problémy. Vyvázání z občanství České socialistické republiky je přišlo každého na 1000,- Kčs. Ještě během prosince 1970 a v lednu 1971 si vyřídili všechny zbývající formality, prodali dům v Měděnci čp. 108 a dne 29. dubna 1971 opustili Československo. V SRN se usadili v bavorském Regensburgu.

V následujících letech se sem však pravidelně vraceli. Podle záznamů z hraničních průvodek sem Marie Jakovicová, již jako západoněmecká státní příslušnice, před listopadem 1989 přicestovala celkem desetkrát.³¹²) Poprvé již v roce 1972, pak až roku 1978 a v letech 1981–1985³¹³) pravidelně (většinou i se svým manželem a převážně do jáchymovských lázní), potom v roce 1988 a naposledy v říjnu 1989.

³⁰⁹) AMV, f. 325, sign. 136–9, dokumentace akce STANDA, 1966–1967. Stýblo působil v letech 1939–1941 v redakci časopisu *Nástup červenobílých*, po jeho zrušení jako tiskař v závodech Novina. Zároveň byl agentem pražské služebny SD 110. Po válce se snažil ukrýt v pohraničí. Po propuštění z vězení, až do svého zatčení v roce 1966, pracoval jako tiskař (naposledy od r. 1956 v n. p. Knihárna Praha). Byl hodnocen jako vynikající pracovník.

³¹⁰) Ke Kurtu Wilferovi viz blíže Státník, Dalibor : Agenti nacistických bezpečnostních složek gestapa a Sicherheitsdienstu ve službách StB. In: Sborník Archivu MV. Odbor archivní a spisové služby MV, Praha 2003, s. 5–53.

³¹¹) Archiv Ředitelství cizinecké policie (AŘCP), svazek čj. 70 179/C, vystěhovalecký spis Zikmunda a Marie Jakovicových, 1969–1971. Pokud není uvedeno jinak, všechny další údaje v textu jsou čerpány z tohoto pramene.

³¹²) AŘCP, hraniční průvodky z let 1972–1992, Marie Jakovicová (* 1923) a Zikmund Jakovica (* 1908).

³¹³) Při svém pobytu v Československu na přelomu let 1981–1982 byla zřejmě sledována StB (podle záznamu v kontrolním listu svazku a. č. S 4561 Ústí nad Labem svazek v té době studoval mjr. Josef Ševeček ze 3. odd. IV. odb. V. správy SNB). AMV, f. Sběrka různých písemností, sign. 4 561 Ústí nad Labem, kontrolní list.

Jičínský incident – září 1968

Jan Kalous

V srpnu 1968 se vojenského zásahu pěti států Varšavského paktu proti Československé socialistické republice zúčastnila také armáda Polské lidové republiky (PLR). Podle aktuálních údajů polských historiků se od srpna do listopadu 1968 na území ČSSR nacházelo téměř 30 000 vojáků WP (Wojsko Polskie) vybavených vojenskou technikou.³¹⁴⁾ Během „poskytování bratrské internacionální pomoci“, která v případě PLR trvala 84 dnů, docházelo k závažným incidentům mezi československými občany a okupačními jednotkami, při kterých byly desítky osob usmrceny a dalších několik set různě těžce zraněno.

Československá veřejnost přistupovala k okupačním vojskům se zjevným despektem. Odpor, přítomný ve všech vrstvách společnosti, nebyl sice organizovaný, ale interventy svou intenzitou a jednotou zaskočil.

Nemáme zatím k dispozici všechny údaje, které by podávaly spolehlivý přehled o celkovém počtu usmrcených či zraněných vojáků okupačních armád, včetně polských. V čs. archivech lze v situačních zprávách Bezpečnosti či tehdejší Československé lidové armády (ČSLA) narazit na pouhé zmínky o jednotlivých incidentech, mají však své informační limity. Co se tedy na jejich základě podařilo zjistit? Dne 3. září 1968 byl v České Rybné nalezen zastřelený neznámý polský voják (následně se ukázalo, že pachatelem vraždy byl jeho kolega a stalo se tak v opilosti). O čtyři dny později, 7. září, v lese u Petrovic na Rychnovsku našel místní občan mrtvolu pohřešovaného polského vojáka Sosnowského (bylo zjištěno, že spáchal sebevraždu). Dne 8. října havaroval na nechráněném železničním přejezdu ve Vysokém Mýtě na Ústeckoorlicku polský vojenský transportér. Při nehodě zahynul dvacetiletý voják Kazimír Stec. Dne 12. října 1968 se zřítil do lesa u Rudoltic v okrese Ústí nad Orlicí vrtulník polské armády (událost se naštěstí obešla bez ztrát na životech). Řada zranění šla na vrub alkoholu, nedodržování do-

pravních předpisů či chaotické střelbě. Okupanti se (snad pod dojmem propagandy) obávali o život; bylo jim totiž předestřeno, že mnoho vojáků bylo partyzánsky přepadeno a zavražděno.

K asi nejzávažnějšímu incidentu s přímou účastí polské armády došlo večer 7. září 1968 v Jičíně. Opilý voják okupační polské armády střelil po 23. hodině do skupiny československých občanů. Na frekventované křižovatce Na Letné (Jičín – Turnov – Mladá Boleslav) zemřeli čtyřiaadvacetiletý zaměstnanec jičínského Agrostroje Jaroslav Veselý a šestapadesátiletá dělnice národního podniku ZPA Zdena Klimešová. Šest dalších lidí (z toho paradoxně i dva polští vojáci) utrpělo při zběsilé střelbě různě těžká zranění.

Jičínský případ překonal úzkou regionální úroveň. O tragické události byli informováni tehdejší nejvyšší českoslovenští státní a straníční představitelé (Černíkova vláda jako celek, předseda Národního shromáždění Josef Smrkovský, první tajemník ÚV KSČ Alexander Dubček).

Drobná nedorozumění s polskými vojáky byla v Jičíně zaznamenána již koncem srpna 1968. Například 27. srpna si polské velení v Jičíně stěžovalo na skutečnost, že jejich vojákům nechtěli místní obchodníci prodávat cigarety a nápoje, a to ani za československé koruny. Rada Městského národního výboru v Jičíně proto doporučovala, a následně dokonce nabídla polské jednotce, která byla dislokována jen asi 2 až 3 kilometry od města, přesun na jiné, vzdálenější a pro všechny bezpečnější místo. Poláci ale na tuto možnost nereflektovali.³¹⁵⁾ V předvečer tragédie se v informační svodce pro schůzi předsednictva východočeského krajského národního výboru o situaci v Jičíně uvádělo: „*Pokud jde o přesuny armády PLR, jednotky z Jičína se rozmístily na 5 míst v okolí města. Jejich jednání je v poslední době umírněnější než v prvních dnech po příchodu. Navazují styk s obyvatelstvem, například pomá-*

³¹⁴⁾ Pajórek, Leszek : Polska a Praska wiosna. Warszawa, 1998, s. 211. Piotrowski, Pawel : Udział Wojska Polskiego w interwencji w Czechosłowacji. Příspěvek pracovníka Instytut pamięci narodowej (IPN) přednesený na mezinárodní konferenci Pražské jaro. Polsko a Československo v roce 1968, která se konala ve dnech 4.–5. září 2003 v sídle IPN ve Varšavě (sborník z konference: Wokół praskiej wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku. Ed. Łukasz Kamiński. Instytut pamięci narodowej, Warszawa 2004).

³¹⁵⁾ Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Zámrsrk, f. Východočeský krajský národní výbor (dále jen Vč KNV), k. 40, inv. j. 237, s. 49, 117. schůze rady.

*hají ženám v kravíně JZD Holín, pomáhají na polích apod. Spolu s velitelstvím naší armády připravují konsultativní večery. Hlídkují jen před kasárnami našeho vojska. V současné době jim byl nabídnut jiný prostor, kam by se měli přesunout, avšak odmítly, že jim prostory kolem Jičina vyhovují. Do činnosti státních ani stranických orgánů nezasahují a rovněž žádný důležitý objekt nemají obsazen.*³¹⁶⁾

Jičín dne 7. září 1968

Co se tedy stalo večer 7. září 1968? Podle vyšetřovacího spisu odboru vyšetřování Krajské správy SNB v Hradci Králové se tragická událost odehrála takto: Večer po 20. hodině se z prostoru, ve kterém byl dislokován vojenský útvar armády PLR č. 2702, vzdálilo pět podnapilých ozbrojených vojáků. Byli to: Zykmund Zapasa, Zdzislaw Kowalski, Stefan Dorna, Felix Zajac a Wieslaw Czerwonka. Kolem 23. hodiny došli po silnici od Mladé Boleslavi na křižovatku Na Letné (o jejich „kondici“ svědčí

skutečnost, že vzdálenost 2–3 km šli skoro tři hodiny). Polští vojáci později vypověděli, že jim alkohol poskytli nějací čs. občané. Šetření ale spíše dospělo k závěru, že si láhve vodky přivezli ze své domoviny.

V Jičíně na křižovatce Na Letné v době kolem 23.00 hod. se cestou z kina zastavili u telefonní budky Vítězslav Klimeš, Jana Jenčková, Jaroslav Veselý a Bohunka Brumlichová. Polští vojáci je nejdříve minuli; jeden z nich (pozdější vrah) se na ně výhrušně díval. V zahradě u nedaleké prodejny Pramen se Poláci nepohodli a začali si vzrušeně vyměňovat názory na to, zda by se raději neměli vrátit zpět ke své jednotce. Hádka vyvrcholila tím, že Dorna a Zapasa začali střílet ze samopalů nejdříve do vzduchu a posléze prvně jmenovaný také směrem k telefonní budce na zde stojící osoby. Toho si všimli ostatní polští vojáci. Běželi k Dornovi a křičeli, aby zachoval klid. Dorna však vystřelil i po nich a zasáhl Zapasu a Kowal-

Jičín, křižovatka Na Letné - místo nejhoršího incidentu s přímou účastí okupační polské armády v roce 1968.

³¹⁶⁾ SOA Zámorsk, f. Krajský výbor Komunistické strany Československa Hradec Králové, k. 58, sv. 52, a. j. 11, s. 49–50, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ, 6. 9. 1968.

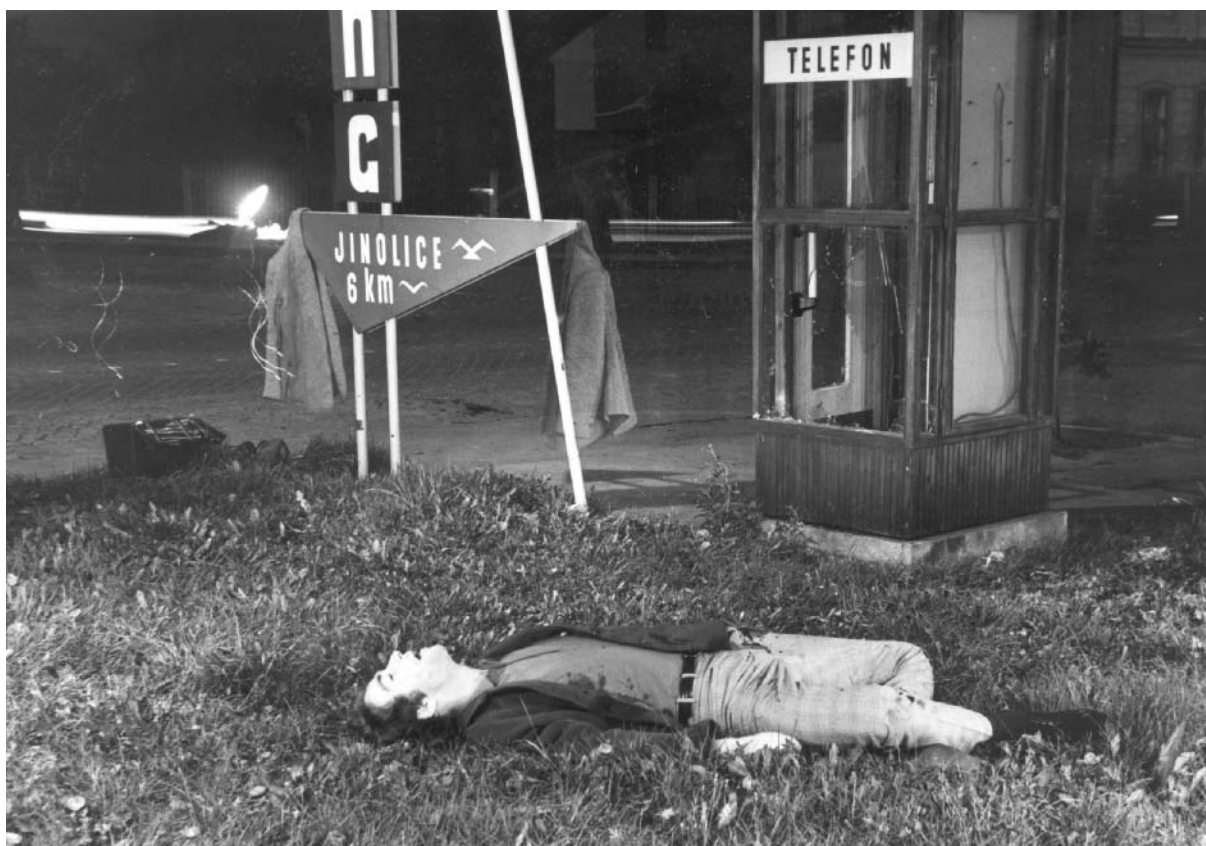
ského. Zajac a Czerwonka se o více nepokoušeli a utíkali pro pomoc ke své jednotce.

Felix Zajac vypověděl v Hradci Králové 9. září 1968 toto: „Na stanovišti [myšleno v ležení polské armády – pozn. aut.] jsme na případ upozornili poručíka Golińskiego³¹⁷⁾, kterému jsem řekl, že ve městě střílí naši vojáci, řekl jsem v množném čísle, protože jsem byl vylekaný a nevěděl jsem, co mám povídat.“³¹⁸⁾ Zraněný polský voják Zykmund Zapasa popsal průběh události při výslechu ve Wroclawi 11. září 1968 takto: „V jisté chvíli jsem uslyšel dávku výstřelů. Obrátil jsem se na tu stranu, na které stála skupinka československých občanů. Viděl jsem, že dvě osoby upadly, v tom jeden muž. Nevím, z kterého místa padly výstřely a kdo střílel. [...] Téměř bezprostředně potom, co jsem viděl padající československé občany, jsem zpozoroval ze vzdálenosti kolem 4 metrů od sebe záblesk ohně ze samopalu a cítil jsem, že jsem raněný do levého boku. Upadl jsem na

zem. Kdy jsem byl raněný do pravého oka, nevím. Nemohu povědět, kdo střílel mým směrem. Když jsem upadl na zem, jistou dobu jsem neslyšel žádné výstřely. Následovně jsem slyšel velké množství výstřelů a nabíjení samopalu.“³¹⁹⁾

Zdzislaw Kowalski, druhý zraněný polský voják, řekl 12. září 1968 o jičínské střelbě toto: „Vběhl jsem na vozovku se záměrem, že poběžím na druhou stranu ve směru střílejícího. [...] Když jsem se nacházel na vozovce, cítil jsem, že jsem zraněn. [...] Upadl jsem na vozovku a je možné, že již na její druhou stranu. Nevím, jestli jsem ztratil vědomí. Neslyšel jsem výstřely [...] Kdo vůbec střílel a kdo mě postřelil, nevím. Já jsem nestřílel.“³²⁰⁾

Nečekanou a nevyprovokovanou střelbou byli do nohou zasaženi Jaroslav Veselý a Jana Jenčková. Upadli. Vítězslav Klimeš a Bohunka Brumlichová se vrhli k zemi. Dorna s prstem na spoušti postupoval k nyní již ležícím oso-

Jaroslava Veselého zastřelil polský voják Stefan Dorna z bezprostřední blízkosti.

³¹⁷⁾ Janusz Goliński

³¹⁸⁾ AMV, f. Krajská správa Sboru národní bezpečnosti Hradec Králové, odbor vyšetřování Veřejné bezpečnosti (dále jen M 1-11), inv. j. 61, původní vyšetřovací spis čj. VV-3/10-1968.

³¹⁹⁾ Tamtéž.

³²⁰⁾ Tamtéž.

bám. Zranění J. Veselého bylo velice bolestivé; necítil nohy, nařikal. Bohunka Brumlichová se ho snažila uklidnit, a zakryla mu proto ústa. Dorna mezitím přišel až k nim a začal ji osahávat po těle. Odcizil jí přitom hodinky a prsten. Jana Jenčková raději předstírala mrtvou. Vzlykající Jaroslav Veselý Dornu znervózňoval. Z bezprostřední blízkosti do něj vystřílel zbytek střeliva v samopalu.

Vítězslav Klimeš následně využil chvíle, kdy Dorna měnil zásobník, zvedl se a utíkal pryč. Dorna byl zjevně mimo smysly – opakovaně mířil na Bohunku Brumlichovou a zároveň ji potom žádal, aby ho zastřelila. Vítězslavu Klimešovi se podařilo zastavit projíždějící vozidlo a odjet pro pomoc na jičínské oddělení VB. Na místě zůstala zraněná Bohunka Brumlichová a také Jana Jenčková (kterou Dorna rovněž obtěžoval a okradl). Když nedaleko bydlíci Klimešovi (rodiče Vítězslava Klimeše) zaslechli střelbu, vyšli ven, volali a hledali svého syna. Běželi směrem k telefonní budce, a stali se tak pro Dornu novými terči. Zdena Klimešová byla zastřelena, její manžel Oldřich Klimeš byl zasažen do levé ruky a do páteře.

V tuto chvíli přicházel po silnici od Sobotky voják ČSLA Josef Dufek. Také on byl zasažen,

ale naštěstí pouze lehce zraněn. Ulehl proto na zem a nehýbal se. Právě Dufek viděl, jak polský voják přistoupil k na zemi ležícím manželům Klimešovým a střílel do nich z bezprostřední blízkosti. Dufkovi se vzápětí podařilo z místa utéci. Dorna zahájil střelbu i na automobily, které projížděly křižovatkou. Vůz dr. Vladimíra Bosáka z Prahy nezasáhl. Krátce poté však projížděl křižovatkou Na Letné Václav Bílek s manželkou. Dornova střelba zasáhla jejich automobil a Milena Bílková byla zraněna na noze.

Při příjezdu hlídky VB (ve složení nadporučík Antonín Jiříčka a četař základní služby čs. armády Pavel Zikán) již na místě činu zasahovali polští vojáci pod velením poručíka Janusze Golińského. Vojáci Zapasa a Kowalski leželi těžce zranění u prodejny Pramen. Byli převezeni na kliniku Lékařské fakulty Univerzity Karlovy do Hradce Králové, odkud je již 11. září transportoval vrtulník do PLR. Dorna kladl odpor i při zadržení a pokoušel se uprchnout z místa činu.

Zvláštní smysl pro realitu však projevili samotní Poláci, když krátce po střelbě vniklo 8 jejich obrněných transportérů do jičínských

Druhá Dornova oběť – Zdena Klimešová

kasáren ČSLA a po zjištění, že odtud se nestřílelo, se rychle otočily a odjely.

Vyšetřování incidentu a potrestání pachatele

Vyšetřování tragického incidentu se rozběhlo okamžitě a účastníci se ho rovněž zástupci armády PLR (polský vojenský prokurátor major Mgr. Stefan Kurowski, náčelník vojenské politické správy a zástupce velitele místní jednotky). Ohledání místa činu proběhlo maximálně rychle, mj. proto, aby se předešlo dalšímu zostření situace mezi obyvatelstvem a okupačními vojáky.

Na místě činu – u telefonní budky – byly nalezeny 3 zásobníky do polského samopalu vzor PMK ráže 7,62 mm, 2 prázdné a ve třetím zbývalo 12 ostrých nábojů. Šetřením bylo zjištěno, že ze 75 zdokumentovaných a zajištěných střel jich 74 bylo vystřeleno ze samopalu Stefana Dorny a pouze jediná ze samopalu Zykunda Zapasy. V těle Jaroslava Veselého se nacházelo celkem 10 střelných ran. Zdena Klimešová byla zasažena sedmkrát.

Lékařská fakulta UK v Hradci Králové provedla vyšetření hladiny alkoholu v krvi polských vojáků v době incidentu s přesností na pět setin promile tzv. Widmarkovou metodou. U Dorny byl odběr proveden pět minut po páté hodině ranní, 8. září 1968. Přepočtem pak byla stanovena hodnota v době kolem 23. hod. předchozího dne na 1,81 promile (v případě vojáka Zapasy činila stanovená hladina alkoholu 1,80 promile).³²¹⁾

Čeští vyšetřovatelé dospěli k závěru, že shromážděné důkazy usvědčují jako hlavního pachatele jednadvacetiletého polského vojáka Stefana Dorna.³²²⁾ Během výslechů si Dorna nedokázal vzpomenout na přesný průběh události. Například při výslechu ve Wroclawi 12. září 1968 uvedl toto: „Vzpomínám si však, že v jisté chvíli jsem zavedl náboj do nábojové komory samopalu a dávkou jsem vystřelil směrem na skupinu osob, československých občanů. Z jaké vzdálenosti jsem střílel se nepamatuji. Nepamatuji se rovněž, že by někdo z této skupiny upadl nebo křičel. Vzpomínám si, že jsem později vystřelil na projíždějící auto. Jestli jsem střílel na jiná auta, těžko můžu povědět. Kromě daných výstřelů do skupiny osob a pro-

jíždějícího auta si nepamatuji, že bych střílel na jiné jednotlivé osoby. Vzpomínám si, že jsem ležel vedle telefonické budky, ale nepamatuji se, že bych ležel vedle ženy [...] Nevím, proč jsem střílel do skupiny osob a aut.“³²³⁾

Podle československého práva došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu vraždy (§ 219 trestního zákona č. 140/1961 Sb.) a obecného ohrožení (§ 179 odst. 1 trestního zákona). Trestní stížání proti ještě nejmenovanému pachateli zahájil 8. září 1968 vyšetřovatel oddělení vyšetřování Veřejné bezpečnosti (OV VB) v Jičíně, kapitán Zdeněk Poláček. Ještě téhož dne rozhodl krajský prokurátor JUDr. Josef Ptáček o odnětí trestní věci OV VB v Jičíně a o jejím přidělení vyšetřovateli odboru vyšetřování Krajské správy SNB v Hradci Králové s odůvodněním, že „bude nutno vejít ve styk s příslušnými orgány polské vojenské prokuratury, případně velitelství příslušné části polských jednotek prodlévajících v ČSSR, vedle toho je dána závažnost věci především tím, že k této tr. činnosti došlo za zcela mimořádných okolností spočívajících ve faktickém dočasném pobytu polských a dalších zahraničních jednotek na území ČSSR. Tento stav jdoucí nad rámec smlouvy mezi ČSSR a PLR z r. 1961 (vyhl. pod č. 66/1962 Sb.), která s takovýmto stavem pochopitelně nepočítala, bude zřejmě vyžadovat i řešení složitějších právních otázek, a to příp. i na úrovni orgánů centrálních.“³²⁴⁾

Dne 10. října 1968 byla z výše uvedených trestných činů obviněna konkrétní osoba – Stefan Dorna. Polský vojenský prokurátor major Mgr. Stefan Kurowski na něj uvalil prozatímní vazbu již 8. září 1968, přičemž Dorna byl mezitím odvezen z čs. území a uvězněn v Kłodzku. Žádost o jeho vydání k trestnímu stíhání do ČSSR byla polskou stranou zamítnuta. Také proto přerušil vyšetřovatel odboru vyšetřování Krajské správy SNB Hradec Králové kapitán Zdeněk Poláček 14. října 1968 trestní stíhání Stefana Dorny v ČSSR.³²⁵⁾

Soudní řízení se Stefanem Dornou proběhlo 18. října 1968 před Stanným vojenským soudem Polské lidové republiky v Kłodzku. Dorna čelil obžalobě z vražd, pokusů o vraždu a loupeží. Sedm čs. občanů (přímých svědků incidentu) poskytlo trestnímu senátu své svědecké

³²¹⁾ Tamtéž.

³²²⁾ Stefan Dorna se narodil 11. července 1947. Vyučil se zámečnickem. Trvale žil v Obrzycku (okres Szamotuly). V srpnu 1968 byl kandidátem Polské sjednocené dělnické strany.

³²³⁾ AMV, f. Krajská správa Sboru národní bezpečnosti Hradec Králové, odbor vyšetřování Veřejné bezpečnosti (dále jen M 1-11), inv. j. 61, původní vyšetřovací spis čj. VV-3/10-1968.

³²⁴⁾ Tamtéž.

³²⁵⁾ Tamtéž.

výpovědi. Stefan Dorna byl uznán vinným a odsouzen k trestu smrti a propadnutí veškerého majetku. Rozsudek nabyl právní moci hned po vynesení. Dorna vzápětí požádal předsedu Rady ministrů PLR o milost. A přesto, že polská strana ubezpečovala ČSSR, že se tak za žádných okolností nemůže stát, Dornově žádosti bylo vyhověno a trest byl změněn na doživotí. Po 15 letech opustil Stefan Dorna vězení.

Incident a reakce obyvatel

Jičín prožil šok. Kronikář města mj. zapsal: „Pondělí 9. září: Celý Jičín tone v hlubokém smutku, na budovách vlají smuteční prapory. U parčíku před křižovatkou Na Letné, v místě, kde tragicky zahynuli dva naši občané, jsou ještě stopy zaschlé krve nevinných obětí zběsilého vraha, na omítce protilehlých domů jsou patrné četné stopy po dopadu střel. K místu hrůzy přicházeli po celý den občané našeho města, ženy se slzami v očích pokládaly tam kytice čerstvých květin, muži vedli vzrušené debaty ve snaze získat ucelený obraz o průběhu tragedie.“³²⁶⁾

Zaměstnanci Agrostroje Jičín, v němž Jaroslav Veselý pracoval, zaslali čs. vládě rezoluci, v níž mj. uvedli: „Tento čin v nás vyvolává zvlášť velké rozhořčení proto, že náš spolupracovník po předchozím zranění do nohou, způsobeném bezdůvodným výstřelem z větší vzdálenosti, byl přes své prosby příslušníkem polské armády z bezprostřední blízkosti plnou dávkou ze samopalu doslova rozstřílen. Tento bestialní čin nemá v našem městě, okrese ani celé republice obdoby od dob fašistické okupace. [...] Do doby okupace jsme považovali polský lid a jeho armádu za své bratry a spojence, s nimiž jsme po staletí bojovali proti společnému nepříteli, za národ Sienkiewicze a Miczkiewicze, ale nyní jsme, bohužel, nuceni se na ně dívat jako na násilníky a vrahy. [...] Jak se s bratrskou pomocí slučuje to, že opilí vojáci cizích armád vraždí bez důvodu naše bezbranné lidi? [...] Protože nemáme žádné záruky, že se podobné případy nebudou opakovat, žádáme kategoricky odchod okupačních armád z naší země, protože normalizační situace u nás nepomohou vraždy a násilí.“³²⁷⁾

Jičínský OV KSC přijal a odeslal ÚV KSC, československé vládě a polskému velvyslanc-

tví v Praze vlastní rezoluci: „My, členové okresního výboru KSC v Jičíně odsuzujeme brutální čin příslušníků polského vojska, spáchaný na pokojných bezbranných občanech našeho města. [...] Bezohledná, krutá vražda občanky Zdeny Klimešové, dělnice ZPA, manželky dlouholetého člena KSC a obětavého funkcionáře, a Jaroslava Veselého, dělníka n. p. Agrostroj, člena městského výboru KSC v Jičíně, jakož i zranění čtyř dalších občanů [...] nemůžeme považovat za pomoc při konsolidaci poměrů u nás, ale za zločin, který udržení klidu a pořádku narušil.“³²⁸⁾

V neděli 8. září 1968 se na společném jednání sešly Rady ONV a MěNV v Jičíně, aby projednaly vzniklou situaci. V přijatém usnesení adresovaném Radě východočeského KNV formulovaly své stanovisko jasně: „Jde o hrubý, násilný a neospravedlnitelný zásah do vnitřního života okresního města i celého okresu, který společné zasedání Rady ONV a Rady MěNV odsuzuje. [...] Rady ONV a MěNV v Jičíně zabezpečují Radu Vč KNV v Hradci Králové, že v okrese za přímé pomoci orgánů VB a čsl. armády jsou schopny udržet klid a pořádek, plně se opírajíce o důvěru občanů našeho okresu. Přítomnost jakýchkoliv vojenských jednotek v obvodu našeho okresního města i okresu samotného by tuto skutečnost po tomto brutálním činu jen ztěžovala.“³²⁹⁾ O den později (9. září 1968) projednávala tragickou událost na své 117. schůzi Rada KNV v Hradci Králové. „Radou východočeského KNV bylo rozhodnuto zaslat postiženým rodinám kondolenční dopis za Radu východočeského KNV, dále ze strany KNV poskytnout oběma postiženým rodinám finanční pomoc ve výši 6000,- Kčs a v ostatních případech po 3000,- Kčs,“³³⁰⁾ psalo se v zápisu ze zasedání.

Rada ONV se k incidentu znovu vrátila na svém zasedání 31. října 1968, kdy odsouhlasila rodinám zemřelých příspěvek ve výši 5000,- Kčs.³³¹⁾

Zdá se, že také polská strana byla brutálním chováním svého vojáka otřesena. Velitel Středního vojenského okruhu, generálmajor Vasil Valo, jednal po události s polským velícím důstojníkem. „V odpoledních hodinách dne 8. 9. 1968 jsem osobně jednal s představitelem PLA

³²⁶⁾ Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Jičín, f. Městský národní výbor Jičín, Kronika města 1964–1968, s. 50.

³²⁷⁾ VÚA, f. Ministerstvo národní obrany 1968 – sekretariát ministra, k. 35, sign. 25-11/1.

³²⁸⁾ SOKA Jičín, f. Městský národní výbor Jičín, Kronika města 1964–1968, s. 49.

³²⁹⁾ SOA Zámorsk, f. Vč KNV, k. 40, inv. j. 237, s. 49, 117. schůze rady.

³³⁰⁾ Tamtéž, s. 4–5.

³³¹⁾ SOKA Jičín, f. Okresní národní výbor Jičín, k. 68b, zápisy ze schůzí rad ONV, 27. 6.–17. 12. 1968.

generálem Sawczukem³³²), který mi otevřeně prohlásil, že jejich velení hodnotí výše uvedenou událost jako bestiální vraždu čs. státních občanů, že vina spočívá výhradně na příslušnících PLA a že ze strany čs. státních občanů nedošlo ani ke střelbě, ani k žádné jiné provokaci, která by opravňovala příslušníky PLA použít zbraně. Současně projevil lítost nad uvedenou událostí a prohlásil dále, že viníci budou souzeni polním soudem PLA a že budou odsouzeni k nejvyšším trestům,³³³) zapsal si Valo. Generál Sawczuk se chtěl jít osobně omluvit poškozeným rodinám. Valo mu ale tento krok nedoporučoval. Snad se obával případné negativní reakce. Sawczuk jeho názor akceptoval a prohlásil, že PLR jako jediný viník tragédie nahradí veškeré škody.

Dyka Země mluví. Jménem ONV, MěNV a všech jičínských občanů se s oběťmi nelítostné střelby polského vojáka rozloučil předseda MěNV Jaroslav Pulec a předseda ÚV Československého svazu mládeže dr. Zbyněk Vokrouhlický. Za zvuku *Pochodu padlých revolucionářů* byly rakve odváženy na místa posledního odpočinku – ostatky Zdeny Klimešové do Semil, Jaroslava Veselého na hřbitov v Jičíně.

Jičínský kronikář zaznamenal atmosféru čtvrtedního odpoledne 12. září 1968 takto: „Dnes odpoledne se v hlubokém pohnutí přišli na Gottwaldovo náměstí rozloučit občané Jičína i širokého okolí s tragicky zesnulými. [...] Na katafalku byly položeny obě rakve, u kterých se střídaly trojčlenné stráže. [...] Ná-

Smuteční rozloučení se Zdenou Klimešovou a Jaroslavem Veselým.

Repro: <http://oboj.jicinsko.cz/Regionální muzeum a galerie Jičín/Archiv rodiny Veselých>.

Společný pohřeb Jaroslava Veselého a Zdeny Klimešové se konal ve čtvrtek 12. září 1968 na tehdejší Gottwaldově náměstí v Jičíně. Organizoval ho tamní MěNV. Zúčastnily se ho tisíce lidí. Na katafalku spočinuly obě rakve, zahrnuté hromadou květin. Smuteční shromáždění bylo zahájeno československou státní hymnou. Poté následovala vystoupení pěvců liberecké opery Arnošta Klímy a J. Hanusové, přerušena zasloužilou umělkyní Julií Charvátovou, která zarecitovala báseň Viktora

městí se zaplnilo občany, kteří přinášeli květinové dary a věnce, aby uctili památku těch, kteří padli za oběť nelítostnému vrahovi. [...] *Tento den byl snad nejsmutnějším v historii našeho města v době po 2. světové válce. Slzy bolesti a rozhořčení nad ukrutností, s jakou nevinní lidé byli zbaveni života, doprovázely celý tento srdcervoucí akt.*³³⁴) V souvislosti s pohřbem přijala Krajská správa SNB v Hradci Králové v součinnosti s místní samosprávou mimořádná bezpečnostní opatření k zajištění

³³²) Włodzimierz Sawczuk

³³³) VÚA, f. Ministerstvo národní obrany 1968 – sekretariát ministra, k. 33, sign. 2/5/6,7.

³³⁴) SOKA Jičín, f. Městský národní výbor Jičín, Kronika města 1964–1968, s. 52–53.

klidu a pořádku. Byla například zintenzívněna a personálně posílena služba VB a ČSLA (v záloze zůstali ještě příslušníci Lidových milicí). Polské tankové jednotky u Jičína (odkud pocházelo oněch 5 opilých vojáků) byly odveleny do prostoru cca 10 km od města, aby se eliminovaly možnosti dalšího střetu. U polské jednotky byl současně vyhlášen přísný zákaz vycházek. Představitelé ONV a MěNV v Jičíně se prostřednictvím rozhlasu obraceli k obyvatelům města, vysvětlovali jim události a přijatá opatření. Městský národní výbor odvysílal relace, v nichž vyzval k zachování klidu a důstojného průběhu pohřbu. Dále bylo rozhodnuto, že se operativní příslušníci VB a StB ve větší míře než dosud využijí pro sledování nálady obyvatelstva. Koordinací přijatých opatření byl pověřen náčelník oddělení VB Jičín. Náčelník správy VB Krajské správy SNB Hradec Králové podplukovník Petrásek se domníval, že „vzhledem k dosavadnímu průběhu reagence obyvatel na uvedenou událost považují tato opatření za dostačující. V případě nutnosti je v silách správy VB opatření zesílit.“³³⁵) Z pohledu československé Bezpečnosti proběhl pohřeb v naprostém klidu a bez jakéhokoliv narušení. Prvního náměstka ministra vnitra Stanislava Padrůňka o tom informoval osobně náčelník KS SNB Hradec Králové, podplukovník JUDr. Karel Štědrý. Ohlas incidentu mezi ob-

vyatelstvem byl nicméně podle Štědrého značný. Zaměstnanci Agrostroje například žádali, aby poslední rozloučení bylo pojato jako státní pohřeb, což jim rozmluvil předseda ONV v Jičíně, Šoltys. Lidé rovněž vyjadřovali pochybnosti o tom, že polská strana skutečně potrestá pachatele tohoto brutálního útoku.³³⁶)

Jaroslav Veselý a Zdena Klimešová byli ke konci října 1968 jediné dvě oběti srpnové okupace, které „neměla na svědomí“ sovětská vojska. Domnívám se, že jičínský případ má dvě roviny. První souvisí s politickou situací, v níž se Československo po srpnu 1968 ocitlo. Jak

by asi pokračoval život obou obětí, nebýt okupace ČSSR? Druhá rovina – polská strana přistoupila k potrestání Stefana Dorny, pachatele jičínského incidentu, „svým způsobem“. Je ale skutečně 15 let vězení odpovídajícím trestem za brutální vraždu dvou lidí?

Závěrem je nutné zmínit ještě tuto závažnou skutečnost: zatímco v září 1968 měla čs. Bezpečnost vůli najít pachatele závažného trestného činu, o necelý rok později (v srpnu 1969) se vyšetřování smrti 5 československých občanů a desítek zranění změnilo v ukázkou naprosto alibistického přístupu bez zjevné snahy objasnit tragické události, najít a potrestat jejich viníky.

Uctění obětí

Repro: <http://oboj.jicinsko.cz/Regionální muzeum a galerie Jičín/Archiv rodiny Veselých>.

³³⁵) AMV, f. Sekretariát ministra vnitra, 3. díl (dále A 2/3), inv. j. 2233. Pohřeb obětí střelby polských vojáků – zpráva o opatřeních.

³³⁶) AMV, f. M 1-11, k. 69, inv. j. 58. Ohlas na pohřeb obětí incidentu v Jičíně – zpráva.

Akce NÁVRAT a Hlas domova aneb „Vraťte se do ráje, vše odpuštěno!“

Petr Cajthaml

Lidé, kteří odešli z obav před komunistickou totalitou do zahraničí, byli stálým objektem zájmu Státní bezpečnosti. Uprchlíci byli i za hranicemi Československa obětí represe a „šmírování“ komunistické tajné policie. Početnou část českého a slovenského národa, která se rozhodla (či byla přinucena) žít za hranicemi, však nemohla ignorovat ani oficiální státní politika a propaganda. Ani v těchto směrech působení vůči svým současným a bývalým občanům se však komunistické vedení neobešlo bez asistence Státní bezpečnosti. Zatímco v prvních letech existence komunistického režimu byl exil (v oficiální dobové terminologii pochopitelně emigrace) líčen celkově jako uskupení režimu zásadně nepřátelské a odsouzeníhodné, v polovině 50. let začíná být mezi jednotlivými složkami diferencováno. Vedle nepřátelských prominentů exilu začalo vedení KSČ a ministerstva vnitra vidět i exulanty, kteří nemuseli být chápáni jednoznačně nepřátelsky. Právě „řadoví nepolitičtí“ exulanti se stávají v polovině 50. let cílem masivní kampaně, jejímž nejvýraznějším formálním projevem bylo opuštění stalinistické koncepce, podle níž byl každý emigrant faktickým (a velmi často i automaticky odsouzeným) vlastizrádcem. Skutečným cílem této kampaně bylo rozbití jednoty čs. demokratického exilu a odstranění jeho masové základny. Právní rámec opuštění čistě represivního přístupu k exilu poskytla amnestie prezidenta a vlády ČSR připravovaná k desátému výročí osvobození republiky, které připadlo na 9. května 1955.

Samotná změna přístupu k politicky neaktivním emigrantům se začíná projevovat již na přelomu let 1954/1955, kdy začíná být problém jednotlivých navrátilců, formálně často odsouzených k vysokým trestům za vlastizradu či vojenskou zradu, řešen individuálními milostmi. Dne 18. dubna 1955 projednávalo politické byro ÚV KSČ návrh ministra vnitra Rudolfa

Baráka, ministra spravedlnosti Jana Bartušky a generálního prokurátora Václava Aleše na amnestii prezidenta republiky a vlády ČSR. Původní návrh byl přímo na tomto jednání rozšířen o pasáž o amnestii pro trestné činy opuštění republiky,³³⁷⁾ která byla začleněna do konečného „Rozhodnutí prezidenta a vlády republiky Československé o amnestii“³³⁸⁾ jako článek VII. tohoto Rozhodnutí. Ze zápisu z jednání politbyra není možné určit autora zařazení tohoto bodu do jednání politického byra ani přesné důvody této poměrně radikální změny postoje k uprchlíkům. Ze zachovaných dokumentů je však zřejmé, že návrh neprošel standardní přípravou a již krátce po zveřejnění amnestie se ukázala problematičnost a nejednoznačnost některých pasáží o amnestii pro uprchlíky.

Rozsah amnestie pro uprchlíky ve výše zmiňovaném Rozhodnutí o amnestii totiž připouštěl dvojí výklad. Na jedné straně byly promítnuty tresty uložené za trestný čin opuštění republiky a nařizovalo se nezavádět či zastavit trestní stíhání za tento trestný čin proti osobám, které se vrátí na území republiky do šesti měsíců ode dne zveřejnění amnestie. Na straně druhé však článek VIII. Rozhodnutí o amnestii vylučoval z působnosti amnestie osoby odsouzené za velezradu, sabotáž, vyzvědačství a některé další trestné činy. Vzhledem k předchozí praxi československých soudů, které posuzovaly výpovědi uprchlíků před západoněmeckou policií a americkými zpravodajskými orgány jako spáchání trestného činu vyzvědačství, by tak při přísném uplatňování článku VIII. byla z působnosti amnestie vyloučena naprostá většina čs. emigrantů.

Toho si byl vědom i anonymní autor podání ministru vnitra z přelomu května a června 1955, který navrhoval rozdělení přicházejících osob z hlediska trestní odpovědnosti do tří kategorií.³³⁹⁾ Tento návrh bez větších změn při-

³³⁷⁾ Národní archiv (dále jen NA), f. ÚV KSČ, politické byro 1955, sv. 39, a. j. 54, bod 12, Návrh amnestie prezidenta republiky a vlády, 18. 4. 1955.

³³⁸⁾ Rozhodnutí bylo zveřejněno v Úředním listě v č. 46/1955 na s. 335.

³³⁹⁾ Archiv Ministerstva vnitra ČR (dále jen AMV), f. Sekretariát ministra vnitra (dále jen A 2/1), inv. j. 799. Návrh amnestie prezidenta republiky a vlády, materiál Zpráva pro soudruha ministra.

jalo politické byro ÚV KSČ dne 20. 6. 1955.³⁴⁰⁾ Do prvé (největší) kategorie osob byli zařazeni ti navrátilci, kteří se v zahraničí nedopustili „jiné trestné činnosti proti republice“, přičemž usnesení politbyra ÚV KSČ výslovně konstatovalo, že „za další trestnou činnost se nepovažuje výpověď těchto osob před cizími orgány i orgány cizí nepřátelské rozvědky, i když na otázky podávaly informace o skutečnostech, které v ČSR tvoří předmět státního, hospodářského nebo služebního tajemství. Tyto osoby nebudou trestně stíhány, poněvadž jejich výsledky je považován za součást režimu, kterému je každý uprchlík v kapitalistické cizině podroben.“³⁴¹⁾ Do kategorie druhé byly zařazeni především uprchlíci, kteří sloužili v cizím vojsku³⁴²⁾ nebo do ciziny zběhli z čs. ozbrojených složek. Proti těmto osobám mělo být zahájeno trestní stíhání na svobodě podle pokynů, které v jednotlivých případech vydá generální prokurátor. Třetí kategorii měli tvořit navrátilci, kteří budou usvědčeni jako agenti západních rozvědek nebo jako pachatelé závažných trestných činů. Ti měli být trestně stíháni se vši přísností.

Zveřejnění Rozhodnutí o amnestii odstartovalo rozsáhlou akci, do níž byla zapojena řada složek čs. státního aparátu v čele s ministerstvem vnitra. Jejím oficiálním organizátorem byl „Výbor pro zabezpečení osob, které se na základě amnestie vrátí do ČSR“ zřízený na základě usnesení schůze politického byra ÚV KSČ dne 20. 5. 1955.³⁴³⁾ Jeho předsedou byl jmenován dr. Miroslav Klinger, generální tajemník povolené nekomunistické Českoslo-

venské strany socialistické, a jeho členy se stali i další veřejně činní nekomunisté.³⁴⁴⁾ Skutečným vůdčím duchem Výboru však byl jeho tajemník Václav Valtr³⁴⁵⁾, příslušník III. správy MV (boj proti vnitřnímu protivníkovi). Vzhledem ke snahám zakrýt skutečnost, že Výbor řídí orgány KSČ a ministerstva vnitra, byl veřejnosti představen jako jeho zřizovatel Ústřední akční výbor Národní fronty (ÚAV NF). V tomto duchu byla také sestavena tisková zpráva, schválená politickým byrem ÚV KSČ.³⁴⁶⁾ Nově založený Výbor měl „zajišťovat úkoly, které souvisí s návratem těchto osob [navrátilců] a jejich přechodem do normálního občanského života v ČSR“.³⁴⁷⁾ Předtím, než se eventuální navrátilce dostal do péče Výboru, prošel tzv. karanténní stanicí ministerstva vnitra, která byla umístěna v Sadské v okrese Nymburk, kde byli navrátilci vyslýcháni pracovníky Správy vyšetřování ministerstva vnitra. Výbor pro uprchlíky jim poté měl pomoci najít zaměstnání (většinou v dělnických profesích v podnicích nedůležitých pro obranu státu) a v nutných případech i zajistit ubytování.³⁴⁸⁾

Základním předpokladem úspěchu plánované akce bylo informovat o nabídce návratu co nejširší okruh potenciálních navrátilců. Vedle přímého kontaktování některých prominentních exulantů čs. rozvědky legalizovanými v zahraničí na diplomatických postech,³⁴⁹⁾ hrála rozhodující roli propaganda vedená z území Československa. Jejím hlavním projevem bylo vydávání časopisu *Hlas domova*, který vycházel od 14. června 1955 jako

³⁴⁰⁾ NA, f. ÚV KSČ, politické byro 1955, sv. 46, a. j. 6, bod 9, Stanovení zásad při posuzování tr. odpovědnosti osob, které se vrátily na základě amnestie z ciziny, 20. 6. 1955.

³⁴¹⁾ Tamtéž, č. 1. 5–6.

³⁴²⁾ Do Československa se v průběhu června 1955 vrátila dvanáctičlenná skupina příslušníků francouzské cizinecké legie, která byla zajata v bojích ve Vietnamu. Podle dobové propagandy proti nim trestní stíhání nebylo zaváděno. Vracají se bývalí cudzineckí legionáři, Hlas domova, 5. 7. 1955, s. 3.

³⁴³⁾ NA, f. ÚV KSČ, politické byro 1955, sv. 44, a. j. 60, bod 15, Zajištění návratu amnestovaných osob z ciziny, 30. 5. 1955 (citovaný dokument je publikován na konci studie pod č. 1).

³⁴⁴⁾ Tamtéž. Místopředsedou byl jmenován Vojtěch Daubner, předseda Slovenské odborové rady, dalšími členy výboru byli Alois Šubr, vedoucí odboru pro věci národních odborů, Božena Holečková, členka výboru československých žen, Milan Rázus, tajemník Slovenského ústředního výboru ČSM, Jozef Lietavec, tajemník slovenského výboru Čs. červeného kříže a Rostislav Petera, šéfredaktor Lidové demokracie. Do výboru byly později jmenovány některé další osoby.

³⁴⁵⁾ AMV, personální spis Václava Valtra, nar. 1923. Václav Valtr nastoupil k SNB v roce 1945, od září 1948 byl zařazen v operativě II. sektoru StB (vnitřní zpravodajství), od r. 1953 na III. správě MV, před svým přeřazením do výboru pro uprchlíky působil jako náčelník 1. oddělení 5. odboru III. správy MV (teroristé). Za své zásluhy ve funkci tajemníka Výboru byl v listopadu 1955 mimořádně povýšen do hodnosti nadporučíka a k 9. 5. 1956 mu byla propůjčena medaile „Za zásluhy o obranu vlasti“. SNB opustil v roce 1970 pro „nesprávné politické postoje v letech 1968–1969“.

³⁴⁶⁾ NA, f. ÚV KSČ, politické byro 1955, sv. 44, a. j. 60, bod 15, Zajištění návratu amnestovaných osob z ciziny, 30. 5. 1955.

³⁴⁷⁾ Tamtéž, č. 1. 7.

³⁴⁸⁾ Tamtéž.

³⁴⁹⁾ O neúspěšných kontaktech a lákání k návratu do vlasti viz některé osobní podsvazky svazků: Rada svobodného Československa v USA a Rada svobodného Československa v Kanadě rozvědky ministerstva vnitra, Archiv bývalé I. správy SNB, sv. č. 10003 a 10007.

Úvodní článek prvního čísla *Hlasu domova* z 14. 6. 1955.

„týdeník Výboru pro zabezpečení osob, které se na základě amnestie vrátí do ČSR“. Jeho vydávání bylo nařízeno výše citovaným usnesením politického byra ÚV KSČ ze dne 30. května 1955. Oficiální vydavatel, Ústřední akční výbor Národní fronty, byl o svém „úkolu“ informován až dva dny před vydáním prvního čísla.³⁵⁰⁾ Úvodní číslo *Hlasu domova* přineslo prohlášení Výboru pro navrátilce. Výbor nabídl pomoc všem uprchlým československým občanům, jichž se týkala vyhlášená amnestie, „bez ohledu na národnost, náboženské vyznání nebo politické přesvědčení a stranickou příslušnost“.³⁵¹⁾ Z dalších materiálů časopis přinesl příběhy prvních navrátilců; jako hlavní „hrdina“ byl představen vrátivší se Vladimír

Kučera, který několikrát vystoupil ve vysílání Svobodné Evropy pod pseudonymem Tonda Horník.³⁵²⁾ Značný prostor v časopise zabírala líčení krás lidově demokratického Československa a sociálních vymožeností, které se nabízejí všem československým pracujícím včetně potenciálních navrátilců. Inspirující měly být příběhy těch, kteří se po návratu úspěšně zařadili do života v Československu. Nechtěně ironicky působí například příběh manželů Dopertových, kteří se vrátili ze SRN. Josef Dopert dostal po návratu celou řadu atraktivních nabídek k práci, údajně z platových důvodů však skončil v příbramských uranových dolech.³⁵³⁾ *Hlas domova* byl pochopitelně jen jedním (byť nejvýraznějším) z československých listů, které

³⁵⁰⁾ NA, f. Ústřední akční výbor Národní fronty, k. 101/1. Hlas domova – vydávání. Oddělení periodického tisku ministerstva kultury sdělilo dne 12. 6. 1955 ÚAV NF, že „z rozhodnutí příslušných míst má být vydáván časopis *Hlas domova*“ a požádalo o urychlené zaslání úplného návrhu na vydávání tohoto časopisu. O pasivní (krycí) roli Národní fronty svědčí i fakt, že podatelna ÚAV NF zaregistrovala tento dopis až 16. 6. 1955, tedy až po vydání prvního čísla *Hlasu domova*.

³⁵¹⁾ Prohlášení Výboru pro zabezpečení osob, které se na základě amnestie vrátí do ČSR, *Hlas domova*, 14. 6. 1955, s. 1.

³⁵²⁾ „Jsem vyléčen na celý život“, Tonda Horník ze Svobodné Evropy hovoří na tiskové konferenci v Praze, tamtéž, s. 1–2. Vladimír Kučera nebyl žádným dělnickým hrdinou. Před svým útekem v září 1954 byl několikrát trestán za násilné trestné činy, v roce 1956 pobodal v Kladně dva občany, a poté se pokusil znovu emigrovat; byl zadržen v říjnu 1956 orgány NDR a následně byl odsouzen k trestu 10 let nepodmíněně. AMV, a. č. 591673 MV, pozorovací svazek r. č. 14968, krycí jméno NAVRÁTILEC, vedený na Vladimíra Kučeru.

³⁵³⁾ Vrátili se do vlasti, *Hlas domova*, 22. 6. 1955, s. 3.

JSOU JIŽ DOMA, MEZI SVÝMI

V pátek 10. června se sešli českoslovenští novináři na besedě s dalšími pěti navrátilci.

Jsou to: 31letý bývalý obvodní zootechnik Vincenc Karda, 33letý bývalý skladník sklářských závodů Karel Schneider, 22letá bývalá učednice v zahradnictví Jiřina Skállová, 42letý bývalý palný jáchymovských doů Karel Svoboda a 24letý bývalý učeň-elektromontér František Vagač.

Všichni tato navrátilci se chtějí vrátit k svému povolání a jsou již opět u svých rodin, mezi svými...

Uveřejňujeme tentokrát části vyprávění navrátilce Karla Schneidera. Rekl mimo jiné:

»Než jsem odjel, byl jsem pozván do »Svobodné Evropy«. Přijel známý Ota

Gráf s celým svým aparátem. Udělal se mnou ještě relaci, proč se vracím domů. Vyhrožoval mi, že budu po návratu zavřen a dán do nějaké gumové cely v Ruzyni. Toto jsem slyšel po celých šest let.

Když jsem také přišel potom do Chebu, kde jsem byl dotazován, byl jsem tak rozechvěn, že jsem se nemohl ani podepsat. Ale pomalu se mne strach opadal. A nakonec jsem nadával na všechny, kdo nás stále zadržovali.«

Redaktor Lidové demokracie: »Jaké jsou první dojmy pana Schneidera, pokud se týče životních podmínek našeho lidu?«

Karel Schneider: »Po příchodu do vlasti jsem byl ubytován v jednom

z nejlepších hotelů v Karlových Varech. Stále jsem žil ještě ve strachu, že mi vyhládnou zuby. Chodil jsem jako tygr v kleci. Všechno bylo otevřeno, ale myslil jsem, že jsem zavřen. Přišli za mnou nějací dva úředníci a ptali se, proč nejdu ven, že mě nikdo nedrží. Rekl jsem, že bych se chtěl nejprve oholit. »Tak můžete jít k holiči.« Dali mi peníze a šatstvo.

Skutečně nevím, jak bych se vyjádřil. Jsem snad jeden z nešťastnějších a dnes večer budu nešťastnější u mámy.«

Nečekané setkání

Zvláštní náhoda mi přála, že jsem na druhý den po besedě (v sobotu 11. června) uviděl na ulici Jiřinu Skállovou. Skupina Pražanů jí ukazovala kamsi cestu. Dal jsem se s ní potom do řeči. Povídala, že byla hned doma v Rakovníku, ale rodiče nezastihla, protože se mezitím přestěhovali. Ohránila si, jak ochotně jí v Rakovníku na národním výboru pomohli zjistit, kde rodiče nyní jsou. Jela za nimi ještě sobotním večerním vlakem do Raspenavy u Liberce. Také ostatní jsou již u svých rodin a setkali se se známými. Nyní je Jiřina Skállová již doma a začíná se rozhlížet po novém, svobodném životě, který jí byl v letech odloučení uzavřen. K. V.

Redakce »Hlasu domova« žádá všechny své čtenáře, aby jí sdělili adresy jednotlivých čs. občanů žijících v cizině, kterým bude časopis pravidelně zasílat.

Odešla: předseda »Výboru pro zabezpečení osob, které se vrátí do ČSR« dr. Miroslav Klínger a navrátilci: V. Karda, J. Skállová, K. Schneider, K. Svoboda a Fr. Vagač

Reportáž *Hlasu domova* z tiskové konference s navrátilci.

se zapojily do kampaně v souvislosti s amnestií pro uprchlíky. Řada událostí zveřejněných v *Hlasu domova* se v jiných verzích objevovala ve většině deníků a v některých časopisech. Tiskovou přesvědčovací kampaň určenou československému exilu doplňovalo zahraniční vysílání Československého rozhlasu v češtině,³⁵⁴) oficiálně určené krajanům žijícím v zahraničí. To vysílalo ve spolupráci s *Hlasem domova* relace pro exulanty. *Hlas domova* naopak na svých stránkách zveřejňoval, kdy a na kterých frekvencích jsou tyto pořady vysílány.

Propagandistická kampaň určená především exilu (díky zapojení československých sdělovacích prostředků však dopadající i na domácí obyvatelstvo) v nezvyklé míře a především neobvyklým způsobem informovala (a také s ním vedla polemiku) o československém exilu. Díky tomu, že kampaň byla určena především

adresátům žijícím v zahraničí, kteří měli k dispozici i necenzurované informace, byla v mnohem větší míře nucena reagovat na argumenty druhé strany a, byť upraveně, zmiňovat realitu života za hranicemi sovětského mocenského bloku.³⁵⁵) Již druhé číslo *Hlasu domova* přineslo materiál inspirovaný patrně výše zmiňovanou zprávou pro ministra vnitra³⁵⁶) a následným usnesením politického sekretariátu ÚV KSČ³⁵⁷). Článek *Fakta usvědčují ze lži nepřátelskou propagandu o amnestii*³⁵⁸) reagoval na leták, který údajně vyšel jako zvláštní příloha exilového časopisu *Hlas exilu*.³⁵⁹) Leták poukazoval na výše zmíněnou praxi čs. soudů, které považovaly za velezradu každý výslech uprchlíka před orgány cizího státu a varoval tak možné navrátilce před trestním stíháním za činy, na něž se amnestie nevztahovala. Odpověď *Hlasu domova* v rozporu s dosavadní

³⁵⁴) Informace o životě v Československu a o amnestii pro uprchlíky přinášel především pořad *Zpěv rodné země* vysílaný čtyřikrát týdně.

³⁵⁵) *Hlas domova* tak například reagoval i na některé články exilových časopisů (a upozorňoval tak na jejich psaní), které nemohly být československému čtenáři dostupné.

³⁵⁶) AMV, f. A 2/1, inv. j. 799.

³⁵⁷) NA, f. ÚV KSČ, politické byro 1955, sv. 46, a. j. 63, bod 9, 20. 6. 1955.

³⁵⁸) *Hlas domova*, 22. 6. 1955, s. 3.

³⁵⁹) Výtisk tohoto letáku tvoří přílohu výše citované zprávy pro ministra vnitra.

praxí tvrdila, že „v Československu je trestně stíhán pro špionáž nebo velezradu jen nejzákladnější protistátní zločinec, který přímo ohrozil základy státu. Proto žádný československý soud nebo prokurátor nebude považovat za velezradu nebo špionáž výslech československého občana, který uprchl do ciziny. Vždyť víme, že takovým výslechům je podroben každý, kdo uprchne do ciziny, je to tedy součástí režimu, kterému je každý v západních státech podroben bez své vůle, ať chce nebo nechce“.³⁶⁰) Na příkladech šťastně se navrátilých exulantů se autoři snažili líčit lidově demokratické Československo jako zemi, která přijme každého, ať se provinil takřka čímkoli. Častým „partnerem“ při polemikách vedených *Hlasem domova* bylo především české vysílání Rádia Svobodná Evropa, dále pak české exilové časopisy a vedoucí politici československého exilu.

Některé z těchto útoků a polemik, vedených na Svobodnou Evropu a vůdčí exulanty, byly vlastně „aktivními opatřeními“ (dezinformačními akcemi) I. správy MV. „Aktivním opatřením“ byla například tisková konference uspořádaná s bývalou navrátilicí se zaměstnankyní Svobodné Evropy Marií Dvořákovou.³⁶¹) Vloženo operativní charakter mělo zveřejnění případu Jiřího Štembery v listopadu 1955. Jiří Štembera, redaktor exilového listu *Naše hlasy*, navštívil 26. října 1955 pod smyšleným jménem JÍNA československé velvyslanectví v Ottavě a zajímal se o možnost návratu do Československa v rámci amnestie. Byl přijat dvojicí diplomatů Antonínem Dvořákem a Lubomírem Šefrnou, ve skutečnosti legalizovanými příslušníky I. správy MV.³⁶²) Štembera při jednání nabízel předání informací o emigrantech,

vzhledem k nevěrohodnému jednání však jeho nabídka nebyla přijata, ale ani přímo odmítnuta.³⁶³) Druhého dne vyšel v kanadském deníku *Toronto Daily Star* článek popisující Štemberovo verbování československými diplomaty a jeho přesvědčování ke špionáži pro Československo. Štembera se v článku pasoval do role oběti komunistického režimu, jemuž komunisté popravili otce a jeho samotného po třináct měsíců věznili.³⁶⁴) O události informoval i české vysílání Rádia Svobodná Evropa. Rozpoutaná kampaň se velmi dotkla pověsti československého velvyslanectví v Kanadě a především zájmů československé rozvědky, neboť naznačila její zapojení do probíhající amnestie pro uprchlíky. I. správa MV proto vypracovala plán protiopatření k tomuto případu,³⁶⁵) který počítal s rozpoutáním rozsáhlé protikampaně, jejímž vrcholem mělo být uspořádání tiskové konference v Ottavě. Dne 11. listopadu 1955 navštívili matku Jiřího Štembery v Košřích dva údajní novináři, ve skutečnosti příslušníci I. správy MV Václav Skýva³⁶⁶) a Miroslav Polreich³⁶⁷), kteří se zajímali o jejího syna a především o jeho vztah k rodičům.³⁶⁸) Již dva dny poté, 13. listopadu 1955, se objevil v odborářském deníku *Práce* článek rekapitulující průběh kauzy údajného „verbování“ Jiřího Štembery československými diplomaty,³⁶⁹) který byl přetištěn i *Hlasem domova*.³⁷⁰) Autor článku skrývající se za značku -jb- (ve skutečnosti patrně některý z příslušníků studijního odboru rozvědky ministerstva vnitřní se soustředil především na některé nepravdivé senzační momenty v článku *Toronto Daily Star* a v závěru dal vinu za celou kampaň nejmenovaným „emigrantským špičkám“: „Účel celé této drzé nehorázné provokace je jasný

³⁶⁰) Fakta usvědčují ze lži, *Hlas domova*, 22. 6. 1955, s. 3.

³⁶¹) Prohlášení bývalé zaměstnankyně Svobodné Evropy, Marie Dvořákové, Hlavní činnost Svobodné Evropy: Špionáž, *Hlas domova*, 15. 11. 1955, s. 2. Toto číslo *Hlasu domova* přineslo i řadu dalších článků proti Rádiu Svobodná Evropa – např. *Bahno se provalilo, Dvojí slovník, Kyselé úsměvy „Svobodoevropanů“* a další. Zprávy o návratu Marie Dvořákové a její prohlášení přinesly i jiné československé sdělovací prostředky.

³⁶²) Antonín Dvořák působil v roce 1955 jako šéf rezidentury MV v Kanadě, v rámci I. S MV používal krycí jméno VERNER. Lubomír Šefrna, legalizovaný na pozici tiskového a kulturního ataše, používal krycí jméno ŠUMAVSKÝ.

³⁶³) Archiv bývalé I. správy SNB (dále jen A I. S SNB), r. č. 10007/318, č. l. 28–31, Záznam o rozhovoru soudruhů VERNERA a ŠUMAVSKÉHO s emigrantem JÍNOU-Štemberou dne 26. 10. 1955 na velvyslanectví v Ottavě.

³⁶⁴) A I. S SNB, r. č. 10007/318., kopie článku o Štemberovi v *Toronto Daily Star* 27. 10. 1955.

³⁶⁵) A I. S SNB, r. č. 10007/318, č. l. 15. Plán na protiopatření na kampaň provokatéra Štembery, nedatováno. Plán počítal s následujícími body: 1/ navštívit a vytěžít matku Štembery, 2/ získat dokumenty o smrti otce a poznatky o jeho životě, 3/ ze soustředěných materiálů vybrat materiál pro studijní odbor, který vypracuje článek pro *Práci*, 4/ podobně bude zpracován materiál pro reportáž v *Hlasu domova*, 5/ soustředit a zpracovat materiály a podklady pro tiskovou konferenci v Ottavě, 6/ pořad v rozhlasu.

³⁶⁶) Na I. S MV používal krycí jméno SAKAŘ.

³⁶⁷) Na I. S MV používal krycí jméno PATERA.

³⁶⁸) A I. S SNB, r. č. 10007/318, č. l. 16. Záznam KP [kádrových příslušníků] SAKAŘE a PATERY.

³⁶⁹) Planá senzace listu *Toronto Daily Star*, *Práce*, 13. 11. 1955.

³⁷⁰) Planá senzace listu *Toronto Daily Star*, *Hlas domova* 15. 11. 1955.

jako den. Je přece všeobecně známo, že utečenečtí pohlaváři se činili seč byli, aby od samého počátku zdiskreditovali amnestii, aby oslabili její velký ohlas mezi řadovými uprchlíky a odvrátili je od návratu do republiky.“³⁷¹⁾ Fakt, že oněmi podivnými „diplomaty“, kteří hovořili s údajným „kandidátem návratu“ do lidově demokratického Československa Štemberou-JÍNOU byli ve skutečnosti kádroví rozvědčící ministerstva vnitra, kteří byli skutečnými organizátory „amnestie“, autoři článku pochopitelně pominuli.

Popsaný příklad střetnutí komunistické a exilové propagandy naznačil míru zapojení orgánů Státní bezpečnosti (ministerstva vnitra) do organizačního zajištění „uprchlické amnestie“. Do organizace bylo zapojeno několik složek StB, na získávání „kandidátů k návratu“ měla hlavní zásluhu rozvědka – I. správa MV³⁷²⁾ (v zahraničí pochopitelně pod krytím zastupitelských úřadů, tedy ministerstva zahraničních věcí). „Vytěžení“ osob v karanténní stanici v Sadské zajišťovala Správa vyšetřování MV. Příslušník III. správy MV Václav Valtr zajišťoval chod oficiálního „Výboru pro zabezpečení osob, které se na základě amnestie vrátí do ČSR“. Značná část navrátilců se po svém zařazení do běžného života ocitla pod dohledem II. správy MV. Oficiálně s odůvodněním kontroly před možným využíváním nepřátelskými rozvědkami. Dobové dokumenty nesvědčí o hlubší koordinaci opatření jednotlivých útvarů StB podílejících se na organizačním zajištění amnestie.

V listopadu 1955 měla skončit půlroční lhůta daná čs. exulantům k beztrestnému návratu do Československa. Podle statistik ministerstva

vnitra se do 10. října 1955 vrátilo celkem 403 lidí.³⁷³⁾ Mezi nimi se však nenacházela žádná význačnější postava československého exilu. Sama amnestie se ale ukázala být poměrně úspěšnou a perspektivní metodou využívanou čs. rozvědkou, která v září 1955 projevila zájem na prodloužení celé akce. Podle ní (respektive podle pracovníků jejího studijního odboru) přispělo vyhlášení amnestie „značnou měrou ještě k většímu rozkladu československé emigrace, zvláště k ještě většímu odtržení prostých čs. emigrantů od vrcholných organizací čs. emigrace v zahraničí, k zvětšení pochybnosti o účelnosti a správnosti ‚čs. exilu‘ a značně posílilo touhu čs. emigrantů po návratu do vlast“.³⁷⁴⁾ I. správa MV ve svém návrhu ministru vnitra argumentovala především znemožněním návratu těch osob, které se k němu teprve připravují, mezi nimi i některých význačných emigrantů, jejichž návrat připravovala sama rozvědka. Jako význačný problém viděla i ztrátu možnosti přímého působení na emigranty prostřednictvím časopisu *Hlas domova*.

Návrh I. správy MV se stal podkladem pro návrh ministra vnitra předložený jednání politického byra ÚV KSČ dne 17. října 1955.³⁷⁵⁾ To sice zatím zamítlo návrh na prodloužení platnosti amnestie, uložilo však zúčastněným resortům – tj. ministerstvům vnitra a zahraničních věcí – zintenzívnit práci na umožnění návratu uprchlíkům, kteří o něj projeví zájem. Mezi akcemi, na nichž mělo politické byro zvláštní zájem, byl jmenován i návrat prominentních exulantů Lva Sychravy³⁷⁶⁾ a Karla Maiwald.³⁷⁷⁾ Teprve v prosinci 1955 souhlasilo politické byro ÚV KSČ s prodloužením platnosti uprchlické amnestie,³⁷⁸⁾ což bylo také oznámeno v *Hlasu domova*.

³⁷¹⁾ Tamtéž.

³⁷²⁾ Studijní (8.) odbor I. správy MV vedl v 50. letech k problematice návratu uprchlíků svazky r. č. 11965 (Českoslovenští uprchlíci – návrat do ČSR), r. č. 12065 (Návrat emigrace), oba svazky byly zničeny 27. 11. 1966, zápis ve zveřejněném Seznamu objektových svazků vedených v registračních protokolech na I. správě SNB k těmto svazkům neobsahuje data jejich zavedení a uložení do archivu. Zveřejnění evidenčních podkladů a seznamu personálních spisů, § 7, odst. 1 zákona č. 107/2002 Sb. Praha 2003, díl 12, s. 5585, 5586.

³⁷³⁾ NA, f. ÚV KSČ, politické byro 1955, sv. 67, a. j. 83, bod 4, Zpráva o průběhu amnestie prezidenta republiky z 9. 5. 1955, 17. 10. 1955.

³⁷⁴⁾ AMV, f. A 2/1, inv. j. 799, Návrh amnestie prezidenta republiky a vlády, materiál Návrh na prodloužení amnestie prezidenta republiky týkající se československých uprchlíků v zahraničí do 9. května 1956, 29. 9. 1955.

³⁷⁵⁾ NA, f. ÚV KSČ, politické byro, sv. 67, a. j. 83, bod 4, Zpráva o průběhu amnestie prezidenta republiky z 9. 5. 1955, 17. 10. 1955.

³⁷⁶⁾ Lev Sychrava (1887–1958), český právník a novinář, spolupracovník T. G. Masaryka a E. Beneše z I. odboje, před r. 1948 přední činitel Čs. obce legionářské, v roce 1948 emigroval do Velké Británie.

³⁷⁷⁾ Karel Maiwald (1902–1979), český národohospodář a statistik, 1945–1948 předseda Státního úřadu plánovacího, po únoru 1948 odešel do exilu, působil ve Velké Británii, Rhodesii a Nigérii. Do vlasti se v rámci amnestie nakonec nevrátil.

³⁷⁸⁾ AMV, f. A 2/1, inv. j. 799, Návrh amnestie prezidenta republiky, materiál Opis usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 12. 12. 1955, bod 15/ Umožnění návratu čs. občanům, kteří uprchli za hranice i po ukončení platnosti amnestie prezidenta republiky.

Počátkem roku 1956 se čs. rozvědce podařilo dosáhnout návratu významného exulanta – výše zmíněného Lva Sychravy, což bylo pochopitelně propagandisticky využito. Lev Sychrava poskytl deníku *Práce* rozhovor, jehož se zúčastnil i dr. Miroslav Klinger. Rozhovor byl přetištěn i *Hlasem domova*.³⁷⁹⁾ Své někdejší exilové kolegy Sychrava odsoudil a adresoval jim své prohlášení: „*Jsou zklamáni. Zklamali se i v tom, když čekali, že tu budu zavřen; a někteří už patrně počítali s tím, že mě prohlásí za mučedníka. Zklamali se také v tom, že na jejich pomluvy, infamie [potupy, urážky – pozn. aut.] a lži budu odpovídat stejným způsobem. Znovu opakuji: byl jsem doma přijat úřady i lidmi velmi ochotně a přátelsky a dostalo se mi všech možností k své práci, o které pevně věřím, že je prací pro mír.*“³⁸⁰⁾

Platnost amnestie pro uprchlíky byla nakonec ukončena až k 1. prosinci 1956.³⁸¹⁾ V jejím průběhu se vrátilo údajně 1169 exulantů.³⁸²⁾ Ne všichni navrátilci se ale dočkali šťastného osudu líčeného *Hlasem domova*, daleko častěji se stali předmětem zájmu Státní bezpečnosti. Podle zprávy z května 1956 (do konce tohoto měsíce se vrátilo celkem 901 osob, z toho 143 dětí) bylo 696 osob „rozpracováváno“ v evidenčních svazcích vedených na krajských správách a okresních odděleních ministerstva vnitra. Z těchto „rozpracovávaných“ navrátilců bylo již 30 osob zatčeno, z toho 9 pro nový pokus o nedovolené opuštění republiky, 11 pro podezření z provádění špionáže; pro pobuřování byly zatčeny dvě osoby, dalších 7 bylo zatčeno za kriminální trestné činy. Osudným se stal návrat do vlasti (a vystřízlivění z něj) Josefu Královcovi, který byl při opětovném pokusu o útěk zabit elektrickým proudem na hra-

ničních drátěných zátarasech. Státní bezpečnost dále zjistila, že čtyřem navrátilcům se podařilo znovu uprchnout do zahraničí, dalších sedm bylo nezvěstných.³⁸³⁾ Amnestii, která měla rozbít masovou základnu československého exilu, nakonec využilo méně než 5 % z celkového počtu poúnorových exulantů.³⁸⁴⁾ Amnestie však paradoxně přispěla podstatnou měrou k vyřešení situace těch exulantů, kteří o návrat neprojeví zájem. Týkalo se to především dosti velké skupiny exulantů, která stále přežívala v západoněmeckých uprchlických táborech (právě z osob pobývajících v těchto táborech se rekrutovalo největší množství navrátilců). Doba konečného řešení sociální a existenční otázky těchto exulantů se časově kryla s platností československé amnestie pro uprchlíky a československé ministerstvo vnitra pokládalo opatření ke zlepšení jejich situace za přímý důsledek obav Západu z výsledků amnestie.³⁸⁵⁾ Údajně kvůli zmenšení vlivu amnestie byla přijata opatření ke zlepšení poměrů v uprchlických táborech a řada zemí (USA, Kanada, Brazílie, Austrálie a další) zjednodušila podmínky pro vystěhování a trvalé usídlení exulantů pobývajících v těchto táborech.³⁸⁶⁾ Ačkoliv platnost amnestie pro uprchlíky skončila k 1. 12. 1956, komunistický režim se již nevrátil ke stalinistickému čistě represivnímu přístupu k exulantům. Úvodník posledního čísla *Hlasu domova* nabízel budoucím navrátilcům individuální řešení každého případu,³⁸⁷⁾ ustanovení o možnosti beztrestného návratu pro uprchlíky byly obvyklou součástí řady amnestií vyhlašovaných prezidentem republiky po zbytek 50. a 60. let.³⁸⁸⁾ Rozsah amnestie z let 1955–1956 však tyto nové nabídky přesahoval jak počtem navrátilců se exulantů,³⁸⁹⁾ tak

³⁷⁹⁾ Dr. Lev Sychrava říká: „Věřím v mír ...“, *Hlas domova*, 24. 1. 1956, s. 2.

³⁸⁰⁾ Tamtéž.

³⁸¹⁾ Zpráva kanceláře prezidenta republiky, *Hlas domova*, 11. 12. 1956, s. 1.

³⁸²⁾ Hanzlík, Jan: *Československá emigrace očima tajných materiálů*, Securitas imperii 9, ÚDV, Praha 2002, s. 305.

³⁸³⁾ AMV, f. A 2/1, inv. j. 978, Zpráva o průběhu amnestie prezidenta republiky, Materiál Osoby vrátivší se v rámci amnestie prezidenta republiky – zpráva, II. správa MV, 14. 5. 1956. Viz dokument č. 2.

³⁸⁴⁾ Vycházím z odhadů počtu členů poúnorového exilu; uvádí se většinou cca 25 000 osob. Uvedené procento je pochopitelně jen velmi hrubým odhadem, neboť mezi navrátilci byly i osoby, které odešly do zahraničí již před únorem 1948 (a tedy z hlediska tehdejších zákonů legálně). Jisté procento navrátilců tvořili cizí státní příslušníci (většinou manželky čs. emigrantů a děti, které se narodily již v zahraničí).

³⁸⁵⁾ NA, f. ÚV KSČ, politické byro, sv. 67, a. j. 83, bod 4, Zpráva o průběhu amnestie prezidenta republiky z 9. 5. 1955, 16. 10. 1955.

³⁸⁶⁾ Tamtéž.

³⁸⁷⁾ *Dobré dílo*, *Hlas domova*, 5. 2. 1957, s. 1.

³⁸⁸⁾ Např. Rozhodnutí o amnestii č. 54/1960 Sb. z 9. 5. 1960, č. 46/1962 Sb. z 9. 5. 1962, č. 43/1965 z 9. 5. 1965 a č. 55/1968 z 9. 5. 1968.

³⁸⁹⁾ Amnestie z roku 1960 využilo 355 navrátilců, amnestie z roku 1965 jen 69 osob. Hanzlík, J.: c. d., s. 305.

především širokým zapojením státního a bezpečnostního aparátu do její organizace. V neposlední řadě byla akce doprovázející amnestii pro uprchlíky i jedním z nejvýraznějších vze-

pětí režimní propagandy proti exilu v 50. letech, se kterým po omezenou dobu navázala svérázný druh propagandistického konfrontačního dialogu.

DOKUMENT č. 1

Zajištění návratu amnestovaných osob z ciziny (30. 5. 1955)

NA, f. ÚV KSČ, politické byro 1955, sv. 44, a. j. 60, bod 15.

POLITICKÉ BYRO ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KSČ

4591/12

Číslo pořadu: 15

K bodu: Zajištění návratu amnestovaných osob z ciziny.

Na základě amnestie presidenta republiky hlásí se v cizině řada osob k návratu do vlasti. Vedle opatření, která byla již provedena ministerstvem zahraničních věcí po linii zastupitelských úřadů a ministerstvem vnitra po linii Pohraniční stráže a pasových přechodů, je třeba včas připravit opatření souvisící s přijetím těchto osob na území ČSR.

Navrhuje se zřídit „Výbor pro zabezpečení osob, které na základě amnestie se vrátí do ČSR“ složený ze známých představitelů veřejného života. Výbor, jehož zřízení bude vyhlášeno v tisku, by též vydával vlastní časopis „Hlas domova“. Orgány ministerstva vnitra by po své linii zajišťovaly prověření osob, které se vrátí.

Příloha I.

Návrh usnesení.

Příloha III.

Zpráva.

Příloha IV.

Zpráva pro tisk a rozhlas.

Předkládá: s. Barák.

26. května 1955

Počet listů: 7

Usnesení

60. schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 20. 5. 55

k bodu: Zajištění návratu amnestovaných osob z ciziny.

(s. Barák)

Usneseno:

- I. Schvaluje se předložený návrh postupu při návratu amnestovaných osob z ciziny.
- II. Ukládá se:

1) s. Kleňhové-Besserové, tajemnici ústředního výboru Národní fronty

- a) vytvořit na dobu platnosti amnestie pro osoby, které uprchly do ciziny „Výbor pro zabezpečení osob, které na základě amnestie se vrátí do ČSR“ ve složení:

předseda: Dr. Miroslav Klinger, člen předsednictva ústředního výboru Národní fronty, Praha,
místopředseda: Vojtěch Daubner, předseda Slovenské odborové rady a člen Ústřední rady odborů, Bratislava,

členové:

Alois Šubr, vedoucí odboru pro věci národních výborů, Praha,

Božena Holečková, členka Výboru československých žen, Praha,

Milan Rázus, tajemník Slovenského ústředního výboru Československého svazu mládeže, Bratislava,

Jozef Lietavec, tajemník slovenského Československého červeného kříže, Bratislava,

Rostislav Petera, šéfredaktor časopisu Lidová demokracie, Praha,

tajemník: Václav Valtr, Praha,

- b) uveřejnit v tisku zprávu o vytvoření „Výboru pro zabezpečení osob, které na základě amnestie se vrátí do ČSR“ s uvedením místa a telefonu, kde bude Výbor pracovat;
- 2) s. A. Svobodovi, primátoru hlavního města Prahy, zajistit umístění kanceláře „Výboru pro zabezpečení osob, které na základě amnestie se vrátí do ČSR“ v Praze;
- 3) s. Hendrychovi, tajemníku ÚV KSČ, zajistit založení a vydávání týdeníku „Výboru pro zabezpečení osob, které na základě amnestie se vrátí do ČSR“ pod názvem „Hlas domova“;
- 4) s. Barákovi, ministru vnitra, a s. dr. h. c. Plojharovi, ministru zdravotnictví, zajistit vytvoření a provoz karanténní stanice;
- 5) s. Barákovi, ministru vnitra, zajistit
 - a) aby orgány ministerstva vnitra prováděly prověrku všech osob, které na základě amnestie se vrátí do vlasti,
 - b) úhradu nákladů spojených s činností „Výboru pro zabezpečení osob, které na základě amnestie se vrátí do ČSR“ z prostředků ministerstva vnitra;
- 6) s. Noskovi, ministru pracovních sil, zajistit zařazení osob, které se vrátí na základě amnestie do vlasti, do práce v zemědělství, průmyslových závodech, které nejsou významné pro obranu státu, a na jiných pracovištích společenského nebo kulturního života podle povahy odborných znalostí a schopností osob, které se vrátí.

Provede: s. Barák, dr. h. c. Plojhar, s. Nosek, s. Kleňhová-Besserová, s. Svoboda, s. Hendrych.

Zpráva

V souvislosti s amnestií presidenta republiky ze dne 9. května 1955 začíná se v cizině hlásit řada osob k návratu do vlasti. Ministerstvo zahraničních věcí již podrobně informovalo své zastupitelské úřady v cizině, jak mají zabezpečovat návrat těchto osob, a rovněž ministerstvo vnitra vydalo pro orgány Pohraniční stráže a pracovníky pasové kontroly příslušné instrukce.

Aby byl po všech stránkách náležitě zabezpečen návrat těchto osob, navrhuje se zřídit, ve složení uvedeném v usnesení, „Výbor pro zabezpečení osob, které na základě amnestie se vrátí do ČSR“. Tento orgán by zajišťoval úkoly, které souvisí s návratem těchto osob a jejich přechodem do normálního občanského života v ČSR. Výbor, jehož složení a umístění bude oznámeno v denním tisku, byl by též místem, na které by se mohly obracet osoby, které žádají o povolení návratu do vlasti, a příbuzní těchto osob v ČSR. Aby existence tohoto orgánu a jeho činnost získala náležitou publicity, bude též vydávat vlastní časopis, týdeník „Hlas domova“, který bude zejména rozšiřován mezi řadové uprchlíky v táborech.

Bude zajištěno, aby osoba, která na základě amnestie se vrátí, byla urychleně od hranic dopravena do karanténní stanice, kde by byla zajištěna podrobná lékařská prohlídka, zejména s hlediska epidemiologického. Počítá se, že v této stanici, kterou by každá osoba musela projít, by osoba zůstala asi 14 dnů. V té době bude pracovníky ministerstva vnitra podrobně vyslechnuta a její údaje budou prověřeny. Osoby, o kterých bude zjištěno, že nejde o agenty, budou pak předány Výboru, který za pomoci ministerstva pracovních sil jim zajistí práci a – bude-li to třeba – poskytne jim nejnnutnější oděv, jízdenku do místa nového pobytu i peníze na první dobu. Tyto osoby budou umisťovány v zemědělství, v průmyslových závodech, pokud nejde o podniky důležité pro obranu státu, a podle jednotlivých případů i na jiných úsecích společenského a kulturního života. Výbor bude podle okolností rozšířen o zástupce osob, které se podle amnestie vrátí.

Zpráva pro tisk a rozhlas

S ohledem na četné žádosti občanů, kteří na základě amnestie presidenta republiky ze dne 9. května 1955 projevují přání vrátit se do vlasti, rozhodl ústřední výbor Národní fronty dne 1. června 1955 zřídit „Výbor pro zabezpečení osob, které na základě amnestie se vrátí do ČSR“ v tomto složení:

předseda: Dr Miroslav Klinger, člen předsednictva ústředního výboru Národní fronty, Praha,

místopředseda: Vojtěch Daubner, předseda Slovenské odborové rady a člen Ústřední rady odborů, Bratislava,

členové: Alois Šubr, vedoucí odboru pro věci národních výborů, Praha, Božena Holečková, členka Výboru československých žen, Praha,

Milan Rázus, tajemník Slovenského ústředního výboru Československého svazu mládeže, Bratislava,

Jozef Lietavec, tajemník slovenského výboru Československého červeného kříže, Bratislava,

Rostislav Petera, šéfredaktor časopisu Lidová demokracie, Praha,

tajemník: Václav Valtr, Praha.

„Výbor pro zabezpečení osob, které na základě amnestie se vrátí do ČSR“ bude se starat o všechny otázky související s návratem amnestovaných osob do vlasti i vyřizovat dotazy příbuzných těchto osob v ČSR. Kancelář Výboru byla zřízena v budově ÚNV v Praze 1, ulice, číslo, v poschodí, číslo dveří ..., číslo telefonu³⁹⁰⁾ x x x

Tato zpráva bude publikována v tisku a rozhlasě ČSR dne 2. 6. 1955 a podle možností i v zahraničním tisku a rozhlasě.

³⁹⁰⁾ Kancelář výboru byla nakonec zřízena v budově Ústředního národního výboru hl. m. Prahy na Náměstí primátora dr. Vacka (dnes Magistrát hl. m. Prahy na Mariánském náměstí).

DOKUMENT č. 2

Zpráva o průběhu amnestie od vyhlášení dne 9. 5. 1955 do 1. 5. 1956
AMV, f. A 2/1, inv. j. 978.

MINISTERSTVO VNITRA

Č. A/8-00322/01-56.

V Praze dne 3. 5. 1956

Výtisk č. 1

Ministr vnitra

s. Rudolf BARÁK

Zpráva o průběhu amnestie presidenta republiky od vyhlášení dne 9. 5. 1955 do 23. 4. 1956.

Od vyhlášení amnestie presidentem republiky dne 9. 5. 1955 do 23. 4. 1956 se vrátilo do ČSR celkem 885 osob. Z uvedeného počtu bylo 598 mužů, 141 žen a 146 dětí.

Mimo toho bylo předáno do karanténní stanice v různých intervalech 5 osob, u kterých bylo zjištěno, že se jedná o podvodníky, kteří nebyli v zahraničí. Po zjištění byli předáni příslušným městským oddělením VB. V uvedeném počtu navrátilců je započítán i Ladyslaw Taubert, který po převzetí v karanténní stanici byl předán polskému vyslanectví v Praze, jelikož byl polské státní příslušnosti.

V počtu osob, které přišly do ČSR, je značné procento německých státních příslušnic, které se provdaly za čsl. uprchlíky a nyní se vracejí jako jejich manželky, často spolu s dětmi. Kromě německé státní příslušnosti jsou i ojedinělé případy jiné státní příslušnosti. Celkem se jedná o cca 250–300 osob.

Největší počet navrátilců se dosud vrátil z Německé spolkové republiky tj. celkem 469 osob. Dále z Rakouska 83 osob, z Francie 76 osob, z Kanady 72 osob, z Brazílie 37 osob, Austrálie 33 osob, Anglie 26 osob, USA – Chile 13 osob, Norsko 15 osob, Itálie 14 osob, Izrael 11 osob. Mimo uvedené státy se vrátili uprchlíci v menším počtu ze Švédska, Švýcarska, Dánska, Mexika, Jugoslávie, Polska, Uruguaye, Belgie, Vietnamu a Argentiny.

Týdenní průměr navrátilců se osob v rámci amnestie za dobu od vyhlášení do dne 23. 4. 1956 je 18–19 osob. V poslední době se tento průměr značně snížil. V lednu se vrátilo 48 osob, v únoru 40 osob, v březnu 38 osob a do 23. 4. 56 přišlo 25 osob. Průměr navrátilců od začátku t. r. na jeden týden činí 8 osob.

Osoby, které se vracejí do ČSR, přijíždějí převážně na cestovní průkazy, které dostávají na jejich žádost od našich zastupitelských úřadů. Cestovné si v některých případech hradí navrátilci sami. Jsou však případy, kdy si vypůjčují finanční částky od našich zastupitelských úřadů na cestovné a na proplacení odeslání jejich svršků do ČSR, kteréžto půjčky pak po svém příchodu do ČSR údajně splácejí.

V menším počtu pak přicházejí do ČSR osoby ilegálním způsobem, a to tak, že přijdou k státní hranici a přihlásí se u příslušníků PS, kteří je předají příslušným KS MV jako navrátilce.

Jsou i takové případy, kdy jsou do ČSR předávány čsl. státní příslušníci německými úřady, a to v případech, jsou-li ze záp. Německa vyhoštěni pro spáchání různých trestných činů nebo přímo po výkonu trestu na svobodě.

V počtu navrátilců jsou započteny i ty osoby, které se do ČSR vrací jako starousedlíci a projdou karanténní stanicí. Jedná se o osoby, které se vracejí zejména z Kanady, které z ČSR odejely na vystěhovalceký pas a nyní se vrací opět legálně na cestovní pas.

Při vytěžování navrátilců zjišťujeme, že značná část osob se rozhodla k návratu do ČSR na

základě čtení časopisu „Hlas domova“, který je vydáván čtrnáctidenně „Výborem pro zabezpečení osob, které se na základě amnestie vrací do ČSR“ a který je uprchlíkům v zahraničí doručován. Další, menší část navrátilců, která se vrací do ČSR, přijíždí, přichází, na základě dopisů, které jim odesílají i navrátilci, kteří se do ČSR již vrátili a prošli naší stanicí. Nejméně se však vracejí uprchlíci na základě výzvy svých příbuzných.

Podle informací, získaných od navrátilců, žije ve Spolkové německé republice a v jiných, i zámořských státech, větší počet uprchlíků, kteří dosud nejsou o amnestii informováni, nebo nedostatečně. Většina z těchto osob nemá možnost odposlechu čsl. rozhlasového vysílání a nedostává zmíněný časopis „Hlas domova“, jelikož pracují na odlehlých místech většinou jednotlivě, zejména v zemědělství. Je pravdou, že jsou i takové případy, kdy jsou zmínění uprchlíci o amnestii informováni, avšak obávají se do ČSR vrátit ze strachu před trestním stíháním, jelikož před svým útekem z ČSR spáchali jistý trestný čin, ku příkladu krádež, vloupání, zběhnutí od vojska, černý obchod s potravinovými lístky apod. Většina těchto osob by se ráda do ČSR vrátila, avšak, jak jsem již uvedl, nevědí, zda jejich trestný čin spadá do amnestie, nebo ne.

Většinu uprchlíků v zahraničí zajímají otázky, jak budou v ČSR úřady přijmuty, jakou práci budou moci vykonávat, bytové podmínky, platové a jiné. Tyto osobní a existenční problémy uprchlíků jsou vlastně brzdou jejich návratu do ČSR, jelikož jim nejsou dostatečně osvětlovány, zejména ne v časopise „Hlas domova“, který je některým z nich doručován. Další brzdou v návratu uprchlíků je i to, že značná část těchto osob je vázána pracovní smlouvou na určitou dobu, ku příkladu v strážních oddílech, ať již v polských, českých nebo francouzských. Stejně je tomu i u příslušníků cizinecké legie, kde jsou osoby vázány při jejich nástupu na dobu 5 let.

Vyšetřovací skupina má za to, že hlavním nedostatkem v průběhu amnestie je zejména slabá a nedostatečná propagace mezi uprchlíky v zahraničí, která má pak za důsledek malý počet navrátilců se osob do ČSR. Naše zastupitelské úřady a zmíněný časopis „Hlas domova“, stejně tak i první správa MV a další, neplní v daném případě své úkoly dostatečně.

Dalším nedostatkem v amnestii je otázka zařizování bytů pro navrátilce. Je vše v pořádku u těch navrátilců, kteří přijdou do ČSR a mají u koho bydlet. Největší potíž je u těch osob, rodin, které se vrátí do ČSR a nemají možnosti bydlet u svých příbuzných nebo známých. V takovýchto případech rodina, nejde-li pracovat do zemědělství, čeká na přidělení přechodného bytu někdy týdnů nebo měsíců. Za dobu jejich čekání získávají navrátilci postupně přehled o počtu osob, které se do ČSR vrátí v rámci amnestie, navazují bližší styky, což má za následek, že je stěžována práce vyšetřovací skupiny. Mezi navrátilci se často vrací a naší stanicí procházejí spolupracovníci MV, takže i v těchto případech při dlouhém čekání – pobytu některých navrátilců, kteří čekají na ubytování – vzniká nebezpečí odhalení a dekonspirace naší agentury.

Vzhledem k uvedené situaci doporučuji tato opatření k docílení lepších výsledků sledovaných amnestií:

1. aby čsl. zastupitelské úřady urychleně vyrozuměly ty čsl. uprchlíky, kteří žijí v obvodu jejich působnosti o možnostech amnestie, jejím prodloužení, případně i o jiných otázkách týkajících se jejich okamžitého návratu do ČSR,
 2. aby čsl. zastupitelské úřady spolu s I. správou MV a jinými složkami vyvíjely větší úsilí o zjištění pobytu uprchlíků, u nichž dosud neznají místa jejich pobytu, a tyto vyrozumívaly o amnestii – možnostech návratu do ČSR,
 3. aby pracovníci I. správy a jiných správ MV pomocí svých spolupracovníků – sítí – v zahraničí napomáhali v přesvědčování agitací mezi uprchlíky k jejich návratu do ČSR v rámci amnestie a aby zajistili návrat některých prominentů do ČSR,
 4. aby II. správa MV ve spolupráci se sekretariátem Výboru (s. Valtrem Václavem) projednala možnost odesílání časopisu „Hlas domova“ dalším uprchlíkům, u nichž jsme zjistili jejich pobyt v zahraničí a kteří dosud nedostávají zmíněný časopis, rozšířit odesílání časopisu na vícero míst, zejména tam, kde uprchlíci žijí společně, jako na příklad strážní oddíly v záp. Německu, cizinecká legie apod.,
 5. aby II. správa a 2. odbory KS MV prostřednictvím svých agenturních sítí působily na osoby, které mají příbuzné v zahraničí, aby prostřednictvím dopisů působily k jejich návratu,
-

6. aby sekretariát „Výboru pro zabezpečení osob“ urychleně vyřídil všechny dopisy-dotazy uprchlíků v zahraničí, kteří mají zájem se vrátit do ČSR tak, aby jejich návrat nebyl prodlužován,
7. aby redakční rada časopisu „Hlas domova“ věnovala více pozornosti jeho náplni a zejména měla na mysli, že časopis čtou převážně mladé osoby, kterých je v zahraničí nejvíce, většinou bez politického přehledu anebo mající falešnou představu o státním zřízení v ČSR,
 - a) do časopisu psát více o problémech, které se nejvíce dotýkají mladých lidí, psát o večerních kursech, školách, ať již traktoristů, řidičů vozidel atd.,
 - b) v časopise uvádět konkrétní příklady o těch navrátilcích, kteří se do ČSR vrátili a jimž byla trestná činnost amnestována; co dnes dělají, jaké povolání si sami vybrali, případně dle možnosti, kolik si vydělají apod.,
 - c) do „Hlasu domova“ dávat fotografie rodin, které se v rámci amnestie do ČSR vrátily a dnes jsou již zabydleny, jejich domácnost, fotografie osob při práci se stroji apod.,
8. aby s. Valtr ve spolupráci s redakční radou připravil relace pro vysílání rozhlasem pro zahraničí i u nás týkající se možnosti návratu čl. uprchlíků do vlasti, při čemž vhodnou formou objasňovat ty otázky, které jsou uprchlíkům neznámy nebo nejasné,
9. aby náš zastupitelský úřad v NDR projednal s tamějšími úřady rychlé předávání osob čl. státní příslušnosti, které se u nich přihlásí jako uprchlíci z ČSR a mají snahu se vrátit do ČSR,
10. aby zastupitelské úřady zejména v zámořských státech působily na uprchlíky prostřednictvím tamějších krajanských spolků (starousedlíků) ve směru jejich návratu do vlasti,
11. využívat a náležitě instruovat různé čl. delegace odjíždějící do zahraničí, aby vhodnou formou napomohly – podpořily naši amnestii.

Vypracoval náčelník vyšetřovací Náčelník Správy vyšetř. MV skupiny:

v. z. kpt. Vojtěch Ježek

mjr. Brůcha

Náčelník správy vyšetř. MV: mjr. Brůcha

Šetření sebevraždy Milana Reimana

Jan Kalous

K dodnes neobjasněným případům sebevražd, respektive úmrtí osob při vazebním stíhání, v období totalitního režimu v ČSR náleží případ předního poúnorového komunistického ekonoma ing. Milana Reimana. Jeho smrt byla uzavřena se závěrem – sebevražda. Na základě dochovaných archivních materiálů se ale zdá být velmi pravděpodobné, že svůj podíl na tragickém konci jeho života měli sovětské poradce zařazení do resortu ministerstva vnitra, o jejichž faktické přítomnosti při výsleších až dosud neexistovaly jasné důkazy.

Kdo tedy byl Milan Reiman? O Reimanovi samém jsou k dispozici pouze torzovité informace. Narodil se v roce 1906. Po 2. světové válce působil v odborové centrále a také jako hospodářský odborník v Ústřední plánovací komisi. V roce 1949 se stal vedoucím Kanceláře Úřadu Předsednictva vlády ČSR; údajně patřil mezi ekonomické poradce předsedy vlády. Již v době před zatčením byl ovšem „operativně rozpracován“ 3. sektorem Velitelství Státní bezpečnosti (tzv. hospodářským zpravodajstvím).

Reiman byl zatčen pro podezření z nepřátelské činnosti v čs. hospodářství (v souvislosti s hledáním nepřítele uvnitř KSČ) dne 24. listopadu 1949 krajským velitelstvím StB na příkaz Karla Švába.³⁹¹⁾ Téhož dne ve 23.30 byl předán do vazby do věznice v Praze-Ruzyni, kde byl následně veden pouze jako vyšetřovatel číslo 1474. Historik Karel Kaplan upozornil v souvislosti s motivací Reimanova uvěznění na následující okolnost: „Podle výpovědi K. Švába existovaly mezi předními komunisty v řídicích institucích ekonomiky dvě skupiny; v čele jedné stál M. Reiman, v druhé se soustřeďovali ti, kteří válku prožili v anglickém exilu. Mezi nimi – podle Švába – probíhal zápas

o ovládnutí ekonomiky a spory o směr jejího vývoje.“³⁹²⁾

Poprvé byl Reiman vyslýchán 29. listopadu 1949. Poté pravidelně až do 5. prosince 1949. Během více jak 46 hodin výslechů s ním bylo sepsáno celkem 55 stran protokolu – mj. o jeho životě, o politické činnosti v době první republiky i za okupace a také o aktivitách po roce 1945. Vyšetřovali ho vrchní strážmistři Rudolf Šrubař a Josef Konrád; oba byli zařazení v sektoru VI.B, který se mj. zabýval tzv. sionisty, případy hospodářské sabotáže apod. Reimanovo chování při výsleších později – tzn. při šetření jeho sebevraždy – zhodnotil nadporučík dr. Jaroslav Jindra takto: „Ing. Reiman vypovídal velmi ochotně, věcně, choval se sebevědomě, klidně a nejevil po celou dobu vyšetřování žádné známky duševní deprese. V některých okamžicích podle údajů vyšetřujících orgánů projevoval dokonce známky veselí.“³⁹³⁾

Naposledy byl tedy Reiman vyslýchán 5. prosince 1949 v době od 8.20 do 12.30 hodin a od 12.50 do 14.35 hodin. Noc proběhla klidně. Ani ráno se nedělo něco podezřelého. Kolem půl deváté ráno 6. prosince 1949 přišel pro vězně k předvedení velitel směny štábní strážmistr Hronek a objevil Reimana již oběšeného. V 9.45 konstatoval přivolaný MUDr. Pekárek smrt. Reiman si vyrobil asi půl metru dlouhou smyčku tak, že si ji upletl z podkolenek a kapesníků, které mu byly mimořádně ponechány. Závěrečná zpráva o vyšetřování Reimanovy sebevraždy konstatovala: „Samotnou sebevraždu spáchal ing. Reiman zřejmě tak, že si stoupl na radiátor ústředního topení, uvázal na kličku výše zmíněnou smyčku, pak vsunul hlavu do smyčky a spustil se z radiátoru dolů. Výškový rozdíl tj. výše pádu je nejméně 34 cm vysoká, protože radiátor sám o sobě je vysoký 75 cm a nejvyšší stopa boty na zdi je 39

³⁹¹⁾ Karel Šváb (1904–1952) – český komunista, švagr Jana Švermy. Vyučený strojní zámečnick (do r. 1919 žil s rodiči v Porúří). Do r. 1921 byl členem sociální demokracie, poté se stal komunistou. Vystřídal různá zaměstnání – pracoval také v redakci Rudého Práva a působil v tělovýchovném hnutí. V březnu 1939 byl zatčen gestapem a během války vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen. V červnu 1945 se stal vedoucím odboru pro evidenci, později vedoucím bezpečnostního oddělení sekretariátu ÚV KSČ. Tato pozice mu umožňovala zasahovat do práce bezpečnostních a zpravodajských složek. V září 1949 přešel na MV. Zde se měl zabývat např. případy, které by se dotýkaly vyšších stranických a státních představitelů. Od srpna do prosince 1950 byl náměstkem MNB. V únoru 1951 byl na rozkaz ministra národní bezpečnosti Kopřivy zatčen. V listopadu 1952 byl v procesu s R. Slánským odsouzen za velezradu k trestu smrti a v prosinci 1952 popraven.

³⁹²⁾ Karel Kaplan: StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Edice Svědectví. ÚDV, Praha 2002, s. 216.

³⁹³⁾ AMV, f. A 8, inv. j. 1129. MV, Velitelství Státní bezpečnosti. Závěrečná zpráva. Věc: Ing. Milan Reiman – sebevražda oběšením – šetření. Datováno v Praze 8. 12. 1949, bez čj. Podepsán: npor. Dr. Jaroslav Jindra.

cm od země. Je však zřejmé, že nejvyšší stopy na zdi vznikly částečným pokrčením nohou při pohybech v agonii, takže je pravděpodobné, že celková výška pádu byla 40–50 cm.³⁹⁴) Vraťme se ale na samotný začátek práce vyšetřovací komise. Prověřování bylo zahájeno hned 6. prosince ustavením komise k objasnění okolností smrti ing. Reimana ve složení: nadporučík dr. Jaroslav Jindra (za ministerstvo vnitra), dr. Vavřík (vyšetřující soudce okresního soudu v Praze), zapisovatelka Felsteinerová, doc. MUDr. Jaromír Tesař (soudní znalec v oboru soudního lékařství) a dr. Václav Aleš (za ministerstvo spravedlnosti). Podle sestaveného časového plánu Reiman spáchal sebevraždu asi v 8 hodin ráno. Podkolenky a kapesníky byly Reimanovi ponechány údajně proto, že v období let 1949–1950 byla na celách v Ruzyni značná zima (alespoň podle vyjádření majora Aloise Dřevíkovského a podplukovníka Jana Musila). Motiv sebevraždy se nicméně nepodařilo objasnit. Nikdo si v jeho chování nevšiml podezřelé změny a komise „překvapivě“ nezjistila ani používání násilí při výsleších. Tyto závěry potvrdil v prosinci 1956 také náčelník Inspekce MV major Alois Šlechta v písemné informaci pro ministra vnitra Rudolfa Baráka.³⁹⁵) O den později, 7. prosince 1949, ale do vyšetřování sebevraždy zasáhl osobně Karel Šváb. Prikázal totiž veliteli sektoru BAa-V dr. Lumíru Kročkoví, aby příslušník jeho sektoru (tím byl určen právě již jmenovaný nadporučík dr. Jaroslav Jindra) převzal celý případ.

Téhož dne, 7. prosince 1949, provedl doc. MUDr. Jaromír Tesař pitvu Reimanova těla. Příčinou smrti „neznámého muže“ (uvedeno záměrně; myšleno Reimana) bylo udušení z oběšení. Nicméně při ohledání nebylo zjištěno nic, co by naznačovalo cizí zavinění: „Při pitvě nebylo shledáno nic, co by svědčilo proti sebevraždě.“³⁹⁶) Dne 7. prosince 1949 popsal nadporučík Jindra přesněji místo Reimanova sebevraždy: „Vězeň 1474 spáchal sebevraždu

údajně na kličce od ventilace u levého okna. Tato klička je 13 cm dlouhá a v případě, že je sklopena svisle dolů k zemi (což musí být, je-li zatížena větší zátěží) je její spodní okraj 220 cm od podlahy. Pod oknem je radiátor vysoký 73 cm. Na stěně pod touto kličkou ve výšce 15 až 40 cm jsou tmavé čmouhy, které pravděpodobně byly způsobeny černými polobotkami, které měl vězeň 1474 oblečeny při sebevraždě, tím, jak v agonii pohyboval nohami, které narážely přitom na zeď. Také spodní odpadová roura ústředního topení nese jasný znak otření černou barvou.“³⁹⁷) Následujícího dne, 8. prosince 1949, byl v budově Velitelství StB vyslechnut vrchní strážmistr Rudolf Šrubař.³⁹⁸) K okolnostem Reimanova sebevraždy uvedl do protokolu svým způsobem zajímavou skutečnost. Řekl totiž, že „[...] jsem se pak vrátil na ministerstvo vnitra do té budovy, kde jsme případ hlásili s. Švábovi a soud. Veselému“. Nevyšvětlil však důvod, který ho vedl k informování zrovna těchto představitelů StB, propojených bezprostředně s aparátem ÚV KSČ (neupřesnil, zda právě Šváb a Veselý měli nějaký zvláštní zájem na vyšetřování úmrtí ing. Reimana). Šrubařovu výpověď téhož dne (tzn. 8. prosince) potvrdil i druhý Reimanův vyšetřovatel Josef Konrád.³⁹⁹) Strážmistr Jaromír Holý (konající dozor v ruzyňské věznici) 8. prosince 1949 k průběhu služby uvedl: „Asi v 8.20 hod. jsem procházel kolem cely č. 17, kterou jsem rovněž konroloval a určitě si vzpomínám, že v cele č. 17 vězeň přecházel po cele a nic nápadného jsem na něm neviděl.“ Okamžik nalezení Reimanova těla popsal takto: „Velitel směny se nejdříve podíval kukátkem do cely, otevřel tu celu a mezi tím už na mě volal, abych šel rychle k němu. Když jsem k němu došel, řekl mi: ‚Máš tu oběšeného, uřizni ho‘ a dodal: ‚Já jdu pro velitele věznice‘. Já jsem vyndal z kapsy svůj vlastní kapesní nůž, který předkládám a vězně jsem nad hlavou odřízl.“ Holý pak zahájil oživovací pokusy, ve

³⁹⁴) Tamtéž

³⁹⁵) Tamtéž, Inspekce ministra vnitra – ministru vnitra Rudolfu Barákoví. Milan Reiman – šetření. TAJNÉ. Datováno v Praze 10. 12. 1956, čj.: IM-0178/56. Podepsán: náčelník inspekce ministra, mjr. Alois Šlechta.

³⁹⁶) Tamtéž, Ústav pro soudní lékařství University Karlovy v Praze, protokol pitevní. Opis. Datováno 7. 12. 1949. Pitvající: prof. dr. Hájek. Podpis nečitelný.

³⁹⁷) Tamtéž, Velitelství Státní bezpečnosti, úřední záznam, datováno v Praze 7. 12. 1949, bez čj., podepsán: npor. Dr. Jaroslav Jindra v.r.

³⁹⁸) Tamtéž, Velitelství Státní bezpečnosti, protokol sepsaný dnešního dne ve vyšetřující budově Vel. St. bezpečnosti se vrch. stžm. Rudolfem Šrubařem, datováno 8. 12. 1949, místo neuvedeno, bez čj., podepsáni: sepsal – npor. Dr. Jaroslav Jindra, zapisovala – Jílková, vypovídal – Šrubař Rudolf, vrch. stžm.

³⁹⁹) Tamtéž, Velitelství Státní bezpečnosti, protokol sepsaný dnešního dne ve vyšetřující budově Vel. St. bezpečnosti s Josefem Konrádem, datováno 8. 12. 1949, místo neuvedeno, bez čj., podepsáni: sepsal – npor. Dr. Jaroslav Jindra, zapisoval – čet. Jílková, vypověděl – Konrád Josef.

kterých pokračoval přivolaný lékař.⁴⁰⁰⁾ Pravdivost Holého svědectví potvrdili i strážmíři Miroslav Kuban, Jiří Kudrle a Karel Podlešák, kteří byli na místě přítomni.⁴⁰¹⁾ Již 8. prosince 1949 předložil npor. dr. Jaroslav Jindra za Velitelství Státní bezpečnosti závěrečnou zprávu o výsledcích šetření Reimanovy sebevraždy.⁴⁰²⁾ V ní se mimo jiné rovněž zabýval objasněním a provedením sebevraždy. Podle této zprávy objevil Reimanovo tělo v 8.45 v cele číslo 17 velitel strážní štábní strážmistr František Hronek a vše oznámil zástupci velitele věznice štábnímu strážmistru Bedřichu Murasovi. Muras vyrozuměl velitele věznice podporučíka Bedřicha Káňu (ten se mj. v lednu 1957 vyjádřil, že se podivil tomu, že ve výslechu Reimana nebylo den před jeho smrtí pokračováno, zvláště když se uvězněný rozhodl vypovídat; byl v rozpacích i z toho, že mu byly vydány kapesníky, ponožky a další věci, když nikdo jiný takovou možnost neměl a na Reimanově cele bylo dle jeho názoru horko)⁴⁰³⁾ a společně se pak odebrali na celu, kde na zemi leželo Reimanovo bezvládné tělo (odřízl ho strážný – štábní strážmistr Jaromír Holý). Prováděli oživovací pokusy, ale ani přivolanému doktoru MUDr. Ladislavu Pekárkovi se již nepodařilo zachránit ho.

V prosinci 1956 se k Reimanově sebevraždě vyjádřil major Petr Bechyně. V roce 1949 pracoval jako tlumočnick sovětských poradců Lichačeva a Makarova a mj. se tak zúčastnil výslechů vyšetřovaných osob v Ruzyni. Bechyně si byl téměř stoprocentně jistý, že jedním z vyslýchaných byl také ing. Milan Reiman. Bechyně se domníval, že vše se odehrálo snad den před jeho sebevraždou.

Přítomní sověští poradci čerpali své informace o podrobnostech jednotlivých případů prostřednictvím několika zdrojů; jedním z nich byl i Karel Šváb (ovšem dnes již víme, že nebyl zdaleka jediným). Vzhledem k tomu, že vyšetřování Reimana neprobíhalo žádoucím směrem, bylo rozhodnuto (pravděpodobně se Švá-

bovým souhlasem, že další výslech povedou sami Lichačev a Makarov.

Tlumočnick Petr Bechyně k tomu později uvedl: „*Poradci prováděli své výslechy formou velmi ostrou, pokud se nejednalo o vyšetřovance, který již vypovídal o své trestné činnosti. Při výslechu měli úlohy v podstatě rozděleny. Makarov volil formu jemnější a převážně vyšetřovance přesvědčoval o tom, že doznání je významnou polehčující okolností. [...] Lichačev byl útočný, vyžadoval odpovědi na otázky ke konkrétní nepřátelské činnosti, často také křičel, někdy volil i často velmi hrubé výrazy. Výslech Milana Reimana musel probíhat v této formě, při nejmenším alespoň z počátku. Nevzpomínám si jak byl výslech dokončen. Předpokládám však, že mohl zakončit mírně, při čemž vycházím z toho, že později po jeho sebevraždě poradci rozmlouvali mezi sebou v mé přítomnosti o tom, že se soudruzi Šrubař a Konrád dopustili chyby tím, že nepokračovali v jeho výslechu a nezapsali jeho doznání alespoň stručně a že ho naopak hned dali do cely, čímž mu dali možnost o všem uvažovat a nakonec se rozhodnout spáchat sebevraždu. [...] Zde musím uvést, že poradci užívali často také tento argument: ‚Jestliže se nedoznáte máme dost důkazů k tomu, abyste byl odsouzen k nejvyššímu trestu.‘ Tento argument používali i v těch případech, kdy třeba důkazy nebyly nebo jich bylo málo. [...] Chtěl bych ještě celkově dodat, že výslech, prováděný poradci, zapůsobil na každého vyšetřovance tedy jistě i na Reimana velmi hlubokým, často i zdrcujícím dojmem.“⁴⁰⁴⁾ Ve své výpovědi ze 7. prosince 1956 se o sovětských poradcích při Reimanově výslechu zmínil také jeho tehdejší vyšetřovatel major Konrád. Jednoznačně potvrdil přítomnost Lichačeva a Makarova. Řekl mj.: „*Přesně si pamatuji výrok Reimana, který si jakoby pro sebe odpověděl asi v tom smyslu: ‚Když se nepřiznám, dostanu provaz, když se přiznám, tak taky.‘*“ Konrád se domníval, že právě tento výslech Reimana velmi rozrušil a dovedl ho k pozdější sebevraždě. Bechyně si však Konrádem uvede-*

⁴⁰⁰⁾ Tamtéž, Protokol sepsaný dnešního dne ve vyšetřovací budově Vel. St. bezpečnosti se šstržm. Jaromírem Holým, datováno 8. 12. 1949, místo neuvedeno, bez čj., podepsáni: sepsal – npor. Dr. Jaroslav Jindra, zapisovala – Jílková, vypovídal – šstržm. Jaromír Holý.

⁴⁰¹⁾ Tamtéž, Velitelství Státní bezpečnosti, protokoly s Miroslavem Kubanem, Jiřím Kudrlem, Karlem Podlešákem, datovány 8. 12. 1949, místo neuvedeno, bez čj., podepsáni: sepsal – npor. dr. Jaroslav Jindra, zapisovala – ček. SNB M. Jílková, vypovídal – šstržm. Miroslav Kuban, šstržm. Jiří Kudrle, ml. stržm. Podlešák Karel.

⁴⁰²⁾ Tamtéž, Závěrečná zpráva – Věc: Ing. Milan Reiman – sebevražda oběšením – šetření, datováno v Praze 8. 12. 1949, bez čj., podepsán: npor. Dr. Jaroslav Jindra.

⁴⁰³⁾ Tamtéž, KS MV, Správa VB Ostrava, vyjádření – opis, datováno v Ostravě 9. 1. 1957, bez čj., podepsán: por. Káňa Norbert v. r.

⁴⁰⁴⁾ Tamtéž, Vyjádření k případu sebevraždy Milana Reimana, datováno v Praze 8. 12. 1956, bez čj., podepsán: mjr. Petr Bechyně.

nou Reimanovu větu nevybavil a nepotvrdil tak jeho výpověď. Navíc Konrád odmítl svoje prohlášení podepsat.⁴⁰⁵⁾ V lednu 1957 se k případu vyjádřil také druhý Reimanův vyšetřovatel, kapitán Rudolf Šrubař. Podle něj bylo cílem Reimanova vyšetřování zjistit jeho přímé vazby na již uvězněné osoby, případně na Rajkovu skupinu v Maďarsku. Ve svém svědectví hovořil i o účasti sovětských poradců při výslechu Reimana; podle Šrubaře se výsledků zúčastnili také špičky tehdejší Státní bezpečnosti – jmenovitě pak Osvald Závodský, Karel Šváb, Jindřich Veselý a Bohumil Doubek. Poslední Reimanův výslech se týkal jeho činnosti za války (tzn. práce v ilegální KSČ a napojení na Julia Fučíka) a údajné spolupráce s jistým důstojníkem Sicherheitdienstu. Šrubař dokonce připustil možnost, že Milana Reimana vyslyšeli sověští poradci několikrát (jejich jména si ale nepamatoval).⁴⁰⁶⁾ Vyšetřovatel StB Bohumil Doubek se k celému případu vyjádřil na Generální prokuratuře v lednu 1957. Řekl zde zcela jasně, že Reiman byl pochopitelně zatčen s vědomím nejvyššího vedení KSČ a vyšetřován pro podezření, že byl spojencem Noela Fielda. Nicméně sám Doubek svoji osobní účast při vyšetřování Reimana popřel. Potvrdil však, že do Ruzyně pravidelně dojížděl vyslyšet sověští poradci Lichačev a Makarov (Doubek konkretizoval, že užívali především psychický nátlak na vyšetřované).⁴⁰⁷⁾ Další ruzynský vyšetřovatel StB Vladimír Kohoutek uvedl v lednu 1957, že jmenovaný byl zatčen pro podezření, že v době okupace údajně spolupracoval s gestapem. Vyšetřování podle Kohoutka řídili Doubek a Šváb, případ prý jako zástupce ÚV KSČ sledoval pozdější ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva. Kohoutek dále poznamenal, že po Reimanově sebevraždě byla svolána zvláštní porada do objektu MV ve Winterově ulici, které předsedal právě Kopřiva. Její podrobnosti si však Kohoutek již nevybavil.⁴⁰⁸⁾ In-

spekce ministra vnitra, která se případem zabývala v roce 1956, dospěla při svém šetření k závěru, že vyšetřující pracovníci neměli na Reimanově smrti žádnou vinu: „*Při výslechu s Reimanem jednali slušně, dle daných instrukcí. Bylo mu dovoleno kouřit a podle obsahu sepsaných protokolů nebyl k trestné činnosti vyslyšán. Pokud jde o podkolenky a kapesník, který Milan Reiman použil jako nástroj k sebevraždě, bylo zjištěno, že bylo běžným zjevem zajištěným osobám ponechávat věci. V tomto směru nelze tudíž spatřovat vliv jiné osoby na jeho sebevraždě.*“⁴⁰⁹⁾ Znovu se případ přezkoumával na jaře 1964. V květnu 1964 požádal 1. náměstek generálního prokurátora Inspekci ministra vnitra o zaslání všech spisů týkajících se Reimanovy kauzy.⁴¹⁰⁾ Závěry šetření z let 1949 a 1956 se ale nezměnily.

Nicméně k jistému posunu přesto došlo. Dne 20. října 1964 převzala Marie Reimanová, manželka Milana Reimana, částku 15 tisíc korun a zřekla se tím jakýchkoliv dalších nároků vůči ministerstvu vnitra a čs. státu.⁴¹¹⁾ Pro komunistické Československo se tímto nepřijemný Reimanův případ definitivně uzavřel.

Smrt Milana Reimana zůstává dodnes obezřena tajemstvím. Zůstala řada nevyřešených otázek – například proč zrovna Reimanovi povolili vězeňští dozorcí ponechat si osobní věci, když u ostatních osob tak ohleduplní nebyli? Proč se o případ zajímali vysocí představitelé aparátu KSČ a MV? Schází pochopitelně vyjádření samotných sovětských poradců Lichačeva a Makarova. Jsme tak odkázáni pouze na svědectví vyšetřovatelů a příslušníků StB, která však nemusí věrně obsahovat všechny souvislosti.

S odstupem více než půlstoletí již dnes scházejí přímí aktéři, respektive svědkové. Sověští zpravodajci (zařazení v čs. bezpečnostních složkách do pozic poradců) i odpovědní čs. činitelé však nesou evidentní odpovědnost za Reimanovu smrt (ve vyplacení náhrady Reimanově

⁴⁰⁵⁾ Tamtéž, Inspekce ministra vnitra, záznam, TAJNÉ, datováno v Praze 7. 12. 1956, čj.: IM-0187/56, podepsáni: npor. František Kühnel, por. Otakar Hemyš.

⁴⁰⁶⁾ Tamtéž, vyjádření, datováno v Ostravě 15. 1. 1957, bez čj., podepsán: náčelník vyšetřovacího odboru – kpt. Šrubař Rud.

⁴⁰⁷⁾ Tamtéž, protokol, datován v Praze 3. 1. 1957, bez čj., podepsáni: vyslyšající – podpis nečitelný, zapsala – podpis nečitelný, vyslyšchaný – podpis nečitelný.

⁴⁰⁸⁾ Tamtéž, protokol, datován v Praze 7. 1. 1957, bez čj., podepsáni: prokurátor – Dr. Teplan, zapisovatelka – Bílá, svědek – Kohoutek Vlad.

⁴⁰⁹⁾ Tamtéž, Inspekce ministra vnitra, Zpráva o prošetření sebevraždy býv. vyšetřovance Milana Reimana, opis, datováno 10. 12. 1956, čj.: IM-0187/56, podepsáni: npor. František Kühnel v. r., por. Otakar Hemyš v. r.

⁴¹⁰⁾ Tamtéž, Ing. Milan Reiman – revize, datováno v Praze 16. 5. 1964, spis. zn.: II/1 Gn 21/64. Podepsán: I. náměstek generálního prokurátora - podpis nečitelný.

⁴¹¹⁾ Tamtéž, prohlášení, datováno v Praze 20. 10. 1964, bez čj., podepsána: Marie Reimanová, připsáno: Částku 15.000 Kčs převzala: Marie Reimanová, předal: mjr. – podpis nečitelný.

manželce lze jistě sledovat přiznání viny). Například předseda vlády a Reimanův přímý nadřízený Antonín Zápotocký jenom tiše a nečinně přihlížel, jak byl podrobován tvrdým nedůstojným výslechům. Je také pravděpodobné, že

přitom byl dobře obeznámen s „výsledky“ jeho vyšetřování.

Je nanejvýš pravděpodobné, že metody sovětských poradců Milana Reimana zlomily a dohnaly ho k sebevraždě.

Antonín Prchal (1923–1996)

Petr Cajthaml

Antonín Prchal byl v padesátých letech obávaným náměstkem ministra národní bezpečnosti, faktickým šéfem Státní bezpečnosti (StB) v jejích nejkrvavějších letech. Dnes by si na něj většina lidí vzpomněla spíše jako na scénáristu ztřeštěných krimikomedií.

Narodil se 7. května 1923 v Jihlavě. Nedoštudoval obchodní akademii. Na konci druhé světové války byl členem odbojové skupiny svého pozdějšího kolegy z StB, Milana Moučky. Skupina však odboj pouze plánovala, ale do konce okupace nijak aktivně nevystoupila. Po osvobození, 21. května 1945, vstoupil do KSČ. V té době velel jihlavskému oddílu Revolučních gard. Straně začal sloužit v bezpečnostních složkách, byl příslušníkem jihlavské oblastní zpravodajské odbočky Zemského odboru bezpečnosti II. v Brně, působil i u tamní oblastní úřadovny StB. Zemské odbory bezpečnosti (ZOB) II. byly oficiálně zpravodajskými součástmi zemských národních výborů, fakticky je však již dlouho před únorem 1948 ovládali komunisté. Také Antonín Prchal, přes úřední zákaz, spolupracoval s místními představiteli KSČ. Jeho zařazení bylo formální, ve skutečnosti byl příslušníkem zvláštní skupiny, která se zabývala vytvářením agenturní sítě v nekomunistických politických stranách. Již tehdy používá své „druhé“ jméno IVAN GARIS. Podííl se na vytváření skryté zpravodajské sítě; skryté i před oficiálním vedením ZOB II. a StB.

Antonín Prchal

Těsně před únorovým pučem je přemístěn k pražskému ústředí StB (odboru BA). Pracuje nejdříve jako „zvláštní agenturní orgán“, později se stává členem instruktážní skupiny, která instruovala a kontrolovala činnost oblastních úřadoven a poboček StB v krajích. Prakticky tak ovlivňoval personální složení reorganizované Státní bezpečnosti. Brzy se v metodách jeho práce objevuje provokace. Stojí v pozadí známé státobezpečnostní akce SVĚTLANA, provokace StB na Zlínsku. Na podzim roku 1949 se stává členem sledovacího útvaru StB (IV. sektor skupiny BAa), brzy se stává zástupcem velitele tohoto útvaru Josefa Plechatého. Fakticky však sektor řídí sám. Útvar pod jeho vedením neprovádí jen sledování, přejímá i kontrolu významnějších pražských hotelů a barů pro cizince. Jeho významnou složkou se stává zatýkáč referát. V náplni práce IV. sektoru se objevuje i další položka, která se sledováním přímo nesoúvisela: „napojování, pronikání do ilegálních skupin a různé zvláštní operace“. Mezi nejvýznamnější z těchto „zvláštních operací“ patřila série akcí známých pod souhrnným názvem akce KÁMEN (či KAMENY). Na přelomu 40. a 50. let používala StB vůči lidem, kteří chtěli odejít do zahraničí, zvláštní metodu. Pro „služební účely“ byla čs. západní hranice posunuta do vnitrozemí. Uprchlíci byli po jejím překonání převezeni na fingovanou služebnu americké armády či tajných služeb, kde byli agenti nebo příslušníky čs. StB v amerických uniformách vyslýcháni ke své odbojové činnosti v Československu. Při převozu dále do „západoněmeckého vnitrozemí“ byli zatčeni pohraniční hlídkou SNB. Při pozdějších výsleších na StB byli vyslýcháni podle protokolů z „amerických“ služeben, kde mluvili otevřeně a často si svoji odbojovou činnost i vymýšleli. Oběťmi této akce se stalo několik desítek čs. občanů.

Zkušenost s metodou provokace a zakonspirované operativní práce na čs. území nakonec pomohla Antonínu Prchalovi k dalšímu mocenskému vzestupu. Oběťmi jeho nových operací se však nestali nepřátelé režimu a jeho bezpečnostních složek, ale jeho samotné špičky. Nový, Prchalem řízený V. odbor Velitelství Státní bezpečnosti, jehož hlavní součástí byl dřívější IV. odbor skupiny BAa, se stal základem pro nejrozsáhlejší čistku ve vedení Státní bezpečnosti. Na přelomu let 1950/1951

vrcholil jeden z velkých střetů mezi vládnoucími komunisty. Na konci ledna 1951 bylo pozatýkáno prakticky celé dosavadní vedení StB v čele s velitelem StB Osvaldem Závodským a náměstkem ministra národní bezpečnosti Josefem Pavlem. Pozatýkána byla také většina náčelníků jednotlivých sektorů Velitelství StB, jen jediný náčelník sektoru byl o rozsáhlé čistce informován – právě Antonín Prchal. Jeho útvar, známý pod krycím názvem MOD-ŘÍN, byl podřízen přímo ministru národní bezpečnosti Ladislavu Kopřivovi a byl pověřen sledováním a posléze i samotným pozatýkáním vedoucích představitelů StB.

Po likvidaci dosavadní garnitury velitelů StB začal Prchalův mocenský vzestup. Již 5. února 1951 byl jmenován I. zástupcem nového velitele StB Jaroslava Hory, odpovídá za úsek operativy. Na přelomu let 1951/1952 se stal dokonce velitelem StB a krátce poté, 12. února 1952, přichází vrchol jeho státobezpečnostní kariéry: je jmenován náměstkem ministra národní bezpečnosti. I nadále fakticky vedl Státní bezpečnost, podřízeny mu byly všechny útvary StB s výjimkou Vojenské kontrarozvědky a velitelství oblasti uranových lágrů na Jáchymovsku. V krvavých čistkách mezi vládnoucími komunisty, díky kterým se fakticky dostal do čela StB, pokračoval i v dalších letech. Byl jedním z hlavních vykonavatelů nejvyššího stranického vedení. Za své zásluhy o vysoký počet popravených „politických zločinců“ byl často odměňován, dne 24. 4. 1953 mu bylo dokonce uděleno jedno z nevyšších československých vyznamenání – Řád republiky „Za obětavé a úspěšné úkoly při odhalování a likvidaci protistátního spikleneckého centra“ (vykonstruované skupiny kolem bývalého generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského).

Formálně byl povýšen ještě v září roku 1953, kdy došlo ke sloučení dosavadního ministerstva národní bezpečnosti s ministerstvem vnitra. Antonín Prchal se stal I. náměstkem nového ministra vnitra Rudolfa Baráka. Ze své pozice i nadále řídil nejdůležitější operativní útvary Státní bezpečnosti. Oproti předchozímu stavu ztratil vliv na některé důležité součásti StB, které dosud řídil – VII. správu MV (sledování) a IX. správu MV (odposlechy a další zpravodajská technika). Oproti dobám, kdy byl „jen řadovým“ náměstkem ministra národní bezpečnosti Karola Bacílka, však přestal být nejmocnějším mužem resortu, tuto pozici si stále důrazněji začal nárokovat ministr vnitra Barák.

Mocenské spory s novým ministrem vnitra a zřejmý podíl na likvidaci celé generace vůdců

KSČ (ti, kteří přežili, se v polovině 50. let začali vracet z vězení) nakonec vedly k Prchalově politickému pádu. Na konci března roku 1956 byl ze své funkce odvolán. Formálně zůstal ještě několik měsíců zaměstnancem ministerstva vnitra. Na konci politické kariéry mu bylo pouhých 33 let.

Na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ mu bylo zajištěno nikoliv bezvýznamné a ne zcela civilní zaměstnání. Byl jmenován vedoucím bezpečnostního oddělení Spojených oceláren v Kladně. Po několika letech se k němu minulost vrátila. Za činy, za které byl v roce 1953 vyznamenán, byl o deset let později souzen. V roce 1962 byl zatčen a v červenci následujícího roku odsouzen rozsudkem Vyššího vojenského soudu v Příbrami k šestiletému trestu odnětí svobody nepodmíněně. Spolu s ním byl potrestán i další z bývalých náměstků ministra vnitra v 50. letech, Karel Košťál. Odsouzení byli za trestné činy obecného ohrožení a porušování povinností veřejného činitele, kterých se dopustili při vyšetřování někdejších prominentních komunistů v první polovině 50. let. Spravedlnost, která dostihla jednoho ze strůjců největších politických zločinů 50. let, neměla dlouhého trvání. Již v roce 1964 byl předčasně propuštěn a opět získal vlivné úřednické místo. Do konce 60. let pracoval jako vedoucí jednoho z odborů podniku zahraničního obchodu Škodaexport.

V letech normalizace proslul jinak. Z bývalého obávaného šéfa Státní bezpečnosti a pozdějšího „šedivého“ úředníka se stal relativně úspěšný autor špionážních a detektivních próz. Opět používá staré krycí jméno IVAN GARIS, tentokrát však jako literární pseudonym. Jeho povídky již dnes téměř nikdo nečte, ale filmy natočené podle jeho předloh se stále znovu objevují na televizní obrazovce. Některé snímky, na kterých se jako scénárista podílel, mají zřejmý ideologický náter a nevysílají se (*Cesty mužů, Akce v Istanbulu, Ples v hotelu Slunce*), některé krimikomedie natočené podle jeho scénářů však dodnes odpovídají představě dramaturgů našich televizí o „pravé zábavě pro masu“ a jsou stále reprízovány (*Buldoci a třešně, trilogie Šéfe, to je věc!, Šéfe, vrať se!, Šéfe, jdem na to!*).

Antonín Prchal přežil pád režimu, kterému sloužil. V 90. letech se znovu začaly objevovat připomínky zločinů, kterých se v 50. letech dopustil; potrestán však již nebyl. Zemřel 20. května 1996 v Praze.

KARIÉRA:

náměstek ministra národní bezpečnosti 12. 2. 1952 – 14. 9. 1953

I. náměstek ministra vnitra 14. 9. 1953 – 1. 4. 1956

ŘÍDIL:

do září 1953:

Hlavní správu StB

Správu zahraničně politické rozvědky

evidenční odbor

pasový a vízový odbor

Archivní a studijní ústav

Technický ústav MNB

od 1. 10. 1953 do 1. 4. 1956:

I. správu MV (rozvědka)

II. správu MV (kontrarozvědka)

III. správu MV (vnitřní zpravodajství)

IV. správu MV (ekonomická kontrarozvědka)

V. správu MV (ochrana železnic)

V. odbor MV (ostraha stranických objektů)

Hodnostní postup:

do r. 1948 smluvní bezpečnostní orgán

1948 – nadporučík

1949 – kapitán

1. 1. 1951 – štábní kapitán

1. 4. 1951 – major

1. 3. 1952 – plukovník

Plukovník SNB Jan Bokr

Jan Kalous, Daniel Povolný

Jan Bokr se narodil 14. května 1926 ve Skašově (tehdy okres Přeštice, kraj Plzeň). Jeho rodiče (František a Marie Bokrovi) vlastnili malé hospodářství o výměře asi sedm hektarů; otec byl za první čs. republiky členem agrární strany a po určitou dobu také starostou Skašova.

Mladý Jan Bokr absolvoval 5 tříd obecné, 4 třídy měšťanské a 3 třídy odborné pokračovací školy. Ve svých dotaznicích uváděl, že před vstupem do bezpečnostního aparátu byl dělníkem, resp. modelářem dřeva. V letech 1941–1945 pracoval ve Škodových závodech v Plzni. V roce 1945 dobrovolně nastoupil vojenskou prezenční službu. Již jako příslušník SNB pak 1. listopadu 1946 vstoupil do KSČ; byl rovněž členem Revolučního odborového hnutí a Svazu československo-sovětského přátelství. Z církve administrativně vystoupil koncem 40. let.

Do služeb SNB vstoupil 14. června 1945 a byl zařazen k pohotovostnímu pluku 1 NB 9600. V letech 1947–1948 se aktivně účastnil bojů proti Ukrajinské povstalecké armádě na Slovensku. Před únorem 1948 se dostal do Prahy, kde mj. s dalšími pěti příslušníky SNB z pověření ÚV KSČ dělali ochranku jednomu z redaktorů Rudého práva. V době únorových událostí se podílel na ostraze Rudého práva, sekretariátu národních socialistů a jako telegrafista přepadové roty v Řeporyjích se účastnil jejích výjezdů do Prahy. V březnu 1948 byl zařazen do tzv. technického sektoru (operativní technika, tehdy sektor IIIat, od prosince 1948 sektor BAat) Velitelství StB (jeho velitelem byl pplk. Karel Smíšek), kde pracoval jako radiotelegrafista na sekretariátu sektoru. Ve velitelském posudku z prosince 1951 o Bokrově kariéře pplk. Smíšek, který byl původně rovněž radista a Bokra si velmi rychle oblíbil a v podstatě si ho vychovával jako svého budoucího nástupce, mj. napsal: „*Po svém příchodu do technického sektoru pracoval jako radiotelegrafista na důvěrných operativních spojeních a v září 1948 byl poslán na 6-ti týdenní paradesantní výcvik, který s úspěchem ukončil* [v Ralsku u Mimoně získal základní výsadkářské a partyzánské znalosti – pozn.

aut.]. *Od února 1949 pracoval ve funkci zástupce velitele oddělení výkonné operativní techniky a v dubnu r. 1950 organisoval a řídil 6-ti týdenní kurs operativní výkonné techniky v Senohrabech. Kurs byl zaměřen speciálně pro výchovu velitelů operativní techniky na KV StB a jejich zástupců. Po převedení výkonné operativní techniky k 5. sektoru V StB pracoval por. Bokr od října 1950 do května 1951 v technickém sektoru jako politický pracovník. Zřízením 4. sektoru V StB a převedením výkonné operativní techniky zpět do 4. sektoru, byl soudruh por. Bokr jmenován velitelem 4. oddělení – výkonné operativní techniky.*⁴¹²⁾ Nadřízení byli s Bokrem velmi spokojeni – krátce po tomto hodnocení se stal 2. zástupcem velitele sektoru a přímo tak řídil dvě oddělení.

Ze své pozice se Jan Bokr mj. účastnil „rekonstrukce“ tzv. číhoštského zázraku, hlavně ovšem filmování a fotografování údajného mechanismu pohybu křížku na oltáři tamního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Byl tedy přímo u toho, když příslušníci StB do Číhoště ve značně zbědovaném stavu dovezli faráře Josefa Toufara z vězení ve Valdicích. Bokr v přísném tajném záznamu z prosince 1962 takto vzpomínal na Toufarův příchod: „*Byl ve velmi špatném zdravotním stavu, bledý, poškrábaný, rty rozpraskané, těžko mluvil a myslím, že jej stále dva orgány drželi.*“⁴¹³⁾ Když se Bokr zajímal o příčiny Toufarova zarážejícího zdravotního stavu, dostalo se mu této odpovědi: „*Nepopatrností pracovníků vyskočil ve věznici v Kartouzích ze II. patra do ochranné sítě a značně se pomlátíl.*“⁴¹⁴⁾ Již při tzv. rekonstrukci si Josef Toufar stěžoval na velké bolesti v břišní krajině. Příslušníci StB ho přesto dopravili na kazatelnu; tam ale zkolaboval a byl odvezen zpět do Valdic. Toufar se posléze následkem prodělaných výslechových procedur nedožil připravovaného procesu s církevními představiteli – zemřel v únoru 1950. Bokr později přiznal, že mechanismus, který pro natáčení filmu příslušníci jeho skupiny zhotovili, nikdy reálně nefungoval. Pohyb křížku v číhoštském kostele se tedy ani jeho technické skupině nikdy nepodařilo věrohodně objasnit.

K Bokrově další služební kariéře. Od pro-

⁴¹²⁾ AMV, personální spis Jana Bokra, č. l. 120–121.

⁴¹³⁾ AMV, spis ZV-122 MV.

⁴¹⁴⁾ Tamtéž.

since roku 1951 zastával funkci Smíškova zástupce v čele technického sektoru, který osobně řídil jeho nejdůležitější součásti: 1. oddělení (radiokontrarozvědka) a 4. oddělení (výkonná operativní technika). Začátkem roku 1953 Bokr působil v Technickém ústavu MNB (později Výzkumný ústav MV), který se zabýval vývojem a výrobou operativní techniky. Koncem roku 1953 byl tehdy již major Jan Bokr jmenován do funkce zástupce náčelníka IX. správy (zpravodajská technika) MV. Náčelník IX. správy plk. Smíšek měl pro něj měl pouze slova chvály: „*Je to obětavý pracovník, dobrý organisátor. [...] Velkou iniciativu projevil při sestavování návrhu směrnic pro operativní techniku, které ve značné míře přispěly k zavedení pořádku do této služby a jejího utajení. Rovněž mnoho přispěl při návrhu organizace IX. správy MV.*“⁴¹⁵⁾

V životopise datovaném 1. října 1954 shrnul Jan Bokr poznatky ze své práce takto: „*Celkovou svoji práci v bezpečnosti mohu hodnotit přes její různorodost dobře. Měl jsem v ní jistě hodně chyb měl jsem také dost úspěchů, za které jsem byl mnohokrát pochválen a dobře odměněn.*“⁴¹⁶⁾ Jenom pro představu – do června 1962 byly pplk. Bokrovi uděleny 3 medaile, 2 řády, dvakrát byl mimořádně povýšen a celkem sedmkrát mu byla udělena buď pochvala, nebo peněžitá odměna.

Dne 1. srpna 1962 byl Bokr jmenován do funkce náčelníka IX. (od roku 1964 VI.) správy MV. V polovině prosince 1962 následovalo povýšení do hodnosti plukovníka. Svůj post zastával i během prvních měsíců Pražského jara, na MV zosobněným ministrem Josefem Pavlem, ale jeho pozice rychle slábla. Jan Bokr později vzpomínal: „*12. března 1968 jsem byl vyzván, abych se ihned dostavil na aktiv všech pracovníků II. [kontrarozvědka], III. [vojenská kontrarozvědka], z části IV. správy MV [sledovačka] v KOLEJI; sál byl do posledního místa obsazen. Aktivně vystupují někteří pravicoví funkcionáři CÚV KSČ II. správy i někteří orgáni. Výzva spočívala v tom, odpovědět, zda VI. správa [operativní technika] má speciální oddělení, které dělá odposlechy podle pokynů ÚV KSČ a proti orgánům StB. Pochopil jsem, o co jde. Jednoznačně jsem odsoudil tuto otázku a vysvětlil, že jde o vyvolání nedůvěry mezi součástmi operativy a techniky, že jde*

o rozbití Státní bezpečnosti a kdo ví, co ještě. 14. března 1968 na poradě všech krajských náčelníků SNB u ministra vnitra, mezi 11. a 12. hodinou, volal gen. Prchlík, vedoucí 8. odd. ÚV KSČ, ministra vnitra a požádal, abych se ve 13.00 k němu dostavil. Ministr mně uložil, abych se vrátil a informoval jej. Po přijetí u gen. Prchlíka značně rozčileně jsem hovořil, co se to děje, jak je možné, že tomu ÚV nezabrání a velmi otevřeně a tvrdě jsem obhajoval svoji součást operativní techniky. Generál Prchlík odpověděl asi v tomto smyslu: ‚Proto jsi volán, z rozhodnutí PÚV KSČ je uloženo zpracovat přehled o všech technických úkonech od 1. 9. 1967 do 31. 1. 1968 pro komisi MV při ÚV KSČ (Padrůněk, JUDr. Peřina, Večerník, Jankrle a další), která tyto věci zkoumá a zpracovává, a to co tu říkáš k obhajobě, také napiš.‘ Vrátil jsem se zpět na poradu u ministra a informoval jej, o co jde. Uložil: ‚Tak to zpracujte a pošlete.‘ Druhého dne byl odvolán. po projednání vedením VI. správy bylo uloženo analytickému oddělení zpracovat přehledy. Osobně jsem psal zprávu k obhajobě operativní techniky. Když jsem viděl seznamy pohromadě, uložil jsem je označit jako PŘÍSNĚ TAJNĚ – ZVLÁŠTNÍ DŮLEŽITOSTI, s čj. a průvodním spisem jsem kategoricky žádal o jejich brzké vrácení. Náčelník mého sekretariátu moji zprávu a seznamy odvezl na ÚV přímo gen. Prchlíkovi. Přesně za měsíc byly vráceny a předával je JUDr. Jankrle z komise MV. Později jsem se dozvěděl, že tyto seznamy byly vyžádány též u Krajské správy SNB Praha a rovněž předány 8. oddělení ÚV KSČ. V dubnu jsem se z různých pramenů dozvěděl, že šlo především o to, získat přehled kdo byl obsazen v oblasti kultury v souvislosti se 4. sjezdem spisovatelů v říjnu 1967. Příčina byla v tom, že některé poznatky ze Státní bezpečnosti a zřejmě i z techniky, byly na tomto sjezdu spisovatelů použity jako materiály získané státní bezpečností.“⁴¹⁷⁾

Dne 15. července 1968 ale byl Bokr z rozkazu ministra Pavla z funkce odvolán a zařazen do kádrové dispozice náměstka ministra vnitra pro StB. Důvodem mj. bylo i to, že odmítl vykonat rozkaz ministra Pavla z 8. května 1968 a demontovat veškerou nainstalovanou operativní techniku v Praze. Úlohu, kterou sehrál v srpnových dnech roku 1968, podrobně popsal

⁴¹⁵⁾ AMV, personální spis Jana Bokra, č. I. 142.

⁴¹⁶⁾ AMV, personální spis Jana Bokra. Viz také: Kalous, Jan: Instruktažní skupina StB v lednu a únoru 1950 – zákulisí případu Čihošť. Sešit ÚDV č. 4, ÚDV, Praha 2001, s. 35–36.

⁴¹⁷⁾ AMV, f. Sekretariát FMV, díl 5, a. j. 605, Zpráva plk. J. Bokra, s. 7–8.

ve svém vyjádření z 19. ledna 1975 (viz dokument publikovaný za článkem).

Dne 1. října 1968 se stal náčelníkem studijního a analytického oddělení VI. správy. V březnu 1969 byl jmenován náčelníkem 1. odboru VI. správy FMV, dne 15. dubna 1970 zástupcem náčelníka VI. správy FMV. V září 1975 byl dán do činné zálohy a následně vyslán do Bulharské lidové republiky jako představitel FMV ČSSR.

Služebně i stranicky se dále vzdělával. Absolvoval VUML (1961), v letech 1959–1960 pak roční operativní školu v SSSR a v roce 1968 také kurz pro vedoucí pracovníky MV. V průběhu své služby u SNB zastával tyto stranické funkce: člen výboru závodní organizace KSC, člen celouťvarového výboru KSC, člen hlavního výboru KSC, člen předsednictva hlavního výboru KSC, člen kontrolní a revizní komise hlavního výboru KSC.

Jan Bokr byl nositelem těchto medailí a řádů (v závorce uveden rok udělení): Řád 25. února III. stupně (1948), medaile Za službu vlasti (1955), medaile Za zásluhy o obranu vlasti (1956), medaile Za statečnost (1957), Řád Rudé hvězdy (1961), Čestný odznak SNB (1970), medaile Za upevňování přátelství ve zbraní I. stupně (1971), medaile 30 let SNB (1975).

Dosažené hodnosti: od 14. 6. 1945 střelec, od 29. 3. 1946 svobodník, od 1. 5. 1946 desátník, od 15. 6. 1946 četař, od 1. 2. 1949 štábní strážmistr, od 1. 10. 1949 podporučík, od 1. 7. 1950 poručík, od 1. 10. 1952 nadporučík, od 1. 5. 1953 kapitán, od 1. 8. 1954 major, od 9. 5. 1959 podplukovník, od 15. 12. 1962 plukovník.

Dne 31. května 1981 byl Jan Bokr uvolněn ze služebního poměru a odešel do důchodu.

DOKUMENT č. 1

Jan Bokr

Předáno 12. odd. ÚV KSČ

člen. leg. KSČ 0018219.

Vyjádření

k mému prohlášení ze dne 25. 8. 1968 (neděle), které jsem ve spěchu před opuštěním svého bytu s celou rodinou napsal rukopisem a v zalepené obálce poslal po řidiči s. Kotanovi, předsedovi CÚV KSČ Kadlecovi nebo inž. Cirusovi. Oni i mnoho dalších věděli, že se budu ukrývat u s. Kotrče.

Bylo to v době, kdy jsem měl za sebou velice složitou politickou i služební činnost, spojenou s řadou otevřených vystoupení na VI. správě, operativních součástech, s novináři při obhajobě naší služební činnosti a zejména pak značné rozporu s gen. Pavlem. Ještě horší situace se pro mne vytvořila v srpnových dnech 1968, která vrcholila úplným osamocněním, zoufalstvím, určitou bezradností i strachem o svoji rodinu. Velmi těžko, zvláště s odstupem času, lze se vžít do této mé konkrétní situace. V této situaci a velmi špatném psychickém stavu, ve lži jsem hledal východisko, alespoň na čas umlčet to hrozné skandalizování mé osoby, děti a celé rodiny, utajit svoji činnost v srpnových dnech i všech ostatních soudruhů a nezkompromitovat rodinu s. Kotrče.

Moje činnost a jednání až do mého zproštění funkce a poslání na dovolenou v červnu 1968 je dostatečně známá. Považuji za nutné uvést, že s gen. Pavlem jsem nikdy nesouhlasil, za jeho zády jsem navrhoval řadu jiných opatření, které byly s ním v rozporu. Vyvrcholením bylo odmítnutí splnění jeho rozkazu 8. 5. 68 na zrušení všech technických úkonů a PK [prověrka korespondence] služby v Praze, u kterého byli přítomni s. Křenek Bohuslav a inž. Podzemský. Moje zproštění funkce bylo zdůvodněno, že „Úsek operativní tech. byl v posledních údobích vystaven tlaku veřejnosti, která upozorňovala na rozšířený systém porušování social. zákonnosti a práv občanů zaručených ústavou.“ Nesouhlasil jsem s tím, avšak na doporučení s. Šalgoviče, že musím alespoň na čas odejít, jsem za jeho přítomnosti na VI. správě ho podpořil v mém odvolání. Nepříjemné mi bylo, že 4. srpna 1968 jsem byl předvolán na voj. prokuraturu do Tábora ke svědeckému výslechu „Čihošského zázraku“. V té době byli někteří příslušníci k této akci ve vyšetřovací vazbě.

Před vstupem vojsk Varšavské smlouvy dne 20. 8. 68 jsem byl povolán k plnění mimořádných úkolů. Toho dne asi ve 20.00 hod jsme se sešli u s. gen. Molnára společně se s. Klímou Jaroslavem a s dalšími soudruhy. Po stručném objasnění situace a rozdělení úkolů jsem pochopil, o co půjde. Byl jsem velice rád, že patřím mezi ty čs. komunisty, kteří na sebe berou za celou naši stranu a republiku vnitřní i mezinárodní odpovědnost při poskytnutí pomoci spojeneckých vojsk a Sovětského svazu našemu státu. Uložené úkoly spolu se s. Klímou Jaroslavem jsem plnil se vší odpovědností a rozhodností.

Za pomoci s. Miloty, který byl ve výkonu služby, jsme prošli do hl. budovy MV na Letné. O nás bylo známé, že jsme mimo výkon služby.

Úkolem bylo:

- obsadit nově zřízenou službu operačního štábu, který řídil plk. – Hromádko Ol.
- zajistit ozbrojenou ochranu 12 příslušníky v uniformě, toto zabezpečoval s. plk. Rezek F.
- osobně jsem prověřil zda gen. Pavel se nachází v kanceláři a v případě že ano, zajistit jeho izolaci spolu s pracovníky II. správy (s. Škopa, Svoboda a další).

Všechny tyto úkoly byly odpovědně splněny i když situace po prohlášení PÚV KSČ, poprvé vysílané 02.00 hod., se stávala složitější.

Mezi 05.00 až 06.00 hod jsem z Letné byl odvolán s. Šalgovičem do jeho kanceláře. Po mém příchodu mě sdělil, že čs. rozhlas byl špatně zajištěn, co s tím uděláme. Přizváni byli též inž. Cirus, Šebor a přítomen byl i Jankrle. Názor přítomných nebyl jednotný Šebor odmítnul jakoukoliv pomoc, že s tím nechce mít nic společného a mě kamsi poslal a odešel.

Doporučil jsem zavolat s. Hubinu Štefana, který jediný mohl situaci v této oblasti znát. Legálních vysílačů bylo 18 na území ČSSR, byly však náhradní, mobilizační a o tom přehled nebyl. Byla přijata některá dílčí opatření a realizována v Praze a na okolních vysílačích čs. rozhlasu pracovníky VI. správy (Vlnas a další).

S. Šalgovič mě dal pokyn abych se zdržoval na správě, kdyby mě potřeboval. Asi v 10.00 hod. odvezl mě s. Burian ze II. správy na sovětské velvyslanectví k s. Indrovi a s. Jakešovi a k dalším

stranickým a vládním činitelům. Byl přítomen i tehdejší ministr spojů s. Hoffman. Opět se jednalo o problém rozhlasu. Bylo jasné, že zabezpečení rozhlasu selhalo. Stručně jsem ze svých znalostí informoval o situaci a možnostech, které již v této době kromě násilí byly minimální. Závěr byl udělat vše co bude možné, aby nedošlo k nepřehledné situaci.

Po mém návratu na správu ze sovět. velvyslanectví byla zde situace nedobrá, stupňovaly se dotazy k mé osobě, zejména zanesené ze spojovací správy od Šebora, Sýkorovského, bohužel i Rouse, který byl můj přítel. Na VI. správě zuřivě začal vystupovat Rollo, Liška, Firitová. U Rolla to bylo pochopitelné, protože již 12. června 68 mně odmítnul plnit úkoly zaměřené ke zjištění zasedání nelegálního sjezdu sociálních demokratů a protože jsem jej vyhnal z kanceláře. Úkol byl v plném rozsahu splněn mnou vybranými pracovníky s. Vorlem, Michálkem, Tábořskou, Kopicem a dalšími. Význam získaných konkrétních materiálů sehrál významnou úlohu v další etapě.

Dále to byli členové CÚV KSČ inž. Voleník, Macháček, inž. Šebestián a další, kteří vytvářeli proti mě velmi špatnou atmosféru.

22. 8. 1968 jsem byl telefonem vyzván, abych se dostavil do budovy ÚV KSČ. Hlásil jsem se u taj. ÚV KSČ s. Lenárta. Příslušníci V. správy mě několikrát před vstupem zapsali. Soudr. Lenárt za přítomnosti s. Koldera, Šalgoviče požádal, abych si promyslel asi do hodiny doklad na PÚV KSČ ke dvěma otázkám.

1.) Co udělat se štvavým rozhlasovým vysíláním čs. a městského rozhlasu.

2.) Co udělat pro případ obnovy legálního vysílání v případě oficiálního prohlášení PÚV KSČ nebo prezidenta republiky.

Stručně jsem informoval o situaci a o mých možnostech, které již v té době byly minimální. Na základě změněné situace jednání na PÚV nebylo. Zpracoval jsem zprávu, s návrhy na opatření a vydání rozkazu prezidenta republiky s. Svobody. Zprávu psala s. Balašová [Balážová] ve 3 výtiscích.

Výtisk č. 1 byl předán za mojí účasti s. Hladíkem Sovětským vojenským představitelům k přijmutí jejich opatření (pozn. zde jsem poznal s. Hladíka poprvé).

Výtisk č. 2 projednal soudr. taj. ÚV KSČ Kolder se soudr. prezidentem a předal mu návrh rozkazu určeného pro min. vnitra a národní obrany.

Výtisk č. 3 mi s. Balážová dala, avšak při opuštění bytu 25. 8. 68 jsem závažné části spálil, aby nebyly u mne nalezeny.

Kromě charakterizování situace, zpráva obsahovala návrh rozkazu prezidenta republiky s podtrhnutím, že jde o nelegální rozhlasové vysílání a proto zahájení jejich zaměřování a pátrání po nich, jejich likvidaci, nebo rušení včetně „Svobodné Evropy“, které Pavel se Šeborem zrušili.

Zákazem půjčování MV a MNO jakékoliv techniky, včetně vysílačů, civilním a jiným organizacím.

Ve druhé části byly konkrétní návrhy k zajištění zaměřovací techniky středních rozhlasových vln ze Sov. svazu a nebo z NDR, která je blíže.

Rozkaz prezidenta i ostatní návrhy byly všechny realizovány. Přesvědčil jsem se o tom v rozhovoru Šebora, Sýkorovského, Ciruse téhož dne asi v 18.00 od. na dvoře ve Wintrovce. Víím, že Šebor hovořil, že to nesplní.

Ještě téhož dne v odpoledních hodinách jsem byl spolu s ostatními soudruhy hlášen ve všech sdělovacích prostředcích. Po té následovaly výhrušné dopisy, letáky, nápisy po celé Praze, zejména v místě bydliště.

23. 8. 68 psychóza na VI. správě byla velmi zlá a o zbytku důvěry k mojí osobě nelze vůbec hovořit. Lidé se vyhýbali, někteří i odplivávali přede mnou. Byli i ti, kteří se mnou sympatizovali.

Asi v 10.00 hod. jsem byl vyzván v doprovodu náč. správy inž. Ciruse, abych se dostavil na CÚV KSČ, kde kromě většiny členů CÚV byli přítomni předsedové ZO KSČ a někteří náčelníci (cca 40 lidí). Otázek velmi nepříjemných i obvinění bylo mnoho. K mému udivení nejhorší byly dotazy, co jsem dělal na Letné, jaké jsem měl úkoly, co na sovětském velvyslanectví ap. Uvědomil jsem si, že tyto informace měli z telefonů, když jsem byl různými funkcionáři volán přes službu (Písko) a vedení správy.

Snažil jsem se zachovat klid, i když mi bylo velmi těžko, neboť šlo o lidi se kterými jsem dlouho pracoval. Moje odpověď byla stručná v tomto smyslu: „I když na stranické půdě jsem byl zvyklý hovořit pravdu, mohu vám dnes říci, že nic špatného a protizákonného nedělám a o ničem nevím, zejména ne o zatýkání.“ Jediný kdo vystoupil byl předseda ekonomického úseku s. Malý a vyzval přítomné, aby na mně nenaléhali a raději mě pomohli a dementovali moji nevinu. Nebyl jsem schopn nic kloudného vymyslet. S. Kostínek a další dva pracovníci mě odvezli na úsek vývoje do

Ruzyně s tím, že mají spojení na rozhlas a že dají dementi. Moje přítomnost na vývoji vyvolala hysterické sročení lidí a znovu nepříjemné otázky a abych konkrétně řekl, kde stojím. Odpověděl jsem „že pět spřátelených kom. stran, pět vlád, pět států zhodnotilo situaci a rozhodlo se, nám pomoci, nad tím že je se třeba zamyslet a pokud se týká mě, že nic špatného nedělám“. Náhodná okolnost příjezdu dvou sovětských „broněviků“ do objektu Ruzyně ukončila tuto nepříjemnou situaci, rozchodem sročení.

Byl jsem značně otřesen a začal jsem mít vážné obavy o svoji rodinu. Odjel jsem domů. Asi za hod. v 16.00 hod. přijel pro mne řidič ze VI. správy se s. Ernestem, abych šel hned k náč. Cirusovi. Z toho vzniklo v místě bydliště, že jsem zatčen. U inž. Cirusa mi byly dány telefonní čísla, které mám volat.

K mému údivu po zprostředkování spojení ozval se na druhé straně gen. Pavel. Ptal se kde jsem, že již mě jednou propustil, abych opustil pracoviště a zdržoval se doma, že až se vrátí vše prověří a vyvodí závěry. Prolétlo mi hlavou, co asi ví. To byl poslední můj rozhovor.

Otřesen a ve velmi špatném stavu jsem odcházel domů. S. Šalgoviče jsem se nedovolal ani s. Klímy Jar. Svoji rodinu jsem byl připraven bránit a stále jsem věřil, že někdo přijde, nebo že za mě vezme nějaké záruky, jako to bylo u jiných součástí. Naopak lživé běsnění v rozhlase, letáky, nápisy, hloučky v místě bydliště se v sobotu ještě více vystupňovaly. Hlásili o mě že zatýkám poctivé čs. občany, služebním autem AE 4042 atp. Za této situace bez spánku několik dnů dne 25. 8. 68 kolem desáté hodiny po napsání prohlášení opouštím s rodinou byt a na schránku jsem na lepenku napsal „řídím se pokyny gen. Pavla a jsem u svého přítele“ s tím, abych odvrátil od sebe pozornost a abych uspokojil ty, kteří mě stále nutili abych něco napsal, že mi pomohou. Věřil jsem také pevně v to, že celou svoji situaci po urovnání jistě vysvětlím. Situace však dlouho pro mne a z mého hlediska byla nejasná. Měl jsem stále určitou nedůvěru i k novému vedení MV. Byl jsem a bohužel, to u mě přetrvává, zatížen tím, že na úseku zpravodajské techniky pracuji nyní již 27 roků, udělal jsem mnoho akcí a mnoho si pamatuji z různých etap vývoje naší republiky i úlohy Státní bezpečnosti v ní. Jedno vím, že jsem pracoval vždy čestně, poctivě a nemám se za co stydět.

Jan Bokr

Praha 19. 1. 1975. Člen KSČ od r. 1946.

Edice dokumentů ke studii BELL aneb Příběh zrádce

Petr Cajthaml

DOKUMENT č. 1

Protokol o předběžném vytěžení zadrženého (16. srpna 1965)

AMV, a. č. 820190 MV, část sv. č. 10, č. 1. 1.

PS útvar 8842 Cheb
31. rps

Dne 16. 8. 1965

PROTOKOL

o předběžném vytěžení zadrženého

U 31 rps. byl dne 16. 8. 1965 v 15.30 hod. vyslechnut podezřelý občan USA Glen R Rohrer, nar. 8. prosince 1920 v Springfield stát Illinois USA

Bydliště: Frankfurt, NSR

Zaměstnání: příslušník armády USA dislokované v NSR v hodnosti staršina, zpravodajec

Státní příslušnost: USA

Stav: ženatý

Otázka: Proč jste sem přišel?

Odpověď: Dne 15. 8. 1965 jsem byl ve Frankfurtu na zábavě. Když jsem odcházel ke svému vozu byl jsem uhozen tak, že jsem zůstal v bezvědomí. Obrátil jsem se na policii NSR, kde jsem byl zmlácen. Z těchto důvodů jsem přešel na vaše území kde žádám o asyl.

Otázka: Jakým způsobem jste přešel SH [státní hranice]?

Odpověď: Dnes ráno v 05 hodin jsem vyjel autem z Frankfurtu a dojel jsem do Silberhütte asi ve 14 hodin. Dále jsem šel až na SH pěšky. Kde jsem přešel SH, nevím. Nevšiml jsem si čísla HM [hraniční mezník]. Po překročení SH jsem došel k drátům, kde byla pozorovatelná a dřevěný průchod. Zde jsem byl asi 5 minut. Když nikdo nešel, šel jsem podél DZ [drátěný zátaras] ke druhé pozorovatelně, kde jsem byl zadržen hlídkou PS [Pohraniční stráž].

Otázka: Proč nemáte u sebe žádné peníze a hodinky?

Odpověď: Veškeré peníze a hodinky mi někdo ukradl, když jsem byl na ulici uhozen a zůstal v bezvědomí. Celková hotovost tj. 95 dolarů mi bylo odcizeno.

Otázka: Co chcete dělat u nás?

Odpověď: Nemohu se již vrátit. Chci zůstat na vašem území a žít zde, dostanu-li asyl.

Otázka: Jak se k vám chovala hlídka?

Odpověď: Chovali se ke mně normálně. Nebylo proti mně použito násilí.

[nečitelný podpis]

Glen Roy Rohrer
[vlastnoruční podpis]

[nečitelný podpis]

Vyslýchající

Vypovídající

Byl přítomen

DOKUMENT č. 2

Informace čs. kontrarozvědky pro sovětské poradce (17. srpna 1965)

AMV, a. č. 820190 MV, část sv. č. 10, č. l. 2–3.

II. správa min. vnitra
1. odbor

Praha, dne 17. srpna 1965

[razítko: Tajné]

Pro soudruha „P“.

Dne 16. 8. 1965 požádal o asyl v ČSSR USA st. příslušník Rohrer Glen Roy, nar. 8. 12. 1920 v USA, stát Illinois, Springfield, kádrový příslušník voj. zpravodajské služby v hodnosti staršiny, poslední zařazení 513 INTC Group, Oberursel, služebna Frankfurt n. M., Hansa Allee 26.

Jmenovaný je 156 cm vysoký, hnědé vlasy, modré oči, podlouhlého obličej. Ve zpravodajské službě USA pracuje od roku 1949. Školu CIC absolvoval v Baltimore, USA. Od října 1949 do července 1953 pracoval jako příslušník 530 CIC DETACHMENT v Salzburgu, Hellbrunstrasse 5, Rakousko.

Od července 1953 do srpna 1955 nasazen u 113 CIC DETACHMENT, Chicago, 1660 Fast Hyde Park Blod, USA. Poté do srpna 1956 ve škole v Kalifornii Army Language School, Presidio of Monterey, kde se učil českému jazyku.

Od srpna 1956 do února 1958 byl v Nancy, Francie, 766 CIC DETACHMENT, na základně US-Army Orleans. Únor 1958 až listopad 1962 v NSR, Norimberk Waldstrasse 66 CIC DETACHMENT. Potom až do května 1964 opět v USA 502 MI DETACHMENT 20 Armored Division, Forth Hood, Texas a od roku 1964 až do současné doby v NSR, Frankfurt n. M., Hansa Allee 26.

Při předběžném vyšetřování předal některé zajímavé poznatky, které jsou předmětem prověrky a studia. Z doby svého působení v Rakousku hovoří o případu dvou USA státních příslušníků, žijících v Rakousku – jistém BERBER a PENGINEER, kteří byli odhaleni jako agenti sovětské zpravodajské služby.

Vyšetřování Rohrera je prováděno především s cílem získat poznatky o agentuře americké rozvědky, využívané proti našim zemím, jakož i poznatky o naší agentuře, která je známá Američanům k provedení příslušných opatření.

V druhé etapě bude provedeno vyšetření k celkové činnosti americké rozvědky, její organizaci a kádrové obsazení. O dosažených výsledcích budeme sovětské přátelé informovat.

Tyto předběžné poznatky dáváme sovětským přátelům na vědomí s prosbou o prověrku ve vlastních materiálech a zaslání event. poznatků k uvedenému Rohrerovi a jeho činnosti.

Náčelník 1. odboru II. S MV:
/plk. Jaroslav Vosecký / [vlastnoruční podpis]

DOKUMENT č. 3

Vytěžení k G. R. Rohrera ohledně rozhodnutí opustit SRN a americkou vojenskou zpravodajskou službu (nedatováno, 1965)

AMV, a. č. 820190 MV, část sv. 10, č. 1. 8–10.

Vytěžení k jeho rozhodnutí opustit NSR a US rozvědku.

Časně ráno 15. srpna 1965 jsem jel do Kaiserslautern, abych provedl na jednom agentu pracujícím pro Kaiserslautern zkoušku na detektoru lži. Zkoušku jsem skončil asi v 18.00 hod. večer a jel jsem zpět do Frankfurtu. Protože na dálnici I byl velký provoz, dostal jsem se do Frankfurtu až v 21.30. Zastavil jsem u úřadu, kde jsem nechal kufřík a lžidetektor, šel jsem pak domů. Když jsem něco pojedl, četl jsem knihu a poslouchal reportáž v rádiu z baseballu. Druhý den v neděli jsem vstal asi v 10.00 hod., nasnídal jsem se v americkém snack baru a přišel jsem do úřadu asi v 11.00 hod. Od 11.00 do 12.00 hod jsem diskutoval detaily ze zkoušek, které jsem prováděl v Kaiserslautern v sobotu. Hovořil jsem s panem Luongo, jedním z operačních důstojníků ve Frankfurtu. Pak jsem odešel do jedné restaurace, kde jsem do 13.00 (asi) hod. poobědval. Pak jsem odešel do bytu svého představeného pana Natrrese, kde jsem setrval návštěvou asi do 16.00 hod, kdy jsem se vrátil domů. Četl jsem noviny a poslouchal rádio asi do 20.00 hod. Pak jsem odešel do italské restaurace, kde jsem asi do 21.30 večerel, a pak se vrátil domů. Poslouchal jsem v radiu reportáž z baseballu a četl knihu skoro až do 23.00 hod. Nebyl jsem vůbec ospalý, protože minulou noc jsem spal skoro 11 hodin a rozhodl jsem se proto projet městem (Frankfurt) a vypít tak dvě piva. Zašel jsem do malého podniku a dal si dvě piva. Pak jsem zašel do jiného malého podniku a dal si sklenici piva. Když jsem stál u pultu, dal jsem se do řeči s dvojicí mužů. Hovořili jsme o běžných věcech. Během hodiny jsem vypil asi čtyři až pět malých sklenic piva a za tuto dobu jsem dvakrát odešel na záchod. Když jsem se po druhé vrátil z toalet a dopil jsem sklenici piva, pocítil jsem náhle závrať a pojal jsem podezření, že mi někdo vhodil něco do sklenice, aby mne omámil. Víím, že v minulosti zde bylo mnoho případů, kdy Američané byli omámeni a později okradeni. Opustil jsem okamžitě podnik a chtěl hned odjet domů. Došel jsem k svému vozu, který jsem zaparkoval v postranní ulici. Když jsem přišel k autu a chtěl je odemknout, po pravici se náhle objevili dva muži. Jelikož zde byla tma, nemohu říci, zda se jednalo o stejné muže, s kterými jsem mluvil v baru. V okamžiku kdy jsem je zpozoroval a otočil hlavu, byl jsem udeřen přes pravé oko a sražen téměř v bezvědomí k zemi. Nevím, jak dlouho jsem v tomto stavu zůstal, ale odhaduji to asi na 5 až deset, možná 15 minut. Když jsem přišel k sobě, všiml jsem si, že mi chybí hodinky. Okamžitě jsem sáhl do kapes a shledal, že jsem byl okraden o peníze, asi 95 dolarů a asi tak 20–30 DM. Ztratila se mi také malá peněženka s drobnými – asi 5–6 marek v drobných. Byl jsem velmi malátný a po tváři jsem měl krev z mého zranění na oku. Ohlížel jsem se kolem po policistovi, ale žádného jsem nespatriil. Vstoupil jsem do vozu, zůstal zde asi 15–20 minut a stíral si krev z tváře kapesníkem. Nastartoval jsem pak vůz a rozjel se domů. Při své cestě domů jel po mé levici policejní vůz a klaksonem mě okamžitě upozorňoval na svou přítomnost. Předjel mne a já zastavil. Přišli dva policisté a řekli mi, abych okamžitě zaparkoval mezi obrubníkem a chodníkem. To jsem učinil. Potom mne vytáhli z vozu, vstřčili do policejního auta a odvezli. Začal jsem jim vysvětlovat, co se stalo, že jsem byl v jednom malém podniku omámen, že jsem odešel ke svému vozu a byl udeřen do hlavy a oloupen. Neprojevili o to žádný zájem a přijeli jsme posléze na policejní stanici, kam mne zavedli. Asi po dvaceti až třiceti minutách přišel do místnosti doktor. Snažil jsem se mu znovu vysvětlit, že mi někdo zřejmě hodil něco do piva, co způsobilo moji malátnost, že jsem byl pak udeřen do hlavy a oloupen. Neprojevili o to zájem a předložil mi dva formuláře a řekl, abych je podepsal. Rozzlobil jsem se, protože mě nikdo nechtěl poslouchat a formuláře jsem podepsal, aniž bych je četl. Potom mě odebrali trochu krve z pravé paže a odvedli mne zpět do druhé místnosti. Tam mi policisté řekli, že mi odebrali řidičský průkaz, dali mi potvrzení a vystrčili ven ze dveří. Šel jsem pak zpět k mému vozu, který byl zaparkován téměř jeden kilometr daleko. Když jsem k němu přišel, nevím přesně kolik bylo hodin, protože jsem neměl hodinky. Rozhlédl jsem se kolem, abych viděl, jestli není v okolí nějaký policista. Během zpáteční cesty k vozu jsem se definitivně rozhodl odejít do ČSSR. Odjel jsem k USA benzin. pumpě, která je otevřena po celých 24.00 hodin, dal jsem do vozu benzin a odjel do Norimberka. Zastavil jsem u USA benzinové stanice u Fürthu dal jsem do vozu více benzinu a jel po silnici do Lauf, Hersbruck, Sulzbach, Wernberg, Vohenstraus, a potom druhou

silnicí směrem na Flossenbürg. Hledal jsem silnici která by vedla do ČSSR, ale ne užívanou silnici, která je kontrolována pohraniční stráží NSR. Jezdil jsem oklikami asi 1 hodinu nebo hodinu a půl, snažil se najít silnici do ČSSR, ale silnice této oblasti Německa jsou málo označeny. Nakonec jsem se rozhodl přejít do ČSSR pěšky. Přijel jsem do blízkosti hostince u Silberhuetten. Tato oblast mi byla poněkud známa z doby kdy jsem byl v roce 1958 až 1962 v Norimberku, a kdy jsem navštívil tuto pohraniční oblast. Zaparkoval jsem svůj vůz asi 150 metrů od hostince pod stromem, vedle německého volkswagenu, který zde parkoval. Nechal jsem klíče ve spínací skříňce ve voze, protože jsem měl duplikátní klíče v kapse. Šel jsem pak lesem směrem k hranicím. Přišel jsem pak k německým nápisům, kde jsem četl „ACHTUNG LANDESGRENZE“. Pokračoval jsem pak směrem do ČSSR až jsem přišel k hraničním zátarasům, poblíže pozorovací věže. Pozorovací věž nebyla obsazena posádkou a proto jsem šel jihovýchodně podél zátarasů, až jsem přišel k jiné pozorovatelně. Nebyla rovněž obsazena. Čekal jsem zde a písal vždy za několik minut, abych někoho upozornil. Asi za 5 minut přišla hlídka PS a eskortovala mě do ČSSR.

K tomu, kdy jsem se přesně rozhodl jít do ČSSR – to bylo když jsem se vracel zpět z policejní stanice zpět ke svému vozu, i když jsem o tom přemýšlel asi před měsícem. Nevím ve skutečnosti, jestli jsem tehdy přemýšlel o této věci vážně, ale přemýšlel jsem o ni. Vybrat jeden důvod, pro který jsem přišel, by bylo obtížné, protože to bylo kulminací různých důvodů. Jeden z těchto důvodů bylo moje zaměstnání a těžkosti, které jsem stejně jako každý vyšetřovatel na detektoru lži měl, v důsledku provádění své práce. Dostávali jsme se do konfliktu s operat. orgány, kteří pracovali s agenturou, protože když jsme prováděli zkoušky na lžidetektorech u některých z jejich agentů a výsledek byl nepříznivý pro agenta, pak řídicí orgán se snažil dělat vše pro to, aby svého agenta ochránil a psal zprávy, které zlehčovaly práci vyšetřovatelů na detektorech lži. Jiným důvodem byly vztahy mezi Němci a Američany, s výjimkou snad Bavorska. Američtí vojáci v Německu jsou terčem provokací, omamování, bití, olupování při svých návštěvách restaurací. Toto se nestalo jenom v mém případě, ale děje se běžně ve Frankfurtu, za což bývají vždy viněni Američané, i když v mnohých případech jsou pouze nevinými oběťmi těchto incidentů. Během druhé světové války jsem bojoval proti Němcům, zůstali stále stejně arogantní a agresivní, jako byli v r. 1940. Američanovi, který dnes navštíví Německo, se bude zdát, že válku vyhrálo nacistické Německo a ne spojenci. Americký voják v Německu nemá US ústavou v Německu žádnou ochranu. Podléhá německému právu, které chrání Němce, a ne Američany. Moje rozhodnutí odejít do ČSSR je výsledkem celkového zklamání z podmínek života v Německu a v US armádě.

DOKUMENT č. 4

Vlastní životopis a vzpomínky G. R. Rohrera – překlad StB z angličtiny (nedatováno, 1965–1966)
AMV, a. č. 820190 MV, část sv. 10, č. l. 11–47.

Překlad z angličtiny

Narodil jsem se 8. prosince 1920 ve Springfieldu, (st. Illinois), hlavním městě státu, které mělo v r. 1930 asi 67 000 obyvatel. Byl jsem třetím nejstarším dítětem ze 7 dětí (5 chlapců a 2 děvčata) mých rodičů. Můj otec Carl Otis Rohrer se narodil [...] 1892 ve White Hallu (Illinois), v malé farmářské obci v jihozápadní části státu. Moje matka Jessie Baird Stromatt se narodila [...] 1896 v Greenfieldu (Illinois), který není daleko od White Hallu. Na své prarodiče si nevzpomínám, pravděpodobně zemřeli, když jsem byl ještě malé dítě.

Můj otec měl přinejmenším 3 bratry, z nichž dva rovněž žili v Illinois a třetí žil v Arizoně. Moje matka měla 1 bratra (její dvojče) a dvě sestry. Její bratr žil ve státě Pensylvánie a jedna sestra v Illinois. Nevzpomínám si, kde žije její další sestra.

Bratři a sestry:

1, Clifford Ward Rohrer, narozen kolem 1915–1916, myslím, že ve Springfieldu, ženat, měl 3–4 děti, později se rozvedl. Sloužil v námořnictvu USA během II. světové války, asi od r. 1941–2 do r. 1946. Během třicátých let pracoval u stejné firmy jako můj otec, tj. u fy R. H. Armbruster, Manufacturing Co., která vyráběla stany a plachty. Měl základní vzdělání – 8 let. Nemám tušení o jeho nynějším pobytu a naposledy jsem jej viděl v r. 1947 v Milwaukee (Wisconsin).

2, Clara Madeline Rohrerová, nar. [kolem] 1918–1919 ve Springfieldu. Po osmi letech ukončila své základní vzdělání. Provдалa se a měla 5 synů. Její manžel – Clarence F. Miller ukončil 8leté základní vzdělání a 4letou vysokou školu. Během II. světové války sloužil asi 2 roky v letectvu USA. Během třicátých let pracoval u několika firem a od konce II. sv. války pracoval u firmy Allis Chalmers Manufacturing Co. ve Springfieldu jako svářeč a soustružník.

3, Mary Anna Rohrerová, nar. asi 1923 ve Springfieldu. Ukončila osmileté základní vzdělání. Provдалa se a měla 7 dětí, z nichž jedno zemřelo jako jedno z dvojčat. Její manžel Raymond Smith sloužil v armádě USA během II. světové války asi po dobu 3 let, a to u 9. obrněné divize, která byla až u Plzně – ČSSR. Po II. světové válce pracoval jako řidič nákladních vozů u jedné stavební firmy, ale asi kolem r. 1946 se přihlásil k letectvu USA. Podle mých posledních informací, bydleli ve státě Idaho. Naposledy jsem je viděl asi v r. 1947.

4, Samuel Newton Rohrer, nar. asi 1924–25 ve Springfieldu. Ukončil základní osmileté vzdělání. Ženatý a 2 děti. Během II. světové války sloužil u námořnictva USA, asi od r. 1944 do r. 1946. Po válce pracoval jako mechanik u fy Allis Chalmers Mfg. Co.

5, Kenneth James Rohrer, nar. [kolem] 1925–26 ve Springfieldu. Ukončil základní osmileté vzdělání. Ženat – 3 děti. Během II. světové války sloužil u námořnictva USA asi od konce r. 1944 do konce r. 1947. Po válce pracoval jako mechanik v závodě Seamans Body Plant v Milwaukee (Wisconsin), který vyráběl karoserie pro závod American Motors Corporation. Asi v r. 1950 se znovu přihlásil k námořnictvu USA. Jeho rodina naposledy bydlela ve Springfieldu.

6, Donald Eugene Rohrer, nar. asi 1926–27 ve Springfieldu. Ukončil základní osmileté vzdělání. Ženatý, 2–3 děti. Během II. světové války sloužil u amerického námořnictva asi od začátku r. 1945 do konce r. 1947. Po válce pracoval jako jeřábník pro spol. Crane Company v Chicagu (Illinois). Později se se svojí rodinou odstěhoval do Kalifornie a pracoval jako hlavní jeřábový mechanik pro firmu Henry J. Kaiser Aluminum Plant. Naposledy bydlel v Kalifornii.

Byl jsem prvním a jediným členem naší rodiny, který ukončil středoškolské vzdělání. Můj otec mne podporoval ve studiu snad již od začátku mé docházky do školy, a když jsem projevil schopnosti studovat, a tak jsem dosáhl akademického postavení v horní polovině mé třídy. Během mých dětských let jsem navštěvoval přinejmenším 6–7 různých základních škol v různých částech města Springfield, a to během pozdních dvacátých a začátkem třicátých let. Toto bylo proto, že naše rodina z ekonomických důvodů často měnila bydliště. Tato léta byla léty hospodářské deprese a velké nezaměstnanosti. Nakonec jsem v lednu 1935 absolvoval Lincolnovu základní školu a dosáhl jsem akademického postavení jako 2. v mé třídě. (Poznámka: jak základní, tak i střední školy ve Springfieldu měly rozdělené školní roky, což není, podle mých informací, nikde jinde. Ačkoliv

školní rok byl od září do června, třídy začínaly jak v září, tak i v lednu a ročníky končily v červnu nebo v lednu.)

V lednu 1935 jsem vstoupil na Feithansovu vysokou školu, což byla jedna z dvou středních škol ve Springfieldu a která byla umístěna na jižní straně chudší části města. (Poznámka: ve Springfieldu byla ve skutečnosti i třetí střední škola, která byla soukromou školou katolické církve, otevřená pouze pro katolíky. Asi v r. 1937 byla otevřena třetí veřejná vysoká škola – Lanphier High School – na severní straně Springfieldu.) Feithansova vysoká škola měla v důsledku toho, že byla navštěvována dětmi z rodin s nižšími příjmy, také největší počet černých studentů. Graduoval jsem na této škole v lednu 1939 a rovněž jsem dosáhl akademického postavení jako druhý ve třídě.

Po absolvování této školy, v lednu 1939, nebyla zde žádná naděje, že bych mohl vstoupit na nějakou kolej, protože můj otec by nemohl platit náklady na mé další vzdělání. Asi od ledna 1939 až do r. 1941 jsem pracoval v různých „zaměstnáních“, spíše nahodilých a nebo krátkodobých. Tato „sporadická zaměstnání“ byla různá: prodávání ovoce a zeleniny od domu k domu; pomáhání řidiči nákladáku z místní mlékárny v rozvozu mléka; prodej tisku atd. V r. 1941 jsem začal v mém prvním celodenním zaměstnání v místní firmě, U.S. Electric Company, která prodávala elektrické a chladicí zařízení. Toto zaměstnání zahrnovalo množství různých úkolů: přijímání a zaznamenávání dodávek, zapisování jich do inventurních záznamů, balení dodávek podle objednávek pro odeslání zákazníkům a rovněž jsem pracoval jako řidič nákladního vozu dodávajícího zboží místním zákazníkům.

V průběhu mého dětství a školní docházky bydlela naše rodina v sousedství smíšeném s černými rodinami a rasismus bylo tedy něco, co mi bylo cizí. Bílé a černé děti si spolu hrály a společně chodily do školy. Pochopitelně byly mezi bílými a černými dětmi i srážky a rvačky, tyto však vypukaly z osobních rozmíšek mezi jednotlivci, a nikoliv z rasistických důvodů ze zásady. Můj otec podobné rasistické cítění mezi členy naší rodiny nikdy netoleroval a vtiskl nám zásadu „posuzuj člověka podle toho jaký je, a ne podle barvy jeho kůže“. Můj otec byl jednoduchým, laskavým a tolerantním mužem. Jen velmi zřídka zvyšoval svůj hlas nebo ruku ve zlosti. Měl hluboký smysl pro spravedlnost a vrozenou lásku k bližnímu. Jeho životní filosofií bylo, že člověk má být pevný ve víře, že má mít odvalu k tomu, aby stál za svým přesvědčením, a že má následovat příkazy svého svědomí i když cena toho může být někdy dost vysoká. Tato jeho filosofie zůstala až do dnešního dne se mnou a pomáhala mi často v minulosti, kdy jsem byl konfrontován se situací, kdy jsem měl učinit rozhodnutí životní důležitosti.

Během let 1925–1937 změnila naše rodina asi osmkrát bydliště. Většina těchto stěhování byla diktována ekonomickými podmínkami oněch „depresivních let“, nájemným a nezaměstnaností. Během těchto let byl můj otec často nezaměstnaný nebo pracoval jen na krátkodobý úvazek a naše rodina byla „na podpoře“. Tj. hlavním nebo jediným zdrojem příjmu byla forma „podpůrných šeků“, dostávaných ze státního fondu jako „podpora potřebným“. Tyto šeky nebylo možno zpeněžit, mohly být jen vyměněny za potravu v místních obchodech.

Můj otec pracoval prakticky po celý jeho život na výrobě stanů a plachet, šijíc strany, přidávající šňůry atd. Vzpomínám si, že často měl – koncem dvacátých a začátkem třicátých let trpěl – ekzémem na rukách, což bylo způsobováno přípravky používanými při impregnaci stanů a plachet.

V jednom období, asi v letech 1929–32 se moji rodiče rozešli. Mé dvě sestry a já jsme byli umístěni v domě pro sirotky a potřebné děti a moji tři mladší bratři byli umístěni do péče jedné rodiny na okraji Springfieldu. Po několika měsících pobytu v sirotčinci jsme byli umístěni do péče jedné starší bezdětné rodiny v jihozápadní části města. Podle toho, co si pamatuji, byla naše rodina rozdělena asi 3 roky. V té době bydlel můj starší bratr u strýce v Arizoně.

Nevěděl jsem, nebo nerozuměl jsem důvodům, proč se moji rodiče rozešli, protože jsem byl docela malý v té době – 9 až 12 let. Přesto si však myslím, že hlavním důvodem byly hospodářské podmínky, nezaměstnanost mého otce, chudoba, v které jsme žili. Moje matka byla v té době poměrně mladá žena, 33–35 let stará – s přítěží 7 malých hladových dětí, a tak se pravděpodobně pod tím zhroutil. Asi po třech letech se rodina usmířila a žili jsme zase společně.

Koncem srpna 1942 jsem byl povolán do armády USA a po projití procesováním v přijímacím středisku, byl jsem poslán do kavaleristického výcvikového střediska ve Fort Riley, Kansas. Po ukončení základního výcviku jsem byl přidělen k 1. kavaleristickému školnímu oddílu ve Fort Riley, který zajišťoval technickou a administrativní pomoc kavaleristické výcvikové škole pro důstojníky. Protože jsem prokázal schopnosti k fotografování, byl jsem přidělen k fotooddělení jako technik pro fotolaboratoř. Měl jsem již základní znalosti o fotografování již z doby, kdy jsem jako student na vysoké škole pomáhal po dobu prázdnin u místního fotografa ve Springfieldu.

Začátkem léta r. 1943 zahájila armáda USA program nazvaný „armádní specializovaný výcvikový program“. Podle tohoto programu byli vybraní kandidáti posíláni do kolejí k studijnímu programu na 2 roky soustředěného studia, po kterém tito absolventi měli být určeni jako armádní důstojníci k různým technickým odvětvím americké armády. Kandidáti byli vybíráni podle výsledků testů inteligenčního kvocientu (IQ) po jejich vstupu do armády. Vybrání mohli být pouze kandidáti, kteří dosáhli přinejmenším 110. Maximální skóre u tohoto IQ testu mohlo být 160 a počet 90 byl „celkový průměr“ v armádě. Protože jsem dosáhl výsledku 136, byl jsem pro tento program také vybrán. Začátkem léta 1943 jsem byl poslán společně s další skupinou kandidátů na Wyomingskou universitu v Laramie, (Wyoming), kde jsem asi po dobu dalších 2 týdnů procházel dalšími zkouškami. Poté jsem byl poslán na důlní a technologickou školu v Rapid City (South Dakota), kde jsem začal studovat. Studijní kurs byl hlavně orientován na matematiku a fyziku, pokročilou algebru, pevnou geometrii, integrální a diferenciální výpočty. Asi po čtyřech měsících jsem utrpěl při atletických soutěžích frakturu čelisti, tj. kosti, která drží horní zuby a byl jsem asi po dobu dvou měsíců v nemocnici americké letecké báze v Rapid City. Není zapotřebí říkat, že po dvou měsících nemožnosti studovat, bylo téměř lidsky nemožné dohnat ztracený čas u soustředěného studijního programu. Protože moje studia byla viditelně u konce, požádal jsem o převedení k pěchotě a koncem října a začátkem listopadu jsem byl odvelen k 75. pěchotní divizi, 2. pluku, 290. pěchotnímu regimentu ve Fort Leonard Wood, Missouri.

Když jsem přišel k divizi, připravovala se tato k účasti na manévrech a přibližně asi za 1–2 měsíce cestovala divize do oblasti manévrů ve státě Louisiana. Po skončení manévrů byla divize poslána do Fort Breckenridge, Kentucky k zahájení konečných příprav a výcviku před vyloděním do Evropy. V září 1944 cestovala divize lodí do Anglie a vylodila se ve Walesu. Asi po jednom měsíci příprav ve Walesu byla divize poslána do Francie a stala se součástí 1. armády USA. Původně měla divize, která doposud nebyla vyzkoušena v bojích, rezervní status. Začátkem prosince 1944 – po zahájení německé ofensivy v Ardenách v Belgii, byla divize přidělena k vedení bojů. Pokud si dobře vzpomínám, nebyla divize původně zařazena do bojů jako integrální jednotka, ale tři pěchotní pluky – 289., 290., a 291. byly připojeny k jiným divizím. Pokud si dobře vzpomínám, byli jsme my připojeni k 83. pěchotní divizi. Divize se stala opět integrální jednotkou po skončení bojových akcí v Ardenách, myslím, že to bylo v půli ledna 1945, těsně předtím, než jsem byl odeslán do oblasti Colmar v jihovýchodní Francii.

S odstupem více jak 30 let je těžké si vzpomenout na jména různých měst a vesnic, kde jsme bojovali, zvláště když je nutno se spolehnout jen na paměť – bez pomoci dokumentace apod. Některá jména však zůstávají trvale v mé paměti, jména jako je např. Soy, Wy, Hotten, Marche, Malmedy, St. Vith a Vielsalm – z Arden v Belgii, stejně tak jako některá jména z jihovýchodní Francie jako Colmar, Ribeauville, Neuf Brisach.

Poté, když byly poslední jednotky německé Wehrmacht, které byly na francouzské půdě, poraženy v oblasti Colmar přestěhovala se divize do oblasti Roermond a Venlo v Holandsku. Poté, když jsme obsadili pozice původně okupované 6. britskou leteckou pěchotou, překročila divize řeku Maas do Německa. V průběhu postupu na řeku Rýn byla naší divizí dobyta města Mönchen Gladbach, Krefeld, Viersen, a jiná další. Pokud si dobře vzpomínám, překročila naše divize, která tehdy byla součástí 9. americké armády, řeku Rýn přibližně 9. března a šla směrem na jih a na východ, při čemž byla obklíčena velká průmyslová města Essen a Dortmund. Toto bylo během tzv. „boje o Porúří“, kdy byly četné jednotky německé branné moci obklíčeny a zajaty. Během této ofensivy padla města Bochum, Witten, Gelsenkirchen, Recklinghausen a jiná další.

Během bojů ve vysoce industrializované oblasti Porúří, s jejími obrovskými továrnami, četnými koncentračními tábory, zadržujícími tisíce „otrockých pracovníků“ prakticky ze všech zemí Evropy – Poláků, Rusů, Čechů, Litevců atd. byli tito osvobozeni. Tyto „otrocké pracovní“ tábory byly umístěny v blízkosti téměř všech velkých továren. Nevypověděné utrpení, prožívané osazenstvem těchto táborů, které bylo dokumentováno jejich chabými, vyhladovělými těly a jejich tvářemi, zůstane nasmazatelně vtištěno navždy do mé paměti. Protože jsem se stal svědkem ukrutenství, páchané nacistickým Německem, věřil jsem pevně – stejně tak jako jiní Američané, že ti, kteří jsou zodpovědní za toto, budou předvoláni před spravedlnost na konci války. V té době jsem si jen málo uvědomoval, že během několika krátkých let budou ti, kteří byli za ty zločiny odpovědní, opět zastávat vlivná a zodpovědná postavení. Rovněž bych tehdy jen málo věřil tomu, že američtí vojáci by mohli být schopni páchat stejná ukrutenství proti civilnímu obyvatelstvu ve Vietnamu a v jiných zemích Indočíny.

Koncem války byla 75. pěchotní divize v oblasti Rothaar Gebirge – na jihovýchodě Porúří.

Někdy koncem června 1945 byla divize přemístěna do Francie, blízko Remeše, kde zůstala až do konce ledna 1946. Koncem ledna 1946 jsem se vrátil do USA a byl jsem propuštěn z armády.

Po propuštění z armády USA – koncem ledna nebo začátkem února 1946, vrátil jsem se do Springfieldu (Illinois). Měl jsem nějaké potíže s tím, abych se mohl vrátit do svého původního zaměstnání u US Electric Company ve Springfieldu, protože oni prohlašovali, že jsem byl jen dočasně zaměstnán před mým vstupem do armády. Podle tehdy existujících zákonů, měli příslušníci armády USA právo na zařazení do svých bývalých zaměstnání před svým vstupem do armády – za předpokladu, že byli zaměstnání na celý den. Teprve poté, kdy jsem hrozil tím, že předám můj případ příslušnému soudu, přijala mne firma „váhavě“ do mého bývalého zaměstnání.

Někdy během pozdního léta 1946 se moji rodiče přestěhovali do Milwaukee (Wisconsin), kde můj otec začal pracovat pro firmu Fond du Lac Awning Company, což byla malá firma, vedená bývalým otcovým spoluzaměstnancem u fy R. H. Armbruster Manufacturing Co. ve Springfieldu. Tento bývalý zaměstnanec se přestěhoval do Milwaukee a začal s malou firmou – asi kolem r. 1940. Zůstal jsem ve Springfieldu asi 3–4 měsíce, během tohoto času jsem bydlel u mé starší sestry a její rodiny. Na podzim r. 1946 jsem se přestěhoval k mým rodičům do Milwaukee.

Potom, kdy jsem se přestěhoval k mým rodičům v Milwaukee, našel jsem si okamžitě zaměstnání v balicí a zasilací službě fy Cutler Hammer Incorporated, což byla výroba el. vypínačů, relé apod. Když jsem u této firmy pracoval asi 1 rok, začal jsem pracovat u Wisconsin Electric Power Company – jako pomocník v elektrárně. Poté, když jsem tam pracoval 3–4 měsíce jako pomocník, podrobil jsem se testům, abych se kvalifikoval jako elektrářenský mechanik a byl jsem ustanoven operátorem menší substance v South Milwaukee. Přibližně asi za 4–5 měsíců jsem byl přidělen jako operátor poněkud větší substance na sev. straně Milwaukee. Byl jsem nespokojen s pracovními podmínkami na této elektrárně, protože moje pracovní hodiny byly od 4.00–8.00 a opět od 16.00–20.00 hodin; proto jsem začátkem ledna 1949 odešel z tohoto zaměstnání a odešel jsem do Kalifornie. Po neúspěšném hledání zaměstnání v Los Angeles po dobu celého měsíce ledna 1949, byl jsem v postavení člověka bez peněz a bez zaměstnání. Rozhodl jsem se nastoupit opět k USA armádě a začátkem února 1949 jsem se dobrovolně přihlásil k armádě.

Byl jsem poslán do Fort Ord (Kalifornie) k základnímu procesování a opět jsem prošel různými testy, včetně IQ testu, kde jsem obdržel skóre 139 z možných 160. Výsledky získané během těchto různých testů a hlavně IQ test, mají přímý vliv na další uplatnění jednotlivce v armádě USA, na jeho možnosti navštěvovat různé školy armády USA; dostal jsem možnost si vybrat z několika druhů škol a já si vybral kontrarozvědnou školu ve Fort Holabird, která je umístěna v předměstí Baltimore (Maryland). Koncem měsíce března 1949 jsem se stal studentem kontrarozvědné školy ve Fort Holabird (CIC School).

Předpoklady pro studium na CIC škole – základní: uchazeč musel dosáhnout věku 22 let, mít americké občanství a v případě „naturalizovaného občana“ musel být americkým občanem alespoň 10 let; musel dosáhnout testových výsledků přinejmenším 110 – v IQ testu; nesměl mít příbuzné žijící v tzv. „komunisty řízených“ zemích, nebo v zemích za „železnou oponou“; nesměl mít žádný trestní záznam, s výjimkou malých dopravních přestupků; nesměl být členem žádné skupiny nebo organizace, která je považována za „komunistickou“ nebo „komunisty prolezlou“, nesměl být členem komunistické strany ani žádné organizace, která byla na indexu jako podvrtná organizace, kterýžto seznam byl vypracován vrchním státním návladním v USA. Každý kandidát nebo student, vstupující na CIC školu, musel vyplnit dlouhý a detailní „osobní dotazník“, který je základem „kompletnímu prošetření“ každého jednotlivce. Na základě toho je život každého uchazeče prověřován a s osobami, které jej znají, jsou vedeny pohovory, mezi těmito osobami jsou bývalí učitelé, zaměstnavatelé, spolupracovníci, přátelé, sousedé apod., na základě všeho toho se stanoví stupeň vhodnosti jednotlivce pro „důvěryhodné postavení“. Není-li zachycena nepříznivá informace v průběhu tohoto šetření, dostane uchazeč „bezpečnostní proclení“. Není zapotřebí říkat, že k tomu je ještě zapotřebí úspěšně dokončit studijní kurs na kontrarozvědné škole.

Po úspěšném absolvování CIC školy, koncem června 1949, zůstal jsem ve škole po další 3 měsíce, během nichž jsem navštěvoval kurs německého jazyka po dobu 2 měsíců a kurs průzkumného fotografování po dobu jednoho měsíce. Během tohoto období jsem si vzal jednotýdenní dovolenou, během kteréž jsem jel do Milwaukee, kde jsem se oženil.

Začátkem října 1949 jsem byl přidělen k 430. kontrarozvědnému oddílu, umístěnému v Rakousku. Moje žena zůstala v Milwaukee, kde bydlela s její sestrou (dvojčetem) a byla zaměstnána jako mechanika u AC Sparkplug Div. of General Motors. Začátkem r. 1950 se otec mojí ženy, její mladší sestra a mladší bratr přistěhovali do Milwaukee a celá rodina bydlela pohromadě. Toto bylo

původně motivováno ekonomickými důvody, protože moje žena v důsledku těhotenství nemohla pracovat a rodina bydlela pohromadě, aby spojila příjmy. Otec mé ženy byl v té době živ ze starobní penze, ale ještě pracoval jako noční hlídač v jednom závodě v Milwaukee. Koncem března porodila moje žena syna. Měsíc po narození našeho syna se vrátila do práce, protože příspěvek, který dostávala z mého platu v armádě nestačil na její živobytí. V době, kdy byla v práci, starala se o našeho syna starší sousedka.

Přibližně koncem června 1951 vážně onemocněla moje matka a podrobila se operaci rakoviny žaludku a já dostal „propustku z nutných důvodů“ na 30 dnů na cestu do USA. Tehdy jsem poprvé uviděl našeho syna. Koncem července jsem se vrátil do Rakouska a asi za jeden měsíc jsem dostal vyzoomění, že moje matka zemřela. Nebylo mi možno jet na její pohřeb, který se uskutečnil dříve, než bych já mohl do USA dojet. Zůstal jsem v Rakousku do konce července 1953, v kteréžto době jsem byl přidělen k 113. kontrarozvědnému oddílu u štábu 5. americké armády v Chicagu (Illinois). Po 30.denní dovolené s mojí rodinou jsem se hlásil do služby – začátkem září – u 113. kontrarozvědného oddílu.

K 113. CIC oddílu jsem byl přidělen od září 1953 do srpna 1955, kdy jsem byl poslán, abych se zúčastnil kursu českého jazyka v armádní jazykové škole (později přejmenované „Jazykový ústav min. obrany, odbor západní pobřeží“), která byla umístěna v Monterey (Kalifornie).

Během mého přidělení do Chicaga, zůstala moje rodina v Milwaukee a já ji mohl pravidelně navštěvovat přibližně jednou měsíčně na jeden víkend.

V průběhu mého dvouletého přidělení v Chicagu jsem si poprvé uvědomoval extensivní a široce rozvětvené pronikání amerického armádního zpravodajství nebo kontrarozvědky, policie Chicaga, stejně tak jako FBI do občanských organizací všech typů a do tzv. „opozičních skupin“. Léta 1953–55 byla „érou mcarthysmu“, který vyvolával anti-komunistickou hysterii v celých Spojených státech. Kterýkoliv občan, skupina nebo organizace, kdokoliv vyjádřil své mínění nebo zaujal své stanovisko, které bylo v opozici vůči vládní politice, byl označen jako „levý“ nebo jako „sympatizující s komunismem“. Masová hysterie, která v těchto letech existovala, převažovala na všech úrovních americké společnosti. Byla živena a podporována na školách, v církvích, mezi občanskými skupinami, odborovými svazy, organizacemi veteránů apod. Černošské skupiny, které demonstrovaly, aby vyjádřily své požadavky na občanská práva, rovnoprávnost a za konec rasové segregace ve školách, byly rovněž označeny jako „inspirované komunisty“. „Éra mcarthyismu“ byla obdobím, kdy tzv. „prošetřování loajality“ bylo prováděno u tisíců civilních pracovníků a toto bylo vedeno různými správami americké vlády, včetně armády USA. Toto bylo období „viny sdužováním“, kdy byly spáchány stovky bezpráví.

Typickým příkladem takového bezpráví během této „honičky za [na] komunisty“ byl případ jedné černošské ženy, zaměstnané jako žena u výtahu ve štábu 5. americké armády. Bylo zjištěno, že jméno této ženy se objevilo na seznamu členů socialistické strany pracujících Ameriky, kterážto organizace byla dána na index státního návladního USA jako „podvratná organizace“. Tato informace, která pocházela ze zdrojů FBI, byla předána kontra-rozvědce americké armády k dalšímu šetření. Následné prověřování, včetně pohovoru s ženou samotnou, odhalilo, že tato neměla nikdy nic společného s touto stranou ani nikdy nebyla členem této strany. Bylo odhaleno, že v třicátých letech uzavřeli její rodiče na každého z jejich početných dětí životní pojištění v rámci Pojišťovacího sdružení soc. strany pracujících, což byla legálně ustanovená pojišťovací firma s hlavními kanceláři v New York City. Tato žena neměla žádné vědomosti o soc. straně pracujících, ani se nikdy nezúčastnila jejích schůzek, nebo jiné činnosti této strany. Vzdor tomu, že její spojení s touto organizací bylo naprosto nevinné, byla propuštěna ze zaměstnání v armádě USA.

Činnost všech organizací, klubů, politických, kulturních a občanských skupin je pod dozorem zpravodajských služeb armády USA, FBI a tak zvané sekce pro „podvratnou činnost“ při chicagské policii. Mezi těmito třemi agenturami existuje volná výměna informací. Průměrný občan Spojených států si jen velmi málo uvědomuje, že ve všech větších městech, a tím se míní ve městech s větším počtem obyvatel jak 50 000, existují sekce pro „podvratnou činnost“ u místních policejních úřadů, kteréžto sekce shromažďují informace o všech výše uvedených organizacích a o jednotlivých občanech. Rovněž studentské organizace na kolejích a univerzitách jsou pod dozorem a na „liberální“ profesory, instruktory, studenty jsou zakládány karty do kartotéky. Instituce jako chicagská univerzita a Rooseveltova kolej jsou považovány za „prvotřídní rozmnožovny“ levicové činnosti a jsou drženy pod policejním dozorem.

V srpnu 1955 jsem byl poslán do armádní jazykové školy v Monterey, abych se zúčastnil kursu českého jazyka předtím, než jsem byl opět přidělen do Evropy, kam za mnou po třech týdnech

přijela manželka se synem. Po ukončení kursu českého jazyka koncem srpna 1956 jsem byl přidělen do Evropy – do Francie!! Zdá se to téměř neuvěřitelné, protože někteří ukončili kurs francouzského jazyka a byli posláni v mnoha případech do Německa. Společně s mojí rodinou jsem začátkem října 1956 přijel do Francie a byl jsem přidělen k 766. kontra-rozvědnému oddílu v Orleansu, kde jsem byl zařazen na úřad v Nancy (Francie). V únoru 1958 jsem byl převeden k 66. kontrarozvědnému oddílu v Německu a poslán k oblastnímu úřadu v Norimberku. V Norimberku jsem byl přidělen v době od února 1958 až do začátku listopadu 1962.

Začátkem listopadu 1962 jsem byl přeřazen k 502. vojenskému zpravodajskému oddílu při 2. obrněné divizi ve Fort Hood (Texas). Poznámka: v průběhu období mezi 1956 a 1962 prošla zpravodajská služba americké armády mnoha reorganizacemi a orgány kontrarozvědky byly pozměněny na zpravodajské orgány (INTC) a později na vojenské zpravodajství (MI). Téměř okamžitě po příchodu do Fort Hood jsem měl to štěstí, že jsem pro svoji rodinu obdržel ubytování přímo ve vojenském prostoru. Sotva jsme se usadili v našem novém bytě, když jsem se já opět vrátil do Německa. Přibližně koncem listopadu 1962 byla celá 2. obrněná divize letecky přepravena do Německa, kde se zúčastnila manévrů asi po dobu jednoho měsíce. Toto byla tolik publikovaná „Operace Big Lift“ která byla široce oznamovaná v tisku v celém světě. Po skončení manévrů byla opět celá divize letecky přepravena do Fort Hood. Zůstal jsem ve Fort Hood od listopadu 1962 až do začátku dubna 1964, kdy jsem byl znovu přidělen do Německa.

Fort Hood je rozsáhlá vojenská základna, pokrývající mnoho tisíc akrů půdy, umístěná na okraji malého města Killeen, které je vzdáleno asi 150 milů jižně od Dallasu (Texas).

Jednou z prvních věcí, které se mi staly příliš zřejmými, bylo viditelné převládání „pravického extremismu“ v Texasu; fanatického pravického extremismu, který choval velkou nenávisť ke všemu, co bylo jen vzdáleně spojováno s komunismem nebo s komunisty. Byl to fanatismus, který byl široce rozvinut v politických stranách, občanských skupinách, pravických organizacích a v úvodnicích hlavních deníků, zvláště v „Dallas Morning News.“ Všechny noviny a zvláště „Dallas Morning News“ – které mají velkou tiráž a oběh v Texasu, hrají významnou úlohu při formování veřejného mínění. Důležitým rysem, který je společný téměř pro všechny noviny, je ta část novin, která je známa jako „dopisy šéfredaktorovi“. Během toho roku, od listopadu 1962 do listopadu 1963, nepublikoval tento list ani jeden dopis, který by propagoval cokoli připomínající „liberální“ přístup k zahr. politice USA. Během toho roku nedosáhla válka ve Vietnamu jejích pozdějších proporcí, ať již v počtu amerických vojáků ve Vietnamu, počtu ztrát u amer. vojska, nebo v nákladech na vedení této války. Hlavním předmětem zájmu byla ještě Kuba a vzpomínka na neúspěšnou invazi v „Zátoce vepřů“ na Kubě byla ještě čerstvá v mysli veřejnosti. Prakticky všechny dopisy, které byly zveřejněny v „Dallas Morning News“ – ostentativně od čtenářů?? – byly dopisy odsuzujícího presidenta Kennedyho za to, že nepoužil amerických vojsk a že nerozvinul rozsáhlou invazi na Kubu, aby „vymetl Castra a jeho bandu komunistů“. Byly tam také dopisy, které doporučovaly „shození atomové pumy“ na Kubu, na její likvidaci.

Byly to ty samé noviny „Dallas Morning News“, které ráno 22. listopadu 1963, v den, kdy prezident Kennedy navštívil Dallas a v den jeho zavraždění, zveřejnily celostránkový inzerát, včetně fotografie presidenta Kennedyho, který nesl výzvu: „Hledán – pro zradu“.

Žádným způsobem netvrdím, že vlastním nějaká fakta nebo důkazy, které by vrhly nějaké nové světlo na tento tragický den, kdy byl prezident Kennedy v Dallasu zavražděn. Živě si ten den připomínám, kdy jsme s dalšími příslušníky 502. oddílu vojenského zpravodajství ve Fort Hood sledovali televizní přenos návštěvy presidenta Kennedyho v Dallasu. Není zapotřebí říkat, že jsme byli všichni touto událostí šokováni. Po střelbě pokračovaly všechny televizní stanice ve vysílání téměř nepřetržitě po celých 24 hodin od toho pátku dne 22. listopadu až do neděle dne 24. listopadu v noci. Sledoval jsem napjatě tato vysílání téměř po celé období, včetně zastřelení Lee Oswalda, údajného vraha presidenta Kennedyho Jackem Rubym v budově dallaské policie dne 24. listopadu 1963.

Hned, když bylo vyhlášováno, že vražda byla provedena jen Lee Oswaldem, jsem byl vůči tomu skeptický. V té době bylo prohlašováno, že Oswald střílel z okna 6. posch. dallaského skladu školních učebnic – údajně 3 střely, z nichž některé zabily Kennedyho a ostatní zranily texaského guvernéra Connallyho a to v rozpětí času 5 vteřin. Téměř hned jsem pochyboval o této „verzi“ vraždy a to z mnoha důvodů.

Za prvé – jako zkušený voják, který zná zbraně a který je expertem na pistole a který je výtečným střelcem z pušky, jsem byl přesvědčen, že by ani nejlepší střelec světa nebyl schopen vystřelit 3x v časovém rozpětí 5 vteřin a to puškou se závěrem, vybavenou dalekohledem a při

střelbě na pohyblivý cíl z poměrně velké vzdálenosti několika sta stop. Znal jsem dobře město Dallas a také prostor, kde k zavraždění došlo. Pozdější pokusy střelci-experty dosáhnout stejných výsledků za stejných podmínek prokázaly nevěrohodnost tvrzení, že Oswald mohl sám vystřelit ty střely.

Jiným bodem, který se zdá téměř absurdním je fakt, že v čase krátkých 15 minut po střelbě byl vydán zatykač na osobu Lee Oswalda, jako na údajného vraha presidenta Kennedyho. Jak mohla v tak krátké době být zjištěna identita vraha??? Toto jsou otázky, o nichž snad nikdy nebude známa pravda? „Úmrtnost“ mezi lidmi, kteří detailně znali události obklopující zavraždění presidenta Kennedyho hned po tom dni, byla mimořádně vysoká; někteří z nich údajně zemřeli přirozenou smrtí, jiní během „dopravních nehod“, další skončili sebevraždou nebo jinou násilnou smrtí.

V dubnu 1963 jsem byl poslán z Fort Hood do Fort Gordon (Georgie) abych se zúčastnil tříměsíčního kursu ve škole pro polygrafickou lži-detekci, která byla vedena v armádní škole vojenské policie USA – odbor trestního vyšetřování. Po ukončení této školy jsem se opět vrátil do Fort Hood, kde jsem pracoval až do dubna 1964 jako vyšetřovatel na polygrafu.

V dubnu 1964 jsem byl znovu určen do Německa k 513. skupině vojenského zpravodajství ve Frankfurtu n. Moh. Moje žena odmítla mne doprovázet zpět do Evropy, a proto jsem před mým odjezdem do Německa přestěhoval rodinu do Milwaukee (Wisconsin). Pracoval jsem jako vyšetřovatel u polygrafu od dubna 1964 až do poloviny srpna 1965.

Dne 16. srpna 1965 jsem překročil hranice NSR – ČSSR a hlásil jsem se pracovníkům na PS, kde jsem požádal o azyl v ČSSR. Co mne vedlo k tomuto počínání, které by někdo mohl nazvat „drastickým rozhodnutím? K nalezení odpovědi na to je nutno se vrátit zpět téměř o 20 let, k začátkům mé zpravodajské kariéry trvající více jak 16 let.

Během II. světové války jsem sloužil jako příslušník pěchotní divize USA, která se zúčastnila válečného tažení ve Francii, Belgii, Holandsku a v Německu. Byl jsem svědkem nelidských zločinů a nevypověditelného utrpení, které nacistické Německo páchalo na civilním obyvatelstvu v Evropě. Válka má úplně jiný aspekt ve vztahu k vojákovu než ve vztahu k příslušníku civilního obyvatelstva, jako jsou bezbranné ženy, děti, staří lidé. Já, stejně tak jako jiní, jsem věřil, že s porážkou nacistického Německa a jeho spojenců v r. 1945, že to bude znamenat konec „fašismu a nacismu“. Byl jsem naivní a stejně tak jako druzí jsem byl uveden do přesvědčení, že k znovuzrození fašismu z popele poraženého Německa, jehož porážce jsem byl v r. 1945 svědkem, již nikdy nedojde. V r. 1946 jsem se vrátil do civilního života ve Spojených státech.

Začátkem r. 1949 jsem se dobrovolně vrátil k aktivní službě v armádě USA a byl jsem přidělen ke kontrarozvědným zpravodajským orgánům CIC – jak to tehdy bylo nazýváno. Koncem r. 1949 jsem se opět vrátil do Evropy, tentokrát jako příslušník CIC – nikoli příslušník pěchoty. Byl jsem zvědav jak bude Evropa vypadat, zvláště Německo a Rakousko, kam jsem byl určen – čtyři roky po ukončení války.

V následujících čtyřech letech mého přidělení v Rakousku, během nichž jsem často cestoval do Německa, jsem si uvědomil mnohá fakta, která mne přesvědčila o tom, že „fašismus nebyl mrtvý“. Tak zvaný „denacifikační program“ v americké okupační zóně Německa a Rakouska byl fraškou, bývalí nacisté zastávali opět vlivná a mocná postavení. Váleční zločinci, kteří byli hledáni pro zločiny a ukrutnosti, spáchané v mnoha východních zemích jako v ČSSR, Polsku, Maďarsku, SSSR a v jiných, žili svobodně v okupačních zónách Německa i Rakouska za plného vědomí a ochrany úřadů USA. Během bezprostředních poválečných let 1947–48, během hledání „nacistů a válečných zločinců“ dostávala CIC neocenitelnou pomoc od bývalých obětí nacistické perzekuce, včetně mnoha příslušníků komunistických stran Rakouska a Německa. Již v r. 1949 to však byli titíž nacisté, kteří byli vyhledáváni CIC za účelem spolupráce a žádáni byli zvláště ti, kteří sloužili v bezpečnostních a zpravodajských organizacích nacistického režimu za účelem účasti na operacích proti komunistickým stranám. „Gehlenova organizace“ byla v Německu a Rakousku reaktivována a byla používána CIC při vedení zpravodajských operací proti tzv. „bloku východních zemí“.

Zpravodajská služba USA byla přímým nástrojem při vytváření neonacistických organizací, včetně formování nových politických stran k „zadržování toku komunismu do záp. Evropy“.

V Rakousku např. byla zpravodajská služba USA nástrojem při vytváření nové – rádoby – nezávislé politické strany, která však ve skutečnosti byla krajně pravicovou stranou, v níž bylo mnoho bývalých příslušníků nacistické strany. Tato nová politická strany, která se vynořila na rakouské scéně přibližně začátkem roku 1949 jako „Svaz nezávislých“ později změnila své jméno na „Rakouskou stranu za svobodu“. Hlavní finanční podpora k založení „Svazu nezávislých“ přišla

přímo z fondů zpravodajské služby USA, dodaná 430. oddílem CIC v Rakousku. Dva z původních zakladatelů „Svazu nezávislých“ – dr. Herbert Kraus a dr. Victor Reimann byli oba v zaměstnaneckém poměru k CIC. Dr. Kraus – šéfredaktor a vydavatel časopisu nazvaného „Zprávy a informace“ byl léta pracovníkem CIC a vycházení toho časopisu bylo zahájeno z fondů, které mu byly dodány od CIC.

Moje začáteční roky ve zpravodajství USA, roky od 1949–53, které jsem strávil v Rakousku, byly roky mé „převýchovy“ neboli „politického probuzení“, během nichž jsem přestal slepě přijímat oficiální vysvětlování událostí politického významu, ku kterým docházelo. Až do této doby jsem – jako většina průměrných Američanů – naivně přijímal a věřil zahraniční politice Spojených států, bez dalšího analyzování. V té době to tedy bylo, kdy jsem začal nově zkoumat specifické události a celkovou politiku, které byly ještě před válkou, v jejím průběhu a po jejím ukončení a týkaly se nejen Spojených států, Sovětského svazu a Německa, ale stejně tak i ostatních evropských zemí. Začal jsem nově zkoumat zpětně události a politiku ve snaze najít a pochopit skryté důvody pro politické a sociální reformy v takových zemích jako je ČSSR, Polsko, Maďarsko, Jugoslávie, Bulharsko, Rumunsko a jiné. Stále jsem si více uvědomoval fakt, že politika Spojených států a jejich spojenců přímo podporovala „znovuzrození fašismu“ v západní Evropě, které by mohlo znovu ohrozit mír a bezpečnost nejen v Evropě, ale v celém světě. Stále více jsem byl přesvědčen o pravdivosti prohlášení bývalého vicepresidenta USA Henryho A. Wallace : „uznávám, že nebezpečí války pochází mnohem méně od komunismu, jak z imperialismu“. Mnohé události, ku kterým došlo v Rakousku během let 1949–53 a taktika, která byla používána CIC, mohou být porovnány s taktikou nacistického gestapa. Byl jsem svědkem brutality a nelidského zacházení s osobami, podezřelými ze špionážní činnosti a které byly podrobeny výslechu nebo věznění. Podezřelé osoby byly zatčeny CIC, často jen na základě pouhého podezření nebo na nepodstatných údajích – bez podpory důkazů. Někteří z nich byli vězněni v rakouských vězeních pod označením „vězeň CIC“ a zůstávali vězněni až do propuštění na základě „vrtochu CIC“. Rakouské úřady neměly oprávnění k propuštění těchto vězňů bez příkazu CIC. Kromě toho měly orgány CIC „soukromá vězení“, která byla umístěna ve vilech CIC. Tato soukromá vězení byla hlavně užívána jako vězení „pro speciální vězně“. Jedno z takových známějších soukromých vězení bylo umístěno ve vile CIC v Bad Hofgastein v Rakousku. Strážě v těchto soukromých vězeních se z velké míry rekrutovaly z bývalých důstojníků „Ustaši“ v Jugoslávii.

Brutalita a špatné zacházení s podezřelými během výslechu nebylo v Rakousku v letech 1949–53 nic zvláštního. Tato praxe byla nadále užívána orgány CIC v Německu během mého přidělení tam v letech 1958–62 a byl jsem svědkem brutálností i v letech 1964–65 ve Frankfurtu n. Moh. Ačkoliv „oficiálně“ nebyla brutalita nebo „metody třetího stupně“ u zpravodajství USA schvalovány, bylo toto široce a v mnoha případech používáno. Ačkoliv používání těchto metod bylo v kruzích zpravodajství USA a u vyšších vojenských úřadů USA „běžné“, nevzpomínám si ani na jeden případ, kdy by byla osoba, která se těmito taktikami provinila, potrestána. Naneštěstí – osoby, které se provinily používáním brutálních metod nebo „metod třetího stupně“, byly osoby ve vyšším postavení. Příklad jejich činnosti ovlivňoval mladší a méně zkušený personál zpravodajské služby USA v přesvědčení, že brutalita je nejen schvalována, ale podporována. Výsledkem toho bylo, že se tyto metody staly spíše „pravidlem než výjimkou“. Téměř vždy se široké užívání brutálních metod v některých jednotkách zpravodajské org. mohly připsat na vrub přítomnosti některých jednotlivců v této jednotce.

Notorickým příkladem a exponentem užívání brutálních metod při vymáhání „přiznání“ od podezřelých osoby, byl major „Casey“ Callaghan, vedoucí bezpečnostní sekce frankfurtské stanice – 513. skupiny vojenského zpravodajství. Bezpečnostní sekce byla hlavně zodpovědná za výslechy uprchlíků, kteří během „prosívání a vyšetřování“ upadli do podezření. Tito uprchlíci byli z uprchlického střediska v Camp King, Oberursel. Major Callaghan byl již „dobře známý“ mezi příslušníky vojenského zpravodajství v Německu, svoji „reputaci“ si předtím založil koncem padesátých let jako šéf kontrarozvědne sekce 66. oddílu CIC v Mnichově. Ve Frankfurtu byli podobní „podezřelí“ ponejvíce vyslýcháni v „konspirační vile“, umístěné v Gaugrafenstrasse – na předměstí, známém jako Frankfurt/Rödelheim. Ve sklepě této vily byla umístěna speciálně vybudovaná cela, bez oken a s ocelovými dveřmi a jejímž jediným nábytkem byla matrace umístěná na podlaze. Podezřelí byli dopravováni do této vily v uzavřené dodávce, která zajela do podzemní garáže vily a tato měla spojovací dveře přímo do vily samotné. Podezřelý neměl tak žádnou možnost poznat místo, kam byl dopraven. Bezpečnostní sekce byla všeobecně nazývána ostatními příslušníky frankfurtské stanice jako „Callaghanovo mužstvo“. Pro příslušníky této sekce, kteří byli ještě nezkušení při

používání metod třetího stupně a nebo měli „morální námitky“ k používání podobných metod, byla vždy dostatečná zásoba whisky a piva, kteréžto zásoby byly v této vile k dispozici a za pomoci těchto prostředků měli „překonat tyto sklony“.

Na podzim r. 1964, přibližně v listopadu 1964, jsem byl požádán vést vyšetřování při polygrafu neboli „lžidetektoru“ u jednoho podezřelého, který byl podroben výslechu v této vile; byl to mladý český uprchlík, jménem Mlčoch. Když jsem přijel, abych vedl uvedené šetření, byl jsem šokován kondicí vyšetřovaného a důkazy špatného zacházení, které bylo viditelné na těle tohoto mladého uprchlíka. Na obličeji měl modřiny a na zápěstích obou paží měl stopy, které byly jasně výsledkem „popálenin od provazu“. Byl vysoce nervózní a v kondici, kterou bych nazval „na hranici nesouvislostí“. Dotazoval jsem se jej na původ modřin v obličeji a na zápěstích, on však odmítl zodpovědět moje otázky. Byl zřejmě předtím upozorněn na to, že nemá hovořit o tom, jak s ním bylo zacházeno. Mlčoch nebyl viditelně v kondici, ani psychicky, ani fyzicky k tomu, aby byl podroben vyšetření polygrafem. Okamžitě jsem telefonoval mému nadřízenému – vedoucímu sekce polygrafu – Henry N. Schladtovi a informoval jsem jej, že Mlčoch není fit pro test. Znal jsem Schladta několik let, protože jsem s ním dříve pracoval v Mnichově a věděl jsem, že také neschvaloval používání brutálních metod nebo metod třetího stupně. Plně jsem očekával jeho souběžnost s mým rozhodnutím, aby se vyšetřování neprovádělo, byl jsem však překvapen, když mi bylo nařízeno vést toto šetření. Stalo se mi hned zřejmým, že nebylo Schladtovým přáním „pokazit si svoji kariéru“ podporou mých rozhodnutí. Mlčochovo vyšetřování polygrafem bylo řízeno hlavním štábem 513. skupiny vojenského zpravodajství a důvod proč nedošlo k ukončení výslechu by byl musel být oficiálně hlášen. Toto by bylo vyústilo v „obviňování vedoucího pracovníka“ a bylo by to vedlo k oficiálnímu prošetřování. Podobné obvinění vedoucího pracovníka nevyhnutelně vede k zničení kariéry obviňujícího a s mnohem menšími důsledky pro kariéru obviněného. Provádět podobná obvinění je v protikladu k „nepřísaným zákonům důstojníka armády USA“. Není zapotřebí říkat, že jsem tedy vedl toto šetření, protože, kdybych odmítl, bylo by to znamenalo „odmítnout uposlechnout rozkazu nadřízeného“ pročež bych já sám byl usvědčen a bez jakékoliv podpory na moji obranu. Mlčoch by bezpochyby mezitím zmizel.

Poté jsem se dozvěděl od dalších příslušníků bezpečnostní sekce, kteří se aktivně zúčastnili nebo byli přítomni výslechu Mlčocha, že tento byl „věšen za zápěstí provazem ke stropu cely“. Rovněž jsem se dozvěděl, že byl „bičován na chodidlech bambusovými pruty (oblíbená metoda používaná v dávné Číně). Další metodou, která byla použita během jeho výslechu byla „použití pěstí dolu na žaludek a do oblastí ledvin“. Tato metoda byla již dlouho používána s oblibou americkými policijními správami. Takové bití totiž nezanechává viditelné stopy, ale často způsobuje vnitřní poškození zvláště u ledvin.

Americká zpravodajská služba v Německu se nejen uchylovala k brutálním metodám, ale existovaly u ní i plány na likvidaci funkcionářů německé komunistické strany pro „případ nouze“; jejich jména se nacházela na tzv. „černé listině“. Tato „černá listina“ byla pevnou součástí poplachových plánů armády USA, které měly být prováděny v případě „krize“ nebo nebezpečí „stávajícího útoku komunistických sil z východu.“ Zodpovědnost za neutralizaci lidí na černé listině byla přenesena na jednotky CIC v jejich příslušných oblastech po celém záp. Německu. Na tyto jednotlivé osoby byly založeny jednotlivé „svazky“, v kterých byly fotografie těchto osob, členů jejich rodiny, ale také fotografie jejich bydliště, vstupních dveří a východů. Byly tam také uvedeny ještě další údaje jako místo jejich zaměstnání, vlastnictví auta včetně poznávací značky vozu a i jiné detaily. Byly vedeny občasné průběžné kontroly – přinejmenším každých 6 měsíců za účelem ověření stávajících informací a zaznamenání případných změn.

Podobně zde také existovaly „bílé listiny“, kde byla uvedena jména Němců – hlavně výzkumných pracovníků, technických expertů apod., kteří měli být „upřeni nepříteli“. Tyto osoby měly být vzaty pod ochranu – v případě potřeby i proti jejich vůli – a měly být evakuovány společně s americkými civilisty a příslušníky rodin vojenského personálu USA v záp. Německu. I tyto osoby, které byly uvedeny na „bílé listinách“ měly být takto neutralizovány, kdyby odmítly se podrobit evakuaci. Mezi těmi, kdož byli na „bíléch seznamech“ byli vědci, výzkumní pracovníci, profesori a personál mnoha universit a velkých průmyslových německých podniků.

V průběhu období, kdy jsem sloužil ve Francii, od konce roku 1956 až do začátku r. 1958, porušovala zpravodajská služba USA každý aspekt mezinárodních dohod mezi Francií a Spojenými státy. Založením NATO v r. 1949, kteréžto organizace byla Francie členem, byly po celé Francii založeny četné sklady armády USA, základny, různá zařízení a to v tzv. „komunikační zóně“. Podle existujících dohod mezi Francií a Spojenými státy, bylo zpravodajské službě USA určeno posláním

zajišťovat bezpečnost a kontrarozvědnu službu pro tato zařízení. Jejich činnost měla být limitována na působnost těchto zařízení a zpravodajské službě USA bylo zakázáno touto dohodou vměšovat se do „vnitřních francouzských záležitostí“. Zpravodajská činnost USA nejen že prováděla různou činnost mimo působení těchto zařízení, ale byla zapletena rovněž do pronikání do Francouzské kom. strany, do franc. odborových svazů jako např. CGT a CFDT. Kromě toho, jedno z hlavních poslání zpravodajské služby USA bylo shromažďování „strategických zpráv“ týkajících se francouzského průmyslu, zvláště toho průmyslu, kde by byly možnosti jeho přeměny na „válečnou výrobu“, dále pak se tyto zprávy týkaly komunikací a jiných sítí, potřebných pro veřejné služby. Dalším z důležitých úkolů bylo pronikání do alžírské národně osvobozené fronty.

Zpravodajská služba USA byla rovněž angažována při náboremání francouzských občanů do ofensivních zpravodajských služeb a poslání v socialistických zemích, hlavně v Polsku. Velká většina těchto operací byla soustředěna v oblasti Pas de Calais na severovýchodě Francie. V této oblasti je velký počet franc. občanů polského původu, kteří emigrovali do Francie po 1. světové válce a byli zaměstnáni v dolech. Mnozí z nich mají stále ještě dosti příbuzenských vztahů v Polsku a občas cestují do Polska na návštěvu. Podobné operace však nebyly omezeny pouze na tuto oblast a i z jiných oblastí byli náboremáni franc. st. příslušníci pro zpravodajské úkoly v socialistických zemích.

Tento koncept „nemorálnosti“ nebo neschopnost respektovat stávající dohody se spřátelými nebo spojeneckými zeměmi ze strany vojenské zpravodajské služby USA byl uplatňován i při jejím jednání s agenty rekrutovanými pro zpravodajské operace. Existovalo trvalé a široce rozšířené porušování vztahů ze strany pracovníků vojenské zpravodajské služby USA při jejich jednáních s agenty pod jejich kontrolou, kteří byli rekrutováni pro tajné operace proti socialistickým zemím. Někteří „akční pracovníci“ se zajímali pouze o výsledky a jaké to bude mít účinky při postupu „jejich vlastní kariéry“. Byla zde široce rozšířena „operační nepoctivost“ u těchto akčních pracovníků, kteří nejen že falšovali informace o kterých věděli a které někdy měly přímý důsledek na „bezpečnost celé operace“. Někteří akční pracovníci úmyslně zadržovali informace o nichž věděli, že by mohly vrhnout pochybnosti na spolehlivost agenta, nebo informace, které naznačovaly, že agent byl ve skutečnosti „agent-dvojník“, který pracuje pro druhou stranu. Tento „mateřský postoj“ při ochraně agentů pracujících pod jejich kontrolou byl částečně motivován dobou a snahou vyvinutou v procesu rekrutování, testování a výcviku agenta. Bylo běžnou praxí na straně akčních pracovníků nadělat sliby všeho druhu nebo „soukromá ujednání“ s agenty, kterážto ujednání se nikdy nestala předmětem „oficiálního záznamu“ a také nikdy nebyla plněna. Čas od času zde také byly případy korupce ze strany některých akčních pracovníků a případy odčerpávání fondů zpravodajské služby USA, určených k proplácení zvláštních agentů.

Velkým případem takové korupce byl případ jednoho akčního pracovníka pracujícího v oblasti Bremerhaven – Hamburg – Kiel na severu Německa koncem padesátých let. Tento pracovník doporučil pro několik agentů, pracujících pod jeho kontrolou, „ve své oficiální zprávě, kterou napsal, zvýšení platu; o tomto faktu agenti sami nevěděli. Toto zvýšení platu bylo vyššími místy schváleno. Akční pracovník však nadále vyplácel svým agentům jejich bývalé platy a podržel si pro sebe částku „zvýšeného platu“, kterou sám doporučil. Když vyplácel agenty, které měl pod svojí kontrolou, nechal si tento pracovník podepsat od svých agentů „bianco potvrzení“ o příjmu peněz s vysvětlením, že on sám tam později dodá částku ve své kanceláři. V období několika měsíců tento pracovník „strčil do své kapsy“ částku navíc, 20 000 DM. A bylo zde ještě mnoho, mnoho dalších případů podobné korupce ze strany akčních/operativních pracovníků, ale v „menším měřítku“.

Vcelku jsem v aktivní službě u americké armády sloužil 20 let; téměř 3 a půl roku během II. světové války a téměř 16 a půl roku jako příslušník vojenského zpravodajství americké armády po II. světové válce. Po II. světové válce jsem se stal svědkem četných změn, ku kterým docházelo nejen v organizační struktuře armády USA, ale i v jejích výcvikových metodách. Asi v r. 1952 byly založeny jednotky zvané „elitní komanda“, které byly ustanoveny jako „speciální bojové síly“. Jako místo pro výcvik těchto speciálních jednotek bylo vybráno jedno z armádních zařízení ve Fort Bragg (Sev. Karolina) a toto učiliště bylo ustanoveno jako „výcvikové středisko pro speciální bojové úkoly“. Po zavraždění presidenta J. F. Kennedyho, v listopadu 1963, bylo toto učiliště přejmenováno na: „Výcvikové středisko J. F. Kennedyho pro speciální bojové úkoly“.

Speciální bojové jednotky byly organizovány a speciálně cvičeny na provádění špionáže, sabotáží a diverzí za frontovými liniemi „nepřítele“, dále pak na organizování „jednotek partyzánského typu“ mezi „opozičním civilním obyvatelstvem“. Dalším hlavním posláním speciálních bojových jednotek bylo vedení boje proti „osvobozovacímu hnutí“ nebo povstaleckým skupinám, které by se

mohly vyskytovat v různých zemích Asie, Afriky, Latinské a Jižní Ameriky, což jsou země, kde mají USA velké hospodářské zájmy; rovněž mají tyto jednotky podporovat trvalou existenci vlád a diktátorů v těchto zemích, pokud jsou příznivě nakloněni Spojeným státům.

Nápad na vytvoření speciálních bojových jednotek – asi v r. 1952 – vzešel na základě úspěchů jednotek „Rangers“ nebo „komand“ v americké a britské armádě během II. světové války. Byl bezpochyby rovněž inspirován nacistickými „cizineckými vojsky na východě, jejichž pevnou součástí byla během II. světové války rovněž „Vlasovova armáda“. Krátce po vytvoření speciálních bojových jednotek byl americkým kongresem schválen – za patronátu senátora Lodgeho – zákon, který dostal název „Lodgeův zákon“, podle něhož byli do americké armády přijímáni uprchlíci z různých východních zemí nebo z Evropy.

Výcvikové metody používané speciálními bojovými jednotkami se žádným způsobem nelišily od výcvikových metod nacistických jednotek SS a v průběhu takového výcviku byl jednotlivec převychován na „cvičeného zabijáče“. Rekruti jsou podrobováni špatnému fyzickému zacházení a jsou trénováni v metodách mučení, které má být aplikováno při vyslýchání vězňů a nebo podezřelých. Tyto výcvikové metody byly následovně adaptovány na jednotky celé americké armády a tyto metody byly nazývány „rangervýcvik“. Během pozdních padesátých let, kdy se americké vojenské zasahování ve Vietnamu stále zvětšovalo, byly ve většině amerických vojenských zařízeních v USA zřízeny typické vietnamské vesnice a tyto byly používány k výcviku. Byl kladen důraz na metody ničení takovýchto vietnamských vesniček, včetně ničení jejich obyvatel. Bylo zdůrazňováno, že všichni obyvatelé, včetně žen, dětí, starců mají být považováni za příslušníky Vietcongu nebo za jejich pomocníky a osoby s nimi sympatizující. I dítě 8–10 let staré mělo být považováno za „potenciálního příslušníka Vietcongu“ a mělo s ním být podle toho nakládáno. Milióny lidí v celém světě byly potom šokováni odhalením o ukrutenstvích, která byla páchána americkými vojsky ve Vietnamu, jako byl také např. masakr v My Lai. Jeden z těch, kteří byli přímo zodpovědní za tento masakr – por. Calley – byl později souzen a odsouzen americkým vojenským soudem, hlavně díky světovému veřejnému mínění. Na soudu však nebyl jen jednotlivec jménem Calley, ale celá americká armáda, její systém a její výcvikové metody, které vyprodukovaly tato individua.

Násilí je něco, co je již dlouhou dobu součástí „denního života“ průměrného Američana. Násilí a korupce na všech úrovních společnosti je něčím, vůči čemuž se stal průměrný Američan takřka imunní, něčím, na co se hned příhodně zapomíná a nebo, co se „vymazává z paměti“. Nikoliv proto, že průměrný Američan je lhostejný nebo úskočný vůči násilí a korupci, ale proto, že jako jednotlivec se cítí sám bezmocným k tomu, aby jej překonal, a aby proti němu účinně bojoval. Po dobu 200 let existence Spojených států (1776–1976), byl ve Spojených státech větší počet násilných smrtí než počet amerických vojáků zabitých ve všech válkách, v kterých byli angažováni. Která jiná země na zemi se může hlásit k takové „pochybné cti“??

Během mých let služby v americké armádě v Evropě – po II. světové válce, viděl jsem hodně z exportování „amerického způsobu života“ do Evropy, zvláště do záp. Německa. Typické americké události jako např. vyloupení banky nebo „únosy“, které do II. světové války nebyly v Evropě běžné. V nynějších letech se vyloupení banky stalo téměř každodenní událostí v záp. Německu. Jiné násilné trestné činy, z nichž mnohé byly spáchány osobami pod vlivem „drog“ mají rovněž stále stoupající tendenci. Přítomnost téměř 250 000 amerických vojáků v různých zemích západní Evropy, z nichž většina je umístěna v záp. Německu, měla „nemalý vliv“ na stoupající zločinnost. Mnozí veteráni z vietnamské války byli přiděleni k jednotkám v záp. Německu – během posledních let. Během posledních šedesátých let a začátkem let sedmdesátých – ještě před stažením amerických vojsk z Vietnamu, bylo odhadováno oficiálními americkými místy, že přinejmenším 30 % amerických vojáků ve Vietnamu požívalo „návykových drog“, včetně opia.

V několika posledních letech se vyskytlo mnoho incidentů s americkými vojáky, poněkud s veterány z Vietnamu, kteří byli zapleteni do „ilegálního obchodování s drogami“ v záp. Německu. Tyto záležitosti však byly utulány americkými úřady a zpravidla se nestaly předmětem oficiálního zveřejňování.

V srpnu 1965 jsem končil téměř 20 let aktivní služby u americké armády – bez jednoho měsíce – a mohl jsem požádat o důchod s penzí, ačkoliv formálně jsem měl být ještě v aktivní službě až do února 1970. Měl jsem být znovu přidělen do Spojených států, a to v dubnu 1966 – s dobrou možností být odeslán do Vietnamu. Po tak zvaném „incidentu v Tonkinově zálivu“ začátkem r. 1964 se americké vojenské angažování ve Vietnamu stále zvětšovalo. Byl jsem silně v opozici proti intervenci USA ve Vietnamu již od samého začátku – ale není zapotřebí říkat, že jsem si nemohl dovolit otevřeně tuto moji opozici vyjádřit – jako příslušník vojenské zpravodajské služby

USA. Bezduvodné obětování životů tisíců amerických vojáků v džunglích Vietnamu, který žádným způsobem nepředstavoval „ohrožení bezpečnosti USA“, bylo hrozným zločinem spáchaným proti lidu Spojených států a proti lidství. Nesmyslným odporným zločinem, který sloužil jen k zvyšování zisků velkých průmyslových sdružení ve Spojených státech. V letech po II. světové válce se Spojené státy přeměnily ve velký průmyslový vojenský komplex, jakému nebylo rovno v předcházejících 175 letech existence. Ministerstvo obrany USA vyrostlo v největší „sdružení“, jaké kdy svět znal, s ročním rozpočtem téměř 90 miliard dolarů. Vedoucí úloha při tvoření americké zahraniční politiky byla v rukách průmyslově vojenské kliky. Převládající většina amerických průmyslových komplexů byla, a stále ještě je, ovládána vojenským mechanismem. Bývalí generálové a admirálové přebírají po svém odchodu do důchodu z aktivní služby vedoucí postavení v celém americkém průmyslu. Ne proto, že by měli nějaké speciální „obchodní a podnikatelské kvalifikační oprávnění“, ale v důsledku jejich stálého vlivu na „kamarády ve zbraních“ v Pentagonu a jinde, v americké vládě a v úřadech, prostřednictvím nichž mohou obdržet „výhodné kontrakty pro obranu“ ve prospěch jejich „nových zaměstnavatelů“.

Hleděl jsem do budoucnosti s rostoucím znepokojením nad výsledky kursu, jaký nabraly Spojené státy. Protože jsem byl silně v opozici proti politice Spojených států, nacházel jsem se v postavení, kdy jsem byl nucen učinit životní rozhodnutí, protože jsem při plném svém vědomí shledal, že již nadále nemohu mlčet. Shledal jsem, že není mým přáním vrátit se do světa nenávisti, násilí, korupce a militarismu, který ve Spojených státech převažoval. Shledal jsem, že nemohu být nadále spokojen s tím, že jsem jedním z milionů „mlčenlivých Američanů“. Přišel jsem k zjištění, že jen socialistické země Evropy: Sovětský svaz, ČSSR, Polsko, Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko a stejně tak i NDR, že jen ty země, které trpěly nejvíce pod nacismem a hitlerovským Německem, byly opravdovými obhájci „míru a koexistence“ ve světě.

Shledal jsem, že se nemohu odloučit od těch milionů lidí, kteří tolik trpěli během II. světové války, a kteří byli rozhodnuti předejít hrůzám dalšího celosvětového konfliktu. Plně jsem si uvědomoval, že tím obětuji můj dům, rodinu, přátele a zemi – všechno, co mi kdysi bylo drahé. Moje rozhodnutí nebylo rozhodnutím náhlým, bylo rozhodnutím, ku kterému jsem dospěl po několika letech zkoumání duše a pod příkazem mého vlastního svědomí.

Když jsem se pevně rozhodl, následoval jsem příkazů mého svědomí a dne 16. srpna 1965 jsem vstoupil do ČSSR.

DOKUMENT č. 5

Pracovní smlouva (1. srpna 1966)

A I. S SNB, r. č. 44634, podsvazek 011, část sv. č. I., č. 1. 24–28.

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA

Ministerstvo vnitra Praha

Dne 1. srpna 1966

PRACOVNÍ SMLOUVA

Mezi p. Janem Veselým, nar. 8. 12. 1920 a Ministerstvem vnitra ČSSR se dnešním dnem uzavírá smlouva, která vymezuje vzájemný poměr práva i povinnosti obou stran následovně:

A. Ministerstvo vnitra ČSSR se vůči p. Janu Veselému zavazuje:

- přijmout ho do svých služeb jako civilního zaměstnance a propůjčit mu trvale hodnost kapitána
- pracovně ho zařadit tak, aby bylo využito jeho odborné i jazykové kvalifikace a aby to vyhovovalo stávajícím potřebám zaměstnavatele
- poskytnout mu odpovídající materiální zabezpečení, přičemž konkrétní rozsah a forma předávaných požitků v období vymezeném platností smlouvy je stanoven samostatným bodem
- umožňovat mu další zvyšování jazykové či jiné kvalifikace.

B. Jan Veselý se zavazuje:

- vstoupit s ministerstvem vnitra do zaměstnaneckého poměru na dobu vymezenou touto smlouvou
- využívat veškerých svých schopností odborné či jiné kvalifikace při své každodenní práci a usilovat tak o zdárné plnění v budoucnu mu předávaných úkolů
- při svém jednání i činech se řídit takovými zásadami, které jsou v souladu s jeho důstojnickou ctí a plně tím respektovat zájmy ministerstva vnitra a Československé socialistické republiky
- důsledně dbát vžitých zásad konspirace a utajení
- plně předávat svým budoucím spolupracovníkům a zaměstnavateli své dosavadní či nově nabyté zkušenosti.

C. Ustanovení o platnosti smlouvy:

- smlouva nabývá platnosti dnem podepsání obou smluvních stran
- délka platnosti je vymezena obdobím tří let s tím, že nebude-li jednou ze zúčastněných stran vypovězena, prodlužuje se automaticky vždy o jeden rok
- výpovědní lhůta pracovní smlouvy je tříměsíční a je nutno ji uplatnit pouze na závěr smluvního období a to kteroukoliv zúčastněnou stranou písemně.

Materiální zabezpečení, které bude Ministerstvo vnitra ČSSR svému zaměstnanci p. J. Veselému poskytovat, bude mít následující konkrétní podobu:

- měsíční konstantní čistý příjem bude obnášet 2500,- Kčs exkluzivně 100,- DM/W
 - při mimořádných pracovních výkonech lze udělit i zvláštní odměny – prémie, jejichž výše bude odpovídat stupni a hodnotě odvedeného výkonu. Tato částka není limitována
 - při zahájení zaměstnaneckého poměru bude zaměstnanci předána jednorázově částka, která byla až doposud vedena na jeho vkladní knížce. Samotné předání této částky bude provedeno odevzdáním knížky do rukou budoucího uživatele
 - penzijní pojištění zaměstnance bude vyřešeno tak, aby co do nároků odpovídalo legalizačnímu zařazení u fy RAPID a aby bylo možno tyto nároky v budoucnu bez komplikací uplatnit
 - zaměstnanec má nárok na bezplatnou lékařskou péči v rozsahu běžném pro kádrové příslušníky ministerstva vnitra. Tato péče bude poskytována převážně ve zdravotnických zařízeních ministerstva vnitra
 - zaměstnanec má každým rokem nárok na řádnou placenou dovolenou v délce jednoho měsíce a v případě jeho mimořádné potřeby či v důsledku splnění zvláštních úkolů mu může zaměstnavatel poskytnout mimořádné placené volno maximálně dní do roka
 - zaměstnavatel přidělí svému zaměstnanci bytovou jednotku o velikosti 3+1 a potřebné bytové
-

zařízení k bezplatnému trvalému používání. Při výběru bytového interiéru bude přihlédnuto k osobním přáním a vkusu zaměstnance. Zaměstnavatel bude dále hradit celou výši nájemného, platby za otop, světlo a drobné bytové úpravy

– pro služební i soukromou potřebu propůjčuje ministerstvo vnitra svému zaměstnanci trvale k bezplatnému užívání osobní vozidlo tov. zn. Škoda MB 1000. Pravidelně každý kalendářní měsíc mu bude ze svých fondů hradit 50 litrů benzínu. V případě mimořádných služebních cest bude poskytnuta další úhrada pohonných hmot podle kilometrů najetých v souvislosti s realizováním těchto mimořádných cest. Běžná údržba vozidla a jeho opravy bude zaměstnavatel bezplatně poskytovat ze svých prostředků.

Svémi podpisy se obě zúčastněné strany zavazují důsledně plnit veškerá ustanovení výše formulované smlouvy. Smlouva se skládá ze dvou textově stejných částí v jazyce českém a anglickém.

zaměstnavatel
Ministerstvo vnitra ČSSR

[vlastnoruční podpis Jan Veselý]
zaměstnanec
J. Veselý v. r.

DOKUMENT č. 6

Legalizační životopis (nedatováno, 1966)

A I. S SNB, r. č. 44634, podsvazek 011, část sv. č. II., č. I. 5–6.

Legenda (osobní životopis) BELLA

Narodil jsem se 8. 12. 1920 v Calgary – Kanada. Moji rodiče pochází z Československa a oba se narodili v Praze. V roce 1919 uzavřeli sňatek a krátce po sňatku se vystěhovali za prací do Kanady. Otec pracoval jako dělník a zemřel v roce 1948 v Torontu. Matka byla v domácnosti, příležitostně pracovala jako sezónní dělnice až do své smrti v roce 1946. Rodiče žili v Kanadě stále jako českoslovenští občané.

Já jsem vychodil 5 tříd základní školy v Calgary a 8 tříd střední školy v Montrealu. Po absolvování střední školy v roce 1939 jsem v červenci t. r. nastoupil zaměstnání u fy OGILWI, obchodní dům v Montrealu, kde jsem zpočátku pracoval jako úředník a později jako účetní. V této době jsem již docházel do českého krajanského spolku, kterého rovněž byli členy moji rodiče. Již dříve jsem chtěl se přihlásit dobrovolně do čs. armády, jak to učinilo více krajanů, ale jak jsem zjistil, nemohl jsem být přijat z toho důvodu, že jsem narozením získal kanadské státní občanství, i když moji rodiče byli Čechoslováci. Proto jsem se dobrovolně přihlásil v roce 1943 do kanadské armády, ale nebyl jsem přijat do řadové služby ze zdravotních důvodů. V této době jsem byl po léčení na žloutenku. Vzhledem k mému zdravotnímu stavu jsem byl zařazen do kanadské armády jako civilní zaměstnanec k zásobovacím jednotkám, které v době války byly umístěny po celé Evropě. Ještě v roce 1943 jsem byl přidělen k zásobovací jednotce kanadské armády do Londýna, kde jsem pracoval jako administrativní úředník až do roku 1946, kdy tyto jednotky po ukončení války byly postupně rušeny. V polovině roku 1946 jsem se vrátil do Kanady. Opět jsem nastoupil zaměstnání u fy OGILWI, obchodní dům v Torontě. U této firmy jsem pracoval až do konce listopadu 1960. V této době jsem se rozhodl, že navštívím vlast svých rodičů, kterou znám jen z jejich vyprávění a vyprávění krajanů, žijících v Kanadě. Dne 20. prosince 1960 jsem přijel do Prahy s úmyslem prohlédnout si místo narození svých rodičů a poznat Československo, které jsem považoval za svoji vlast, i když jsem se narodil v Kanadě. Po krátkodobém pobytu jsem se rozhodl, že trvale zůstanu ve vlasti mých rodičů.

V Kanadě nemám žádné příbuzné, v Československu žijí příbuzní otce a matky, se kterými v důsledku války byl přerušen písemný styk. Po jejím ukončení rodiče nedostali na dopisy žádnou odpověď. Podle sdělení mého otce tento usuzoval, že zemřeli, neboť byli věkově starší. Sám jsem se nikdy nezajímal o příbuzné mých rodičů a neznám jejich dřívější adresu v Československu.

Jsem svobodný a nemám žádné sourozence. Ovládám český jazyk slovem i písmem. Vzhledem k tomu, že mám úmysl trvale bydle v ČSSR, našel jsem si zaměstnání jako externí překladatel u PZO Rapid, Praha 1, ul. 28. října.

DOKUMENT č. 7

Návrh na kompromitaci US špionážní služby (19. července 1968)

A I. S SNB, r. č. 44634, podsvazek 026, č. l. 88–104.

I. správa ministerstva vnitra

Č.j. A-00 /621–65
Praha, 19. července 1968

S o u h l a s í m: Výtisk č. ...

NÁVRH NA KOMPROMITACI US ŠPIONÁŽNÍ SLUŽBY

Počet listů:

Příloha:

I. Faktografické vylíčení situace:

Dne 16. 8. 1965 přešel nelegálně čs. státní hranice z NSR Glen R. Rohrer, nar. 8. 12. 1920, US státní příslušník, poddůstojník US armády z povolání, přidělený k 513. skupině MI ve Frankfurtu n. M. (voj. špionážní jednotka US armády v Evropě).

Při přechodu našich hranic byl Rohrer zadržen hlídkou PS a předán okamžitě k výslechu orgánům StB s tím, že žádá o udělení azylu v ČSSR. Jmenovaný Rohrer byl poraněn na tváři, krvácel z okraje oka, kde měl tržnou ránu. K tomu uvedl následující:

Dne 15. 8. 1965 byl ve večerních hodinách ve Frankfurtu n. M. při odchodu z restaurace u svého vozu zbit a okraden dvěma Němci. Při jízdě vozem ke svému bydlišti byl zadržen německou policejní hlídkou a předveden na policejní stanici a to z toho důvodu, že jevil známky opilosti. Byl mu odebrán řidičský průkaz a byla mu odebrána krev za účelem zjištění množství alkoholu. Poté byl propuštěn s tím, že o výsledku dalšího opatření bude vyrozuměno jeho velitelství.

Rohrer odešel ke svému vozu, se kterým odejel směrem k čs. státní hranici, prostor Silberhütte, s úmyslem utéci z NSR a tím se vyhnout trestným následkům.

Tato událost, podle vysvětlení Rohrera, byla posledním faktorem, který ovlivnil definitivně jeho rozhodnutí. Skutečnosti, které on uvádí a které ovlivnily jeho rozhodnutí, byly následující:

- Neukončené vzdělání zabraňovalo jeho povýšení do hodnosti důstojníka.
- Nežil v uspořádaných rodinných poměrech, jeho manželka Italka žila po několik roků odloučeně se synem a celou svojí rodinou na území USA, on v Evropě.
- V Německu žil typickým životem US okupačního vojáka, bez přátelských svazků jak k Američanům, tak i k Němcům.

Mimo tyto důvody uvádí Rohrer ještě i faktory politické.

Od srpna 1965 byl Rohrer vytěžován v různých konspiračních objektech MV pracovníky kontrarozvědky a rozvědky a poskytl velké množství cenných informací. Jeho výpovědi byly spontánní a úplné, námi v řadě případů prověřené. Nemáme žádný důvod domnívat se, že by některé skutečnosti úmyslně zamlčoval, nebo že by uvedl jedinou nepravdivou věc. Jeho výpověď obsahuje několik tisíc stran. Jde v zásadě o tyto okruhy problémů:

- Organizace US rozvědných a kontrarozvědných služeb.
- Údaje k osobám, t.j. pracovníkům americké rozvědné a kontrarozvědné služby a k jejich agentuře.
- K metodice práce US rozvědky a kontrarozvědky.
- K úkolům US špionážní služby v Evropě a na území USA, hlavně proti zemím socialistického tábora.
- K organizaci US armády.

Aby bylo možno posoudit z tohoto krátkého vylíčení rozsah jeho výpovědí, uvádíme: Rohrer pracoval nepřetržitě od r. 1949 do roku 1965 ve službách US vojenské kontrarozvědky a později

rozvědky. Za tuto dobu byl služebně přidělen v Rakousku, ve Francii, NSR a v USA, kde prodělal speciální zpravodajskou školu v Monterey (Kalifornie), kde se učil češtině, dále kurs instruktora ve Fort Holabirdu pro práci s lžidetektorem, což byla také jeho poslední prac. náplň ve službách US vojenské zpravodajské služby ve Frankfurtu n. M. do léta 1965.

Dne 17. a 18. 8. 1965 se obrátilo US velvyslanectví v Praze na čs. MZV se žádostí o sdělení, zda se v ČSSR nenachází Rohrer. Na základě pokynu býv. ministra vnitra, s. Kudrny, odpovědělo čs. MZV negativně. Na MZV byli informováni 3 pracovníci o existenci Rohrera v ČSSR, ale byli zavázáni min. vnitra k mlčenlivosti, takže MZV do dnešního dne není o přítomnosti Rohrera oficiálně pravdivě informováno. Dle pokynu bývalého ministra s. Kudrny měl být Rohrer vytěžován, což také bylo provedeno, ale všechny poznatky měly zůstat utajeny – tento pokyn byl přes několikrát předkládané návrhy prac. 1. správy MV v platnosti až do ledna 1968, kdy byla býv. ministrem, s. Kudrnou, schválena příprava vystoupení Rohrera na veřejnosti, s cílem kompromitace US špionážní služby, na základě nového návrhu 1. správy MV.

Veškeré materiály, získané vytěžením Rohrera, byly rozříděny podle povahy do skupin a to z hledisek jejich možného využití:

- Pro televizní seriál.
- Pro vydání knihy.
- Pro vlastní operativní využití, mimo vlastního profesionálního zpracování a využití, a to jak z hlediska kontrarozvědky, [tak] i rozvědky.

II. Vlastní návrh:

Materiály z vytěžení Rohrera postupně stárnou a ztrácejí na aktuálnosti, jak operativně tak i politicky.

Vycházejí z faktů, zveřejněných západním tiskem po útěku Rohrera, a ofic. prohlášení mluvčího US armády po zmizení Rohrera z NSR, kdy bylo přiznáno, že dezerce Rohrera znamená pro US rozvědku značnou ztrátu a vržení zpět o řadu let, vzhledem k jeho širokým znalostem, navrhujeme jeho oficiální vystoupení. Západním tiskem několikrát proběhly zprávy, že patrně jde o čs. agenta, který léta US rozvědku zrazoval. V ofic. vystoupení, které navrhujeme, chceme tyto názory potvrdit, abychom Američany donutili k řadě nákladných opatření a mimo to, abychom snížili jejich prestiž a kompromitovali US rozvědku.

1/ Navrhujeme jeho televizní vystoupení, ve kterém by byl čs. a světové veřejnosti představen, resp. znovu připomenut (příloha číslo ...).

2/ Navrhujeme uspořádat seriál televizních vystoupení na témata 1–8 (viz příloha číslo ...).

3/ Navrhujeme vydat knihu, memoáry amerického špiona (příloha číslo ...).

4/ Navrhujeme v předvečer vydání jeho knihy uspořádat tiskovou konferenci (příloha číslo ...).

Tyto navrhované operace jsou zpracovány v přílohách 1–4. Přílohy jsou podkladovým materiálem, který bude v případě schválení tohoto návrhu nutno dále rozpracovat, samozřejmě za spoluúčasti vybraných profesionálů – žurnalistů a televizních pracovníků.

III. Cíle, které touto operací sledujeme:

Smyslem celého vystoupení Rohrera na veřejnosti je:

- Ukázat organizaci, sílu, úkoly, náklady a zaměření US rozvědných služeb.
- Zvláště ukázat činnost US špion. služeb proti ZST, proti pokrokovému hnutí, zejména komunistickým stranám na celém světě, ale i proti vlastním US spojencům na jejich území.
- Ukázat nebezpečnost a metody práce v souvislosti s nejmodernějšími techn. prostředky US rozvědky.
- Ukázat, že US špionážní služba není ušetřena vlastních provalů, a že socialistický tábor je přitažlivý i pro lidi této profese.

Dalším cílem této operace je prohloubení protiamerických nálad a rozporů v NSR, Rakousku, Francii a v dalších zemích a tím [a to], abychom donutili Američany řadu věcí vysvětlovat a zdůvodňovat, přičemž Rohrer může znovu vystupovat v polemice a uvést jak svědky, tak i další fakta. Hlavně z tohoto důvodu (avšak i z důvodu značného rozsahu materiálu) nejsou v námi předkládaných návrzích uvedena zdaleka všechna fakta, která Rohrer sdělil. Máme např. několik set jmen amerických kádrových rozvědků rozmístěných po celém světě i s podrobnými údaji.

IV. Problémy, které je třeba v souvislosti s touto operací řešit:

1/ Legenda příchodu do ČSSR

Po příchodu Rohrera do ČSSR provedl US zast. úřad intervence s cílem zjištění jeho pobytu v ČSSR. Naším MZV byl jeho pobyt na našem území popřen a do dnešní doby zůstal před US velvyslanectvím utajen. Z tohoto důvodu je nutné příchod Rohrera do ČSSR upravit:

- Rohrer odešel od své úřadovny ve Frankfurtu n. M. skutečně 16. 8. 1965.
- Jakou cestou odešel a kam nemůže sdělit, protože dosud existují v zahraničí osoby, které by byly zveřejněním kompromitovány.
- Do ČSSR přišel asi za 10 měsíců po těchto událostech. Tohoto pobytu využil k velmi aktivní práci a posléze k zasloužené dovolené po tolika letech aktivní činnosti ve prospěch ČSSR.
- Dva dopisy, které napsal z území Rakouska a Švýcarska svému představenému do Frankfurtu n.M., měly zastříti podstatu jeho odchodu.

2/ Představit Rohrera veřejnosti jako našeho dlouhodobého spolupracovníka.

Zhodnocením zpráv ze západních tiskových agentur se jeví velmi příznivě myšlenka představit Rohrera veřejnosti jako našeho dlouholetého spolupracovníka, protože většinou těchto agentur byl presentován jako náš agent. Tuto skutečnost je možno podtrhnout faktem, že v posledních letech byli staženi do ČSSR dva naši spolupracovníci, kteří pracovali v centrálech US špionáže (v USA a v NSR). Proto zamýšlíme použít tuto legendu ke spolupráci Rohrera s čsl. rozvědkou:

- Ke spolupráci s námi byl získán v Rakousku.
- Později byl námi poslán do jazykové školy k výuce češtiny. To proto, aby byl po absolvování školy zařazen na úsek, o němž jsme měli největší zájem.
- Ve své špionážní práci proti ČSSR neměl velké úspěchy. Nebyla to jeho neschopnost, ale byl úkolován, aby dělal jen to, co bylo bezprostředně nutné. Jeho hlavním úkolem bylo odhalovat osoby, které pracovaly proti ČSSR a paralyzovat vliv US rozvědky již v zahraničí.
- Ve snaze zjišťovat v zahraničí osoby, které pracují nejen proti ČSSR, ale i proti zemím socialistického tábora, byl úkolován, aby se zajímal o profesi vyšetřovatele na lžidetektoru.
- Rohrerovi bylo slíbeno, že bude stažen do ČSSR, což bylo plánováno ku konci roku 1965. Vzhledem k tomu, že bylo nutno dokončit další naléhavé úkoly, které již nemohl splnit v současném jeho zařazení ve Frankfurtu, byl jeho odchod urychlen.

Nevýhodou toho, aby Rohrer vystoupil podle pravdy, tedy s tím, že do ČSSR přišel pouze na uvedeném základě, je to, že by v očích světové veřejnosti ztratil jako člověk na ceně a všechny jeho výpovědi by mohly být považovány za vynucené. Jde o to, že do ČSSR přišel v roce 1965 a vystupuje až v roce 1968. Tedy tyto tři roky je třeba nějakým způsobem zakrýt, jak před světovou veřejností, tak i před experty US speciálních služeb. V případě přijetí varianty, že byl naším dlouhodobým agentem, je logické, že tuto dobu věnoval operativní práci, nebude-li však tato varianta přijata, je zde nebezpečí, že jeho odmlčení bude vysvětlováno tím, že jsme jej celou dobu k tomuto vystoupení připravovali a nutili k výpovědím.

3/ Poskytnutí asyly Rohrerovi

V souvislosti s prezentací Rohrera veřejnosti je nutno poskytnouti jmenovanému asyl, o který požádal při svém příchodu k nám. Ačkoliv je Rohrer u nás již od roku 1965, asyl mu nemohl být poskytnut, protože jeho přítomnost v ČSSR byla, a dosud je, před našimi úřady zatajena.

V případě zásadního souhlasu s tímto návrhem, žádám současně o souhlas k jednání se soudruhým ministrem zahraničních věcí Hájkem, o udělení práva asyly, pokud to bude možné antidatovaného do roku 1966. V případě, že to nebude možné, udělit asyl dříve než bude první oficiální vystoupení Rohrera.

4/ Zajištění bezpečnosti Rohrera

Další z podmínek vystoupení Rohrera na veřejnosti je domyšlení zajištění jeho bezpečnosti jak v průběhu tohoto vystoupení, tak i po něm. Jde o to, že Rohrer v současné době žije v Praze legalizován jako bezdomovec českého původu, který celý svůj život prožil v Kanadě. Je nutno předpokládat, že vystoupí-li v televizi, bude mnohými lidmi poznán a je tedy nutné okamžitě řešit jeho přemístění a to z toho důvodu, že bude pochopitelně americkou rozvědkou hledán. Domníváme se, že nejsprávnější řešení by bylo takové, aby po dobu přípravy byl ubytován v některém konspiračním objektu mimo Prahu; okamžitě po vystoupení aby byl cca na 2–4 měsíce poslán na dovolenou mimo ČSSR (předběžně bylo dohovořeno se sovětskými soudruhy) a poté aby mu byl přidělen jiný byt v jiné části Prahy s tím, pokud to bude možné, změnit jeho vizáž. Po celou dobu

přípravy i pro první dobu po jeho návratu zvýšit pak stávající bezpečnostní opatření k jeho osobě. Tato zvýšená bezpečnostní opatření samozřejmě souvisí s vydáním příslušných nových legalizačních dokumentů a s některými dalšími nutnými opatřeními z naší strany.

V. Spolupráce se sovětskými přáteli v této operaci:

V tomto případě bylo se sovětskými přáteli několikrát jednáno. Byly jim předány všechny materiály (výpovědi). Sovětští soudruzi vždy projevíli zájem o zveřejnění těchto materiálů. Slíbili spoluúčast spočívající v dodání některých materiálů, které by bylo možno ústy Rohrera zveřejnit, jejichž cílem by byla kompromitace US rozvědky a zanesení rozporů do imperialistického tábora.

Navrhujeme celou operaci uskutečnit v nejužší spolupráci se sovětskou rozvědkou a za tím účelem – po zásadním odsouhlasení – pozvat z Moskvy experta, který by se zúčastnil příprav.

Nejdůležitější otázkou na kterou chceme upozornit je skutečnost, že poznatky získané výpovědí Rohrera stárnou, tím ztrácejí na ceně a hlavně na aktuálnosti. V případě, že bude shledáno, že situace v ČSSR je nevýhodná pro uskutečnění navrhovaných opatření, doporučujeme předat Rohrera k navrhovanému využití do některé jiné socialistické země, přednostně do SSSR.

Praktické provedení:

Po zásadním souhlase s tímto návrhem bychom učinili tato počáteční praktická opatření:

1/ Konzultovali a zařídili bychom s právním oddělením MV a vedením MZV udělení asyly a čl. občanství pro Rohrera.

2/ Vedení 1. správy MV by zajistilo konzultaci s odpovědnými pracovníky MZV o správném termínování této akce.

3/ S vedením televize by byl projednán základní obsah věci a dohodnuto, kdo konkrétně se bude celou záležitostí zabývat s tím, že jsou nutná mimořádná bezpečnostní opatření.

4/ Vydání knihy by bylo nabídnuto některému zkušenému publicistovi a projednána s ním otázka úzké spolupráce při realizaci.

Náčelník 1. správy min. vnitra
plk. Houska Josef

1.kopie vyhotovena pro 8 odb.
s. pplk. ŠUSTR⁴¹⁸) 17/10 68 [připsáno ručně]

⁴¹⁸) Pravým jménem Jarmil Smetana.

DOKUMENT č. 8

Vyhodnocení spolupráce s Janem Vedrou (G. Rohrerem) za r. 1986 (20. 11. 1986)

AMV, a. č. 820190 MV, část sv. 10, č. l. 59–60.

II. správa SNB

5. odbor – 2. oddělení

V Praze dne 20. 11. 1986

Prvopisem!

Schvaluji:

[v. z., podpis nečitelný] 25. 11. 1986

náčelník 5. odboru II. S SNB

plk. JUDr. Jíří Jíra

VYHODNOCENÍ

spolupráce s TS [tajný spolupracovník] BELLEM, č. sv. 5791 za r. 1986

TS BELL byl získán ke spolupráci v roce 1966 I. správou SNB, kterou byl řízen až do roku 1973. V tomto roce byl předán do dalšího řízení na II. správu SNB. TS byl zpravodajsky využíván do jednotlivých operativních akcí až do konce roku 1981. Od této doby jeho využitelnost neodpovídá směrnicím A-oper-I-3.⁴¹⁹⁾ Od roku 1982 je využíván pouze k překladatelské činnosti, kterou se zabývá podle požadavků jednotlivých odborů II. správy SNB. Byl též využit jako konzultant v oboru využití polygrafu. Vzhledem k osobním praktickým zkušenostem s tímto prostředkem, poskytl odborné rady příslušnému pracovišti KS SNB Praha.

Také v letošním roce byl TS využit pouze k překladatelské činnosti. Přestože pro TS není jiné využití, je nadále nutné o něj pečovat jako o TS. Vzhledem k jeho specifickému postavení je potřebné utajovat jeho pobyt na území ČSSR a jeho pravou totožnost.

V letošním roce byl TS předán do řízení st. referentu 2. odd. kpt. R. Říhovi z důvodu odchodu dosavadního ŘO [řídící orgán] s. kpt. B. Grábla na neoperativní pracoviště II. správy SNB. Z rozhodnutí vedení součástí osobní styk s TS BELLEM i nadále uskutečňuje s. Grábl. Administrativní záležitosti spojené s vedením svazku TS zpracovává s. Říha.

V zájmu zajištění naprosté konspirace místa pobytu v ČSSR TS, byla v letošním roce zařazena do INO [Index nežádoucích osob] britská státní příslušnice [...] ⁴²⁰⁾ z ČSSR emigrovala a podle poznatků I. správy SNB se v zahraničí pokoušela prověřit legendu TS, pod kterou žil v ČSSR. V letošním roce, poté, kdy si jmenovaná upravila svůj státoobčanský vztah k ČSSR, požádala v únoru a v září o vízum k návštěvě ČSSR. Její žádosti byly SPV [Správa pasů a víz] zamítnuty na požadavek OP [operativní pracovník] a současně byla zařazena do INO na 5 let z toho důvodu, že její cesta do ČSSR by byla v rozporu se zájmem zajistit i nadále spolehlivě konspiraci TS BELLA.

TS je hmotně zajišťován z důchodového zabezpečení ČSSR, od roku 1982, kdy mu byl přiznán důchod jako příslušníku SNB ve výši 3000,- Kčs. Kromě toho je na základě smlouvy uzavřené mezi TS a MV v roce 1966 poskytován TS měsíční příplatek ve výši 100,- DM, zajišťováno používání osobního vozidla, placeno havarijní pojištění, zajišťována potřebná lékařská péče ve zdravotnických zařízeních MV a ubytování v KB [konspirační byt] HAGEN, č. sv. 5830. Tato smlouva byla schválena v roce 1966 a znovu v roce 1973 ministry vnitra. Kromě toho finanční náležitosti této smlouvy byly schváleny v roce 1982 MV s. Obzinou.

⁴¹⁹⁾ Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky vydaná RMV č. 3/1978, 25. 1. 1978.

⁴²⁰⁾ Vypuštěná pasáž obsahuje údaje o Rohrerově přítelkyni ze 60. let, která v roce 1968 emigrovala. Vzhledem k tomu, že se jedná o osobní údaje cizí státní příslušnice, která jinak nemá k dané kauze žádný vztah, informace o ní vynecháváme.

Dokumenty

Schůzky s TS jsou uskutečňovány v KB [konspirační byt] HAGEN, č. sv. 5830, který TS používá pouze pro vlastní potřebu. V tomto KB nejsou uskutečňovány schůzky s jinou agenturou.

TS byl naposledy odměněn koncem loňského roku, v letošním roce odměněn nebyl.

[podpis]

Zpracoval: kpt. Říha

DOKUMENT č. 9

Informace o G. R. Rohrerovi předložená náměstkovi ministra vnitra ČSSR genmjr. JUDr. Vladimíru Hrušeckému (17. 3.1987)

AMV, a. č. 820190 MV, část sv. 10, č. l. 65–69.

[ručně dopsáno: s. Kunc projedná výměnu bytu, 27. 3.]

II. SPRÁVA SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI

NOSITEL ŘÁDU RUDÉ HVĚZDY

Čj.: OS-00455/5-2/87

Dne 17. března 1987

Výtisk č.: 1

Přílohy: 1/4

Soudruh

Náměstek MV ČSSR s. genmjr. JUDr. Vladimír Hrušecký [podpis, ručně dopsáno: Souhlasím, 19. 3. 1987]

P R A H A

Věc: TS BELL č. sv. 5791 – předložení informace

Vážený soudruhu náměstkovi,

v příloze předkládám informaci k TS BELLOVI, č. sv. 5791 s návrhem opatření.

Se soudružským pozdravem

Náčelník II. správy SNB

plk. JUDr. Karel Fiřt

[ručně dopsáno: s. Kunc realizuj dohodnutá opatření (přestěhování + zjištění 3 údajných příslušníků) Fiřt 25. 3. 1987]

II. správa SNB

– 5. odbor –

Čj.: OS-00455/5-2/87

V Praze dne 17. března 1987

Výtisk č.: 1

Počet listů: 4

INFORMACE

k TS BELL, č. sv. 5791

V osobě TS BELLA se jedná o bývalého příslušníka vojenské zpravodajské služby USA-specialistu polygrafu, který v roce 1965, během svého služebního působení v NSR, přešel ilegálně do ČSSR a požádal zde o politický asyl.

TS BELL při svém útěku z NSR zanechal na západoněmeckém území zjevné stopy směřující k čs. německé hranici. Proto krátce po ilegálním příchodu do ČSSR projeví o něj zájem pracovníci ZÚ USA v Praze, kteří se oficiální cestou přes MZV dožadovali poskytnutí informace o tom, zda se nachází na našem území. Byla jim poskytnuta připravená verze o tom, že v udaném prostoru a čase došlo na státní hranici k incidentu, při němž neidentifikovaný narušitel zahynul.

Během následujícího období byl vytěžován po linii čs. rozvědky a kontrarozvědky k organizaci a způsobu práce USA spec. služeb, k dislokaci jejich objektů i k jednotlivým zájmovým osobám. Z této oblasti předal poznatky ke 260 osobám – orgánům voj. zprav.služby, ke 24 agentům a 36 závažných poznatků k čs. občanům, na jejichž základě byly provedeny realizace.

Vzhledem k serióznímu přístupu BELLA k čs. orgánům a pravdivosti jeho informací byl oficiálně získán v roce 1966 I. správou SNB ke spolupráci a jí využíván do roku 1973, kdy byl předán do dalšího řízení II. správě SNB. Zásluhou TS byl podrobně poznán systém práce na polygrafu, osobně se podílel na zapracování odborníků tohoto druhu v NDR. V průběhu řízení II. S SNB byl TS aktivně využit v akcích RÝN, OLŠE, RAPÍR, HAMAN, STANDA, KAVAN, MISTR. Dále byl využit jako konzultant v rámci zabezpečení úkolů vyplývajících z výroby výukového filmu „Polygraf“.

V krizovém období v důsledku emigrace orgánů I. S SNB Bittmana a Frolíka došlo k dekonspiraci pobytu TS na našem území a k dekonspiraci jeho spolupráce s I. S SNB. Pravděpodobně byl dekonspirován i před bývalým pracovníkem Čs. televize Kamilem Winterem. [...] ⁴²¹⁾

Výše uvedené okolnosti nasvědčovaly tomu, že o existenci TS BELLA a o jeho zpravodajském využívání je USA zprav. služba informována nejméně od roku 1968. Proto nějaký čas nebyla realizována plánovaná opatření k využití TS ve sdělovacích prostředcích v rámci kontrapropagandy.

V roce 1976 byla publikována kniha vzpomínek TS BELLA pod názvem „Nahá sfinga“. V témže roce byl s TS natočen dokument pro Čs. televizi. V důsledku veřejných vystoupení TS se o jeho existenci začaly zajímat západní sdělovací prostředky, jeho rodina žijící v USA a advokátní kancelář z důvodu soudního sporu o vyplacení životní pojistky, neboť TS byl teprve v roce 1974 oficiálně prohlášen americkými úřady za mrtvého. V roce 1977 byl TS dále využit ke kontrapropagandě sdělovacími prostředky v SSSR a v MLR. S ohledem na zajištění jeho bezpečnosti byl přestěhován na novou adresu, na které žije i v současné době.

Přáteli NDR byl v roce 1979 předán poznatek o tom, že dne 29. 12. 1978 bylo pravé jméno TS zaneseno do „hraniční pátrací knihy NSR“.

V současné době je TS využit ke konzultantské a především překladatelské práci, aktivně úkolován není. Jeho životní náklady jsou zabezpečovány na základě smlouvy o spolupráci uzavřené mezi TS a I. S SNB a schválené 28. 4.1966 ministrem vnitra. Smlouva řeší plat TS ve výši 2500,- Kčs, příspěvek 100,- DM měsíčně, ubytování a vybavení bytu, zapůjčení služebního vozidla po dobu

⁴²¹⁾ Viz předchozí poznámka.

trvání smlouvy, havarijní pojištění a lékařskou péči. Smlouva byla uzavřena podle amerických zvyklostí na dobu 3 let s dodatkem, že po uplynutí této doby se bude automaticky prodlužovat o další rok. Výpovědní lhůta je tříměsíční. Převzetím TS BELLA do řízení převzala II. S SNB veškeré závazky vyplývající ze smlouvy. Plat TS je od roku 1982 řešen z fondu státního důchodového zabezpečení. V souladu s ustanovením § 59 odst. 5 zákona č. 40/1974 Sb. o náhradě škody utrpěné v souvislosti s pomocí poskytnutou Sboru národní bezpečnosti byl v roce 1982 schválen ministrem vnitra ČSSR návrh na poskytnutí starobního důchodu TS BELLOVI ve výši 3000,- Kčs vyplácený orgánem sociálního zabezpečení FMV.

Osobním stykem s TS je od roku 1980 pověřen příslušník II. S SNB kpt. Grábl. S TS se náhodně seznámila manželka jmenovaného před 6 lety na sídlišti v místě bydliště při procházce se psem. Vzhledem k tomu, že TS BELL byl v té době majitelem psa stejné rasy jako manželé Gráblovi a zúčastnil se veřejných kynologických akcí, zná s. Gráblůvá TS podle jména a příjmení. Služební vztah mezi manželem a TS jí není znám, domnívá se, že manžel se s TS seznámil jejím prostřednictvím.

Dne 26. února 1987 informovala s. Gráblůvá svého manžela, že téhož dne se u jejího bydliště po dobu asi jedné hodiny zdržovalo vozidlo zn. Škoda bílé barvy, jeho osádku tvořili 3 muži. Jeden z mužů po této době zazvonil, venku před domem se s. Gráblové představil jako příslušník SNB a letmo ukázal nějaký průkaz. Požádal jmenovanou o informace k několika osobám, které vyjmenoval podle jejich příjmení. Vyslovil i příjmení TS, včetně jeho křestního jména. S. Gráblůvá „příslušníkovi SNB“ odmítla cokoliv sdělit a odkázala jej na svého manžela. Téhož dne se s touto záležitostí s. Gráblovi svěřila.

Vzhledem k tomu, že zatím není zřejmé v jaké souvislosti se o TS zajímal neustanovený „příslušník SNB“ a vzhledem k tomu, že není jisté, zda se záležitost podaří objektivně objasnit, jeví se jako naléhavé učinit k zajištění bezpečnosti TS BELLA následující preventivní opatření:

- dočasně ubytovat TS na nezbytnou dobu v rekreačním objektu II. S SNB v Paběnicích
- v součinnosti s bytovým oddělením FMV zajistit výměnu bytu užívaného TS za byt situovaný v jiné části Prahy
- na DI MS VB Praha zajistit výměnu SPZ osobního vozu TS

Dále operativními prostředky realizovat podle stanoveného plánu příslušná prověřková opatření.

Dvě zahraniční svědectví o čs. komunistické justici sedmdesátých let 20. století

Prokop Tomek

Již od svého založení v roce 1961 monitorovalo mezinárodní hnutí na ochranu lidských práv Amnesty International (AI) pronásledování nekonformních občanů v Československu. V roce 1962 uskutečnila Amnesty International své první výzkumné mise – do Ghany a do Československa. V letech 1961–1989 hájila více než 400 čs. občanů pronásledovaných závažným způsobem komunistickým režimem pro pokojné uplatňování svých lidských a občanských práv. Činnost Amnesty International byla v trvalém centru pozornosti čs. Státní bezpečnosti a mediálních nástrojů režimu. AI byla označována za nástroj „západních imperialistů“ či Intelligence Service a její kampaně za projev hrubého politického nepřátelského nátlaku.

Hlavní metodou činnosti Amnesty International bylo a je legálními prostředky aktivizovat veřejné mínění, jeho prostřednictvím mocenské mechanismy a tak dosahovat zásadního zlepšení situace konkrétních obětí porušování lidských práv. V praxi členové AI po celém světě organizují veřejné akce, demonstrace, výstavy, přednášky, diskuse, happeningy a zejména masové kampaně petic a dopisů. Zvláštností práce AI je princip solidarity a nestrannosti, podle něž protestují členové AI jen proti porušování lidských práv mimo svoji vlast. Amnesty International vysílala své zástupce na mise do mnoha zemí světa. Většinou bylo cílem těchto dobrovolných zástupců sledovat konkrétní soudní procesy, některé mise měly za cíl získávat informace o věznicích a jejich rodinách, o podmínkách výkonu trestu obecně, politickém vývoji nebo se snažit budovat místní struktury AI.

Od druhé poloviny 70. let minulého století se stal v Československu jedním z nejvýznamnějších projevů nesouhlasu s komunistickou diktaturou nezávislý kulturní život. Prvním velkým zásahem proti tomuto „nebezpečí“ byl postih undergroundové komunity v roce 1976. Dne 17. března 1976 bylo zatčeno 22 osob, do vazby bylo vzato 19 z nich, sedm lidí zůstalo ve vazbě až do konání soudních procesů. Následovaly domovní prohlídky, při nichž byla zabavena řada věcí souvisejících s hudební činností. V průběhu vyšetřování bylo vyslýcháno více než 100 přátel a příznivců hudebních skupin Plastic People of the Universe (PPU) a DG 307. Zadrženi byli obviněni z nepolitického tr. činu „výtržnictví“ § 202 tr. zákona, kde hrozil až tříletý trest vězení v případě organizované činnosti. Takto režim klasifikoval nekonformní životní styl a kulturní aktivity postižených občanů.

První soud se konal ve dnech 5. a 6. července 1976 v Plzni, kde byli odsouzeni za údajné spáchání trestného činu výtržnictví podle §§ 9/2 a 202/1, 2 tr. zákona Karel Havelka k trestu 2 a půl roku, Miroslav Skalický 18 měsíců a František Stárek 8 měsíců odnětí svobody nepodmíněně. Tresty byly při následném odvolacím řízení krajským soudem v Plzni sníženy na polovinu a v případě F. Stárka byl trest i podmíněčně odložen. Druhé soudní řízení probíhalo u Okresního soudu pro Prahu-západ ve dnech 21. – 23. 9. 1976. Historik umění a umělecký vedoucí PPU Ivan Martin Jirous byl odsouzen k 18 měsícům, básník a hudebník PPU a DG 307 Pavel Zajíček k 12 měsícům, evangelický duchovní a zpěvák Svatopluk Karásek k 8 měsícům a saxofonista PPU Vratislav Brabenec k 8 měsícům odnětí svobody nepodmíněně. Odvolací soud rozsudky potvrdil.⁴²²⁾ Mezinárodní sekretariát Amnesty International v Londýně informoval dopisy ze 17. a 20. srpna generálního prokurátora ČSSR a pak ještě 10. září 1976 Ministerstvo spravedlnosti ČSR, předsedkyni Okresního soudu pro Prahu-západ dr. Fučíkovou, předsedající soudkyni Miladu Vinčarovou a znovu generálního prokurátora ČSSR dr. Jána Feješe o vyslání svých pozorovatelů k procesu s I. M. Jirousem a spol. a současně žádal o povolení jejich účasti přímo při soudním projednávání. Podle této korespondence se měli soudu účastnit rakouští právníci dr. Nikolaus Siebenaller, dr. Rudolf Stöhr a Henry Goldmann, ovšem z neznámých důvodů k soudnímu přelíčení přijel do Prahy pouze H. Goldmann. Po skončení procesu vydala 30. září 1976 Amnesty International tiskové prohlášení, v němž informovala o znemožnění účasti svého zástupce H.

⁴²²⁾ K procesu s undergroundem je zveřejněna obsáhlá dokumentace na internetové stránce: www.cibulka.net/vonn

Goldmanna na procesu. Oznámila, že ve věci podala u čs. úřadů protest dopisy z 29. září 1976 adresovanými předsedkyni soudu dr. Fučíkové a ministru spravedlnosti dr. Janu Němcovi. I k projednání odvolání čtyř hudebníků 11. listopadu 1976 vyslala Amnesty International svého zástupce, rakouského právníka dr. Wolfganga Aignera. Ačkoliv jeho účast byla opět řádně předem ohlášena u čs. úřadů, nebylo ani dr. Aignerovi umožněno zúčastnit se odvolacího řízení.

O procesu s undergroundem se shodně ve svědectvích i literatuře uvádí, že byl iniciační událostí pro vznik integrované opozice, jež se sjednotila pod Prohlášení Charty 77 z 1. ledna 1977. V lednu 1977 bylo uvězněno šest občanů za pro podporu tohoto Prohlášení Charty 77. Byli to novinář Jiří Lederer, dramatik Václav Havel, spisovatel a dramatik František Pavlíček, divadelník Ota Ornest, nukleární fyzik Vladimír Laštůvka a agronom Aleš Macháček. První tři byli signatáři Charty 77. Zpočátku měl být případ řešen jako jediný, později byl rozdělen a Laštůvka s Macháčkem, kteří měli dle obžaloby mít v držení a rozšiřovat dokumenty Charty 77 a exilovou literaturu byli souzeni odděleně od skupiny Havel, Lederer, Ornest a Pavlíček. Laštůvka a Macháček byli obviněni z trestného činu podvracení republiky dle § 98 trestního zákona, a hrozil jim trest až 10 let odnětí svobody. Proces s nimi se konal u Krajského soudu v Ústí nad Labem.

K soudnímu projednávání s Vladimírem Laštůvkou a Alešem Macháčkem byl vyslán advokát Zemského soudu v Rakousku dr. Harald Schwarz oficiálně jako pozorovatel Mezinárodní komise právníků v Ženevě. Cestu ve skutečnosti inicioval, organizoval a hradil Mezinárodní sekretariát Amnesty International v Londýně. Dr. Schwarz byl náhradníkem za původně vybraného pozorovatele, britského právníka Bernarda M. Simonse, který měl dohlížet na jediný proces s V. Havlem, F. Pavlíčkem, J. Ledererem, O. Ornestem, V. Laštůvkou a A. Macháčkem. Simonsovi nebylo ale čs. úřady uděleno vízum, ačkoli si o něj podal žádost již počátkem dubna 1977. Proti tomu postupu podala Amnesty International protest u čs. úřadů 18. srpna 1977 (tiskové prohlášení AI č. 02/43/77).

Přátelé souzených v procesu „Ota Ornest a spol.“, kteří nebyli vpuštěni do soudní síně, stojí před budovou Nejvyššího soudu v Praze 12. 1. 1978.

Foto: Jiří Bednář

Dr. Schwarzovi nebylo v Ústí nad Labem 26. září 1977 umožněno se zúčastnit soudu, ačkoliv tento účel cesty uvedl ve své (pozitivně vyřízené) žádosti o udělení víza. Podle Amnesty International byl prioritou celého širšího případu právě dohled nad procesem s Laštůvkou a Macháčkem, kde se původně očekávalo vynesení velkých trestů vězení. Podle interního memoranda Amnesty International od výzkumného pracovníka pro Československo George Steinera z 23. března 1977 informovali Amnesty International přátelé vězněného Aleše Macháčka, že jej žádný právník z ČSSR nechce zastupovat a žádali o zprostředkování právníka zahraničního. Vedení AI považovalo za složité, aby se takto Amnesty International angažovala. Těžko by mohla vyslat pozorovatele a současně zajišťovat pod svým jménem právní zastoupení, navíc nebyla šance, že by čs. úřady povolily zastupování čs. občana zahraničním právníkem. Problémy dr. Schwarze popsal v dopise z 30. září 1977 ministru spravedlnosti ČSR Janu Němcovi generální tajemník Mezinárodní komise právníků Niall Mac Dermot. Dopis ale neobsahoval protest, jen zdvořilou žádost o informaci jak v budoucnu v podobných případech správně postupovat.

Krajský soud v Ústí nad Labem odsoudil Aleše Macháčka i Vladimíra Laštůvku shodně k trestům v trvání tří let odnětí svobody. Nejvyšší soud 6. 1. 1978 snížil trest Vladimíra Laštůvky na 2 a půl roku.

K procesu s V. Havlem, F. Pavlíčkem, O. Ornestem a Ledererem v říjnu 1977 v Praze byl nakonec vyslán dr. Wolfgang Aigner. I jemu bylo odepřeno zúčastnit se soudního projednávání, údajně pro nedostatek místa v soudní síni. Za posílání literárních textů do zahraničí byl 18. 10. 1977 odsouzen Městským soudem v Praze V. Havel pro trestný čin poškozování zájmů republiky v cizině (§ 112) k 14 měsícům odnětí svobody podmíněně, F. Pavlíček za napomáhání trestnému činu podvracení republiky k 17 měsícům odnětí svobody podmíněně, O. Ornest a J. Lederer byli odsouzeni za trestný čin podvracení republiky (§ 98 tr. zákona) k 3 a půl rokům respektive 3 rokům odnětí svobody. Odvolací soud 9. ledna 1978 potvrdil rozsudky Lederera, Pavlíčka a Havla. Trest Oty Ornesta soud snížil na 2 a půl roku. Ornest byl ale propuštěn z vězení již 6. dubna 1978. Příčinou této benevolence byla jeho nebývalá ochota spolupracovat s StB na diskreditaci opozice, protože souhlasil s vysláním svého kajičného prohlášení v Čs. televizi 23. listopadu 1977.

Následující dva poprvé publikované dokumenty pocházejí z archivu Mezinárodního sekretariátu Amnesty International v Londýně. Český přepis anglického strojopisného originálu zachovává základní grafické rozvržení textu. V předloze prvního dokumentu bylo jedno nečitelné místo (v textu je označeno) a nejistá je podoba některých jmen zaměstnanců justice, protože v originálu dokumentů nejsou vyznačeny háčky a čárky.

DOKUMENT č. 1

Zpráva o misi do Prahy ve dnech 19.–24. září 1976 ke sledování procesu s Ivanem Jirousem a spol.

1) Proces

Do Prahy jsem přicestoval v neděli 19. září. Večer jsem zavolal obhájci Ivana Jirouse dr. Karlu Štěpánkovi, abych si s ním dohodnul schůzku. Při této příležitosti mě informoval, že proces byl odložen na úterý 21. září.

V pondělí večer jsem se pak s dr. Štěpánkem setkal, abych s ním probral nadcházející proces. Navrhl mi, abych před zahájením přelíčení, plánovaného na úterý 8.30 hod. dopoledne, zašel za předsedkyní soudu dr. Fučíkovou a požádal jí o vstupenku na jednání. Když hovořil o procesu a o taktice obhajoby tak mi sdělil, že obhajoba ihned po zahájení požádá o další odročení z důvodu, že k původní obžalobě bylo přidáno ještě dalších několik stran, jež obhájci dosud nebyli schopni prostudovat. Jako důvod pro oddělení řízení proti Jirousovi, Zajíčkovi, Brabencovi a Karáskovi mohl uvést pouze skutečnost, že všichni studovali a dva z nich svá studia dokončili. Zatímco dr. Štěpánek nebyl příliš nadšen publicitou v zahraničí v době, kdy případ byl ve stádiu policejního vyšetřování, tak velice vítal tuto podporu nyní a soudil, že již měla pozitivní vliv, jak mohlo být patrné ze snížení rozsudků vynesných v procesu v Plzni.⁴²³⁾

V úterý kolem osmé hodiny ráno jsem dorazil k soudu v Karmelitské 19 (Okresní soud pro Prahu-západ). Po chvíli čekání na dr. Štěpánka jsem se nejprve pokusil promluvit s předsedající soudkyní dr. Vinčarovou. Do soudní síně jsem vstoupil v doprovodu dr. Štěpánka jako tlumočníka, ale dr. Vinčarová mě požádala, abych svou žádost předložil předsedkyni soudu dr. Fučíkové. Dr. Fučíková nás informovala, že neobdržela žádný z našich dopisů a že tak jako tak tam už nejsou žádná volná sedadla, protože všechny vstupenky byly prodány. (Stejnou odpověď, že totiž dopisy nedošly, jsem rovněž dostal i v úterý dopoledne, když jsem se dotazoval na ministerstvu spravedlnosti.) Následující den jsem učinil další pokus o účast na přelíčení, když Brabencův bratr prohlásil, že se vzdá svého místa, tak abych se já mohl zúčastnit. Když spolu s dr. Dítětem, který byl Brabencovým právním zástupcem, žádali dr. Fučíkovou o povolení [mé účasti? – nečitelné], údajně řekla, že [má přítomnost? – nečitelné] nebude za žádných okolností možná.

Při zahájení procesu byly nejprve vpuštěny osoby se vstupenkami. Mezi nimi byli lidé z tajné služby atd. Příbuzným a několika přátelům obžalovaných byl vstup povolen po předložení občanských průkazů.

Před soudní síní se shromáždil značný počet lidí (asi 50–60). Byl mezi nimi někdejší člen politbyra dr. František Kriegel,⁴²⁴⁾ někdejší poslankyně parlamentu dr. Sekaninová,⁴²⁵⁾ spisovatelé Václav Havel (který se procesu zúčastnil od úterního odpoledne až do konce) a Ludvík Vaculík, stejně jako herec Pavel Landovský. Mezi přáteli obžalovaných byl pražský filosof a psycholog dr. Jiří Němec, který může být označen za určitého „duchovního rádce“ členů mládežnické undergroundové kultury, a jenž byl také velmi nápomocen některým z mladých hudebníků trpících stresovým syndromem. Jeho žena, Dana Němcová, byla několikrát předvolána jako svědkyně. Většina příbuzných byla u soudu přítomna, včetně bývalé Jirousovy ženy Věry Jirousové. Přítomni byli rovněž tři dopisovatelé západních tiskových agentur (Agence France Press, DPA a ARD z Německa).

Podle informací, které jsem dostal od příbuzných, bylo v posledních letech stěží kdy možno vidět takovou přehlídku pracovníků tajné služby. V soudní budově jich bylo asi 20–30, dohled nad lidmi

⁴²³⁾ Proces s Karlem Havelkou, Miroslavem Skalickým a Františkem Stárkem konaný 5.–6. 6. 1976 v Plzni. Blíže zmíněn v úvodu.

⁴²⁴⁾ MUDr. František Kriegel (1908–1979), v letech 1936–1945 v zahraničí – dobrovolník interbrigád ve Španělsku, později vojenský lékař čínské Rudé armády. Po roce 1945 funkcionář KSČ, státní úředník, lékař. Od dubna do srpna 1968 předseda ústředního výboru Národní fronty, od června do srpna 1968 člen předsednictva ÚV KSČ. Jako jediný člen předsednictva ÚV KSČ odmítl podepsat v srpnu 1968 v Moskvě protokol legalizující okupaci Československa vojsky států Varšavské smlouvy a v říjnu 1968 spolu se třemi dalšími poslanci Národního shromáždění hlasoval proti přijetí smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk na čs. území. V květnu 1969 vyloučen z KSČ, signatář Charty 77.

⁴²⁵⁾ JUDr. Gertruda Sekaninová-Čákrťová (1908–1986), v době nacistické okupace vězněna, 1949–1957 náměstkyně ministra zahraničních věcí ČSR, v říjnu 1968 spolu se třemi dalšími poslanci Národního shromáždění hlasovala proti přijetí smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk na čs. území, po roce 1969 vyloučena z KSČ, signatářka Charty 77, zakládající členka VONS.

z opozice a jejich sledování v týdnu konání procesu značně vzrostly. Několikrát jsem upozoroval, že moje taxi bylo sledováno vozy lidí z tajné služby, kteří na mě rovněž čekali v hotelu, když jsem si ráno bral taxi k soudu.

Přítomnost tolika velmi dobře známých členů opozice mohla být jasně chápána jako demonstrace solidarity různých skupin uvnitř opozice (např. politických a kulturních skupin). Zejména pak přítomnost členů politické opozice, takových jako dr. Kriegel, se jevila jako pozoruhodná novinka (např. Jiří Němec se s Kriegelem setkal poprvé).

Proces byl veden dr. Miladou Vinčarovou (dcerou dobře známého prokurátora z padesátých let, který se podílel na řadě politických procesů). Státním žalobcem byl dr. Kovařík. Obhájci byli dr. Štěpánek (Jirous), dr. Motejl (Karásek), dr. Cilínek (Zajíček) a dr. Dítě (Brabenec). Obžalované jsem viděl pouze jednou. Bylo to ve čtvrtek, když je vedli do soudní síně před vynesením rozsudku. Byli vedeni spoutáni po dvou k sobě, jejich výraz nemohl zcela zakrýt nervové vypětí, nicméně však vypadali velmi rozhodně a nezlomeně.

Soudní řízení lze popsat takto: návrh obhajoby na přerušení (odročení) procesu z procedurálních důvodů (viz výše) byl zamítnut. V úterý proces trval do 16.30 hod. a ve středu do 14 hod. Rozsudek, který nejprve měl být vynesen o hodinu později, byl vynesen ve čtvrtek ve 12 hod. Toto vede k závěru, že vysoké politické orgány (např. ÚV)⁴²⁶) projednaly rozsudky ve středu večer. Výrok přinesl známý výsledek: Jirous 18, Zajíček 12, Karásek a Brabenec 8 měsíců. (Prokurátor žádal rozsudky v rámci rozpětí trestní sazby sahající od 6 měsíců do 3 let ve druhé třetině pro Jirouse, v první polovině pro Zajíčka a v první třetině pro Karásku a Brabence.)

Podle názoru všech příbuzných (a potvrzovaného i mým vlastním dojmem), učinili všichni obhájci, co bylo v jejich silách, aby pro své klienty dosáhli co nejlepšího výsledku. Především jsem mluvil s dr. Štěpánkem, se kterým jsme vytvořili velice přátelský pracovní vztah. Naposledy jsem se s ním setkal ve čtvrtek po vynesení rozsudku v jeho kanceláři. Uvedl, že opravdu neočekává nějaké osobní nebo profesní obtíže jako důsledek svého exponovaného postavení čelního obhájce, avšak i to by se mohlo stát. Podle jeho kolegů bylo od něj velmi statečné, že převzal Jirousův případ. Za takové situace bylo dobré vědět, že lidé v zahraničí mají starost o postavení všech lidí spojených s politickými procesy. (Jen malý detail: ve středu, když se dr. Štěpánek a jeho kolegové po soudním řízení setkali v kavárně, byla mu lidmi od tajné služby ukradena peněženka a všechny doklady.)

Obhajoba prohlásila, že se proti rozsudku odvolá ze závažných procedurálních důvodů. Jeden takový procedurální důvod byl spatřován ve shrnutí dr. Kovaříka, který za situace, kdy nemohl být předložen žádný důkaz, citoval z dopisu českého ministerstva kultury, ve kterém byly aktivity obžalovaných označovány za „antisocialistické“, „nihilistické“ a „klerikální“.

2) Neformální kontakty a rozhovory se členy opozice

Když jsem stál v chodbě před soudní síní, byl jsem často kontaktován lidmi z kulturní a politické opozice.

Měl jsem velmi dlouhý rozhovor (asi hodinu a půl) s dr. Kriegelem, který se převážně týkal obecné politické problematiky Východu i Západu a byl velmi zajímavý. Ve věci politického útlaku a lidských práv se vyjádřil, že nevěří, že počet politických vězňů je vyšší než 20 až 30 (tj. těch případů, jež jsou Amnesty International už známy). Restrikce a porušování občanských práv mají důmyslnější charakter (týkají se rovnosti v příležitostech k získání zaměstnání, vzdělání apod.). K věznění z politických důvodů se přikračuje až jako k poslednímu kroku. Dr. Kriegel vyjádřil přání, abychom zintenzívnili své úsilí týkající se dr. Hübla,⁴²⁷) který je ve velmi špatném stavu. Při příležitosti oficiálních kontaktů se svými československými kolegy by se západní politici měli zmiňovat o osudu těchto politických vězňů a odvolávat se na špatný vliv pro obraz ČSSR na Západě.

Mezi dalšími lidmi, kteří mě kontaktovali na chodbě před soudní síní, byli:

⁴²⁶) Míňen ústřední výbor Komunistické strany Československa, ovšem věc by projednával nikoliv celý ústřední výbor, ale jeho předsednictvo.

⁴²⁷) Doc. Milan Hübl CSc. (1927–1989). Člen KSČ 1946–1970, od srpna 1968 do září 1969 člen ÚV KSČ, 1968–1969 rektor Vysoké školy politické ÚV KSČ. V letech 1971–1989 veden na M. Hübla Státní bezpečností spis „nepřátelské osoby“. V letech 1970–1976 byl M. Hübl vězněn pro trestný čin rozvracení republiky. Jeden z prvních signatářů Charty 77. Od roku 1978 nedobrovolné kontakty s StB. Od poloviny osmdesátých let de facto, od 20. 5. 1987 registrovaný agent StB. Státní bezpečností velmi ceněná spolupráce byla ukončena až úmrtím M. Hübla v říjnu 1989.

František Stárek (odsouzený v Plzni, propuštěný po snížení svého trestu), který nám poděkoval za naši podporu. Řekl, že on a jeho věznění přátelé byli v celách pro 2 osoby, avšak odděleni od sebe a vždy spolu s obyčejným zločincem; Jaromír Dus, někdejší vězeň sledovaný Amnesty International, který chtěl vyjádřit své poděkování a obdiv naší organizaci⁴²⁸); jeden suspendovaný kněz, jehož jméno jsem si zapomněl poznamenat, mi vyprávěl o postavení disidentských kněží a teologů v ČSSR. Zmínil se o případu protestantského studenta teologie Jana Tydlitáta, který se veřejně modlil za Karáska a další a byl vyloučen z univerzity (jen 2 měsíce před dokončením svého studia). Žádné obvinění proti němu vzneseno nebylo.

Několikrát jsem se setkal s Václavem Havlem, a to rovněž i mimo soudní budovu. On a Jiří Němec sepsali záznam procesu, který byl předán zástupcům tisku a mně. Ve čtvrtek po vynesení rozsudku jsem se s přáteli a příbuznými setkal v jedné kavárně. Tam se k nám připojili Ivan Klíma⁴²⁹) a jeho žena, Helena Klímová. Ta mne upozornila na osud dětí politických vězňů a dalších politických oponentů režimu.

Večer toho dne jsem se s ní setkal znovu spolu s paní Hüblou⁴³⁰), manželkou dr. Milana Hübla. Náš rozhovor v jedné pražské restauraci se týkal hlavně problematiky dětí paní Hüblové a co bychom pro ně mohli udělat na západě. Ačkoliv většina informací o jejich dětech a dětech dalších disidentů je Amnesty International patrně známa, příkládám v této věci všechno na zvláštním listu. Paní Klímová uvedla, že by nám mohla poskytnout více informací o dalších případech (zvláště v Brně) a velice by uvítala další návštěvu někoho z Amnesty International v Praze (stejně přání vyjádřili i další lidé, které jsem kontaktoval).

Poslední den své návštěvy jsem obědval s Jiřím Němcem, jehož postavení v pražské undergroundové kulturní opozici jsem nastínil shora. Velice se zajímal o práci Amnesty International a poskytl jsem mu trochu detailnější popis našeho organizačního vývoje a metod naší práce.

Pan Němec si nemyslel, že je čas začít se zakládáním skupiny Amnesty International v Československu, ačkoliv věřil, že toto by mohlo být snad možné v zemi jako je Polsko, avšak vyjádřil zájem o navázání neformálních kontaktů, což by bylo možné projednat, pokud by někdo z Amnesty International přijel, aby se setkal s potencionálními kontaktními osobami. Odvolal se na své dřívější kontakty v zahraničí, mimo jiné na rakouskou odbočku Fellowship of Reconciliation a její předsedkyni paní Goss-Mayrovou. Řekl jsem p. Němcovi, že návštěva zástupce AI v některých východoevropských zemích se po nějakou dobu zvažovala, avšak pokud vím, byla by převážně směřována na představitele vlády za účelem zahájení naší práce na oficiálním základě na Východě. Pan Němec rovněž považoval takové oficiální kontakty za dobrou myšlenku.

Během svého pobytu v Praze jsem rovněž přišel do styku s rakouským velvyslanectvím. Hovořil jsem s tajemníkem vyslanectví dr. Demelem a v poslední den rovněž i s velvyslancem dr. Hansem Paschem. Jednalo se pouze o vzájemně informativní rozhovor.

Z Prahy jsem odjel v pátek 24. září. Osobně považuji těch šest dnů v Praze za mimořádně pozoruhodnou zkušenost, jež na mně učinila hluboký dojem.

Henry Goldmann Vídeň, 30. září 1976

⁴²⁸) Jaromír Dus, duchovní Českobratrské církve evangelické, byl odsouzen 25. 7. 1972 za trestný čin podvracení republiky (§ 98) k trestu 15 měsíců vězení nepodmíněně. Jaromír Dus byl takto potrestán spolu s dalšími občany za rozšiřování letáku nadepsaného „Občané“ s výzvou k bojkotu nesvobodných voleb.

⁴²⁹) Ivan Klíma, spisovatel, po roce 1970 nemohl publikovat v ČSSR.

⁴³⁰) Ve skutečnosti Eliška Skřenková. Po svatbě s Milanem Hüblem si ponechala své jméno.

DOKUMENT č. 2

Zpráva o mém úsilí zúčastnit se procesu s Vladimírem Laštůvkou a Alešem Macháčkem v Ústí nad Labem

4. září 1977 jsem od ICJ [International Commission of Jurists – Mezinárodní komise právníků] obdržel pověření a následující den jsem si zažádal o vstupní vízum do ČSSR. K mé žádosti o vízum jsem přiložil kopii tohoto pověření. Takto byly československé úřady informovány o účelu mé mise.

Vízum bylo poskytnuto bez průtahů. Večer 21. září jsem se dozvěděl, že proces se koná v Ústí nad Labem a začíná 26. září.

Rakouské ministerstvo zahraničí mne informovalo, že rakouské velvyslanectví v Praze pro mě nesehnalo ubytování ani v Praze, ani v Ústí nad Labem. Proto jsem byl potěšen, když mne rakouské velvyslanectví v Praze pozvalo, abych po dobu konání procesu pobýval na velvyslanectví.

25. září jsem odjel z Vídně v doprovodu dr. Viktora Pětiokého, ředitele tlumočnické školy vídeňské univerzity.⁴³¹⁾ Po příjezdu do Prahy jsem se několikrát snažil zavolat otci Aleše Macháčka, dr. Vladimíru Macháčkovvi. Konečně zvedl sluchátko a když jsem se představil a sdělil mu, že mám sledovat proces z pověření ICJ, přerušil spojení bez jakékoliv odpovědi. Pokoušel jsem se ho zavolat znovu, avšak ke spojení nedošlo. Nepokusil jsem se ho navštívit doma, protože z jeho chování jsem vyrozuměl, že si žádný kontakt nepřeje.

Příští den ráno jsem odjel vlakem do Ústí nad Labem a tam jsem se vrátného Krajského soudu zeptal na čas a místo konání procesu. Vrátný mne požádal, abych zašel do kanceláře předsedy.

Předseda soudu v Ústí nad Labem, dr. J. Grunt, byl z mé přítomnosti velice mrzutý a ukázal mi telegram, který ten den ráno dostal od French Trade-Union [Francouzský odborový svaz]. Odborový svaz protestoval proti procesu s Laštůvkou a Macháčkem. Zeptal se mě, zda mne poslal French Trade-Union nebo zda jsem členem Amnesty International. Na obojí jsem odpověděl záporně a informoval jsem předsedu, že ICJ je v konzultativním statusu Spojených národů a že ČSSR je členem OSN. Po této informaci už byl méně popuzený a řekl mi, že Laštůvkův a Macháčkův proces je neorganizovaný, a proto nebyly vydány žádné vstupenky (což se děje při organizovaných procesech). Proces je veřejný, a tak se jej může zúčastnit každý, pokud je volné místo. Řekl mi, že proces se koná v síni č. 52 v prvním patře od 9.00 hod. dopoledne.

K soudní síni jsem přišel v 8.30 hod., kde již čekali nějací příbuzní a přátelé obžalovaných společně s uniformovanými i neuniformovanými policisty. Na dveřích bylo uvedeno, že se proces bude konat od 26. do 28. září 1977.

V 9.00 hod. dopoledne se otevřely dveře a předsedající soudce dr. Josef Kugl požádal příbuzné obžalovaných, aby vstoupili a uvedli v jakém jsou příbuzenském poměru. Pak jim přidělil místa. Pak požádal i dva čekající muže, aby vstoupili. Mne a ostatní požádal, abychom počkali.

O několik minut později se dveře opět otevřely a byl na ně připíchnut papír s následujícím textem:

Rozhodnutí:

Podle § 201/1 trestního řádu není ke vstupu do soudní síně oprávněn nikdo kromě příbuzných obžalovaných a dvou pozvaných osob, aby se zabránilo přeplnění jednacích síní.

předsedající soudce
dr. Josef Kugl

Pokusil jsem se znovu vejít do soudní síně, protože jsem si uvědomoval, že asi polovina sedadel v síni zůstala prázdná a toto rozhodnutí jsem nemohl pochopit. Předsedající soudce dr. Kugl mi hrubým způsobem řekl, že proces již začal a že nemá čas.

Okamžitě jsem zašel za předsedou soudu, kde mi bylo řečeno, že dr. Grunt má radu. Informoval jsem jeho sekretářku o svém problému, ta za předsedou zašla a když se vrátila tak mi jménem předsedy sdělila, že českoslovenští soudci jsou nezávislí na příkazech, a že mi tedy nemůže pomoci. Je v kompetenci předsedajícího soudce, aby rozhodl, zda je síň zaplněna.

⁴³¹⁾ Tento tlumočnick, ačkoliv to jinak není dále výslovně uvedeno, pravděpodobně doprovázel dr. Schwarze po celou dobu jeho mise. Amnesty International svým pověřencům (i dr. Schwarzovi) doporučovala využívat k tlumočení Pražskou informační službu.

Po této nedostatečné informaci jsem se zeptal, zda mohu zavolat ministerstvo spravedlnosti v Praze. Dostal jsem telefonní číslo, nebylo mi však umožněno zavolat ze soudu a byl jsem poslán na poštovní úřad.

V tomto okamžiku jsem zjistil, že jsem sledován.

Zatelefonoval jsem na Ministerstvo spravedlnosti ČSR a hovořil s tajemnicí ministra paní dr. Jandičovou. Řekla mi, že ona ani ministerstvo mi nemohou pomoci, protože soudci jsou nezávislí a nemají povinnost respektovat nějaké pokyny.

Vrátil jsem se tedy k soudu s úmyslem promluvit s předsedajícím soudcem dr. Kuglem během přestávky.

Když jsem dorazil k soudu, tak se pokusila sestra Aleše Macháčka se mnou promluvit. Dříve než mi však mohla něco říci, byli jsme od sebe odděleni uniformovaným policistou, který mě požádal o pas a zaznamenal si všechna data. Po této události se již žádná ze soukromých osob nepokusila se mnou znovu promluvit a vypadaly vystrašeně.

Po několika intervencích u sekretářky dr. Kugla jsem konečně dosáhl toho, že předsedající soudce dr. Kugl se mnou promluvil během jedné z přestávek procesu. Samozřejmě byl o mně a mé misi informován. Náš rozhovor se odehrál ve dveřích a trval půl minuty. Zeptal jsem se ho, zda by bylo možné, abych se procesu zúčastnil místo některého z příbuzných a zda mi o řízení může něco povědět.

Dr. Kugl mi řekl, že rozhodnutí, které nechal umístit na dveře soudní síně platí po celou dobu procesu a před vynesením platného rozsudku mi nemůže o procesu nic sdělit. Vrátil se do soudní síně, aniž zodpověděl mé další otázky.

Poté jsem z Ústí nad Labem odjel, protože jsem měl pocit, že má přítomnost děsila příbuzné obviněných, a protože jsem neměl žádnou možnost promluvit s nimi či s obviněnými nebo se zúčastnit procesu.

Příštího dne ráno, 27. září, jsem zavolaal na ministerstvo spravedlnosti, abych si tam sjednal konzultační schůzku. Obdržel jsem termín téhož dne ve 13 hod. odpoledne u vedoucího kriminální sekce Ministerstva spravedlnosti ČSR, dr. Baroucha.

Dr. Barouch mě přijal přátelsky a pohostil kávou. Po krátkém shrnutí svých dojmů jsem se ho zeptal, jaké možnosti ICJ nadále bude mít, aby se vyhnula takovým nepříjemnostem. Odpověděl mi následujícím způsobem: „Je rozdíl mezi pozorovatelem procesu, který zamýšlí o něm podávat zprávu, a obyčejným návštěvníkem. Normální návštěvníci nebudou mít nikdy potíže zúčastnit se procesu. Do budoucna by navrhoval, aby si ICJ včas podala žádost na Ministerstvo zahraničních věcí ČSSR. Ministerstvo zahraničí má pak povinnost spojit se s Ministerstvem spravedlnosti ČSR a v případě kladného rozhodnutí nebude politický důvod zabraňovat pozorovateli v účasti na procesu. Protože však v ČSSR jsou soudci nezávislí a nemají za povinnost respektovat nějaké příkazy z ministerstva spravedlnosti, tak záleží na předsedajícím soudci, aby rozhodl, zda soudní síň je zaplněna a jaké osoby jsou zvány, aby se procesu zúčastnily.“

Po této konzultaci jsem poznal, že nebudu mít žádnou možnost se následující den procesu zúčastnit a vrátil jsem se proto do Vídně.

S pozdravem

dr. Harald Schwarz (v. r.)

Rozvědka ministerstva vnitra

Prokop Tomek

Hlavním úkolem československé rozvědky bylo získávat v zahraničí politické, vojenské a hospodářské informace k zajištění stability komunistického systému a k oslabení „vnějšího nepřítele“. Kromě zpravodajské činnosti plnila rozvědka i některé speciální úkoly – zejména měla ovlivňovat situaci v zahraničí, vytvářet a šířit dezinformace nebo provádět únosy, útoky a sabotáže. Oblastí jejího hlavního zájmu byly státy NATO, z nich pak především USA a SRN. Zaměřovala se i na exilové a tzv. ideologicko-diverzní instituce. Rozvědka byla vždy v podřízenosti ministerstva vnitra (1950–1953 ministerstva národní bezpečnosti) a organizačně byla přiřazována ke složce StB, ačkoliv v jejím rámci zastávala dosti výlučné postavení. Značně závislá byla československá rozvědka na sovětském KGB, který zásadně ovlivňoval její zaměření a způsoby činnosti.

Centrála rozvědky byla v Praze. K vysílání svých příslušníků využívala tzv. legalizační úřady a organizace (zejména ministerstva zahraničních věcí, obchodu nebo tisk). Rozvědka budovala své rezidentury v zahraničí, vesměs na československých zastupitelských úřadech, kde její příslušníci vystupovali pod krytím (tzv. legalizací) diplomatických úředníků. Na území Československa udržovala rozvědka svá zastoupení (oblastní odbory) ve všech krajských městech. Zde byli především vytypovávaní tajní spolupracovníci pro vysazení do zahraničí a získávány informace o bývalých československých občanech žijících v zahraničí.

Po období kádrového i organizačního hledání vykryštovala struktura rozvědky na podzim 1953, kdy ji vytvořili sovětské poradci po vzoru rozvědky KGB. V rámci tehdy vzniklé I. správy ministerstva vnitra vznikla „politická rozvědka“ členěná teritoriálně a postupně operující prakticky po celém světě. Základní teritoriální rozdělení bylo na Severní a Jižní Ameriku, německy mluvící země, západní Evropu a na Asii a Afriku. I. správa měla vždy kontrarozvědnou součást, která se zaměřovala na „kontrarozvědnou ochranu“ československých zahraničních misí a aparátu rozvědky před pronikáním cizích zpravodajských služeb. V roce 1954 byly po sovětském vzoru založeny na I. správě „vědeckotechnická rozvědka“, která se specializovala na průmyslovou špionáž – získávání výrobních postupů a patentů z průmyslově vyspělých nekomunistických zemí,

a dále „nelegální rozvědka“. Zatímco rezidentury na oficiálních československých misích v zahraničí byly označovány za „legální“, byli do nejvýznamnějších zemí nepřítele vysíláni „nelegální rozvědky“. To byli kádroví příslušníci I. správy MV s vytvořenou cizí osobní identitou. Jejich úkolem bylo zejména v případě vojenského konfliktu nahrazovat „legální“ rezidentury. V roce 1963 vznikl „odbor zvláštního určení“, jehož posláním byla příprava a provádění diverzních, sabotážních a záškodnických akcí proti narušení ekonomicko-vojenského potenciálu vnějšího nepřítele v době míru a zvláště za války. Po roce 1969 byla zřízena součást k „ochraně aparátu rozvědky“ před „zrádci“ z vlastních řad – propuštěnými a uprchlými příslušníky.

V historii československé komunistické rozvědky lze rozeznat několik období.

První lze vymezit léty 1948–1950. Byla to doba nekonceptního budování, improvizací, amatérismu a velmi skrovných úspěchů. Hlavním nepřítelem rozvědky byla předúnorová pravice a také odsunutí sudetských Němců. Kromě těchto nepřátel přibývali po únoru 1948 další: západní demokratické státy a jejich zpravodajské služby, poúnorová emigrace a ideologičtí odpadlíci. Rozvědka měla v zahraničí jen málo spolupracovníků, a to ještě na nijak významných pozicích. Informace se musely získávat vesměs z otevřených zdrojů. Již v té době se stalo významným nástrojem rozvědky ministerstvo zahraničních věcí. Rozvědka – tehdy sektor BAB – se zabývala i únosy, typickým v té době byl únos Josefa Vávry-Staňka z Vídně (na podzim 1949). Na jaře 1950 proběhly první konzultace se sovětskými poradci.

Další, krátké, ale dramatické období, nastalo v letech 1951–1953. Zahájila je velká čistka v KSČ i v Bezpečnosti. Zatčenému veliteli sektoru BAB Oskaru Valešovi byla jeho bezradnost při vedení rozvědky vyhodnocena jako záměrná sabotáž, inspirovaná údajně Rudolfem Slánským. Čistka smetla nejen Valeše, ale i více než polovinu kádrového stavu sektoru BAB. Výsledky sektoru (od března 1951 odbor Z) byly nadále velmi slabé, a to jej ještě udržovali v chodu sovětské poradci.

Období 1953–1968 patřilo v historii rozvědky k těm úspěšnějším a dodnes ji do jisté míry charakterizuje. Pod přímým sovětským

dohledem byla na podzim 1953 vytvořena struktura nového ministerstva vnitra, v jehož čele stanul Rudolf Barák. Asi nejznámější akcí rozvědky (I. správy MV) v tomto období byl únos sociálnědemokratického politika Bohumila Laušmana z Rakouska. Byla vybudována struktura podle sovětského vzoru a rozsahu (v šedesátých letech více než 1000 kádrových příslušníků), zpracovány první koncepční dokumenty a směrnice k činnosti. Organizační úsilí přineslo výsledky v podobě rozšíření agenturní sítě, spolupráce s cennou agenturou a tedy přísunu zajímavých informací (za všechny poslance parlamentu SRN Alfred Frenzel – v letech 1956–1960 agent ANNA). K lepší akceschopnosti rozvědky přispěl i systematický nábor nových kádrů pro rozvědku na vysokých školách. U významné části kádrových příslušníků byl ale nadále nadřazen politický profil nad jazykové znalosti a vzdělání. Rozvědka užívala nadále i brutálních metod. V roce 1957 vzbudil pozornost únos slovenského exilového aktivisty Jozefa Vicena z Rakouska. Po propagandistickém využití byl odsouzen za rozsáhlou zpravodajskou činnost proti komunistickému režimu na doživotí. Jeden z pumových útoků I. správy MV byl veden rovněž proti slovenskému exulantovi. Dne 5. 7. 1955 byl náloží v převzatém balíčku na poštovním úřadě v Mnichově zabit Matuš Černák a na následky to-

hoto výbuchu zemřely ještě dvě další civilní osoby.

Poslední období let 1969–1989 bylo zahájeno zúctováním s tzv. reakcí. V roce 1968 nemalá část příslušníků I. správy MV podporovala reformní proud v Komunistické straně Československa. Normalizační čistky postihly pak celou řadu z nich. Další odešli do exilu, kde prozradili a zveřejnili významné informace o činnosti rozvědky. Ta se z úbytku profesionálně zdatných příslušníků a ze svého rozkrytí v následujících dvou desetiletích již v podstatě nevzpamatovala. Přímé útoky starého stylu byly ojedinelé, připomeňme akci VAMPÍR – zaslání výbušného balíčku maskovaného jako knižní zásilka Jiřímu Pelikánovi v únoru 1975 do Říma. Jen shodou okolností nebyl tehdy Pelikán při explozi zraněn. Ze staré školy pochází určitě i aktivní opatření TCHOŘ v roce 1982 v redakci časopisu Svědectví v Paříži: zamoření prostor redakce pomocí ampule se zápachem. Více bylo útoků propagandistických. Nejvíce pozornosti vyvolala v roce 1976 akce INFEKCE, což byla kampaň zorganizovaná rozvědkou po návratu agenta rozvědky Pavla Minaříka ze Svobodné Evropy do Československa.

Dnem 15. 2. 1990 zrušil ministr vnitra ČSSR JUDr. Richard Sacher I. správu SNB a jako nástupce zřídil Zpravodajskou službu FMV.

Mezinárodní kontakty ÚDV

Klára Horalíková

V současnosti pracují v postkomunistických zemích instituce s podobným záměrem jako má ÚDV. Jsou to nejen státní organizace, ale i různá výzkumná pracoviště na univerzitách, při akademických věd a v neposlední řadě i nadace. Liší se však jejich kompetence a časový rozsah zkoumaného období. V současnosti je potěšitelným faktem, že se nám daří udržovat a získávat stále nové a nové „známosti“ a díky nim zlepšovat kvalitu našich výstupů.

Našemu úřadu se tak v minulosti podařilo navázat systematické pracovní kontakty s organizacemi ve Spolkové republice Německo, v Polsku a na Slovensku. S kolegy ze vzdálenějších zemí (Bulharsko, Rumunsko) byla spolupráce nahodilá a sporadická. Tento stav změnila červnová mezinárodní konference ve Varšavě, na které se sešlo přes 300 účastníků ze 14 zemí. Naši kolegové tak měli jedinečnou šanci nejen prohloubit dosavadní kontakty, případně oživit ty skomírající, ale hlavně navázat úplně nové.

Nejčilejší kontakty udržujeme s institucemi z okolních států. V Polsku působí velmi aktivní Institut národní paměti (Instytut Pamięci Narodowej, zkráceně IPN) s pobočkami po celém Polsku. S pracovníky IPN si vzájemně zodpovídáme dotazy nejrůznějšího charakteru, vyměňujeme publikace atd. Polští kolegové jsou k našim požadavkům velmi vstřícní. Např. na konkrétní dotaz ke struktuře jedné součásti polského ministerstva vnitra nám poslali naskenovanou publikaci, která by pro nás byla jinak velice těžko dostupná. Polsko je také nejčastějším zahraničním cílem přednášek našich pracovníků. Každoročně se pracovníci ÚDV zúčastňují vatislavského symposia. Polští kolegové s významně podíleli na přípravě velké výstavy *Pražské jaro v roce 1968*. Slavnostnímu zahájení výstavy byl přítomen i prezident IPN prof. Leon Kieres. V rámci konference *Komunistický bezpečnostní aparát ve střední a východní Evropě v letech 1944/45 – 1989*, konané v červnu 2005, ÚDV ve Varšavě prezentoval na několika výstavních panelech poznatky o činnosti československé Státní bezpečnosti.

Ve Spolkové republice Německo funguje Spolkovým sněmem zřízený Úřad spolkového pověření pro podklady Státní bezpečnosti bývalé NDR (Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR, zkráceně BStU) s poboč-

kami ve všech spolkových zemích na území bývalé NDR. V listopadu 2004 nás navštívila delegace z tohoto úřadu vedená spolkovou pověřenkyní, paní Marianne Birthler, a vznikla tak možnost navázání osobních kontaktů. Běžná komunikace s pracovníky BStU je v praxi většinou e-mailová a týká se hlavně dotazů na archivní materiály nebo publikace. Kromě toho jsme společně (a ještě za participace polských kolegů) pro varšavskou konferenci (a nejen pro ni) připravili výstavu o práci bezpečnostního aparátu v těchto třech zemích. S Nadačí pro zpracování diktatury SED se sídlem v Berlíně v současnosti pracujeme na vydání reprezentativního sborníku ÚDV pro německou veřejnost, který by měl vyjít v příštím roce. Z německých institucí stojí ještě za zmínku Antistalinistická akce (Antistalinistische Aktion), sídlící rovněž v Berlíně. Tato početně velmi malá organizace se stará o provoz berlínského Muzea Stasi.

V Maďarsku se dokumentaci komunistické minulosti věnuje především státní instituce, která nese název Historické archivy Státní bezpečnosti Maďarska (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára) a je zodpovědná za archivování a zpracovávání dokumentů vzniklých činnostmi Státní bezpečnosti. Zhruba před dvěma lety jsme se pokusili navázat s touto institucí pracovní kontakty, ale naše snahy zůstaly bez odezvy.

Relativně nedávno, resp. zákonem z 19. srpna 2002, vznikl na Slovensku Ústav paměti národa (zkráceně ÚPN). Fakticky však začal pracovat až na počátku roku 2003. Je částečným nástupcem Oddělení pro dokumentaci zločinů komunismu Ministerstva spravedlnosti Slovenské republiky, které nadále funguje, ale nyní, po vzniku ÚPN, se věnuje již jen čistě justičním záležitostem z období totality. Časová kompetence ÚPN zasahuje až k roku 1939. Na podzim loňského roku náš úřad navštívili představitelé ÚPN a představili nám své pojetí zkoumání společné minulosti. Varšavská konference nám umožnila seznámit se s některými dalšími slovenskými kolegy, s nimiž je podle potřeby vedena telefonická a e-mailová komunikace.

Díky možnostem internetu a e-mailu se daří rozvíjet spolupráci i s rumunským výzkumným pracovištěm Národní rada pro spravování archivů bývalé Securitate (Consiliul national

pentru studierea archivelor Securitatii) v Bukurešti. I s Rumunskem nás totiž pojí dějinná zkušenost a někdy nás až zarazí, jak moc podobná.

Dalším balkánským státem, se kterým (konkrétně na zpracovávání vojenských událostí roku 1968) spolupracujeme nečekaně úzce, je Bulharsko. Partnerskou institucí je nám v tomto případě historická sekce Vojenské akademie G. S. Rakovského při Generálním štábu bulharské armády (Fakultet nacionalna sigurnost i otbrana, Voenna akademija G. S. Rakovski).

Na zahraniční partnery se často obracejí i naši policejní komisaři, nejčastěji kvůli výslechům poškozených nebo svědků, ale také kvůli vypátrání místa pobytu hledaných osob. Tato jejich činnost je vázána podáním žádosti českého státního zástupce o poskytnutí právní pomoci do ciziny s tím, že v některých případech se uskutečnila za účasti našeho policejního komisaře. Ten mohl na místě klást doplňující otázky. Právní pomoc se realizovala i s Francií nebo Spojenými státy americkými.

Policejní komisaři ÚDV z těchto důvodů vyjíždějí do Německa, Rakouska a na Slovensko (zde je ovšem odlišný právní mechanismus – součinnost se řídí podle mezivládní dohody o přímé policejní spolupráci). O pomoc jsme několikrát žádali i Interpol, opět kvůli pomoci při pátrání po osobách nebo při získávání podkladů pro vedení vyšetřování.

Mezinárodní spolupráce dokumentačního oddělení ÚDV tedy probíhá ve formě předávání materiálů a publikací, organizovány jsou však i přednášky a do zahraničí jsou zapůjčovány i výstavy (např. Nejen stěny měly uši, Český a slovenský exil 20. století atd.). Většina výstavních projektů, na kterých se ÚDV podílel, bylo připraveno ve spolupráci s několika institucemi.

Kromě těchto kontaktů měli naši pracovníci po dobu existence ÚDV možnost seznámit se s mnoha osobnostmi z dalších institucí, které mají stejnou náplň činnosti jako ÚDV. Spolupráce s výše uvedenými organizacemi je ale nejčastější a má největší praktický dopad na práci dokumentaristů.

Výstavy, které připravil ÚDV v letech 2000–2005

Daniel Povolný

V září 2000 začali pracovníci oddělení dokumentace ÚDV připravovat výstavu nazvanou *Nejen stěny měly uši* o operativní technice StB. Díky vstřícnosti Muzea Policie České republiky a Národního technického muzea v Praze (dodaly vpravdě unikátní exponáty), Archivu Ministerstva vnitra České republiky (poskytl dokumenty ze svých fondů), Kriminologického ústavu v Praze (zpracoval doprovodný dokumentární film) a bezpečnostního odboru Policie České republiky se jí podařilo uspořádat zhruba za šest měsíců.

Cílem výstavy bylo informovat návštěvníky o praktikách bývalé StB. Zájemci si mohli prohlédnout jednotlivé druhy operativní techniky, jako např. odposlouchávací zařízení místností a telefonů, dále přístroje pro tajné fotografování a filmování. Na výstavě se mimo jiné mohli seznámit s případem odhaleného odposlechu JUDr. Zdeňka Mlynáře. Součástí expozice bylo i 22 panelů věnovaných prověrce korespondence, výrobě krycích průkazů, radiokontarozvědce (tedy odhalování nepřátelských radiostanic), spolupráci tajných služeb socialistických zemí v oblasti operativní techniky a vývoji organizační struktury StB a operativní techniky v daném období.

Výstava proběhla ve dnech 10. 4. – 31. 5. 2001 v Muzeu Policie ČR v Praze a těšila se velkému zájmu veřejnosti (prohlédnout si ji přišlo téměř 13 000 lidí). Ve dnech 6. 9. – 30. 9. 2001 byla instalována v Západočeském muzeu v Plzni a 10. 10. – 1. 12. 2001 v Muzeu města Ústí nad Labem. Výstavu si také mohli prohlédnout občané Slovenské republiky a to 10. 1. – 7. 2. 2002 v Českém centru v Bratislavě a 12. 2. – 8. 3. 2002 ve Slovenském technickém muzeu v Košicích. Ve dnech 15. 5. – 31. 8. 2002 se pak za přispění Českého centra v Berlíně konala v Muzeu Stasi v Berlíně (navštívilo ji 35 000 lidí). Paralelně s ní se s menší kolekcí exponátů mohli díky Českému centru v Bukurešti seznámit i v hlavním městě Rumunska v tamním Historickém muzeu (28. 5. – 10. 6. 2002) a v severorumunském Szighetu ve zdejším Památníku obětem komunismu (4. 7. – 7. 7. 2002). Od 21. 11. do 20. 12. 2002 byla z podnětu Státního okresního archivu v Jihlavě výstava opět k vidění v České republice – konkrétně v budově bývalého Okresního úřadu v Jihlavě.

Ve dnech 11. 3. – 23. 3. 2003 ji díky iniciativě Českého centra v Moskvě mohli navštívit rovněž obyvatelé hlavního města Ruské federace. Celkově si výstavu prohlédlo přibližně 60 000 lidí.

Na žádost Českého centra bude v listopadu 2006 výstava instalována v Mnichově a na jaře 2007 v muzeu v Ambergu.

Další výstavu, *Pražské jaro v roce 1968*, připravoval Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu ve spolupráci s polským Institutem národní paměti (Instytut Pamięci Narodowej) od října 2004 do března 2005. Záměrem tohoto projektu bylo představit jak široké veřejnosti, tak odborníkům řadu dosud nepublikovaných obrazových i písemných materiálů, které byly mj. získány z neuspořádaných (a tedy i pro badatele z řad historiků nepřístupných) archivních fondů, ze soukromých sbírek a také ze zahraničí.

Výstava se skládá ze dvou částí. První část nazvanou *Pražské jaro. Polsko a Československo v roce 1968* tvoří 32 panelů a připravil ji polský Institut národní paměti. Ukazuje sebekritický přístup Polska k naší společné minulosti včetně negativního postoje obyčejných Poláků k okupaci. Druhou část výstavy tvoří šest panelů, které vytvořil náš úřad a které faktograficky mapují málo známé skutečnosti vztahující se k „vojenskému řešení“ obrodného procesu v Československu v roce 1968. V rámci výstavy jsou promítány dosud neznámé záběry ze srpna 1968 a filmy, které natočila polská StB (Služba Bezpieczeństwa) v Polsku v roce 1968 jednak během březnových událostí, a pak při celostátních dožínkových slavnostech ve Varšavě, během kterých se dne 8. září na protest proti okupaci Československa upálil Ryszard Siwiec.

Aby se s výstavou mohl seznámit co nejširší okruh zájemců, byla od počátku zamýšlena jako putovní. Od 24. 3. 2005 do 24. 4. 2005 ji bylo možno, včetně 60 panelů výstavy (1968–1969), kterou připravila Společnost K 2001, shlédnout v Muzeu Policie ČR. Na vernisáž přišlo 150 lidí a celkově na výstavu v Praze zavítalo 5 759 návštěvníků. V Hradci Králové byla výstava instalována na tamní univerzitě a ve dnech 2. 5. 2005 – 27. 5. 2005 si ji prohlédlo 3 200 lidí, v Trutnově ji ve dnech

6. 6. 2005 – 30. 6. 2005 navštívilo 703 zájemců a v Chrudimské besedě v Chrudimi (11. 7. 2005 – 31. 7. 2005) si tuto příležitost nenechalo ujít 1 000 lidí. Od 3. 8. 2005 do 19. 8. 2005 byla výstava otevřena v budově ČSOB Pojišťovny v Pardubicích, kde si ji prohlédlo 480 lidí. Výstava se dále přesunula do Náchoda (4. 10. 2005 – 23. 10. 2005), kam na ni do Regionálního muzea přišlo 238 návštěvníků, dále do Jičína (27. 10. 2005 – 11. 11. 2005), kde si ji v K – klubu prohlédlo 500 lidí a v Městském divadle v Bruntále (18. 11. 2005 – 16. 12. 2005) 1758 návštěvníků.

V roce 2006 výstava putovala do Opavy (4. 1. 2006 – 29. 1. 2006), kde ji ve Slezském zemském muzeu vidělo 772 lidí, do Svitav (2. 2. 2006 – 26. 2. 2006), kde ji ve Středisku kulturních služeb zhlédlo 1560 návštěvníků, dále do Českých Budějovic (28. 2. 2006 – 10. 3. 2006), kam se na ni do prostor Státního okresního archivu přišlo podívat 300 lidí. V současné době je umístěna (16. 3. 2006 – 14. 5. 2006) v Západočeském muzeu v Plzni, odkud se přesune do Mladé Boleslavi (22. 5. 2006 – 30. 6. 2006, Dům kultury). V červenci její otevření plánováno v Eurocentru v Jablonci nad Nisou a v srpnu 2006 v Liberci.

Od léta 2001 ÚDV spolupracuje s již zmíněnou Společností pro kulturu a dialog K2001 z Brna, která připravila projekt *Český a slovenský exil 20. století*. Pro část výstavy zahrnující období 1948–1989 připravili pracovníci ÚDV řadu témat, kterými se dlouhodobě zabývají. Konkrétně například vypracovali seznamy osob, které zahynuly při pokusu o přechod

státní hranice, informace o akcích StB proti Rádiu Svobodná Evropa, o problematice vydávání pasů a víz, o snahách StB rozložit exil. Od ledna 2003 byly různé části projektu představeny obyvatelům Brna, Prahy, Martina, Moskvy, Mnichova, Drážďan, Berlína, Stockholmu, Budapešti, Bukurešti, Bruselu, Londýna a dalších evropských i zámořských metropolí. Poslední část projektu začala putovat v roce 2006. ÚDV se rovněž významně podílí na výstavě *Samizdat z pohledu 21. století*, kterou společnost K2001 v průběhu roku 2007 předvede v Belgii, v Lucembursku a ve Francii.

V červnu 2005 se uskutečnila ve Varšavě konference *Bezpečnostní aparáty v zemích střední a východní Evropy 1945–1989*. Jako součást doprovodného programu připravily tři organizace – německý Úřad spolkového pověření pro podklady Státní bezpečnosti bývalé NDR (BStU), polský Institut národní paměti (IPN) a český Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV) samostatné výstavy, na nichž prezentovaly základní rysy bezpečnostních aparátů těchto zemí. Výstava ÚDV byla umístěna na 30 panelech, na nichž pracovníci ÚDV popisovali fungování Státní bezpečnosti a souvisejících bezpečnostních složek v Československu.

Výstavy připravují obsahově pracovníci ÚDV, velký podíl na grafickém zpracování a vlastní výrobě výstavních panelů však mají pracovníci Tiskárny Ministerstva vnitra ČR a Muzea Policie ČR.

Aktuální informace o výstavách jsou průběžně zveřejňovány na našich internetových stránkách: www.mvcr.cz/udv.

Přednášky ÚDV

Jan Kalous

Jedním ze základních úkolů Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu je zpřístupňování poznatků o fungování a systému represivního aparátu komunistického Československa v období let 1945–1989.

Děje se tak rozmanitou formou. Vedle publikací (ÚDV vydává tři řady publikací: sborníky *Securitas imperii* a monotematické *Sešity a Svědectví*) jsou to především aktivní vystoupení zaměstnanců úřadu na různých diskusích, kolokviích, seminářích, odborných konferencích apod.

Aktuální přehled přednášek je k dispozici na internetových stránkách ÚDV (www.mvcr.cz/policie/udv). V závislosti na dokumentaci dílčích oblastí či témat se okruh přednášek postupně upravuje. ÚDV je pro zájemce z řad škol i široké veřejnosti zajišťuje zcela zdarma.

Vedle obecného představení činnosti a výsledků ÚDV se jednotlivé přednášky zaměřují na jednotlivá významná témata, charakterizující povahu a systémovost totalitního režimu v ČSR. Přednášky se konaly na středních i vysokých školách a dalších místech, mj. v těchto institucích:

- Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
 - Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě
 - Fakulta humanitních studií Univerzity Pardubice
 - Fakulta humanitních studií Západočeské univerzity v Plzni
 - Fakulta humanitních studií Masarykovy univerzity v Brně
 - Fakulta mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické Praha
 - Fakulta humanitních věd Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica
 - Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové
 - Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
 - Vyšší odborná škola publicistiky Praha
 - Národní bezpečnostní úřad
 - Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola Plzeň
 - Kulturní centrum Zahrada Praha-Opatov
 - Muzeum Bedřicha Hrozného v Lysé nad Labem
 - Krajské muzeum Cheb
 - Regionální muzeum Vysoké Mýto
-

Účast na konferencích

Slovenská republika 1939–1945 očima mladých historiků Banská Bystrica, 14.–15. dubna 2005

Ondřej Koutek

V roce 2005 se konal již IV. ročník mezinárodní vědecké konference *Slovenská republika 1939–1945 očima mladých historiků*, která dává již tradičně mladým a začínajícím historikům příležitost seznamovat se navzájem s výsledky své práce a navazovat potřebnou spolupráci. Tuto akci uspořádala katedra historie Fakulty humanitních věd Univerzity Mateja Bela ve spolupráci s pražským sdružením STRED – středoevropský dialog a banskobystrickou Státní vědeckou knihovnou. Na konferenci se podíleli vedle zástupců domácí slovenské vědy také účastníci z České republiky, Polska, Maďarska a Ukrajiny.

Konference byla rozdělena do dvou hlavních tematických bloků. První, rozsáhlejší, blok se skládal z příspěvků zaměřených na různé politicko-společenské, hospodářské a vojenské aspekty dějin Slovenské republiky v letech 1939–1945. Jednotlivé referáty poskytly vskutku rozmanité pohledy na tuto etapu slovenské historie. Vedle příspěvků zabývajících se vnitropolitickým vývojem a postavením Slovenska v mezinárodních vztazích se zde objevily referáty o slovenském hospodářství, peněžnictví či školství. Více příspěvků pojednávalo o perzekuci odpůrců luďáckého režimu a o občanském odboji. Program konference se také dotkl některých otázek z vojenské oblasti, např. nasazení slovenských jednotek na východní frontě. Mezi tématy příspěvků se v neposlední řadě objevila i problematika postavení Rusínů a Ukrajinců na Slovensku v letech 1939–1945.

Druhý tematický blok banskobystrické konference byl nazván *Azyl, migrace, emigrace na Slovensku a ve střední Evropě v letech 2. světové války*. Tento blok vycházel především z výzkumu realizovaného v rámci grantového úkolu VEGA č. 1/1214/04 *Ukrajínští utečenci na Slovensku na konci 2. světové války*. Vedle referátů přímo pojednávajících o ukrajinských či polských běžencích na konci války a v prvních letech po osvobození zde byly představeny i příspěvky, které se zabývaly ukrajinskou divizí SS „Galizien“ nebo činností Ukrajinské povstalecké armády ve slovensko-polském pohraničí.

V tomto druhém bloku konference vystoupili se svými příspěvky také dva pracovníci Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Jiří Plachý přednesl referát *ČSR jako tranzitní země polské emigrace po roce 1945* a Ondřej Koutek referoval o boji Státní bezpečnosti proti ukrajinskému nacionalismu a o pronásledování ukrajinských běženců v Československu v letech 1945–1953.

Konference v Banské Bystrici úspěšně naplnila cíl, jenž si její organizátoři stanovili. Stala se příležitostí k přínosnému setkání mladé generace středoevropských historiků a k podnětné výměně jejich názorů a poznatků. Program konference tvořila řada velmi zajímavých referátů, s nimiž se mohou čtenáři seznámit ve sborníku *Slovenská republika 1939–1945 očima mladých historiků IV*, který vyšel v závěru roku 2005 péčí editorů Michala Šmigea a Petera Mička.

Komunistický bezpečnostní aparát ve střední a východní Evropě v letech 1944/1945–1989 **Varšava, 16.–18. června 2005**

Jan Kalous

Ve dnech 16. – 18. června 2005 se v prostorách varšavského Paláce vědy a kultury uskutečnila mezinárodní konference *Komunistický bezpečnostní aparát ve střední a východní Evropě v letech 1944/1945–1989*.

Jejími organizátory byly Instytut Pamięci Narodowej, Město Varšava, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR, Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu a Ústav paměti národa. Všechny jmenované instituce připravily program, který jasně odrážel hlavní moto konference: „*Snažit se společně popsat a poznat jednotlivosti, společné rysy a kooperaci bezpečnostních aparátů tak, jak se zformovaly a jak fungovaly v zemích sovětského bloku v letech 1944/1945–1989*“

Právě analýza, proměna a reflexe mechanismů, které udržely ve střední a jihovýchodní Evropě bolševický model státu po více než čtyři desetiletí, patřily k zásadním bodům odborných vystoupení v jednotlivých sekcích. V nich se debatovalo o pozici bezpečnostního aparátu v rámci mocenské struktury komunistického státu, o vzájemné spolupráci a aktivitách bezpečnostních složek nebo o hlavních oblastech zájmů komunistického bezpečnostního aparátu. Sekce číslo 2 se na základě přednesených referátů pokusila dospět ke kolektivnímu portrétu (tzn. k určitým společným charakteristikám) komunistického bezpečnostního aparátu.

Referáty, které přednesly zaměstnanci ÚDV se týkaly několika oblastí předmětného výzkumu. Petr Cajthaml ve svém vystoupení upozornil na problematiku tzv. činných záloh a pronikání příslušníků StB do dalších oblastí státního aparátu. Jan Kalous připomněl procesy s příslušníky Bezpečnosti v první polovině 50. let. Klára Horalíková představila Systém sjednocené evidence poznatků o nepříteli (zkráceně SOUD) a porovнала jeho fungování v Československu a v bývalé NDR. Jiří Plachý přednesl příspěvek o využívání nacistických válečných zločinců československou StB.

V rámci konference byly zahájeny výstavy,

kteří blíže představily povahu, role a důležitost bezpečnostních složek pro udržení komunistické totality ve státech sovětského bloku. Polskou expozici připravil Institut národní paměti, německou výstavu realizoval Úřad spolkového pověřence pro podklady Státní bezpečnosti bývalé NDR. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu takto prezentoval základní poznatky o Státní bezpečnosti v Československu v letech 1945–1989 (jménem vedení ÚDV výstavu zahájil vedoucí skupiny dokumentace Prokop Tomek).

Důležitou součástí práce bezpečnostního aparátu komunistického státu tvořila propaganda. O její podobě se mohli účastníci konference přesvědčit při projekci několika polských, německých a československých pořadů (mj. 10. dílu seriálu *Třicet případů majora Zemana* nazvaného *Vrah se skrývá v poli*). Promítání filmu vždy předcházelo stručné uvedení do problematiky (v dobových pořadech záměrně zkrácené). Na přípravě projekce se za ÚDV podílel Petr Cajthaml.

Zajímavou součástí konference byly i panely diskuse odborníků (o morálních aspektech přístupu ke svazkům komunistického bezpečnostního aparátu pro vědeckou práci a veřejnou debatu o minulosti), politiků (zamyšlení nad problematikou vyrovnávání se s komunistickou minulostí) a pamětníků (Mieczysław Chojnacki a Emil Švec).

Důležitost společného přístupu při výzkumu totalitního bezpečnostního aparátu symbolicky podtrhovala prezentace knihy *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe, 1944–1989*, která vznikla společným úsilím předních odborníků z Bulharska, České republiky, Velké Británie, Polska, SRN a Francie. Snad ji brzy doplní i sborník příspěvků z této konference.

Varšavskou konferenci v červnu 2005 lze tedy hodnotit velmi pozitivně. Zúčastnilo se jí celkem více než 400 akreditovaných osob z 19 zemí. Byla velkým přínosem pro navázání kontaktů a bližší spolupráce při výzkumu specifické problematiky bezpečnostních mechanismů bývalého komunistického bloku.

Polsko, Česká republika a Slovensko mezi východem a západem Evropy **Wroclaw, 10. 9. 2005**

Jiří Plachý

Dne 10. září 2005 se v polské Wroclawi konala pod záštitou Polsko-česko-slovenské Solidarity mezinárodní koference *Polsko, Česká republika a Slovensko mezi východem a západem Evropy* s podtitulem *Role demokratických přeměn a různých zkušeností s komunismem ve střední Evropě a problematika politiky zemí východní Evropy*.

První blok konferenčního jednání, věnovaný zemím býv. SSSR, zahájil profesor opolské univerzity Nikolaj Iwanow referátem o vlivu polské Solidarity na disent v Sovětském svazu. Příčinami pádu komunismu v Bělorusku a vnímáním komunistické minulosti běloruskou společností na něj navázal Tomasz Kurek z wroclawské univerzity. Problematickou cestu dnešní Gruzie k demokracii, uvozenou velmi fundovaným výkladem o gruzínských dějinách, popsal ve svém příspěvku jeho kolega Gocza Bezaniszwili. Poslední dopolední přednáška *Obraz SSSR ve slovenské historiografii po roce 1989*, kterou proslovil Martin Lacko z Filozofické fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoděje v Trnavě, již předznamenala odpolední blok

věnovaný problematice České republiky a Slovenska.

Jako první v odpoledním bloku vystoupil prof. Andrzej Małkiewicz z Univerzity v Zielonej Górze. V přednášce *Slovensko mezi zaostalostí a globalizací* se věnoval především problémům současného Slovenska a jejich sociálně ekonomickým a historickým příčinám.

Českou republiku zastupovali svými referáty Jiří Plachý (*Problém lustrací v české společnosti po roce 1989*) a Tomáš Bursík (*Léta 1948–1989 z pohledu české historiografie – možnosti a limity*) z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu v Praze. Po jejich vystoupení následovala živá diskuse týkající se všech témat, které během dne zazněly. Vzhledem k tomu, že se konferenčního jednání účastnila z velké části odborná veřejnost, budily velký zájem především metodologické otázky studia nejnovějších dějin v jednotlivých zemích středoevropského regionu. Jednání bylo ukončeno v pozdních odpoledních hodinách. Příspěvky budou vydány ve sborníku.

ÚDV v tisku

Jan Srb

Dvanáct let je veřejnost informována prostřednictvím sdělovacích prostředků o existenci a činnosti Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Jelikož máte v ruce inovované číslo *Securitas imperii*, je na místě pokusit se o rekapitulaci a krátký pohled do nedávné minulosti. Nehodlám polemizovat s kritikami, ani vyzdvihovat a opakovat slova chvály. Cílem není hodnocení celého období od zřízení úřadu do současnosti. Pokusím se nastínit vývoj spolupráce úřadu s médii v posledních pěti letech.

Na začátku pokládám za nutné podotknout, že ÚDV za dobu své existence nikdy neměl tiskové středisko, ani preventivně informační skupinu nebo oddělení pro styk s veřejností. Pouze jedno tabulkové místo tiskového mluvčího. Z toho vyplývá zásadní skutečnost. Na přípravě informací pro sdělovací prostředky a veřejnost se podílí širší okruh pracovníků úřadu. Systém práce s médii se rodil za pochodu a postupem času vykrytalizoval do dnešní podoby.

Tiskové konference, běžně používaný způsob předávání informací zástupcům sdělovacích prostředků, se ukázaly pro naši práci neefektivní, a tudíž nevhodné. Výjimkou potvrzující pravidlo byly tiskové konference uspořádané při příležitosti významných pracovních návštěv představitelů zahraničních partnerských institucí. Například polské delegace Institutu národní paměti v čele s profesorem Leonem Kieresem, nebo návštěva vedoucí německého Úřadu spolkového pověřence pro podklady Státní bezpečnosti bývalé NDR, paní Marianne Birthler. Také zahájení našich výstav bývá občas spojeno s krátkou tiskovou konferencí. Těžiště práce tedy spočívá v osobním jednání a předávání požadovaných informací novinářům jednotlivými pracovníky úřadu. Dotazy směřující k trestním věcem a práci odboru vyšetřování zpracovává většinou tiskový mluvčí po konzultaci s policejním orgánem zabývajícím se konkrétní kauzou nebo s vedoucími pracovníky úseku vyšetřování (zástupcem ředitele pro vyšetřování a vedoucím odboru vyšetřování). Odpovědi na otázky související s činností úseku dokumentace připravují a poskytují dokumentaristé úřadu. Tento způsob komunikace s médii lze hodnotit jako spíše defenzivní a jeho četnost je dána poptávkou po informacích. Ofenzivně se snažíme vystupovat

v případě prezentací našich nových publikací, které představujeme novinářům a odborné i laické veřejnosti v prostorách literární kavárny knihkupectví Academia v Praze na Václavském náměstí. Pomocí krátkých tiskových zpráv informujeme veřejnost o místech a termínech konání přednášek a výstav připravených pracovníky našeho úřadu. Naše webové stránky jsou tématem tak rozsáhlým, že by si zasloužilo v budoucnu prostor na samostatný článek. Nyní tedy jen to nejpodstatnější ve zkratce. Základní informace jsou na nich poskytovány v pěti jazykových mutacích (angličtině, němčině, francouzštině, ruštině a maďarštině), což oceňují zvláště zahraniční novináři. Naleznete zde v plném znění všechny publikace vydané za dobu existence úřadu, stručný popis kauz, u kterých bylo zahájeno trestní stíhání a v případě pravomocného rozhodnutí závěrečný verdikt soudu (rozsudek v plném znění). Dále pak vybrané zákony, nálezy Ústavního soudu České republiky a nařízení vlády ČR související s činností a posláním ÚDV, výčet dokumentačních témat zpracováváných historiky úřadu, nabídka přednášek a mnoho dalších informací. Úroveň internetových stránek se za poslední roky výrazně zlepšila, což se odráží i ve zvyšující se návštěvnosti internetových stránek s adresou www.mvcr.cz/policie/udv.

Pro snadnější přístup rozdělme sdělovací prostředky do tří kategorií: tisk, rozhlas a televize, tři vlajkové lodi šesté velmoci. V následujícím rozboru uvedu pro dokreslení několik statistických údajů a čísel, pořizovaných v období posledních pěti let, přesněji od začátku roku 2001 do konce roku 2005. Podchycených a zdokumentovaných mediálních výstupů za zmíněných pět let je asi tisíc pět set. Záměrně píši podchycených, protože zdaleka ne všechny napsané články a natočené rozhovory byly nakonec využity a dostaly se ke svému čtenáři, posluchači či divákovi. Jednu pětinu, tedy tři stovky výstupů, tvoří agenturní zprávy tiskových kancelářů. V našem případě v devětadevadesáti procentech zpracované zpravodaji ČTK a dále využívané a citované všemi sdělovacími prostředky. Téměř devět set, což je šedesát procent z celkového počtu, připadá na tisk. Spolupráce s celostátními deníky, v první řadě s Mladou frontou Dnes, Prámem a Lidovými novinami tvoří páteř tiskových výstupů.

Zvláštní pozornost činnosti ÚDV věnovaly a věnují extrémní levicové deníky, jako dnes již neexistující Špígl a „třídní nesnášenlivost“ stále šířící Haló noviny. Jejich styl práce lze stručně charakterizovat jako „o nás bez nás“, jinak řečeno, rádi se k určitému tématu vyjadřují, názor druhé strany k tomu však nepotřebují. Regionální deníky přináší většinou informace o naší práci související s obyvateli a událostmi jejich kraje. Z časopisů byla spolupráce nejčastější s Respektem, Reflexem a Týdnem. Dvacet procent z patnácti set mediálních výstupů připadá na rozhlas a televizi. Vzhledem k vysoké sledovanosti rozhlasových a televizních programů je podíl na informování veřejnosti mnohonásobně vyšší než zmíněných dvacet procent. Jednodušeji řečeno, zpráva odvysílaná celostátním televizním kanálem v hlavním vysílacím čase osloví mnohem více lidí než stejná zpráva v tisku. Zpracování informací redaktory rozhlasových a televizních stanic se z pochopitelných důvodů zásadně liší od práce píšících novinářů. Sdělení pro redakce připravující zprávy musejí být stručná a srozumitelná. Čas na poskytnutí informací se v tomto případě počítá řádově na desítky vteřin. Větší prostor poskytují pořady publicistické a dokumentární. Předtočený rozhovor (telefon, diktafon, kamera), telefonický vstup do vysílání, živě vysílaný rozhovor ze studia. To jsou nejčastější způsoby komunikace s rozhlasovými a televizními stanicemi. Co se týká rozhlasového vysílání, věnují naší činnosti největší pozornost stanice Českého rozhlasu Radiožurnál a Český rozhlas 6 (dříve Rádio Svobodná Evropa). Dlouhodobě funguje spolupráce s oběma programy veřejnoprávní České televize. Z dokumentárních pořadů jsou to v minulosti odvysílané seriály *Československo ve zvláštních službách* a *Osudové okamžiky* nebo v současnosti natáčený a od začátku roku běžící devětatřicetidílný seriál *Příběhy železné opony*, kde byly použity materiály k incidentům na tehdejší západní hranici nashromážděné vyšetřovateli a dokumentaristy ÚDV. V oblasti publicistiky to byl pořad *Na hraně*, později nahrazený *Reportéry ČT*. Poměrně často se na nás s žádostí o spolupráci obrací redakce zpravodajství České televize připravující *Události*, *Události, komentáře*, *Zprávy* a *Večerníky*.

Řečí čísel je počet článků a reportáží vzniklých ve spolupráci Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu se zahraničními novináři v porovnání s ostatními výše uvedenými údaji takřka zanedbatelný. Tvoří něco málo pod deset procent z celkového množství patnácti set mediálních výstupů, ale přesto po-

važují za nutné se o nich alespoň ve zkratce zmínit. Co vede zahraniční reportéry k tomu zajímat se a psát o existenci a činnosti instituce, jako je ÚDV?

Za prvé je to všeobecný zájem o nedávnou historii a současné dění v naší společnosti. Žádosti o poskytnutí informací přicházejí ze států bývalého socialistického tábora, tedy ze zemí, kde již mají nebo by chtěli v budoucnosti zřídit obdobné instituce, ústavy či úřady. Společnost u nich řeší stejné problémy a potýká se s následky nedávné komunistické minulosti. Novináři z těchto zemí se zajímají většinou o legislativní kroky ve vztahu k minulosti (restituce, rehabilitace, způsoby odškodnění obětí, lustrace, potrestání pachatelů), vnímají vliv a dopad desítek let života v nesvobodě na současnou společnost. Tím se nejvíce liší od svých kolegů novinářů z tradičně svobodných demokratických zemí. Zájem z této, dříve geopoliticky druhé strany, o minulost a současnost České republiky vzrostl po vstupu naší země do NATO a se zvýšenou intenzitou pokračuje po přijetí do struktur Evropské unie.

Do druhé skupiny, bez ohledu na zemi původu, patří zahraniční novináři zajímající se o konkrétní informace mající spojitost s naší prací a zároveň vztah k jejich zemi. Jedná se především o trestní kauzy, ale i o dokumentační a publikační výstupy. Stíhání pachatelů incidentů na hranicích, při kterých zahynuli občané sousedních států, je stálým předmětem zájmu Německa, Rakouska a Slovenska. Velký zájem je o vyšetřování a zdokumentování trestných činů spáchaných příslušníky bývalé komunistické rozvědky mimo území tehdejšího Československa. Sem patří bombový atentát na štrasburského prefekta André Trémauda z května 1957, při kterém byla zabita prefektova manželka, teroristické útoky, únosy a provokace proti politickým odpůrcům z řad české a slovenské emigrace (Bohumil Laušman, Matuš Černák, Jiří Pelikán), plánovaný teroristický útok na budovu rozhlasové stanice Rádía Svobodná Evropa v Mnichově. Pozornost byla soustředěna také na trestní stíhání dvou vysokých funkcionářů bývalého režimu (náměstka MV ČSSR a prvního náměstka GP ČSSR z druhé poloviny šedesátých let) obžalovaných z krytí nacistického válečného zločince Wernera Tuttera, vraha z Ploštiny a pozdějšího aktivního agenta Státní bezpečnosti vysazeného do Německé spolkové republiky. Jako mediální bomba pak zapůsobilo vydání publikace ÚDV z edice Sešity s pořadovým číslem 5 od Jiřího Plachého *Případ FRITZ. Válečný zločinec Max Rostock jako agent StB*, doku-

mentující životní příběh SS-Obersturmführera Maxe Rostocka – účastníka vyhlazení Lidic a po letech agenta StB.

Za dobu svého fungování ÚDV poskytl informace tiskovým agenturám jako Reuters, AFP, APN, Ruská informační agentura, maďarská Duna Nova Press nebo Tisková agentura Slovenské republiky. Spolupracoval na článkách pro deníky Komsomolská pravda, Chicago Tribune, The Washington Post, The Jerusalem Post, tokijský Asahi Shimbun, německý Straubinger Tagblatt, slovenské SME a Pravdu. Z renomovaných časopisů pro francouzské Le Monde a L'Express, německé Der

Spiegel a Focus, italský Il Foglio, rakouský Profil, nebo izraelskou mutaci Reader's Digest. Z rozhovorů s pracovníky úřadu vznikly reportáže pro rozhlasové a televizní stanice, jako brit. BBC World Service, německé ARD 1, ZDF, Deutsche Rundfunk a Deutsche Welle, rak. ORF, ruské RTR, TVC, Ren TV a slovenské STV, TV 3, ST Tatry, Markýzu, TV JOJ a slovenské rádio Expres.

V dalších číslech Securitas imperii se bude objevovat pravidelná rubrika věnovaná mediální politice úřadu. Představeny budou nejzajímavější vyšetřované kauzy a dokumentační témata z pohledu sdělovacích prostředků.

Sborník Securitas imperi

č. 1	TS StB, Stasi zákon, Akce KLÍN – vyd. 1994, rozebráno
č. 2	Akce NORBERT, Technika StB, II. správa SNB 1988–1989, Akce KLÍN po stranicku – vyd. 1995, rozebráno
č. 3	Poslední měsíce: Porada StB z 20. 7. 1989 a její realizace (edice dokumentů) – vyd. 1996, rozebráno
č. 4	Organizace a řízení represe ČSSR: Operační štáby gen. Lorenze 1988–1989 (edice dokumentů, 3 svazky) – vyd. 1998, rozebráno
č. 5	Listopad 1989 z pohledu StB, Akce PREVENCE, StB proti Chartě 77 – akce IZOLACE, Katolická církev v diplomových pracích příslušníků StB, Správa sledování v roce 1989/90 – vyd. 1999, rozebráno
č. 6	Denní situační zprávy StB z listopadu a prosince 1989 (edice dokumentů, 3 svazky) – vyd. 2000, rozebráno
č. 7	Padesátá léta v Československu – vyd. 2001, rozebráno
č. 8	Agent REPO, Agent Jánský, Generál Jan Šejna, Agent LIGHT, Josef Frolík, Agent LEV – vyd. 2001, rozebráno
č. 9	Zahraniční vztahy československého komunistického režimu – vyd. 2002, rozebráno
č. 10	Problematika vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“ – vyd. 2003, rozebráno
č. 11	„Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze StB, Arcibiskup Beran – symbol odporu proti komunismu, Biskup Trochta v hodině velké zkoušky, Exkomunikační dekrety – vyd. 2005
č. 12	Odbojová skupina Jaromíra Horáka a útěk dr. Petra Zenkla, Major René Černý – zapomenutá oběť, Život a doba ministra vnitra Rudolfa Baráka, Českobratrská církev evangelická a StB v letech 1957–1967 – vyd. 2005

Edice SEŠITY

č. 1	Tomek, P.: Československý uran 1945–1989 – vyd. 1999, rozebráno
č. 2	Liška, O. a kol.: Vykonané tresty smrti. Československo 1918–1989 – 1. vyd. 2000 (rozebráno), 2. vyd. 2006
č. 3	Tomek, P.: Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989 – vyd. 2000, rozebráno
č. 4	Kalous, J. : Instruktažní skupina StB v lednu a únoru 1950 – zákulisí případu Číhošť – vyd. 2001, rozebráno
č. 5	Plachý, J.: Případ FRITZ. Válečný zločinec Max Rostock jako agent StB – vyd. 2002
č. 6	Rázek, A.: StB + justice – nástroje třídního boje v akci BABICE – vyd. 2003, rozebráno
č. 7	Benda, P. : Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály StB v r. 1989 – vyd. 2003
č. 8-10	Vorel, J. – Šimánková, A. – Babka, L. a kol.: Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, I.–III. díl – vyd. 2003–2004
č. 11	Dinuš, P. : Českobratrská církev evangelická v agenturním rozpracování StB – vyd. 2004, rozebráno
č. 12	Pavelčíková, N. : Romové v českých zemích v letech 1945–1989 – vyd. 2004, rozebráno
č. 13	Pulec, M. : Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích – vyd. 2006

Edice SVĚDECTVÍ

Šedivý, F.: Pod věží smrti – vyd. 2000, rozebráno
Lešanovský, K.: Se štítem a na štítě – vyd. 2000, rozebráno
Povolný, D.: Operativní technika v rukou StB – vyd. 2001 k výstavě Nejen stěny měly uši, rozebráno
Bílek, J.: Pomocné technické prapory (O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci) – vyd. 2002, rozebráno
Kaplan, K. : StB o sobě (Výpověď vyšetřovatele B. Doubka) – vyd. 2002, rozebráno
Bystrov, V.: Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945–1955 – vyd. 2003
Hanzlík, F.: Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950 – vyd. 2003
Sum, A. – Lesák, J.– Šedivý, Z. – Boháč, L. – Pravda, I. – Kocian, J. – Kalous, J.: Jan Masaryk (úvahy o jeho smrti) – vyd. 2005

Pokud není uvedeno jinak, lze publikace získat zdarma v Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.

Nekrolog

Ve věku 82 let zemřel 27. 1. 2006 v USA člen kolegia ředitele ÚDV Zdeněk F. Šedivý

Zdeněk F. Šedivý se narodil 12. března 1923 v Řevnicích. Po skončení druhé světové války pracoval jako novinář v redakci Práva lidu. Pro svůj kritický postoj vůči tzv. lidově demokratickému zřízení byl v únoru 1948 na zasedání akčního výboru vyloučen ze Svazu novinářů a odešel do exilu. Od února 1951 se podílel v Mnichově na organizování a programových přípravách vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Byl editorem vysílání pro dělníky a autorem mnoha politických programů a komentářů, v letech 1955–1956 například úspěšného pořadu *Vzkazy domovu*. Posluchači jej znali jako Ondřeje Barabu. V květnu 1956

odešel do USA a rok nato byl přijat do rozhlasové stanice Hlas Ameriky ve Washingtonu. Pracoval tam jako hlasatel a překladatel, později jako redaktor a režisér, nakonec byl vedoucím čs. vysílání. V březnu 1985 se vrátil do Svobodné Evropy, tentokrát jako ředitel čs. redakce. Po roce 1990 působil jako publicista. Vydal několik publikací o státním teroru na počátku existence komunistického režimu. Jeho příspěvek k diskusi na téma okolností úmrtí Jana Masaryka byl otištěn i v publikaci ÚDV *Jan Masaryk – úvahy o jeho smrti*.

Prokop Tomek

Akce ASANACE

Ondřej Koutek

Koncem 70. let se potýkala komunistická tajná policie s rostoucí aktivitou a institucionalizací disentu, představovaného především hnutím Charta 77. Proti signatářům Charty 77 využívala StB širokou škálu prostředků – od vynucených pohovorů a drobné každodenní šikany přes různá „rozkladná opatření“ až po trestněprávní postihy. Na tehdejší Obzinově Federálním ministerstvu vnitra ČSSR se však zrodila myšlenka zcela nového a zároveň definitivního řešení, jak se vypořádat s „nepřítelskými osobami“, která dostala krycí název akce ASANACE.

Základní idea byla jednoduchá – nepohodlné chartisty a disidenty donutit k vystěhování ze země a zabránit jim tak v dalším působení na domácí prostředí. Toto řešení přinášelo pro komunistický režim několik nesporných výhod: opozice se měla jednoduše odsunout za hranice, a to bez nepříjemné publicity, kterou přinášely politické procesy (viz např. soudní proces s členy skupiny The Plastic People of the Universe nebo později soud s aktivisty Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných). Metoda navíc budila jakési zdání humanity – vždyť se tím disidentům dávala možnost žít na svobodě, na druhé straně železné opony, takže „se zase tak moc nestalo“. Ve skutečnosti se jednalo o promyšlenou operaci represivního aparátu provázenou řadou protiprávních kroků, která měla navíc za cíl vypudit své oběti do vyhnanství. Šlo o pošlapání základních lidských práv – zejména práva na pobyt ve své rodné zemi či práva nebýt zbaven své státní příslušnosti. Bezpochyby se zde jednalo o popření čl. 31 tehdy platné ústavy, který garantoval svobodu pobytu.

Celá akce začala velice nenápadně. Když vydal 21. prosince 1977 federální ministr vnitra Jaromír Obzina rozkaz č. 32/1977, kterým se stanovilo služební zaměření činnosti SNB a vojsk MV na další rok, objevil se v něm i stroze formulovaný požadavek „docílit úplného rozložení a izolace hlavních organizátorů akce Charta 77 od ostatních signatářů a u vytypovaných organizátorů dosáhnout vystěhování z ČSSR“. Státní bezpečnost na základě tohoto pokynu zahájila rozsáhlý projekt, který měl pod krycím označením ASANACE zajistit vystěhování režimu nepohodlných osob z Československa. Chartisté měli být k odchodu ze země přinuceni stupňovaným psy-

chickým tlakem. Pod vedením genmjr. Vladimíra Stárka a od roku 1982 plk. Zdeňka Wiederlechnera zajišťovala akci celostátně X. správa FMV, která se obecně zaměřovala na „boj s vnitřním nepřítelem“. V plánu práce X. správy FMV se objevil pokyn zpracovat do 1. února 1978 návrh akce ASANACE u vybraných osob. Také náčelníci krajských správ Státní bezpečnosti dostali pokyn sestavit seznamy osob, jež měly být do projektu ASANACE zařazeny. Tajná policie na krajské a okresní úrovni pak také prováděla konkrétní opatření u jednotlivých „objektů“ této operace.

Již během roku 1978 přinesla akce ASANACE první výsledky. Tajné policii se tehdy podařilo dosáhnout vystěhování 15 signatářů Charty 77 spolu s rodinami do zahraničí. V říjnu 1978 například odjel do Nizozemí písničkář Jaroslav Hutka, když předtím dostal od StB na výběr emigraci, nebo vězení. Koncem roku 1978 bylo připraveno dalších pět osob k vycestování. Nakonec se během roku 1979 v akci ASANACE vystěhovalo ze země dalších 10 signatářů Charty 77, „čímž jim bylo znemožněno pokračovat v negativním působení v ČSSR“. U některých vystěhovaných signatářů Charty 77 se navíc X. správa FMV pokusila ve spolupráci s rozvědkou prostřednictvím různých pomluv o jejich kompromitaci, aby jim tak ztrpčila život v zahraničí.

Tajná policie zaměřila tehdy akci ASANACE vedle signatářů Charty 77 také proti představitelům undergroundu a již brzy si pochvalovala, že rozhodnutí několika jednotlivců vystěhovat se, způsobilo „postupný rozklad skupení této části mládeže, prohloubilo vzájemné rozpory v tomto prostředí a ztrátu zájmu o tzv. hnutí underground“. V roce 1980 se vystěhovali například Svatopluk Karásek, Karel Havelka a další, jež StB označovala za „ideové vůdce tzv. volné mládeže“. Z prostředí undergroundu, hnutí hippies a „volné mládeže“ posléze pocházela významná část obětí akce ASANACE.

Během následujícího roku 1981 bylo X. správou SNB ve spolupráci s krajskými správami StB vytačeno do zahraničí v akci ASANACE celkem 23 osob, stejná opatření se mezitím připravovala a prováděla u dalších 22 osob. I když se dlouhodobě vytvářely podmínky k nucenému vystěhování u velké řady

opozičně zaměřených lidí, přesto se občas v této době v pokynech pro činnost Státní bezpečnosti objevila i instrukce důsledně dbát na to, aby nedocházelo k přehnanému „úniku mozků“. Akce ASANACE přitom přímo ze své podstaty k tomuto jevu automaticky vedla, a tak byl takový pokyn zcela bezpředmětný.

Psychický nátlak, používaný v akci ASANACE, spočíval především v neustálém předvolávání na Bezpečnost „k podání vysvětlení“, dvoudenních pobytech v celách předběžného zadržení, odebírání řidičských a technických průkazů, vyhazovů ze zaměstnání, posílání výhrůžných anonymních dopisů či v rozmanitých formách vydírání. Obvyklá šikana a časté výslechy by však samy o sobě většinu obětí k vystěhování nepřinutily, a tak v mnoha případech tajná policie vystupňovala svá opatření až k použití násilí. Například Ivan Medek byl v roce 1978 po jednom absolvovaném výslechu tajnými policisty přepaden a spoutaný odvezen za Prahu do lesa. Příslušník StB Josef Kafka zase při výsleších brutálně týral Vlastimila Třešňáka, když kromě ran pěstí zhasínal o jeho ruce zápalky. Znamý zpěvák dal nakonec

v roce 1982 přednost emigraci před dalším pokračováním represe.

Fakt, že Státní bezpečnost – ve snaze přinutit nepohodlné osoby k emigraci – neváhala použít neskutečně brutálních a ponižujících metod, názorně dokládají aktivity příslušníků pražské StB Jiřího Šimáka, Zbyňka Dudka a Václava Duchače během roku 1981. Například v červnu 1981 mučili při výslechu v Praze v Bartolomějské ulici Zbyňka Benýška, který rozšiřoval dokumenty Charty 77. Tajní policisté ho škrtili mokřým ručníkem, bili ho a lili mu na hlavu vodu. Benýšek vzhledem k slabému srdci omdlel a zachránila jej až injekce, kterou mu dal narychlo přivolaný lékař. Uprostřed jedné říjnové noci roku 1981 zase vtrhlo komando opilých příslušníků StB do bytu chartistky a členky Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných Ziny Freundové. Strhali z ní šaty, bili ji, vyhrožovali jí znásilněním a smrtí. Na závěr, snad aby umocnili psychický dopad svých výhrůžek, ji tajní policisté potupně ostříhali. Paní Freundová celý případ nahlásila na Veřejné bezpečnosti, ovšem kriminální policie nic nevyšetřila.

Oldřich Mézl

Zdeněk Němec

Státní bezpečnost ovšem někdy neuspěla ani s násilnými útoky namířenými přímo proti vyhlédnutým obětem, a proto neváhala zneužít k nátlaku jejich strach o bezpečí a budoucnost vlastních dětí. Policejní svévoli a brutalitě například dlouho odolávali manželé Julius a Zdena Tominovi. Tehdejší mluvčí Charty 77 Zdena Tominovou nezlomilo ani to, když ji maskovaný estébák přepadl v průjezdu, a tak se tajná policie rozhodla zakročit proti jejímu synovi. Nejdříve příslušníci StB zařídili, aby nebyl přijat na střední školu, pak ho dvakrát zadrželi a zfackovali. V roce 1981 Tominovi legálně vycestovali do Velké Británie, po roce jim bylo odebráno čs. občanství. Členu skupiny The Plastic People of the Universe Vratislavu Brabencovi bylo zase v rámci nátlaku při výsleších vyhrožováno únosem jeho dcery.

U některých osob použila StB zcela jinou taktiku – nejprve jim umožnila (či dokonce zajistila) legální pracovní nebo studijní pobyt v zahraničí a následně je zbavila čs. občanství a znemožnila návrat domů. Odebrání státního občanství bylo obvykle zdůvodňováno údajnou nepřátelskou činností dotyčného člověka na Západě s odvoláním na § 14a odst. 1 písm. f

zákona č. 39/1969 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství ČSSR. Například v roce 1979 bylo herci Pavlu Landovskému oficiálně povoleno hostování ve vídeňském Burgtheatru, ovšem následně mu bylo na základě pokynů tajné policie odňato čs. občanství. Spisovatele a dramatika Pavla Kohouta a jeho manželku Jelenu Mašínovou dokonce v říjnu 1979 při jejich legálním návratu do země doslova vynesli čs. pohraničníci zpět za hranici. Také spisovatel Jiří Gruša byl po svém vycestování na Západ zbaven v roce 1981 čs. občanství a zařazen na tzv. Index nežádoucích osob (INO).

Akce ASANACE byla nejrozsáhlejší zhruba v letech 1978–1984, řada případů vynuceného vystěhování z ČSSR se však vyskytovala i v letech následujících. Tzv. preventivní opatření typu ASANACE využívala Státní bezpečnost v rámci svých represivních aktivit až do roku 1989. Do té doby se tajné policii podařilo přimět několik desítek osob k odchodu za hranice, přičemž mnoho dalších psychickému i fyzickému nátlaku nakonec odolalo. Akce ASANACE se zapsala do historie svým rozsahem a důsledky jako názorný příklad zločinného působení Státní bezpečnosti v období normalizace.

Vladimír Stárek

Zdeněk Wiederlechner

Vyšetřování akce ASANACE

Pavel Gregor

Trestní věc vedená pod označením ASANACE je veřejnosti předkládána jako první z připravované série informací o činnosti odboru vyšetřování ÚDV. Jedná se totiž o nejrozsaáhlejší kauzu (s největším počtem stíhaných osob), jejímž výsledkem bylo také nejvíce pravomocně odsouzených. Tito byli ve vrcholných funkcích tehdejší organizační struktury Státní bezpečnosti.

Trestní stíhání bylo zahájeno (doručením opatření o sdělení obvinění) v průběhu července 1996. Celkově bylo stíháno 31 osob. V naprosté většině se jednalo o bývalé vysoké funkcionáře SNB (náčelníky X. správy SNB, krajských správ StB a 2. odborů těchto správ). Mezi stíhanými figurovali i bývalý ministr vnitra, náměstek ministra vnitra a náčelník krajské správy SNB.

Skutek, pro nějž bylo u těchto osob stíhání zahájeno, spočíval v organizování a řízení celostátní akce StB s krycím označením ASANACE (v období od roku 1978 nejméně do roku 1985), jejímž záměrem bylo dosáhnout zejména u vytypovaných organizátorů z řad signatářů Charty 77 vystěhování z ČSSR, přičemž při jejím provádění došlo k nucenému a nedobrovolnému vystěhování nejméně dvaceti osob a do této akce bylo zařazeno nejméně padesát osob. Uvedené jednání bylo vyšetřovatelem kvalifikováno jako trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele podle ustanovení § 158 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. c) trestního zákona spáchaný formou spolupachatelství podle ustanovení § 9 odst. 2 trestního zákona.

U pěti osob bylo trestní stíhání zastaveno, neboť nebylo prokázáno, že skutek spáchali obvinění, u čtyř osob bylo trestní stíhání zastaveno, neboť obviněné osoby zemřely, u dvou osob bylo trestní stíhání zastaveno z důvodu nepřijatelnosti, neboť bylo promlčeno, a u pěti osob bylo rozhodnuto o vyloučení k samostatnému řízení.

Následujících 14 osob bylo pravomocně odsouzeno:

Gába Josef (býv. náč. 2. odboru S StB Ostrava) – 5. 12. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Hanák Zdeněk (býv. náč. 2. odboru S StB Ústí n. L.) – 5. 12. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Krejčík Vladimír (býv. náč. S StB Hradec Králové) – 5. 12. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Mezl Oldřich (býv. náč. S StB Praha) – 13. 6. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Němec Zdeněk (býv. náč. S StB Praha) – 1. 10. 2002 na 3 roky s PO na 4 roky

Protiva Josef (býv. náč. S StB Ústí n. L.) – 5. 12. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Puklický Jan (býv. náč. S StB Brno) – 5. 12. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Reindl Josef (býv. náč. S StB Plzeň) – 5. 12. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Stárek Vladimír (býv. náč. X. správy SNB) – 21. 10. 2002 na 3 roky s PO na 4 roky

Šilhavý Miroslav (býv. náč. 2. odboru S StB Plzeň) – 5. 12. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Šobáň Josef (býv. náč. S StB Ostrava) – 5. 12. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Tříška Ladislav (býv. náč. S StB České Budějovice.) – 5. 12. 2003 na 3 roky s PO na 4 roky

Wiederlechner Zdeněk (býv. náč. X. správy SNB) – 15. 3. 2002 na 3 roky s PO na 4 roky

Žák Petr (býv. náč. 2. odboru S StB Hradec Králové) – 24. 5. 2004 na 3 roky s PO na 5 let

Ve všech případech se jedná o odsouzení k trestu odnětí svobody v trvání tří let s podmíněným odkladem (PO) výkonu trestu na zkušební dobu v trvání čtyř let, pouze u odsouzeného Petra Žáka byl tento podmíněný odklad stanoven na dobu pěti let. Na osobu bývalého náčelníka Správy StB Ústí n. Labem obv. M. M. byla dne 25. 8. 2004 Okresnímu soudu v Ústí n. Labem doručena obžaloba. V této věci soud nebylo nařízeno hlavní líčení.

Z pravomocných rozsudků byl k publikování vybrán⁴³²⁾ rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 12. února 2002, sp. zn. 2 T 30/2001. Zvolen byl s ohledem na to, že jím byli (kromě bývalého náčelníka Správy StB Praha Zdeňka Němce) uznáni vinnými a odsouzeni (k trestu odnětí svobody v trvání tří let s podmíněným odkladem výkonu trestu na zkušební dobu čtyř let) bývalí náčelníci X. správy SNB Vladimír Stárek (ve funkci byl od 1. 6. 1974 do 31. 5. 1982) a Zdeněk Wiederlechner (ve funkci od 1. 6. 1982 do 1. 8. 1988). Jmenovaní byli vedoucími představiteli centrály StB na úseku boje proti vnitřnímu nepříteli s pravo-

⁴³²⁾ Edici rozsudku připravil Ondřej Koutek.

mocí kontrolovat a koordinovat výkon kontrarozvědčné činnosti na správách StB prostřednictvím jejich náčelníků a zásadních aktů řízení upravujících hlavní směry zpravodajské činnosti, její taktiku a metodiku, schvalovat roční prováděcí plány a organizovat celostátní porady náčelníků jednotlivých správ StB.

Shora uvedený rozsudek nabytí vůči obžalovanému Vladimíru Stárkovi právní moci dne 21. 10. 2002 poté, co jeho odvolání zamítl Městský soud v Praze. Následně bylo odmítnuto Nejvyšším soudem ČR i podané dovolání. Vůči obžalovanému Zdeňku Wiederlechnerovi rozsudek nabytí právní moci dne 15. 3. 2002.

Pro úplnost je třeba uvést, že i JUDr. Oldřich Mezl, který byl Obvodním soudem pro Prahu 6 původně zproštěn obžaloby, byl po zrušení tohoto rozsudku (na základě odvo-

lání podaného státní zástupkyní) Městským soudem v Praze rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 17. prosince 2002 uznán vinným a odsouzen. Po podaném odvolání byl napadený rozsudek Městským soudem v Praze zrušen v celém rozsahu a odvolacím soudem bylo učiněno dne 13. června 2003 vlastní rozhodnutí, jímž byl obžalovaný JUDr. Oldřich Mezl uznán vinným a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání tří let s podmíněným odkladem výkonu trestu na zkušební dobu v trvání čtyř let. Následně podané dovolání bylo Nejvyšším soudem ČR odmítnuto.

Česká republika

[státní znak]

**ROZSUDEK
JMÉNEM REPUBLIKY**

2 T 30/2001

Obvodní soud pro Prahu 6 rozhodl v senátě složeném z předsedkyně JUDr. Kateřiny Kohoutkové a přísedících Miloslava Čiháka a Marie Šmelkové dne 12. února 2002, takto:

Obžalovaní

1/ Zdeněk Němec ⁴³³⁾

nar. [...] 1930 v Opavě, okr. Třebíč, důchodce, trvale bytem Praha [...]

2/ Vladimír Stárek ⁴³⁴⁾

nar. [...] 1924 v Praze, důchodce, trvale bytem Praha [...]

3/ Zdeněk Wiederlechner ⁴³⁵⁾

nar. [...] 1930 v Třešti, důchodce, trvale bytem České Budějovice, [...]

jsou vinni, že

jako odpovědní funkcionáři Federálního ministerstva vnitra ČSSR, složky Státní bezpečnosti, na úseku boje proti vnitřnímu nepříteli, se sídlem centrály v Praze 6, Thákurova 1, shodně při zachování dělby svých funkcí, práce a stejným cílem:

Vladimír Stárek jako náčelník X. Správy FMV ČSSR v období od roku 1978 do 31. 5. 1982,

Zdeněk Wiederlechner jako náčelník X. Správy FMV [správně SNB] ČSSR v období od 1. 6. 1982 do nejméně roku 1985,

⁴³³⁾ Zdeněk Němec, původním povoláním pekař. Na MV nastoupil 4. 10. 1949 k útvaru SNB 9600. Od ledna 1950 působil v útvaru Jasan. V letech 1953–1956 pracoval jako ochránce při VII. správě MV, od r. 1956 byl příslušníkem KS MV Praha. V dubnu 1964 nastoupil ke Správě vyšetřování StB do funkce staršího vyšetřovatele. 1. 11. 1970 byl ustanoven zástupcem náčelníka odboru vyšetřování StB na KS SNB Praha. V září 1974 byl jmenován do funkce zástupce náčelníka S StB Praha. V r. 1975 absolvoval tříměsíční odborný kurs při Vysoké škole F. E. D. KGB v Moskvě. 1. 12. 1977 – 31. 1. 1981 byl 1. zástupcem náčelníka S SNB a současně náčelníkem S StB Praha. R. 1980 absolvoval kurs náčelníků v SSSR. 1981–1982 dočasně pověřen funkcí zástupce náčelníka XIV. správy SNB. 1982–1985 byl náčelníkem XIV. správy SNB. 31. 5. 1986 odešel od MV v hodnosti plukovníka.

⁴³⁴⁾ RSDr. Vladimír Stárek, původním povoláním strojní zámečnick. Do služeb MV vstoupil 1. 10. 1948 jako osvětový důstojník bezpeč. letectva Ruzyně. V l. 1951–1952 působil jako politický pracovník na pol. sekretariátu MNB. Pak byl politickým pracovníkem na ÚŠ MV, v r. 1953 jako náčelník oddělení kult. mas. činnosti ÚŠ F. E. D. Praha. 1. 12. 1953 nastoupil jako referent I. odboru II. správy MV, r. 1954 se stal náčelníkem 1. odd. I. odboru. Od r. 1956 byl přefazzen do činné zálohy MV, v r. 1961 se stal pracovníkem 8. oddělení ÚV KSČ. 15. 10. 1968 se stal náčelníkem 1. odd. 4. odboru II. správy HS StB. 1969–1970 působil jako náčelník V. odboru správy „R“ II. správy FSZS. 1971–1973 byl náčelníkem 2. odboru II. správy FMV. 1973 absolvoval kurs při VŠ F. E. D. KGB v Moskvě. 1973 byl ustanoven zástupcem náčelníka sekretariátu FMV a náčelníka kanceláře FMV. 1. 6. 1974 – 31. 5. 1982 působil jako náčelník X. správy FMV, poté přeložen na sekretariát FMV. 1983–1986 zařazen do činných záloh FMV, 31. 1. 1986 uvolněn ze služebního poměru v hodnosti generál majora.

⁴³⁵⁾ Zdeněk Wiederlechner, původním povoláním holič, 1949–1950 byl tajemníkem OV KSČ Třešť, 1950–1951 instruktorem ÚV ČSM Praha. 1952–1961 působil u VKR v Českých Budějovicích. 1. 1. 1962 přešel k SNB, byl zařazen jako vyšetřovatel odboru vyšetřování KS MV České Budějovice, v následujících letech působil jako starší referent na různých odděleních KS MV České Budějovice. Od 1971 pracoval jako náčelník vnitřního odd. KS SNB České Budějovice. 1. 4. 1980 – 31. 5. 1982 byl náčelníkem S StB Č. Budějovice. 1. 6. 1982 – 31. 7. 1988 zastával funkci náčelníka X. správy SNB. 1988–1989 byl zařazen do zálohy a 31. 1. 1989 byl uvolněn ze služebního poměru ve funkci mimoř. plukovníka.

Zdeněk Němec jako náčelník Správy Státní bezpečnosti Praha v období od roku 1978 do 31. 1. 1981,

společně s dalšími odděleně stíhanými pachateli realizovali a organizovali akci s krycím názvem Asanace, jejímž cílem bylo vystupňovat psychický tlak na vytypované organizátory a sympatizanty akce Charta 77 za účelem dosažení jejich nedobrovolného vystěhování se z ČSSR tím, že tuto akci, která byla iniciována rozkazem ministra vnitra ČSSR Jaromíra Obziny⁴³⁶) č. 32/1977 ze dne 21. 12. 1977, opakovaně zahrnovali do náplně činnosti svých útvarů, průběžně jako vedoucí pracovníci tuto akci vyhodnocovali, schvalovali, čímž zajistili, aby jejich podřízení s jejich vědomím a v rámci této akce, za tímto účelem, vyvíjeli psychický nátlak na poškozené v podobě zejména profylakticko rozkladných opatření na bázi nucených styků, vyhrožování uvězněním jako alternace nevystěhování se, znemožnění výkonu zaměstnání, opakovaných domovních prohlídek, výhrůzek použití fyzického násilí, čímž zasáhli nezákonně do základního ústavního práva a svobody poškozených, jako státních občanů ČSSR, spočívajícího v nedotknutelnosti jejich pobytu na území svého státu, zaručeného článkem 31 Ústavy ČSSR ve znění zákona č. 100/1960 Sb., kdy část poškozených se v důsledku těchto nezákonných represí i vystěhovala, [...] čímž porušili nejméně ustanovení článku 34 Ústavy ČSSR ve znění zákona č. 100/1960 Sb., § 23 zák. č. 100/1970 Sb. o služebním poměru příslušníků Sboru národní bezpečnosti, § 3 zák. č. 40/1974 Sb. o Sboru národní bezpečnosti,

tedy: jako veřejní činitelé v úmyslu způsobit jinému škodu vykonávali svou pravomoc způsobem odporujícím zákonu a způsobili takovým činem jiný zvlášť závažný následek.

čímž spáchali

Trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele dle § 158 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. c) tr. zákona ve spolupachatelství dle § 9 odst. 2 tr. zákona.

a odsuzují se

Obžalovaný Zdeněk Němec

Podle § 158 odst. 2 tr. zákona k testu odnětí svobody v trvání **tří /3/ let**.

Podle § 58 odst. 1 písm. a), § 60a) odst. 1 tr. zákona se výkon trestu podmíněně odkládá na zkušební dobu v trvání **čtyř /4/ let** za současného vyslovení dohledu.

Obžalovaný Vladimír Stárek

Podle § 158 odst. 2 tr. zákona k trestu odnětí svobody v trvání **tří /3/ let**.

Podle § 58 odst. 1 písm. a), § 60a) odst. 1 tr. zákona se výkon trestu podmíněně odkládá na zkušební dobu v trvání **čtyř /4/ let** za současného vyslovení dohledu.

Obžalovaný Zdeněk Wiederlechner

Podle § 158 odst. 2 tr. zákona k trestu odnětí svobody v trvání **tří /3/ let**.

Podle § 58 odst. 1 písm. a), § 60a) odst. 1 tr. zákona se výkon trestu podmíněně odkládá na zkušební dobu v trvání **čtyř /4/ let** za současného vyslovení dohledu.

⁴³⁶) PhDr. Jaromír Obzina (1929–2003), komunistický politik. Po r. 1948 působil v okresním a krajském aparátu KSČ. V l. 1953–56 studoval na Vysoké škole stranické při ÚV KSSS v Moskvě, Po návratu zastával polit. funkce na Vojenské technické akademii v Brně. Následně pracoval v aparátu ÚV KSČ v oddělení pro vědu a školství. 1973–1990 byl poslancem Federálního shromáždění, 1973–1983 federálním ministrem vnitra ČSSR. Od r. 1973 také členem Rady obrany státu. 1983–1989 ve funkci místopředsedy vlády řídil Státní komisi pro vědeckotechnický a investiční rozvoj.

Obžalovaný JUDr. Oldřich Mézl⁴³⁷⁾

nar. [...] 1927 v Pivíně, okr. Prostějov, trvale bytem Praha [...] se *podle § 226 písm. c) tr. řádu*

zproštuje obžaloby

pro skutek, že

jako náčelník Správy Státní bezpečnosti Praha v období od 1. 6. 1982 do nejméně roku 1985 společně se shora uvedenými obžalovaným a společně s dalšími odděleně stíhanými pachateli realizoval a organizoval akci s krycím názvem Asanace, [...] tím, že tuto akci, [...] opakovaně zahrnoval do náplně činnosti svých útvarů průběžně jako vedoucí pracovník tuto akci vyhodnocoval, schvaloval, čímž zajistil, aby jeho podřízení s jeho vědomím v rámci této akce za tímto účelem vyvíjeli psychický nátlak na poškozené [...], čímž porušil nejméně ustanovení článku 34 Ústavy ČSSR ve znění zákona č. 100/1960 Sb., § 23 zák. č. 100/1970 Sb. o služebním poměru příslušníků Sboru národní bezpečnosti, § 3 zák. č. 40/1974 Sb. o Sboru národní bezpečnosti,

čímž měl spáchat

Trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele dle § 158 odst. 1 písm. a) odst. 2 písm. c) tr. zákona ve spolupachatelství dle § 9 odst. 2 tr. zákona.

O d ů v o d n ě n í:

Na základě provedeného hlavního líčení zjistil soud a vzal za prokázaný skutkový děj tak, jak je popsán shora.

Obžalovaný Němec se k hlavnímu [líčení] nedostavil a v souladu s ust. § 202 odst. 5 tr. řádu požádal, aby hlavní líčení bylo konáno v jeho nepřítomnosti. Soud tedy postupoval dle § 202 odst. 2 tr. řádu a vycházel z výpovědi obžalovaného učiněné v průběhu přípravného řízení. Obžalovaný uvedl, že se necítí být vinen žalovaným trestným činem, vždy postupoval v souladu se zákonem, případné rozkazy a nařízeními, které dostával z centrály, případně od ministra nebo náměstka ministra. Do funkce náčelníka Správy StB Praha a SK nastoupil od 1. 12. 1977 a pracoval zde asi po dobu 3 let. Náplní jeho činností bylo plnění pokynů, které dostával od svých nadřízených, přičemž v té době neměl dostatek zkušeností s prací na této problematice a většinu věcí v jemu svěřeném úseku rozhodoval tehdejší náčelník Správy SNB Praha a SK, generál Rypl [správně Ripl]⁴³⁸⁾. Ten byl také jeho přímým nadřízeným. K předloženým částem fotokopií prováděcích plánů, jejich vyhodnocení, pak uvedl, že mu o těchto akcích není nic známo, to prováděli pracovníci jednotlivých odborů on musel zprávu jen podepsat, ale nic o ní neví.

Obžalovaný Stárek v průběhu přípravného řízení využil svého práva a nevyprávěl. V průběhu hlavního líčení pak vypověděl, že v inkriminovanou dobu byl zařazen ve funkci náčelníka X. Správy [FMV], zaměřoval se však spíše na problematiku církve a sekt a pokud se jedná o další odbory, tyto

⁴³⁷⁾ JUDr. Oldřich Mézl, původním povoláním svářeč, nastoupil do služby SNB 15. 1. 1951 jako řidič OO StB Bruntál. V r. 1953 byl pracovníkem 2. referátu OO StB Bruntál, pak byl přeřazen k OO MV Hranice. V r. 1955 působil jako zástupce náčelníka OO MV Hranice. 1957–1960 pracoval jako starší referent na KS MV Olomouc, 1960–1962 na OO MV Olomouc. R. 1962 se stal zástupcem náčelníka OO MV Přerov, od r. 1963 byl náčelníkem OO MV Přerov. V 70. letech studoval resortní právní kurs, 1975 absolvoval kurs při VŠ F. E. D. KGB v SSSR. V r. 1975 byl ustanoven do funkce náčelníka 1. odd. II. odboru S StB Ostrava, krátce na to do funkce zástupce náčelníka 3. odboru X. správy FMV. 1. 7. 1976 jmenován náčelníkem 4. odboru X. správy FMV, 1. 10. 1977 náčelníkem 1. odboru. 1976–1979 exter. studoval na fakultě StB VŠ SNB. 1. 4. 1979 se stal zástupcem náčelníka X. správy FMV. 1. 3. 1981 byl přemístěn a jmenován I. zástupcem náčelníka S SNB Praha a náčelníkem S StB Praha. 30. 6. 1987 uvolněn ze služebního poměru v hodnosti plukovníka.

⁴³⁸⁾ JUDr. Josef Rippl (1923–1984), původním povoláním kovosoustružník, nastoupil k SNB 20. 7. 1945. Od r. 1946 sloužil u útvaru 9600. 1950–1951 byl příslušníkem KV StB Plzeň, 1951–1956 přemístěn ke KV StB Karlovy Vary a pověřen funkcí zástupce kr. velitele. 1956 nastoupil do jednoleté školy v SSSR. 1. 4. 1960 se stal zástupcem náčelníka pro oper. KS MV Plzeň. 1. 3. 1963 byl ustanoven do funkce zástupce náčelníka II. správy MV, r. 1964 se stal náčelníkem 4. odboru II. správy HS StB, následně zástupcem náčelníka II. správy HS StB. 24. 8. – 10. 11. 1968 byl zbaven výkonu služby, pak ustanoven do funkce zástupce náčelníka analytického odboru II. správy HS StB. 1971–1972 působil jako náčelník Federální správy pasů a víz FMV. 1. 1. 1973 byl ustanoven do funkce náčelníka KS SNB Praha. R. 1976 absolvoval stáž na VŠ F. E. D. KGB v Moskvě. Náčelníkem S SNB Praha byl do 1. 5. 1982, kdy byl pověřen funkcí osobního konzultanta ministra vnitra ČSSR. 31. 5. 1983 byl uvolněn ze služebního poměru ve funkci generálmajora.

byly v pravomoci jeho náměstků. K charakteristice daného období pak uvedl, že poté, kdy v lednu 1977 bylo vydáno prohlášení Charty prostřednictvím Svobodné Evropy, začala široká mediální kampaň, poté následovalo přijetí Anticharty v Národním divadle za přítomnosti významných osobností, jako například Jana Wericha a podobně. V důsledku kampaně ze západu, pak výrazně vzrostl počet žádostí chartistů o vycestování, došlo k napadání ČSSR a jako reakce na tuto situaci pak byl vydaný rozkaz č. 32/1977 ministra vnitra. V důsledku vydání toho rozkazu v podstatě skončila plošná blokáce dokladu k vycestování a bylo rozhodnuto, že těmto osobám bude poskytována nabídka k vycestování. Obžalovaný osobně jednal s Dr. Mlynářem⁴³⁹), který následně také vycestoval, s nikým z dalších poškozených uváděných v obžalobě, však již do styku nepřišel. Později však přestaly osoby na nabídky k vycestování reagovat, navíc ti, kteří nevycestovali, kritizovali ty, kteří republiku opustili. X. Správa StB [správně X. správa FMV] však cesty nepovolovala a pokud se jedná o instrukce po vydání citovaného rozkazu, sám obžalovaný zdůrazňoval, aby bylo striktně postupováno v souladu se zákonem, aby nebyly předvolány k výslechu osoby starší 60. let, ale aby tyto byly případně navštíveny v bydlíšti, rozhovory, aby byly nahrávány. Za celou dobu neobdržel žádnou stížnost na postup příslušníků a žádnou stížnost neřešila ani Inspekce MV. Rozhodně popřel, že by kontaktoval školské odbory či ministra školství, aby některé z dětí signatářů nebylo přijato do školy, taktéž nebyly dávány žádné pokyny k rušení telefonních stanic. Poté, kdy obžalovanému byla předložena část fotokopií jím podepsaných uvedl, že samozřejmě pokud chartisté telefonovali do Mnichova nebo do Paříže s hesly Svobodné Evropy, pak byl vznesen požadavek na přerušení telefonní stanice, ale samozřejmě jim nemohli zabránit, aby netelefonovali například od sousedů. Pokud byli chartisté hlídáni, bylo to podle jejich aktivity a tímto způsobem chtěli zabránit protistátní činnosti, přičemž fakticky střežení neprováděla Státní bezpečnost. Dále se pak obžalovaný vyjádřil k průběhu celého trestního řízení, předložil článek z časopisu Týden č. 35 z roku 1996, kde ÚDV poskytuje návod jak v této věci vypovídat, hovoří se zde o poškozených Třešňákovi⁴⁴⁰), Freundové⁴⁴¹) i Benýškovi⁴⁴²), obžalovaný se domnívá, že ÚDV nerespektuje zásadu presumpce nevinny.

Obžalovaný Wiederlechner vypověděl, že jako náčelník X. Správy [SNB] byl zařazen od 1. 6. 1982, přičemž v době vydání citovaného rozkazu č. 32/77 vůbec ve složce Státní bezpečnosti nesloužil, když předtím a to až do roku 1980 byl u Státní bezpečnosti v Českých Budějovicích. S tímto rozkazem tedy seznámen nebyl a to ani s jeho přílohou, o akci Asanace mu nebylo mu nebylo nic známo a to až do okamžiku sdělení obvinění. Taktéž s nikým z poškozených osobně do styku nepřišel, když navíc dle obžaloby měl být činěn nátlak na poškozeného Hlavsu⁴⁴³) v období před jeho nástupem do jeho funkce a poškozená Převratská⁴⁴⁴) se taktéž 12. 5. 1982, tedy o před jeho funkčním obdobím z republiky již vystěhovala. Dále vypověděl, že jako náčelník X. Správy [SNB] byl přímo podřízen prvnímu náměstkovi federálního ministerstva vnitra, úkolem X. správy [SNB] byla ochrana různých objektů uvnitř republiky. Jednalo se o oblasti jako je kultura, církev, mládež, školství, věd a podobně. Pouze jedním z úkolů pak byl i zájem o signatáře Charty 77. Rozhodně však mu není známo, že by těmto osobám bylo nabízeno, aby opustili republiku, ví pouze, že

⁴³⁹) Zdeněk Mlynář (1930–1997), pův. jménem Müller, právník, politolog a politik. Vystudoval práva na Lomonosově univerzitě v Moskvě. 1946–1970 byl členem KSČ. 1956–1964 a 1968–1969 působil jako vědecký pracovník Ústavu státu a práva ČSAV v Praze, od r. 1963 byl docentem Právnické fakulty UK. 1964–1968 pracoval jako tajemník právní komise ÚV KSČ, 1968–1969 člen ÚV KSČ. V roce 1968 se stal členem sekretariátu, pak tajemníkem, členem předsednictva ÚV KSČ. V listopadu 1968 odešel z vedoucích politických funkcí, v září 1969 odvolán z ÚV KSČ. V letech 1969–1977 pracoval v entomologickém oddělení Národního muzea v Praze. Stal se spoluautorem a signatářem Prohlášení Charty 77. V r. 1977 se vystěhoval do Rakouska, kde se stal r. 1982 vedoucím vědeckým pracovníkem Rakouského ústavu pro mezinárodní politiku v Laxemburgu. Od r. 1989 byl profesorem politických věd na univerzitě v Innsbrucku. V letech 1995–1996 byl čestným předsedou Levého bloku.

⁴⁴⁰) Vlastimil Třešňák (nar. 1950), textař, prozaik, zpěvák a fotograf. V r. 1974 byla zrušena jeho registratura u Pražského kulturního střediska. Pracoval pak jako pomocný dělník a hlídač. V r. 1979 podepsal Chartu 77. V r. 1982 se vystěhoval do Švédska.

⁴⁴¹) Zina Hamon-Freundová (nar. 1950), překladatelka, signatářka Charty 77 z r. 1977 a členka VONS. Organizátorka Informací o Chartě 77 – Infochu, zajišťovala jeho základní rozpis. V roce 1981 se vystěhovala do Velké Británie.

⁴⁴²) Zbyněk Benýšek (nar. 1949), prozaik, básník a výtvarník, signatář Charty 77 z r. 1977. V r. 1982 odešel do Rakouska, ve Vídni pak redigoval exilovou uměleckou revue Paternoster. Od r. 1992 působí opět v Praze.

⁴⁴³) Milan Hlavsa (1951–2001), hudebník, autor hudby, baskytarista a zpěvák skupin The Plastic People Of The Universe a DG 307. R. 1976 uvězněn, z vazby nakonec propuštěn. Pracoval jako dělník nebo řidič. Později působil také ve skupinách Garáž, Půlnoc a Fiction.

⁴⁴⁴) Jana Převratská (nar. 1945), pedagožka, signatářka Charty 77 z r. 1977. Z Československa se vystěhovala v roce 1982.

u některých osob, například u nositelů určitého druhu tajemství byla Státní bezpečnost o jejich žádostech o vystěhování informována, v ostatních případech pak informována nebyla. Pokud se jedná o roční prováděcí plány, pak tyto vypracoval analytický odbor X. Správy [myslen analyticko-informační, plánovací a kontrolní odbor X. správy SNB] a schvaloval je pak první náměstek nebo ministr. Úkolem obžalovaného jako náčelníka pak bylo den ode dne organizovat práci celé X. Správy [SNB], takže konkrétně pokud se jedná o prováděcí plán, je možné, že zadal termín do kterého měl být plán vypracován, poté se s ním seznámil a postoupil ho dál ke schválení. Rovněž se vyjádřil v tom smyslu, zda plán doporučuje či nikoliv. Používání krycích názvů bylo u Státní bezpečnosti zcela běžné a hojné.

Obžalovaný PhDr. Obzina vypověděl, že ve funkci ministra vnitra působil od 30. 3. 1973 do 14. 6. 1983, nikdy nebyl příslušníkem sboru SNB, či Státní bezpečnosti, byl ústavním činitelem. V žádném případě citovaný rozkaz č. 32/77 nevydal v rozporu s tehdy platnými zákony, když akce Asanace byla jednou ze součástí celého komplexu opatření, které směřovaly k zajištění bezpečnosti a ochrany státu. Vydání rozkazu je zapotřebí vidět v mezinárodním kontextu v tom smyslu, že tento byl vydán v období tzv. studené války a byl vydán v souladu se závěry Helsinské konference⁴⁴⁵). V žádném případě vydáním rozkazu nesledoval obžalovaný jakýkoliv neoprávněný prospěch nebo zneužití pravomoci, když nikomu z příslušníků či náčelníků Státní bezpečnosti neukládal, jakým způsobem mají postupovat, že by měl být tedy použit psychický či fyzický nátlak při dosažení cílů Asanace. O tom, že byl tento rozkaz v souladu se zákony, pak svědčí i každoroční zpráva generální prokuratury, hodnotící stav zákonitosti. V inkriminované době bylo rozhodnuto, že Charta není legální organizací, nemá statut a její mluvčí nejsou oprávněni za ni jednat, je v rozporu s Ústavou a dalšími zákony. Inkriminovaný rozkaz platil pouze jeden rok, když na každý další rok byl vydán nový rozkaz a současně byla podána zpráva o tom, jak byl předchozí splněn a to Radě obrany státu. Poukázal pak dále na tu skutečnost, že v průběhu celého trestního řízení originál uvedeného rozkazu, který by byl jím podepsán, nebyl zajištěn. Konečně pak uvedl, že otázka úprav vystěhování a emigrace započala v roce 1972, akcelerovala v roce 1974 a pokračovala po Helsinské konferenci, když po roce 1979 už rozkazy Asanace nezahrnovaly, domnívá se, že už tato problematika nebyla v takovém zájmu a řada věcí již byla vyřešena. Konečně pak obžalovaný poukázal na tu skutečnost, že původně v této trestní věci byl vyslechnut jako svědek, až poté mu bylo sděleno obvinění, když nikdo z dalších spoluobžalovaných nebyl jeho přímým podřízeným a tudíž dle jeho názoru nemohla být jejich vzájemná jednání ani propojena. Dále obžalovaný poukázal jednak na Ústavu, jednak na Listinu základních práv a svobod stran promlčení trestního stíhání.

Obžalovaný JUDr. Mézl vypověděl, že do funkce náčelníka nastoupil až od května 1981, tedy v době, kdy akce Asanace byla již v plném proudu a jeho hlavními úkoly bylo především ochrana letiště, zkvalitnit personální stav, snížit počet stížností, ochrana ekonomiky, a na úseku oddělení pasu a víz snížit počet blokováných osob proti výjezdům, dále spolupracovat s II. Správou [SNB], kdy vnitřní problematika měla být ponechána v kompetenci plukovníka Irovského⁴⁴⁶). V době jeho funkčního zařazení byl dlouhodobě nemocen generál Rypl [správně Rippl] a z tohoto důvodu pak musel převzít řadu úkolů i po něm. Původně pak obžalovaný uváděl, že pokud se jedná o poškozené, s nikým z nich s výjimkou poškozeného Třešňáka do styku nepřišel, kdy svazky většin poškozených byly zařazeny a založeny již v roce 1978 až 1980 a pokud se jedná o poškozeného Třešňáka ví o něm z toho důvodu, že v roce 1983 mu měly být vyřízeny výjezdní doklady. V žádném případě mu však neudělil žádnou výstrahu, k tomu nebyl ani oprávněn. Dále pak obžalovaný uvedl, že v době od 19. 10. do 8. 11. 1981 byl v lázních v Karlových Varech, k dokreslení celé situace pak vypověděl, že například jím ustanovení pětičlenná skupina z řad příslušníků Státní bezpečnosti

⁴⁴⁵) Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) byla zahájena v Helsinkách 22. 11. 1972, pokračovala od 3. 7. 1973 do 21. 7. 1975 v Ženevě a nakonec byla uzavřena 1. 8. 1975 v Helsinkách. Předmět jednání byl členěn do tematických okruhů, pro něž se vžil označení „koše“. Pro situaci v tehdejší ČSSR měl stěžejní význam tzv. třetí koš, jenž zahrnoval problematiku lidských práv a občanských svobod, humanitární otázky a otázky související s mezinárodní výměnou informací a duchovních hodnot.

⁴⁴⁶) Ladislav Irovský (1924–1997), původním povoláním stroj. zámečnick, čekatelem služby v MV se stal 1. 7. 1945. R. 1953 byl ustanoven do funkce zástupce náčelníka 4. odboru III. správy MV, r. 1956 byl jmenován náčelníkem 7. odboru III. správy MV. R. 1960 nastoupil do funkce náčelníka 1. odboru III. správy MV. V r. 1961 byl povolán do roční operativní školy v SSSR. 15. 2. 1964 byl přemístěn do funkce zástupce náčelníka II. odboru KS MV Praha. V r. 1969 se stal náčelníkem VI. odboru S StB Praha, 1971–1973 náčelníkem I. odboru, 1973 ustanoven náčelníkem IV. odboru. V r. 1973 také absolvoval kurs při VŠ F. E. D. při RM SSSR v Moskvě. Od 1. 6. 1975 sloužil jako zástupce náčelníka S StB Praha. Dne 31. 1. 1982 uvolněn ze služebního poměru, odcházel v hodnosti plukovníka.

během týdne odhalila tzv. spartakiádního vraha. Dále pak obžalovaný poukázal na tehdejší atmosféru ve společnosti, zejména na 99% účast u voleb, konání spartakiády nebo olympiády v Moskvě, že žádné negativní reakce běžných osob mu nejsou známy a skutečnosti, že asi 15 osob se vystěhovalo dle jeho názoru neodůvodňuje zvláště závažný následek žalovaného trestného činu. Podle tehdy platného zákona měli příslušníci právo předvolávat lidi k výslechu a současně byli povinni jednat dle zákona o SNB. Poté, kdy byl ve věci vyslechnut poškozený Třešňák obžalovaný vypověděl, že poškozeného vidí dnes poprvé u hlavního líčení, žádných pohovorů s ním se nezúčastnil a žádnou výstrahu taktéž poškozenému neudělil. Po předložení listinných důkazů – plánu činnosti, návrhu na opatření, návrhu na uložení spisu evidované osoby, pak obžalovaný uvedl, že pouze v jednom případě a to v návrhu na uložení spisu evidované osoby, K. Sidona, tento podepsal, ve všech ostatních případech se pak jedná buď o podpisy Bitčánka [správně Bytčánka]⁴⁴⁷⁾ nebo Irovského.

Z výpovědi poškozeného Zbyňka Benýška bylo zjištěno, že v kontaktu se Státní bezpečností byl od roku 1978, přičemž jednání příslušníků bylo z počátku korektní, čímž má na mysli, že z počátku byl přinejmenším o výslechu pořízen protokol, byla tomuto přítomna zapisovatelka, mohl sedět a nebyl bit, nebyl poléván vodou, příslušníci ho nenutili, aby stál s hlavou opřenou o plechovou skříňku, do které tloukli, nepoužívali ručník. Ke změně v chování pak došlo přesně dne 30. 4. 1981. Poškozený byl opakovaně zadržen na dobu 48 hodin, jeho výslechy trvaly třeba i 11 hodin, opakovaně u něho byly prováděny domovní prohlídky, již od samého prvopočátku mu bylo nabízeno, aby se vystěhoval, a to v tom smyslu, že buď se vystěhuje nebo bude následovat vězení. Nakonec po červnu 1981, kdy během jednoho týdne absolvoval celkem 3 výslechy a byl jedenkrát na 48 hodin zadržen, byl i zbit, požádal v Rakousku o azyl, jeho žádosti bylo asi během 3/4 roku vyhověno a v červnu 1982 vycestoval. V okamžiku, kdy požádal o vystěhování jeho kontakt se Státní bezpečností skončil, nikdo ho doma nenavštěvoval, a i když dostal předvolání k výslechu, na to nijak nereagoval a nebyl nijak sankcionován. Na postup Státní bezpečnosti podal poškozený stížnost, kterou adresoval na Vojenskou prokuraturu a dále na vědomí ministra vnitra obž. PhDr. Obziny. Na tuto stížnost nebylo nijak reagováno. Při opuštění republiky, zde poškozený zanechal své nejbližší, kteří v průběhu jeho pobytu mimo republiku zemřeli, jemu nebylo umožněno přijet ani na pohřeb. Pokud se jedná o způsob provádění výslechů je v současné době vedeno trestní řízení u Obvodního soudu pro Prahu 1 proti příslušníkům Šimákovi⁴⁴⁸⁾ a Dudkovi⁴⁴⁹⁾.

Z fotokopie dochovaného svazku Státní bezpečnosti na poškozeného Benýška bylo zjištěno, že tento byl veden pod krycím jménem „Zbyněk“ od 5. 5. 1978, v plánu agenturně – operativního rozpracování, jakož i ve výkazu preventivních opatření provedených útvarem kontrarozvědky ze dnů 9. 11. 1981 a 24. 11. 1981 se uvádí, že mají být prováděny administrativně-právní opatření k vytvoření podmínek pro naplnění projektu Asanace s termínem do dubna 1982 a následně je pak již uvedeno, že poškozený byl zahrnut do akce prevence projektu Asanace a Izolace. Tak bylo postupováno vzhledem k tomu, že prováděná preventivně – rozkladná opatření neměla na jmenovaného větší pozitivní vliv, a proto byla přijata další aktivní opatření s cílem využití projektu Asanace. Dne 5. 11. 1981 pak podal poškozený žádost o vystěhování.

⁴⁴⁷⁾ JUDr. Jiří Bytčánek (1942–1998), původním povoláním technolog, nastoupil do služby 1. 10. 1963 jako referent OO MV Praha 10. Od r. 1964 působil v 8. odd. IIa odboru KS MV Praha, od r. 1969 v 2. odd. VI. odboru S StB Praha. V l. 1971–1973 sloužil v I. odboru. V r. 1973 byl ustanoven do funkce náčelníka 1. odd. IV. odboru S StB Praha. 1974–1978 studoval VŠ F. E. D. při RM SSSR v Moskvě. 1978–1981 pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka 2a odboru S StB Praha. 1. 10. 1981 byl dočasně pověřen výkonem funkce náčelníka 2b odboru S StB Praha, 1. 3. 1982 se stal náčelníkem 2b odboru. 1. 9. 1982 byl dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka S StB Praha, 1. 1. 1983 byl do této funkce přímo ustanoven. 1. 2. 1989 krátce přeřazen do funkce I. zástupce náčelníka S StB, od 1. 6. 1989 opět náčelníkem S StB Praha. Dne 7. 12. 1989 byl dočasně zproštěn výkonu služby, 28. 2. 1990 uvolněn definitivně ze služebního poměru. Během své služby dosáhl hodnosti plukovníka.

⁴⁴⁸⁾ Mgr. Jiří Šimák (nar. 1953), přijat do služeb SNB 1. 3. 1973, nastoupil jako fekvant k PP VB ČSR. 1. 9. 1974 byl přeložen k StB do 4. odd. IV. odboru X. správy FMV. 1. 4. 1976 byl přemístěn k S StB Praha jako starší referent 2a odboru. 1979–1984 studoval také fakultu StB VŠ SNB (od 1981 dálkově). 1981–1986 byl starším referentem 2b odboru S StB Praha. 31. 7. 1986 byl uvolněn ze služebního poměru v hodnosti nadporučíka.

⁴⁴⁹⁾ JUDr. Zbyněk Dudek (nar. 1956), původním povoláním automechanik, nastoupil do služeb SNB 1. 9. 1975, kdy se stal frekvantem PP VB ČSR. 1. 3. 1977 byl přemístěn k S StB Praha. 1977–1979 byl referentem 3c odboru, od 1. 10. 1979 pracoval ve 2. odd. 2b odboru S StB Praha. 1986 ukončil studium fakulty StB na VŠ SNB. 1986–1989 působil jako starší referent 1. odd. 3a odboru a v r. 1989 v 1. odd. 3. odboru S StB Praha. 30. 4. 1989 byl ze zdravotních důvodů uvolněn ze služebního poměru. Dosáhl hodnosti nadporučíka.

Ze svědecké výpovědi poškozeného Vratislava Brabence⁴⁵⁰) bylo zjištěno, že ve styku se Státní bezpečností byl od roku 1976 a to poté, kdy byl zatčen a odsouzen pro trestný čin výtržnictví v souvislosti s jeho vystupováním ve skupině Plastic People, a po jeho propuštění pak nastaly nátlakové akce ze strany Státní bezpečnosti. Opakovaně byl vyslýchán, v průběhu výslechu byl opakovaně fyzicky napaden, byl vydírán v tom smyslu, že bylo hovořeno o únosu jeho dcery a vše vyvrcholilo na podzim roku 1981, kdy ho v bytě navštívilo „vystěhovávácí komando“ a bylo mu zdůrazněno, aby se vystěhoval, nebo, že u něho bude doma nalezen samopal. Následujícího dne ráno se pak dověděl, že byla přepadena a téměř zabita jeho blízká přítelkyně Zina Freundová a tehdy se společně s manželkou rozhodli, že se vystěhují. Žádost pak podal dne 5. 11. 1981, vyřízení formalit trvalo 21 dnů a i během této doby byl stále Státní bezpečností kontaktován s tím, že pokud do 21 dnů neopustí republiku bude zlikvidován. Poškozený uvedl, že nikdy dříve, přestože jeho bratr v roce 1969 odešel do Švédska, o vystěhování neuvažoval a také nikdy žádnou žádost v tomto smyslu nepodal.

Z fotokopie dochované části spisu Státní bezpečnosti bylo zjištěno, že tento byl veden na poškozeného pod krycím jménem „Hudebník“, a to od 18. 9. 1976, v návrzích na převedení svazku, jakož i výkazu preventivních opatření provedených útvarem kontrarozvědky se pak uvádí, mimo jiné, že mají být vytvářeny podmínky k naplnění projektu Asanace a Izolace vzhledem k tomu, že dosud prováděné opatření nemají na jmenovaného větší pozitivní vliv. Dále se zde uvádí, že poškozený byl zařazen do projektu Asanace, Izolace a akce Prevence. Na základě prováděných preventivně rozkladných opatření bylo dosaženo u poškozeného naplnění podmínek stanovených pro projekt Asanace, to je vyvolání rozhodnutí vystěhovat se z ČSSR natrvalo.

Ze svědecké výpovědi Ing. Jiřího Hermacha, CSc.⁴⁵¹) bylo zjištěno, že přestože byl nucen pracovat v kotelně, strojně a opakovaně od ledna 1977 byl předvoláván k výslechům na Státní bezpečnost, s odůvodněním, že je člen protistátního hnutí, opakovaně byly prováděny prohlídky v jeho bydlišti, byl mu odebrán řidičský průkaz a dokonce i občanský průkaz a i přesto, že jeho syn, přestože vystudoval medicínu, pracoval jako hlídač a v roce 1975 se mu podařilo odjet do Francie, kde zůstal, neměl poškozený v žádném úmyslu republiku opustit. Domnívá [se], že v roce 1979 mu bylo poprvé nabídnuto, aby se vystěhoval, je možné, že to bylo již od roku 1978. Celkem se jednalo asi o 4 nabídky a první byla formulována tak, aby věc uvážil, že to bude lepší pro něho i jeho rodinu. V průběhu výslechu pak násilí vůči němu použito nebylo. Své rozhodnutí změnil až poté, kdy nastaly problémy s přijetím jeho vnuček na gymnázium, to bylo v roce 1985, kdy o vystěhování požádal, byl nucen zříct se občanství a vystěhoval se do Rakouska. Jeho žádost o vystěhování byla pak vyřízena během pár dní.

Z části dochované fotokopie svazku Státní bezpečnosti poškozeného pak bylo zjištěno, že tento byl veden pod krycím jménem „Lípa“ od 21. 7. 1975, a svazek obsahuje celou řadu záznamů o pohovoru s poškozeným, ježž předmětem byly nabídky k jeho vycestování a to případně i do Francie za synem. Z návrhu na uložení osobního svazku a spisu pak vyplývá, že dne 14. 8. 1984 poškozený požádal o povolení vystěhování do Rakouska, současně s žádostí o vyjmutí ze státního svazku, této žádosti bylo vyhověno, poškozený byl zařazen do akce Asanace a dne 28. 3. 1985 vycestoval.

Ze svědecké výpovědi poškozené Ziny Freundové bylo zjištěno, že kontaktována Státní bezpečností byla po podpisu Charty 77, tedy v lednu 1977, proběhla celá řada výslechů, které se vystupňovaly ještě v době, kdy se přihlásila do VONSU, což bylo asi v roce 1979 a v průběhu celé té doby asi 10x jí bylo nabízeno, aby se vystěhovala, což stále kategoricky odmítala. V průběhu této doby byl neustále hlídán její tehdejší byt, stalo se například, že ji Státní bezpečnosti nechala hospitalizovat na Venerologické klinice u Apolináře a nakonec byla ve svém bytě příslušníky přepadena a brutálně zbita. V důsledku této zkušenosti pak v prosinci 1981 podala žádost o vy-

⁴⁵⁰) Vratislav Brabenec (nar. 1943), hudebník, basklarinet, altsaxofon, klarinet a zpěv ve skupinách The Plastic People of the Universe a Sen Noci Svatojánské Band. Působil i v dalších hudebních souborech. Nedokončil studia na bohoslovnické fakultě v Praze. V r. 1976 byl vězněn. V r. 1977 se stal signatářem Charty 77. Nakonec emigroval do Kanady.

⁴⁵¹) Ing. Jiří Hermach, CSc. (nar. 1912), filosof. Ve 30. letech studoval strojní inženýrství na ČVUT. Za války působil v odboji. V letech 1946–1949 byl asistentem strojní fakulty ČVUT, 1949–1956 vedoucím Ústavu společenských věd ČVUT, od r. 1952 docent. V l. 1956–1969 byl vědeckým pracovníkem Filosofického ústavu ČSAV. R. 1969 vyloučen z KSČ a pak zbaven místa v ČSAV. Pracoval jako dělník v kotelně, v r. 1977 se stal signatář Charty 77. Od r. 1985 žil v Rakousku. Po r. 1990 se podílel na činnosti Pedagogické fakulty UK a ČSAV.

stěhování a v červnu 1982 společně se svým přítelem vycestovala. Na postup příslušníků pak podala stížnost adresovanou Inspekci ministra vnitra.

Spis Státní bezpečnosti stran poškozené Freundové nebyl dochován.

Ze svědecké výpovědi poškozeného Karla Freunda⁴⁵²⁾ bylo zjištěno, že se Státní bezpečnost ho kontaktovala po podpisu Charty 77, v roce 1979 se tento kontakt začal stupňovat, což bylo zřejmě v souvislosti s jeho činností ve VONSu, byl opakovaně předvoláván, vyslýchán, fyzicky napadán, opakovaně zadržován na 48 hodin, byl mu odebrán řidičský průkaz a obdobným způsobem bylo postupováno i vůči jeho manželce Zině Freundové. V průběhu let 1979 až 1981 mu bylo opakovaně nabízeno, aby opustil republiku, v opačném případě, že se může stát, že ho přejede nákladník naložený pískem a podobně. Tyto výhrůžky ustaly po roce 1981, i když byl nadále opakovaně vyslýchán a to až do roku 1986 nebo 1987. O vystěhování poškozený nikdy nepožádal.

Svazek Státní bezpečnosti k tomuto poškozenému zajištěn nebyl.

Ze svědecké výpovědi Svatopluka Karáska⁴⁵³⁾ zjistil soud, že v roce 1976 byl odsouzen v souvislosti se svým působením v skupině Plastic People, poté, kdy byl propuštěn z vězení, po podpisu Charty v roce 1977 byl opakovaně 14x zadržen na 48 hodin, někdy to bylo i dvakrát 48 hodin, v jeho bytě byly opakovaně prováděny domovní prohlídky v různé noční i brzké ranní hodiny, bylo mu třeba sděleno, že chtěl spáchat atentát na prezidenta republiky, nebo že chce vyhodit do povětří Škodovy závody s tím, že mu hrozí doživotí. Od začátku se hovořilo o vystěhování s tím, že vždy na konci prováděného výslechu bylo poškozenému nabízeno, aby se vystěhoval, což stále odmítal, až do ledna 1980, kdy tomuto tlaku podlehl a to také s ohledem na ty skutečnosti, že měl 3 malé děti, jeho žena byla vážně nemocná, a tudíž o vystěhování požádali. Vyřízení žádosti trvalo asi dva měsíce a během této doby nebyl Státní bezpečností kontaktován, s výjimkou případu, kdy se balili a kdy byl tomuto přítomen příslušník Duhač⁴⁵⁴⁾. Domnívá se, že vystěhování mu bylo nabízeno celkem ve čtrnácti případech.

Spis Státní bezpečnosti stran poškozeného zajištěn nebyl.

Ze svědecké výpovědi poškozené Zdeny Tominové⁴⁵⁵⁾ bylo zjištěno, že její manžel v roce 1977 podepsal Chartu, ona v té době byla ještě zaměstnána a z důvodu, aby nepřišla o zaměstnání se k podpisu nepřipojila. Následně se však zúčastnila pohřbu profesora Patočky, poté s ní byla rozvázána pracovní smlouva a poté také Chartu podepsala. V uvedené době její manžel v bytě vedl filozofické semináře pro děti, které nemohly studovat a tyto semináře byly sledovány Státní bezpečností, jak ona tak její manžel byli opakovaně zadržováni, vyslýcháni, přičemž manžel byl dokonce hospitalizován v psychiatrické léčebně. Sama pak byla příslušníky Státní bezpečnosti přepadena. Na tento postup příslušníků si stěžovala jak ministrovi vnitra, tak na Inspekci ministerstva vnitra, nikdy však žádnou odpověď nedostala. Asi do poloviny roku 1979 se pak příslušníci vyjadřovali v tom smyslu, jestli „se nechtějí sbalit s celou rodinou, že bude hůř“. O vycestování nikdy nepožádali, přestože v roce 1979 obdržel manžel pozvání z univerzity v Oxfordu ke stáži. Situace se však změnila poté, kdy se jeden z jejích synů přes výborný prospěch nedostal na žádnou střední školu ani učiliště, začal být rovněž předváděn na policii, kdy byl dvakrát fyzicky napaden. Poté, kdy požádali o výjezd, bylo jejich žádosti během 14 dnů vyhověno, přestože v té době měli odebrány pasy a v srpnu 1980 vycestovali s výjezdní doložkou na pět let, přičemž po 9 měsících pobytu

⁴⁵²⁾ Karel Freund (nar. 1949), signatář Charty 77 z r. 1977 a člen VONS.

⁴⁵³⁾ Svatopluk Karásek (nar. 1942), duchovní Českobratrské církve evangelické, 1968–1969 vikář ve Hvozdnici n. L., r. 1970 farářem v Novém Městě p. Smrkem. R. 1972 ztratil státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti. V l. 1973–1976 byl správcem depozitáře Univerzitní knihovny na zámku Houska. R. 1976 byl odsouzen v procesu se skupinou The Plastic People Of The Universe na 8 měsíců nepodmíněně. V lednu 1977 podepsal Chartu 77. Pracoval jako myč oken. 1980 odešel do Rakouska a odtud do Švýcarska. R. 1981 se stal farářem v Bonstetten v Curychu a od r. 1985 byl farářem v Curychu-Höngg. R. 1997 se stal farářem v Praze u sv. Salvátora. Od r. 2002 je poslancem Parlamentu ČR, r. 2004 byl jmenován zmocněncem vlády pro lidská práva.

⁴⁵⁴⁾ Václav Duhač (nar. 1947), původním povoláním soustružník, do služebního poměru příslušníka SNB nastoupil 1. 3. 1971. Stal se referentem 1. odd. VII. odboru S StB Praha, následně byl přeřazen do II. odboru. 1973–1975 pracoval ve 3. odd. 5. odboru S StB Praha, 1975–1978 působil v 1. odd. 2a odboru. Od 1. 1. 1978 byl zařazen ve 2. odd. 2b odboru S StB Praha. 1984 dokončil studium fakulty StB VŠ SNB. 1989 přeřazen do 3. odd. 2. odboru S StB Praha. 14. 1. 1990 byl odvolán ze své funkce a 31. 3. 1990 uvolněn ze služebního poměru. U StB dosáhl hodnosti kapitána.

⁴⁵⁵⁾ Zdena Tominová (nar. 1941), spisovatelka a překladatelka. V r. 1968 dokončila studia herectví a filosofie, pak pracovala jako tlumočnice. V r. 1978 podepsala Chartu 77 a byla propuštěna ze zaměstnání. R. 1979 mluvčí Charty 77. Od r. 1980 působila jako spisovatelka ve Velké Británii.

obdrželi rozhodnutí v tom smyslu, že poškozují zájmy Československé republiky v cizině a jsou zbaveni československého občanství.

Z výpovědi svědka ThDr. Julia Tomina⁴⁵⁶) bylo zjištěno, že vycestoval s rodinou v roce 1981, žádný nátlak si nepamatuje.

Z dochované fotokopie spisu Státní bezpečnosti pak bylo zjištěno, že svědek Tomin byl veden pod krycím jménem „Strojník“ od 27. 10. 1976, v rámci tohoto svazku a dále v rámci osobního spisu PO – Biskup byla vedena i poškozená Zdena Tominová, přičemž zprávy zde založené svědčí o opakovaných pohovorech s oběma muži o skutečnosti hlídání jejich bytu, žádosti o provedení opatření k trvalému odebrání telefonní stanice, přičemž tato žádost je podepsána přímo obžalovaným Stárkem, dále jsou zde vedeny opakovaně záznamy v tom smyslu, že jsou prováděna a připravována opatření, jejichž cílem je přerušování nepřátelské činnosti Julia Tomina a jeho manželky v rámci aktu Asanace, jejich vystěhování z ČSSR, ve vyhodnocení prováděných akcí se pak konkrétně uvádí, že do 15. 8. 1980 má být dosaženo vystěhování Tominovy rodiny mimo území ČSSR, mají být prováděny opatření proti rodině Tominových v oblasti jejich pobytu v domě, péče o děti, má být zajištěno zkoumání zdravotního stavu Tomina a připraveny podmínky pro jeho případné umístění v psychiatrické léčebně, má být na ně působeno psychicky při vyšetřování, aby se dostali do duševních depresí a požádali o vystěhování. Svazek rovněž mimo jiné obsahuje plán operativního zajištění montáže TA – 111⁴⁵⁷) v době nepřítomnosti rodiny Tominových v bytě, včetně dalšího rozpracování v případě že by se do bytu nečekaně vrátili. Dále úřední záznam o tom, že bylo jednáno s vedoucím odboru školství NVP stran přihlášky Lukáše Tomina ke studiu na gymnáziu v tom smyslu, aby nebyl přijat proto, že se stýká s mladými signatáři Charty, přispívá do Svědectví a jedná se o nevhodný typ rodinné výchovy. Konečně pak v záznamu z pohovorů ze dne 3. 7. 1980, a to v závěru, je uvedeno, že z jednání Julia Tomina je patrné, že jeho vycestování i s rodinou na dobu 5 let je závislé na povolení této cesty. Dle stanoveného cíle z projektu Asanace bude žádosti Julia Tomina a jeho rodinných příslušníků vyhověno, přičemž do výjezdu bude pokračováno v diskreditaci jeho osoby a prohlubováno, upevňováno jeho rozhodnutí vycestovat z ČSSR. V plánu operativního rozpracování ze dne 29. 8. 1980 je uvedeno, že řadou provedených opatření bylo dosaženo toho, že rodina Tominova dne 22. 8. 1980 vycestoval na dobu 5 let do zahraničí a nadále bude stěžejním úkolem získat dokumentační materiál o nepřátelském vystupování jak Zdeny Tominové, tak Julia Tomina, konkrétně pak současně vhodnými operativními kombinacemi diskreditovat Juliuse Tomina před zahraničními vědeckými pracovníky a vědeckými institucemi a využít kontaktů ČSAV na mezinárodní organizaci filozofů s cílem realizovat zbavení československého státního občanství v co nejkratší době. Dne 3. 12. 1980 pak byl návrh na odnětí státního občanství zpracován X. Správou SNB a v roce 1981 byli oba zbaveni československého státního občanství.

Ze svědecké výpovědi poškozeného Jaroslava Suka⁴⁵⁸) bylo zjištěno, že od roku 1968 byl neustále Státní bezpečností obtěžován, přičemž tento tlak zesílil poté, kdy podepsal Chartu 77, a zejména intenzivní byl na podzim roku 1979, kdy byl dvakrát týdně vyslýchán, pravidelně probíhaly domovní prohlídky, byl zadržován a výslechy byly stále agresivnější. Celou situaci zvláště těžce nesla jeho manželka a nezletilé děti, takže nakonec v roce 1980 požádal o vystěhování, i když republiku nikdy opustit nechtěl. V průběhu hlavního líčení uvedl, že příslušníci mu vystěhování přímo nenabízeli, používali výhrůzek v tom smyslu, že ho zase zavou a podobně. Státní bezpečností byl kontaktován až do svého faktického vystěhování. V průběhu přípravného řízení pak vypověděl, že mu bylo naznačováno, že bude lepší, kdyby se vystěhoval, že může jít do vězení. Poškozený si opakovaně stěžoval na postup příslušníků a to jak u generální prokuratury, tak prezidenta republiky. Nikdy žádnou výstrahu neobdržel.

Osobní spis Státní bezpečnosti se u poškozeného nedochoval, ze zprávy oddělení pasu a víz pak bylo zjištěno, že vycestoval dne 26. 2. 1981.

⁴⁵⁶) ThDr. Julius Tomin (1938), filosof, esejista a publicista. Vystudoval filosofii a psychologii na Filosofické fakultě UK. Na této fakultě pak byl vědeckým aspirantem. 1969–1970 hostoval na Havajské univerzitě. 1970–1975 pracoval jako strojník v holešovické elektrárně, pak noční hlídač v ZOO. V r. 1977 se stal signatářem Charty 77. Organizoval ve svém bytě přednášky o antické filosofii. Od r. 1980 žil ve Velké Británii.

⁴⁵⁷) „TA-111“ je krycí označení pro dlouhodobý odposlech, užívané v letech 1972–1980.

⁴⁵⁸) Jaroslav Suk (nar. 1948), člen studentské skupiny, tzv. Revolučního hnutí mládeže. Tato skupina založila spolu s Petrem Uhlem tzv. Historicko-sociologický klub s přihlédnutím k futurologii (HISOF). V prosinci 1969 byl Suk zatčen, vězněn v 1. pol. 70. let. V r. 1977 podepsal Chartu 77. V důsledku akce ASANACE se vystěhoval do Švédska.

Ze svědecké výpovědi poškozeného Vlastimila Třešňáka bylo zjištěno, že kontaktován Státní bezpečností byl od konce 70. let, neví, zda to bylo v souvislosti s podpisem Charty 77, opakovaně s ním byly prováděny brutální výslechy, při každém výslechu, což velmi hrubým odhadem bylo asi desetkrát, mu bylo nabízeno respektive doporučováno, aby se vystěhoval. Nikdy o vystěhování neuvažoval a to až do roku 1981, kdy byl zvláště agresivně fyzicky napaden, za toto jednání byl již pravomocně odsouzen příslušník Kafka⁴⁵⁹). Poté požádal o vystěhování, vyřízení jeho žádosti trvalo sedm měsíců, nadále ho Státní bezpečnost kontaktovala a ke změně došlo pouze v tom smyslu, že v průběhu výslechu mu bylo vykáno. Při svém dalším výslechu v průběhu hlavního líčení pak poškozený uvedl, že poznává obžalovaného Mézla, setkali se koncem 70. nebo počátkem 80. let, následovně pak viděl fotografii obžalovaného v novinách i v televizi a poznal ho. Setkal se s ním v souvislosti s výstrahou nebo varováním a současně poškozený předložil „plán operativního opatření do akce Asanace“ ze dne 7. 7. 1981 s tím, že tento byl dle podpisu schválen obžalovaným Mézlem.

Z dochované fotokopie svazku Státní bezpečnosti na poškozeného bylo zjištěno že, tento byl veden od 13. 6. 1977, přičemž obsahuje celou řadu záznamů o prováděných pohovorech, předváděních, zadržení poškozeného, jakož i návrh na udělení výstrahy SNB ze dne 19. 3. 1981, kde je strojem vypsáno náčelník Správy StB Praha JUDr. Mézl Oldřich, přičemž rukou psaný podpis není obžalovaného, záznam o udělení výstrahy ze dne 20. 3. 1981, opakované vyhodnocování akce Asanace a konečně návrh na uložení osobního svazku ze dne 20. 10. 1982, v kterém se výslovně uvádí, že nepřátelská činnost poškozeného byla postupně sledována, rozpracovávána ve svazcích a to jak signálním, tak osobním, od roku 1977 se poškozený aktivně zapojil do činnosti a stal se signatářem Charty 77. Na základě opatření směřující[ho] k realizaci akce Asanace požádal jmenovaný o vystěhování a dne 10. 4. 1982 odešel do Švédska.

Z výpovědi svědka Ivana Medka⁴⁶⁰) bylo zjištěno, že o emigraci uvažoval již dlouho, když ihned po podpisu Charty 77 byl vyhozen ze zaměstnání, poté pracoval jako sanitář, kde však dostal rovněž výpověď a nakonec jako uklízeč a umývač nádobí. K emigraci se rozhodl poté, kdy v květnu 1977 byl proveden jeho výslech Státní bezpečností, poté byl příslušníky vyvezen mimo Prahu a napaden tím způsobem, že upadl do bezvědomí, kde ho příslušníci bez dalšího nechali. O vystěhování požádal již před květnem, ale tento poslední výslech jeho rozhodnutí zcela utvrdil. Přístup Státní bezpečnosti ani po podání žádosti k jeho osobě se nezměnil, opakovaně byl vyslýchán, například v době návštěvy Brežněva byl zadržen a podobně. Během těchto výslechů mu bylo sděleno, že by bylo lepší, kdyby tady nebyl. Vyřízení žádosti trvalo asi 2 až 3 měsíce.

Z výpovědi poškozeného Františka Stárka⁴⁶¹) bylo zjištěno, že Státní bezpečností byl kontaktován v souvislosti se svou činností v Chartě 77, byl předvolán na Státní bezpečnost, kde mu bylo sděleno, jestli chce do Vídně nebo na Bory, kde byl v předchozí době ve vazbě. Byly u něho opakovaně prováděny domovní prohlídky, byl opakovaně zatýkán, přičemž v roce 1982 byl odsouzen k trestu v trvání 2,5 let. Vypověděl dále, že v průběhu této doby si požádal o vydání výjezdní doložky, opravňující k výjezdu do socialistických států, přičemž k jeho velkému překvapení mu tato byla vydána a domnívá se, že tak bylo učiněno proto, že by případně mohl přes Maďarsko vycestovat ilegálním způsobem prostřednictvím svých přátel. Žádost o vystěhování nepodal.

⁴⁵⁹) Josef Kafka byl v roce 1981 vyšetřovatelem Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje. V roce 1999 byl pravomocně odsouzen pro trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele k trestu odnětí svobody v trvání 10-ti měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu 3 let.

⁴⁶⁰) Ivan Medek (nar. 1925), novinář, hudební kritik a publicista. Působil jako hudební organizátor (např. u České filharmonie, festival Pražské jaro atd.), 1960–1969 hudební publicista v Čs. rozhlasu a Čs. televizi, 1970–1977 redaktor nakladatelství Supraphon. V r. 1977 podepsal Chartu 77, r. 1978 patřil mezi zakládající členy VONS. R. 1978 odešel do exilu, pracoval jako stálý spolupracovník rozhlasové stanice Hlas Ameriky ve Vídni, spolupracoval i se Svobodnou Evropou, Radio Vatican, BBC a Deutschlandrundfunk. V letech 1990–1992 byl poradcem České filharmonie, v letech 1990–1993 poradcem ministra kultury ČR. V r. 1992 byl předsedou Federální rady pro rozhlasové a televizní vysílání. V letech 1993–1996 byl ředitelem odboru vnitřní politiky a 1996–1998 vedoucím Kanceláře prezidenta republiky (kancléřem).

⁴⁶¹) František Stárek (nar. 1952), novinář, opakovaně vězněn, pracoval jako dělník, signatář Charty 77 z r. 1977, spolupracovník VONS, člen Čs.-polské Solidarity. V l. 1978–1990 působil jako šéfredaktor časopisu VOKNO. Ve volbách r. 1990 kandidoval jako nezávislý za HOS. Pracoval pak mj. jako tiskový mluvčí FIS, byl členem komise ČNR pro vězeňství a komise ČNR k vyšetření úmrtí Pavla Wonky.

Z výpovědi poškozeného Pavla Landovského⁴⁶²⁾ bylo zjištěno, že Státní bezpečností byl kontaktován od roku 1970 v souvislosti s jeho rolí ve filmu *Nezvaný host*, následně pak natočil poslední film v roce 1971, když v té době měl již zákaz vystupování a v roce 1975 byl nakonec vyhozen z divadla. Poté začal organizovat Chartu a asi v roce 1976 poprvé obdržel pozvání k dvouleté stáži do Vídně a poté, kdy byl přepaden na mostě, opakovaně zadržen a opakovaně byl ve vazbě, se rozhodl, že této stáži využije, opakovaně žádal o povolení, ale vždy byla jeho žádost zamítnuta. Z tohoto důvodu adresoval své stížnosti ministroví vnitra obžalovanému PhDr. Obzinovi, když v průběhu této doby mu bylo Státní bezpečností opakovaně a to asi v devíti případech nabízeno, aby se vystěhoval, současně se vzdal občanství, což odmítal. Následně pak 11. 1. 1979 vycestoval a krátce poté byl zbaven občanství.

Z fotokopie osobního svazku Státní bezpečnosti poškozeného bylo zjištěno, že tento svazek byl založen 24. 1. 1975 s krycím názvem „Boháček“, obsahuje záznamy o pohovorech s poškozeným, obsahuje rovněž dopis ze dne 21. 3. 1978 adresovaný ministru vnitra, v kterém žádá o umožnění vycestování s tím, že o vystěhování z republiky nežádá, když toto se neslučuje s jeho svobodnou vůlí. Dále je zde založena zpráva StB Praha ze dne 12. 7. 1977, kdy je podán návrh na opatření s cílem zajistit zájem poškozeného o vystěhování do ciziny s termínem do roku 1977, následně dne 31. 5. 1978 se uvádí, že s výjezdem poškozeného bude Státní bezpečnost souhlasit pouze v případě, kdy požádá o vystěhování, dále je zde založen dopis podepsaný obžalovaným RSDr. Stárkem ze dne 8. 11. 1978, v kterém se uvádí, že obžalovaný žádá, aby byli informováni o prováděných opatření k realizaci sledovaných záměrů akce Asanace k osobě poškozeného. Dopis je dle předtisku psaného stroje[m] adresován obžalovanému Němcovi a rukou psané vyjádření je podepsáno Irovský. Dále ze záznamu ze dne 30. 10. 1978 bylo zjištěno, že X. Správa [SNB] nabídla poškozenému, že v případě, že požádá o dlouhodobý pobyt v zahraničí, mu bude tento vyřízen a bude mu umožněno během dvou let uskutečnit jednu až dvě návštěvy ČSSR. Ve zprávě ze dne 19. 1. 1979 adresované prvnímu odboru sekretariátu FMV se pak uvádí, že poškozenému bylo povoleno vycestování do zahraničí z důvodu pracovní příležitosti s odjezdem dne 11. 1. 1979, přičemž náčelník 2A odboru [Správy] Státní bezpečnosti Praha žádá o provedení opatření za účelem realizace sledování záměrů, které jsou zahrnuty v akci Asanace, a jedná se o případné vystoupení Landovského v rozhlasu, televizi, sdělovacích prostředcích a podobně. V dalším záznamu ze dne 26. 6., 31. 8. 1979 pak vyplývá informace o současné situaci poškozeného v Rakousku, kdy se uvádí, že poškozený nezměnil své negativní politické názory, v každém případě se hodlá po uplynutí povolení pobytu vrátit zpět do ČSSR. V Informaci do svodky ze dne 19. 10. 1979 se hovoří o uvedení hry s názvem „Supermanka“ s tím, že získané poznatky budou využity do akce Asanace a dále budou využity k odebrání československého státního občanství.

Návrhem ze dne 7. 2. 1980, který byl vypracován náčelníkem 2A odboru Správy Státní bezpečnosti Praha, majorem Grabmüllerem⁴⁶³⁾ a zaslán náčelníkovi Správy Státní bezpečnosti Praha, plukovníku Zdeňku Němcovi se uvádí, že je podáván návrh na odnětí státního občanství u poškozeného. Tento návrh byl schválen dle fotokopie písemného podpisu Irovským. Dne 13. 11. 1980 pak rozhodnutí o odnětí československého státního občanství bylo poškozenému doručeno. Návrh na uložení osobního svazku poškozeného z října 1981 je pak schválen, byť je strojem vypsáno jméno obžalovaného JUDr. Oldřicha Mézla, opět Irovským.

⁴⁶²⁾ Pavel Landovský (nar. 1936), herec a dramatik, působil v divadlech v Šumperku, Klatovech a Pardubicích, v letech 1965–1976 byl členem Činoherního klubu v Praze. V 60. letech se často uplatňoval i ve filmu a v televizi. V r. 1977 se stal signatářem Charty 77. 1978 odešel pracovně do Rakouska, hrál pak v Burgtheatru ve Vídni. Po r. 1990 působí opět v ČR.

⁴⁶³⁾ Jaroslav Grabmüller (nar. 1934), původním povoláním truhlář, do služby k StB nastoupil 1. 11. 1956 jako mladší referent V. zvl. odboru MV. Od r. 1961 působil u KS MV Praha, nejprve jako referent OO MV Praha 6. V r. 1964 pracoval ve II. odboru KS MV Praha. V l. 1969–1971 byl zařazen u VI. odboru S StB Praha, 1971–1973 u I. odboru. 1973 byl ustanoven starším referentem specialistou 4. odboru S StB Praha. 1974–1975 studoval kontrarozvědný kurs při VŠ F. E. D. KGB v Moskvě. 1975–1977 působil jako zástupce náčelníka 2a odboru S StB Praha. 15. 4. 1977 byl jmenován náčelníkem 2a odboru S StB Praha. 1983 byl přefazen do činné zálohy. Od r. 1986 pracoval v Kanceláři MV ČSSR. R. 1988 se stal starším referentem specialistou 3. odd. 2. odboru X. správy SNB, po reorganizaci přičleněn k 3. odd. 11. odboru II. správy SNB. 31. 12. 1989 byl uvolněn ze služebního poměru. Ze SNB odcházel v hodnosti podplukovníka.

Ze svědecké výpovědi poškozeného Václava Malého⁴⁶⁴) bylo zjištěno, že v kontaktu se Státní bezpečností byl od roku 1978 až do listopadu 1989, a to jednak z toho důvodu, že podepsal Chartu, jednak proto, že se stal členem VONSu. Z počátku působil jako kaplan v Plzni, avšak v roce 1979 mu byl odebrán státní souhlas, následně byl zatčen a obviněn z trestného činu podvracení republiky, byl ve vazbě po dobu 7 měsíců a obvinění z tohoto trestného činu trvalo až do ledna 1990. V průběhu celé doby byl opakovaně předvoláván k výslechům, opakovaně byl na dobu 48 hodin zadržen a to zejména při příležitosti různých státních svátků, církevních poutí a slavností. Tlak zesílil pak v letech 1980 a 1981, kdy byl také v průběhu výslechu zbit a v této souvislosti již probíhá trestní řízení. Při každém z těchto výslechů mu sice vystěhovávání nabízeno nebylo, ale celkem se jednalo asi o 30 až 40 případů, kdy byl k vystěhovávání vyzván. Nikdy se nevystěhoval, avšak ví, že řada jeho přátel se vystěhovala, protože už nebyli dále schopni snášet jak psychický nátlak, tak hrubost při výsleších. On sám opakovaně podával stížnosti a to jak prezidentovi, tak na Inspekci ministerstva vnitra či generální prokuraturu, na tyto stížnosti nikdy nebylo odpovězeno a výsledkem byl pouze ještě hrubší postup při následujících výsleších.

Osobní spis Státní bezpečnosti stran tohoto poškozeného nebyl zajištěn.

Ze svědecké výpovědi poškozeného Jaroslava Hutky⁴⁶⁵) bylo zjištěno, že poprvé byl kontaktován Státní bezpečností v roce 1975 a to v souvislosti se svým vystoupením, tehdy mu bylo řečeno, že se dopustil urážky hlavy státu, následně v průběhu roku 1976 byl asi 4x vyslýchán, s tím, že mu dalo řečeno, že přijde na řadu ihned po Plasticích, když členové této skupiny byli již zavřeni. Následně pak v květnu 1977 byl zadržen na 48 hodin a tehdy mu bylo poprvé nabídnuto, aby se vystěhoval, přičemž poté byl opakovaně stíhán pro různé trestné činy jako výtržnictví, příživnictví, avšak trestné stíhání vždy po 14 nebo 3 týdnech skončilo a nakonec bylo vedeno trestní stíhání pro nedovolené podnikání a v souvislosti s tímto trestním řízením mu bylo řečeno, že má pouze dvě možnosti a to buď vězení nebo emigraci a vysloveně pak příslušník uvedl, „že po ulicích, už ho běhat nenechají“. V té době se rozhodl k vystěhovávání, navštívil obvodní prokuraturu, kde prokurátora informoval o svém výslechu, načež následujícího dne obdržel rozhodnutí o zastavení trestního stíhání a podal si předmětnou žádost, které bylo vyhověno během dvou měsíců a v říjnu 1978 se vystěhoval. Není schopen uvést, kolikrát byl vyslýchán, ale při každém výslechu se o vystěhovávání hovořilo.

Z fotokopie osobního svazku poškozeného bylo zjištěno, že tento byl veden pod krycím názvem „Zpěvák“ založen byl 4. 4. 1975. Svazek obsahuje záznamy o provedených pohovorech s poškozeným, jakož i žádost náčelníka sekretariátu prvního náměstka ministra a náčelníka Správy obžalovanému RSDr. Stárkovi, aby zabezpečil urychlené opatření k vystěhovávání Hutky z ČSSR. Dne 13. 3. 1979 pak byl schválen majorem Bytčánkem návrh na uložení signálního svazku poškozeného, který společně s manželkou dne 18. 10. 1978 vycestoval.

Z výpovědi poškozeného Milana Hlavsy bylo zjištěno, že v kontaktu se Státní bezpečností byl od roku 1978, nátlak byl vystupňován v letech 1980 až 1982, opakovaně mu bylo nabízeno, že by bylo lepší, kdyby se z republiky vystěhoval. Když vystěhovávání odmítal, nátlak se ještě zvýšil, byl mu odebrán řidičský průkaz, byla kontaktována i jeho manželka. Z republiky se nevystěhoval.

Z fotokopie osobního spisu Státní bezpečnosti poškozeného bylo zjištěno, že tento byl veden pod krycím jménem „Kytarista“, kdy 14. 10. 1978 byl vypracován návrh na provedení operativní činnosti na X. Správě FMV, jehož cílem bylo utvrdit poškozeného v zájmu o vystěhovávání a z tohoto důvodu provadět opakované pohovory, návštěvy jeho zaměstnavatele, pozornost zaměřit i na manželku. Dne 7. 2. 1979 pak byl schválen X. Správou [FMV] návrh na vzbuzení nedůvěry u poškozeného, kterou by poté řešil v rámci akce Asanace. Následuje návrh X. Správy [FMV] ze dne 20. 6. 1979, jejímž cílem je posílení úmyslu Hlavsy vystěhovat se z republiky, dne 22. 9. 1979 byla

⁴⁶⁴) Václav Malý (nar. 1950), římskokatolický kněz, vystudoval Cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Litoměřicích, vysvěcen v r. 1976, signatář Charty 77 z r. 1977, zakládající člen VONS. V lednu 1979 byl zbaven státního souhlasu k výkonu činnosti duchovního, následně vězněn. Pracoval pak jako topič či zeměměřičský figurant. V r. 1981 působil jako mluvčí Charty 77. Od r. 1988 byl členem Čs. helsinského výboru. 1989 se stal spoluzakladatelem a prvním mluvčím OF, moderoval manifestace na Václavském náměstí a Letenské pláni. 1990–1991 byl duchovním správcem kostela sv. Gabriela v Praze-Smíchově, 1991–1996 působil v kostele sv. Antonína v Praze-Holešovicích. R. 1996 byl kanovníkem Metropolitní kapituly u sv. Víta. Od r. 1997 je světicím biskupem pražským.

⁴⁶⁵) Jaroslav Hutka (nar. 1947), písničkář, r. 1972 spoluzakladatel folkového sdružení Šafrán, signatář Charty 77 z r. 1977. V r. 1978 odešel do exilu do Nizozemí, spolupracoval se Svobodnou Evropou a exilovým tiskem. R. 1986 založil v Rotterdamu hudební nakladatelství Fosil. R. 1989 se vrátil do vlasti.

vypracována zpráva, v které je dán pokyn provést změnu zápisu o výpovědi poškozeného tak, aby tento mohl být využit při jeho kompromitaci mezi nejbližšími styky s cílem posílit jeho úmysl vystěhovat se z ČSSR a následují další záznamy o pohovorech s poškozeným, jejichž cílem bylo ovlivnit rozhodnutí poškozeného, vystěhovat se do Rakouska.

Z výpovědi poškozené Marie Benetkové⁴⁶⁶) bylo zjištěno, že v průběhu let 1980 až 1982 byla opakovaně kontaktována Státní bezpečností, manžel byl opakovaně předvoláván k výsledkům, výslovně jí bylo sděleno, že „ten, kdo uteče, vyhraje“. Dále jí bylo navrženo, aby odešla z ČSSR do konce roku 1981, v opačném případě Státní bezpečnost neručí za jejich životy. Poté, kdy došlo k přepadení její známé, se rozhodla k vystěhování, které realizovala v březnu 1982.

Ze svědecké výpovědi poškozené Jany Převarské zjistil soud, že již od roku 1977 byla opakovaně zadržována, vyslýchána a opakovaně jí bylo navrhováno, aby se vystěhovala z ČSSR. Situace pak vyvrcholila v roce 1980, kdy jednak byl proveden zvlášť brutální výslech, jednak se jí pokusili vyhodit i ze zaměstnání, a proto se rozhodla k vystěhování, které realizovala v roce 1982. V této době pracovala v Jedličkovém [správně Jedličkově] ústavu, kde jí ředitelka odmítla v souvislosti s vystěhováním potvrdit žádost zaměstnavatele, což oznámila Státní bezpečnosti, načež došlo k potvrzení žádosti a příslušník Ducháč jí sdělil, že to mohl zařídit již dříve.

Z fotokopie spisu Státní bezpečnosti bylo zjištěno, že poškozená byla vedena pod krycím jménem „Labuť“, přičemž kromě protokolu o zadržení, záznamech o prováděných výsleších, je zde založen záznam č. 95 ze 14. 12. 1979, v němž se uvádí, že poškozená byla dotazována na vystěhování, což odmítla. V záznamu č. 165 z 29. 6. 1981 je pak uvedeno, že poškozená uvažuje o vystěhování v souvislosti se svým posledním výsledkem na Bezpečnosti po němž se nervově zhroutila. Poznatky pak budou využity při provádění opatření a bude provedena realizace schváleného návrhu projektu Asanace, který byl na poškozenou vypracován. V dalším záznamu ze dne 7. 10. 1981 je uváděno, že poškozená si stěžuje na tlak, který je na ní vyvíjen, zvýšený tlak je vyvíjen i na poškozeného Malého a Freunda a dle záznamu ze dne 21. 8. 1981 je na poškozenou nasazeno agenturní sledování pro projekt Asanace a má být postupováno tak, aby se z ČSSR vystěhovala. Dne 19. 3. 1982 pak byl s poškozenou dělán pohovor z důvodu, že je zahrnuta do projektu Asanace. Dne 2. 11. 1981 byl podán návrh na převedení signálního svazku na osobní svazek mimo jiné s pokynem soustředit materiály, které dokumentují nepřátelskou činnost poškozené, a v případě, že by nedošlo k jejímu vystěhování, připravit na základě § 202, případně § 98 a § 112 její realizaci. Tento návrh je opatřen doložkou schvaluji, kdy je strojem vypsáno jméno obžalovaného JUDr. Mézla, avšak rukou psaný podpis je Irovský. V návrhu ze dne 21. 10. 1982 na uložení osobního svazku se pak uvádí, že vzhledem k prováděním opatřením došlo u poškozené v roce 1981 k naplnění podmínek stanovených pro projekt Asanace a tím k následnému rozhodnutí vystěhovat se z ČSSR natrvalo, v doložce schvaluji je opět strojem vypsáno jméno obžalovaného Mézla, podepsán je major Bytčánek 25. 10. 1982.

Z výpovědi poškozeného ThDr. Milana Balabána⁴⁶⁷) bylo zjištěno, že do kontaktu se Státní bezpečností se dostal již před podpisem Charty 77, a poté následně i po jejím podpisu, kdy byl opakovaně předvoláván do Bartolomějské ulice, vila jeho manželky, v které vedl semináře, byla sledována, účastníci pozorováni kamerami, byli hlídáni a stalo se dokonce, že jednou v noci se dva muži ocitli v jejich ložnici. V průběhu let 1984 až 1989 mu opakovaně bylo nabízeno vycestování s odůvodněním, že přítomnost osob, které podepsaly Chartu, a jejich souvěrců zde je nežádoucí. Konkrétně mu bylo například nabízeno, že by mohl působit na univerzitě v Afghánistánu s tím, že pokud nevyužije této nabídky, ať zvaží možné následky. Celkem se jednalo asi o tři případy, kdy bylo o vystěhování s poškozeným hovořeno, poškozený dále uvedl, že opakovaně byl zadržen na 24, případně 48 hodin, fyzické násilí vůči němu použito nebylo nikdy. Tuto situaci nesla zvlášť těžce jeho manželka, takže nakonec došlo k rozvodu jejich manželství, poškozený nikdy žádost o vystěhování nepodal a nevystěhoval se.

⁴⁶⁶) Marie Benetková (nar. 1945), manželka Vratislava Brabence, signatářka Charty 77 z r. 1977. Z Československa se vystěhovala v roce 1982.

⁴⁶⁷) ThDr. Milan Balabán (nar. 1922), evangelický duchovní a religionista, 1948–1952 studoval na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě, pak se stal farářem Českobratrské církve evangelické ve Strmilově a Semtěš. R. 1974 mu byl odňat státní souhlas k pastorační činnosti, pracoval pak jako dělník, technický úředník, poštovní zřízenec nebo uklízeč. V r. 1977 podepsal Chartu 77. R. 1990 se stal docentem religionistiky na FF UK, 1990–1995 byl docentem, od r. 1995 profesorem teologie na Evangelické teologické fakultě UK. Stal se též místopředsedou Společnosti pro studium náboženství.

Ze svědecké výpovědi poškozeného Karla Sidona⁴⁶⁸) bylo zjištěno, že Státní bezpečností byl kontaktován na jaře roku 1977, kdy prodával v novinovém stánku a byl obviněn z vystíhování článku z novin, byl 4 dny ve vazbě a mezitím byly provedeny domovní prohlídky, byly zajištěny věci, které s touto údajnou trestnou činností neměly žádnou souvislost. Během tohoto zadržení byl předveden k některému z vyšších důstojníků Státní bezpečnosti a ten mu nabízel, aby se vystěhoval do Izraele. Následně po svém propuštění byl stále Státní bezpečností kontaktován byl opakovaně vyšetřován, vyslýchán, byly prováděny domovní prohlídky, byl opakovaně zadržován a byl také vyhozen z práce. Od svých přátel Třešňáka a Benýška se dověděl o používání fyzického násilí a věc vyvrcholila v okamžiku, kdy došlo k přepadení a zneuctění Ziny Kočové (Freundové). Po této události se rozhodl k vystěhování, což volil jako lepší alternativu než vězení. Nejdříve odjel na studijní pobyt do Německa, po návratu požádal o vystěhování, které mu bylo asi během měsíce vyhověno. Následně pak ve dvou případech na pohřeb svých příbuzných do republiky přijel a Státní bezpečností již kontaktován nebyl.

Z fotokopie svazku Státní bezpečnosti bylo zjištěno, že poškozený byl veden pod krycím jménem „Karol“, dne 28. 12. 1979 byl podán návrh na založení osobního svazku, který byl schválen Správou StB Praha. V tomto návrhu se uvádí, že je považováno za nutné Sidona aktivně rozpracovat v osobním svazku s cílem znemožnit mu nepřátelskou činnost a vytvořit podmínky k realizaci projektu Asanace. Následuje plán agenturně – operativního rozpracování akce ze dne 25. 1. 1980, kde se opět uvádí, že na základě poznatků zjištěných rozpracováním se mají soustřeďovat podklady k provádění účinných profylakticko rozkladných opatření s cílem znemožnit Sidonovi aktivní nepřátelskou činnost a vytvořit podmínky k realizaci projektu Asanace. Tento plán byl schválen náčelníkem 2B odboru Správy StB Praha. Stejný úkol je pak vytýčen v plánu ze dne 19. 1. 1981, schválen náčelníkem 2B odboru Správy StB Praha. V záznamu ze dne 4. 2. 1981 se pak uvádí, že byl proveden pohovor s poškozeným a že další přijatá opatření budou orientována na realizaci jeho vystěhování do zahraničí, tento záznam byl zaslán i X. Správě [SNB], stejně tak jako vyhodnocení opatření stran poškozeného ze dne 31. 3. 1981, kde se uvádí, že opatření byly podpořeny podmínky směřující k realizaci projektu Asanace, neboť Sidon v průběhu opatření sdělil, že se bude informovat na okolnosti spojené s vycestováním. Poškozený bude proto předvolán k dalšímu výslechu, což posílí realizaci projektu Asanace. Dne 13. 10. 1981 pak měl poškozený potvrdit svůj úmysl opustit ČSSR s tím, že StB měla podpořit po podání žádosti poškozeného výjezdní doložku s cílem realizovat akci Asanace. Dne 11. 2. 1982 proběhl zpravodajský pohovor, v průběhu kterého byl ověřen stav zájmu poškozeného k vycestování se závěrem, že má být podpořen vzhledem k akci Asanace. V stejném smyslu je pak i úřední záznam ze dne 16. 4. 1982, dále se o realizaci poškozeného v rámci akce Asanace hovoří v plánu rozpracování na první pololetí roku 1982 ze dne 13. 1. 1982, v návrhu ze dne 17. 8. 1982 a v plánu rozpracování na první pololetí roku 1983 ze dne 5. 1. 1983 je pak uvedeno, že byly vytvořeny podmínky pro akci Asanace, bylo provedeno několik rozhovorů s poškozeným na bázi nucených styků a jejich výsledkem bylo vycestování poškozeného do SRN. Další pohovory pak byly provedeny 21. 1. 1983, 14. 2. 1983 s tím, že dne 27. 7. 1983 se poškozený vystěhoval. Dne 17. 1. 1985 byl podán návrh na uložení spisu evidované osoby s tím, že vzhledem k nepřátelským projevům poškozeného byl přijat návrh na uskutečnění projektu Asanace, nebyly získány žádné nové poznatky o pokračující nepřátelské činnosti poškozeného, a proto byl podán návrh na uložení do archivu. Tento návrh zpracoval náčelník IIB odboru Správy StB Praha a schválil ho obžalovaný JUDr. Mézl. Konečné pak je v tomto svazku založen návrh na zařazení do indexu nežádoucích osob na dobu 5-ti let ze dne 7. 11. 1988 vypracovaný IIB odborem 3. oddělením Správy StB Praha, v kterém je uváděno, že operativními prostředky bylo zjištěno, že poškozený projevil zájem o návrat do ČSSR a lze předpokládat, že bude pokračovat v závadové činnosti.

⁴⁶⁸) Karol Sidon (nar. 1942), prozaik, dramatik a scénárista, židovský teolog a rabín. 1960–1964 studoval FAMU, pak se stal externím spolupracovníkem Čs. rozhlasu, 1965–1967 dramaturgem animovaných filmů ve Studiu J. Trnky. V letech 1968–1969 působil jako redaktor Literárních listů a Listů. 1973–1977 pracoval jako prodáváč tisku u PNS, signatář Charty 77 z r. 1977. Po podpisu pracoval jako topič. R. 1983 se vystěhoval do SRN, kde studoval judaistiku na Vysoké škole pro židovská studia v Heidelbergu. 1990–1992 studoval židovskou teologii v Jeruzalémě. V r. 1992 se stal pražským a českým zemským rabínem v Praze.

Svědék PhDr. Karel Vykypěl⁴⁶⁹) vypověděl, že od roku 1968 působil u Státní bezpečnosti jednak v Brně a od roku 1979 pak v Praze, a to na I. odboru X. Správy [FMV], do které mimo jiné spadala i problematika Charty. V souvislosti se současnou medializací si název Asanace připomněl, přičemž ale u Státní bezpečnosti bylo velké množství krycích názvů, které nebylo možno si všechny zapamatovat. Ví, že některým osobám bylo nabízeno vystěhování, což bylo také v souvislosti s tím, že po vyhlášení Charty rakouský kancléř nabídl těmto osobám azyl. Osobně sám nikomu vystěhování nenabízel a ani si nepamatuje, že by vůbec s někým, kdo by se vystěhoval, hovořil.

[...]

Ze svědecké výpovědi JUDr. Jaroslava Krupauera⁴⁷⁰) bylo zjištěno, že svědek od dubna 1974 až do prosince 1989 byl generálním prokurátorem ČSR, pokud se jedná o rozkazy federálního ministra vnitra, s těmito do styku nepřicházel. Pokud se jedná o stížnosti, které byly zasílány tehdejší generální prokuratuře, pak přímo v podatelně byly tyto stížnosti tříděny podle příslušnosti a jemu byly předkládány pouze ty ze stížností, které byly adresovány buď přímo na jeho jméno, nebo funkci. Pokud se jedná o nyní projednávaný případ, nevybavuje si, že by v tomto smyslu mu nějaké stížnosti byly doručeny. V té době udílená výstraha byla preventivně-výchovným opatřením, trestním zákonem upravena nebyla, udělovali ji buď vyšetřovatelé nebo také prokurátoři a svědek se domnívá, že tento úkon byl prováděn při ústním setkání, u udílení výstrahy se pořídil záznam a jednalo se o opatření v tom smyslu, že pokud příslušná osoba bude ve svém jednání pokračovat, hrozí jí trestní stíhání. Jednalo se o jednání, jehož společenská nebezpečnost byla nižší než trestného činu.

[...]

Svědék JUDr. Jiří Bytčánek vypověděl, že v roce 1979 pracoval jako zástupce náčelníka odboru II A [S] StB Praha. Nevzpomíná si, kdy slyšel o názvu akce Asanace, ale domnívá se, že v té době měla umožnit občanům ČSSR se vystěhovat do zahraničí. Nepamatuje si, že by StB v tomto měla nějakou aktivitu, dle jeho názoru opatření, které byly použity, umožnily lidem, aby se vystěhovali. Nevzpomíná si na poškozenou Převratskou.

[...]

Z rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 sp. zn. 4T 187/96 bylo zjištěno, že tímto rozsudkem byl JUDr. Josef Kafka uznán vinným trestným činem zneužívání pravomoci veřejného činitele dle §158 odst. 1 písm. a/ tr. zák. a byl mu uložen trest zákazu činnosti.

[...]

Zákonem č. 63/65 Sb., vyhláškou MV ČSSR a Ministerstva zahraničních věcí ČSSR č. 44/77 Sb. o cestovních dokladech, jakož i ze směrnic o povolování o vystěhování do ciziny, které byly vydány rozkazem náčelníka Správy pasů a víz a to rozkazy č. 8/80, 3/77, jakož i z usnesení Vlády ČSSR č. 151/77, 58/77 a 340/80 vyplývá, jakým způsobem je podávána žádost o vystěhování, jaké náležitosti musí tato žádost obsahovat s tím, že o podané žádosti musí být vyzkoumáno odd. Státní bezpečnosti a vyžádáno jeho stanovisko. Pokud se jedná o vystěhování občanů, kteří se nesžili se socialistickým zřízením a aktivně proti němu vystupují, je zapotřebí vždy vyžádat stanovisko II. odboru příslušné Správy StB KS SNB. Dále je zde upraveno, že o žádosti o propuštění z československého státního svazku rozhodují úseky republikových ministerstev vnitra s tím, že správní poplatek související s vyřizováním žádosti o povolení vystěhování je stanoven Sazebníkem I. vyhlášky Ministerstva financí č. 162/76 Sb. ve znění vyhlášky č. 166/80 Sb. Zákonem opatřením

⁴⁶⁹) PhDr. Karel Vykypěl (nar. 1943), byl přijat do služby SNB 1. 2. 1965 na místo hlídkového příslušníka OO VB Brno 3. V letech 1967–1968 byl výkonným příslušníkem obv. odd. VB Brno 3. Dne 1. 3. 1968 přestoupil k StB a stal se referentem II. odboru S StB Brno. V letech 1975–1977 byl náčelníkem 4. odd. II. odboru S StB, v letech 1977–1978 zástupcem náčelníka II. odboru S StB. 1978–1979 působil jako náčelník II. odboru S StB Brno. 1. 4. 1979 byl přeložen k X. správě FMV, kde byl dočasně pověřen funkcí náčelníka 1. odboru. Od 1. 3. 1980 byl náčelníkem 1. odboru X. správy FMV. Od r. 1986 byl zástupcem náčelníka X. správy SNB. V r. 1987 absolvoval kurs pro náčelníky správ, jejich zástupce a rezervy při VŠ F. E. D. KGB v Moskvě. Do 31. 7. 1988 vykonával funkci I. zástupce náčelníka X. správy SNB. 1988–1990 zastával funkci náčelníka II. správy SNB. 1. 2. 1990 byl z této funkce odvolán a zařazen do zálohy. Dne 23. 6. 1990 byl propuštěn ze služebního poměru. Dosáhl hodnosti plukovníka.

⁴⁷⁰) Jaroslav Krupauer (nar. 1925), právník, 1969–1970 náměstek, 1970–1974 I. náměstek generálního prokurátora ČSSR, 1974–1989 generální prokurátor ČSR.

předsednictva ČNR ze dne 6. 11. 1969, jímž byl změněn a doplněn zákon ČNR č. 39/1969 Sb., se upravuje postup při nabývání a pozbývání státního občanství ČSR

[...]

K obžalovanému PhDr. Obzinovi bylo zjištěno, že ke dni 30. 3. 1973 byl uvolněn z funkce vedoucího odboru školství a vědy ÚV KSČ a byl jmenován do funkce ministra vnitra, ve spise je pak dále založen návrh ze dne 17. 4. 1973, jímž je předložen návrh kandidátů Národní fronty na poslance Federálního shromáždění České národní rady, v němž za volební obvod č. 11 je navržen obžalovaný PhDr. Obzina. V průběhu hlavního líčení dne 7. 2. 2002 pak obžalovaný uvedl, že ve funkci poslance byl od roku 1973 do roku 1989, kdy abdikoval. S ohledem na toto vyjádření byla trestní věc obžalovaného dle § 23 odst. 1 tr. řádu vyloučena k samostatnému projednání a rozhodnutí.

Na základě takto provedeného dokazování dospěl soud k jednoznačnému závěru o vině obžalovaných Němce, Stárka a Wiederlechnera, když rozsah dokazování považuje za dostačující a další návrhy na doplnění dokazování v tomto směru zamítl. [...] Soud především zkoumal otázku promlčení trestního jednání obžalovaných. V této souvislosti soud také ve smyslu ust. § 16 odst. 1 tr. zák. zkoumal, která z novel trestního zákona je pro obžalované příznivější. S ohledem na stále stejnou ohrožující trestní sazbu je tento postup bezpředmětný, avšak současně nelze přehlédnout, že dle trestního zákona platného v době spáchání trestné činnosti byla dle § 67 odst. 1 písm. b/ tr. zák. stanovena promlčecí doba v trvání 10-ti let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně 10 let. Tato hranice na 12 let pak byla zvýšena až novelou trestního zákona č. 327/99 Sb. s účinností od 28. 12. 1999. Přinejmenším tedy u obžalovaného RSDr. Stárka a Němce by s ohledem na data sdělení obvinění dne 17. 7. 1996 a 3. 7. 1996 mohlo promlčení přicházet v úvahu. K promlčení jejich trestné činnosti by došlo ještě předtím, než s účinností od 1. 8. 1993 vstoupil v platnost zákon č. 198/93 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. Dle § 5 tohoto zákona se do promlčecí doby trestných činů nezapočítává doba od 25. února 1948 do 29. 12. 1989, pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby. Tímto zákonem s ohledem na nález Ústavního soudu č. 14/1994 Sb. je soud vázán. Podle § 67a písm. d/ tr. zák., ve znění novely č. 327/99 Sb., pak uplynutím promlčecí doby nezaniká trestnost trestných činů spáchaných v době od 25. 2. 1948 do 29. 12. 1989, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody činí nejméně 10 let, pokud z politických důvodů neslučitelných se zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby a buď byly spáchány veřejnými činiteli, a nebo byly spáchány v souvislosti s pronásledováním jednotlivce nebo skupiny osob z důvodů politických, rasových či náboženských. Soud proto zkoumal, zda u obžalovaných byly splněny podmínky stanovené shora citovanými ustanoveními, které by vylučovaly jejich trestní stíhání v inkriminovanou dobu. Všichni obžalovaní byli zařazeni ve vysokých funkcích Federálního ministerstva vnitra ČSSR a jak bude dále uvedeno, jejich trestná činnost se odvíjí od rozkazu federálního ministra vnitra č. 32/77, který byl v inkriminovanou dobu poslancem Sněmovny lidu FS. Sám obžalovaný PhDr. Obzina se pak hájí tím, že pravidelně každý rok byla generální prokuraturou vypracována zpráva o zachování zákonitosti a nikdy jeho rozkaz nebyl shledán v rozporu se zákonem. Je tedy nepochybné, že v dané situaci, z důvodů politických, k trestnímu stíhání nikoho z obžalovaných nemohlo dojít. U obžalovaných je splněna i podmínka ust. § 67a písm. d/ tr. zák., když trestné činnosti se dopustili jako veřejní činitelé a jejich trestná činnost jednoznačně spočívá v pronásledování skupiny osob – signatářů a sympatizantů Charty 77. Z těchto důvodů pak došel soud k závěru, že trestná činnost nikoho z obžalovaných promlčena není. Všichni obžalovaní dále ať již ve funkci náčelníků X. Správy FMV anebo ve funkci náčelníků Správy Státní bezpečnosti Praha a SK byli veřejnými činiteli ve smyslu ust. § 89 tr. zák., když v této funkci se podíleli na plnění úkolů společnosti a státu a používali přitom pravomoce, které jim v rámci jejich odpovědnosti za plnění úkolů byly svěřeny. Všichni obžalovaní pak přinejmenším ve smyslu ust. § 2 odst. 3 zák. č. 100 z roku 1970 Sb. o služebním poměru příslušníků Sboru národní bezpečnosti jako náčelníci byli v rozsahu své pravomoci oprávněni ukládat podřízeným příslušníkům služební úkoly, organizovat, řídit a kontrolovat jejich činnost a dávat jim k tomu účelu rozkazy a pokyny. Podle Organizačního řádu Správy SNB hl. m. Prahy a SK je náčelník Správy řízen ministrem vnitra ČSSR, a to v rozsahu stanoveném zákony. Mimo jiné náčelník Správy koordinuje a v rozsahu vymezené působností řídí tvorbu prováděcích plánů útvaru Správy, schvaluje roční prováděcí plány funkčních útvarů Správy a vyjadřuje stanovisko k ročním prováděcím plánům výkonných útvarů Správy.

Z rozkazu č. 51/74 pak vyplývá pravomoc náčelníků X. Správy FMV. Podle článku 34 Ústavy jsou všichni občané povinni zachovávat Ústavu i ostatní zákony, podle článku 31 je pak zaručena nedotknutelnost obydlí, listovního tajemství, tajemství dopravovaných zpráv jakož i svoboda pobytu. Provedeným dokazováním pak bylo prokázáno, že obžalovaní jednali v rozporu nejen s citovanými články Ústavy, ale rovněž v rozporu s § 23 zák. č. 100/70 [Sb.], jakož i § 3 zák. č. 40/74 Sb., když jako náčelníci správ Státní bezpečnosti schvalovali, vyhodnocovali a tím i zajistili, aby jejich podřízení s jejich vědomím v rámci akce Asanace vyvíjeli psychický nátlak na poškozené v podobě profylakticko rozkladných opatření na bázi nucených styků, vyhrožování uvězněním jako alternativou nevystěhování se, znemožnění výkonu zaměstnání, opakovaných domovních prohlídek, výhrůžek použití fyzického násilí. Rozkaz č. 32/1977 byl vydán taktéž v rozporu s Ústavou a s ohledem na tuto skutečnost nebylo povinností obžalovaných v souladu s tímto rozkazem postupovat. Již ze samotného znění rozkazu vyplývá, že u vytypovaných organizátorů této akce se má dosáhnout vystěhování z ČSSR. V žádném případě se nemělo namysli, aby bylo umožněno vystěhování těm osobám, kteří již dříve o vystěhování bezúspěšně žádali. V tomto směru jsou obžalovaní jednoznačně usvědčováni výpověďmi všech slyšených poškozených, uvedených ve výroku tohoto rozsudku, kteří vypovídají o tom, jakým způsobem, a to zejména opakovanými výslechy, předváděními, zadrženími, opakovanými domovními prohlídkami, sledování[m] jejich bytů, zamezení[m] studia jejich dětí a použití[m] i fyzického násilí v průběhu výslechu, byli po dobu několika let Státní bezpečností pronásledováni, takže nakonec, po opakovaných nabídkách ze strany Státní bezpečnosti, tomuto vlivu podlehli a z republiky se vystěhovali. Pokud u poškozených Landovského a Tominových jim byl povolen pobyt v zahraničí, byli krátce po svém vycestování zbaveni státního občanství a tím jim byl návrat do republiky rovněž znemožněn. Tyto výpovědi poškozených jsou v naprostém souladu s dochovanými svazky Státní bezpečnosti a odd. pasů a víz, když tyto písemné doklady jednak potvrzují výpovědi poškozených stran i jejich kontaktů se Státní bezpečností a rozpracování akce Asanace, jednak potvrzují, že nikdo z nich nežádal v minulosti o vycestování s výjimkou poškozeného Landovského, který původně již v roce 1976 chtěl služebně vycestovat, což mu umožněno nebylo. Soud striktně při stanovení trestní odpovědnosti jednání obžalovaných vycházel nejen z těchto důkazů, ale rovněž i ve spise založených prováděcích plánů, jakož i vyhodnocení těchto plánů, a to v těch případech, kdy do těchto plánů byla akce Asanace zahrnuta a kdy výslovně tyto plány obžalovaní podepsali. Z plánů přesně citovaných shora v odůvodnění tohoto rozsudku je pak nepochybné, že obžalovaní Wiederlechner, Němec i Stárek se na realizaci akce Asanace podíleli. V tomto směru je tedy obžaloba obžalovaného Němce, že zastupoval náčelníka Rypla [správně Rippla] v době jeho nepřítomnosti, s ohledem na listinné důkazy, zcela bezvýznamná. I z výpovědi svědků – bývalých příslušníků Státní bezpečnosti vyplývá, že o akci Asanace byli informováni a že tato byla prováděna celorepublikově. [...] Je tedy nepochybné, že obžalovaní Němec, Stárek a Wiederlechner svým jednáním ve všech nezákonných znacích naplnili skutkovou podstatu trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele dle § 158 odst. 1 písm. a/ odst. 2 písm. c/ tr. zák. Tímto deliktem byli všichni tři po právu uznáni vinnými, když pokud se jedná o přísnější právní kvalifikaci, tedy o zvlášť závažný následek, tento je spatřován jednak v délce trvání celé akce, kdy z provedených důkazů, tedy výslechu poškozených i listinných důkazů je nepochybné, že akce Asanace probíhala i poté, kdy rozkaz č. 32/1977 byl zrušen rozkazem ministra vnitra č. 37/78. Akce Asanace, jak bylo rovněž provedeným dokazováním prokázáno, postihla větší množství občanů bývalé ČSSR, kdy jenom jejich minimální část nátlaku odolala, republiku neopustila a naopak ti poškození, kteří byli nuceni se vystěhovat, následky tohoto nuceného exilu nesou do současné doby, jak bylo nepochybně zjištěno v průběhu hlavního líčení. Nelze také přehlédnout, že většina poškozených se již v inkriminované době domáhala nápravy formou podávaných stížností, avšak bez jakéhokoliv výsledku, tyto skutečnosti zcela nepochybně u poškozených museli vést k naprosté nespokojenosti s činností orgánů státu. Jednání obžalovaných na sebe vzájemně navazovalo, vyplývalo z jejich služebního postavení ve složce Státní bezpečnosti, a proto je toto posuzováno jako spolupachatelství dle § 9 odst. 2 tr. zák. Pro právní kvalifikaci jednání obžalovaných je zcela bezpředmětné, že většinu akcí fakticky vůči poškozeným realizovali jejich podřízení. Proto byli všichni tři obžalovaní uznáni vinnými trestným činem zneužívání pravomoci veřejného činitele dle § 158/1a, 2c tr. zák., když soud považuje z hlediska právního rovněž za nerozhodné, že v průběhu celého trestního řízení nebylo zjištěno, kdo předmětnou akci nazval „Asanace“.

Jiná situace však je pokud se jedná o obžalovaného Mézla. Ze všech shromážděných listinných důkazů bylo v průběhu hlavního líčení zjištěno, že obžalovaný pouze podepsal návrh na uložení spisu evidované osoby poškozeného Sidona. [...] Pokud se jedná o další listinné důkazy [...], byť ve

všech těchto případech je zde strojem psáno jméno obžalovaného, vždy je podpis buď Bytčankův nebo Irovského, což je nepochybně patrné i bez případného grafologického posudku. Pokud poškozený Třešňák obžalovaného Mázla poznal a uvádí, že se s ním setkal při udělení výstrahy, pak je rovněž nutno uvést, že tuto výstrahu obžalovaný nepodepsal, i když samozřejmě nelze vyloučit, že s poškozeným Třešňákem se setkal. U tohoto obžalovaného má proto soud za to, že trestní odpovědnost za žalovaný trestný čin není možné dovodit pouze z jeho vedoucí funkce náčelníka, a s ohledem na absenci dalších důkazů proto postupoval dle § 226 písm. c/ tr. řádu a obžalovaného obžaloby zprostil.

Obžalovaný Němec, Stárek i Wiederlechner jsou v místě bydliště hodnocení naprosto pozitivně, nebyli dosud soudně trestáni.

[...]

Kromě dlouhé doby vyšetřování bylo přihlédnuto také k tomu, že ke spáchání trestné činnosti obžalovaných došlo v letech 1978–1985, jakož i k té skutečnosti, že k osobám obžalovaných nebylo zjištěno žádných negativních poznatků. Soud samozřejmě nemohl přehlédnout také věk obžalovaných, jakož i jejich zdravotní stav, který je ve spise doložen lékařskými zprávami. S ohledem ke všem těmto okolnostem pak považuje soud za přiměřený test odnětí svobody vyměřený při samé dolní hranici zákonné trestní sazby, tedy v trvání tří let s podmíněným odkladem na zkušební dobu v trvání 4 let, když současně dle § 60a odst. 1 tr. zák. byl nad obžalovanými vysloven dohled.

[...]

V Praze dne 12. února 2002

[kulaté razítko soudu]

JUDr. Kateřina Kohoutková
v. r.

Za správnost vyhotovení: [nečitelný podpis]

Odložené případy

Jan Kalous

V této pravidelné rubrice bude ÚDV představovat případy, u nichž vyšetřování dospělo k závěru, že trestný čin byl spáchán, ale policejní orgán musel z nejrůznějších důvodů věc odložit. V této souvislosti je nutné zmínit, že všechny kroky policejního orgánu v přípravném trestním řízení podléhaly dozoru místně příslušného státního zastupitelství. Věříme, že vylíčení podstaty případů i důvodů odložení více osvětlí veřejnosti problémy, s nimiž se vyšetřování komunistických zločinů potýkalo a potýká.

Vzhledem k tomu, že se jedná o případy, které nebyly soudem projednávány, musíme dodržovat presumpci nevinny a anonymizovat pachatele.

Případ: „Vlastizrada“

V dubnu 2004 byl ÚDV anonymně upozorněn na aktivity bývalého náčelníka východočeské Krajské správy SNB pplk. JUDr. Š. K. Dotyčný měl (podle pisatele dopisu) v krizových letech 1968–1969 předávat zpravodajské informace o vnitropolitické a bezpečnostní situaci ve východních Čechách pracovníkům polské zpravodajské služby. Během května 2004 byly dokumentaristou ÚDV k případu shromážděny archivní materiály z Archivu Ministerstva vnitra ČR. Vzhledem k tomu, že dokumentarista ÚDV se na základě jejich analýzy domníval, že pplk. Š. K. spáchal trestný čin, postoupil v červnu 2004 případ odboru vyšetřování ÚDV. Prokázal, že JUDr. Š. K. měl ve funkci náčelníka Krajské správy SNB Hradec Králové před srpnem, během srpna i po srpnu 1968 více než nadstandardní vztahy s příslušníky polského MV. Dokumentarista ÚDV se proto domníval, že je namístě položit si otázku, zda se v jeho případě nejedná v trestněprávní rovině o spojení dotyčného s cizí mocí proti zájmům vedení ČSSR v těžkém období srpnové okupace 1968.

Policejní orgán tedy zahájil úkony přípravného trestního řízení. Případ kvalifikoval jako trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158 odst. 1a („Veřejný činitel,

který v úmyslu způsobit jinému škodu anebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch vykonává svou pravomoc způsobem odporujícím zákonu, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti.“)⁴⁷¹) a odst. 2c („Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li takovým činem značnou škodu nebo jiný zvlášť závažný následek.“)⁴⁷²) trestního zákona.

Policejní orgán ÚDV případ v tomto smyslu posoudil a v podstatě se ztotožnil s názorem, že se trestný čin stal tak, jak byl zdokumentován v archivních materiálech. Nicméně zdravotní nezpůsobilost Š. K. se ukázala být na překážku konkrétnímu vyvození trestněprávní odpovědnosti v jeho případě. Policejní orgán ÚDV tedy dospěl k závěru, že podezřelý je „vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nezpůsobilý podat kvalifikovanou výpověď a do budoucna zřejmě nelze očekávat podstatné zlepšení. Vzhledem k této skutečnosti nepokládá policejní orgán za nutné ustanovit a vyslýchat tehdejší polské příslušníky skupiny Horal, neboť by šlo o úkon časově i organizačně značně náročný a vzhledem ke zdravotnímu stavu podezřelého krajně neefektivní.“⁴⁷³) Proto v lednu 2005 rozhodl v souladu s § 159a odst. 4 trestního řádu o odložení věci („Státní zástupce nebo policejní orgán věc odloží též tehdy, pokud se nepodařilo zjistit skutečnosti opravňující zahájit trestní stíhání. Pominou-li důvody odložení, trestní stíhání zahájí.“)⁴⁷⁴).

V odůvodnění Usnesení o odložení věci dospěl policejní orgán ÚDV k tomuto závěru: „Policejní orgán hodnotí celou věc tak, že Š. K. mohl svým jednáním naplnit skutkovou podstatu tr. činu zneužívání pravomoci veřejného činitele dle § 158/1a, 2c tr. zákona. Objektivní stránkou tohoto tr. činu je způsobení škody jinému nebo opatření neoprávněného prospěchu sobě či jinému, a to vykonáváním pravomoci veřejného činitele způsobem odporujícím zákonu. O výkon pravomoci způsobem odporujícím zákonu šlo zcela bezpečně, neboť žádná směrnice či popis pracovní činnosti neukládá podezřelému povinnost ani právo spojit se

⁴⁷¹) Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád. Linde, Praha 2002, s. 159.

⁴⁷²) Tamtéž, s. 159.

⁴⁷³) ÚDV, čj.: ÚDV-2/VtB-2005. Usnesení z 20. 1. 2005.

⁴⁷⁴) Jelínek J., Sovák Z.: Trestní zákon a trestní řád. Linde, Praha 2002, s. 498.

s představiteli okupační moci cizího státu a předávat jim informace o státních orgánech a institucích i konkrétních osobách. Vzhledem k informacím, které předával, např. seznamy nepohodlných osob, mohl těmto způsobit škodu morální i materiální, spočívající např. v následné ztrátě zaměstnání nebo nemožnosti odpovídající zaměstnání získat. Sobě též mohl získat prospěch, neboť byl za uvažovanou činnost vyznamenán, odměněn a od února 1969 ustanoven do vysoké bezpečnostní funkce – zástupce náčelníka Hlavní správy Státní bezpečnosti ČSR v Praze. Subjektivní stránka zvažovaného tr. činu je rovněž naplněna, neboť z provedeného šetření je zřejmé, že podezřelý si byl vědom svého jednání, věděl s kým a proč spolupracuje, šlo o úmyslné zavinění. O právní kvalifikaci v rámci kvalifikované skutkové podstaty tr. činu zneužívání pravomoci veřejného činitele lze uvažovat z důvodu možnosti způsobení jiného zvlášť závažného následku⁴⁷⁵ spočívajícího v závažném zásahu do základních práv a svobod občanů. Přestože nelze věc, z objektivních důvodů, náležitě skutkově objasnit, z provedeného šetření lze dovést vyšší stupeň pravděpodobnosti, že ke spáchání uvažovaného trestného činu došlo a JUDr. Š. K. tak označit za podezřelého z trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele dle § 158/1a, 2c tr. zákona.⁴⁷⁵⁾

Podstata případu

V souvislosti s okupací ČSSR v srpnu 1968 operovala na území svého jižního souseda speciálně vytvořená skupina polského MV, nazvaná Horal. Prostor, v němž operovala, se shodoval s oblastmi obsazenými polskými okupačními jednotkami. V období srpen–listopad 1968 (období polské participace na okupaci ČSSR) v ní působilo více než 40 příslušníků polského MV. První osmadvacetičlenné skupině velel plukovník Henryk Żmijewski; v polovině září 1968 ji vystřídala skupina druhá (čtrnáctičlenná) s velitelem plukovníkem Zdzisławem Poniatowskim.

Skupina Horal měla jasně vymezené úkoly: navazovat a prohlubovat kontakty s osobami z československého bezpečnostního aparátu (tzn. Státní bezpečnosti, Veřejné bezpečnosti, armády), ale také z národních výborů všech stupňů a z politických a společenských organi-

zací; sbírat informace o postojích jednotlivých lidí k okupaci vojsky Varšavské smlouvy a shromažďovat je v kartotéce (v případě odmítavého stanoviska se předpokládalo pozdější využití těchto údajů jako kompromitačního materiálu), dále sledovat činnost diplomatických misí západních států v ČSSR; kontrolovat plnění Moskevského protokolu československými úřady; sbírat informace o náladách v Československé lidové armádě; sledovat diverzně teroristické plány zaměřené proti vojskům Varšavské smlouvy a proti osobám s pozitivním postojem k „bratrské pomoci“. Takto získané informace byly po vyhodnocení předávány jednotkám polské armády na území ČSSR, vedení polského MV, ale také „zainteresovaným složkám“ SSSR.

Přesto, že se aktivita skupiny Horal nevyhnula jistým potížím (např. se potýkala s nedostatečnou kamufláží, vybavením zázemí, vojenskou technikou nebo komunikačními problémy s místním obyvatelstvem apod.), byly její výsledky v Polské lidové republice vnímány v zásadě pozitivně. Pro spolupráci totiž (alespoň podle zprávy o činnosti skupiny z 20. listopadu 1968, kterou má ÚDV k dispozici) získala 55 čs. občanů. Na základě jimi předaných poznatků evidovala celkem 442 osob, z toho 223 s kladným a 219 se záporným postojem k okupaci.⁴⁷⁶⁾ Jak již bylo uvedeno výše, v dubnu 2004 byl ÚDV upozorněn na aktivitu JUDr. Š. K., který byl v roce 1968 náčelníkem Krajské správy Sboru národní bezpečnosti (SNB) v Hradci Králové. Prověřováním dokumentů, které se k výše jmenovanému přímo vztahovaly (jeho personální spis dochovaný v AMV), byly zjištěny následující skutečnosti. JUDr. Š. K. se narodil v roce 1925 v Kouřimi (okres Kolín). Původním povoláním byl zahradník. Členem KSČ se stal v květnu 1945. Na MV nastoupil 13. června 1945. V letech 1947–1948 byl nasazen proti bojovníkům Ukrajinské povstalecké armády (UPA) na Slovensku. Postupně pak vykonával funkci instruktora ve škole MV, vyšetřovatele, náčelníka vnitřního oddělení a náčelníka 4. odboru Krajské správy MV Plzeň. V roce 1956 absolvoval Právnickou fakultu UK a o rok později operativní školu v SSSR. V roce 1958 se stal zástupcem náčelníka 2. odboru IV. správy MV. Od 1. března 1963 byl náčelníkem Krajské správy MV (později KS SNB) Hradec Králové.

⁴⁷⁵⁾ ÚDV, čj.: ÚDV-2/VtB-2005. Usnesení z 20. 1. 2005.

⁴⁷⁶⁾ Archiv IPN, MSW II, 53/76. Činnost operačních skupin MV I a II Horal v operaci Podhale v roce 1968. Datována ve Varšavě 20. 11. 1968 a vedena jako tajná.

Začátkem roku 1969 nastoupil do funkce zástupce náčelníka Hlavní správy Státní bezpečnosti. Na přelomu let 1970/1971 působil na sekretariátu náměstka ministra vnitra ČSR. V únoru 1971 přešel na Hlavní správu vyšetřování StB pro ČSR. V lednu 1975 byl přemístěn na odbor vyšetřování Státní bezpečnosti Krajské správy SNB Praha. Ke konci března 1982 ukončil služební poměr a odešel do důchodu.

V roce 1960 se Š. K. dostal do kolize se zákonem, když byl Vojenským obvodovým soudem v Praze odsouzen k trestu odnětí svobody na 1 rok podmíněně se zkušební dobou na 3 roky za dopravní nehodu, kterou způsobil pod vlivem alkoholu.

Jak ukazují dochované archivní materiály, nedělal Š. K. se svojí spoluprací s okupačními silami žádné velké tajnosti. Naopak – snad pod dojmem, že by mu „zdravé socialistické síly“ v Československu měly být maximálně vděčné – o detailech své nezvyklé aktivity otevřeně hovořil na několika místech. V doplňku k dotazníku MV ze dne 27. ledna 1972 sám Š. K. mj. napsal: „*O politické situaci v ČSSR jsem informoval polské přátele již před srpnem 1968. Zásadní schůzka byla v květnu 1968 v Kudowe, Polsko za přítomnosti vedení Bezpečnosti z Wroclawi, s. plk. Stanislavského, s. plk. Kukulou, velitele WOP [Wojska Ochrony Pogranicza – pozn. aut.] brigády Kladsko s. plk. Suchého a tajemníka vojvodského stranického výboru z Wroclawi Janulewitze. Zde jsem podal informaci o situaci ve vedení MV, o excesech stávající situace v ČSSR. V závěru bylo polskými soudruhy konstatováno, že politika dubčerkovského vedení KSČ je politikou porušování zásad internacionalismu, demokratického centralismu, zneuznání vedoucí úlohy strany a akce, které jsou tímto vedením v ekonomice posvěcovány, jsou akcemi směřujícími k restauraci kapitalismu. Takováto situace není již československou záležitostí a spojenci nemožnou k dalšímu negativnímu vývoji přihlížet. Závěrem setkání jsem polské přátele ujistil, že na KS SNB přes všechny excesy ve stranické práci je zdravé jádro komunistů, na které se mohou spolehnout. Svému slibu učiněnému polským přátelům jsem se nezpronevřil. Ihned po příchodu vojsk navázal se mnou kontakt s. plk. Stanislawski se svým zástupcem s. plk. Kukulou z Wroclawi. Jmenované jsem informoval o stávající situaci na KS SNB, 10. armádě ČSLA, KV KSČ a KNV. V dalších dnech byla navá-*

zána součinnost se s. plk. inž. Bulou, velitelem VKR okruhu z Wroclawi, s. plk. Zmijewskim [plk. Henryk Zmijewski byl vedoucím skupiny Horal polského MV, která od srpna 1968 operovala na území ČSSR – pozn. aut.] a plk. Wujtowitzem z Warszawy, kteří t. č. byli s polskými armádními sbory v Hradci Králové. Zmínění soudruzi byli mnou denně písemně informováni o bezpečnostní situaci v kraji, dále o situaci v dalších krajských orgánech a institucích, o stanovišti armádních vysílačů, vysílačů CO [Civilní obrany – pozn. aut.], Československého rozhlasu apod. Po odjezdu naší delegace do Moskvy byla výše uvedenými soudruhy vyvolána schůzka na jejich VS [velitelském stanovišti – pozn. aut.], kde jsem obdržel informace o průběhu jednání v Moskvě, které mělo probíhat v daný moment velmi nepříznivě a nebylo lze vyloučit další zhoršení situace. Proto byla na návrh spojenců přijata tato opatření. Za prvé byly přehodnoceny a doplněny seznamy pravičáků z krajských institucí, včetně z KS SNB, dále byly podány charakteristiky poctivých funkcionářů komunistů, s kterými je možné počítat. Z části bylo toto opatření provedeno i po jedntl. okresech. Byly předány seznamy vedoucích K 231 a dalších organizátorů protisocialistické politiky. Za druhé byl dohodnut s polskými přáteli pro případ potřeby zhoršením stávající situace konspirační styk, s přesným určením místa a terminů styku. Po příchodu sovětských soudruhů s. mjr. Sumcova a s. mjr. Smirnova jsem byl s těmito na kontaktu, který kontakt se rozšířil o generálmajora Mozgova a plk. Spirina. Pro tyto soudruhy jsem plnil potřebné úkoly, včetně zprostředkování kontaktu na některé funkcionáře KV KSČ a KNV. [...] V současné době [tzn. v roce 1972 – pozn. aut.] při výkonu funkce soudce z lidu u Vyššího vojenského soudu zastávám nekompromisní stanovisko vůči těm, kteří v srpnu 1968 proti spojencům organizovali akce, při kterých překračovaly svou pravomoc. [...] Moji internacionální pomoci si vážili [Poláci – pozn. aut.], dostal jsem v tomto období odznak vzorného pohraničnicka s legitimací, od sovětských přátel transistor s věnováním.“⁴⁷⁷⁾

Činností Š. K. v roce 1968 se na základě příkazu ministra vnitra zabývala později Inspekce ministra vnitra (IMV) ČSSR. Federální ministerstvo vnitra a ÚV KSČ byly totiž zaplaveny anonymními dopisy, které upozorňovaly na podezřelé chování některých funkcionářů KS SNB Hradec Králové, včetně Š. K. Šetření

⁴⁷⁷⁾ AMV, personální spis Š. K., č. I. 18–20.

IMV probíhalo od října do prosince 1970; je však zajímavé, že se IMV nenamáhala paragrafově definovat údajnou trestnou činnost Š. K. V podrobné Zprávě o výsledku šetření k bývalým náčelníkům S StB a KS SNB Hradec Králové, pplk. Vladimíru Strnadelovi a pplk. JUDr. Š. K. z 23. února 1971 byla jeho aktivita hodnocena jako značně rozporuplná. V závěru této zprávy se mj. konstatovalo: „Správné a objektivní vysvětlení může podat pouze polská strana, především důstojníci, s nimiž byl pplk. Š. K. na styku. Celkové šetření na KS SNB v Hradci Králové bezpečně prokázalo, že zástupci zpravodajských orgánů a vojsk, především PLR, hledali v srpnu a i v září 1968 informace o KS SNB a spojení na Bezpečnost ve Východočeském kraji. Byla jimi sondována situace a hledali konkrétní osoby z Bezpečnosti na něž by se mohli obrátit.“⁴⁷⁸⁾ Autoři zprávy na základě svých závěrů proto MV navrhovali propustit JUDr. Š. K. ze služebního poměru. K tomuto kroku ale vedení MV již nepřistoupilo.

Ke své spolupráci s představiteli polského MV se JUDr. Š. K. vyjádřil v přípisu z 13. dubna 1971, který adresoval k rukám náčelníka Inspekce FMV, podplukovníka Křenka. Připustil zde, že tzv. zpravodajskou součinnost se zpravodajskými orgány spojenců rozvíjel před, během i po srpnu 1968. K prvnímu kontaktu s polskou stranou přitom došlo v kanceláři Š. K. již den po okupaci ČSSR (22. srpna 1968), a to údajně v srdečné atmosféře, důkazem čehož byla v závěru tohoto setkání společná konzumace tří lahví vodky. Poláci žádali informace o stávající politické situaci na KS SNB, KV KSČ, KNV, 10. armádě ČSLA a na centrále MV. Š. K. jim zcela vyhověl. Navíc přislíbil další „součinnost“ se zpravodajskými orgány Polské lidové republiky. K dalším schůzkám s představiteli okupační moci (v tomto případě s představiteli PLR) došlo znovu 23. srpna 1968, a pak 26. nebo 27. srpna 1968 (v závěru tohoto setkání se opět vypilo několik lahví, tentokrát koňaku). K obsahu schůzky Š. K. napsal: „Na žádost polských soudruhů bylo znova přehodnoceno umístění vysílačů výcho-

dočeského rozhlasu, ČSLA, CO a KS SNB, dále přehodnoceny a vyplněny seznamy pravíčků z krajských institucí, neb těch, kteří v důsledku prohlášení ÚV KSČ z 21. 8. 68 se plně postavili na pravicovou linii. Dodatečně, druhý den, byly předány seznamy vedoucích K 231.“⁴⁷⁹⁾ Š. K. si byl plně vědom důsledků svých aktivit. Znovu i písemně připomínal hodnotu svých zpráv pro Poláky a později i pro Sověty: „Polští přátelé moji výše jmenovanou činnost ocenili, tuším v září 1968, odznakem vzorného polského pohraničnicka, který mi předal s. plk. Suchý, velitel brigády WOP v Klodsku. S. plk. ing. Bulou mi byl u příležitosti Dne polské armády předán kávový servis. Později od sovětských přátel jsem dostal tranzistorový radiový přijímač s věnováním.“⁴⁸⁰⁾

Případná obhajoba Š. K., že byl ke spolupráci donucen nebo že nevěděl s kým přesně jedná, proto neobstojí. V tomto dokumentu totiž hovořil jednoznačně o „orgánech“ polské Bezpečnosti a VKR. Š. K. se zde také chlubil tím, že ze své pozice spolupráci s okupačními silami koordinoval. Podobně měl následně spolupracovat i se Sověty. Ve vložce komplexního služebního hodnocení pplk. Š. K. z února 1978 se mj. uvádělo, že dotyčný „v září 1968 za činnost pro PLA obdržel od polských přátel odznak ‚Vzorný voják Polské armády‘.“⁴⁸¹⁾

V hodnocení JUDr. Š. K. z 30. března 1979 náčelník Městské správy Veřejné bezpečnosti Praha plukovník Květoslav Masák připomněl: „K tomu je však nutno uvést, že v kritickém období roku 1968 byl ve styku se sovětskými a polskými přáteli a podával jim potřebné informace.“⁴⁸²⁾

Předložený případ představil vysokého funkcionáře SNB, který se v krizové chvíli života československé společnosti choval v podstatě jako vlastizrádce. Tak kauzu s odstupem vnímá dokumentarista ÚDV, který ji zpočátku zpracovával. Policejní orgán ÚDV případ v trestněprávní rovině vyhodnotil jako zneužívání pravomoci veřejného činitele. Vzhledem ke zdravotní nezpůsobilosti podezřelého případ následně odložil.

⁴⁷⁸⁾ AMV, personální spis Š. K., č. l. 147.

⁴⁷⁹⁾ Tamtéž, č. l. 53.

⁴⁸⁰⁾ Tamtéž, č. l. 57.

⁴⁸¹⁾ Tamtéž, č. l. 225.

⁴⁸²⁾ Tamtéž, č. l. 261.

Anotace

Černý, Jiří: *Za dráty komunismu. 5 291 dnů na Borech, v Leopoldově, na Mírově, ve Valdicích. Praha – Litomyšl, Paseka 2005, 80 s., vydání druhé⁴⁸³*).

Stále neocenitelnou a jedinečnou studnicí našeho poznání o komunistickém období československých novodobých dějin, o represí jako nástroji totalitního režimu a československých vězeňských zařízeních jako prostředku této represe zůstávají publikované paměti politických vězňů. Neboť na základě žádného archivního dokumentu není možno se tak dokonale vcítit do vězeňského života mukla. Nejen do jeho strachu, bolesti, pocitu ponížení, ale i vzdoru, velké morální síly a naděje. Z řady autorů těchto pamětí jmenujme alespoň Jaroslava Brodského, Miloslava Čapka, Jiřího Hejdu, Karla Kukala, Karla Pecku a Dagmar Šimkovou⁴⁸⁴).

Tuto řadu v roce 2005 rozšířil Josef Černý. Narodil se 12. 6. 1903 v Kozašicích u Přelouče. Vyučil se truhlářem, po večerech dokázal absolvovat obchodní školu. V letech 1933–1938 byl nájemcem cihelny v Mikulovicích. Během druhé světové války pracoval jako pojišťovací úředník, po ní se stal ředitelem pardubické pobočky První nemocenské pojišťovny a jedním z předních představitelů Československé strany národně socialistické ve východních Čechách. V únorových dnech roku 1948 odmítl podepsat přihlášku do Komunistické strany Československa, raději odešel pracovat na podřídné místo topiče a domovníka v hotelu v Lanškrouně a odtud pak na pozici podnikového účetního do Kolína. Nadále se scházel s bývalými členy Čs. strany národně socialistické, diskutovali o dalším vývoji v ČSR pod vedením stalinistické KSČ, s nímž se naprosto neztotožňovali. Vydávali ilegální časopis *Boj za svobodu a demokracii*, který mimo zpráv z Východočeského kraje mezi své čtenáře šířil také myšlenky Masaryka a Beneše.

Státní bezpečnost zatkla Josefa Černého v červenci 1949. Co následovalo, snad netřeba podrobně rozepisovat. Kruté výslechy StB s cílem obět fyzicky a psychicky zlomit („*jen mu dej, stejně živej nevyjde [...] už ho nech, podívej, má dost*“), aby podepsala protokoly plné lží, polopravd a nesmyslů. Přeplněné vyšetřo-

vací vazby, nedostatečná hygiena, špatná strava, samotka, spaní na roztrhaném a špinavém slamníku na studené podlaze. Ve dne neustálé chození čtyři kroky sem, čtyři kroky zpět. Josef Černý píše o zmatku, který měl v hlavě, o otázkách, na které nenalézal odpověď: „Kde se v nich vzala ta nenávist? Co je to za fanatismus, který dokáže proměnit člověka v lidskou hyenu?“ Na pokraji svých sil byl nucen podepsat přiznání k velezradě a špionáži, jichž se ve skutečnosti nikdy nedopustil.

Byl odsouzen v jednom z procesů, který navazoval na obludný monstrproces „Milada Horáková a spol.“ Nechvalně proslulý prokurátor Karel Čížek navrhol Černému trest smrti. V pardubickém hotelu Grand se tak v červenci 1950 za předsednictví JUDr. Jaroslava Nováka odehrálo další z mnoha absurdních soudních dramát tehdejší doby. Nakonec byl Černý jako údajný hlavní aktér odsouzen ve skupině 32 osob na doživotí. Trest mu byl později amnestií prezidenta Zápotockého snižen na 25 let.

Z názvu knihy vyplývá, co následovalo: Černého vězeňská kalvárie po tehdejších největších a nejobávanějších věznicích v Československu. S označením „nebezpečný protistátní zločinec“ v nich prožil více než čtrnáct let. V knize velice poutavým způsobem vypravuje o vězeňském životě, o primitivnosti některých bachařů i o zajímavých lidech, s nimiž se ve věznicích potkal. Mimo jiné s Prokopem Drtinou, Rudolfem Beranem, biskupem Stanislavem Zelou, Gustávem Husákem, Richardem Slánským (bratrem popraveného Rudolfa Slánského) a mnoha dalšími. Každá z věznic žila svým vlastním životem, jenž byl ovlivněn řadou faktorů: velikostí věznice, skladbou vězňů, vlastnostmi velitele. Zásadní roli hrálo i časové období. Jinak vypadal vězeňský život v počátečním období budování komunistického režimu a po převzetí vězeňství ministerstvem národní bezpečnosti, jinak po smrti obávaných vůdců Stalina a Gottwalda, kdy se život za mřížemi stává alespoň trochu snesitelným a jinak na podzim roku 1956, kdy v sousedním Maďarsku

⁴⁸³) Poprvé kniha vyšla v roce 1991.

⁴⁸⁴) Brodský, Jaroslav: *Řešení gama*. Lidové noviny, Praha, 1990; Čapek, Miloslav: *O mužích, na které se zapomnělo*. Pragma, Praha 2000; Hejda Jiří: *Žil jsem zbytečně*. Melantrich, Praha 1991; Kukal, Karel: *Deset křížů*, Nová inspirace, Praha 1993; Pecka, Karel: *Motázky nezvěstnému*. Atlantis, Brno 1990; Šimková Dagmar: *Byly jsme tam taky*. Orbis, Praha 1991.

vypukla revoluce. Velká amnestie pro politické vězně na jaře roku 1960 Josefa Černého minula. Pro něho a jeho rodinu období po květnu 1960 znamenalo pouze další bolest a zklamání.

Paměti Josefa Černého jsou dalším z nesmazatelných osobních svědectví toho, jakou roli hrálo vězeňství v totalitním režimu. Stalo se nepostradatelnou, nedílnou součástí represivních prostředků vůči vlastnímu obyvatelstvu. Pobytem ve vězení byli trestáni lidé z důvodu třídní příslušnosti, názorové odlišnosti, jiného sociálního postavení, náboženského přesvědčení apod. Byly kriminalizovány a politizovány běžné společenské vztahy a jednání.

Brány věznice J. Černý opustil až v lednu roku 1964. Život, který ho čekal po propuštění, se značně lišil od toho, který byl proti své vůli nucen v roce 1949 opustit. Až do důchodu pracoval jako dělník v pardubickém pneuservisu. Na konci sedmdesátých let se rozhodl své vzpomínky na vězení sepsat. Mohly být vydány až po listopadu 1989. Josef Černý se návratu svobody dočkal. Zemřel v červenci roku 1992.

Tomáš Bursík

Novotný, Gustav: *Dr. Ing. Rudolf Spazier (1887–1963). Zapomenutá osobnost historie Brna. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, 114 s., vydání první.*

Jak název knihy napovídá, nepatří Rudolf Spazier k osobám, jejichž životní osudy by byly v povědomí široké veřejnosti. I když byl ve své době osobností známou a významnou, neřekne jeho jméno příliš ani většině historiků. Přesto, nebo právě proto, si bezpochyby monografii zaslouží. A je jen dobře, jde-li o práci zpracovanou tak vyčerpávajícím způsobem – mapujícím téměř den po dni Spazierův život.

Rudolf Spazier se narodil 2. července 1887 v rodině zámeckého zahradníka v Medlánkách (dnes součást Brna). Vystudoval českou reálku v Brně (1906) a stavební inženýrství na české Vysoké škole technické v Brně (1912), kde pak působil jako asistent. Od roku 1919 pracoval v laboratořích brněnského ředitelství Československých drah a dále externě působil na technice (v roce 1930 získal titul doktora technických věd a o pět let později se zde habilitoval).

Krátce po vzniku republiky se začal jako člen Československé strany národně socialistické angažovat v komunální politice. Od roku 1919 až do okupace byl členem brněnského zastupitelstva. Jeho kariéra vyvrcholila v říjnu 1935, kdy byl zvolen starostou tohoto druhého největšího města republiky a zůstal jím až do 15. března 1939 (brněnští nacisté provedli několik hodin před obsazením města „lokální převrat“, během kterého mj. obsadili radnici). Dne 1. září 1939 byl Spazier zatčen. V nacistických věznicích a koncentračních táborech (Dachau, Buchenwald) strávil téměř šest let.

Po osvobození se již nevrátil do politiky, i když byl stále agilním členem československé strany národně socialistické. Na plný úvazek se

začal věnovat pedagogické práci na brněnské technice (v roce 1946 byl jmenován jejím řádným profesorem), kde byl přednostou Ústavu stavebních hmot a jejich zkoušení a Mechanicko-technické laboratoře a na Vysoké škole zemědělské. V roce 1950 byl z politických důvodů přinucen odejít do výslužby.

Dne 30. března 1955 byl Spazier v souvislosti s „protistátní skupinou gen. Ečera“ zatčen Státní bezpečností (akce STAROSTA). Šlo o zcela vykonstruovaný případ, ve kterém byli pozatýkáni bývalí významní představitelé národně socialistické a sociálně demokratické strany v Brně (sám Bohuslav Ečer, který měl stát v jejím čele, zatčen nebyl, protože krátce před tím zemřel). V září 1955 byl Spazier odsouzen v samostatném procesu Krajským soudem v Brně k 7 letům odnětí svobody. V komunistických věznicích si odseděl téměř pět a půl roku. Podmínečně propuštěn byl v srpnu 1959. Dne 17. srpna 1963 v Brně zemřel. Soudně byl rehabilitován až v roce 1970.

Text je opatřen rozsáhlým poznámkovým aparátem, seznamem použitých pramenů a literatury, resumé a dokumentační přílohou (věnovanou převážně Spazierovu působení v úřadu starosty zemského hlavního města Brna).

Publikace byla vydána s podporou grantového projektu *Proces upevňování totalitního systému v Československu (akční výbory NF po únoru 1948)* v řadě *Studijní materiály* vydávané ÚSD v omezeném nákladu. To sice snižuje její dostupnost, avšak v žádném případě její kvalitu.

Seznam zkratek

A I. S SNB – Archiv bývalé I. správy Sboru národní bezpečnosti
a. č. – archivní číslo
a. j. – archivní jednotka
aj. – a jiné
AI – Amnesty International
aj. – a jiné
AMV – Archiv ministerstva vnitra
AO – aktivní opatření
apod. – a podobně
atd. – a tak dále
aut. – autor
BBC – British Broadcasting Corporation (Britská rozhlasová společnost)
BStU – Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR (Úřad spolkového pověřence pro podklady Státní bezpečnosti bývalé NDR)
býv. – bývalý
c. d. – citované dílo
CDU/CSU – Christlich-Demokratische Union Deutschlands/Christlich-Soziale Union in Bayern (Křesťansko-demokratická unie/Křesťansko-sociální unie), německé politické strany
CIA – Central Intelligence Agency (americká zpravodajská služba USA)
CIC – Counter Intelligence Corps (zpravodajská služba armády USA)
cm – centimetr
CO – Civilní obrana
CÚV – celouťvarový výbor
č. – číslo
čet. – četař
čísł. – číslování
čj. – číslo jednací
č. l. – číslo listu
čł. – článek
ČLR – Čínská lidová republika
ČNR – Česká národní rada
čp. – číslo popisné
ČR – Česká republika
čs., čsl. – československý
ČSD – Československé státní dráhy
ČSLA – Československá lidová armáda
ČSM – Československý svaz mládeže
ČSR – Česká socialistická republika
ČSSR – Československá socialistická republika
ČTK – Československá tisková kancelář, Česká tisková kancelář
ČVUT – České vysoké učení technické
DI – dopravní inspektorát
DM/W – Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá nacionálně socialistická dělnická strana), v ČSR a Rakousku
doc. – docent
DP – důvěrný pramen

dr. – doktor
DZ – drátěný zátaras
f. – fond
FBI – Federal Bureau of Investigation (Federální vyšetřovací úřad)
FIS – Federální informační služba
FKÚ – Federální kriminální ústředna
FMV – Federální ministerstvo vnitra
FS – Federální shromáždění
gen. – generál
genmjr. – generálmajor
GP – Generální prokuratura
GRU – Glavnoje razvedyvatelnoje upravlenije (sovětská vojenská rozvědka)
GŠ – Generální štáb
hl. m. – hlavní město
HM – hraniční mezník
HS StB – Hlavní správa Státní bezpečnosti
ICJ – International Commission of Jurists (Mezinárodní komise právníků)
IMV – Inspekce ministra vnitra
ing. – inženýr
INO – index nežádoucích osob
INTC – Intelligence Corps (zpravodajská služba armády USA)
inv. č. – inventární číslo
inv. j. – inventární jednotka
IPN – Instytut pamięci narodowej
IQ – intelligence quotient (intelligenční kvocient)
IS – Intelligence Service (britská zpravodajská služba)
JUDr. – doktor obojího práva
JZD – jednotné zemědělské družstvo
k. – karton, krabice
KB – konspirační byt
KBSE – Konfernce o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
Kčs – koruna československá
KEBF – Komenského evangelická bohoslovecká fakulta
KGB – Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti)
KNV – krajský národní výbor
KO PaV – krajský odbor pasů a víz
kol. – kolektiv
kpt. – kapitán
kr. jm. – krycí jméno
KS – krajská správa
KSČ – Komunistická strana Československa
KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
KV – krajské velitelství; krajský výbor
MěNV – městský národní výbor
MI – Military Intelligence (vojenská zpravodajská služba)
mimoř. – mimořádný
mj. – mimo jiné

mjr. – major	prof. – profesor
MLR – Maďarská lidová republika	přísl. – příslušník
MLS – mimořádný lidový soud	PS – Pohraniční stráž
MNB – ministerstvo národní bezpečnosti	PsO – psychologická operace
MNO – ministerstvo národní obrany	pův. – původní
MNV – místní národní výbor	PZO – podnik zahraničního obchodu
MO – místní oddělení	r. – rok
MUDr. – doktor medicíny	r. č. – registrační číslo
MV – ministerstvo vnitra	ref. – referát
MV SNB – místní velitelství Sboru národní bezpečnosti	resp. – respektive
MZV – ministerstvo zahraničních věcí	RM SSSR – Rada ministrů Svazu sovětských socialistických republik
n. p. – národní podnik	RMV – rozkaz ministra vnitra
NA – Národní archiv	ROH – Revoluční odborové hnutí
náč. – náčelník	roz. – rozená
např. – například	rps – rota Pohraniční stráže
nar. – narozen	ŘO – řídicí orgán
NATO – Severoatlantická aliance	s. – soudruh; stránka
NB – Národní bezpečnost	Sb. – Sběrka zákonů
NDR – Německá demokratická republika	SČM – Svaz československé mládeže
NF – Národní fronta	SČSP – Svaz československo-sovětského přátelství
NPD – Nationaldemokratische Partei Deutschlands (Národně demokratická strana Německa)	SD – Sicherheitsdienst (bezpečnostní služba)
npor. – nadporučík	SdP – Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionálně socialistická německá dělnická strana), v Německu	SEO – statisticko-evidenční odbor
NVÚ – nápravně výchovný ústav	SH – státní hranice
O StB – oddělení Státní bezpečnosti	sign. – signatura
o. s. – odnětí svobody	služ. – služební
obj. – objektový	SNB – Sbor národní bezpečnosti
odb. – odbor	SOA – Státní oblastní archiv
odd. – oddělení	SOkA – Státní okresní archiv
ods. – odsouzený	SOŠ – střední odborná škola
odst. – odstavec	SPV – Správa pasů a víz
OF – Občanské fórum	SPZ – státní poznávací značka
okr. – okres	SRN – Spolková republika Německo
ONV – obvodní (okresní) národní výbor	srov. – srovnej
OO – okresní oddělení	SS – Schutzstaffeln (ochranné oddíly)
OP – operativní pracovník	SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
OPK – oddělení pasové kontroly	Stasi – Staatssicherheit (Státní bezpečnost NDR)
OPS – orgán preventivní služby	StB – Státní bezpečnost
OSN – Organizace spojených národů	stržm. – strážmistr
OV – okresní velitelství	S StB – Správa Státní bezpečnosti
OŽD – odbor železniční dopravy	SÚ – Studijní ústav
P – předsednictvo	SV – Správa vyšetřování
písm. – písmeno	sv. – svazek
plk. – plukovník	tj. – tj.
PLR – Polská lidová republika	tr. ř. – trestní řád
PO – podmíněný odklad	tr. zák. – trestní zákon
por. – poručík	TS – tajný spolupracovník
pozn. – poznámka	tzn. – to znamená
PP – pohotovostní pluk	tzv. – takzvaný, takzvaně
pplk. – podplukovník	ÚAV NF – Ústřední akční výbor Národní fronty
ppor. – podporučík	
PPU – Plastic People of the Universe	

Seznam zkratk

ÚDV – Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
UK – Univerzita Karlova
ul. – ulice
ÚNV hl. m. Prahy – Ústřední národní výbor hlavního města Prahy
ÚPN – Ústav paměti národa
USA – United States of America (Spojené státy americké)
USD – dolar (americký)
ÚSD AV ČR – Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky
ÚV – ústřední výbor
v. r. – vlastní rukou
v. v. – ve výslužbě
v. z. – v zastoupení
VB – Veřejná bezpečnost
Vč – východočeský
VKR – Vojenská kontrarozvědka
voj. – vojenský
VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
vrch. – vrchní
VŠ – vysoká škola
VÚA – Vojenský ústřední archiv
vyd. – vydání
zák. – zákon
zál. – záloha
záp. – západní
zást. – zástupce
ZDF – Zweite Deutsche Fernsehen (televize v SRN)
ZOB – zemský odbor bezpečnosti
ZST – země socialistického tábora
ZÚ – zastupitelský úřad

- Adam, Cyril 40
 Aigner, Wolfgang 151-152
 Aleš, Václav 93, 109
 Babka, Lukáš 171
 Bacílek, Karol 114
 Balabán, Milan 191
 Balážová 120
 Barák, Rudolf 37, 93, 101-102, 105, 109, 114, 159, 171
 Barouch 157
 Bartošík 40
 Bartuška, Jan 93
 Bauer, Alfred 78
 Bažant, Lubomír 59
 Bechyně, Petr 110
 Benda, Patrik 171
 Beneš, Arnošt 51
 Beneš, Edvard 98, 201
 Benetková, Marie 191
 Benýšek, Zbyněk 175, 182, 184, 192
 Beran, Josef 171
 Beran, Rudolf 201
 Beranová, Marie 16, 19
 Bezaniszwilli, Gocza 167
 Bělohoubek, Jaroslav 58
 Birthler, Marianne 160, 168
 Bittman, Ladislav 22, 148
 Bílá 111
 Bílek, Jiří 172
 Bílek, Václav 88
 Bílek 40
 Bílková, Milena 88
 Bláha, Miloslav 40
 Bloch, Bedřich 80
 Bochoznica, Alexander 60
 Boháč, Lubomír 172
 Bokr, František 116
 Bokr, Jan 3, 116-118, 121
 Bokrová, Marie 116
 Bosák, Vladimír 88
 Bömches, Kazimír 64
 Brabeneč, Vratislav 150, 153-154, 176, 185, 191
 Brežněv, Leonid Iljič 188
 Brodský, Jaroslav 201
 Brumlichová, Bohunka 86-88
 Brunz 63
 Brůcha, Josef 108
 Bula, Edmund 199-200
 Bursík, Tomáš 167, 202
 Bystrov, Vladimír 172
 Bytčánek, Jiří 184, 190-191, 193, 196
 Cajthaml, Petr 3, 93, 113, 166
 Callaghan 133
 Calley, William 136
 Catalanová, Hana 33
 Charvátová, Julie 91
 Chojnacki, Mieczysław 166
 Churaň, Milan 37
 Cibulka, Petr 33
 Cilínek 154
 Cirus, Václav 119-121
 Connally, John 131
 Cvrček, Josef 52
 Czerwonka, Wiesław 86-87
 Čapek, Miloslav 201
 Čapoun 40
 Čech 26
 Černák, Matúš 159, 169
 Černík, Oldřich 85
 Černý, Jiří 3, 201
 Černý, Josef 201-202
 Černý, Karel 79
 Černý, René 171
 Červenka, Kamil 67
 Čihák, Miloslav 179
 Čížek, Karel 201
 Čvančara, Jaroslav 76, 78
 Dangis, Dimitrios 54
 Daubner, Vojtěch 94, 102, 104
 Dauth, Josef 79
 Demel 155
 Dermot, Niall Mac 151
 Dénes, János 62
 Dinuš, Peter 171
 Dítě 153-154
 Dolanský, Karel 79
 Doležal, Vratislav 79
 Dopert, Josef 95
 Dorna, Stefan 86-90, 92
 Doubek, Bohumil 108, 111
 Drtina, Prokop 201
 Dřevíkovský, Alois 109
 Dubček, Alexander 85
 Ducháč, Václav 175, 186, 191
 Dudek, Zbyněk 175, 184
 Dufek, Josef 88
 Dufek, Miroslav 13
 Dulles, Allen Welsh 38
 Dus, Jaromír 155
 Dvořák, Antonín 97
 Dvořák, Jaroslav 24-25
 Dvořák, Karel 78
 Dvořáková, Marie 97
 Ečer, Bohuslav 203
 Eminger, Václav 33
 Faber, Heinrich 79
 Farkáč, Václav 83
 Feješ, Ján 150
 Felkl, Oskar 76-80, 83
 Felklová-Jakovicová, Marie, roz. Mařincová 76-84
 Felklová-Jakovicová, Marie 80
 Felsteinerová 109
 Field, Noel 111
 Fiřt, Karel 147
 Fleiberk 71
 Francl 83
 Franz, Rudolf 20-21, 27, 29
 Frenzel, Alfred 19-20, 159
 Freund, Karel 186, 191
 Freundová, Zina 175, 182, 185-186, 192
 Frolík, Josef 17, 22, 32, 37, 148, 171
 Fuchs, Zdeněk 69
 Fučík, Julius 111
 Fučíková 150-151, 153
 Galjas, Nikolaj Alexandrovič 51, 61-62
 Gába, Josef 177
 Geschke, Hans Ulrich 76
 Giel, Herbert 62-64
 Giler, Vilém 56
 Goldmann, Henry 150, 155
 Goliński, Janusz 87-88
 Goss-Mayrová 155
 Gottwald, Klement 201
 Grabmüller, Jaroslav 189
 Grabovská, Teofila 68
 Grábl, Bohumil 32, 145, 149
 Gregor, Pavel 3, 177
 Grunt 156
 Gruša, Jiří 176
 Gütler, Jaroslav 41
 Hakr, Karel 55

- Hala 40
Halas 40
Hamřík 40
Hanák, Zdeněk 177
Hanusová, J. 91
Hanzlík, František 172
Hanzlík, Jan 99
Havel, Václav 151-153, 155
Havelka, Karel 150, 153, 174
Hájek, Jiří 21
Hejda, Jiří 201
Hemýš, Otakar 111
Hendrych, Jiří 102
Hermach, Jiří 185
Heydrich, Reinhard 78
Heynowski, Walter 22
Hintnaus, Vladimír 67
Hitler, Alfred 78
Hlavsa, Milan 182, 190
Hoffman, Karel 120
Holečková, Božena 94, 102, 104
Holý, Jaromír 109-110
Hora, Jaroslav 114
Horalíková, Klára 160, 166
Horák, Jaromír 171
Horáková, Milada 201
Houska, Josef 10, 14, 18, 21, 144
Houska, Václav 41
Hromádko, Oldřich 119
Hronek, František 110
Hroníková, Anna 29
Hrubec, Jiří 68
Hrušecký, Vladimír 147
Hubina, Štefan 119
Hurtík, Josef 57
Husák, Gustáv 201
Hutka, Jaroslav 174, 190
Hübl, Milan 154-155
Hýsek, Václav 57
Indra, Alois 119
Irovský, Ladislav 183-184, 189, 191, 196
Iwanow, Nikoľaj 167
Jagrik, Jaroslav 57-59
Jakeš, Milouš 119
Jakoubě, Jiří 38, 43, 49
Jakovica, Zikmund 81, 84
Jandičová 157
Jankrle, Jaroslav 117, 119
Janulík, Jan 41
Jarkovský, František 82-83
Jelínek, J. 197
Jelínek, Václav 38
Jenčková, Jana 86-88
Jindra, Jaroslav 108-110
Jirásek, Vladimír 83
Jírous, Ivan Martin 150, 153-154
Jirousová, Věra 153
Jiříčka, Antonín 88
Jílková, M. 109-110
Jíra, Jiří 145
Jodas, Zdeněk 12
Jonák, Václav 39, 50-51
Kabát, František 40
Kadlec, Josef 119
Kafka, Josef 175, 188, 193
Kalous, Jan 3, 116, 164, 166, 171-172, 197
Kamiš, Karel 30
Kaplan, Karel 108, 172
Karásek, Svatopluk 150, 153-155, 174, 186
Kašpar, Bohumil 49-50
Kašpar, Jaroslav 19
Kaštánek, Josef 22-23
Kazimír, Stec 85
Káňa, Norbert 110
Kennedy, John Fitzgerald 131-132, 135
Kepr, Karel 40
Kieres, Leon 168
Kleňhová-Besserová, Ladislava 102
Klimeš, Oldřich 88
Klimeš, Vítězslav 86-88
Klimešová, Zdena 85, 88-92
Klinger, Miroslav 94, 99, 102, 104
Klíma, Arnošt 91
Klíma, Ivan 155
Klíma, Jaroslav 12, 119, 121
Klímová, Helena 155
Kmenta, Jaroslav 38
Knedlík, Josef 51
Kocian, Jiří 172
Kohout, Pavel 176
Kohoutek, Vladimír 111
Kohoutková, Kateřina 179, 196
Kokšál, Petr 57
Kolder, Drahomír 120
Kolek, František 40
Konrád, Josef 108-110
Kopecký, Jan 63
Kopic, Jiří 120
Kopřiva, Ladislav 111, 114
Kostelník, František 58
Kostínek, Jan 120
Košnar, Miroslav 10, 14
Košťál, Karel 114
Kotana, Jan 119
Kotrč, Bohumil 119
Koutek, Ondřej 3, 165, 174, 177
Kovařík 154
Kowalski, Zdzislaw 86-88
Kozák, František 62
Kraňský, Václav 80
Kraus, Herbert 133
Královec, Josef 99
Krček, František 41
Krejčík, Vladimír 177
Kriegel, František 153-154
Kroček, Lumír 109
Krucich, František 41
Krupauer, Jaroslav 193
Křenek, Bohuslav 119, 200
Kuban, Miroslav 110
Kubáň 40
Kučera, Bohuslav 30
Kučera, Vladimír 95
Kudrle, Jiří 110
Kudrna, Josef 10, 14-19, 38, 42, 52
Kugl, Josef 156-157
Kukal, Karel 201
Kukula 199
Kulisinová, Marie 60
Kurek, Tomasz 167
Kurowski, Stefan 89
Kühnel, František 111
Kysela, Věroslav 41
Lacina, Jaroslav 51
Lacko, Martin 167
Landovský, Pavel 153, 176, 189, 195
Laštůvka, Vladimír 151, 156
Laušman, Bohumil 159, 169
Lederer, Jiří 151-152
Leflerová, Helena 81
-

- Lenárt, Jozef 120
 Lesák, Josef 172
 Lešanovský, Karel 172
 Lichačev 110-111
 Lietavec, Jozef 94, 102, 104
 Liška, Otakar 171
 Lorenz, Alojz 171
 Löwenthal, Gerhard 30-31
 Ludvík, Jan 41
 Maceček, František 38
 Macháček, Aleš 151, 156-157
 Macháček, Vladimír 156
 Macková, Anna 61
 Mader, Julius 22
 Maiwald, Karel 98
 Makarov 110-111
 Malý, Josef 57
 Malý, Ladislav 83
 Malý, Václav 190-191
 Małkiewicz, Andrzej 167
 Marek, Rudolf 80, 82
 Mareš, Mario 83
 Marian, Karel 83
 Maruščáková, Anna 78
 Marušinec, Jan 68
 Mařincová, Anna, roz. Hirschová 76
 Mařinec, Karel 76-77, 79
 Masaryk, Jan 172-173
 Masaryk, Tomáš Garrigue 98, 201
 Masák, Květoslav 200
 Mašínová, Jelena 176
 Medek, Ivan 175, 188
 Mezl, Oldřich 177-178, 181, 183, 188-189, 191-192, 195-196
 Michálek, Ladislav 120
 Mičko, Peter 165
 Minařík, Pavel 159
 Minnick, Wendel, L. 33
 Mlčoch 134
 Mlynář, Zdeněk 162, 182
 Modráček, Petr 59
 Molnár, Bohumil 119
 Morawetz, Jan 82
 Motejl, Otakar 154
 Moučka, Milan 113
 Mozgov 199
 Muras, Bedřich 110
 Musil, Arnošt 40
 Musil, Jan 109
 Nastálek, Josef 40
 Navara, Luděk 33
 Nazarov 64
 Náprava, Luděk 19
 Neduchal, Karel 40
 Nedvěd, Antonín 83
 Němcová, Dana 153
 Němec, Jan 151
 Němec, Jaroslav 16
 Němec, Jiří 153-155
 Němec, Zdeněk 177, 179-181, 189, 194-196
 Nohejlová, Růžena 65
 Nosek, Václav 102
 Novák, Jaroslav 201
 Novák, Karel 66-70
 Novotný, Gustav 3
 Nový, Jan 79
 Obzina, Jaromír 26, 32, 145, 174, 180, 183-184, 189, 194
 Ondrovčák, Jan 13, 22
 Ondřich, Zdeněk 41
 O'Hara, Michael 33
 Ornest, Ota 151-152
 Oswald, Lee Harvey 131-132
 Pacner, Karel 12, 38
 Padrůněk, Stanislav 92, 117
 Pajórek, Leszek 85
 Pasch, Hans 155
 Patočka, Jan 186
 Pavel, Josef 114, 117, 119-121
 Pavelčíková, Nina 171
 Pavlíček, František 151-152
 Pažitková, Izabela 29-30
 Pála, Jaroslav 78
 Pára, Eduard 19
 Pátek, Mikuláš 19
 Pecka, Jindřich 79
 Pecka, Karel 201
 Pekárek, Ladislav 108, 110
 Pekárek, Vlastimil 80-81, 83
 Pelikán, Jiří 159, 169
 Pelnář, Jan 22
 Penkovskij, Oleg 14
 Petera, Rostislav 94, 102, 104
 Petr, Karel 12, 17-18, 22-25
 Petrásek, Josef 92
 Pětioký, Viktor 156
 Piotrowski, Pawel 85
 Písko, Jan 120
 Plachý, Jiří 3, 76, 165-167, 169, 171
 Plechatý, Josef 113
 Plojhar, Josef 102
 Podhorský, Viktor 54
 Podlešák, Karel 110
 Podzemský, Vratislav 119
 Pohaněl, Jan 40
 Poláček, Zdeněk 89
 Poledňa, Břetislav 40
 Poniatowski, Zdzislaw 198
 Povolný, Daniel 3, 116, 162, 172
 Pravda, Ilja 172
 Prchal, Antonín 3, 113-114
 Prchlík, Václav 117
 Prokop 68
 Protiva, Josef 177
 Přebratská, Jana 182, 191
 Ptáček, Josef 89
 Puklický, Jan 177
 Pulec, Jaroslav 91
 Pulec, Martin 171
 Rázek, Alois 171
 Rázus, Milan 94, 102, 104
 Reiman, Milan 108-112
 Reimann, Victor 133
 Reimanová, Marie 111
 Reindl, Josef 177
 Rezek, František 119
 Ripl, Josef 181, 183, 195
 Rjazancev 78
 Rohrer, Carl Otis 126
 Rohrer, Clifford Ward 126
 Rohrer, Donald Eugene 126
 Rohrer, Franz Josef 31
 Rohrer, Glen Roy 1, 5, 7, 9-18, 20-34, 122-123, 126, 141-145, 147
 Rohrer, Kenneth James 126
 Rohrer, Samuel Newton 126
 Rohrerová, Clara Madeline 126
 Rohrerová, Mary Anna 126
 Rokos, Antonín 65
 Rollo, Vlastimil 120
 Rosák, Jan 29-30
 Rostock, Max 78

Jmenný rejstřík

- Rous, Miroslav 120
Ruby, Jack 131
Řehořek, Jiří 58
Říha, R. 145
Říha, Robert 32
Říha, Václav 78
Sacharovskij, Alexander, Michajlovič 18
Sacher, Richard 159
Sawczuk, Włodzimierz 91
Schäffer, Eugen Jan 45
Scheumann Gerhard 22
Schimmel, Jaroslav 54
Schladt, Henry N. 134
Schwarz, Harald 151, 156-157
Seiler 83
Sekaninová, Gertruda 153
Sidon, Karol 184, 192, 195
Siebenaller, Nikolaus 150
Simons, Bernard M. 151
Skalak, Hans 76
Skalický, Miroslav 150, 153
Skorzeny, Otto 62
Skřenková, Eliška 155
Slavík, Jiří 10
Slánský, Richard 201
Slánský, Rudolf 108, 114, 158, 201
Slíva, Zdeněk 40
Slovák, František 57
Smetana, Jarmil 20, 22-24, 144
Smirnov 199
Smith, Raymond 126
Smíšek, Karel 116-117
Smolík, Cyril 30
Smrkovský, Josef 85
Solčanský, Ernest 66
Sorow, Nikolaj 63
Sovák, Z. 197
Spazier, Rudolf 3, 203
Spirin 199
Srb, Jan 168
Stalin, Josif Vissarionovič 201
Stanislawski 199
Stárek, František 150, 153, 155, 188
Stárek, Vladimír 174, 177-180, 189-190, 194-196
Státník, Dalibor 84
Steiner, George 151
Stejskal, Jiří 14, 20-21
Stöhr, Rudolf 150
Straka 40
Strauss, Franz Josef 31
Strnadel, Vladimír 64, 200
Stromatt, Jessie Baird 126
Strýček, Jan 63
Stýblo, Jiří Antonín 83-84
Suchý, Václav 70
Suchý 200
Suk, Jaroslav 187
Sum, Antonín 172
Sumcov 199
Svoboda, Adolf 102
Svoboda, Ludvík 120
Svoboda, Vladimír 10
Svoboda 40
Sychrava, Lev 98-99
Szabó, Lajos 65
Szarka, Alexandr 64
Šalgovič, Viliam 119-121
Šebestián, Zdeněk 120
Šebor, Oldřich 119-120
Šedivý, Zdeněk F. 3, 172-173
Šeřna, Lubomír 97
Šejna, Jan 18, 33, 171
Ševeček, Josef 84
Šilhavý, Miroslav 177
Šimák, Jiří 175, 184
Šimánková, Alena 171
Šimek, Radovan 31
Šimková, Dagmar 201
Šlechta, Alois 109
Šmelková, Marie 179
Šmigel, Michal 165
Šobán, Josef 177
Šoltys, Karel 92
Špadrna 61
Šplíchal, Karel 41, 57
Šrom 67
Šrotýř, Ladislav 39, 63-64
Šrubař, Rudolf 108-109, 111
Štembera, Jiří 97-98
Štědrý, Karel 92
Štěpánek, Karel 153-154
Štrougal, Lubomír 48, 59
Štýbr 83
Šťastný 83
Šubr, Alois 94, 102, 104
Šváb, Karel 108-111
Švec, Emil 166
Šverma, Jan 108
Taubert, Ladyslaw 105
Táborská, Vilemína 120
Teplan 111
Tesař, Jaromír 109
Thomsen, Thomas 80
Tišler, Jiří 82
Tokarskij, Vladislav 66
Tomášek, Pavel 54
Tomek, Prokop 3, 150, 158, 166, 171, 173
Tomeš, Stanislav 16
Tomín, Julius 176, 187, 195
Tomín, Lukáš 187
Tominová, Zdena 176, 186-187
Toufar, Josef 116
Trémaud, André 169
Trochta, Štěpán 171
Třešňák, Vlastimil 175, 182-184, 188, 192, 196
Trška, Ladislav 177
Tutter, Werner 169
Uhl, Petr 187
Vaculík, Ludvík 153
Vajnagy, Ivan Jurjevič 65
Valeš, Oskar 158
Vališ, Zdeněk 33
Valo, Vasil 90-91
Valtr, Václav 94, 98, 102, 104, 106
Vavřík 109
Vávra-Stařík, Josef 158
Vávra 40
Večerník, Josef 117
Veis, František 67
Veneckij, Ivan 63
Veselý, Jaroslav 85-92
Veselý, Jindřich 111
Veverka 57
Větrovec, Jan 39, 55
Vicen, Jozef 159
Vinčarová, Milada 150, 153-154
Vintr, Vlastimil 59
Vlk, Karel 79
Vlnas, Karel 119
Voborský, Rudolf 57-58
-

Vokrouhlický, Zbyněk 91
Voleník, Vlastimil 120
Volfová, Alžběta 79
Vorel, Jaroslav 171
Vosecký, Jaroslav 9, 123
Vovsa, Čeněk 61
Vrba, Karel 57
Vykypěl, Karel 193
Wallace, Henry A. 133
Waltr, Josef 81
West, Nigel 33
Wiederlechner, Zdeněk 174, 177-180, 182, 194-196
Wiesmann, Harald 76-80
Wilfer, Kurt 84
Winter, Kamil 20, 148
Wonka, Pavel 188
Wujtowitz 199
Zajac, Felix 86-87
Zajíček, Pavel 150, 153-154
Zamrazil 76
Zaoral 40
Zapasa, Zykmund 86-89
Zápotocký, Antonín 201
Závodský, Osvald 111, 114
Zela, Stanislav 201
Zenkl, Petr 171
Zikán, Pavel 88
Zimová, Libuše 68
Zíma, Oldřich 83
Żmijewski, Henryk 198
Žák, Petr 177

Texty byly upraveny podle platné kodifikační normy, jejich jazykový styl však zůstává zachován. Za obsahovou stránku textu odpovídá výhradně jeho autor.

Specifickým problémem textů o státobezpečnostní problematice je pravopis slov tip/typ, resp. (vy)tipovat/(vy)typovat, ve smyslu agenturního spolupracovníka, resp. jeho vyhledávání. Šlo o tipování (odhadování), zda určitý člověk je vhodným typem ke spolupráci (má vhodné vlastnosti apod.). Gramaticky se tedy dá zdůvodnit jak respektovat dobový úzus (zachycený v množství autentických materiálů) a píšeme důsledně typ, (vy)typovat.

Zkratky, jež jsou v dobových materiálech užívány v různých variantách, byly sjednoceny (např. Stb a StB na StB), podobná úprava sjednotila i užívání velkých písmen v názvech organizací a jejich částí.

Komentujeme-li citace, činíme tak v hranatých závorkách, obdobně je naznačováno i autorské vypouštění textu: [...].

Krycí jména (a jména akcí) jsou vysazena verzálkami (např. BELL, EVROPA) a nejsou uvedena ve jmenném rejstříku.

Ve jmenném rejstříku nejsou u všech příjmení uvedena křestní jména. Je to dáno častou neúplností pramenných materiálů a vzhledem k postavení těchto osob zpravidla nepřiměřenou náročností dohledávání.

Resumé do anglického jazyka přeložili pracovníci odboru mezinárodní spolupráce a evropské integrace Ministerstva vnitra ČR. Překlad dokumentů *Dvě zahraniční svědectví o československé komunistické justici 70. let 20. století* provedl Karel Kervitcer.

Texty byly redakčně upraveny v dubnu 2006.

SECURITAS IMPERII 13

Editorka Pavlína Formánková

Obálka Petr Bednář

Foto na obálce: Zajištěné polské samopaly PMK ráže 7,62 mm
(k článku *Jičínský incident – září 1968* uvnitř sborníku)

Fotografie (pokud není uvedeno jinak):
AMV, ÚDV a kniha Rudolfa Franze *Nahá sfinga*.

Vydává Úřad dokumentace a vyšetřování
zločinů komunismu
v Tiskárně MV, p. o., Bartůňkova 4, Praha 4.

Vydání 1. Praha 2006

ISBN-80-86621-22-7
